

ЗВІД ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ:

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ

КАРЛІВЩИНА

ПОЛТАВСЬКИЙ
КРАЄЗНАВЧИЙ
МУЗЕЙ
імені Василя Кричевського

THE DEPARTAMENT OF CULTURE AND TOURISM
OF POLTAVA REGIONAL STATE ADMINISTRATION
CENTER OF DEFENCE AND RESEARCH OF ARCHEOLOGY
OF POLTAVA REGION COUNCIL
The Vasyl Krychevsky POLTAVA LOCAL LORE MUSEUM

REGISTER OF MONUMENTS OF HISTORY AND CULTURE OF UKRAINE: POLTAVA REGION

Karlivka District

(Karlivka, Lanna and Martynivka Territorial Community)

Kharkiv – Poltava
«Maidan»
2021

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЦЕНТР ОХОРОНИ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ ПАМ'ЯТОК АРХЕОЛОГІЇ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
ПОЛТАВСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ
імені Василя Кричевського

ЗВІД ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ: ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ КАРЛІВЩИНА

(Карлівська, Ланнівська та Мартинівська територіальні громади)

Харків – Полтава
«Майдан»
2021

УДК 904(477.53–19)
З 43

Друкується за рішенням Вченої ради Полтавського краєзнавчого музею.
Протокол № 7 від 10 жовтня 2021 р.

Редакційна колегія тому:
Ю. В. Волошин, Н. А. Гаврилюк, А. М. Киридон, В. О. Мокляк, Н. М. Сиволап, О. Б. Супруненко, (гол. ред. кол.), В. П. Титаренко, О. М. Титова, І. А. Удовиченко, К. Б. Фесик, М. А. Якименко.

Упорядкування, редагування О. Б. Супруненка; підготовка до друку О. С. Лимаря, О. Б. Супруненка О. М. Ткаченка; вступна стаття О. Б. Супруненка, В. А. Пилипця, О. С. Лимаря, Н. О. Смоляр, О. В. Халимон, А. С. Арояна.

При передруку чи іншому використанні матеріалів посилання на джерело обов'язкове. Відповідальність за достовірність наведених фактів, правильність цитування й описів об'єктів культурної спадщини несуть автори статей.

Автори статей: Андрієць В. А., Ароян А. С., Безуглий С. К., Головко Л. А., Голуб Т. І., Деркаченко О. А., Дрешпан Г. П., Калюш В. М., Кигим С. Л., Коваленко М. Г., Кулатова І. М., Курницька І. О., Лимар О. С., Мельникова І. С., Мироненко К. М., Мокляк В. О., Монастиренко В. П., Павленко В. А., Пилипець В. А., Сиволап Н. М., Сиволап Ю. Г., Скирда А. М., Скирда О. А., Смоляр Н. О., Супруненко О. Б., Ткаченко О. М., Халимон О. В., Федорченко І. О., Чеботарьова Л. В., Чорноштан П. А., Шандиба В. В., Шерстюк В. В., Шиян О. О., Юренко С. П., **автори картосхем:** Лимар О. С., Менчинська Т. В., Курницька Т. О., Ткаченко О. М., Торяник О. В.

На першій сторінці обкладинки: м. Карлівка, дуби черешчаті.
На форзацах: частина Карлівки над р. Орчиком. Із альбому М. Т. Індутного, 1889.

З 43 **Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Карлівщина** (Карлівська, Ланнівська та Мартинівська територіальні громади) / Упорядк., редаг. Супруненка О. Б., підг. до друку Лимаря О. С., Супруненка О. Б., Ткаченка О. М.; вступ. ст. Супруненка О. Б., Пилипця В. А., Лимаря О. С., Смоляр Н. О., Халимон О. В., Арояна А. С.; авт. статей: Андрієць В. А., Ароян А. С., Безуглий С. К. та ін.; ДКІТ ПОДА; ЦОДПА; ПКМ імені Василя Кричевського. – Харків; Полтава: ТОВ «Майдан», 2021. – 368 с.: іл.

ISBN 978-966-372-856-8

Пропоноване увазі читача видання продовжує серію публікацій матеріалів «Зводу пам'яток історії та культури України», що знаходяться на території Полтавської області. Цей випуск присвячений пам'яткам природи, археології, історії, архітектури, містобудування, монументального мистецтва та науки і техніки, котрі розташовані на території Карлівської міської, Ланнівської і Мартинівської сільських територіальних громад Полтавського району Полтавської області.

УДК 904(457.53–19)

ISBN 978-966-372-856-8

© Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, 2021.
© Автори статей, 2021.
© Фото і рис.: В. А. Андрієць, А. С. Арояна, М. Т. Індутного, О. С. Лимаря, М. Г. Коваленко, І. О. Курницької, Т. В. Менчинської, В. А. Пилипця, Н. М. Сиволап, Н. О. Смоляр, О. Б. Супруненка, О. М. Ткаченка, К. О. Удовіченка, О. В. Халимон, Л. В. Чеботарьової, В. В. Шерстюка, О. О. Шиян, І. О. Юхна, 2021.

Карлівщина

Загальні відомості. Карлівщина – історично сформований мікрорегіон – розташована у південно-східній частині Полтавської області. Межує на півночі, північному заході та заході з Чутівською, Коломацькою та Машівською територіальними громадами Полтавського району, на сході та півдні – з новостворюваним Красноградським районом Харківської області.

Площа колишнього району 900 кв. км. Станом на 1990 р. населення Карлівського району складало 46 тис. жителів. Чисельність населення станом на 1.01.2002 р. становила 43 288 осіб,[1] а розрахована відповідно до адміністративно-територіального устрою, який діяв до набрання чинності постанови Верховної Ради України від 17.07.2020 р. № 807-IX, станом на 1 січня 2021 р. складала 32 239 осіб.

Станом на листопад 2021 р. на Карлівщині налічувалося 37 населених пунктів (1 місто, 11 селищ, 25 сіл), які на сьогодні підпорядковані трьом територіальним громадам – Карлівській, Ланнівській і Мартинівській. Адміністративні центри – м. Карлівка, сс. Ланна і Мартинівка.

Район утворений 7.03.1923 р., а в результаті нової адміністративно-територіальної реформи (децентралізації) увійшов до складу сучасного Полтавського району 17.07.2020 р. Громади створені за розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. № 721-р[2] відповідно до вимог Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (п. 7-1, розд. V).[3]

Карлівська громада, утворена шляхом об'єднання 5-ти сільських рад, має площу 331,0 кв. км та населення 20 492 чол. Адміністративний центр – м. Карлівка[4].

Ланнівська громада, утворена шляхом об'єднання також 5-ти сільських рад, займає площу 269,8 кв. км і має населення 7 137 осіб. Адміністративний центр – с. Ланна[5]. Мартинівська громада, утворена шляхом об'єднання 3-х сільських рад, має площу 253,4 кв. км і населення 4 610 осіб. Адміністративний центр – с. Мартинівка[6].

---

[1] Карлівський район. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Карлівський_район

[2] Верховна Рада України. Постанови ЦВК. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-2020-%D1%80#Text

[3] Верховна Рада України. Постанови ЦВК. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19# Text

[4] Карлівська громада. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://decentralization.gov.ua/newgromada/4416

[5] Ланнівська громада. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://decentralization.gov.ua/newgromada/4424

[6] Мартинівська громада. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://decentralization.gov.ua/newgromada/4428

Карлівка, м. Річка Орчик неподалік автодорожного мосту. 2021.

Карлівщина знаходиться у межах Полтавської рівнини, в Лівобережно-Дніпровській лісостеповій фізико-географічній зоні. Рельєф степовий.

Із півночі на південний захід по територіях громад протікає р. Орчик – права притока р. Орелі. Протяжність по території громад 57,2 км, площа басейну – 1460 кв. км. Основні річки – притоки Ворскли й Орелі – Тагамлик, Мокра Лип'янка, Суха Лип'янка та ін. Загальна кількість річок 10, але більшість із них у літню пору пересихають. Вода ряду джерел здавна вважалася лікувальною. Ґрунти переважно чорноземні. Ліси займають 2,8 тис. га[7].

На території громад є родовища природного газу, піску і глини.

Мікрорегіон розташований у природній степовій зоні. Клімат помірно континентальний, з прохолодною зимою і теплим (інколи спекотним) літом. Середньорічна температура повітря становить 7,6° С, найнижча вона у січні (-6,6° С), найвища – в липні (20,1° С). Відносна вологість повітря становить у середньому 74%, найменша вона у травні – 61%, а найбільша – у грудні – 88%. Середньорічна кількість опадів складає 480–550 мм.

О. С. Лимар

З історії Карлівщини. Карлівські землі, виходячи зі знахідок артефактів у прилеглих сусідніх районах, були заселені людиною ще за доби палеоліту. Людина жила на них і за мезолітичної епохи, використовувала з метою ведення мисливства та збиральництва у неолітичний час.

На початкових етапах історії мікрорегіону вся територія Карлівщини входила до складу переддержавних родоплемінних утворень – союзів індо-арійських племен 2-ї пол. III – 1-ї чв. II тис. до н. е. – ямної та катакомбної культурно-історичних спільнот раннього бронзового віку[8]. У 2-й чв. II тис. до н. е. вона була ареалом розселення індоарійських бабинських племен середнього бронзового віку, яких дослідники минулого пов'язують із войовничими гіксосами, що наводили жах на народи Близького Сходу та познайомили Єгипет доби Нового царства із таким новаторським на той час засобом пересування і ведення бойових дій, як легкі двоколісні колісниці[9]. З кін. 2-ї чв. II тис. до н. е. ці землі виявилися опанованими носіями кількох культур індо-іранської зрубної культурно-історичної спільноти племен доби пізньої бронзи[10]. Від тих віддалених часів на Карлівщині залишилися поодинокі сліди стійбищ кочового степового населення й численні поховальні пам'ятки, розкидані вздовж водо-

[7] Полтавщина: енциклопедичний довідник / [за ред. А. В. Кудрицького]. – К.: «Українська енциклопедія» ім. М. Бажана, 1992. – С. 331.

[8] Давня історія України: в трьох томах. – Т. 1: Первісне суспільство / [ред. кол. тому: В. Н. Станко (відп. ред.), С. С. Березанська, В. М. Гладилін та ін.]; НАНУ, Ін-т археол. – К.: Наукова думка, 1997. – С. 400, 401, 488–489.

[9] Там само. – С. 409; Білоуськo О. А., Супруненко О. Б. Давня історія Полтавщини (XX тисячоліття до н. е. – V ст. н. е.): підручн. для 6-го кл. загальноосв. школи / О. А. Білоуськo, О. Б. Супруненко. – Полтава: Оріяна, 2004. – С. 93, 95, 102.

[10] Давня історія України... – Т. 1: Первісне суспільство. – С. 415, 416.

ділів річок та на їх високих берегах. Це – кургани – насипи з ґрунту, що використовувалися впродовж всього бронзового віку як родинні некрополі для поховань співплемінників.

Іраномовне степове населення кочувало на берегах Орчика й Тагамлика також і в наступний кіммерійський час – на початку раннього залізного віку (IX – поч. VII ст. до н. е.), аж поки надорчикські степи не були зайняті представниками нових груп іраномовних кочівників – скіфів, котрі просунулися до цього мікрорегіону з півдня і південного сходу вже з VII–VI ст. до н. е.[11]

Майбутня Карлівщина входила до складу північних земель Степової Скіфії, залишаючись зоною кочівок окремих родів степових номадів аж до поч. III ст. до н. е. Північно-західними сусідами цих племен на р. Ворсклі були угруповання лісостепового лівобережного населення раннього залізного віку – племена ворсклинського локального варіанту скіфоїдної культури Лісостепу (VII – поч. III ст. до н. е.) – гелони та будини, до яких на різних ділянках Поворскля долучилися й вихідці з Дніпровського Правобережжя VIII–VII ст. до н. е. – носії протослов'янського етносу – неври[12]. В європейській та українській історіографії кін. XIX – 1-ї чв. XX ст. ці племена отримали збірну назву – сколоти[13]. Чергові зміни в етнополітичній ситуації в регіоні, пов'язані з кліматичною та економічною кризами не тільки на Дніпровському Лівобережжі, а й у цілому південніше – в античному світі, призвели до становлення елліністичних держав, появи давньогрецьких і так званих «варварських» царств у Північному Причорномор'ї, значних переміщень народів у степовому коридорі Євразії зі Сходу на Захід, а, отже, до появи на Лівобережжі сарматських племен, що невдовзі стали господарями Приорілля, а згодом і межиріччя останньої із Сулою – з II ст. до н. е. майже до поч. IV ст. н. е. Вони відомі в історичних джерелах як змінюючі один одного племена роксоланів, аорсів, аланів[14]. Свідоцтвом перебування останніх із них – вихідців з Північного Кавказу – є рештки родового могильника в курганах, що досліджені в сер. 1920-х рр. у с. Климівка у пониззі Орчика[15].

Із утворенням у III ст. н. е. в Середньому Подніпров'ї готської держави Германаріха степи Карлівщини потрапили до зони впливу і меж останньої, а відтак – влилися у процес формування в регіоні своєрідного культурного явища пізньоримського часу – черняхівської культури III – поч. V ст. н. е[16]. Сліди поодиноких поселень населення цього часу, як і знахідки римських монет, відомі на Карлівщині та засвідчують належність цієї території до земель, де були доволі відчутними «римські впливи»[17]. Та в степах на схід від Дніпра тоді все ще домінували пізньосарматські кочівники, котрі поступово, осідаючи на землю і змішуючись із

---

[11] Кулатова И. М., Скорий С. А., Супруненко А. Б. Раннескифское погребение на юге Приднепровской Левобережной террасовой Лесостепи (к вопросу о переднеазиатских инновациях в восточноевропейском зверином стиле) / Кулатова И. М., Скорий С. А., Супруненко А. Б. // АЛЛУ. – Полтава, 2006. – № 1 (19). – С. 48, 57.

[12] Рыбаков Б. А. Геродотова Скифия: историко-географический анализ / Б. А. Рыбаков. – М.: Наука, 1979. – С. 192–193; Більське городище в наукових працях Б. А. Шрамка: зб. наук. пр., присвячений 95-річчю від дня народження вченого / [укл. Задніков С. А., Шрамко І. Б.]; ХНУ ім. В. Н. Каразіна; ІКЗ «Більськ». – Котельва; Харків: Майдан, 2016. – С. 259–260.

[13] Рыбаков Б. А. Геродотова Скифия… – С. 218, 230 и сл.

[14] Кулатова І. М. Сарматська епоха на теренах Полтавщини / І. М. Кулатова // Дизайн, архітектура, образотворче мистецтво, археологія: зб. наук. ст. / [відп. ред. Губар В. М.]. – Полтава, 2005. – Вип. 2. – С. 82–87.

[15] Кулатова І. М. Сарматські поховання в курганах у Климівці на Орчику (за розвідками і розкопками О. К. Тахтая та М. Я. Рудинського) / І. М. Кулатова // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2020. До 130-річчя від дня народження О. К. Тахтая (1890–1963): зб. наук. пр. / ІА НАН України; ПКМВК; ЦОДПА; [редкол.: Ковальова І. Ф., Кулатова І. М., Михайлина Л. П. та ін.; Супруненко О. Б. (відп. ред.)]. – Полтава; Харків: ТОВ «Майдан», 2020. – С. 265.

[16] Обломский А. М. Днепровское лесостепное Левобережье в позднеримское и гуннское время (середина III – первая половина V в. н. э.) / А. М. Обломский; РАН, Ин-т археол. – М.: Наука, 2003. – С. 61.

[17] Рудинський М. Кантамирівські могили римської доби / Михайло Рудинський // Записки ВУАК. – К.: Вид-во ВУАН, 1930. – Т. 1. – С. 156.

мешканцями виникаючих селищ, тільки-но починали відмовлятися від свого традиційного кочового побуту[18]. Цей процес так остаточно й не отримав завершення через навалу гунів у кін. IV – на поч. V ст., коли досить швидко завойоване місцеве населення було підхоплене вихором грабіжницьких походів на захід – у римські володіння в Паннонії, Галлії й Італії. Найбільший із цих походів на чолі з гунським «каганом» Аттілою (396–453 рр. н. е.) фактично знелюднив степове й лісостепове Лівобережжя, розпочавши ранішній етап Великого переселення народів[19].

Тільки з кін. VI – поч. VII ст. карлівські терени почали заселятися черговими контингентами кочівницького болгарського населення, яке просунулося зі Сходу. З утворенням у басейні Сіверського Дінця, Дону (аж до пониззя Волги) великої ранньофеодальної держави – Хозарського каганату – ці степові простори стали своєрідним буферним коридором між суто хозарським володіннями на сході за Оріллю та лісостеповим Поворсклям[20], зайнятим антським угрупованням ранньослов'янського населення 3-ї чв. І тис. н. е.[21]

Із 2-ї чв. VII ст. болгари створили власне державне утворення у степах Лівобережжя – Велику Болгарію, включивши до його складу в Поворсклі й слов'янські антські племена. Існує аргументоване припущення про розміщення у пониззі р. Тагамлика в районі сучасного с. Малої Перещепини у 3-й чв. зазначеного століття літньої ставки кагана цієї держави Кубрата (бл. 600–668)[22]. У боротьбі з Хозарією болгарська кочівницька держава розпалася на кілька орд, які, очолювані його синами, розселилися на Балкани, до Поволжя, деякі влилися до складу Хозарського каганату.

Після полишення більшою частиною болгар Поворскля на майбутній Карлівщині залишалися лише окремі роди кочівників, що підкорилися зверхності хозарських каганів. А впродовж 2-ї трет. IX – поч. X ст. ці ж степи стали ареною переміщень наступних переселенців зі сходу – мадьяр, які користалися пасовищами й збирали данину з ворсклинських сусідів-сіверян для очільників каганату[23]. Наприкінці X ст. їх змінили чергові степовики – торки, пізніше печеніги, хоча, за винятком поодиноких знахідок, речові свідчення перебування на цій території останніх практично не збереглися.

Межиріччя Ворскли й Орелі з поч. XII ст. стало межею між володіннями половців та авангардними рубежами Давньоруської держави на Ворсклі. «Дикий» Половецький степ на Карлівщині починався за річкою Орчиком[24]. Саме на його лівому березі дослідниками від

---

[18] Кулатова І. М. Фібула пізньосарматського часу з околиць с. Турбаї / І. М. Кулатова // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2020. До 130-річчя від дня народження О. К. Тахтая (1890–1963): зб. наук. пр. – Полтава; Харків: ТОВ «Майдан», 2020. – С. 271.

[19] Білоуськo О. А., Супруненко О. Б. Давня історія Полтавщини (XX тисячоліття до н. е. – V ст. н. е.). – С. 162, 163.

[20] Калініна С. А., Супруненко О. Б. Кримські баклаги з Пооріля та Поворскля / С. А. Калініна, О. Б. Супруненко // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2020. До 130-річчя від дня народження О. К. Тахтая (1890–1963): зб. наук. пр. – Полтава; Харків: ТОВ «Майдан», 2020. – С. 303. Супруненко О. Б. Уламок салтівського дзеркала з околиць Котельви / О. Б. Супруненко // Археологічні дослідження Більського городища – 2019: зб. наук. пр. / ЦП НАНУ і УТОПІК; ІКЗ «Більськ»; [ред. кол.: Д. С. Гречко, І. І. Корост (відп. ред.) та ін.]. – Київ; Котельва: ТОВ «Майдан», 2020. – С. 279.

[21] Приймак В. В., Супруненко О. Б. Малоперещепинський «скарб» / В. В. Приймак, О. Б. Супруненко // Малоперещепинське диво / [упорядн. і наук. ред. Супруненко О. Б.]; ЦОДПА. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2013. – С. 93, 95.

[22] Вернер Й. Погребалната находка от Малая Перешчепина и Кубрат – хан на Българите / Йоахим Вернер; БАН. – София: Изд-во на БАН, 1988. – 56, 32, 2 с.; Приходнюк О. М. Степове населення України та східні слов'яни (друга половина І тис. н. е.) / О. М. Приходнюк; НАНУ, Ін-т археол. – Київ; Чернівці: Прут, 2001. – 285 с.

[23] Толочко П. П. Кочевые народы степей и Киевская Русь / П. П. Толочко. – К.: Абрис, 1999. – С. 27–30.

[24] Там же. – С. 111; Плетнева С. А. Половецкая земля / С. А. Плетнева // Древерусские княжества X – XIII вв.: сб. науч. тр. – М.: Наука, 1975. – С. 288–290; Моргунов Ю. Ю. Историческая географія Переяславской земли (Святослав Игоревич – Ярополк Владимирович) / Ю. Ю. Моргунов. – Вологда: Древности Севера, 2019. – С. 300. – Рис. 112: 8.

поч. XX ст. засвідчене існування половецьких вівтарів, що супроводжувалися встановленням на курганах і високих місцях «кам'яних баб» – стел-монументів культу предків у середовищі цих войовничих кочівників[25]. Місцезнаходження половецьких святилищ маркірувало належність «заорчикських» земель у кін. XII – на поч. XIII ст. до володінь представників окремих родів придніпровських половців (Бурчевичів та їх сусідів на сході Шаруканидів)[26].

Напевне, через ці степи здійснювали набіги на лівобережні землі Русі половецькі загони, через них пролягали маршрути походів на Оріль і Самару давньоруських переяславських чи новгород-сіверських князів. Хоча про останні не маємо чітко означених на місцевості літописних згадок, як і свідчень наявності будь-яких населених пунктів цієї доби. На сьогодні матеріальні підтвердження таких походів залишаються маловідомими. Проте, поблизу с. Грякове сучасної Чутівської територіальної громади в 1960-ті рр. виявлений давньоруський меч, що належав дружиннику, чий бойовий шлях пролягав уздовж долини Орчика[27].

Існує припущення, що після битви на Калці 1223 р. шлях одного із загонів монгольських нападників на чолі з Джебе-нойоном (?–1223), після стрімкого маршу до Новгорода-Святополча[28] та в бік Переяслава, пролягав через сусідню Новосанжарщину, і внаслідок цього вторгнення могла бути спалена Ворона – давньоруський «град» зі списку «Руських міст дальніх і ближніх», розташований на Маджарській горі над Ворсклою в Нових Санжарах неподалік гирла річки Ворони[29].

У 1239 р. орди хана Батия (1205–1255) захопили і спустошили Чернігів та Переяслав, зруйнувавши чимало населених пунктів Полтавського краю, а невдовзі підпорядкували завойовані землі Монгольській державі. Під владою Батия та його наступників ця територія ввійшла до північно-західних меж Золотої Орди[30].

Для післямонгольського часу існують літературні повідомлення про належність лівобережних ворсклинських земель до складу золотоординського Улусу Джучі, передстепові ділянки якого були слабко заселеними, а степи межиріччя Ворскли й Орелі використовувалися кочівниками половецького походження для випасання худоби. З поч. 3-ї чв. XIV ст. лівий берег Ворскли ввійшов до складу кочівницького утворення фіналу Ординської епохи – Мамаєвої орди[31]. Хани цієї орди (існувала до 1380 р.) підтримували переважно добросусідські стосунки з литовськими удільними князями та населенням на правобережжі Ворскли, що сприяло певному залюдненню прикордонних територій і появі в цих районах окремих проявів економічного життя, торгівлі. Свідченням тому є знахідки пізніх золотоординських монет. До речі, за 50 кілометрів від Карлівщини, навпроти с-ща Білики на півночі Кобеляччини, знаходилася

---

[25] Багалей Д. И. Объяснительный текст к Археологической карте Харьковской губернии / Д. И. Багалей // Труды XII Археологического съезда. – М., 1905. – Т. I. – С. 86, 91; Падалка Л. В. Прошлое Полтавской территории и ее заселение: исследование и материалы / Л. В. Падалка; изд. ПУАК. – Полтава: тип. Т-ва Печатного Дела, 1914. – С. 180; Білоусько О. А., Супруненко О. Б., Мироненко К. М. Середньовічна історія Полтавщини (VI – перша пол. XVI ст. н. е.): підручн. для 7-го кл. загальноосв. школи / О. А. Білоусько, О. Б. Супруненко, К. М. Мироненко. – Полтава : Оріяна, 2004. – С. 117. – Карта 18.2: 19–24.

[26] Плетнева С. А. Половецкая земля. – С. 281, 284–285.

[27] Повідомлення Г. О. Сидоренко, 1982 р. Меч викрадений із музею історії села на поч. 1990-х рр.

[28] Толочко П. П. Кочевые народы степей и Киевская Русь. – С. 111.

[29] Супруненко О. Б. Про давньоруські центри Нижнього Поворскля / Супруненко О. Б. // АЛЛУ. – Полтава, 1999. – № 1 (5). – С. 25.

[30] Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648–1941 рр.): довідник з історії адміністративно-територіального поділу. – Полтава; Департ. поліграф. ПП «ЕНТ», Кременчук, 2002. – Частина І. – С. 7–8.

[31] Шабульдо Ф. Наративні джерела й перші дослідники про похід Ольгерда на Сині Води і Білобережжя / Ф. Шабульдо // Україна в Центрально-Східній Європі: зб. наук. пр. – К.: Ін-т істор. України НАНУ, 2000. – Вип. 1. – С. 66–67.

одна з літніх ставок ханів Мамаєвої орди, де на поч. 1370-х рр. навіть карбувалися монети хана Мухаммада, знахідки яких відомі й на території Карлівщини[32]. У кін. XIV ст. до Нижнього Поворскля і прилеглих територій, вірогідно, відкочувала орда сина Мамая – Мансура Кийят-Мамая (?–1392). І саме до цих земель 1392 р. вдерся Тамерлан (Тимур) (1236–1405), розоривши округу. Між іншим, це підтверджується й знахідками його монет і монет завойованих ним східних країн, що виявлені у пониззі Ворскли та Псла аж до сточища Тагамлика[33]. За легендою, в битві 1392 р. на Самарі Мансур Кийят-Мамай і загинув[34].

Нагадаємо, що після Кревської унії 1385 р. землі Русі, включаючи і правобережне Поворскля, були приєднані до Польсько-Литовської держави. На цей час малозаселені обшири Полтавщини входили до складу Київського князівства, потім – намісництва та воєводства.

Улітку 1399 р. Карлівські степи стали ареною переміщень загонів ординських військ, що прямували назустріч армії великого литовського князя Вітовта (?–1430) та його союзника хана Тохтамиша (1342–1406), розбитої в «битві народів» у пониззі Ворскли Єдигеєм (1345–1419) і Темір-Кутлуком (1370–1399)[35]. Унаслідок цієї доленосної для європейської історії події степи й узбережжя невеликих ворсклинських та орільських приток залишалися знелюдненими впродовж поч. XV ст. До рубежу XV–XVI ст. ця територія була місцем кочівок окремих родин степовиків, котрі контролювалися правителями на кшталт очільників «Семенових людей»[36] чи емірами найпізнішого «Самаро-Орільського улусу» Золотої Орди (або улусу Манкерман)[37], аж поки остаточно не знелюдніла через набіги татар кримського хана Менглі-Гірея I (1445–1515). Правда, задокументованих знахідок цієї епохи для мікрорегіону, крім кількох генуезько-татарських аспрів і бахчисарайських акче[38], ми не маємо.

У 1461 р. король Казимір IV Ягеллончик (1440–1492) увів на землях Русі поділ, що існував у Речі Посполитій. Чи не першим низовим гетьманом у Подніпров'ї став Преслав Лянцкоронський (1489–1531). Із його дозволу вільні насельники Лісостепу – козаки стали розселятися по Дніпру з обох його берегів. Козаки поділялись на низових (запорозьких) і городових. Останні мали сім'ї, займались господарством, а при потребі мали брати участь

[32] Булава Л. М., Шевчук О. О. Знахідки монет Золотої Орди 60–70-х рр. XIV ст. на Полтавщині / Л. М. Булава, О. О. Шевчук // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2017. Пам'яті М. Я. Рудинського (1887–1958): зб. наук. пр. / ЦП НАНУ і УТОПІК; ІА НАНУ; ПКМВК; ЦОДПА; [редкол.: Івакін Г. Ю., Ковальова І. Ф., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]. – К.: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2017. – С. 145.

[33] Там само. – С. 146–147.

[34] Лимар О. С., Супруненко О. Б. Машівський район / О. С. Лимар, О. Б. Супруненко // Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Машівський район; [упорядк., редаг., підг. до друку Мокляка В. О., Супруненка О. Б.]; ДКіТ ПОДА; ЦОДПА; ПКМВК. – Харків; Полтава: ТОВ «Майдан», 2020. – С. 29.

[35] Падалка Л. В. Прошлое Полтавской территории и ее заселение... – С. 41; Григор'єв В. М., Закладний В. П. Битва на Ворсклі 1399 року.= The Vorskla Battle of 1399. 1399 metų Vorsklos mūšis. = Битва на Ворскле 1399 года: историческая ретроспектива / В. М. Григор'єв, В. П. Закладний. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2019. – С. 18–19.

[36] Шабульдо Ф. М. «Семеновы люди»: их территории и роль в политических отношениях между Крымом и Литвой на исходе XV века / Ф. М. Шабульдо // Ruthenica. – 2010. – Т. IX. – С. 57–73; Приймак В. В. До вивчення старожитностей золотоординського часу Лубенського мікрорегіону у Середньому Посуллі / В. В. Приймак // Старожитності Посулля. 100 років Лубенського краєзнавчого музею імені Г. Я. Стеллецького (1918–2018): зб. наук. пр. / ЦП НАНУ і УТОПІК; ЦОДПА; ПКМВК; ЛКМ ім. Г. Я. Стеллецького; [ред. кол.: Бабенко Л. Л., Біляєва С. О., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]. – К.: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2018. – Вип. III. – С. 107.

[37] Черкас Б. В. «Самаро-Орільський» улус Золотої Орди / Б. В. Черкас // Україна в Центрально-Східній Європі: зб. наук. пр. / Ін-т істор. України НАНУ. – К., 2014. – Вип. 14. – С. 28–35.

[38] Булава Л. М., Шевчук О. О. Знахідки монет Золотої Орди 60–70-х рр. XIV ст. на Полтавщині. – С. 147.

у війнах. Вони заселяли в основному південну частину Полтавщини, часом землі, що пізніше увійшли до складу колишніх Кобеляцького та Костянтиноградського повітів.

Перший запорозький гетьман Богдан Ружинський (1514–1576) розділив городових козаків на 20 полків, а полки на сотні. Гетьманською столицею стало м. Черкаси, а вся країна поділялась на воєводства.

Чи не найдавніша документальна згадка про головну водну артерію Карлівщини відноситься до кін. XVI ст., під 1571 р. відзначається річка Орчик у зв'язку з організацією Сторожової служби у Московії[39]. Вона ж згадується в описах до карти «Книга Большому Чертежу», укладених 1627 р. як керівництво «государевой службы посылок» Московської держави: «по праву Муравской дороги до верху речки Орчика, а Орчик пал в Орель»[40]. У 1-й чв. XVII ст. про неї повідомлялося, як про важливе місце королівського селітряного промислу на сучасній Полтавщині. У 1638 р. при межуванні кордону між Річчю Посполитою і Московією його частина пролягала по верхів'ю р. Орчика: «... а рѣку Мерлу поперегъ перешедши до рѣки Коломаки, которую поперегъ перешедши уже до рѣки Орчика, тою рѣкою итти въ верхъ ажъ до Муравскихъ шляховъ»[41].

Не виключено, що в 1638 р. привілеєм польського короля Володислава IV Вази (1595–1648) родовиті шляхтичі з Київщини Гурські стали власниками величезної території у басейнах рр. Ворскли й Орелі, до складу якої входили і ґрунти по рр. Орчику та Берестовій. Згідно з актом «посесії» від 17.VI.1643 р. та записом від 22.VI.1643 р. щодо продажу «вічного» від Станіслава Гурського, підчашого київського й старости кагарлицького, Юрію Немиричу, підкоморію київському, а саме добр над річками Ворсклою та Ореллю за 120 тис. злотих, до нового власника переходили і всі землі по р. Орчику, якими він володів фактично до 1648 р[42]. Правда, крім випасу худоби, селітряного виробництва, мисливства і бжолярства, сезонного збирання дарів природи, ніяка інша господарська діяльність у цих степах не проводилася. У подальшому вони ввійшли до складу Полтавського полку.

Від початку створення у 1648 р. Полтавського козацького полку територія майбутнього, одного із найбільших і найбагатших у колишній імперії – Карлівського маєтку або Карлівщини, що розташувалася по обидва береги річки Орчик – від рр. Тагамлика на заході і до Берестової на північному сході, рахувалася у складі Першої Полтавської полкової сотні, залишаючись до певного часу своєрідним територіальним резерватом. У господарському плані вона, очевидно, почала освоюватися відразу ж після переможного завершення Хмельниччини, але не вихідцями з Правобережної України, як дехто помилково вважає, а жителями, у першу чергу, самої Полтави, мешканцями Першої полкової й сусідніх сотень[43].

Першим серед достовірно відомих на сьогодні власником земель на р. Орчик, де пізніше почала розбудовуватися слобода, що отримала назву Карлівка, був суддя Полтавського полку і городовий отаман І. І. Красноперич (?–бл. 1718). Будучи соратником гетьмана

---

[39] Беляев И. О. О сторожевой, станичной и полевой службе на Польской Украйне Московского государства до царя Алексея Михайловича / И. О. Беляев // Чтения в Императорском обществе истории и древностей Российских. – М., 1846. – № 4. – Источники. – С. 17–20; Звагельський В. Б. Історична географія Лівобережної України доби Середньовіччя / В. Б. Звагельський. – Київ; Суми, 2010. – С. 52, 54.

[40] Книга Большому Чертежу / [подг. к печ. и ред. К. Н. Сербиной]. – М., Л.: Изд-во АН СССР, 1950. – С. 64.

[41] Дворцовые Разряды, по Высочайшему Повеленію, изданные II–мъ отделеніемъ собственной Его Императорскаго Величества канцеляріи. – Томъ второй (Съ 1628 по 1645 г.). – СПб., 1851. – С. 907–908.

[42] Ін-т рукопису НБУ імені В. І. Вернадського. – Ф. 1. – Спр. 4104. – Арк. 191 зв. (№ 2362); 202 зв. (№ 2513); Вирський Д. С. «Українне місто» Кременчук від заснування до року 1764-го / Д. С. Вирський. – К., 2011. – С. 75.

[43] Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648–2012 рр.): довідник з історії адміністративно-територіального поділу. – Вид. друге, переробл. і доп. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2012. – С. 11, 19.

Генерал-фельдмаршал Бурхард-Христоф Мініх (1683–1767). *За гравюрою Т. Г. Шевченка, 1844.*

І. С. Мазепи (1639–1709), він втратив усі свої володіння в результаті поразки у Полтавській битві 27 червня 1709 р. Пам'ять про нього збереглася у дещо видозміненій сучасній назві карлівського лісу – Красноперівський[44].

Новим власником колишніх земель І. І. Красноперича на Орчику, відповідно до універсалів (охоронних листів) Олександра Меншикова від 18 червня 1709 р. та, повторно, від 13 травня 1710 р., став «оборонець» Полтави від шведів, з 1709 р. полковий обозний, Клим Нащинський, якими він володів до своєї кончини, вірогідно, у 1-й пол. 1722 р. На короткий термін їх було успадковано вдовою Євфимією Нащинською та сином Яковом. Увесь цей час територія вздовж р. Орчика (як і Берестова) продовжували залишатися практично незаселеними.

Спираючись на указ Петра І від 16 квітня 1722 р. і користуючись перевагами свого службового становища, І.-Б. Вейсбах (на той час генерал-лейтенант російської армії) з серпня того ж року заволодів усіма маєтностями, що до 1709 р. належали прихильникам І. С. Мазепи – полковому судді І. І. Красноперичу та полковому обозному Дорошу (є підстави вважати, що він не обмежився тільки цим)[45]. Ця подія й зіграла вирішальну роль у зародженні майбутньої Карлівщини. Вона означала завершення козацького періоду її передісторії і початок існування великого землеволодіння, що мав продовження аж до 1917 р.

Не раніше 1723 і не пізніше 1725–1726 рр. І.-Б. Вейсбах (?–1735) почав заселяти на Орчику першу свою слободу – майбутню центральну садибу Карлівського маєтку, загальна площа якого за більш пізніми свідченнями склала близько 100 000 га. Уперше під назвою Карлівка слобода стала відомою в жовтні 1731 р.[46] Отже, зазначена дата береться за точку відліку історії сучасного міста. З будівництвом у 1731 р. Української оборонної лінії почало заселятися і сучасне с. Федорівка, а, вірогідно, кількома роками пізніше – с. Варварівка. Разом вони склали першооснову новоствореного маєтку. На поч. 1770-х рр. до них приєдналася слобода Климівка.

Після кончини І.-Б. Вейсбаха у 1735 р., а в наступному і його дружини, новим власником маєтку, згідно з резолюцією Анни Іоаннівни від 20 січня 1737 р. на «всеподданнейшем прошении» від 13 січня того ж року, став генерал-фельдмаршал російської армії Бурхард-Христоф Мініх (1683–1767). Невдовзі він перейменував Карлівку на свою честь у Мініхполь. Нова назва проіснувала до квітня-червня 1743 р.

Через рік після державного перевороту й заслання Мініха до Сибіру нова імператриця Єлизавета Петрівна (1709–1762) указом від 30 квітня 1743 р. подарувала Карлівський маєток своєму фавориту Олексію Григоровичу Розумовському (1709–1771), після смерті якого,

[44] Пилипець В. Суддя Полтавського полку і городовий отаман Іван Красноперич і його родина / Віталій Пилипець // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавства, охорона пам'яток: зб. наук. ст. – Полтава: Арбуз, 2019. – Вип. XIV. – С. 87–107.

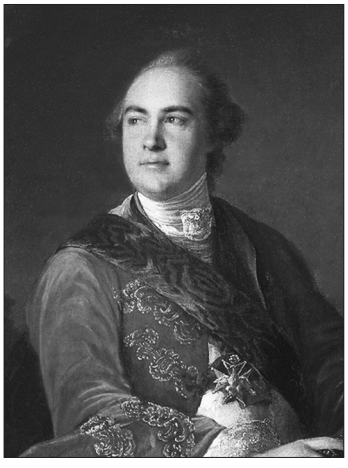
[45] ЦДІАУК. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 615. – Арк. 1–36.

[46] Пилипець В. Ще раз про обставини заснування м. Карлівка та походження його назви / Віталій Пилипець // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавства, охорона пам'яток: зб. наук. ст. – Харків: ТОВ «Майдан», 2020. – Вип. XV. – С. 285–309.

6 листопада 1771 р., той перейшов у спадок до молодшого брата, колишнього останнього гетьмана Лівобережної України Кирила Григоровича Розумовського (1728–1803). Загалом, Карлівський маєток перебував у власності родини Розумовських майже 106 років й увесь цей час у більшості офіційних документів його називали Карлівською волостю[47]. А вперше у статусі містечка Карлівка згадується в церковних документах за 1771 рік[48].

Генерал-фельдмаршал, граф Олексій Григорович Розумовський (1709–1771).

Гетьман, генерал-фельдмаршал, граф Кирило Григорович Розумовський (1728–1803).

Згідно з указом Катерини II (1729–1796) від 11 червня 1764 р. була створена Катеринінська провінція, що стала складовою частиною за указом від 22 березня 1764 р. новоствореної Новоросійської губернії. До неї, щоправда із запізненням на кілька років, увійшли і Карлівські землі[49].

Після розподілу Новоросійської губернії на власне Новоросійську та Азовську, згідно з указом від 14 лютого 1775 р., й підпорядкування фактично в 1776 р. Катеринінської провінції Азовській губернії, тодішня Карлівщина відійшла до складу новоствореного Новосанжарівського повіту («Новосенжаровскаго уѣзда») Полтавської провінції Новоросійської губернії. Цей повіт згадується у різних джерелах до 1782 р. включно[50]. Після затвердження указом від 22 січня 1784 р. кінцевої структури новоствореного в 1783 р. Катеринославського намісництва, до його складу серед 15 повітів увійшов і Костянтиноградський, куди відносилися Карлівські землі.

Згідно з іменним указом імператора Павла I (1754–1801) Сенату від 30 листопада 1796 р. були скасовані намісництва, запроваджені Катериною II, а замість них створювалися губернії, зокрема, на Лівобережжі – Малоросійська з центром у Чернігові. На той час Карлівка з навколишніми землями ввійшла до складу Полтавського повіту Малоросійської губернії. Костянтиноградський повіт було скасовано, а саме місто перейменовано в посад, згодом – у заштатне місто[51].

[47] Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648–2012 рр.): довідник з історії адміністративно-територіального поділу. – Вид. друге, перероб. і доп. – С. 24.

[48] Пилипець В. Карлівщина в історичній пам'яті XVIII століття (короткий огляд подій) // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавства, охорона пам'яток: зб. наук. ст. – Полтава: Дивосвіт, 2017. – Вип. XII. – С. 185–213.

[49] Там само. – С.198.

[50] Там само. – С.203

[51] Описи Лівобережної України кінця XVIII – початку XIX ст. – К.: Наукова думка, 1997. – С. 66–68.

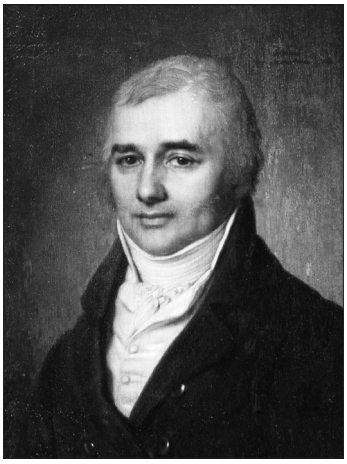

Карта Новоросійської губернії Івана Ісленьєва. Фрагмент. *1779.*

Станом на кін. XVIII ст. кількість населених пунктів Карлівського маєтку зросла до 11. Зокрема, там уперше згадуються сучасні села Климівка і Попівка на р. Орчику, Верхня Ланна на р. Ланні, Кирилівка і Кирилпіль на р. Берестовій, Кошманівка (перша назва Тагамлик) на р. Тагамлику[52].

Невдовзі, згідно з указом Олександра I (1777–1825) від 27 лютого 1802 р., Малоросійську губернію перетворено на Малоросійське генерал-губернаторство у складі двох нових губерній – Полтавської та Чернігівської. До Полтавської губернії ввійшов відновлений Костянтиноградський повіт[53]. У його складі Карлівщина перебувала до весни 1923 р.

Згідно з «Распределительной записью имений графа Кирилла Григорьевича Разумовского между его сыновями», затвердженою в Конотопському суді 24 квітня 1800 р., четвертий син останнього гетьмана Лівобережної України – Лев Кирилович Розумовський (1757–1818) фактично вступив у володіння (юридичні права отримав після смерті батька 3 січня 1803 р.) Карлівською волостю[54]. Цю подію він ознаменував будівництвом у тому ж році деревяної «церкви Варваринской» у с. Варварівці

Граф, генерал-майор Лев Кирилович Розумовський (1757–1818).

Лев Кирилович виявився найефективнішим господарником серед Розумовських. Саме за часів його діяльності було покладено початок розбудови промислових підприємств, переважно з переробки сільськогосподарської сировини. Так, «съ 1808 года» його зусиллями була заснована суконна мануфактура (фабрика), що в сер. XIX ст. залишалася найефективнішою серед подібних підприємств Полтавської губернії і добре відомою далеко поза її межами[55].

Станом на 1817 р. у містечку Карлівка та селах маєтку діяли: 4 винокурених заводи, восколильний і цегельний заводи, а також невеликі за обсягом продукції: полотняна фабрика, пивоварня, маслобійня тощо. У тому ж році вперше згадується сучасне с. Нижня Ланна, де працював селітряний завод. Головною сільськогосподарською галуз-

[52] Там само. – С. 177–178.

[53] Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648–2012 рр.): довідник з історії адміністративно-територіального поділу. – Вид. друге, переробл. і доп. – С. 23.

[54] Лазаревский А. Распределительная запись имений графа Кирилла Григорьевича Разумовского между его сыновьями / А. Лазаревский // Киевская старина: ежемесячный исторический журнал. – Август. – Т. XXXIV. – К.: Типогр. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1891. – С. 317–325.

[55] ДАПО. – Ф. 83. – Оп. 2. – Спр. 50. – Арк. 116 (117).

Варварівка, с. Варваринська церква. *1800. Фото 2-ї пол. 1930-х рр.*

* Карлівка, м-ко. Церква Успіння Пресвятої Богородиці. *1817. Зруйнована 1936–1937. Фото М. Т. Індутного, 1889.*

зю залишалося тваринництво, кількість овечих заводів збільшено до 7 од., великої рогатої худоби – до 3 од., діяв кінний завод.

За рік до кончини Лева Розумовського (помер 21 листопада 1818 р.) його коштом та опікою в Карлівці збудовано унікальну муровану трипрестольну Успенську церкву, єдину на губернію першого класу (зруйнована у 1936–1937 рр.)[56].

Спадкоємиця графа, вдова Марія Григорівна Розумовська (1772–1865), через 10 років після кончини чоловіка, збудувала 1828 р. мурована Благовіщенську церкву в с. Федорівці, руїни якої можна бачити і сьогодні[57].

1836 рік – перша відома документальна згадка про села Мар'янівку і Маріамполь (Маріїнполь), засновані і названі на свою честь Марією Розумовською у кін. 20-х – на поч. 30-х рр. XIX ст. Маріамполь було розселено новою власницею у кін. 1850-х рр.

Підписанням купчого документу 24 лютого 1849 р. Марія Розумовська, будучи похилого віку, продала Карлівський маєток великій княгині Олені Павлівні (1806–1873), дружині Михайла Павловича – сина Павла I[58].

Стараннями нової власниці, у 2-й пол. 50-х рр. XIX ст. Карлівщина стала місцем зародження і попереднього апробування на практиці головних положень антикріпосницької реформи, оголошеної царським Маніфестом 19 лютого 1861 р. Безпосередньо для населення маєтку Олександром II

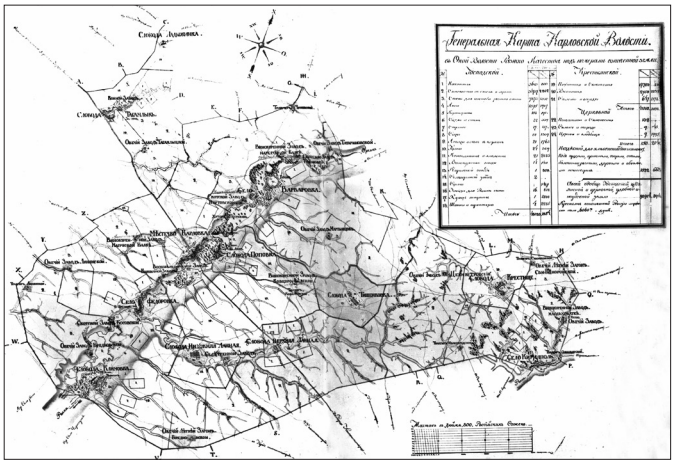

Графиня Марія Григорівна Розумовська (уродж. кн. Вяземська) (1772–1865).

[56] Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 тт. / [гол. ред. О. А. Білоусько]; Центр дослідж. істор. Полтавщини Полтав. обл. ради. – Полтава: Вид-во «Полтавський літератор», 2009. – Т. 12: Релігія і церква. – С. 265–268.

[57] Мокляк В. О., Павленко В. А., Пилипець В. А., Пустовіт Т. П. Федорівка с., Карлівський р-н. Православної Церкви (з 1990-х – УПЦ МП) громада. Благовіщенська церква / В. О. Мокляк та ін. // Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 тт. / [гол. ред. О. А. Білоусько]; Центр дослідж. істор. Полтавщини Полтав. обл. ради. – Полтава: Вид-во «Полтавський літератор», 2009. – Т. 12: Релігія і церква. – С. 657–658.

[58] Пилипець В. Карлівський маєток – центр зародження переробної промисловості Полтавської губернії / Віталій Пилипець // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. – Полтава: Дивосвіт, 2017. – Вип. XII. – С. 110–129.

Карлівська волость. *Поч. XIX ст.*

Велика княгиня Олена Павлівна (1806–1873).

(1818–1881) 1 лютого 1859 р. було затверджено окреме «Положеніе для крестьянъ Карловскаго имѣнія», що набуло чинності 21 травня того ж року та згідно з яким складний і тривалий процес реформування (економічні положення) було започатковано на два роки раніше, ніж в усій державі[59]. Між іншим, у плані святкування 50-тилітнього ювілею реформи в Карлівці 1912 р. навіть було встановлено бюст царя-реформатора.

Подаючи приклад господарювання в нових умовах, Олена Павлівна значною мірою зосередила свою увагу на розвитку промислових підприємств маєтку. Зокрема, з 1855 р. почав працювати крупчастий паровий млин, у 1860 р. засновано ремонтно-механічний завод – один із найстаріших на Лівобережній Україні, сьогодні – це Карлівський машинобудівний завод (КМЗ). У 1862 р. став до ладу спиртовий завод («винокуренное производство»), який за обсягом виробництва не поступався найбільшим подібним підприємствам імперії, а з 1866 р. почав діяти єдиний в губернії крохмальний завод. Цю справу продовжили спадкоємці – дочка та онуки[60].

Відповідно до положень Маніфесту від 19 лютого 1861 р., в межах повітів почали створюватися волості, як адміністративні одиниці селянського самоврядування. Від самого початку у Костянтиноградському повіті їх було 22. Населені пункти Карлівського маєтку ввійшли до складу наступних: Варварівської, Верхнє-Ланнівської, Карлівської, Кирилпільської (Кирилівської) та Федорівської. Але вже станом на 1863 р. загальна кількість волостей у повіті зросла до 32 од. Зокрема, з'явилася Тагамлицька (Кошманівська). Відтоді процес утворення нових, ліквідації старих або повторного відновлення колишніх волостей, а також перерозподіл між ними населених пунктів, продовжувався протягом чверті століття. Останні суттєві зміни мали місце у 1885–1887 рр., після чого ситуація нарешті стабілізувалася[61].

Доречно перерахувати волості, до складу яких, у підсумку ввійшли населені пункти, що в 1923-1925 рр. склали майбутній Карлівський район: Карлівська – Карлівка, Нижня

[59] Там само. – С. 113.

[60] Там само. – С. 115, 124–127

[61] Пилипець В. Карлівському району – 90 років (історія та сучасність) / Віталій Пилипець // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. – Полтава: Дивосвіт, 2015. – Вип. X. – С. 260–272.

Велика княгиня
Катерина Михайлівна
(1827–1894).

Герцог Георгій Георгійович
Мекленбург-Стрелицький
(1859–1909).

Герцог Михайло Георгійович
Мекленбург-Стрелицький
(1863–1934).

Ланна, Попівка, Федорівка; Білухівська – Білухівка, Варварівка, Лисича, Нагірне, Левенцівка, Вільхуватка; Піщанська – Верхня Ланна, Мар'янівка, Холодне Плесо; Руновська – Климівка; Тагамлицька (Кошманівська) – Максимівка[62].

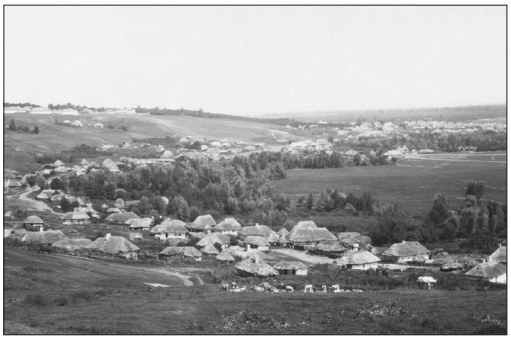
Після кончини на поч. 1873 р. Олени Павлівни маєток успадкувала її дочка велика княгиня Катерина Михайлівна (1827–1894), а з 1894 по 1917 рр. він перейшов у власність до їхніх нащадків – герцогів Георгія Георгійовича (1859–1909) і Михайла Георгійовича (1863–1934) Мекленбург-Стрелицьких та їхньої сестри принцеси Олени Георгіївни Саксен-Альтенбурзької (1857–1936).

Серед найважливіших подій того часу – отримання 5 червня 1895 р. від Миколи II (1868–1918) дозволу на будівництво залізничної гілки мм. Полтава – Карлівка, що була відкрита для руху вже 5 жовтня 1896 р. Це сприяло вирішенню питання про добудову відрізка залізниці мм. Карлівка – Костянтиноград та його відкриттю 15 жовтня 1897 р., а вже 25 жовтня 1901 р. була відкрита гілка мм. Костянтиноград – Лозова. Від тих часів на Карлівщині з перебудовами збереглися два архітектурні об'єкти – донині діючі будівлі Карлівського і Ланнівського вокзалів.

Окрім того, зусиллями останніх власників Карлівського маєтку до початку Першої світової війни було запущено в експлуатацію три цукрових заводи: 1905 р. (за ін. даними 1904 р.) – Карлівський; 1910 р. – Ланнівський; 1914 р. – Мартинівський. У 1905 р. почав працювати ще один крохмальний завод маєтку у с. Тишенківка (донині Красноградського району Харківської обл.) тощо.

Відмінною рисою Карлівської економії як вдалого бізнес-проєкту, що, до речі, вирізняло його серед більшості поміщицьких господарств імперії, був налагоджений процес переробки сільськогосподарської продукції, націлений на стабільне отримання прибутку. Це здійснювалося завдяки роботі ряду закладів – спиртового, заводу, парового млина, крупчатки, Карлівського і Тишенківського крохмальних заводів, заводів з виготовлення цегли, черепиці, діяльності вже названих цукрових підприємств, маслобійні. Результати господарювання за 1908–1912 рр. показали, що основну частину прибутків власники маєтку отримали від рослинництва (700 тис.

[62] Там само. – С. 265–270.

* Карлівка. Нижня частина містечка.
Фото М. Т. Індутного, 1889.

Нижня Ланна, с. Будівля залізничної станції.
1897.

руб. на рік), тваринництво і кінний завод виявилися збитковими, прибуток приносили винокуренний завод (30 тис. руб.), паровий млин (90 тис. руб.). Цукрові заводи давали дещо більше 270 тис. руб., лісове господарство 30 тис. руб. Середня прибутковість Карлівського маєтку за цей час складала 1 114 тис. руб. на рік, що було вдвічі більше, ніж у 1900 р. Ефективність господарювання забезпечувалась не тільки вдалим використанням здобутків агрономії та техніки, а й експлуатацією навколишнього переважно безземельного селянства[63]. Не дивно, що 1902 р. це вилилося у невдоволення і повстання селян, котрі спричинили справжній розгром ряду економій. Селянські виступи охопили околиці Карлівки, де невдоволені трудівники, не отримавши позички на ведення посіву, розорали 2000 дес. поміщицької землі, набрали собі із захоплених засіків насіння для посівної[64]. І хоча цей виступ тривав менше місяця, він охопив величезну територію не тільки на Полтавщині, а й у сусідній Харківській губ. – 336 сіл 19 волостей із населенням понад 160 тис. осіб. Унаслідок виступів селян тільки на Полтавщині було розгромлено 79 поміщицьких маєтків[65].

Лютнева революція 1917 р. призвела до повалення самодержавства і поклала початок розпаду Російської імперії. 4 березня 1917 р. постала нова політична структура – Центральна Рада, яка стала центром згуртування національних сил українського народу.

Найстарішим осередком українського національного руху була Полтавська громада Товариства Українських Поступовців, яка на поч. 1917 р. влаштувала Український клуб і книгарню[66], налагодила випуск агітаційних листівок, відозв та провела вибори до Національного конгресу, що узаконив існування Центральної Ради, визначив її статус та склад. Від Полтавщини до складу Центральної Ради увійшли М. Ковалевський, П. Чижевський, В. Шемет, М. Токаревський та ін[67].

---

[63] Якименко М. Організація сільськогосподарського виробництва в Карлівській економії Мекленбург-Стрелицьких після скасування в 1859 р. кріпосного права / Микола Якименко // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. – Полтава: Дивосвіт, 2015. – Вип. X. – С. 184.

[64] Искра: газ. Рос. соц.-дем. раб. партии. – 1902. – № 21. – С. 3.

[65] Лещенко М. Н. Масові селянські заворушення 1902 р. в Полтавській і Харківській губерніях / М. Н. Лещенко // Український історичний журнал. – К., 1971. – № 1. – С. 110.

[66] Мокляк В., Пустовіт Т., Супруненко О. Український клуб у Полтаві: пам'ятка історії національного відродження та Української революції / Володимир Мокляк, Тарас Пустовіт, Олександр Супруненко; ЦП НАНУ і УТОПІК; ПКМВК; ДАПО; ЦОДПА; [відп. ред. Титова О. М.]. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2016. – 48 с.

[67] Ревегук В. Полтавщина в українській революції 1917–1920 рр. / Віктор Ревегук. – Полтава: Полтав. край. об'єдн. Всеукр. тов-ва «Просвіта ім. Т. Шевченка, 1996. – С. 14–15.

З 1917 р. відбувалася розбудова нових партій. Оформлювались безліч рухів і спілок, котрі об'єднували учнівську та студентську молодь, військових, селян, ставали провідниками ідей національного відродження. Центральною Радою були проголошені три Універсали, які засвідчували основну на той час ідею – вимоги національно-територіальної автономії в складі Російської демократичної федеративної республіки. Населення в своїй масі не підтримувало ідей більшовиків і не сприймало їх. Навіть на губернському з'їзді Селянських спілок, що проходив у вересні 1917 р., переважна більшість делегатів вороже зустріли виступи більшовицьких агітаторів. В умовах анархії та безладдя, що нестримно насувалися на державу в цілому та губернію зокрема, серед селянства й міщан стихійно виникали загони самооборони – вільного козацтва. Метою їх створення стала охорона правопорядку, власного життя і майна, чого на той час вже не могла забезпечити жодна владна структура. Більшовицький переворот не був підтриманий не лише жодною зі владних структур чи громадських організацій, а й місцевими більшовиками. Центральна Рада продовжувала вважатись вищим державним органом України[68].

* Карлівка, м-ко. Будівлі господарського двору Карлівської економії.
Фото М. Т. Індутного, 1889.

* Карлівський ремонтно-механічний завод Мекленбург-Стрелицьких з ливарним відділенням. Група працівників біля новоосвоєнного виготовленням локомобіля потужністю 30 к. с.
1903. Музей Карлівського машинобудівного заводу.

Як наслідок, більшовицький уряд радянської Росії не міг змиритись з існуванням суверенної Української республіки. Тому він інспірував «всеукраїнський з'їзд» совєтів, який проголосив в Україні свою владу та створення уряду. Не зважаючи на формальне визнання незалежності Української Народної Республіки, раднарком РСФСР послав на «допомогу» маріонетковому «уряду» війська[69]. За третім наступом більшовикам удалося встановити в Україні свою владу та розпочати соціальний експеримент над населенням на довгих 70 років, що супроводжувався терором, знищенням засад господарювання, політичними репресіями, голодоморами, колективізацією, війнами та ін.

На початку цих подій згідно IV Універсалу Української Центральної Ради органами місцевого самоврядування визначались ради, передбачався поступовий перехід до територіальної системи, яка б складалася із земель, волостей та громад. Наступним кроком до реалізації проєкту став закон про новий адміністративно-територіальний поділ України від 2–4

[68] Там само. – С. 17–18, 31–33.

[69] Ревегук В. Полтавщина в українській революції 1917–1920 рр. – С. 37.

* Карлівка, м-ко. Вітряний млин.
Фото М. Т. Індутного, 1889.

березня 1918 р. Згідно з ним запроваджувалася нова адміністративно-територіальна одиниця – земля. Костянтиноградський повіт увійшов до складу землі Полтавщина. Але це так і залишилось проєктом через складну політичну ситуацію та спалахи війни у 1917–1921 рр.

У цей час зі складу Білухівської виділилася Варварівська волость, а населені пункти колись скасованої Верхньоланнівської повернулися до складу Карлівщини, будучи розподілені між Карлівською та новоствореною Варварівською волостями.

Розпочата ще на поч. 1918 р. націоналізація промисловості і торгівлі призвела з одного боку до їх розвалу, закриття підприємств і безробіття, а з другого – до створення чисельної армії чиновників-управлінців – зародку майбутньої радянсько-господарської номенклатури. Частина поміщицьких маєтків не була передана селянам для зрівняльного розподілу, а залишилась під радгоспами і комунами. В результаті безгосподарності ці землі прийшли в запустіння та фактично були виключені з сільськогосподарського обігу. Цукрові плантації карлівських маєтків, площею близько 8 тис. десятин, позаростали бур'янами. З маєтків було забрано більше 100 тис. пудів цукру, до 5 тис. коней і 4 тис. голів великої рогатої худоби, а також вичерпані запаси борошна та посівний матеріал. А перед приходом денікінців червоноармійці і селяни навколишніх сіл пограбували Мартинівський цукрозавод і повністю вивели його з ладу, розбивши машини та заводську лабораторію[70].

Денікінська окупація краю мало чим відрізнялась від більшовицької. Різниця була лише у ставленні нових окупантів до української мови та культури – все українське отримало назву «галичанське» і заборонялося так само, як і за часів Російської імперії.

З поверненням більшовиків відновився терор проти українського населення. Влітку 1920 р. в Полтавській губернії відбувалося близько 100 повстань проти більшовиків, що супроводжувалися вбивствами продагентів, комуністів, розгоном більшовицьких совєтів і комнезамів. Селяни с. Верхня Ланна, об'єднавшись із загонами Нестора Махна, пограбували Циглерівський цукрозавод та розгромили посланий проти них каральний загін, знищивши при цьому 100 червоноармійців[71].

Махновці здійснили три рейди теренами колишнього Костянтиноградського повіту – у червні, липні та серпні – на поч. вересня 1920 р. У повідомленнях Костянтиноградського повітвиконкому зазначалося: «Нашестя Махна та його перебування в межах повіту залишило сильні сліди. Зупинилася радянська робота на місцях, зірвано заготівлю продовольства, розстріляно ряд товаришів, розігнано міліцію». 26 липня 1920 р. у с. Верхня Ланна махновці розгромили 7-й трудовий полк, захопили частину його обозу та знищили 84 червоноармійців – латиських стрільців. Після цього вони рушили на Карлівку[72].

У 1920 р. Костянтиноградщина стала одним із центрів повстанської боротьби. Тут залишені під час літніх рейдів дрібні загони махновців збільшувались за рахунок місцевого на-

[70] Там само. – С. 69.

[71] Ревегук В. Полтавщина в українській революції 1917–1920 рр. – С. 76–77, 86.

[72] Ревегук В. За волю України. Нариси історії повстансько-партизанської боротьби на Полтавщині в 1917–1923 рр. / Віктор Ревегук. – Полтава, 2007. – С. 95–96.

селення. Наприклад, у Старовірівській волості загін із 5-ти махновців зріс до 150 чол. за кілька днів. У повсталих селах згаданої волості навіть була налагоджена «гарнізонна служба» – селяни самі чергували вночі, озброєні кілками й вилами, а для захисту від раптового нападу ворожої кавалерії по вулицях були розкладені борони зубцями догори. Найбільші сили мав повстанський загін «батьки» Брови. За одними даними, він складався з 400 чол. піхоти і 100 чол. кінноти при 15 кулеметах, за іншими – близько 1200 чол. Загін контролював територію 4-х волостей Костянтиноградського повіту. 17 грудня 1920 р. цей загін увійшов до Карлівки, де його повстанці роззброїли червоноармійців на військових складах, забрали там зброю, боєприпаси та інше спорядження, розгромили телефонну станцію. Загін Брови у кін. 1920 р. перемістився до Катеринославської губернії.

Загін махновців перед боєм. *1921.*

Проте невдовзі місцеві селянські загони зазнали великих втрат і були розбиті під Старовірівкою. Проти них кинули переважаючі сили червоноармійців, що мали кулеметну та гарматну підтримку[73]. Причини поразки повстанців були в тому, що загони не могли скоординувати свої дії і селяни не хотіли йти далеко від своїх сіл. 15 травня 1921 р. загін Брови знову здійснив рейд на територію Костянтиноградського повіту, а 21 травня вже мав бій з 2-м батальйоном Першої кавалерійської бригади Першої кінної армії. Частина червоноармійців утекла, частина здалась у полон[74].

Улітку 1921 р. на території Костянтиноградського повіту діяли місцеві загони, підсилені дрібними кавалерійськими частинами махновців. Найбільшим був загін отамана Іванюка (150 шабель), з яким штаб Н. Махна підтримував постійний зв'язок. До речі, серед махновців, як відзначали офіційні радянські документи, був високий моральний дух, героїзм і непохитна воля у боротьбі за інтереси селянства. Сувора дисципліна і доброзичливе ставлення до населення гарантували їм симпатії селянства. Прояви насильства припинялися рішуче самим «батьком» Махном, командувачами його загонів та дружиною Галиною Кузьменко, яка власноруч, як свідчать оперативні зведення більшовиків, розстрілювала мародерів та ґвалтівників[75].

Саме на території Костянтиноградського повіту відбулася нарада командирів повстанських загонів Махна, враховуючи безперспективність подальшої боротьби з більшовицьким режимом, де було поставлене питання про долю Революційної Повстанської Армії. Думки польових командирів розійшлись. Більшість хотіла продовжувати боротьбу, але в сприятливіших місцях і пропонувала йти на Кубань, Кавказ, до Сибіру. Махно та Іванюк схилялися до відходу в західноукраїнські землі, що перебували на той час під польською окупацією. 13 серпня 1921 р. махновці покинули територію повіту. В ніч на 17 серпня 1921 р. вони з боєм переправились через Дніпро біля с. Переволочної і назавжди покинули територію Полтавщини[76].

[73] Там само. – С. 102–103

[74] Там само. – С. 108.

[75] Там само. – С.114-115.

[76] Там само. – С.117.

Більшовики, захопивши владу, відразу ж почали вносити свої корективи до місцевого життя та змінювати адміністративно-територіальний поділ. Так, ще 27 січня 1918 р. був виданий декрет Раднаркому РРФСР «Про порядок змін меж губернських, повітових та інших», згідно якого території губерній, повітів і волостей змінювались радами робітничих, селянських та солдатських депутатів. Згідно з тимчасовим положенням Радянського Уряду України «Про організацію місцевих органів радянської влади і порядок управління» від 8 лютого 1919 р. у селах почали створювати сільські ради. Процес утворення рад, як нижчих одиниць адміністративно-територіального поділу й уточнення їх функцій, продовжили і в 1920 р.

З липня 1920 р. видано положення ВУЦВК про сільські ради, які утворили в населених пунктах, де проживало не менше 300 жителів. Виконавчим органом були виконкоми у великих селах з населенням менше 10 тисяч осіб[77]. А постановою ВУЦВК від 7 березня 1923 р. «Про адміністративно-територіальний поділ» в Україні було започатковано масштабну за розмахом та довготривалу в часі реформу.

На початку цієї реформи було створено Карлівський район у складі Красноградського округу Полтавської губернії. Його основою стали сільські ради ліквідованих Карлівської, Варварівської та Білухівської волостей, а чисельність населення склала 35 149 осіб. Він охоплював територію у 532 кв. версти або близько 605,4 км^2, і це було щонайменше за всі наступні роки існування району. У той період, ще донедавна частина Карлівки, отримала самостійний статус і офіційну назву – село Захлюпанка[78].

Від тієї доби збереглася коротка характеристика адміністративного осередку району: «Карлівка має поштове відділення, телефонну підстанцію з абонементами у Варварівці, Білухівці, на Мартинівському і Ланнівському цукрозаводах, лікарню, семирічну трудшколу, щоденні базари. У районі Варварівки має поштове відділення. У районі діють 3 цукрові заводи – Карлівський з 120, Мартинівський з 44, Ланнівський з 52 робітниками»[79]. Цукрові заводи були націоналізовані одними з перших ще в 1919 р.

У 1925 р. відбувся новий крок у процесі адміністративно-територіального реформування. Згідно з постановою ВУЦВК і РНК УСРР від 3 червня того ж року на території України було ліквідовано поділ на губернії і розпочався перехід на триступеневу систему управління. При цьому, у зв'язку із розформуванням Красноградського округу, Карлівський район увійшов до складу Полтавського[80]. Значних змін зазнав і сам район. Відповідно до постанови ВУЦВК і РНК від 13 березня 1925 р., зважаючи на наполегливі клопотання місцевих мешканців, Максимівську сільраду із складу Машівського було перераховано до Карлівського району. Згідно з цією ж постановою передавалися сільради: Гряківська, Новогряківська та Очеретівська (постановою від 30 вересня 1925 р. останню було передано до Коломацького району Харківського округу)[81].

У звязку з розформуванням Рунівського (Руновського) району, відповідно до постанови ВУЦВК і РНК від 30 вересня 1925 р., Климівська сільська рада поверталася до Карлівщини. Станом на 1 жовтня 1925 р. площа району становила 730,4 кв. версти або близько 831,2 км^2, а загальна чисельність населення складала 38 033 осіб.[82] Загальна кількість сільських рад зросла до 16 і залишалася незмінною до 1928–1930 рр.

---

[77] Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648–2012 рр.): довідник з історії адміністративно-територіального поділу. – Вид. друге, переробл. і доп. – С. 43.

[78] Там само. – С. 272–276, 279–283.

[79] Там само. – С. 283.

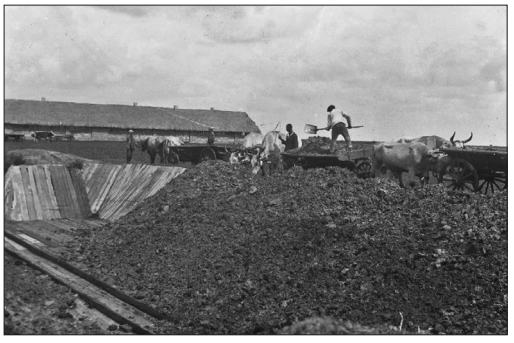
[80] Там само. – С. 55.

[81] Пилипець В. Карлівському району – 90 років (історія та сучасність). – С. 289, 290.

[82] Там само. – С. 292.

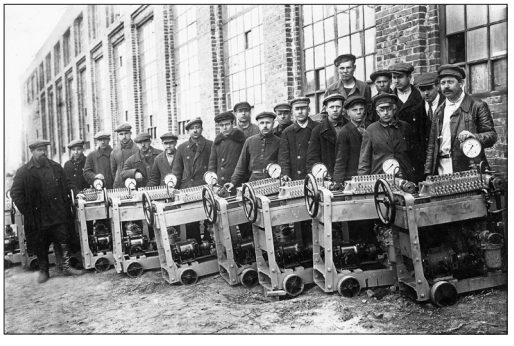
* Карлівка, с. Одна з вулиць.
1932. МАЕПВ РАН.

* Карлівка, с. Вивіз добрив.
1932. МАЕПВ РАН.

* Карлівка, смт. Хата-лабораторія з яровізації, пізніше – правління колгоспу «Більшовицька праця».
Кін. 1930-х рр. ПКМВК.

* Карлівський машинобудівний завод, котельний цех. Нова продукція – фільтри для відпрацьованого дизельного мастила.
1932. ПКМВК.

На кін. 1920-х рр. на Карлівщині почали з'являтися перші паростки «соціяльної колективізації на селі». Цілком добровільно утворилися товариства спільного обробітку землі, комуни та артілі. Серед таких на 1928 р. вже діяли артілі «Хуторок» у с. Холодне Плесо (47 чол.), «Селянський робітник» у Карлівці (22 чол.), ім. Зінов'єва в Нагірному, комуна «Братський труд» у Білухівці, ТОЗ «Новий шлях» у Федорівці (79 чол.). Проте, ці новації ще не набули ознак масових явищ[83]. Примусова суцільна колективізація відбулася вже на поч. 1930-х рр.

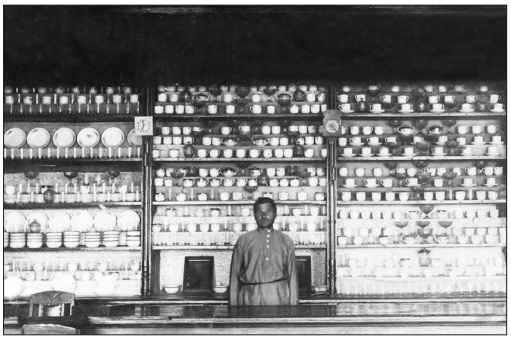
Третій за рахунком період адміністративно-територіальної реформи в Україні започатковано постановою ВУЦВК і РНК від 2 вересня 1930 р. «Про ліквідацію округ та перехід на двоступеневу систему управління». Поділ УСРР на округи перестав існувати вже з 15 вересня. І в цей же час, у жовтні 1930 р. було розпочато видання першої карлівської районної газети «За колективне життя». У листопаді 1935 р. її назва замінена на «Сталінським шляхом», а з березня 1944 р. – «Червона зоря». Пізніше газета носила назву «Заповіти Ілліча»[84].

З лютого 1931 р. вийшла нова постанова ВУЦВК про так звану «реорганізацію» адміністративно-територіальних одиниць. На практиці це призвело до значного скорочення кількості районів. Згідно з «Витягом із протоколу № 70/462 засідання Президії ВУЦВК» у

[83] Там само. – С. 284.

[84] Пилипець В. Карлівському району – 90 років (історія та сучасність). – С. 301.

* Карлівка, с. Універсальна крамниця Карлівської РСС. *1932. Зі збірки В. А. Калюжного.*

Харкові 22 вересня 1930 р., було прийнято рішення про розформування Машівського району, при цьому шість його колишніх сільрад мали бути віднесені до Нехворощанського, а всі інші, разом із Машівською – до Карлівського району. У підсумку, відповідно до офіційної статистики, станом на 1931 р. у складі Карлівського району налічувалося 27 сільських рад, де проживало 80 830 осіб при загальній площі території 1 049 км^2 [85].

9 лютого 1932 р. на IV позачерговій сесії ВУЦВК XII скликання прийнято постанову «Про утворення обласних виконавчих комітетів на території УСРР», відповідно до якої створювалося п'ять перших областей: Вінницька, Дніпропетровська, Київська, Одеська і Харківська. Переважна частина Полтавщини, за тим рахунком Карлівський і сусідні райони, увійшли до Харківської області[86].

Відповідно до постанови Президії ВУЦВК «Про розукрупнення районів УСРР» від 22 січня 1935 р. розпочався процес відновлення значної частини раніше розформованих районів, зокрема, Машівського. З цією метою зі складу Карлівського району було виділено 13 сільських рад (переважно з тих, що раніше вже були у складі Машівського). Але вже восени, відповідно до постанови Президії ВУЦВК «Про часткові зміни районних меж Київської, Харківської та Одеської областей» від 14 листопада 1935 р., та у зв'язку з наполегливим клопотанням місцевих жителів, сільські ради Максимівську і Лисичанську в черговий раз зарахували до складу Карлівщини[87].

Останньою подією адміністративно-територіальної реформи довоєнного періоду стала постанова ЦВК СРСР від 22 вересня 1937 р. про поділ створених у 1932 р. областей, зокрема, Харківської на Харківську і Полтавську. Відповідно до постанови, зі складу Харківської області для утворення нової – Полтавської – виділялося два міста (Полтава і Кременчук) та 41 район, серед яких і Карлівський. Окрім того, додавалися 4 райони Київської області[88].

Протягом 15 років, попри те, що Карлівка була центром району, статус самого населеного пункту залишався невизначеним і тільки за указом Президії Верховної Ради УРСР від 25 жовтня 1938 р. її нарешті було віднесено до категорії селище міського типу[89].

У ніч із 21 на 22 червня 1941 р. відносно мирне життя країни було перерване війною. 18 липня 1941 р. ЦК ВКП(б) і Раднарком СРСР прийняли спільну постанову «Про організацію бо-

[85] Там само. – С. 299, 300, 302.

[86] Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648–2012 рр.)... – С. 63.

[87] Пилипець В. Карлівському району – 90 років (історія та сучасність). – С. 303.

[88] Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648–2012 рр.)... – С. 65.

[89] Вісті Рад депутатів трудящих. – 1938. – № 247 (5437). – 26 жовтня. – С. 4.

ротьби в тилу німецьких військ», де головна увага приділялася керівній і спрямовуючій ролі комуністичної партії. Для керівництва партизанським та підпільним рухами у системі НКВС було утворене 4-е головне управління. Була створена мережа загонів та диверсійних груп.

Згідно рішення ЦК КП(б)У, для потреб підпільників і партизанів були виділені цінності, що зберігались у Полтавському обласному відділенні Держбанку. Для партизанів заздалегідь закладалися продовольчі бази і запаси зброї, про які знали лише особливо довірені особи. Так, на Карівщині в 2-й пол. серпня 1941 р. були закладені бази в декількох місцях: у Климівському лісі у 35 ямах заховали 5 тон боєприпасів, 2 тони круп, по півтони цукру, сала, горілки і вина, 20 пар чобіт, 30 гвинтівок і ручний кулемет; у Федорівському лісі – 500 літрів спирту, півтони борошна, 100 кг сала і 50 кг паперу; у Варварівському лісі – 500 літрів спирту та 100 кг паперу; у Голобородьківському лісі – кілька ящиків медикаментів та хірургічний інструмент. Більшість закладених баз була видана гітлерівцям у перші ж дні окупації самими перебіжчиками – партійними діячами[90].

На початку війни Карлівський машинобудівний завод було перепрофільовано на випуск продукції військового призначення. Невдовзі його евакуйовано до м. Бузулук Чкалівського району Оренбурзької області, де він продовжував спеціалізуватися на виготовленні корпусів авіаційних бомб та артилерійських снарядів (після визволення Карлівки відновив роботу у 1944 р.).

У період з 7 липня 1941 р., на території Карлівки було розгорнуто евакуаційний шпиталь для бійців і командирів Червоної армії під № 3402, що припинив свою діяльність 16 вересня 1941 р. у зв'язку з наближенням військ противника.

Згідно постанови РНК СРСР від 24 червня 1941 р. «О мероприятиях по борьбе с парашютными десантами и диверсантами противника в прифронтовой полосе» та «Об охране предприятий и учреждений и создании истребительных батальйонов» по містах і районних центрах Полтавської області було сформовано 44 винищувальних батальйони. Карлівський рахувався за номером 332, його чисельність, принаймні, на протязі серпня 1941 р., залишалася незмінною та складала 209 чол.[91] У зв'язку із загальною мобілізацією, до складу таких батальйонів входила тільки та частина фізично здорових бійців, яка за своїм віком не могла бути призвана до лав РСЧА та добровільно записалася до партизанських загонів. Щодо боєздатності Карлівського батальйону можна судити з його озброєння станом на 22 серпня 1941 р.: 2 кулемети, 60 гвинтівок іноземного виробництва, набої до них – «40000+20000» шт., 30 мисливських рушниць, без набоїв, 10 ручних гранат[92]. Пізніше кін. серпня 1941 р. повідомлення про батальйон і його бойове використання відсутні.

Територію Карлівщини у 2-й пол. вересня 1941 р. захищало з'єднання 38-ї Армії Південно-Західного фронту, що діяла на Харківському напрямі під командуванням генерал-майора Циганова В. В. Саму Карлівку мала обороняти 304-а стрілецька дивізія генерал-майора Пухова М. П. (пізніше – Герой Радянського Союзу) зі складу вказаної вище армії[93].

Крім іншого, у Карлівському районі було утворено дві підпільно-диверсійні групи по 15 чоловік в кожній під керівництвом «Резниченко К. Г. и Хоменко А. С.». Але в перші дні окупації вони були зраджені своїми ж соратниками і припинили існування[94]. Подібна доля спіткала і резервні матеріально-продовольчі бази, де в 38 ямах було закладено зброю, взуття, про-

[90] Ревегук В. Полтавщина в роки Другої світової війни (1939–1945) / Віктор Ревегук. – Полтава, 2004. – С.133, 135–136.

[91] ДАПО. – Ф. 105. – Оп. 1. – Спр. 49. – Арк. 17, 19.

[92] ДАПО. – Ф. 105. – Оп. 1. – Спр. 49. – Арк. 17.

[93] Пилипець В. Карлівському району – 90 років (історія та сучасність). – С. 313.

[94] ДАПО. – Ф. 105. – Оп. 1. – Спр. 49. – Арк. 53.

довольство тощо. Адже, «через 15–20 днів після відходу Червоної Армії... бази були видані зрадниками німцям ...»[95].

Попри нібито офіційні повідомлення, Карлівку було окуповано не раніше 24 вересня 1941 р. А датою окупації, згідно матеріалів Державного архіву Полтавської області, помилково називають 21 вересня 1941 р.[96] Як тільки лінія фронту відкотилася далі на схід, окупаційна влада розпочала свою власну адміністративну політику, при цьому поділ на райони вважався доцільним із поправкою на об'єднання їх в окремі групи.

Згідно з наказом Гітлера від 20 серпня 1941 р. на захоплених землях тодішньої Української РСР було утворено рейсхкомісаріат «Україна», який очолив гауляйтер і оберпрезидент Еріх Кох. Його резиденцією стало місто Рівне. Рейхскомісаріат поділявся на генеральні округи, які, в свою чергу, складалися з гебітів, що об'єднували кілька районів. Території сучасних Київської та Полтавської областей входили до складу генеральної округи Київ, яка складалася з 26 гебітів. Територія Полтавщини складалася з 12 округ[97].

На поч. червня 1942 р. стає відомо про Карлівський повіт у складі Карлівського і Машівського районів. Але в листопаді того ж року вже згадується Карлівський гебіт, який, очевидно, було утворено шляхом зарахування до повіту Чутівського району. У вересні-грудні 1942 р. є повідомлення про існування Карлівської міськуправи, що має свідчити про новий статус самої Карлівки[98].

Варта уваги аграрна політика нацистів на окупованих територіях, суть якої, принаймні, на першому етапі, зводилася до збереження існуючої радянської колгоспно-радгоспної системи. На думку німецької адміністрації, вона залишалася такою неперевершеною формою експлуатації селянства, що годі було вигадувати щось більш досконале. Тож її залишили майже незайманою, змінивши лише назви[99]. Колгоспи стали називатися громадськими дворами (господарствами), радгоспи – державними маєтками, а їхні відділки – фольварками.

Красноградщина. У вересні 1943...

Загалом, перспективи аграрної політики гітлерівців в Україні були викладені у розпорядженні міністра окупованих східних територій А. Розенберга від 15 лютого 1942 р., в якому йшлося, що змістом «нового аграрного порядку є поступовий перехід колективного способу господарювання до індивідуального землекористування в межах кооперативу». Такими кооперативами мали стати сільськогосподарські (хліборобські) спілки, куди б входили всі колишні колгоспники. При цьому спілка приймала у власність усе рухоме і нерухоме майно громадських дворів. Земля

[95] Там само. – Арк. 55.

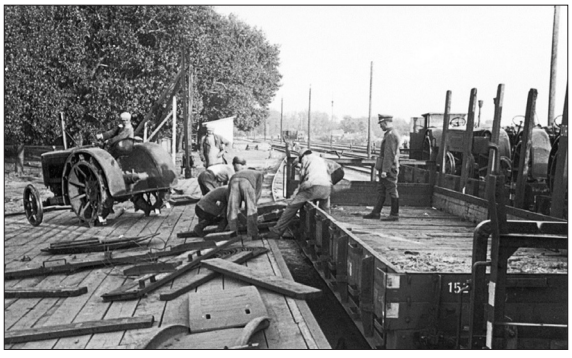
[96] ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 76. – Арк. 22.

[97] Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648–2012 рр.)... – С. 66.

[98] Пилипець В. Карлівському району – 90 років (історія та сучасність). – С. 313–316.

[99] Ревегук В. Полтавщина в роки радянсько-німецької війни (1941–1945) / Віктор Ревегук. – Полтава, 2010. – С. 58.

за тих умов наче й передавалася селянам в індивідуальне користування, але вони в обов'язковому порядку мали об'єднуватися в групи по вісім-десять господарств. Утворювалося щось на зразок бригадного підряду чи невеликого кооперативу в межах спілки[100].

Карлівка, станція. Евакуація німецьких тракторів «Hanomag».
12 вересня, 1943. Карлів. ІКМ.

Групування колгоспників у «десятихатки», як їх називали селяни, відбувалося одночасно з утворенням хліборобських спілок. Кінцевою метою чого було намагання окупантів зробити працю колгоспників більш продуктивною, зв'язавши їх круговою порукою, щоб підвищити врожайність і збільшити поставки продуктів харчування до Німеччини[101]. То ж окупаційна влада не стала знищувати колгоспну систему, замінивши її громадськими дворами, згодом – хліборобськими спілками. Спілки не замінили громадські двори. Ці системи діяли паралельно і від колгоспів відрізнялись лише назвою. Станом на серпень 1942 р. на території Карлівського гебіту 12 громадських дворів стали хліборобськими спілками, у яких 1613 селянських господарств отримали 10 303 гектари землі. У власності громадських дворів перебувало 5 олійниць, 7 парових та 16 вітряних млинів[102].

Незадовго до визволення Карлівщини на її теренах відбулася одна важлива подія. У ніч з 7 на 8 вересня 1943 р. силами 930-го Комсомольського Червонопрапорного Трансильванського авіаційного полку легких нічних бомбардувальників у складі трьох ескадрилій (на літаках «У-2») було нанесено удар по польовому аеродрому німецької бомбардувальної авіації, що базувався між Котлярівкою (нині в межах с. Ланна) та Ланнівським цукровим заводом. Після чого, в результаті понесених втрат, аеродром більше не діяв[103].

Війська Степового фронту наступали з кількох напрямків[104]. Головний – з боку Красограду. О 13-00 19 вересня 1943 р. передові підрозділи вийшли на рубіж Попівка-Захлюпанка і форсувавши Орчик, визволили Карлівку у ніч з 19 на 20 вересня[105]. Хоча офіційною датою звільнення Карлівки від гітлерівських окупантів уважається 21 вересня 1943 р[106]. Відомо, що найбільше в бою відзначився особовий склад танкової роти 9-го танкового полку 19-ї механізованої бригади 1-го мехкорпусу під командуванням капітана М. Н. Бортовського (пізніше – Героя Радянського Союзу), що діяла за підтримки артилерійського дивізіону капітана В. С. Міллєра[107]. Під час звільнення міста від окупантів підбито 3 танки та захоплено в полон

[100] Там само. – С. 67.

[101] Там само. – С. 67–68.

[102] Ревегук В. Полтавщина у роки Другої світової війни (1939–1945). – С. 75.

[103] Николаев М. Добровольцы, шаг вперед! // Летопись Великой отечественной. – М.: Мол. гвардия, 1987. – С. 263–265.

[104] Юдин В. В. В сентябре 43-го / В. В. Юдин. – Полтава: Дивосвіт, 2010. – С. 74–77.

[105] Ревегук В. Полтавщина у роки Другої світової війни (1939–1945). – С. 237; Пилипець В. Карлівському району – 90 років (історія та сучасність). – С. 319.

[106] ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 62. – Арк. 22.

[107] Бойко Р., Жорняк Т. Він визволяв Карлівку / Р. Бойко, Т. Жорняк // Заповіти Ілліча. – 1971. – № 54. – 8 травня. – С. 1.

* Карлівка, околиці, військовий аеродром. Заступник командира 266-ї штурмової авіаційної дивізії В. Шундріков (зліва) доповідає командиру 1-го авіаційного корпусу Рязанову на урочистому шикуванні особового складу з нагоди присвоєння почесного найменування «Полтавської».
Вересень 1943 р. ПКМВК.

6 солдатів ворога[108]. Відступаючи, фашисти висадили в повітря крохмальний, спиртовий і всі цукрові заводи, елеватор, млини, пошкодили водогін, міст через Орчик, кілька кілометрів залізничної колії. У районі було зруйновано 67 колгоспів та радгоспів, дві МТС[109].

У кін. 1943 р. органи радянської влади провели в колгоспах, радгоспах та індивідуальних господарствах облік худоби, що виявив жахливі втрати, завдані війною. Порівнюючи з 1941 р., поголів'я великої рогатої худоби становило 59,3%, коней 33,2%, овець 23%, свиней 15,2%. Збільшилось лише поголів'я кіз на 13,6%. Удвічі зменшилась і врожайність сільськогосподарських культур. У районі вона становила не більше 7–8 центнерів з гектару проти 20 центнерів у довоєнний період[110].

* Карлівка, смт. На відкритті першого на Полтавщині пам'ятника на могилі танкістів-визволителів. Зліва направо: скульптор, авіатор, ст. лейтенант М. В. Михайлов, рядові Панов, Кошкін.
22 вересня 1944 р. Карлів. ІКМ.

Вже через тиждень після вступу радянських військ на терени Полтавщини був створений обласний комітет з обслуговування хворих та поранених бійців і командирів Червоної армії. У Карлівці було відкрито евакогоспіталь на 1400 ліжок[111].

Першочерговими кроками радянського режиму на звільненій від гітлерівців території стало розмінування цих територій, відновлення роботи промислових підприємств, відбудова мостів, залізниць, житлового фонду. Серед таких, досить дієвих заходів були й типово радянські – відновлення партійно-командної системи, мобілізація небагатьох вцілілих чоловіків польовими воєнкоматами та відправка їх «искупать вину» перед радянською владою на форсування Дніпра й звільнення від гітлерівців інших територій України. «Чорносвитники» навіть не мали не тільки належного вишколу, а й військової форми та відповідної зброї[112].

Крім того, Карлівщині судилося зіграти доволі суттєву роль у подальших подіях зі звільнення території України.

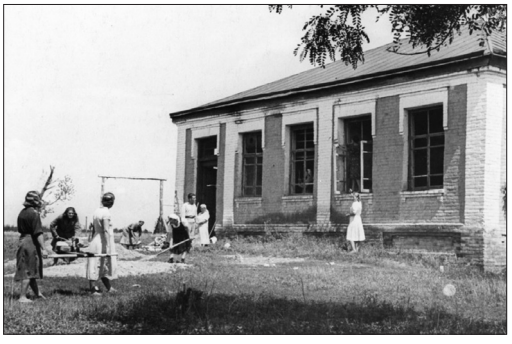
[108] Німецькі окупанти на Полтавщині (1941 – 1943 рр.): зб. документів. – Полтава: Вид-во «Зоря Полтавщини», 1947. – С. 73.

[109] Пилипець В. Карлівському району – 90 років (історія та сучасність). – С. 319.

[110] Ревегук В. Полтавщина у роки Другої світової війни (1939–1945). – С. 242.

[111] Там само. – С. 244.

[112] Там само. – С. 243–244.

* Карлівка, смт. Відбудова шкільного приміщення та індивідуального будинку.
Липень 1945. МАЕПВ РАН.

Вже у кін. вересня 1943 р. округа міста стала осередком базування і формування авіаційних з'єднань різного призначення, головним завданням яких стало забезпечення умов для форсування Дніпра й визволення Правобережної України. Сюди була перебазована 205-та винищувальна авіадивізія 7-го винищувального авіаційного корпусу 5-ї повітряної армії. Пізніше на обладнаних аеродромах розмістився 618-й штурмовий авіаційних полк, слідом – два штурмові полки 197-ї авіаційної дивізії. З літа 1944 р. у рамках проведення операції «Френтік» їх місце в Карлівському авіавузлі зайняли 101-й винищувальний авіаполк зі складу 329-ї Керченської винищувальної авіадивізії, авіачастини Війська Польського та ін.[113]

Упродовж 40-х рр. XX ст. через окупацію та повоєнну розруху помітних адміністративно-територіальних змін на Полтавщині не відбулося. Але вже на поч. 1950-х рр. розпочався процес удосконалення внутрішньої структури районів, що полягав у переведенні населених пунктів від однієї сільради до іншої, а дещо пізніше почало відбуватися об'єднання 2-3 із них в одну. У підсумку на кін. десятиліття кількість сільських рад по Карлівському району зменшилася з 16 до 11. Зокрема, відбулося об'єднання Попівської і Захлюпанської (центр – с. Попівка), Гряківської з Вільхуватською та Новогряківською сільрадами (центр – с. Грякове) тощо. В останню чергу рішенням виконкому Полтавської облради № 609 від 15 серпня 1959 р. Максимівська і Лисичанська об'єдналися в одну із центром у с. Максимівка[114].

На поч. 1950-х рр. була в цілому завершена післявоєнна відбудова народного господарства. Відроджений Карлівський машинобудівний завод збільшив виробництво продукції у 34 рази[115], почав поставляти верстати й обладнання до Куби, Малі, Монголії, Судану, В'єтнаму. Стабільно виробляв цукор Жовтневий цукрокомбінат. Високими показниками виробництва сільськогосподарської продукції відзначалися Карлівський радгосп, артіль «Більшовицька праця», інші господарства. Це позначилося й на будівництві в районі та в самій Карлівці.

Доволі насиченим на події видався 1957 р. Згідно з рішенням виконкому Полтавської обласної ради від 13 квітня 1957 р. селище міського типу Карлівка було віднесене до категорії міст районного підпорядкування. Згідно з іншим рішенням під тією ж датою віднесено до категорії робітничих селищ:

– Селище Ланнівського цукрового заводу Нижньоланнівської сільської ради з присвоєнням найменування – Ланна;

[113] Пилипець В. Карлівському району – 90 років (історія та сучасність). – С. 319–321.

[114] Там само. – С. 323–325.

[115] Червона зоря. – м. Карлівка Полтавської обл. – 1953. – 29 січня. – С. 1.

* Карлівка, м. Перші автобуси.
Поч. 1960-х рр. Карлів. ІКМ.

– Селище Халтуринського цукрового заводу Мар'янівської сільської ради з присвоєнням найменування – Халтурине.

Наступним рішенням від 13 квітня 1957 р. було присвоєно найменування таким населеним пунктам Карлівського району:

1. Селищу Тишенківського відділку Халтуринського цукрокомбінату Мар'янівської сільради – селище Тишенківка.

2. Населеним пунктам, підпорядкованим Карлівській міській раді:

2.1. Селищу Голобородьківського радгоспу – селище Голобородьківське;

2.2. Селищу Михайлівського відділку радгоспу – селище Михайлівське;

2.3. Селищу Тагамлицького відділку радгоспу – селище Тагамлицьке;

2.4. Селищу Лип'янського відділку Жовтневого цукрокомбінату – селище Іванівка;

2.5. Селищу Жовтневого цукрокомбінату – селище Жовтневе;

2.6. Селищу спиртзаводу – селище Микитівка.

Рішенням виконкому Полтавської обласної ради від 10 серпня 1957 р. населені пункти Довгалівку (Довганівку), Поділ та Приточівку включено до меж міста Карлівка.

Рішенням виконкому Полтавської облради від 8 червня 1962 р. селища Жовтневе, Микитівка та Шевченківка включені до смуги м. Карлівка.

Остання значна зміна адміністративно-територіальної системи кол. УРСР відбулася у зв'язку з указом Президії Верховної Ради від 30 грудня 1962 р. «Про укрупнення сільських районів Української РСР».

До складу Карлівського району передавалася вся територія тодішніх Машівського і Чутівського районів, а також 5 сільських рад розформованого Нехворощанського. Станом на 1 серпня 1964 р. район включав: 1 міську, 2 селищні і 30 сільських рад[116].

Але невдовзі розпочався зворотній процес. Відповідно до указу Президії Верховної Ради кол. УРСР від 4 січня 1965 р. «Про внесення змін в адміністративне районування Української РСР» зі складу укрупненого Карлівського знову виділявся Чутівський район. Але цього разу до його складу додавалася об'єднана Гряківська сільська рада, всі населені пункти якої входили до Карлівського району від початку його заснування.

Відповідно до Указу Президії Верховної Ради УРСР від 8 грудня 1966 р. щодо утворення (відновлення) Машівсько-

* Карлівка, м.
Телеретрансляційна вежа.
Поч. 1960-х рр. Карлів. ІКМ.

[116] Пилипець В. Карлівському району – 90 років (історія та сучасність).

го району, завершився процес розукрупнення Карлівського. Станом на 10 грудня 1967 р. в його складі залишилася 1 міська і 10 сільських рад[117].

На цей час відбулися помітні зміни в економіці району та зовнішньому вигляді районного центру. У Карлівці було побудовано чимало нових підприємств, житлових будинків, приміщень культурно-освітнього та громадського призначення, з'явився новий кінотеатр, універмаг, багато магазинів, у приватному секторі зведено більше 3 тис. індивідуальних будинків. У місті заасфальтовано 45 тис. кв. м тротуарів, розширено водогін, прокладені газопостачальні комунікації, збудовано телеретрансляційну станцію[118].

У подальшому, до 2020 р. включно, всі зміни в Карлівському районі відбувалися виключно в його межах.

Наприклад, рішенням Полтавського облвиконкому від 11 червня 1970 р. перенесено центр Нижньоланнівської сільради до селища Ланна і сільраду перейменовано у Ланнівську[119]. Рішенням облвиконкому від 26 січня 1971 р. перенесено центр Мар'янівської сільради до селища Халтурине і перейменовано сільраду на Халтуринську[120]. 1982 р. зі складу Карлівської міської ради виділена Голобородьківська сільрада у складі селищ: Голобородьківське, Михайлівське і Тагамлицьке.

Рішенням Полтавського облвиконкому від 30 грудня 1986 р. зі складу Ланнівської виділено Нижньоланнівську сільраду з центром у с. Нижня Ланна[121]. Рішенням Халтуринської сільради 3-ї позачергової сесії другого засідання 7-го скликання від 8 лютого 2016 р. «Про перейменування селища Халтурине» населеному пункту повер-

* Карлівка, м. Автовокзал. *1972. ПКМВК.*

* Карлівка, м. Виробничий цех машинобудівного об'єднання. *1972. ПКМВК.*

* Карлівка, м. Будинок дитячого садочка № 4. *1972. ПКМВК.*

[117] Там само. – С. 328–329.

[118] Дишлевий П. С. Карлівка / П. С. Дишлевий // Історія міст і сіл Української РСР: Полтавська область. – К.: Гол. ред. Української радянської енциклопедії АН УРСР, 1967. – С. 384.

[119] Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1943–2002 рр.): довідник з історії адміністративно-територіального поділу. – Полтава: Полтавський літератор, 2002. – Ч. ІІ. – С. 18.

[120] Там само. – С. 19.

[121] Там само. – С. 24.

* Карлівка, м. Новозбудоване приміщення районного вузла зв'язку. *1987. Карлів. ІКМ.*

нута первісна назва – Мартинівка. Рішенням Халтуринської сільради 8-ї позачергової сесії 7-го скликання від 11 жовтня 2016 р. відбулося її перейменування на Мартинівську.

Скупі рядки довідників залишили доволі інформативні звідомлення про стан міста і Карлівського району на час набуття незалежності Україною. Так, у Карлівці на поч. 1990-х рр. діяли Карлівський машинобудівний, механічний і спиртовий заводи, цукровий комбінат, хлібозавод, меблева та харчосмакова фабрики, міжрайонне виробниче управління газового господарства, газонафторозвідувальна експедиція глибокого буріння, ремонтно-транспортне підприємство, насіннєва та біологічна лабораторії, автопідприємство й кілька будівельних організацій, обчислювальна держстатистики, інкубаторна і метеорологічна станції, залізнична станція й автовокзал. Прибутковими вважалися радгосп ім. Жовтневої революції, що спеціалізувався на вирощуванні цукрових буряків, та колгосп «Більшовицька праця» зерново-тваринницького напрямку. У місті працювали центральна районна лікарня ім. Л. В. Радевича з поліклінкою, 6 здоровпунктів, санепідемстанція, центральна районна аптека з 4-ма аптечними пунктами, ветлабораторія, 3 середні й неповна середня школи, будинок школярів, станції юних натуралістів і техніків, дитяча юнацько-спортивна школа, 2 профтехучилища, музшкола, 5 дитячих дошкільних закладів, районний Будинок культури і 2 профспілкові будинки культури на підприємствах, кінотеатр «Мир», центральні районні бібліотеки для дорослих та дітей, районний музей, парк культури і відпочинку, у Красноперівському лісі діяв піонертабір «Орлятко». У районі працювало 23 загальноосвітні школи, 3 школи-садки, 29 дошкільних закладів, 5 дільничних лікарень, туберкульозна лікарня, 22 фельдшерсько-акушерських і 25 аптекарських пунктів, 26 клубів і будинків культури, 28 бібліотек, 14 музеїв на громадських засадах і музейних кімнат[122].

Сучасний новий Полтавський район утворено відповідно до Постанови Верховної Ради України за № 807-IX від 17.07.2020 р. До його складу ввійшла вся територія колишнього Карлівського району, де було створено три окремі територіальні громади: Карлівську міську (25.10.2020 р.), Ланнівську (29.10.2017 р.) і Мартинівську (25.10.2020 р.) сільські.

На сьогодні Карлівська територіальна громада має станом на 01.01.2021 р. зареєстровану кількість населення 21 661 особа. До складу громади входять місто Карлівка, села Бабайкове, Володимирівка, Голобородьківське, Давидівка, Іванівка, Короленківка, Лип'янка, Максимівка, Михайлівське, Павлівщина, Попівка, Розумівка, Солона Балка, Тагамлицьке, Тарасівка, Ясне. Промислову діяльність на території забезпечує добре відоме поза межами України ТОВ «АПК «Докучаєвські чорноземи», СТОВ «Вітчизна», ТОВ ім. Фисуна, СТОВ «Світоч», ТОВ «Промінь», ТОВ «Агропрогрес плюс», ТОВ «Україна», ТОВ «Сади Карлівщини», ПП «Агромаш», ТОВ «Жовтень», ПП «Карлівський хлібозавод», ДП «Жовтневий спиртозавод», ПАТ «Карлівський ма-

[122] Полтавщина: енциклопедичний довідник. – С. 328–329, 332.

Карлівка, м. Лани та м'ясокомбінат ТОВ «АПК «Докучаєвські чорноземи». *2020.*

шинобудівний завод», ТОВ ІВП «Елмаш». Охороною здоров'я на території громади опікуються медпрацівники лікарні, 10-ти фельдшерсько-акушерських пунктів, 4 амбулаторії загальної практики та сімейної медицини. Мережа освітніх закладів складається із 3-х загальноосвітніх шкіл І–ІІІ ступенів, опорного закладу «Карлівський ліцей № 4», гімназії імені Ніни Герасименко, 4-х навчально-виховних комплексів з дошкільними навчальними закладами, 6-ти окремих дошкільних навчальних закладів, дитячо-юнацької спортивної школи та ПТУ № 50. Також на території громади діють 4 будинки культури, 3 сільські клуби, музей і бібліотека[123]. Розпочаті роботи зі створення кооперативного заводу Асоціації виробників молока, засновниками якого стали 10 учасників. Перша черга заводу дозволить щодоби переробляти близько 400-500 тонн молока екстра-класу. Надалі потужності заводу будуть збільшені[124].

Ланнівська територіальна громада складається з 11 населених пунктів – селища Ланна, сіл Нижня Ланна, Куми, Львівське, Чалівка, Коржиха, Климівка, Федорівка, Верхня Ланна, Редути та Холодне Плесо. Утворена 27 квітня 2017 р. Громада має станом на 01.01.2021 р. зареєстровану кількість населення 7 562 особи.

На території громади діє станція ДП «Південна залізниця» – Ланна, платформи Котлярівка і Коржиха, пост Орчик. Промислову діяльність забезпечує ПП «Ланнівський цукровий завод». Велику частину земель громади займають сільськогосподарські підприємства ПП «Ланна-Агро», ТОВ «Ланнівська МТС», ТОВ «Промінь», ТОВ «Воля-Лан-Агро», СТОВ «Нива». Також на території громади проводить розвідувальні роботи ПАТ «Укргазвидобування». Охороною здоров'я займаються медпрацівники амбулаторії загальної практики та сімейної медицини і 6 фельдшерсько-акушерських пунктів. Діють 5 будинків культури та 5 бібліотек[125].

Мартинівська територіальна громада утворена 6 грудня 2019 р. шляхом добровільного об'єднання Мартинівської, Білухівської та Варварівської сільських рад. Населені пункти – села Мартинівка, Білухівка, Вакулиха, Варварівка, Знаменка, Красне, Мар'янівка, Тишенківка, Шевченка. Чисельність населення станом на 01.01.2021 р. становить 4 685 осіб. На території громади діють: опорний заклад (Мартинівська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів); 3 навчально-виховні комплекси, дошкільний навчальний заклад «Малятко», 5 клубів, музей,

[123] Карлівська громада. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://karlivka-mrada.gov.ua/pasport-gromadi-14-31-14-11-08-2021/

[124] Електронний ресурс. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BB%D1%96%D0%B2%D0%BA%D0%B0

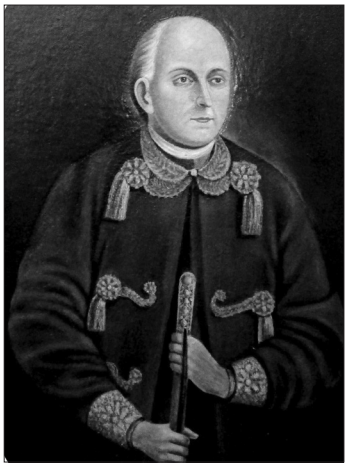
[125] Ланнівська громада. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://lannivska-gromada.gov.ua/lannivska-silska-rada-14-59-13-17-09-2021/

4 бібліотеки, 3 амбулаторії загальної практики та сімейної медицини, 4 фельдшерсько-акушерські пункти, аптека та 3 поштових відділення[126].

В. А. Пилипець, О. С. Лимар, О. Б. Супруненко

Огляд літератури з історії Карлівщини. Література, присвячена об'єктам культурної спадщини та історичному минулому краю, який наразі називають Карлівщиною (донедавна Карлівський район), порівняно нечисленна, і налічує загалом невелику кількість публікацій та видань, до того ж, за змістом вона доволі неоднозначна. Та в останній час загальна картина відносно цього почала поступово змінюватися. Над питаннями зазначеної проблематики, крім науковців, останні 15 років працюють співробітники Карлівського історико-краєзнавчого музею, місцеві краєзнавці. Результатом цього стала поява більше 70-ти дослідницьких публікацій у різних виданнях. Найбільше за кількістю – в місцевій газеті «Життя і слово», чимало – у щорічнику Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, журналі «Краєзнавство» тощо.

Перед тим як перейти до безпосереднього розгляду літератури, слід зауважити, що видання загального енциклопедичного характеру, як-то «Большая советская энциклопедия», «Українська радянська енциклопедія», «Географічна енциклопедія України», «Енциклопедія історії України» та інші, через широку доступність, до уваги не беруться. Винятком в окремих випадках є «Енциклопедія сучасної України», зокрема, її том 12[127], через розміщення на його сторінках статей про Карлівку і Карлівський район, між іншим, з помилками і наведенням необґрунтованих фактів стосовно як історичного минулого, так і пам'яток історії та культури.

Яків Андрійович Маркович (1696–1770). *Карлів. ІКМ.*

Першими вагомими свідченнями про Карлівку є записи особистого щоденника на той час бунчукового товариша Якова Андрійовича Марковича (1696–1770). Він у службових справах особисто відвідав І.-Б. Вейсбаха у його новозаселеній слободі, проживав там з 8 по 12 жовтня 1731 р. і зробив доволі скупі, але в підсумку змістовні записи[128]. Саме його перу належить найперша відома згадка про Карлівку під її сучасною назвою у жовтні 1731 р.

Записи щоденника свідчать про І.-Б. Вейсбаха, як про засновника Карлівки, про використання ним своєї слободи в якості резиденції (штаб-квартири), звідкіля генерал-аншеф і київський губернатор керував та здійснював контроль за ходом будівництва Української оборонної лінії, повідомляється про існування у слободі вже на той час першої церкви тощо[129]. Пізніше Я. А. Маркович сповістив про перейменування Б.-Х. Мініхом Карлівки на Мініхполь та інші факти[130].

[126] Мартинівська громада. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://martynivka.gromada.org.ua/

[127] Енциклопедія Сучасної України / [гол. ред. кол.: Дзюба І. М., Жуковський А. І., Желєзняк М. Г. та ін.]. – К.: Ін-т енцикл. дослідж. НАН України, 2012. – Т. 12. – 711 с.

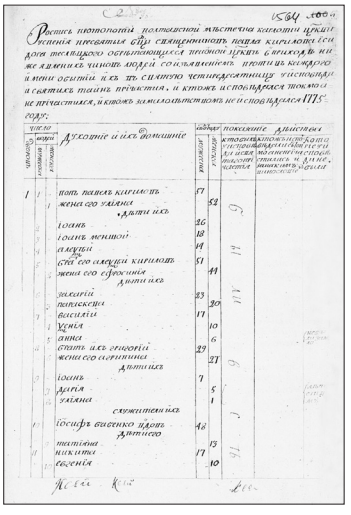
[128] Марковичъ Я. Дневникъ генеральнаго подскарбія Якова Марковича (1717–1767 гг.) / Изд. «Кіевской Старины», под ред. Ал. Лазаревскаго. – К.: Типогр. Корчакъ-Новицкаго, 1897. – Часть третья (1730–1734 гг.). – С. 138–140.

[129] Там же. – С. 139–140.

[130] Маркович Я. Дневник Якова Марковича / Видав Модзалевський. – Київ; Львів, 1913. – Т. IV: 1735–1740 роки. – С. 243.

Події 1731–1743 рр. головним чином представлені саме матеріалами згаданого щоденника[131], що дає підстави, хоча і дещо умовно, називати Якова Марковича першим Карлівським «літописцем». Зазначимо, що на 2016 р. у Карлівці колишня вул. Комінтерну була перейменована саме на його честь.

З історичних матеріалів XVIII ст. своєю повнотою і змістовністю привертають увагу сповідні розписи прихожан церков тодішніх населених пунктів Карлівського маєтку – Карлівки, Федорівки і Варварівки за 1754[132] та 1775[133]рр. Вони відрізняються від компутів тим, що виступають, по суті, повними переписами всього місцевого населення незалежно від статі і віку. Крім того, сповідні розписи надають інформацію про родинні зв'язки, сімейний стан і склад сімей, їх соціальний статус, місце проживання тощо. Порівняльне дослідження сповідних розписів за 1754 та 1775 рр. надає уявлення про високі темпи заселення території тодішньої Карлівщини, свідчить про появу нових населених пунктів (Климівки і Максимівки), про існування давніх культурних і духовних (церковних) зв'язків між сусідніми територіями тощо.

* Перший аркуш «Сповідного розпису Карлівської церкви Успіння Пресвятої Богородиці». *1775. ЦДІАУК.*

Опубліковані в 1997 р. «Описи Лівобережної України кінця XVIII – початку XIX ст.» доречно розглядати як фіксацію своєрідного підсумку розвитку Карлівщини протягом XVIII ст.[134], під кінець якого Карлівський маєток мав у своєму складі вже близько 11 населених пунктів[135], де діяли три перші тваринницькі заводи[136] тощо. Сама Карлівка, з огляду на ті часи, була доволі великим поселенням, де проживало 2275 душ тільки чоловічої статі, які сплачували податки. Для порівняння, в тогочасній Полтаві було 3789 ревізських душ, а в сусідньому місті Костянтинограді – лише 431[137].

Серед історичних матеріалів 1-ї пол. XIX ст. неможливо перебільшити значення «Описанія имѣнія состоящаго Полтавской губерніи Константиноградскаго и Полтавскаго уѣздовъ въ Карловской волости, Помѣщицы вдовствующей Генералъ Маіорши Графини Марьи Григорьевой дочери Разумовской, урожденной княжны Вяземской ... 1836 года Іюня 26 дня»[138]. Сьогодні складно уявити більш детальний опис всіх господарських одиниць Карлівського маєтку

[131] Марковичъ Я. Дневныя записки малороссійскаго подскарбія генеральнаго Якова Марковича / Изд. Александра Марковича. – М.: въ типогр. В. Готье, 1859. – Часть вторая. – С. 191–192.

[132] ЦДІАУК . – Ф. 990 – Оп. 2. – Спр. 15 . – Арк. 1187–1224.

[133] Там само. – Спр. 34. – Арк. 1564–1663; Пилипець В. Сповідний розпис прихожан Варваринської церкви села Варварівка Карлівського маєтку 1775 р. / Віталій Пилипець // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. / [ред. кол.: Бабенко Л. Л., Гаврилюк Н. О., Киридон А. М. та ін.; Супруненко О. Б. (гол. ред. кол.), Мокляк В. О. (наук. ред.)]; ДКіТ ПОДА; ПКМВК. – Харків: ТОВ «Майдан», 2020. – Вип. XVI. – С. 207–226; Пилипець В. Сповідний розпис прихожан Андріївської церкви села Федорівка Карлівського маєтку 1775 р. (Федорівка і Климівка) / Віталій Пилипець // Там само. – С. 226–251.

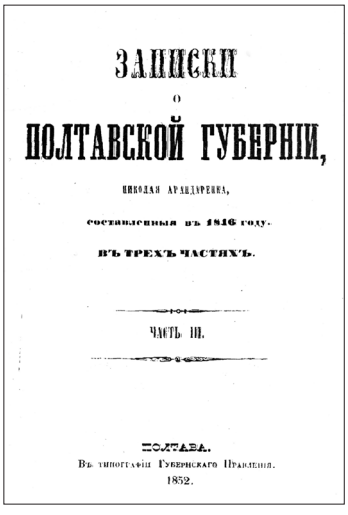
[134] Описи Лівобережної України кінця XVIII – початку XIX ст. – С. 66–68, 177–180.

[135] Там само. – С. 178–180.

[136] Там само. – С. 67, 68.

[137] Там само. – С. 177, 180.

[138] Пилипець В., Каплоухий В. Карлівський маєток – середина XIX ст. / В. Пилипець, В. Каплоухий // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. – Полтава: Дивосвіт, 2014. – Вип. IX. – С. 280–323.

ЗАПИСКИ
О
ПОЛТАВСКОЙ ГУБЕРНІИ,
НИКОЛАЯ АРАНДАРЕНКА,
составленныя въ 1846 году.
ВЪ ТРЕХЪ ЧАСТЯХЪ.
ЧАСТЬ III.
ПОЛТАВА.
Въ типографіи Губернскаго Правленія.
1852.

Титульний аркуш 3-ї частини праці М. І. Арендаренка «Записки о Полтавской губернии». *Полтава, 1852.*

за населеними пунктами, починаючи від розподілу земель і закінчуючи вичерпною інформацією про тваринницькі заводи, підприємства з переробки сільськогосподарської сировини, їх оснащення, архітектурні особливості будівель і споруд тощо. Крім іншого, в цьому описі вперше згадуються два раніше невідомих населених пункти: село Маріамполь (Маріїнполь) та слобода Мар'янівка[139]. Немає сумнівів, що вони були засновані Марією Розумовською, очевидно, не раніше 2-ї пол. 1820-х рр. та отримали свої назви на її честь.

Маріамполь розташовувався поряд із Благовіщенською церквою у Федорівці. Перестав існувати (був переселеним) у кін. 50-х рр. XIX ст. Після цього його будівлі певний час використовувалися під Федорівське управительство, не виключено, що до Другої світової війни там розташовувався сиротинець, а потім їх було розібрано. Сьогодні це місце засаджене лісом, хоча частина зовнішнього контуру поселення все ще вгадується за супутниковими фотознімками[140]. Що ж до Мар'янівки – то вона існує і зараз. У 2016 р. центральна вулиця села була перейменована на честь його засновниці.

Неможливо окремо не зупинитися на тритомній історико-краєзнавчій праці «Записки о Полтавской губернии, Николая Арандаренка, составленные в 1846 году», яка протягом довгих років продовжувала залишатися чи не єдиною спробою комплексного дослідження Полтавського краю, основним джерелом знань з його історії[141].

Для Карлівки повідомлення М. І. Арандаренка (1798–1865) в третій частині названої праці, що вийшла друком у Полтаві 1852 р., у свою чергу, стало найпершою спробою огляду її історії та мало б свідчити про найдавнішу історичну «пам'ятку» на цій території[142]. Ця доволі невдала спроба відіграла дуже специфічну роль у подальшому процесі дослідження й висвітлення минулого краю, продовжуючи нагадувати про себе навіть сьогодні.

Натепер зрозуміло, що М. І. Арандаренко, тоді ще не відвідавши Карлівку, скористався чиїмись ненадійними переказами, які за сто років попереднього її існування набули рис, швидше, легенди, ніж відображали історичну дійсність. Зокрема, він повідомляв, що засновником слободи Карлівки був «Карл» Міних і поселення отримало назву від його імені[143]. До того ж, нібито там в сер. XIX ст. все ще можна було бачити «руїни палацу Міниха»[144]. Насправді ж Карлівку

[139] Там само. – С. 305–307.

[140] Коваленко М. Пам'ятка XVIII–XIX ст. у нижній течії р. Орчик / Марія Коваленко // Середньовічні та ранньомодерні старожитності Центрально-Східної Європи: мат-ли XV Міжнар. студ. наук. конф. (Чернігів, 22–24 квітня 2016 р.). – Чернігів: Черніг. НПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2016. – С. 67–69.

[141] Борошко (Арандаренко) Л., Борошко С. Тайный советник Николай Иванович Арандаренко (1798–1865): пятьдесят лет на службе империи // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. / [ред. кол.: Бабенко Л. Л., Гаврилюк Н. О., Киридон А. М. та ін.; Супруненко О. Б. (гол. ред. кол.), Мокляк В. О. (наук. ред.)]; ДКіТ ПОДА; ПКМВК. – Харків: ТОВ «Майдан», 2020. – Вип. XVI. – С. 276–331.

[142] Арандаренко Н. Записки о Полтавской губерніи, составленные въ 1846 году. – Полтава: Типогр. Губернск. Правл., 1852. – Часть III. – С. 250–254, 263–264.

[143] Там же. – С. 263.

[144] Там же. – С. 264.

заснував і дав їй назву вище названий І.-Б. Вейсбах, а Б.-Х. Мініху було не до розкоші у віддаленій від столиці імперії маленькій слободі, яку він, до речі, перейменував на Мініхполь.

Але авторитет М. І. Арандаренка виявився настільки непорушним, що вже невдовзі обидві його версії почали використовувати в усіх, без винятку, як публіцистичних, так і довідникових дореволюційних виданнях, де йшлося про містечко. Дехто з полтавських істориків навіть планував дослідити «руїни палацу». У XX ст. про них перестали згадувати, але версію про «Карла» Мініха можна зустріти і сьогодні в солідних київських виданнях. Для прикладу, в «Топонімічному словнику України» за 1998 р.[145], або в історичній довідці до багатотомного видання Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В. Г. Заболотного «Малі міста України: Полтавська область. Бібліографічний покажчик»[146]. Але в цілому згаданий покажчик є, в першу чергу, вичерпним джерелом інформації про наявні у фондах бібліотеки публікації, де, зокрема, йдеться про Карлівку[147]. Крім того, ця ж робота надає розуміння щодо джерел походження помилкової інформації.

Обкладинка книги П. І. Бодянського «Памятная книжка Полтавской губернии за 1865 год». *Полтава, 1865.*

У 1865 р. побачила світ «Памятная книжка Полтавской губернии за 1865 год» П. І. Бодянського (1809–1867)[148]. Це – одне з класичних видань з історико-статистичного вивчення Полтавщини, де в кількох розділах серед інших населених пунктів згадуються карлівські волості, села та хутори, наводиться статистика щодо кількості платників податків, числа селянських товариств, наявності певних виробництв, церков, шкіл, ярмарок тощо. Подана коротка характеристика містечка Карлівки, а також природних особливостей краю[149].

Уявлення щодо населених пунктів Карлівщини, складу волостей, кількості в них населення, сільських старост, волосних старшин та навіть їх освіченості надає виданий 1881 р. статистичним бюро Полтавського губернського земства довідник «Статистическіе свѣдѣнія о пространствѣ дачъ, объ арендованіи и переходахъ земель въ Полтавской губерніи»[150]. Лаконічні характеристики населених пунктів у цьому виданні несуть чимало цікавої інформації, часом доволі важливої для розуміння історії того чи іншого села. Наприклад, щодо с. Варварівки: «при рѣчке Орчикѣ, дворовъ 495, жителей 2986; церковь православная, школа, богадельня, питейный домъ, 3 лавки, 3 ярмарка, 41 ветряная мельница»[151]. Статистичні матеріали по Карлівщині зібрані й у виданні Центрального Статистичного Комітеру 1885 р. «Волости и важнѣйшие селения Европейской России»[152].

[145] Янко М. П. Топонімічний словник України: словник-довідник / М. П. Янко. – К.: Знання, 1998. – С. 168.

[146] Малі міста України: Полтавська область. Бібліографічний покажчик. – К., 2016. – С. 126.

[147] Там само. – С. 127–142.

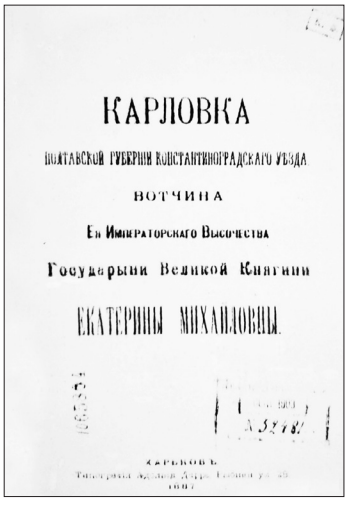
[148] Бодянский П. И. Памятная книжка Полтавской губернии, за 1865 год / Составл. П. И. Бодянским; изд. Полтав. губ. Статистич. комитетом. – Полтава: Типогр. Н. Пигуренко и Губ. правления, 1866. – IV, XIV, 470, LXVI, 249, 116, 200, 186, 4 с.

[149] Там же. – Отд. III. – С. 14–108.

[150] Стастическіе свѣдѣнія о пространствѣ дачъ, объ арендованіи и переходахъ земель въ Полтавской губерніи / Изд. Полтав. губ. земства. – Полтава: Типограф. Н. Пигуленко (Круглый переул. За военной гимназией), 1881. – III, 33, XV, 47, 33, 22, 75, 3, II с.

[151] Там же. – С. IV, 22.

[152] Волости и важнѣйшие селения Европейской России / Изд. Центр. Статистич. Комитета. – СПб., 1885. – Вып. III: Губерніи Малороссійскія и Юго-Западныя. – VII, 349 с.

КАРЛОВКА

ПОЛТАВСКОЙ ГУБЕРНІИ КОНСТАНТИНОГРАДСКАГО УѢЗДА

ВОТЧИНА

Ея Императорскаго Высочества

Государыни Великой Княгини

ЕКАТЕРИНЫ МИХАЙЛОВНЫ.

ХАРЬКОВЪ

КАРЛОВКА

ПОЛТАВСКОЙ ГУБЕРНІИ КОНСТАНТИНОГРАДСКАГО УѢЗДА,

ВОТЧИНА

Ея Императорскаго Высочества

ГОСУДАРЫНИ Великой Княгини

ЕКАТЕРИНЫ МИХАЙЛОВНЫ.

ПОЛТАВА.

Типо-литография И. А. Дохмана, Александровская ул.

1890.

Титульні аркуші видань «Карловка Полтавской губернии Константиноградского уезда, вотчина ее императорского высочества государыни Великой княгини Екатерины Михайловны». *Харьков, 1887; Полтава, 1890.*

Очевидно, в плані підготовки до всеросійської сількогосподарської виставки, що з небаченим навіть для столиці імперії розмахом проводилася у Харкові в 1887 р. під покровительством великої княгині Катерини Михайлівни, вийшла з друку детальна публікація «Карловка Полтавской губерніи Константиноградскаго уѣзда. Вотчина Ея Императорскаго Высочества Государыни Великой Княгини Екатерины Михайловны»[153]. По суті, це змістовний довідник за всіма напрямками господарської діяльності маєтку, розподілом і використанням земельних ресурсів, структурними одиницями всіх галузей виробництва продукції, системою управління й адміністрування тощо. Крім того, в ньому опубліковано статистичні дані щодо підсумків господарювання за 20 років, з 1866 по 1886 рр. у грошовому виразі[154]. У вступній частині навіть була передбачена історична довідка. Але все, що стосується ролі «Карла» Мініха та «пам'ятки» його перебування в Карлівці – наведено майже дослівно за М. І. Арандаренком[155].

Певна інформація про зміни у складі волостей на Карлівщині відображена у «Списке населенныхъ мѣстъ Полтавской губерніи» за 1887 р.[156]

Детальніші відомості про Карлівщину, її населення, села округи зібрані в «Материалах подворной переписи Полтавской губернии в 1900 году: Константиноградский уезд»[157]. Їх істотно доповнює «Список населенных мест Полтавской губернии», укладений за даними подвірно-господарського земського перепису 1910 р., що виданий у 1912 р.[158] Звісно, охарактеризувати численні статистичні та довідкові матеріали, спеціалізовані дослідження, видані закладами повітового та губернського земства, адресні книги, довідники поч. XX ст. в контексті історії й економічного розвитку Карлівщини, в повній мірі доволі складно, тому вони будуть залучатися безпосередньо до текстів окремих статей про об'єкти історії та культури за необхідності.

---

153 Карловка Полтавской губерніи Константиноградскаго уѣзда. Вотчина Ея Императорскаго Высочества Государыни Великой Княгини Екатерины Михайловны. – Харьковъ: Типографія Адольфа Дарре, Рыбная ул. 28, 1887. – 44 с.

154 Там же. – С. 29–44.

155 Там же. – С. 3.

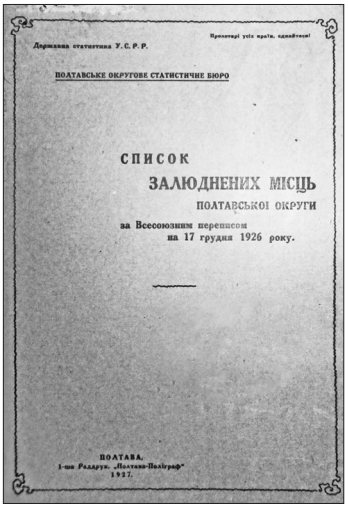
156 Списокъ населенныхъ мѣстъ Полтавской губерніи / Изд. Полтавскимъ Губ. по крестьянскимъ дѣламъ Присутствіемъ въ 1887 году. – Полтава: Типогр. Губерн. Правленія, 1887. – X, 632, 48 с.

157 Материалы подворной переписи Полтавской губернии 1900 года. Константиноградский уезд. – Полтава: Электрич. Типография Г. И. Маркевича, бульвар Котляревского, Панский ряд, 1906. – С. 410 и сл.

158 Список населенных мест Полтавской губернии. Составлен по данным подворно-хозяйственной переписи 1910 года. – Полтава: Электрич. типо-литогр. Фришберга, 1912. – С. 107–131.

Для розуміння змін і перетворень, що відбувалися на поч. 1920-х рр., важливим джерелом є «Список залюднених місць Полтавської округи», укладений за наслідками грудневого перепису 1926 р., який повідомляє не тільки про адміністративні зміни, а й про існування в районі 11 624 господарств, в т. ч. не селянського спрямування 2676, кількість населення. Так, на Карлівщині на той час проживало 52 732 особи[159].

Як не дивно, проте видань щодо історії Карлівщини, краєзнавчих досліджень у мікрорегіоні 2-ї чв. – сер. XX ст. не видавалося. Якщо такі і були написані, вони навряд чи мали перспективу на оприлюднення. Лише кількома штрихами об'єкти природи, корисні копалини і ресурси, культурно-історичні явища, промисловість та сільське господарство, кустарне виробництво в районі знайшли висвітлення у краєзнавчих збірках, зокрема тих, що видавалися Полтавським державним музеєм ім. В. Г. Короленка в 1927–1928 рр.[160] В аспекті археологічної проблематики деякі роботи з них охарактеризовані нижче.

Державна статистика У. С. Р. Р.

ПОЛТАВСЬКЕ ОКРУГОВЕ СТАТИСТИЧНЕ БЮРО

СПИСОК
ЗАЛЮДНЕНИХ МІСЦЬ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОКРУГИ
за Всесоюзним переписом
на 17 грудня 1926 року.

ПОЛТАВА.
1-ша Раддрук. „Полтава-Поліграф"
1927.

Обкладинка «Списку залюднених місць Полтавської округи за Всесоюзним переписом на 17 грудня 1926 року». *Полтава, 1927.*

На превеликий жаль, з історичних досліджень стосовно Карлівщини, які б охоплювали його територію та розповідали про мікрорегіон від найдавніших часів і до 3-ї чв. XX ст. маємо лише одне. Воно свого часу зіграло дуже важливу мобілізуючу роль у справі вивчення історії району. Самим фактом виходу в світ у 1967 р. полтавського випуску у складі багатотомного енциклопедичного видання «Історія міст і сіл Української РСР»[161] ця праця, після довготривалої перерви, пов'язаної зі сталінським режимом, зруйнувала заборону на краєзнавчі дослідження, пробудила жваву цікавість у широких колах населення до регіональної історії і сприяла розвитку краєзнавчого руху, що, в свою чергу, стимулювало професійних науковців до ведення фахових дослідницьких пошуків. На жаль, ті, кому було доручено готувати матеріали по Карлівщині, не мали (і не могли на той час мати) належної інформативної документальної бази. До того ж, у відповідність до радянської історичної традиції, подіям до 1917 р. належної уваги не приділялося. Таким чином, наголос було зроблено переважно на подіях XX ст., де свідками були або самі автори, або ж існувала можливість опитати старожилів чи відшукати якісь документи, не знищені війною. Один із розділів саме й присвячений Карлівщині[162].

Та повідомлення «Історії міст і сіл Української РСР. Полтавська область», що стосуються XVIII і XIX ст., сьогодні не можуть бути використані навіть з огляду на критичний підхід до матеріалів нарису[163]. А те, що відображене для XX ст., має бути попередньо проаналізоване зі врахуванням проявів тодішньої панівної ідеології. До речі, в цій колективній праці вперше

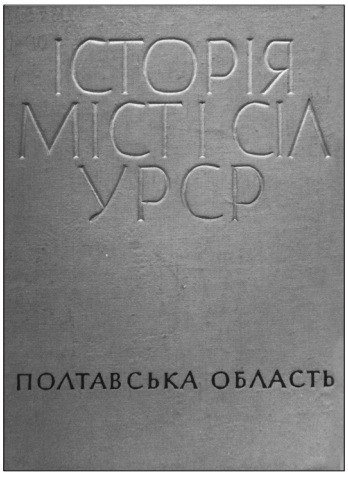
[159] Список залюднених місць Полтавської округи за Всесоюзним переписом на 17 грудня 1926 року. – Полтава: 1-ша Раддрукарня «Полтава-Поліграф», 1927. – С. 37–43.

[160] Полтавщина: збірник / [під. ред. М. Криворотченка; упоряд. М. Філянський, Я. Риженко]; ПДМ ім. В. Г. Короленка. – Полтава: 1-ша рад друкарня «Полтава-Поліграф», 1927. – Т. II. – 420 с.: 123 іл., 3 карти; Збірник, присвячений 35-річчю Музею / [під ред. В. Бендеровського, Я. Риженка, М. Гавриленка]; ПДМ ім. В. Г. Короленка. – Полтава: 1-ша рад друкарня «Полтава-Поліграф», 1928. – Т. I. – 296 с.: 82 іл.; 8 табл.

[161] Історія міст і сіл Української РСР: Полтавська область. – К.: Гол. ред. Української радянської енциклопедії АН УРСР, 1967. – С. 368–388.

[162] Там само. – С.607–627.

[163] Там само. – С. 368, 369, 387, 388.

Обкладинка видання «Історія міст і сіл Української РСР: Полтавська область». *Київ, 1967.*

згадуються окремі історичні пам'ятки Карлівщини, щоправда, в переважній більшості ті, котрі відносяться до періоду Другої світової війни.

Більшість названих видань радянської епохи містять мінімальну інформацію за проблематикою вивчення пам'яток і можуть бути використані лише як додаткова, хоча й важлива інформація, при опрацюванні пам'яткоохоронних аспектів досліджень об'єктів культурної спадщини Карлівщини.

З 80-х рр. XX ст. починають з'являтися роботи, присвячені пам'яткам історії, архітектури, археології, монументального мистецтва, що на різних рівнях – у цілому України, Полтавської області та району – наводять їх переліки, реєстри й описи, необхідну інформацію для пошуку, вивчення, списки нововиявлених об'єктів культурної спадщини. 1982 р. побачив світ «Довідник з археології України. Полтавська область»[164], укладений колективом археологів з Полтави і Києва – Г. О. Сидоренко (1918–1984), Є. В. Махно (1913–1992) та Д. Я. Телегіним (1919–2011). У «Довіднику» міститься інформація про більше ніж сім десятків різномантних археологічних об'єктів Карлівського району, переважно курганів[165].

1987 р. Українське Товариство охорони пам'яток історії та культури зініціювало випуск у світ каталога-довідника «Памятники истории и культуры Украинской ССР» за редакцією П. П. Тронька, Г. К. Злобіна, Ю. А. Олененка та ін., де містився опис об'єктів, що вже мали статус пам'яток[166]. У ньому перераховані пам'ятки історії, що відносилися до подій часу національно-визвольних змагань 1917–1921 рр., Другої світової війни 1939–1945 рр., архітектури й кілька археології території колишнього Карлівського району[167].

Невдовзі перший і доволі повний каталог всіх археологічних об'єктів та окремих знахідок, виявлених на території Карлівщини, зі вказівкою на їхнє місце знаходження та визначенням культурної приналежності, станом на 1990 р. було укладено завідуючим відділу археології Полтавського краєзнавчого музею О. Б. Супруненком. Окрім того, автор навів історію дослідницької роботи з вивчення старожитностей за останні більше ніж 100 років, надав ілюстрації найцікавіших комплексів та знахідок, перелік наукових публікацій з карлівської археології[168]. Окремої уваги заслуговують опубліковані пізніше авторські монографічні публікації стосовно історії археологічних досліджень на Полтавщині[169] та знахідки Федорівського ідола й вивчення Федорівського кургану в кін. 1980-х рр.[170]

---

[164] Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України: Полтавська область / Г. О. Сидоренко, Є. В. Махно, Д. Я. Телегін; Ін-т археол. АН УРСР; УТОПІК. – К.: Наукова думка, 1982. – 108 с., 2 карти.

[165] Там само. – С. 50–51.

[166] Памятники истории и культуры Украинской ССР: каталог-справочник / [под ред. П. Т. Тронька, Г. К. Злобина, Ю. А. Олененко и др.]. – К.: Наукова думка, 1987. – 736 с.

[167] Там же. – С.403–405.

[168] Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района: каталог / А. Б. Супруненко; ПКМ; ПОО УООПИК. – Полтава, 1990. – 82 с.: ил.

[169] Супруненко О. Б. З історії археологічних досліджень на Полтавщині (короткий нарис) / Супруненко О. Б.; ЦП НАНУ і УТОПІК; ІА НАНУ; ЦОДПА. – Київ; Полтава: Гротеск, 2007. – 124 с., VIII кол. вкл.

[170] Супруненко А. Б. Федоровский идол и курган / А. Б. Супруненко; ЦП НАНУ и УООПИК; ЦОИПА. – Киев; Полтава: ЦП НАНУ и УООПИК, 2011. – 84 с., IV цв. вкл.

Черговим важливим кроком у дослідженні історії Карлівщини стала публікація 1992 р. енциклопедичного довідника «Полтавщина», де вміщено чимало фахових статей про населені пункти області, райони, міста і села, а також довідкові матеріали про річки, заповідні місця, підприємства, організації і заклади тощо[171]. Окрім того, наводиться інформація про наявні пам'ятки й об'єкти як найдавнішої історичної та культурної спадщини, так і сучасності. По суті, цю працю можна розглядати як продовження справи, започаткованої «Історією міст і сіл Української РСР», але на більш високому професійному рівні. Цього разу автори майже позбулася ідеологічних нашарувань і, використавши на той час нові краєзнавчі напрацювання, значно покращили загальну ситуацію. Але через все ще бідну джерельну базу не змогли виправити її остаточно. У першу чергу, це стосувалося часу й обставин заснування самої Карлівки і переважної більшості сіл колишнього району.

Обкладинка каталога О. Б. Супруненка «Археологічні пам'ятки Карлівського району Полтавської області». *Полтава, 1990.*

У серії «Книга пам'яті України: Полтавська область», започаткованої за часів незалежності України, 1996 р. вийшов друком том 4 видання, де вміщені списки односельців, які загинули на фронтах Другої світової війни – жителів Карлівського, а також Диканського і Зіньківського районів. Редактором матеріалів, зібраних по Карлівщині, виступив А. І. Хоменко[172].

Продовженням попереднього видання став випуск «Книги Скорботи України: Полтавська область», що включав в себе списки мирних громадян, які загинули під час тимчасової гітлерівської окупації Полтавщини 1941–1943 рр. та в боротьбі з нацизмом, остарбайтерів, котрі не повернулися до рідної оселі. Відомості про Карлівський район містяться у томі 1, виданому у 2002 р.[173] А том 3, що містить інформацію про полеглих в боях, померлих від ран, зниклих безвісти, похованих на території області загиблих воїнів Червоної Армії, жертв війни та окупації, у тому числі і по Карлівському району, вийшов друком 2005 р.[174]

У 2002 р. видане підготовлене колективом відомих архівістів і краєзнавців Полтавщини у складі В. Н. Жук, З. М. Суховської, В. В. Коротенка, Т. П. Пустовіта, З. П. Яненко двотомне видання «Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648–2002 рр.): довідник з історії адміністративно-територіального поділу». Перший том розглядав історію вказаного питання з 1648 по 1941 рр.[175], а другий – за 1943 – 2002 рр.[176] Цінність видання полягає у

[171] Полтавщина: енциклопедичний довідник. – С. 62, 63, 136, 192, 327–333.

[172] Книга пам'яті України. Полтавська область. – Т. 4: Диканський район, Зіньківський район, Карлівський район. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – 962 с.

[173] Книга Скорботи України. Полтавська область. – Т. 1: м. Полтава, Великобагачанський район, Гадяцький район, Глобинський район, Гребінківський район, Диканський район, Зіньківський район, Карлівський район, Кобеляцький район, Козельщинський район, Котелевський район, Кременчуцький район, Лохвицький район. – Полтава: Полтавський літератор, 2002. – 400 с.

[174] Книга Скорботи України. Полтавська область. – Полтава: Полтавський літератор, 2005. – Т. 3. – 821 с.

[175] Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648–1941 рр.): довідник з історії адміністративно-територіального поділу. – Полтава; Департ. поліграф. ПП «ЕНТ», Кременчук, 2002. – Частина І. – 205 с.

[176] Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1943–2002 рр.): довідник з історії адміністративно-територіального поділу. – Полтава: Полтавський літератор, 2002. – Частина ІІ. – 377 с.

тому, що чи не вперше в ньому висвітлена історія адміністративно-територіального поділу історичної Полтавщини, включаючи й землі Карлівщини.

Ще однією такою роботою є друге перероблене і доповнене видання цього довідника, упорядниками якого виступили Ю. О. Васильєва, В. В. Коротенко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт та З. П. Яненко[177]. Новітні напрацювання стосовно місця Карлівщини в системі адміністративно-територіального поділу Полтавщини в історичному контексті XVIII – 60-х рр. XX ст. були опубліковані дещо пізніше на сторінках наукового щорічника Полтавського краєзнавчого музею. Вони належать перу В. А. Пилипця. Це, зокрема, статті «Карлівському району 90 років (історія та сучасність)»[178] та «Карлівщина в історичній пам'яті XVIII століття (короткий огляд подій)»[179].

Серед краєзнавчої літератури слід згадати «Книгу пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубежем. Загиблі на чужині»[180] за редакцією І. О. Герасимова та І. Г. Муковського. Видання присвячене уродженцям України, зокрема і Карлівського району, які загинули у різних військових конфліктах XX ст.: Китай (1920), Іспанія (1936–1939), події на озерах Хасан (1938) та Халхін-Гол (1939), події «золотого вересня» (1939), похід у Закарпаття (1938–1939), Кореї (1950–1953), Угорщині (1956), В'єтнамі (1961–1974), на Кубі (1962), у Чехословаччині (1968), країнах Африки (1962–1979) та Близького і Середнього Сходу (1956–1982), острові Даманський (1969) і т. ін.

Слід згадати і продовження зазначеної серії, що з'явилося у 2005 р. та було присвячене подіям радянсько-фінської війни 1939–1940 рр. «Полягли в снігах Суомі»[181] за редакцією тих же упорядників та П. П. Панченка. У 2006 р. вказану серію продовжило видання «Епопея трагізму»[182] за редакцією І. О. Герасимова, І. Г. Муковського, П. П. Панченка, що увічнює пам'ять учасників війни у Демократичній Республіці Афганістан 1979–1989 рр. На цій війні загинув карлівчанин В. В. Шелехов.

Інформація щодо історії краю під час подій Української революції 1917–1921 рр., а також 1941–1943 рр. вміщена у працях відомого полтавського історика В. Я. Ревегука (1938–2019) «За волю України. Нариси історії повстансько-партизанської боротьби на Полтавщині в 1917–1923 рр.»[183] та «Полтавщина в роки Другої світової війни (1939–1945)»[184]. У книзі «Полтавщина. Протибільшовицький Рух опору 20–30-х років XX століття: нариси історії»[185] згадуються діячі протибільшовицького підпілля, серед яких і уродженці Карлівщини[186], та

[177] Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648–2012 рр.): довідник з історії адміністративно-територіального поділу. – Видання друге, перероб. і доп. – 398 с.

[178] Пилипець В. Карлівському району – 90 років (історія та сучасність). – С. 257–331.

[179] Пилипець В. Карлівщина в історичній пам'яті XVIII століття (короткий огляд подій) / Віталій Пилипець // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії , музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. – Полтава: Дивосвіт, 2017. – Вип. XII. – С. 197–199, 203.

[180] Загиблі на чужині: Книга Пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубежем. – К.: Пошук.-вид. агентство «Книга Пам'яті України», 2003. – 624 с.

[181] Полягли в снігах Суомі: Книга Пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубежем. – К.: Пошук.-вид. агентство «Книга Пам'яті України», 2005. – Т. 3. – 984 с.

[182] Епопея трагізму: Книга Пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубежем. – К.: Пошук.-вид. агентство «Книга Пам'яті України», 2006. – Т. 4. – 880 с.

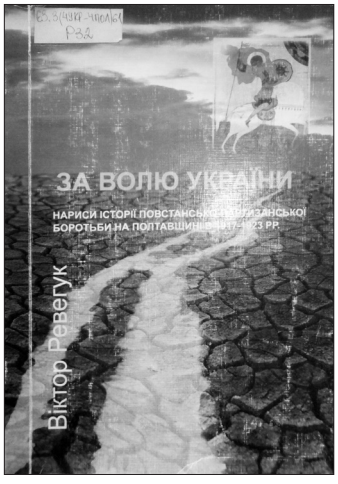
[183] Ревегук В. За волю України. Нариси історії повстансько-партизанської боротьби на Полтавщині в 1917–1923 рр. / Віктор Ревегук. – Полтава, 2007. – 299 с.

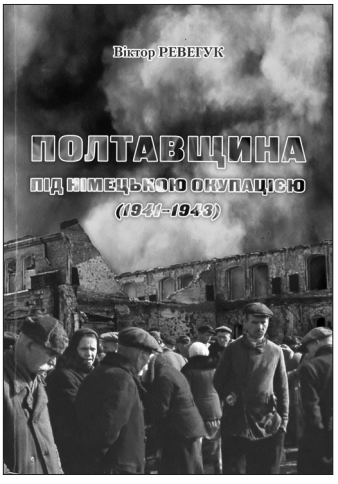
[184] Ревегук В. Полтавщина в роки Другої світової війни (1939–1945) / Віктор Ревегук. – Полтава, 2004. – 288 с.

[185] Ревегук В. Я. Полтавщина. Протибільшовицький Рух опору 20-30-х років XX століття: нариси історії / В. Я. Ревегук. – Полтава: Полтавський літератор, 2016. – 306 с.

[186] Там само. – С. 51.

повідомляється про події на території сучасних громад колишнього Карлівського району[187]. Також у праці наявні відомості з історії руху за автокефалію Української церкви у колишньому Костянтиноградському повіті[188].

Обкладинки досліджень В. Я. Ревегука «За волю України: нариси повстансько-партизанської боротьби на Полтавщині 1917–1923 рр.» та «Полтавщина під німецькою окупацією (1941–1943)».
Полтава, 2007, 2015.

Важливою подією у житті області та району став вихід у світ 2008 р. полтавського тому «Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні», що став підсумком багаторічної роботи з пошуку й увічнення пам'яті імен жертв Голодомору – неспівмірної трагедії українського народу. Знайшли своє відображення на сторінках книги і трагічні події на Карлівщині, яку через наявність радгоспів і численних підприємств до певної міри обійшло це жахіття. Проте, видання фіксує встановлене число жертв голодомору – 478, померлих – 476, із них збережено імен – 378[189].

Результати новітніх досліджень історії православної церкви на Карлівщині знайшли своє відображення на сторінках «Полтавіки: Полтавської енциклопедії», том 12[190]. Відрадно, що в 2016 р. колишня вул. Першотравнева у Карлівці була перейменована в пам'ять варварськи зруйнованої у 1936–1937 рр. містечкової трипрестольної церкви Успіння пресвятої Богородиці Діви Марії, що свого часу знаходилася на вул. Полтавський шлях. На місці, де височіла храмова споруда, встановлено пам'ятний знак – дерев'яний хрест із Розпяттям.

Зазначимо, що у 2016 р. побачило світ масштабне видання, присвячене вшануванню учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС і пам'яті жертв Чорнобильської катастрофи «Чорнобиль-30: Книга слави і пам'яті. Полтавська область»[191]. Книга, крім загальних відомостей про катастрофу, містить і поіменні списки з біографічними відомостями учасників ліквідації аварії, а також інформацію про увічнення їх пам'яті, у т. ч. і на території Карлівщини.

Важливим і цінним джерелом енциклопедичного характеру є томи краєзнавчої енциклопедії «Полтавіка», зокрема, – том 9 (у двох книгах), присвячений темі образотвор-

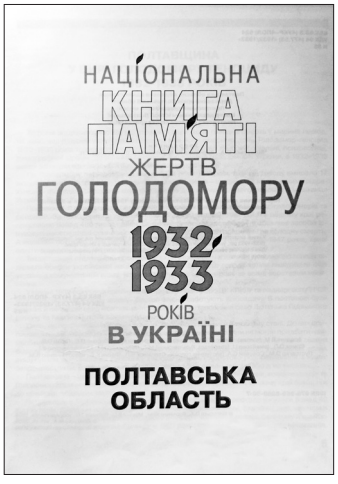
[187] Там само. – С. 54.

[188] Там само. – С. 99.

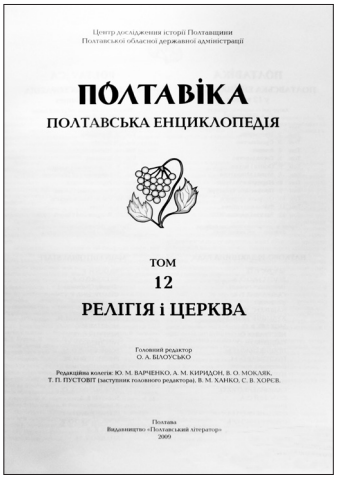
[189] Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Полтавська область / [упоряд. О. А. Білоусько, Ю. М. Варченко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Оріяна, 2008. – С. 232–241, 378, 476, 478, 966–974.

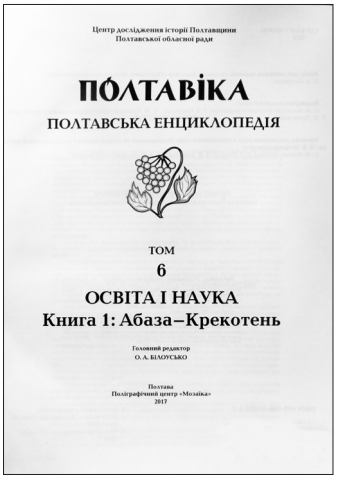
[190] Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 тт. [гол. ред. О. А. Білоусько]; Центр дослідж. істор. Полтавщини Полтав. обл. ради. – Т. 12: Релігія і церква. – Полтава: Вид-во «Полтавський літератор», 2009. – С. 83, 84, 265–270, 657, 658.

[191] Чорнобиль-30. Книга слави і пам'яті. Полтавська область / [упоряд. О. А. Білоусько, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Копі-центр, 2016. – 1258, CLXXXIV с.

Титульна сторінка «Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Полтавська область». *Полтава, 2008.*

Титульні сторінки томів 6 та 12 регіональної енциклопедії «Полтавіка». *Полтава, 2009, 2017.*

чого і декоративного мистецтва[192], а також том 6 (у трьох книгах), в якому вміщена інформація з історії освіти та науки[193].

В якості негативного досвіду не можна не згадати статті про Карлівку і Карлівський район, опубліковані у 2012 р. на сторінках новітнього видання «Енциклопедія Сучасної України»[194]. Їх авторка використала у своїй роботі застарілі матеріали, недоліки яких на той час вже були очевидними, і додала нових помилок. У першу чергу, це стосується не вірного висвітлення часу й обставин заснування сучасного м. Карлівки, необґрунтованого визначення дати заснування – нібито 1711 р., помилкового трактування подій, пов'язаних із Карлівкою під час антикріпосницької реформи XIX ст. тощо[195]. Крім того, з невідомої причини спотворена інформація стосовно пам'яток історії та культури. Зокрема, йдеться про ніколи не існуючу архітектурну пам'ятку – Георгіївську церкву у с. Попівці, та ще й ніби-то збудовану у 1870 р., а стосовно Героя Радянського Союзу Г. Громницького, який загинув у 1956 р. та якому встановлена меморіальна дошка на будівлі школи № 1, повідомляється, що він нібито є «воїном-афганцем»[196].

[192] Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 тт. / [гол. ред. О. А. Білоусько]; Центр дослідж. істор. Полтавщини Полтав. обл. ради. – Т. 9: Образотворче і декоративне мистецтво. – Кн.1: А–Л. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2015. – 755, CCCLXXXVIII с., іл., схеми, табл.; Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 тт. / [гол. ред. О. А. Білоусько]; Центр дослідж. істор. Полтавщини Полтав. обл. ради. – Т. 9: Образотворче і декоративне мистецтво. – Кн. 2: М–Я. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2015. – 859, CCVIII с., іл., схеми.

[193] Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 тт. / [гол. ред. О. А. Білоусько]; Центр дослідж. істор. Полтавщини Полтав. обл. ради. – Т. 6: Освіта і наука. – Кн. 1: А–К. – Полтава: ПЦ «Мозаїка», 2017. – 1264 с.: іл., табл.; Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 тт. / [гол. ред. О. А. Білоусько]; Центр дослідж. істор. Полтавщини Полтав. обл. ради. – Т. 6: Освіта і наука. – Кн. 2: К–П. – Полтава: ПЦ «Мозаїка», 2021. – 1284 с.: іл., табл.; Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 тт. / [гол. ред. О. А. Білоуськ]; Центр дослід. іст. Полтавщ. Полтав. обл. ради. – Т. 6: Освіта і наука. – Кн. 3: Полтава – Яцута. – Полтава: ПЦ «Мозаїка», 2020. – 1400, XXXVI с.: іл.: табл., схеми.

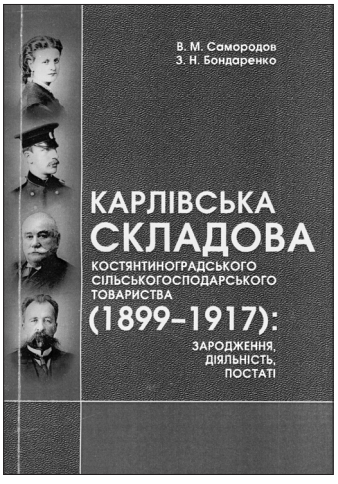
[194] Енциклопедія Сучасної України. – К., 2012. – Т. 12. – С. 338–340.

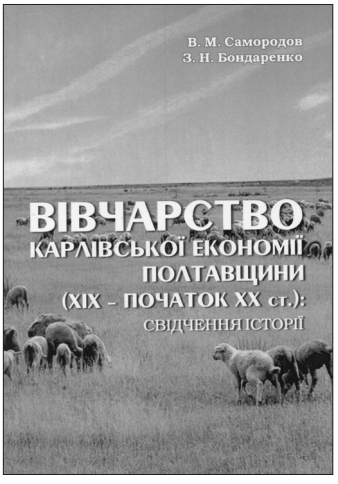
[195] Там само. – С. 338.

[196] Там само. – С. 339, 340.

З огляду на перспективу, слід відзначити вихід в світ у 2020 р. першої частини тритомного видання з історії Другої світової війни в регіональному і загальноукраїнському контекстах – «Друга світова війна. 1939–1945. Полтавський вимір. Події. Постаті. Документи»[197].

Із останніх видань, присвячених історії Карлівщини, необхідно згадати брошуру В. М. Самородова та З. Н. Бондаренко «Вівчарство Карлівської економії Полтавщини (XIX – початок XX ст.): свідчення історії», котра щойно побачила світ у полтавському видавництві «Дивосвіт». У ній розглядається історія становлення та розвитку вівчарства найбільшого маєтку на Полтавщині – Карлівської економії, розповідається про осіб, причетних до розвитку цієї галузі сільського господарства та визнання вівчарства економії на міжнародному рівні[198].

Обкладинки досліджень В. М. Самородова та З. Н. Бондаренко «Карлівська складова Костянтиноградського сільськогосподарського товариства (1899–1917): зародження, діяльність, постаті» та «Вівчарство Карлівської економії Полтавщини (XIX – початок XX ст.)». *Полтава, 2020, 2021.*

Через відсутність вже багато десятиліть місцевих краєзнавчих видань цю функцію перебрала на себе карлівська регіональна газета «Життя і слово». Її шпальти стали місцем регулярних публікацій науковців і краєзнавців щодо дослідницької роботи, виступаючи дієвим джерелом щодо заходів зі встановлення, перебудови чи захисту пам'яток, а також урочистих подій, які з цим пов'язані.

Протягом тривалого часу, до припинення існування у грудні 2017 р., обласна щомісячна інформаційно-краєзнавча газета «Край» залишалася для дослідників карлівської минувшини ще одним джерелом оприлюднення інформації про історичні та культурні пам'ятки і результати пошукових робіт. З поодиноких місцевих видань вдалим поєднанням культурних традицій, історії та інформації стосовно архітектурних пам'яток став підготовлений відділом культури і туризму Карлівської райдержадміністрації 2008 р. буклет «Від свята до свята воскресай, Писанко!»[199].

Насамкінець, варто зазначити, що в останній чв. XX та на поч. XXI ст. з'явилося чимало спеціальних наукових і науково-популярних видань, як столичних, так і регіональних природоохоронців, стосовно природничого розмаїття України та її територіальних складових, зокрема,

[197] *Наприклад:* Друга світова війна. 1939–1945. Полтавський вимір. Події. Постаті. Документи: У 3-х кн. – Кн. 1: Процеси. Діячі. Рефлексії / [авт.-упоряд. О. А. Білоусько, Т. П. Пустовіт, В. Я. Ревегук]. – Полтава: Полтавський літератор, 2020. – С. 487, 685, 905, 912, 921, 927, 931, 934, 939, 944, 945, 957, 993 , 1005.

[198] Самородов В. М., Бондаренко З. Н. Вівчарство Карлівської економії Полтавщини (XIX – початок XX ст.): свідчення історії / [за наук. ред. В. М. Самородова]. – Полтава: Дивосвіт», 2021. – 36 с.: іл.

[199] Від свята до свята воскресай, Писанко!: буклет / [упоряд. Л. Гаврилова, Л. Миськова]; УК ПОДА; Карлів. РДА, відділ культури і туризмута ін. – Полтава: Оріяна, 2008. – 8 с. ненум.: іл.

і Полтавщини[200]. За ініціативою полтавців, доктора біологічних наук О. М. Байрак (1957–2016), голови Полтавського відділення Українського ботанічного товариства, доцента В. М. Самородова, опублікована серія книг про заповідні та природоохоронні території, парки і дендрарії, де йдеться і про 8 природничих об'єктів Карлівщини[201]. А ботанічна пам'ятка на території міста – дуби черешчаті – оспівана полтавською поетесою, яка народилася і виросла у Карлівці, Галиною Вовченко у збірці поезій «Я не вернутись не могла...»[202].

Завершуючи цей огляд, нагадаємо, що пропоноване увазі читача видання з серії «Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Карлівщина» є результатом праці 34 авторів, що почалася понад 30 років тому – у вересні 1982 р. як державна програма, якою передбачався пошук, дослідження та фіксація об'єктів культурної спадщини країни. Наразі маємо томи-випуски, присвячені об'єктам природничої, археологічної та історико-культурної спадщини Великобагачанського (2010), Гадяцького (2013), Глобинського (2014), Диканського (2011), Козельщинського (2015), Лохвицького (2012), Новосанжарського (2007), Оржицького (2015), Пирятинського (2013), Решетилівського (2010), Семенівського (2013), Чорнухинського (2017), Шишацького (2017), Котелевського (2018), Машівського (2020) районів, Гребінківської міської територіальної громади (2021) й колишньої Комсомольської (Горішньоплавнівської) міської ради (2008) Полтавської області[203]. Карлівщина постала наступною за чергою.

В. А. Пилипець

---

[200] Природно-заповідний фонд Української СРСР: реєстр-довідник / [за ред. М. А. Воїнственського]. – К.: Урожай, 1986. – С. 111–117; Андрієнко Т. Л., Байрак О. М., Залудяк М. І. та ін. Заповідна краса Полтавщини / Т. Л. Андрієнко, О. М. Байрак. М. І. Залудяк та ін. – Полтава: ІВА «Астрея», 1996. – С. 79–84; Природно-заповідний фонд України загальнодержавного значення: довідник / [ред. кол.: В. Б. Леоненко та ін.]. – К., 1999. – 347 с.; Природно-заповідний фонд Полтавської області: реєстр-довідник / Смоляр Н. О. – Полтава: ШвидкоДРУК, 2013. – 149 с.

[201] Байрак О. М., Проскурня М. І., Стецюк Н. О. та ін. Еталони природи Полтавщини. Розповіді про заповідні території Полтавщини / О. М. Байрак, М. І. Проскурня, Н. О. Стецюк та ін. – Полтава: Верстка, 2003. – 213 с.; Байрак О. М., Стецюк Н. О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини / О. М. Байрак, Н. О. Стецюк. – Полтава: Верстка, 2005. – 248 с.: 270 іл.; Байрак О., Самородов В. Нова знахідка степової рослини мигдалю низького на Полтавщині та шляхи його збереження / Олена Байрак, Віктор Самородов // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії , музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. – Полтава: Дивосвіт, 2015. – Вип. VII. – Полтава: Дивосвіт, 2012. – С. 122–125..

[202] Вовченко Г. Я не вернутись не могла...: зб. поезій / Галина Вовченко. – Полтава: Полтавський літератор, 1998. – С. 24.

[203] Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Великобагачанський район. – Полтава: Полтав. літератор, 2010. – 204 с.: іл.; Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Гадяцький район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2013. – 775 с.: іл.; Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Глобинський район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2014. – 707 с.: іл.; Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Диканський район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2011. – 360 с.: іл.; Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Козельщинський район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2015. – 544 с.: іл.; Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Лохвицький район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2012. – 440 с.: іл.; Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Новосанжарський район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2007. – 178 с.: іл.; Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Оржицький район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2015. – 400 с.: іл.; Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Пирятинський район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2013. – 412 с.: іл.; Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Решетилівський район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2010. – 214 с.: іл.; Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Семенівський район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2013. – 396 с.: іл.; Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Чорнухинський район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2017. – 352 с.: іл.; Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Шишацький район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2017. – 372 с.: іл.; Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Котелевський район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2018. – 984 с.: іл.; Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Машівський район. – Харків; Полтава: Майдан, 2020. – 296 с.: іл.; Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Гребінківська міська територіальна громада. – Харків; Полтава: Майдан, 2021. – 280 с.: іл.; Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Комсомольська міська рада. – К.: Полтавський літератор, 2008. – 148, 4 с.: іл.

Огляд пам'яток Карлівщини. Загалом на території Карлівщини виявлено 9 природоохоронних об'єктів, 188 пам'яток та об'єктів археології, 100 пам'яток історії, 1 історії техніки, 6 архітектури, 2 монументального мистецтва та 1 історії містобудування. Найчисельнішою є група пам'яток археології, дещо меншою – об'єкти і пам'ятки історії.

Об'єкти та пам'ятки природи. Серед об'єктів природи та історико-культурної спадщини Карлівщини помітне місце посідають природно-заповідні пам'ятки. Їх у складі природно-заповідної мережі вісім, і всі вони мають статус місцевого значення. За категоріями – це шість заказників і дві пам'ятки природи.

Історія заповідної справи на Карлівщині починається зі створення в околицях с. Лип'янка в 1922 р. Карлівського степового заповідника. 200 десятин (218 га) цілинного степу, що знаходились у віданні Карлівського цукрового комбінату, були передані Всеукраїнській академії наук (ВУАН), тому заповідник отримав назву «Академічний степ». На жаль, ВУАН практично не охороняла заповідну територію, тож поступово місцеві господарі самовільно розорали її частину. У березні 1929 р. відбулася передача Лип'янківського степу Полтавському державному музею ім. В. Г. Короленка (зараз – Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського) і Полтавській Спілці мисливців для посилення охоронного режиму. У сер. 30-х рр. ХХ ст. Академія Наук відмовилась від свого заповідного об'єкту. Згідно постанови РНК УРСР від 28 грудня 1935 р. він був переданий колгоспу «Червоний Борець». Останній розорав майже половину заповідної території. 23 лютого 1937 р. залишки заповідника поновили рішенням Харківського облвиконкому як об'єкт місцевого значення. До нашого часу від заповідника залишилась незначна частина, що не знала розорення, площею 33,6 га і на сьогодні взята під охорону.

Створення мережі природно-заповідних територій та об'єктів Карлівського району припадає на етап оптимізації природно-заповідної мережі Полтавської області у 1993–1995 рр., результатом чого стало збільшення площі природно-заповідного фонду й підвищення майже в 10 разів показника заповідності. Комплексними експедиціями в цей період була охоплена вся територія Карлівщини: виявлені добре збережені місцевості з природним та напівприродним рослинним світом, багатим тваринним населенням. Основна увага зосереджувалася на місцезнаходженнях рідкісних видів рослин і тварин, із наступним обґрунтуванням доцільності їх збереження шляхом заповідання.

У складі дослідників цього етапу працювали викладачі й студенти природничого факультету Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка – кандидат біологічних наук, доцентка, докторантка Інституту ботаніки НАН України Олена Байрак (1957–2018), аспірантка Наталія Стецюк, студентка Ірина Коротченко в співпраці із представниками місцевої влади, екологічної служби та вчителями біології кол. Карлівського району під керівництвом доктора біологічних наук, професора, завідувачки Міжвідомчої лабораторії основ заповідної справи України Мінекології та Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного Тетяни Леонідівни Андрієнко (1938–2016)[204].

Пізніше до моніторингу біорізноманіття ключових природно-заповідних об'єктів Карлівщини долучилися викладачі й студенти кафедри екології та охорони довкілля Полтавського педагогічного університету імені В. Г. Короленка[205], результати чого лягли в основу підготовлених ними магістерських робіт[206]. Саме в цей період було створено шість із

[204] НА ПКМВК. – Спр. 01-115. – Арк. 37–42 зв.

[205] Кондратовець (Сенька) Є. О. Ландшафтний заказник «Олегова балка» як осередок збереження лучно-степової фіторізноманітності: магістерська робота. – Полтава: ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2013 (рукопис) / Наук. кер. Смоляр Н. О., к.б.н., доцент, зав. каф. екології та охорони довкілля.

[206] Кузьменко І. М. Созологічні аспекти збереження лучних степів на Карлівщині: магістерська робота. – Полтава: ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2013 (рукопис) / Наук. кер. Смоляр Н. О., к.б.н., доцент, зав. каф. екології та охорони довкілля.

Ландшафтний заказник «Олегова балка».

восьми об'єктів природно-заповідного фонду – ландшафтні та ботанічні заказники й комплексна пам'ятка природи[207].

Об'єкти сучасної природно-заповідної мережі Карлівщини з'явилися в 1993 р. Одним із перших – ландшафтний заказник «Олегова балка»[208]. Степову балку з добре збереженим біорізноманіттям, у складі якого зростали степові раритети, виявила вчителька біології Халтуринської (нині Мартинівської) середньої школи Н. М. Сенька. Вона ж і зініціювала комплексне обстеження цієї балки членами наукової експедиції, які підготували обґрунтування доцільності створення ландшафтного заказника на площі 52,7 га, що на межі з Харківською обл.

За тим же рішенням Полтавської обласної ради від 20.12.1993 р. «Про затвердження додаткового переліку заповідних територій та об'єктів області» на площі 81,7 га оголошено створення ботанічного заказника «Климівський» в околицях с. Климівки, на правобережних схилах корінного берега р. Орчика, місцини зі степовою рослинністю й осередку збереження генофонду рідкісних видів рослин та їх біотопів[209]. Територія заказника обстежувалася ботаніками Тетяною Андрієнко, Оленою Байрак, Іриною Коротченко, а пізніше – Наталією Смоляр (2008, 2013 рр.) й орнітологом Миколою Слюсарем.

Тоді ж природно-заповідна мережа Карлівщини поповнилася ще одним об'єктом, що має надзвичайну природоохоронну цінність – це комплексна пам'ятка природи «Академія» на околиці с. Липʼянка загальною площею 33,6 га[210].Метою її створення було збереження ділянки неораного степового вододілу із лучно-степовою рослинністю та рідкісними степовими видами флори (шафраном сітчастим, горицвітом весняним, караганою кущовою та рядом інших) і фітоценозами (ковиловими угрупованнями, включеними до Зеленої книги України). Ця ділянка залишається єдиним останцем плакорного лучного степу, який є зональним для регіону та рештками колишнього (до

Ботанічний заказник «Климівський» в околицях с. Климівки.

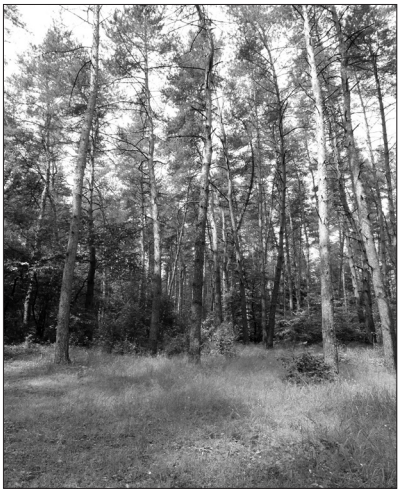
[207] Природно-заповідний фонд Полтавської області: реєстр-довідник. – С. 50–51.

[208] НА ПКМВК. – Спр. 01-116. – Арк. 73.

[209] Там само. – Арк. 74.

[210] Там само. – Арк. 75.

поч. XXI ст.) природного заповідника[211]. Комплексно об'єкт обстежувався в 1993 р. Оленою Байрак, Іриною Коротченко у період створення. Пізніше, в 2008 р. біорізноманіття «Академії» досліджували Наталія Смоляр та Микола Слюсар. У 2010 р. цей природно-заповідний об'єкт відвідувався викладачами Полтавського педуніверситету Наталією Смоляр та кандидатом географічних наук Леонідом Булавою з метою пошуку й дослідження цілинних степових ділянок колишнього природного заповідника «Академічний степ» та, так званого, Розумівського степу на Карлівщині.

Ландшафтний заказник «Краснoперівка» в околицях м. Карлівки.

У 1995 р. рішенням Полтавської обласної ради від 28.02.1995 р. «Про затвердження додаткового переліку заповідних територій та об'єктів області» на площі 415,0 га створено ландшафтний заказник «Климівський», із метою збереження заплавних природних комплексів на правому березі р. Орчика, де чергуються кленово-дубово-соснові насадження із заболоченими ділянками з різноманітним рослинним і тваринним світом, у складі яких наявні рідкісні види (видра річкова, борсук та ін.)[212]. Цей об'єкт знаходиться у віданні Державного підприємства «Новосанжарське лісове господарство» на території Карлівського лісництва (квартали 33–49).

Цим же рішенням на Карлівщині створено ще один лісовий об'єкт – ландшафтний заказник «Краснoперівка» в околицях м. Карлівки, який знаходиться у віданні того ж ДП «Новосанжарське лісове господарство» в межах Карлівського лісництва (квартали 14–23) на площі 317,0 га. Рослинний покрив урочища Краснoперівка, що зберегло прізвище першого власника цих земель за козацької епохи І. Краснoперича, в основному представлений звичайнодубовими, в'язово-дубовими, в'язовими, біловербовими та білотополевими лісами, невеликі площі тут займають також штучні соснові й березові насадження, цінні в екологічному плані лучно-болотяні й водні комплекси. Територія заказника досліджувалася учасниками комплексної експедиції (Оленою Байрак, Іриною Коротченко, 1994 р.), а також Наталією Смоляр і Миколою Слюсарем (2008 р.). У 2014 р. територію заказника в геоботанічному та флористичному відношенні обстежував Денис Давидов, співробітник Інституту ботаніки НАН України, який надав детальну ботанічну характеристику об'єкта в окремій публікації[213].

Ще один лісовий об'єкт оголошений цим же рішенням заповідним. Він знаходиться в околицях с. Варварівки. Це – ботанічний заказник «Капусник» на площі 301,0 га. Знаходиться у віданні ДП «Новосанжарське лісове господаство» в межах кварталів 1–7 Карлівського лісництва[214]. На території заказника охороняється біорізноманіття лісового масиву на терасі Орчика

[211] Андрієнко Т. Л., Байрак О. М., Залудяк М. І. та ін. Заповідна краса Полтавщини. – С. 79.

[212] НА ПКМВК. – Спр. 01-116. – Арк. 88.

[213] Давидов Д. А. Урочище «Краснoперівка» – цінний природний масив на межі лісостепової і степової зон на Лівобережжі України / Д. А. Давидов // Природні та антропогенно трансформовані екосистеми прикордонних територій у постчорнобильський період: мат-ли міжнар. наук. конф. та міжнар. наук.-практ. студен. конф. «Структурно-функціональна організація природних і антропогенно трансформованих екосистем прикордонних територій»: зб. мат-лів, Чернігів, 9–11 жовтня 2014 р. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2014. – С. 18–20.

[214] НА ПКМВК. – Спр. 01-116. – Арк. 89.

Ботанічний заказник «Капусник» неподалік с. Варварівки.

із угрупованнями ясенево-кленово-дубових лісів, різноманітною фауною та флорою, серед яких відзначені й рідкісні види.

У 2002 р. на Карлівщині створена ботанічна пам'ятка природи – «Дуби черешчаті», розташована в районі залізничної станції «Карлівка», з метою збереження групи (74 од.) вікових (близько 200 років) дерев дуба звичайного, що тривалий час вважалися парковим насадженням[215].

Останнім за часом у колишньому Карлівському районі створений ландшафтний заказник «Піщанка» в околицях с. Верхня Ланна. Він займає площу 26,0 га згідно з рішенням Полтавської обласної ради від 16.02.2018 р.[216] Основне його завдання – збереження унікальних ландшафтів розгалуженої балки із добре збереженою степовою рослинністю та багатою флорою, у складі якої – рідкісні види. Для рослинного покриву заказника характерне поєднання зональних лісових та лучно-степових, степових екосистем на схилах, а також водної, болотяної й лучної рослинності по днищу балки. Цю місцевість уперше в 2013 р. обстежила Ірина Кузьменко – магістрантка природничого факультету Полтавського педуніверситету, мешканка району. У своїй дипломній роботі вона навела характеристику біорізноманіття місцевості. А за результатами подальших моніторингових досліджень упродовж 2014–2017 рр. нею, вже вчителем біології Верхньоланнівської ЗОШ І-ІІ ступенів, за участю Наталії Смоляр, було розроблене наукове обґрунтування доцільності охорони цієї ділянки долини малої річки в статусі ландшафтного заказника. Проте цей природно-заповідний об'єкт потребує розширення площі за рахунок ділянок балкової системи, що не були погоджені землекористувачами при створенні заказника.

Ландшафтний заказник «Піщанка» в околицях с. Верхня Ланна.
Фото К. О. Удовіченка, 2019.

У цілому, на території об'єктів природно-заповідного фонду мікрорегіону охороняється біорізноманіття зональних для Лівобережного Придніпров'я лучних степів – цінних місцезнаходжень рідкісних видів флори, зокрема й генофонду степових ефемероїдів, що включені до созологічних списків різних рангів. Незважаючи на те, що Карлівщина знаходиться на межі чи у степовій зоні, на території деяких природно-заповідних об'єктів охороняються й широколистянолісові масиви – діброви зі своїм збереженим

[215] Там само. – Арк. 109.

[216] Там само. – Арк. 170.

біорізноманіттям і неморальним ядром видів флори та фауни. Одним із найцінніших об'єктів цієї локальної природно-заповідної мережі є комплексна пам'ятка природи «Академія».

Комплексна пам'ятка природи «Академія» на околиці с. Лип'янка.

Для території Карлівщини вже давно актуальним завданням є збільшення площі природно-заповідного фонду за рахунок заповідання цінних балкових систем, урочищ і долин малих степових річок. Нині проводяться роботи щодо розширення ландшафтного заказника «Піщанка» в межах Ланнівської територіальної громади за рахунок включення до нього двох прилеглих балок «Голубихи» та «Різнички». За такого підходу можливе збільшення площі заказника на 141,0 га та забезпечення охороною більшої кількості унікальних біотопів із їх біорізноманіттям[217]. Схили балки «Голубиха» приурочені до південно-західної та східної експозицій. На дні балки протікає струмок, тому на нижніх частинах схилів і по днищу формується лучна рослинність із чагарниками, адже ця балка межує з лісовим масивом. На схилах балки «Різничка» західної та східної експозицій навні фітоценози, подібні до таких у балці «Піщанка». Степові біотопи балок є місцезнаходженнями для 17 видів рідкісних судинних рослин, більшість із яких утворюють тут чисельні ценопопуляції.

Також на Карлівщині проєктується ландшафтний заказник «Федорівський», площею близько 140,0 га, південно-західна частина якого межуватиме із с. Федорівкою в адміністративних межах Ланнівської сільської громади. Місцевість охоплює ділянку долини малої річки Орчик із добре збереженим біорізноманіттям, у складі якої наявні созологічно цінні степові місцевості – осередки збереження генофонду рідкісних рослин. На цій території встановлено місцезнаходження дев'яти рідкісних видів рослин, із яких п'ять включено до Червоної книги України, чотири – до регіонального списку. Найбільші популяції утворює рідкісний степовий ефемероїд шафран сітчастий. Ініціатором створення цього об'єкту виступила Ланнівська сільська рада в особі голови Костянтина Удовіченка (педагога, освітянина) і Рудик Марини (начальника земельного відділу виконавчого комітету сільської ради). Жага цих людей зберегти клаптик долини р. Орчик із рідкісним крокусом заслуговує на повагу й є яскравим прикладом конкретних справ у збереженні природи рідного краю.

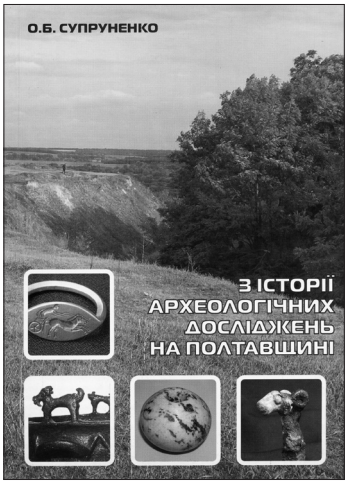
Н. О. Смоляр, О. В. Халимон

Археологічні об'єкти. Огляд об'єктів археологічної культурної спадщини Карлівщини, укладений за результатами підготовки археологічної частини «Зводу пам'яток історії та культури України. Полтавська область», став наслідком проведення суцільних за своїм характером розвідок 1986–1987 й обстежень у 2012, 2015, 2019–2021 рр., що охопили територію колишнього Карлівського району. Результати цих робіт і пам'яткоохоронного мо-

[217] Кузьменко І. М. Перспективи розширення території ландшафтного заказника «Піщанка» в околицях с. Верхня Ланна Полтавської області / І. М. Кузьменко // Екологія. Довкілля. Енергозбереження: зб. мат-лів ІІ міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 203-річчю Національного університету імені Юрія Кондратюка; Полтава, 2–3 грудня 2021 р. – Полтава: НУ «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2021. – (Електронний зб. наук. пр. та мат-лів).

ніторингу, разом із археологічними дослідженнями XX ст., а також історіографічним аналізом внеску попередників[218], саме й лягли в основу запропонованого читачеві нарису, присвяченого пам'яткам археології ділянки степового Лівобережжя Дніпра в межиріччі Ворскли й Орелі.

Історія вивчення та дослідники. Історія вивчення археологічних пам'яток території Карлівщини нараховує близько 150 років. Для цього часу виділяються два етапи таких наукових заходів – накопичення відомостей про археологічні об'єкти (3-тя чв. XIX – поч. 1920-х рр. XX ст.) та цілеспрямованих обстежень і перших науково-рятівних робіт (1926 – поч. XXI ст.). Щоправда, розгортанню суто археологічних досліджень на карлівських теренах передував певний етап передісторії вивчення й накопичення знань про археологічні пам'ятки різних епох.

Обкладинка книги О. Б. Супруненка «З історії археологічних досліджень на Полтавщині». *Київ – Полтава, 2007.*

Першим у ряду донаукових історичних свідчень про події давньої історії краю виступають легендарні епічні перекази-поеми ранньосередньовічних кочовиків, зокрема дастан Башту Ібн Шамса Табіра[219], який записаний у XIX ст. Подібні твори, як вважають, зберегли повідомлення щодо формування території Давньоболгарського протодержавного утворення ще з VII ст. н. е.[220], один із осередків якого пов'язують із пониззям р. Тагамлика, в районі між сучасною Полтавою і с. Мала Перещепина на Новосанжарщині[221]. На думку деяких дослідників, із цим утворенням пов'язане кількарічне функціонування літньої ставки хана (кагана) Кубрата й схоронення Малоперещепинського «скарбу»[222], який чимало вчених розглядає як жертовні дари неподалік місця останнього спочинку засновника найдавнішої Болгарської держави або його нащадків[223]. В окрузі – на території сусідніх районів – виявлені кілька поховань болгарської кочівницької еліти, зокрема, біля сс. Макухівки[224],

[218] Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України: Полтавська область. – 108 с., 2 карти; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – 82 с.: ил.

[219] Нурутдінов Ф. Доля і заклик давньої поеми / Фархат Нурутдінов // Хроніка – 2000: Наш край. – К., 1992. – Вип. 1. – С. 67–74.

[220] Приходнюк О. М. Про заснування Києва в дастані Шамсі Башту / Приходнюк О. М. // ПАЗ – 1999: зб. наук. пр. до 1100-ліття м. Полтави за результатами археологічних досліджень / ІА НАНУ; ЦОДПА; [відп. ред. Супруненко О. Б.]. – Полтава: Археологія, 1999. – С. 303–305.

[221] Приймак В. В., Супруненко О. Б. Малоперещепинський «скарб». – С. 84.

[222] Вернер Й. Погребалната находка от Малая Перешчепина и Кубрат – хан на българите. – С. 3, 5–42; Балинт Ч. О принадлежности находки в Малой Перещепине Куврату (история вопроса) / Ч. Балинт // Материалы I тыс. н. э. по археологии и истории Украины и Венгрии: сб. науч. тр. – К.: Наукова думка, 1996. – С. 56–59; Багаутдинов Р. С., Богачев А. В., Зубов С. Э. Праболгары на Средней Волге (у истоков татар Волго-Камья). – Самара: Изд-во Самар. ГУ, 1998. – С. 172; Приходнюк О. М. Степове населення України та східні слов'яни (друга половина I тис. н. е.). – С. 38–39.

[223] Комар А. В. Перещепинский комплекс в контексте основных проблем истории и культуры кочевников Восточной Европы VII – начала VIII в. / А. В. Комар // Степи Европы в эпоху Средневековья: сб. науч. тр. – Т. 5: Хазарское время. – Донецк: Дон. ГУ, 2006. – С. 233.

[224] Зарецкий И. А. Клад, найденный при селе Малая-Перещепина Константиноградского уезда Полтавской губернии / И. А. Зарецкий // Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии. – Полтава, 1912. – Вып. IX. – С. 202, 204; Семенов А. И. К реконструкции состава Макуховской находки (из истории изучения памятников Перещепинского круга) / А. И. Семенов // Сообщения Гос. Эрмитажа: сб. науч. тр. – Ленинград: Искусство, Лен. отд., 1986. – Вып. LI. – С. 32–35.

Зачепилівки[225] і Малого Тростянця у Поворсклі. Хоча на Карлівщині подібні знахідки поки що відсутні.

Для карлівської території ми не маємо літописних згадок про давньоруський етап історії мікрорегіону, невідомі й населені пункти цієї доби на берегах Орчика, яких там не могло існувати. За свідченнями літописів, землі за Ворсклою вважалися прилеглими, якщо не належними до Дикого поля[226], а за Орчиком пролягала межа із Половецькою землею[227]. Через територію Карлівщини, вірогідно, торувалися шляхи походів руських дружинників на половців та нападів кочовиків на окраїнні сотні Переяславського князівства. Проте, матеріальні підтвердження таких подій досі залишаються невідомими.

Карлівка, м. Курганний могильник І.
Степовий курган.
Фото М. О. Радченка, 1978.

Документи сер. XVI – поч. XVII ст. засвідчують існування у прилеглих до мікрорегіону місцевостях на Орелі трьох «пусток»-уходів Черкаського замку[228], де не проживало населення, а тільки влітку і восени велися промисли.

Зважаючи на розташування великої кількості груп і ланцюжків курганів у складі могильників на берегах Тагамлика, вздовж річки пролягав давній степовий, торований ще за доби бронзового віку суходільний шлях, що з'єднував річкові системи Орелі та Ворскли і, можливо, був відгалуженням давнього попередника Муравського шляху[229].

Найбільш масовими пам'ятками на території цього мікрорегіону виступають кургани – ґрунтові насипи над похованнями ряду епох, котрі інколи використовувалися й як вівтарі та місця відправлення поминальних культів. Найбільші з них за епохи бронзового віку споруджувалися як своєрідні храми, виконуючи роль сакральних об'єктів кочових степових суспільств первісності.

Для передстепових просторів Полтавщини знайомство з курганами, як найбільш масовими об'єктами стародавньої культурної спадщини, відбулося за доби пізнього українського середньовіччя здебільшого внаслідок поширення скарбошукацтва. Останнє мало місце у пустках знелюднених через татарські набіги придніпровських земель у кін. XVI ст.[230] До сер. – 3-ї чв. XVII ст., особливо з поширенням селітроваріння, пошуки в курганах дорогоцінностей

[225] Смиленко А. Т. Находка 1928 г. в г. Новые Сенжары (по материалам обследования А. К. Тахтая) / А. Т. Смиленко // Славяне и Русь: сб. науч. ст. – М.: Наука, 1968. – С. 158–166; Комар О. В., Хардаєв В. М. Колекція Зачепилівського («Новосанжарського») комплексу 1928 р.: втрачене і збережене / О. В. Комар, В. М. Хардаєв // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2011: зб. наук. пр. / [редкол.: Івакін Г. Ю., Ковальова І. Ф., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]; ЦП НАНУ і УТОПІК; ІА НАНУ; ЦОДПА. – Київ; Полтава: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2011. – С. 101–115.

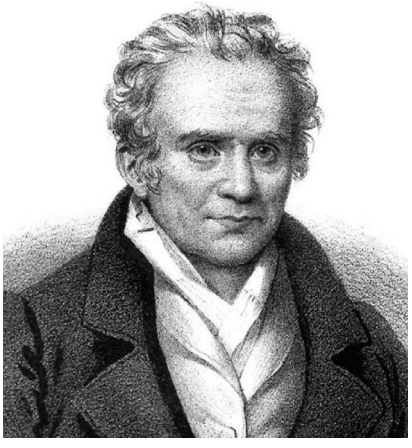
[226] Моргунов Ю. Ю. Историческая география Переяславской земли (Святослав Игоревич – Ярополк Владимирович). – С. 300. – Рис. 112: 8.

[227] Плетнева С. А. Половецкая земля. – С. 288–290; Толочко П. П. Кочевые народы степей и Киевская Русь. – С. 111.

[228] Падалка Л. В. Прошлое Полтавской территории и ее заселение. – С. 48, 50, 51.

[229] Лимар О. С., Супруненко О. Б. Машівський район. – С. 30.

[230] Супруненко О. До питання про пограбування курганів на Полтавщині за козацької доби / Олександр Супруненко // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: зб. наук. ст. / ЦП НАНУ і УТОПІК; [відп. ред. Д. Я. Телегін]. – К., 2000. – Вип. 9. – С. 87–91.

Академік Йоган Антон Гюльденштедт (1745–1781). *1770-ті рр.*

вихідцями з Речі Посполитої, пізніше московськими служилими людьми з досвідом грабування сибірських курганів, стали доволі поширеним явищем[231]. Дослідники вважають, що переміщення ватаг промисловиків-селітроварів від Ворскли до Орелі[232] відбувалося у 2-й чв. XVII ст., а майданний спосіб видобування селітри міг захопити і поч. XVIII ст. Саме у цей час здійснювалося часткове руйнування і принагідне грабування чималої кількості курганів доби раннього заліза, розташованих на Карлівщині. Кілька десятків з них здіймалися у степах над Орчиком загадковими спорудами з напівкулястим насипом та ямою в центрі. Більшість із них, оточених купами відпрацьованого ґрунту, з розтягнутими «вусами», відомі під назвою майданів. Чимало майданів вочевидь належать до числа розкопаних останців великих надмогильних насипів скіфської епохи.

Тільки Орільські сотні та городки Полтавського полку, а разом із ними річки Ворсклу, Орчик та Орель, згадував на сторінках «Літопису» Самійло Величко (бл. 1670 – після 1728)[233]. Старожитності Заворсклянської місцевості[234], заселеної здебільшого з сер. XVIII ст., не знайшли відображення в архівних «Описах» намісництв і губерній колишньої Російської імперії. Загалом XVIII ст. на цих степових територіях пройшло під знаком освоєння краю і, звісно ж, як і в інших місцях південного сходу й півдня Полтавщини, нищення масових поховальних пам'яток минулого – курганів, забудови території давніх поселень виникаючими вздовж місцевих річок слободами і селами[235].

Просвітницька доба «вчених подорожей» мандрівників оминала межиріччя Ворскли та Орелі. Щодо найбільш масових поховальних пам'яток давнини в басейні Орелі, то першим серед дослідників згадував про кургани російський академік прибалтійського походження Й. А. Гюльденштедт (1745–1781), який вивчав територію Слобідсько-Української губернії влітку – на початку осені 1774 р.[236] Що ж стосується його літньої подорожі того ж року по Орелі – Українською лінією, то вчений залишив опис окремих укріплень в гирлі Орчика та згадку про побачену ним мимохідь Карлівську фортецю[237].

---

[231] Супруненко О. Б. Кургани поблизу с. Солонці на Нижньому Пслі / Супруненко О. Б.; ІА НАНУ; ЦП НАНУ і УТОПІК; ЦОДПА. – Київ; Полтава: «Друкарня «Гротеск»; ВЦ «Археологія», 2007. – С. 122.

[232] Андрієнко В. П. Майдани і майдановидні споруди України / В. П. Андрієнко // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2013: зб. наук. пр. / [редкол.: Івакін Г. Ю., Ковальова І. Ф., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]; ЦП НАНУ і УТОПІК; ІА НАНУ; ЦОДПА. – Київ; Полтава, 2013.– С. 7, 14.

[233] Величко Самійло. Літопис / Самійло Величко; [перекл. з книжн. укр. мови Валерій Шевчук]. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 1. – С. 307–308, 395–397, 555, 564.

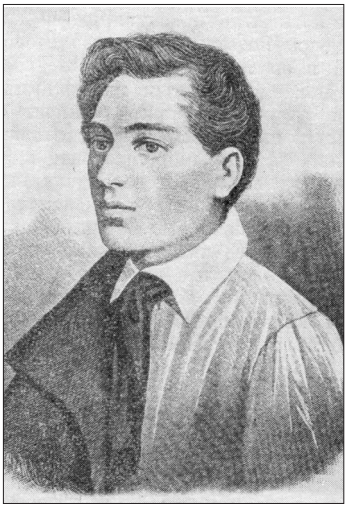
[234] Там само. – С. 405.

[235] Супруненко О. Б. Курганне грабіжництво XVII – XX ст. у Нижньому Припсіллі / О. Б. Супруненко // Праці Центру пам'яткознавства: зб. наук. пр. / ЦП НАНУ і УТОПІК; [ред. кол.: О. М. Титова (гол. ред.), В. І. Акуленко, Л. О. Гріффен та ін.]. – К.: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2012. – Вип. 21. – С. 67–68.

[236] Гильденштедт И. А. Дневник путешествия по Слободско-Украинской губернии академика Санкт-Петербургской академии наук Гильденштедта в августе и сентябре 1774 г. / И. А. Гильденштедт // Харьковский сборник: литер.-научн. прилож. к «Харьковскому календарю» на 1891 год. – Харьков, 1891. – Вып. 5, отд. 2. – С. 85–153.

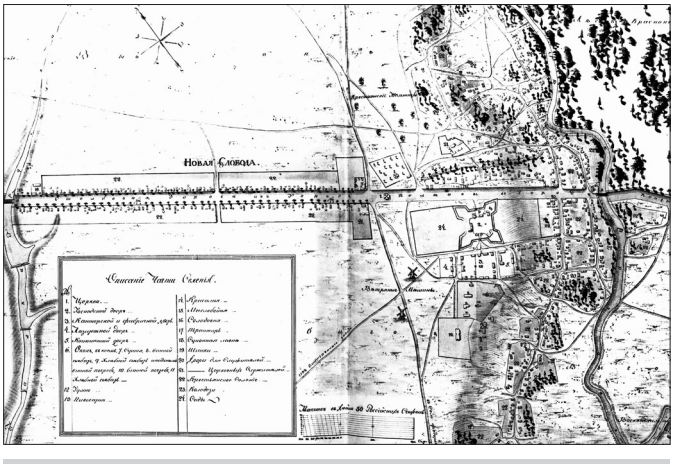
[237] Синицкій А. Путешествія в Малороссію академика Гильденштедта и кн. И. М. Долгорукаго / А. Синицкій // Киевская старина. – К.: Типогр. Г. Т. Корчак-Новицкаго, 1893. – Т. XLI. – Июнь. – С. 38.

Лише через більше 60 років старожитності узбережжя Коломака та правобічних орільських приток стали об'єктом вивчення харківських учених, зокрема, молодого дослідника місцевої старовини В. В. Пассека (1808–1842). Останній здійснив кілька подорожей уздовж цих водних артерій, збираючи відомості про наявність городищ (ними він вважав і майдани – пошкоджені селітроварами насипи курганів). У його статті «Курганы и городища Харьковского, Валковского и Полтавского уездов» отримали опис чимало курганів та майданів. Один із них «на пласкому і рівному березі річки Орчика, в дачах пані Буличової» заслуговує особливої уваги: «Якщо це курган чи могила, то величезніше його я ніколи не бачив, і ні від кого [нічого подібного про такі] не чув. Це насип у три чверті версти [0,8 км] в колі за основою, і саженів не менше 12 [25,5 м] прямовисної висоти. В усіх місцях, де пробували розривати його, кругом був чистий чорнозем. Здається, неможливо припустити, щоб це підвищення було витвором природи, коли навкруги не помітно ознак вогняного перевороту. На його вершині насипані ще дві чи три могили...»[238].

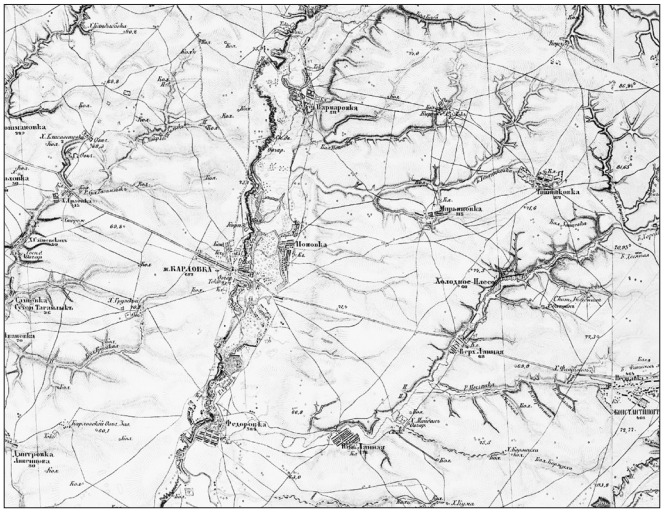
Вадим Васильович Пассек (1808–1842).
Сер. 1830-х рр.

На сер. XIX ст. припадають перші спроби картографування стародавніх поховальних споруд і укріплень давніх поселень. Такими були топографічні обстеження фахівців імператорського Військово-топографічного депо. За їх наслідками укладалися військово-топографічні карти-«триверстовки», котрі часом уточнювалися та перевидавалися, і більше ніж на три чверті століття забезпечили потреби у розвитку країни. До аркушів 13 і 14 цих старанно виконаних карт у ряду XXIV «Военно-топографической карты Полтавской губернии», потрапили позначки місцезнаходження, абсолютні висоти близько 200 курганів, майданів, будівлі вже розселеного Маріамполя, що й стали першим етапом збору інформації з обліку стародавніх споруд із ґрунту археологічного характеру. Наприклад: кілька курганних могильників біля с. Варварівки, великий курган на території цього ж села, 2 курганні могильники південніше нього, в усті балки Попаді, суцільний ланцюжок курганів вздовж краю правого високого берега Орчика

* План частини поселення містечка Карлівки.
1817. РДІА (м. Санкт-Петербург).

[238] Пассек В. Курганы и городища Харьковского, Валковского и Полтавского уездов / Вадим Пасек // Русский исторический сборник / Изд. Общ-ва истории и древн. российских. – М., 1839. – Т. 3. – Кн. 2. – С. 225–226.

Територія Карлівщини на арк. 13 і 14 «Військово-топографічної карти Полтавської губернії». Ряд XXIV. *СПб., 1878.*

від Варварівки до Карлівки, 18 насипів на північ від с. Попівки.[239] До речі, описи більшої частини позначених на «триверстовці» курганів вміщені у цьому виданні, а самі об'єкти здебільшого збереглися до наших днів.

Наведені вище свідчення із описом та фіксацією старожитностей можна вважати ознаками донаукового етапу вивчення пам'яток археології на території Карлівщини.

Наступний етап уже наукових досліджень пов'язаний із початком накопичення знань, джерел і відомостей про археологічні об'єкти колишнього району. Започаткувало його укладання матеріалів анкетування Центрального статистичного комітету імперії 1872–1873 рр. Анкети були опитовими листами про наявність об'єктів старовини на місцях. Запити розсилалися до волосних правлінь, фахівців Полтавської губернії за ініціативи відомого дослідника археології й історії Східної Європи, професора Д. Я. Самоквасова (1843–1911). Анкетування дозволило отримати чимало відповідей[240], хоча матеріали по Карлівщині (у складі кол. Костянтиноградського повіту) у волостях готувалися дещо недбало або ж були втрачені. Тому результати анкетування у більшості з них щодо наявності курганів не дійшли на опрацювання[241], хоча, як здається, були зібрані. Звісно, місцеві чиновники часто-густо, уникаючи відповідей на питання, обмежувались відписками про відсутність не тільки городищ, а й курганів[242].

Більше ніж через 30 років дані цього анкетування були систематизовані та видані Полтавською вченою архівною комісією за участю у підготовці до друку відомого археолога, уродженця Полтавщини М. О. Макаренка (1877–1938)[243]. До книги потрапили відомості про наявність 62 «городків» або ж «батарей» (так називали майдани на Карлівщині у 3-й чв. XIX ст.) у Верхньо-Ланнівській, Карлівській, Федорівській і Білухівській волостях[244]. Для Карлівки до цих описів була долучена й коротка характеристика Карлівської фортеці 2-ї чв. XVIII ст.: «Городище в м. Карлівці, = в довжину і шир. по 97 [207 м], в окр. 338 с[аж. = 730 м].; чотирикутне; поверхня рівна, поросла лісом і забудована; на горі, при р. Орчику; вали вже зруйнова-

[239] Военно-топографическая карта Полтавской губернии. Масштаб 3 вер. в дюйме. / Грав. конт. чин. Егоров, 3-й предм. и горы чин. Потехинъ; вырез. слова чин. Егоров. – СПб., 1878. – Ряд XXIV. – Лист 13.

[240] Супруненко О. Б. З історії археологічних досліджень на Полтавщині... – С. 43.

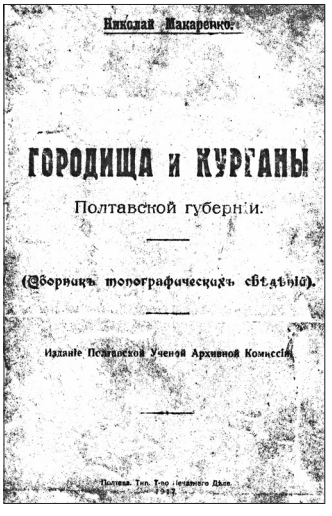
[241] Макаренко Н. Городища и курганы Полтавской губернии: (Сборник топографических сведений) / Николай Макаренко; ПУАК. – Полтава, 1917. – С. III–IV.

[242] Там же. – С. 72–73.

[243] Супруненко О. Б. З історії археологічних досліджень на Полтавщині... – С. 43.

[244] Макаренко Н. Городища и курганы Полтавской губернии. – С. 12, 16–20.

ні; вхід із З[аходу]»[245]. Для прикладу, дослівно наведемо опис досі збереженого майдану: «Городок з П[івнічної] стор[они]. м. Карлівки, у довжину = 70 [149 м], в шир. = 30 [64 м] і в окр. = 200 саж. [426 м], кругоподібний; поверхня горбкувата, на горі, при р. Орчику; вали зі всіх сторін, довжина = 240 [511 м] і шир. = 8 [17 м] саж.; входи – два з П[івночі] та один з П[івденного] З[аходу]»[246]. Правда, частіше інформація про майдани відзначалася граничною лаконічністю: «Батарея за 1 вер. [1,07 км] від с. Варварівки». В коментарях анкет інколи містяться детальніші відомості: «Більша частина – круглі, та є видовжені і колоподібні; поверхня із заглибиною посередині; розорюються, є й порослі чагарником; входи в одну батарею – три, в дві – по два. – Навіщо споруджені городища та батареї в народі переказів не збереглося; про знахідки нічого невідомо»[247].

Николай Макаренко.

ГОРОДИЩА и КУРГАНЫ

Полтавской губерніи.

(Сборникъ топографическихъ свѣдѣній).

Изданіе Полтавской Ученой Архивной Комиссіи.

Полтава. Тип. Т-ва «Печатного Дѣла»

Титульна сторінка праці М. О. Макаренка «Городища і кургани Полтавської губернії». *Полтава, 1917.*

З-поміж описів майданів-«городищ», на одному з них, напівзруйнованому й розораному, розташованому за 5 верст [5,3 км] від с. Білухівки, відзначено, що в ньому є «статуя, що зображує жінку, котру місцеві жителі відкопали бажаючи дістати, проте за величиною її неможливо було [витягти], тому вона і до теперішнього часу знаходиться на тому ж місці, дещо вже закидана зруйнованим валом»[248].

Інформація про кургани Карлівщини обмежується у зазначеній праці короткою згадкою щодо Верхньо-Ланнівської волості: «11 могил на степу Ланнівського управління Карлівської економії, 2 на степу Верхньо-Ланнівського Товариства»[249].

Мали відношення до вивчення пам'яток найдавнішого минулого колишнього району й дослідники Докучаєвської ґрунтознавчої та ботанічної експедиції 1889–1891 рр.[250], обстежуючи насипи степових курганів і геологічні відслонення вздовж високих берегів річок. Хоча в опублікованому звіті про наслідки таких пошукових робіт в адміністративних межах Костянтиноградського повіту, крім кургану біля хут. Непий-Пива з абсолютною висотою 66,0 саж., така інформація не оприлюднювалася[251], залишившись в польових щоденниках безпосереднього дослідника – Б. К. Полєнова[252].

---

[245] Там же. – С. 16.

[246] Там же.

[247] Там же. – С. 17.

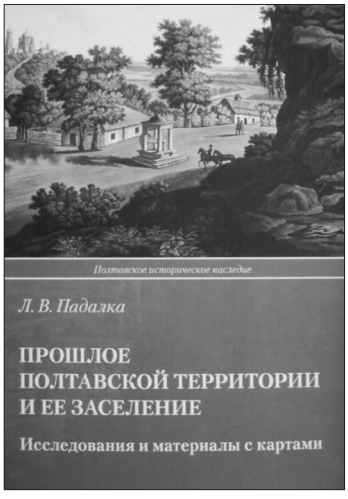
[248] Там же. – С. 20.

[249] Макаренко Н. Городища и курганы Полтавской губернии. – С. 72.

[250] Супруненко О. Б. Пам'ятки археології Полтавщини в матеріалах Докучаєвської експедиції 1888–1890 рр. / Супруненко О. Б. // АЛЛУ. – Полтава, 1998. – № 1–2 (3–4).– С. 108.

[251] Материалы к оценке земель Полтавской губернии: естественно-историческая часть. Отчет Полтавскому губернскому земству: Константиноградский уезд / [составл. Б. К. Поленовым]. – СПб., 1891. – Вып. VII. – С. 69.

[252] Супруненко О. Старожитності Полтавщини в науковій спадщині Докучаєвської експедиції / Олександр Супруненко // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. / ДКіТ ПОДА; ПКМВК; [ред. кол.: Бабенко Л. Л., Вождаєнко В. В., Гаврилюк Н. О. та ін.; наук. ред. Мокляк В. О.]. – Полтава: Арбуз, 2019. – Вип. XIV. – С. 27.

Титульна сторінка перевидання дослідження Л. В. Падалки «Минуле Полтавської території та її заселення». *Харків, 2009.*

З поч. XX ст. відомим знавцем давньої історії Полтавщини і статистиком Л. В. Падалкою (1859–1927) проводився облік курганів у масштабах губернії. В своїх студіях учений спирався на топографічні карти-«триверстовки», а також на повідомлення за анкетами з місць, надіслані до Статистичного бюро Полтавського губернського земства[253]. Матеріали цього опису зводилися у таблиці, що надавало уявлення про густоту і поширення давніх поховальних пам'яток, а разом із тим, враховувало їх конкретне місцезнаходження у зоні «Заворсклянських степів»[254]. До роботи були включені дані про наявність курганів на Карлівщині у Костянтиноградському повіті (Білухівська, Вільховатська, Федорівська і Карлівська волості), зокрема, враховано 247 насипів з висотою більше 2 м, кількість окремо розташованих із них становила 38, число груп або курганних могильників – 60, у складі груп нараховувалося 209 курганів[255]. Л. В. Падалка опублікував відомості про дві «роблені» могили (тобто, майдани) на правому березі р. Тагамлика, північніше Кошманівки[256], про «кам'яну бабу» за 3 версти від с. Мар'янівки у «Карлівському степу» та чотири половецькі скульптури в маєтку братів Д. І., М. І. та О. І. Герценвіців у с. Семенівці, із зазначенням, що на двох із них були наявні зображення намист, в т. ч. з підвісками у вигляді «римських цифр»[257], а сусідню з Карлівською волостю с. Кошманівку вважав заснованою «виселенцями з Мачух» у XVIII ст.[258]

Шевченко Т. Г. (1814–1861). Краєвид з кам'яними бабами. *1845. Половецький вівтар у с. Шедієвому на Орелі.*

Не можна не згадати і досить помітний внесок у вивчення старожитностей басейну Орелі відомого українського археолога, історика та нумізмата, одного з академіків Українського академії наук, уродженця Полтавщини В. Г. Ляскоронського (1859–1928). Улітку 1907 р. він здійснив обстеження курганів та майданів у Пооріллі. Фіксуючи добре збережені насипи численних давніх могил уздовж правого берега Орелі, їх групування та відстані від навколишніх на-

[253] Кулатова І. М. Статистичне зведення про кургани Полтавщини Л. В. Падалки / Кулатова І. М. // АЛЛУ. – Полтава, 1997. – № 1-2. – С. 110; Мокляк В. О. З історії дослідження майданів на Полтавщині / В. О. Мокляк // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2013: зб. наук. пр. / [редкол.: Івакін Г. Ю., Ковальова І. Ф., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]; ЦП НАНУ і УТОПІК; ІА НАНУ; ЦОДПА. – Київ; Полтава: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2013. – С. 31–33.

[254] Падалка Л. В. Прошлое Полтавской территории и ее заселение. – С. 108.

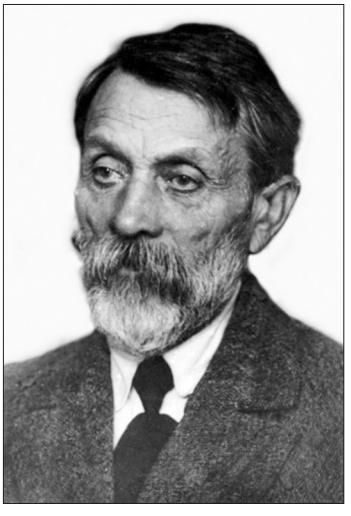
[255] Там же. – С. 155–157.

[256] Там же. – С. 140.

[257] Там же. – С. 187.

[258] Там же. – С. 194.

селених пунктів[259], учений також описав чимало майданів, зняв їх окомірні плани[260], що за детальністю належать до скарбниці історії археологічної науки в Україні. Загалом він охарактеризував більше трох десятків майданів, розташованих на правобічному узбережжі ріки, на вододілах Ланни й Орчика та останнього і Сухого Тагамлика, доповнивши їх власноруч підготовленими польовими кресленнями[261], навів інформацію про наявність курганів, частина з яких збереглася й описана нижче, а також приділяв увагу поорільським фортифікаційним спорудам Української лінії, прилеглим до карлівських земель[262]. Так, він відзначив недалеко від дороги з Костянтинограду, за 3–4 версти від Карлівки «майдан доволі значної величини, крилами на схід», що на поч. XX ст. вже розорювався, курган за 2 версти від містечка справа від дороги, а в напрямку Полтави вправо за версту від Карлівки – «наполовину вже розорані» курган і майдан[263].

Академік ВУАН Василь Григорович Ляскоронський (1859–1928).

Описи поорільських майданів ученого поч. XX ст. вивчалися багатьма дослідниками в пошуках відповіді на питання щодо походження цих незвичних споруд із ґрунту. Тривала дискусія спеціалістів завершилася визнанням майданів рештками стародавніх (переважно раннього залізного віку) курганів, розроблених на селітру промисловиками козацької та початку Нової епох[264].

У 1911 р. в частково зруйнованому кургані на південь від Карлівки земцем П. І. Гриневичем були виявлені прикраси скіфського часу[265]. Зі зруйнованого поховального комплексу до музею потрапили кістки «дорослої людини», «два уламки гладенького браслету зі сріблястого металу, орнаментованого рядом заглиблених кружечків», а також ціле шишкувате бронзове кільце – скронева підвіска, прикрашена потрійними кульками-шишечками. Зверху кільце мало петлю для підвішування[266]. Навесні 1913 р. в околицях містечка були здійснені перші археологічні розкопки, які провів завідувач археологічного відділу Природничо-історичного

[259] Ляскоронский В. Г. Городища, курганы, майданы и Змиевые валы в области Днепровского Левобережья / В. Г. Ляскоронскаго // Тр. XIV АС в Чернигове / [под ред. граф. П. Уваровой]; МАО. – М., 1909. – Т. III. – С. 38–44.

[260] Там же. – С. 40–44, 52–53.

[261] Там же. – Рис. 44–53.

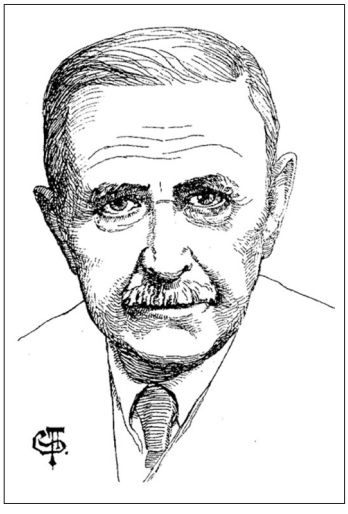
[262] Там же. – С. 41, 42, 48. – Рис. 51.

[263] Там же. – С. 53.

[264] Городцов В. А. Майданы / В. А. Городцов // Древности: Труды МАО. – М., 1904. – Т. XX. – Вып. II. – С. 29–39; Ляскоронский В. Г. К вопросу о курганах – городищах – майданах / В. Г. Ляскоронскаго // Труды XIII Археологического съезда. – М., 1907. – Т. I. – С. 419–434; Спицын А. А. Майданы / Записки Отделения русс. и славян. археол. Рос. археол. общ-ва. – СПб., 1906. – Т. VIII. – Вып. I. – С. 1–28; Федоровський О. Майдани Харківщини та майданові теорії / О. Федоровський // Записки ВУАК. – К., 1930. – Т. 1. – С. 61–90; Андрієнко В. П. Майдани і майдановидні споруди України / В. П. Андрієнко // Вісник Харківського університету. – Харків, 1971. – № 62. – Історія: вип. 5. – С. 65–76.

[265] Каталог Археологічного відділу Природничо-історичного музею Полтавського губернського земства // Архів НД відділу фондів ПКМВК. – Т. 1. – Арк. 156–157. – № 1005.

[266] Рудинський М. Археологічні збірки Музею / Михайло Рудинський // Збірник, присвячений 35-річчю Музею / ПДМ; [під ред. В. Бендеровського, Я. Риженка, М. Гавриленка]. – Полтава: 1-ша раддрукарня «Полтава – Поліграф», 1928. – Т. 1. – С. 50, 53, 61. – Табл. VII: 1; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – Рис. 31: 5.

Професор Вадим Михайлович Щербаківський (1876–1957). *Мал. Є. В. Путрі (1936–2021), 1989.*

музею Полтавського губернського земства, відомий український археолог В. М. Щербаківський (1876–1957)[267]. Ним, окрім огляду стародавніх поховальних пам'яток сучасного південно-східного кутка Карлівки, зліва від дороги на Федорівку, був розкопаний курган, що містив зруйноване грабіжниками поховання[268]. Археолог виявив рештки перекопаного впускного поховання пізньоскіфського часу[269] та спробував дослідити основне захоронення доби раннього бронзового віку. Він також розпочав розкопки сусіднього кургану «у кутку, що утворювала залізниця з Карлівки на Костянтиноград», де також виявив поховання доби раннього бронзового віку[270]. Та продовження ці дослідження не отримали через брак коштів на їхнє подальше ведення.

Напевне, саме цими роботами знаного дослідника археологічних пам'яток Дніпровського Лівобережжя і завершилася дореволюційна доба вивчення старожитностей на території Карлівщини.

Роки Української революції, більшовицького терору не сприяли проведенню археологічних досліджень. Майже не випускалися тоді й наукові праці за цією проблематикою. Проте, в Полтаві буремного 1919 р. В. М. Щербаківський, з-поміж іншого, усе ж зміг вмістити коротке звідомлення про вивчення карлівського кургану у першому випуску пам'яткоохоронної збірки «Записок Українського наукового Товариства дослідування пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині»[271].

Таким чином, поч. 1920-х рр. XX ст. ознаменував завершення етапу накопичення відомостей про археологічні об'єкти мікрорегіону. З сер. 1920-х рр., за розвою археологічного та музейного краєзнавства на Лівобережжі України, розпочався новий етап у вивченні місцевих старожитностей – цілеспрямованих обстежень і перших науково-рятівних досліджень, що продовжується і до сьогодні та ще далекий від свого завершення.

Цей етап розпочали роботи науковців Полтавського державного музею ім. В. Г. Короленка, спланованої 1924 р. колишнім директором музею, археологом і музейником М. Я. Рудинським (1887–1958)[272]. Їх виконавцем став молодий завідувач археологічного відділу

[267] Супруненко О. Б. Щербаківський: сторінки біографії / О. Б. Супруненко // Архівний збірник на посвяту 90-річчю Полтавської Вченої Архівної Комісії: зб. наук. пр.; ДАПО. – Полтава: Вид-во «Полтава», 1993. – С. 86–100.

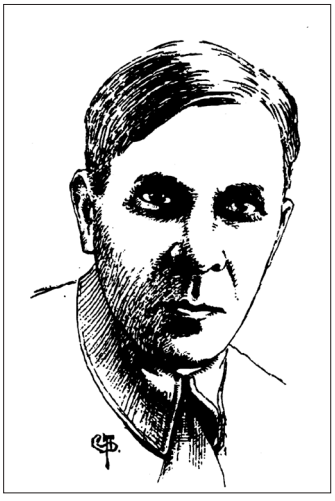
[268] Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 4.

[269] Кулатова І. М., Супруненко О. Б., Терпиловський Р. В. Пізньоскіфські та пізньозарубинецькі старожитності Полтавщини / Кулатова І. М., Супруненко О. Б., Терпиловський Р. В.; НАНУ, Ін-т археол.; ЦП НАНУ і УТОПІК; ЦОДПА. – Київ; Полтава: Археологія, 2005. – С. 19.

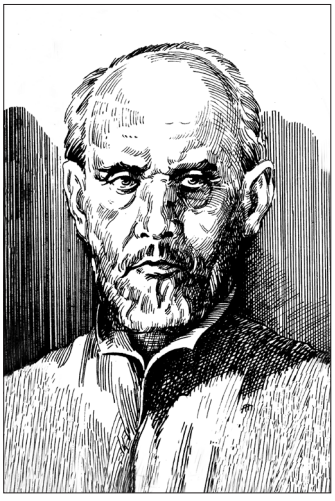
[270] Каталог Археологічного відділу... – Т. І. – Арк. 284–285; Супруненко А. Б. Археологические исследования Полтавского краеведческого музея (к 100-летию со дня основания) / А. Б. Супруненко // Археологические исследования на Полтавщине: сб. науч. ст. / ПКМ. – Полтава, 1990. – С. 13.

[271] [Щербаківський В. М.]. Діяльність музеїв // Записки Українського наукового Товариства дослідування пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині. – Полтава: друкарня Брауде Я. Е., 1919. – Вип. 1. – С. 96–97. – Без підп.

[272] Граб В. І., Супруненко О. Б. Доля М. Я. Рудинського / В. І. Граб, О. Б. Супруненко // Археологія. – К., 1991. – № 4. – С. 91–100; Супруненко О. Б. Михайло Рудинський – археолог, пам'яткоохоронець, музейник, видавець і педагог (до 130-річчя від дня народження) / О. Б. Супруненко // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2017. Пам'яті М. Я. Рудинського (1887–1958): зб. наук. пр. / [редкол.: Івакін Г. Ю., Ковальова І. Ф., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]; ЦП НАНУ і УТОПІК; ІА НАНУ; ПКМВК; ЦОДПА. – К.: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2017. – С. 3–20.

Археолог, музейник, мистецтвознавець Михайло Якович Рудинський (1887–1958). *Мал. Є. В. Путрі (1936–2021), 1989.*

Археолог, пам'яткоохоронець і музейник Олександр Кузьмич Тахтай (1890–1963). *Мал. В. М. Батурина (1937–1993), 1990.*

О. К. Тахтай (1890–1963)[273], який отримав «Відкритий лист» на проведення перших самостійних наукових розвідок. На поч. осені 1926 р., за завданням М. Я. Рудинського, на той час уже ученого секретаря Всеукраїнського археологічного комітету, О. К. Тахтай обстежив береги Орчика у межах колишнього Костянтиноградського (Червоноградського) повіту (натоді округи)[274]. У результаті вздовж лівого берега річки було картографовано понад 70 курганів і майданів, котрі розташовувались на шляху від сс. Попівки – Климівки і до с. Залінійного[275], знайдені рештки інвентаря впускних поховань у зруйнованих курганах бронзового віку могильника в Карлівці[276], доби ранньої і пізньої бронзи та сарматського часу в ур. Хуторище у с. Климівці[277], виявлені знахідки гончарної кераміки VIII – поч. X ст. салтівського і кримського виробництва[278], в т. ч. флягу з Орільської Чернещини (Новоселівки)[279] тощо[280]. Розвідками О. К. Тахтая були відкриті 7 різночасових поселень з переважаючими матеріалами доби бронзи, раннього заліза, сер. – 3-ї чв. І тис. н. е. –

[273] Граб В. І., Супруненко О. Б. Археолог Олександр Тахтай / В. І. Граб, О. Б. Супруненко; ПКМ; [авт. передм. Білоус Г. П., Долот П. К.]. – Полтава, 1991. – 85 с.: іл.

[274] Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі: рекогносцировка. 1926 рік / О. Тахтай // НА ІА НАНУ. – Ф. ВУАК. – Спр. 109/17. – 60 арк. – У машиноп. тексті 24 фото й прорисовки.

[275] Там само. – Арк. 5–26.

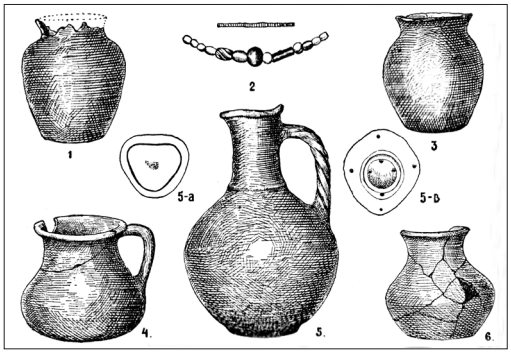
[276] Там само. – Арк. 9; Граб В. І., Супруненко О. Б. Олександр Кузьмич Тайтай: доля, наука, музеї і війна / В. І. Граб, О. Б. Супруненко // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2020. До 130-річчя з дня народження О. К. Тахтая (1890–1963): зб. наук. пр. / [ред. кол.: Ковальова І. Ф., Кулатова І. М., Михайлина Л. П. та ін., Супруненко О. Б. (наук. і відп. ред.)]; НАНУ, Ін-т археол.; ПКМВК; ЦОДПА. – Полтава; Харків: ТОВ «Майдан», 2020 [2021]. – С. 17.

[277] Кулатова І. М. Сарматські поховання в курганах у Климівці на Орчику... – С. 245–268.

[278] Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 17, 66. – Рис. 26; Приймак В. В. О начальном этапе археологических исследований раннесредневековых памятников Днепровского лесостепного Левобережья (А. К. Тахтай) / В. В. Приймак // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2020: зб. наук. пр. – Полтава; Харків: ТОВ «Майдан», 2020 [2021]. – С. 174–175. – Рис. 1: 1.

[279] Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України: Полтавська область. – С. 33. – Табл. 12: 11; Калініна Є. А., Супруненко О. Б. Кримські баклаги з Пооріллля та Поворскля / Є. А. Калініна, О. Б. Супруненко // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2020: зб. наук. пр. – Полтава; Харків: ТОВ «Майдан», 2020 [2021]. – С. 296–301. – Рис. 1.

[280] Лугова Л. М., Ткаченко О. М. Археологічна спадщина О. К. Тахтая в Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2020: зб. наук. пр. – Полтава; Харків: ТОВ «Майдан», 2020 [2021]. – С. 206–217. – Кол. вкл. IV–VI.

Климівка, с. Матеріали з поховань середньосарматського часу.
За М. Я. Рудинським, 1927. ПКМВК.

Чернещина, Руновщина, Руський Орчик та ін.[281] Хоча головним наслідком його розвідок стало відкриття могильника[282] фіналу середньосарматського часу в курганах у Климівці[283], поховання якого супроводжувалися гончарним посудом, що ніби-то вказував «на новий пункт і нову одмінність культури, пов'язаної з Північним Кавказом»[284].

Восени того ж року М. Я. Рудинський і О. К. Тахтай провели розкопки трьох курганів, що містили більше 15 поховань ямної, катакомбної, зрубної та сарматської культур[285]. Матеріали цих робіт були попередньо опубліковані[286], частково збереглися як у документації[287], так і у складі музейних колекцій[288].

Під час досліджень у Климівці О. К. Тахтай опанував методику науково-рятівних розкопок курганів, старанно розчищав зрубні поховання, а після роботи розповідав сільським хлопчакам про дописемну історію приорчанських степів. Цікаво, що ці розповіді запам'яталися багатьом із них назавжди, навіть через 60 років дехто згадував полтавського вченого, який прививв йому інтерес і любов до історії рідної землі[289]. Але найбільш цікавим виявився процес підготовки та взяття монолітами двох зрубних поховань для Червоноградського округового музею, до чого М. Я. Рудинський, О. К. Тахтай і директор повітового музейного закладу Г. І. Нікіфоров – також учасник розкопок – доклали чимало зусиль[290]. Була влаштована масивна скриня-поміст, куди вмістили масиви поховань, вирізані разом із ґрунтом. На руках моноліти перенесли на широкого воза і волами доправили до Червонограда, де їх остаточно розчистили. І хоча один із монолітів розвалився, другий експонувався більше півтора десятиліття та був знищений в роки Другої світової війни[291]. З нього зберігся гостроребериний горщик[292], що

[281] Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі... – Арк. 28–56; Граб В. І., Супруненко О. Б. Археолог Олександр Тахтай. – С. 14, 15.

[282] Рудинський М. Досліди на Полтавщині. І. Климівка / Михайло Рудинський // Коротке звідомлення ВУАК за 1926 р. / ВУАН. – К., 1927. – С. 148–149.

[283] Кулатова І. М. Сарматські поховання в курганах у Климівці на Орчику... – С. 265.

[284] Рудинський М. Археологічні збірки Музею. – С. 51.

[285] Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 18–25.

[286] Рудинський М. Досліди на Полтавщині. І. Климівка. – С. 144–150; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 18–25, 67–69.

[287] НА ІА АН УРСР. – Ф. 10, спр. 3; 55.

[288] Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 18–25, 67–69; Лугова Л. М., Ткаченко О. М. Археологічна спадщина О. К. Тахтая... – С. 206–214.

[289] Граб В. І., Супруненко О. Б. Олександр Кузьмич Тайтай: доля, наука, музеї і війна. – С. 17.

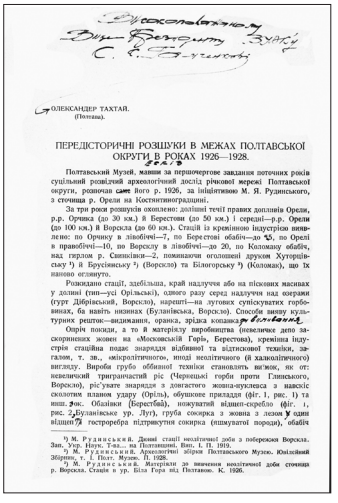
[290] Граб В. І., Супруненко О. Б. Археолог Олександр Тахтай. – С. 15.

[291] Граб В. І., Супруненко О. Б. Олександр Кузьмич Тайтай: доля, наука, музеї і війна. – С. 18.

[292] Граб В. І., Супруненко О. Б. Археолог Олександр Тахтай. – С. 15; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 71. – Рис. 31: 6.

прикрашає експозицію сучасного Красноградського краєзнавчого музею[293]. Матеріали розвідок у Климівці були опубліковані в одній із перших наукових праць О. К. Тахтая, виданій у Полтаві[294].

1928 р. побачив світ оглядовий нарис за матеріалами колекції Полтавського державного музею ім. В. Г. Короленка[295], підготовлений до друку М. Я. Рудинським, який зразково організовував музейну справу та наукові дослідження в Полтаві у роки революційних потрясінь[296]. У праці наведений опис низки яскравих знахідок зі сходу та південного сходу краю, з-поміж яких є археологічні артефакти колекції музею з Карлівщини. Серед них ліпний горщик доби раннього бронзового віку з кургану у Климівці, бронзове скроневе кільце з поховання в кургані у Карлівці, три гончарні посудини зі зруйнованого захоронення фіналу середньосарматського часу в Климівці[297]. Саме завдяки цій публікації знахідки і стали відомими науковому загалу.

ОЛЕКСАНДЕР ТАХТАЙ.
(Полтава).

ПЕРЕДІСТОРИЧНІ РОЗШУКИ В МЕЖАХ ПОЛТАВСЬКОЇ ОКРУГИ В РОКАХ 1926—1928.

Полтавський Музей, маючи за першочергове завдання поточних років суцільний розвідний археологічний дослід річкової мережі Полтавської округи, розпочав саме його р. 1926, за ініціятивою М. Я. Рудинського, з столиця р. Орелі на Костянтиноградщині.

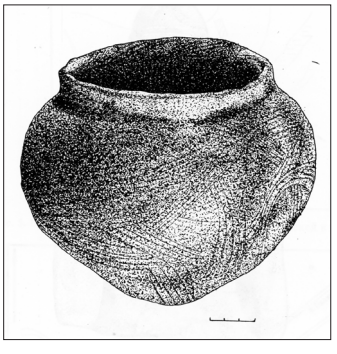
За три роки рошукув охоплено: долішні течії правих допливів Орелі, р.р. Орчика (до 30 км.) в Берестовім (до 50 км.) і сорсиці—р.р. Орелі (до 100 км.) й Ворскла (до 60 км.). Стацій із кремінною індустрією виявлено: по Орчику в лівобічні—7, по Берестові обабіч—до 5, по Орелі в правобічні—10, по Ворсклу в лівобічні—до 20, по Коломаку обабіч, над гирлом р. Свинківки—2, помимочи оголошені друком Хуторців-ську [1]) й Брусівську [2]) (Ворскло) та Білогорську [3]) (Коломак), що їх нанова оглядуто.

Розкидано стації, здебільша, край надлуччя або на піскових мисових у долині (тип—усі Орільські), одного разу серед надлуччя над озерами (тут Дібрівський, Ворсклo), нарешті—на лугових суспільствах горбовинах, ба навіть низинах (Буланівська, Ворскло). Способи вивозу культурних решток—видихання, оранка, зрідка копанка.

Окрім покиди, а то й матеріялу виробництва (невеликих дело закорінених жовен на «Московській Горі», Берестова), кремінна індустрія стаційна подає знаряддя відбивної та відтискової техніки, загалом, т. зв., мікролітичного, иноді неолітичного (й халколітичного) вигляду. Вироби грубо оббивної техніки становлять виємок, як от: невеличкий тригранчастий ріс (Чернецькі горби проти Глинського, Ворскло), рісувате знаряддя з довгастого жовна-пуклянка з навскіс скошеним планом удару (Оріль), обушкове приладля (фіг. 1, рис. 1) та инш. Вос. Обдовбки (Берестівка), пожувтий відщеп-скребло (фіг. 1, рис. 2, Буланівське ур. Луг), груба сокирка з жовна з лезом у один відщеп [4] гостроребра підтикнута сокирка (пшкуватої породи), обабіч

[1]) М. Рудинський. Давні стації неолітичної доби з побережжя Ворскла. Зап. Укр. Наук. Т-ва... на Полтавщині. Вип. І. П. 1919.
[2]) М. Рудинський. Археологічні збірки Полтавського Музею. Юбилейний збірник Полт. Губ. Архівної Комісії. 1918.
[3]) М. Рудинський. Матеріали до вивчення неолітичної доби сточищ р. Ворскла. Стацї в ур. Біла Гора кіл. Полтавщ. К. 1926.

Сторінка публікації О. К. Тахтая «Передісторичні розшуки в межах Полтавської округи…» з авторською правкою. *1928. ПКМВК.*

Варварівка, с. Пізньоямний ліпний горщик. *За О. Б. Супруненком, ПКМВК.*

Зрозуміло, що пізніше, практично аж до кін. 1970-х рр., вивченню археологічних пам'яток Карлівщини увага майже не приділялася, не рахуючи фіксації музейниками й ученими інформації про випадкові знахідки, виявлені на території району. Наприклад, у 1960 р. в одному з курганів у с. Білухівці зруйнували поховання зрубного часу, кістки з якого і фрагмент ліпного гостроребероного горщика зусиллями завідувачки відділу історії дожовтневого періоду Г. О. Сидоренко потрапили до колекції Полтавського краєзнавчого музею[298]. Зі східного боку над селом, з насипу розораного майдану, до Полтави нею ж був перевезений уламок половецької стели[299]. Дещо пізніше у сусідньому с. Варварівці в зруйно-

[293] Прохватіло Р. В. Ранньозрубний горщик із Климівки у колекції Красноградського краєзнавчого музею // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2020: зб. наук. пр. – Полтава; Харків: ТОВ «Майдан», 2020 [2021]. – С. 146–151.

[294] А. Т. Археологічна робота Музею 1926–27 р. / А. Т[ахтай] // Збірник, присвячений 35-річчю Музею / ПДМ; [під ред. В. Бендеровського, Я. Риженка, М. Гавриленка]. – Полтава: 1-ша раддрукарня «Полтава – Поліграф», 1928. – Т. 1. – С. 283–289.

[295] Рудинський М. Археологічні збірки Музею. – С. 29–62.

[296] Супруненко О. Б. Михайло Рудинський, Полтава та полтавські музеї / О. Б. Супруненко // Михайло Рудинський і Полтавський музей: зб. наук. пр. / [редкол.: Бабенко Л. Л., Ковальова І. Ф., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]; УК ПОДА; ЦОДПА; ПХМ; ПКМВК. – Полтава: Дивосвіт, 2017. – С. 4–11.

[297] Рудинський М. Археологічні збірки Музею. – С. 39, 40, 50, 54, 56, 60, 61. – Табл. III: 8; VI: 17–19; VII: 1

[298] Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 4.

[299] Інв. № ПКМВК, А. 1971–1972; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України: Полтавська область. – С. 33. – Табл. 12: 6; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 9, 10, 49. – Рис. 7.

ваному кургані виявлені ліпний горщик з яйцеподібним тулубом пізньоямного часу та бронзова сокира[300]. У кін. 1960-х рр. в кар'єрі цегельного заводу в тій же Варварівці зруйнували 2 поховання ґрунтового могильника черняхівської культури, матеріали з яких потрапили до Карлівського історико-краєзнавчого музею[301], а в Мар'янівці знайшли бронзовий наконечник стріли скіфського часу сер. – 2-ї пол. V ст. до н. е.[302] У пошкодженому кургані в центрі с. Федорівки у 1973 р. виявлено кілька безінвентарних (?) пізньоямних захоронень, а неподалік контори місцевого колгоспу посеред приватної забудови за земляних робіт 1978 р. натрапили на невеликий курган зі зрубним некрополем, де поряд із одним з двох поховань була виявлена ліпна посудина банкової форми. Насамкінець, в околицях с. Климівки виявлено гончарний черняхівський глек з тулубом біконічної форми[303]. З публікацій дослідників кін. 1950-х рр. дізнаємося про знахідки римських срібних денаріїв на території кол. маєтку Конраді у Карлівці в кін. XIX ст. (монети Траяна й Адріана)[304], інформація про які була запозичена з праці В. Г. Ляскоронського[305]. Відомості про римські монети надходили й пізніше, зокрема, про денарій Септимія Севера (193–211 рр. н. е.) з околиць с. Попівки[306].

За результатами раніше проведених обстежень у першому опублікованому списку пам'яток археології України, в розділі, присвяченому Полтавській області[307], було враховано кілька археологічних об'єктів з території Карлівщини, а саме: поселення та курганний могильник епохи бронзи у с. Климівці, позначене відкриття в ньому впускних сарматських поховань, а також виявлення салтівського зруйнованого захоронення в с. Залінійному південніше Климівки. Крім того, зазначалося про місцезнаходження на поч. XX ст. кам'яних половецьких «баб» у сс. Грякове і Нове Грякове, належних до історичних земель Карлівщини[308]. В енциклопедичному томі «Історії міст і сіл України. Полтавська область»[309] зовсім відсутня інформація про старожитності, хіба що в додатку – короткій довідці за с. Климівку – згадуються існуючі там кургани, а історія виникнення кількох сіл – Білухівки, Верхньої Ланної, Мар'янівки та Федорівки «заглиблена» аж до XVI чи XVII ст.[310], що не відповідає існуючим реаліям.

2-га пол. 70-х рр. XX ст. позначилася проведенням нетривалих тематичних обстежень правобічного узбережжя ворсклинської притоки – р. Тагамлика. У середній і нижній течії

[300] Інв. № ПКМВК. – А. 1411; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України: Полтавська область. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 10, 50. – Рис. 8.

[301] Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України: Полтавська область. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 10.

[302] Там же. – С. 13

[303] Там же. – С. 15, 25, 70. – Рис. 30: 3.

[304] Брайчевський М. Ю. Римська монета на території України / М. Ю. Брайчевський; АН УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1959. – С. 159; Кропоткин В. В. Клады римских монет в Восточной Европе / В. В. Кропоткин // Вестник древней истории. – М., 1951. – № 4. – С. 246; Кропоткин В. В. Клады римских монет на территории СССР / В. В. Кропоткин // Свод археологических источников. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – Вып. Г 4–4. – С. 71.

[305] Ляскоронский В. Г. Находки римских монет в области Среднего Приднепровья / В. Г. Ляскоронскаго // Труды XI Археологического съезда в Киеве. – М., 1901. – Т. I. – Отд. I. – С. 464.

[306] Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 12.

[307] Археологічні пам'ятки Української РСР: (короткий список) / АН УРСР, Ін-т археол.; [ред. кол.: Д. Я. Телегін (відп. ред.), М. П. Кучера, Г. Т. Ковпаненко та ін.]. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 259–276.

[308] Там само. – С. 263, 267, 276.

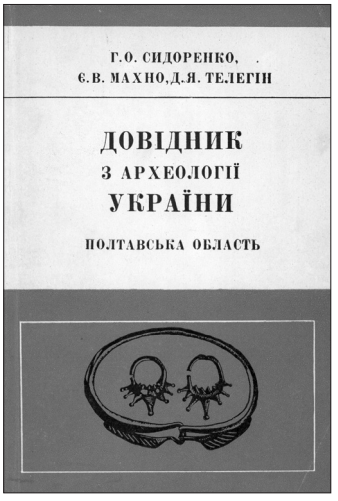
[309] Історія міст і сіл Української РСР: в 26-ти т. Полтавська область / АН УРСР; [ред. кол. тому: Буланий І. Т. (гол. редкол.), Бевзо О. А., Білий П. Х. та ін.]. – К.: Гол. ред. «УРЕ», 1967. – С. 368–386.

[310] Там само. – С. 387.

річки влітку 1977 р. проводила розвідки на той час викладач Полтавського державного педінституту С. П. Юренко, яка здійснювала пошуки ранньослов'янських старожитностей. Наслідком цих робіт стало обстеження кількох селищ 2-ї чв. І тис. н. е. в сусідньому Машівському районі, а також відкриття решток поселення доби середнього й пізнього бронзового віку в с. Павлівщині (див. ст. № 89)[311].

Музейник, археолог та краєзнавець Галина Олексіївна Сидоренко (1918–1983). *Мал. Г. В. Коваленко, 2007.*

Обкладинка «Довідника з археології України. Полтавська область» Г. О. Сидоренко, Є. В. Махно, Д. Я. Телегіна. *Київ, 1982.*

Навесні 1979 р. старшим науковим співробітником Полтавського краєзнавчого музею О. Б. Супруненком із Федорівки був перевезений до Полтави Федорівський ідол – знайдена під час оранки 1973 р. кам'яна стела з багатою іконографією фінальної доби раннього – початку середнього бронзового віку[312]. Навесні 1981 р. околиці сс. Федорівки та Климівки відвідали науковці музею Г. О. Сидоренко та О. Б. Супруненко, зокрема, місце зруйнованого кургану з похованням скіфського часу у складі могильника І край нагірної частини Федорівки, сліди поселень доби бронзового віку на південь від того ж села та у Климівці. Вони також зібрали інформацію про умови виявлення Федорівського ідола[313]. В тому ж році Федорівська група курганів І була запропонована на включення до переліку пам'яток археології місцевого значення Полтавської області, на неї був укладений перший паспорт[314].

Невдовзі помітніші результати з вивчення старожитностей району дала підготовка «Довідника з археології України. Полтавська область»[315], до укладання якого доклала чи-

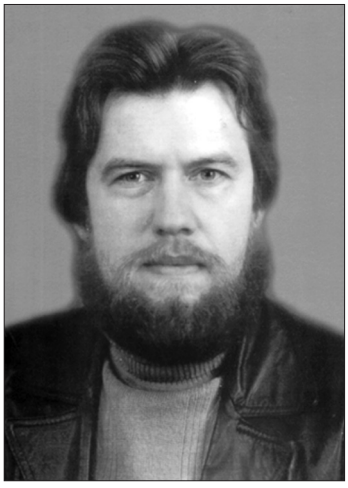
[311] Юренко С. П. Отчет о работе разведгруппы Левобережного Славяно-Русского отряда Среднеднепровской комплексной экспедиции Института археологии АН УССР в 1977 году / Юренко С. П. // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 1977/11в. – Арк. 11; Юренко С. П. Разведки в бассейне р. Ворсклы / С. П. Юренко //АО 1977 г.: ежегодн. – М.: Наука, 1978. – С. 406.

[312] Супруненко О. Стела епохи енеоліту / О. Супруненко // Комсомолець Полтавщини. – м. Полтава. – 1979. – 27 вересня. – № 116 (3337). – С. 4; Супруненко О. Б. Рідкісна іконографія / О. Б. Супруненко // Пам'ятки України. – К., 1986. – № 3. – С. 45: іл.

[313] Супруненко А. Б. Антропоморфная стела эпохи энеолита из с. Фёдоровка Карловского района Полтавской области / Супруненко А. Б. // НА ПКМВК. – Спр. 04-166. – 16 арк.: 4 іл.; Константинов І., Супруненко О. Федорівський ідол – стела / Олександр Супруненко, Ігор Константинов // Зоря Ілліча. – м. Карлівка Полтавської обл. – 1981. – 4 квітня. – № 40 (5811). – С. 4.

[314] Група курганів (енеоліт – ранній залізний вік), с. Федорівка Федорівської сільської ради Карлівського району Полтавської обл.: паспорт / О. Б. Супруненко, І. М. Гавриленко, 1981 р. // Робочий архів ЦОДПА. – 4 арк., 2 іл.

[315] Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 50–51.

Завідувач відділу археології Полтавського краєзнавчого музею Олександр Борисович Супруненко. *1989.*

малі зусилля полтавська музейниця й археолог Г. О. Сидоренко (1918–1984)[316]. У «Довіднику» враховано більше 70 курганів, у тому числі їх групи біля сс. Білухівки, Варварівки, Климівки, Федорівки та Червонознам'янки, опубліковано інформацію про доволі виразні археологічні знахідки – відомості про рештки ґрунтового могильника черняхівської культури у с. Варварівці, знахідку в кургані на території села ліпного горщика та бронзової сокири доби раннього бронзового віку; в околицях Карлівки (з посиланням на О. К. Тахтая) – про наявність в курганах поховань епохи бронзи; у Климівці – поселення доби бронзи та досліджені М. Я. Рудинським в курганах захоронення епохи бронзи, сарматського часу і салтівської культури. Сповіщається також про виявлену у 1960 р. частину половецької стели неподалік с. Білухівки та срібні римські монети Трояна та Адріана в околицях Карлівки[317]. Облік курганів та їх опис на час підготовки цього видання здійснювався з використанням викопіювань з детальних карт масштабу 1: 25 000 см, які, на жаль, були відсутніми для ряду карлівських сіл та їх околиць. У цілому ж, підготовка й випуск у світ цієї роботи вперше зібрали воєдино відомі джерела і літературні свідчення про об'єкти найдавнішої культурної спадщини району.

Надалі обстеження систематичного характеру й дослідження ост. чв. XX – поч. XXI ст. були представлені заходами охоронного характеру на курганах, діяльністю з обліку, фіксації, опису збережених об'єктів.

З 2-ї пол. 1980-х рр. розпочалися розвідки з метою виявлення й опису стану збереження щойно відкритих і вже відомих пам'яток археології на Полтавщині, їх картографування. Ці роботи були викликані підготовкою «Зводу пам'яток історії та культури України: Полтавська область». Вони виконувалися археологами обласного краєзнавчого музею, за участю науковців Полтавської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури.

Підготовку археологічної частини до «Зводу» по Карлівському району було розпочато в 1986–1987 рр.[318] Тоді суцільні обстеження території району проводили археологи Полтавського краєзнавчого музею О. Б. Супруненко та І. М. Кулатова, на дотичних до Полтавського району ділянках разом із ними працював науковець Полтавської обласної організації Українського Това-

[316] Супруненко О. Галина Сидоренко та археологічна діяльність Полтавського краєзнавчого музею у середині XX ст. / Олександр Супруненко // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. 2001–2003 рр. / УК ПОДА; ПКМ; [редкол.: Белько О. В., Волошин Ю. В., Галян Г. І. та ін.]. – Полтава: Дивосвіт, 2004. – [Вип. 1]. – С. 10–22; Супруненко О. Б. Галина Олексіївна Сидоренко (1918–1984) / О. Б. Супруненко // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2018. Пам'яті Г. О. Сидоренко (1918–1984): зб. наук. пр. / ЦП НАНУ і УТОПІК; ІА НАНУ; ЦОДПА; ПКМВК; [редкол.: Івакін Г. Ю., Ковальова І. Ф., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]. – Київ; Полтава: ЦП НАНУ і УТОПІК; Дивосвіт, 2018. – С. 3–25.

[317] Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 50–51; *рец. і ком.:* Супруненко О. Свідки далеких літ / Олександр Супруненко // Зоря Ілліча. – 1981. – 21 березня. – № 34 (5805). – С. 4.

[318] Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчет о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. (Полтавская область) / Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. // НА ІА НАНУ. – 1986/84. – Ф. е. – Спр. 22131, 22132; НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 49. – 72 арк.; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчет о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область) / Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. // НА ІА НАНУ. – 1987/124 (123). – 58 арк.; НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 18. – 35 арк.; НА ПКМВК. – Спр. 03-253, 03-254. – 58 арк.: 114 рис.

риства охорони пам'яток історії та культури І. М. Гавриленко. Загалом було обстежено станом на кін. 1987 р. 213 курганів, розташованих окремо чи в складі груп, 5 майданів, 2 поселення[319]. Ці дані, разом із відомостями про окремі дослідницькі проєкти полтавських музейників сер. 1920-х рр., а також знахідки стародавніх артефактів і результати розвідок попереднього десятиліття знайшли відображення у виданому 1990 р. реєстрі пам'яток археології Карлівського району, підготовленому до друку О. Б. Супруненком[320]. Варто зауважити, що розвідки на той час проводилися із обмеженнями, зокрема, дослідники користувалися картами земель колгоспів із нанесеними на них масивами посівних площ (топографічні карти були засекречені), дотримувались в описі меж угідь конкретних господарств для прив'язок до тих чи інших населених пунктів тощо. До речі, видання каталога було чи не останнім «літованим» (тобто, перевіреним на благонадійність) 1989 р. науковим дослідженням у Полтаві, що доповнювалося «на ходу» по мірі набору після відміни цензури[321].

Карта археологічних об'єктів Карлівського району станом на 1990 рік. *За О. Б. Супруненком.* *Умовні позначення:* 1 – кургани; 2 – курганні могильники; 3 – майдани; 4 – поселення епохи бронзи; 5 – селища черняхівської культури; 6 – стела бронзового віку; 7 – ґрунтовий могильник черняхівської культури; 8 – половецька стела; 9 – сарматські поховання в курганах; 10 – знахідки римських монет.

Реальним результатом розвідок 80-х рр. XX ст. стало картографування великої кількості курганних пам'яток (більшість з яких обстежено вперше). Відзначимо, що майже всі з них на той час інтенсивно розорювалися. У задернованому вигляді на 1987 р. залишалося лише 20 курганів завдяки їх розташуванню у лісосмугах, край крутосхилів чи в масивах кущів. Частина з них взагалі знаходилися в аварійному стані і потребувала проведення науково-рятівних досліджень, які, на жаль, так і не вдалося здійснити.

Федорівський курган. *Фото Д. І. Левченка, 1987.*

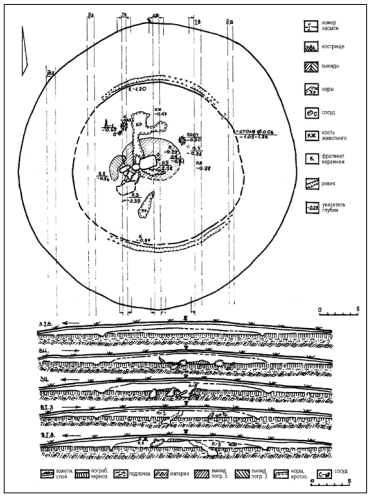
Правда, восени 1988 р. експедицією Полтавського краєзнавчого музею на чолі з О. Б. Супруненком були проведені розкопки Федорівського кургану, поряд із яким і був виявлений Федорівський ідол[322]. Ці роботи здійснювалися за підтримки очільника Полтавської області, громадського діяча і письменника Ф. Т. Моргуна (1924–2008) та

[319] Мельникова І. С. Деякі підсумки підготовки археологічної частини «Зводу пам'яток історії і культури Полтавської області» / Мельникова І. С. // Археол. зб. ПКМ: зб. наук. ст. / [за ред. Супруненка О. Б.]. – Полтава, 1992. – Вип. 1. – С. 137.

[320] Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 8–35. – Карта на С. 5. – Літ.: С. 36–40.

[321] Міняйло І. Любителям археології // Зоря Полтавщини. – м. Полтава. – 1990. – 4 червня. – № 92 (17736). – С. 4.

[322] Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о раскопках и разведках на Полтавщине в 1988 г. / Кулатова И. Н., Супруненко А. Б.; ПКМ // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 1988/136. – 78 арк.; НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 239. – 102 арк.; Альбом: Спр. 240. – 35 арк.

Федорівський курган.
План та профілі бровок.
За О. Б. Супруненком, 1988.

голови місцевого колгоспу В. І. Тололо[323]. На 1987 р. висота кургану становила 1,3 м, його діаметр не перевищував 38 м. У стратифікованому насипу досліджені рештки шести поховань і культової ями, уламки ліпного посуду, скупчення кісток тварин – рештки пожертв. Один із комплексів належав до ямно-катакомбного часу, другий – мав вигляд типового катакомбного захоронення, чотири зі збережених на час досліджень впускних поховання складали невеликий некрополь носіїв бережнівсько-маївської зрубної культури доби пізнього бронзового віку і з'явилися в його масиві вже після спорудження кургану. Насип зводився у два прийоми[324]. На вершині останньої досипки, вірогідно, на поч. середнього бронзового віку, саме й було встановлено антропоморфну скульптуру первісного божества – вкритий зображеннями ідол, виготовлений з пісковику стародавніми майстрами на Донбасі[325]. Ритуальні дії зі стелою невдовзі призвели її до навмисного пошкодження і «поховання» біля поли насипу[326]. Після розкопок на місці кургану створено меморіалізований об'єкт із ґрунту у попередніх розмірах, що існує й сьогодні за 1,35 км на південний схід від с. Федорівки (див. ст. № 224). А Федорівський ідол став окрасою експозиції відділу археології Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського[327].

Завідувачка сектору охорони пам'яток археології при Полтавському краєзнавчому музеї Ірина Миколаївна Кулатова.
1993.

Як відомо, з розвалом СРСР роботи по «Зводу» майже на десятиліття були згорнуті, і продовжилися з

[323] Супруненко А. Б. Федоровский идол и курган. – С. 9.

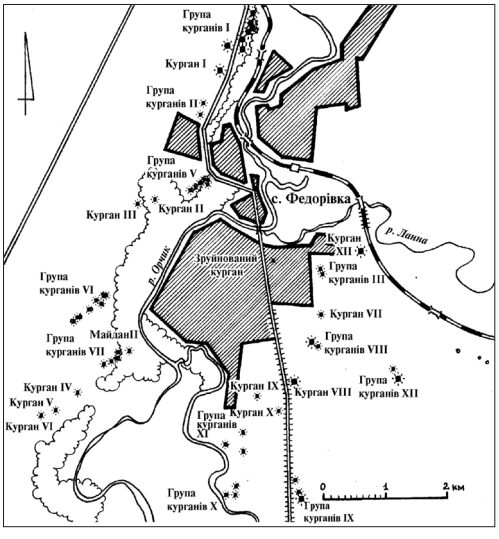
[324] Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 31, 34–35. – Рис. 3; Супруненко А. Б. Федоровский идол и курган. – С. 11–22.

[325] Супруненко А. Б. О Фёдоровском идоле и кургане / А. Б. Супруненко // Охорона та дослідження пам'яток археології Полтавщини. Третій обл. наук.-практ. семінар: тези доп. – Полтава: Вид-во «Полтава», 1990. – С. 80–86; Супруненко А. Б. Федоровский идол и курган. – С. 22, 43; Нікітенко І. С., Супруненко О. Б., Куцевол М. Л. Петрографічне дослідження кам'яних стел доби енеоліту-бронзи з Полтавського краєзнавчого музею / І. С. Нікітенко, О. Б. Супруненко, М. Л. Куцевол // Journal of Geology, Geography and Geoecology. – Дніпро, 2018. – Т. 27 (№ 1). – С. 108–115.

[326] Шилов Ю. А. Фёдоровский идол и семантика костяных пряжек раннесрубного периода / Ю. А. Шилов // Археол. зб. ПКМ: зб. наук. пр. – Полтава, 1992. – Вып. 1. – С. 18–28; Довженко Н. Д. Проблеми дослідження найдавніших мегалітичних пам'яток України / Н. Д. Довженко // Праці Центру пам'яткознавства. – К.: ЦП НАНУ і УТОПІК, 1993. – № 2. – С. 108–135.

[327] Экспозиция по археологии Полтавщины: путеводитель / А. Б. Супруненко; ПКМ. – Полтава: Облполиграфиздат, 1988. – С. 5; Супруненко А. Б. Антропоморфная стела эпохи раннего металла из Полтавской области / А. Б. Супруненко // Сов. археология. – М., 1991. – № 3. – С. 153–160; Супруненко О. Б. Федорівський ідол / [О. Б. Супруненко] // Полтавщина: енциклопедичний довідник / [за ред. А. В. Кудрицького]. – К.: «Українська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992. – С. 934: рис.; Супруненко О. Б. Федорівка с., Карлівський р-н. Культовий комплекс / О. Б. Супруненко // Полтавіка: Полтавська енциклопедія в 12-ти т. – Т. 12: Релігія і церква. – Полтава: Полтавський літератор, 2009. – С. 654.

кін. 90-х рр. XX ст. за ініціативи науковців Центру охорони та досліджень пам'яток археології Управління культури Полтавської облдержадміністрації. Саме в цьому ключі було здійснене обстеження археологічних об'єктів території Карлівки як доповнення до генерального плану розвитку міста. У ході цих робіт були оглянуті не тільки всі збережені об'єкти археології, місця знахідок окремих старожитностей, а й здійснена спроба локалізації фортечних укріплень 2-ї чв. XVIII ст.[328] Дещо пізніше, у 2006–2009 рр. науковцями Центру І. М. Кулатовою, К. М. Мироненком, О. Б. Супруненком, В. В. Шерстюком неодноразово перевірявся стан збереження курганів та території Попівської і Халтуринської сільських рад у ході експертиз з виділення земельних часток-паїв для жителів сіл та працівників гуманітарної сфери району.

Федорівка, с.
Карта курганів в околицях села.
Розвідки О. Б. Супруненка та В. В. Шерстюка. 2014.

У 2002 р. було виявлено факт пограбування насипу найбільшого кургану у складі так званої групи II на краю плато правого берега Орчика, навпроти с. Климівки. Грабіжницький шурф-колодязь у вигляді вузького неохайно прокопаного ходу «пробивав» центральну частину насипу. Його прокопали харківські шукачі антикваріату у пошуках впускного поховання початкової доби раннього залізного віку і натрапили (зруйнувавши) на комплекс захоронення кіммерійського часу[329].

У 2012–2015 рр. заступником директора Державного підприємства «Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України по Полтавській обл. кандидатом історичних наук О. Б. Супруненком проводилися обстеження окремих курганів та їх груп у північно-західній і центральній частинах району (сс. Білухівка, Варварівка, Голобородьківське, Попівка), а також кількох ділянок узбережжя р. Ланни з метою проведення археологічних експертиз земель, що виділялися під сільськогосподарське використання. Частина з цих обстежень завершилася підготовкою облікової документації[330], результати принагідних оглядів відклалися у звітах та публікаціях[331].

---

[328] Кулатова І. М., Супруненко О. Б. Звіт про обстеження пам'яток археології на території м. Карлівка Полтавської обл. [2000 р.] / Кулатова І. М., Супруненко О. Б. // НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 214. – 10 арк.

[329] Супруненко О. Б., Кулатова І. М., Артем'єв А. В. Про руйнування пам'ятки археології – кургану у складі групи І поблизу с. Климівка Карлівського р-ну Полтавської обл. від 17 липня 2002 р. / Супруненко О. Б., Кулатова І. М., Артем'єв А. В. // НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 347. – 7 арк.: іл.

[330] Курган I (III–II тис. до н. е., бронзовий вік), на півн. зах. від с. Попівка Карлівського району Полтавської обл. (щойно виявлений об'єкт): облікова картка / О. Б. Супруненко, А. В. Коверко; ЦОДПА, 2015 р. // Робочий архів ЦОДПА. – 6 арк., 7 кол. іл.; іст. довідка: 1 арк.; акт: 3 арк., 2 іл.; Група курганів V (IV–I тис. до н. е., енеоліт – ранній залізний вік; 1932–1933, 1947 рр.), кладовище в с. Попівка Карлівського району Полтавської обл. (щойно виявлений об'єкт) / О. Б. Супруненко, А. В. Коверко, В. А. Андрієць; ЦОДПА, ПКМВК, 2015 р. // Робочий архів ЦОДПА. – 9 арк., 8 кол. іл.; іст. довідка: 2 арк.; акт: 4 арк., 3 іл.

[331] Супруненко О. Б., Пуголовок Ю. О.; Шерстюк В. В. Звіт за проведення обстежень, археологічних експертиз та наглядових робіт у Полтавській області 2012 р. / Супруненко О. Б., Пуголовок Ю. О.; Шерстюк В. В.; ДП НДЦ «ОАСУ» ІА

Федорівка, с. Участини моніторингу старожитностей Карлівщини на залишках Маріямполя.
Фото І. О. Курницької, 2021.

Восени – на початку зими 2014–2015 рр., за завданням УВС у Полтавській обл. та Міністерства культури України, науковцями ЦОДПА О. Б. Супруненком і В. В. Шерстюком здійснювалося обстеження території Федорівської сільської ради з метою перевірки стану розпаювання орних угідь[332] і руйнування курганів, що завершилося заходами з паспортизації 25 комплексів – курганних могильників й окремих курганів. Результати цих досліджень опубліковані[333]. Вони знайшли відображення у наповненні Державного реєстру нерухомих пам'яток новими об'єктами археології місцевого значення.

Певні кроки в археологічному вивченні території Карлівщини здійснювалися і наприкінці 20-х рр. XXI ст. Вони проводяться і сьогодні, характеризуючись втіленням у життя заходів з обліку й охорони пам'яток найдавнішого минулого, археологічних розвідок. Це дозволило дещо розширити перелік відомих пам'яток – курганів, курганних груп, майданів та поселень, а також уточнити дані попередніх робіт.

Улітку – восени 2019, 2020 та 2021 рр. (з перервами) моніторингові обстеження з перевірки стану збереження археологічних об'єктів проведені по всій території колишнього району, особливо на ділянках, що за розвідок 1986–1987 рр. були вкриті посівами сільськогосподарських культур. У їх ході здійснювалися заходи зі встановлення географічних координат, а переважно – фотофіксація та перевірка стану збереженості чи наявності поодиноких і комплексних об'єктів – курганних могильників (груп курганів), майданів, кількох поселень. Вони виконувалися науковцем відділу археології Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського І. О. Курницькою та завідувачем відділу фондів О. М. Ткаченком[334]. У 2020–2021 рр. до них залучалися директор музею, кандидат історичних наук, заслужений працівник культури України О. Б. Супруненко, завідувачка відділу архео-

НАНУ; ЦОДПА // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 2012/ б. н. – 217 арк.; Супруненко О. Б. Звіт про проведення розвідок та археологічних експертиз на Полтавщині у 2013 р. / Супруненко О. Б.; ЦОДПА; ДП НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ // НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 726. – 81 арк.; Супруненко О. Б. Звіт про розвідки та археологічні експертизи на Полтавщині 2014 р. / Супруненко О. Б. за участю Гавриленка І. М., Мироненка К. М., Сидоренка О. В., Скорого С. А., Шерстюка В. В.; ДП НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ // НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 739. – 184 арк.; Супруненко О. Б. Розвідкові роботи на Полтавщині / О. Б. Супруненко // АДУ 2013: зб. наук. пр. / ІА НАНУ; [ред. кол.: Козак Д. Н. (гол. ред.), Болтрик Ю. В., Супруненко О. Б. та ін.]. – Київ; [Полтава], 2014. – С. 216–217.

[332] Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради Карлівського району Полтавської області восени 2014 р. / Супруненко О. Б., Шерстюк В. В.; ЦОДПА // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 2014/ б. н.; НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 746. – 49 арк.: іл.

[333] Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк // АДУ 2014: зб. наук. пр. / ІА НАНУ; [ред. кол.: Болтрик Ю. В. (гол. ред.), Буйських А. В., Супруненко О. Б. та ін.]. – К.: Стародавній світ, 2015. – С. 179–182: іл.

[334] Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ Полтавського району Полтавської області в 2019–2021 рр. // НА ПКМВК. – Спр. 04-439. – 241 арк.: іл.

логії І. С. Мельникова, аспірантка Інституту археології НАН України М. Г. Коваленко – уродженка с. Федорівки, які в умовах карантину за допомогою карлівчан провели моніторинг, встановили стан збереження низки поселень і майданів, відкрили нові, в тому числі комплексні об'єкти. Колишнім науковцем Карлівського історико-краєзнавчого музею В. А. Пилипцем здійснена локалізація Карлівської фортеці 2-ї чв. XVIII ст. та Федорівського блокгаузу того ж часу, а місцевими музейниками долучені до матеріалів моніторингу речові археологічні знахідки, що надійшли до Карлівського історико-краєзнавчого музею за останні роки.

Старший науковий співробітник Карлівського історико-краєзнавчого музею Віталій Андрійович Пилипець. *2016.*

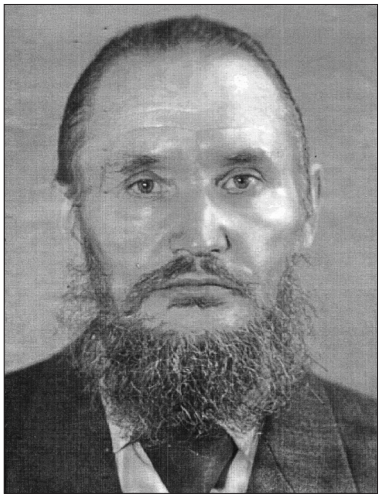
Склад і культурно-хронологічна характеристика старожитностей. Зібрана інформація й проведені дослідницькі роботи дозволяють отримати певні попередні дані щодо історії заселення, господарської діяльності і поховального обряду стародавнього степового населення межиріччя Ворскли й Орелі у межах карлівських земель, що належать до епох неоліту, мідного, бронзового і раннього залізного віків, раннього середньовіччя та фіналу пізньосередньовічної епохи, звернути увагу на специфіку окремих об'єктів археологічного характеру козацької доби. Всі вони отримані під час останнього етапу вивчення території району.

Внаслідок обстежень та інших науково-дослідницьких робіт за 1988–2021 рр. кількість об'єктів археології на Карлівщирні дещо збільшилася і на сьогодні нараховує **188** окремих пам'яток та комплексів. Це – рештки укріплення Української лінії – Федорівського брокгаузу і слободи-фортеці Карлівки – ровесника тієї ж лінії, 7-ми поселень, 10-ти місцезнаходжень, залишки ґрунтового могильника та 433 курганні пам'ятки (серед яких: 81 курганний могильник у складі 355 курганів та 27 майданів; також відомо 78 окремо розташованих курганів, 37 збережених і 8 зовсім розораних чи знівельованих майданів). Необхідно зазначити, що більшість насипів стародавніх поховальних споруд руйнується щорічною оранкою і лише 40 курганів та 10 майданів задерновані, серед яких 8 курганів і 2 майдани – частково (на вершині або частині насипу). На 4-х курганах та майдані знаходяться сучасні і дещо давніші кладовища.

Завідувач відділу фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського Олександр Михайлович Ткаченко. *2020.*

Безумовно, що не всі пам'ятки на сьогодні вдалося ви-

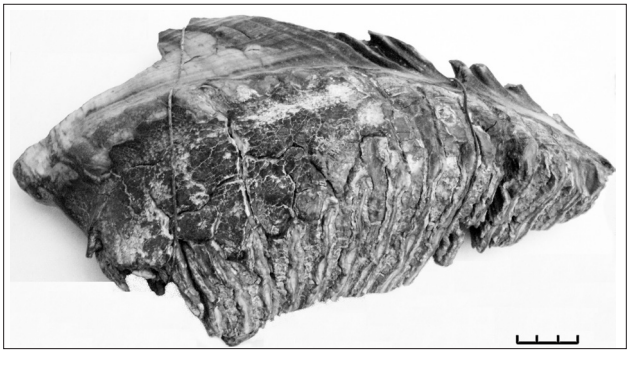
Науковий співробітник Полтавського Центру охорони та досліджень пам'яток археології Григорій Пименович Заїка (1935–1997). *1995.*

явити й обстежити. Переважно це стосується побутових об'єктів – поселень, решток селищ і стійбищ, відшукання яких і вивчення потребує ретельних обстежень за прийнятних погодних умов. Подібні цілеспрямовані розвідки на території району проводилися фахівцями тільки на незначних ділянках поза межами забудови сіл. Це стосується і ряду дуже розораних поховальних об'єктів – курганів, що візуально вже непомітні на тлі ріллі. Та навіть попередній їх підрахунок за космічними фотознімками може зі впевненістю збільшити цю кількість удвічі.

Отже, на сьогодні авторською групою з дев'яти археологів та музейників підготовлено 188 статей по пам'ятках археології Карлівщини (64 – Карлівська, 76 – Ланнівська, 48 – Мартинівська громади).

На завершення, варто навести й деякі міркування щодо характеристики обстежених та описаних археологічних об'єктів і пам'яток.

У межах Карлівщини наявне єдине місцезнаходження остеологічних матеріалів пізньопалеолітичної епохи, позначене окремими знахідками у південно-східній частині м. Карлівки, по вул. Холодноярській і Торговій. Відомості про нього зібрав 1994 р. науковець Центру охорони та досліджень пам'яток археології Г. П. Заїка (1935–1997). Знахідки викопної четвертинної фауни виявлені на уступі тераси в основі правого корінного берега р. Орчика. На сьогодні ця ділянка всуціль вкрита житловою забудовою. При земляних роботах тут траплялися уламки бивнів мамонта, їх черепів, інші кістки. Нижче, край підошви тераси, під час поглиблення русла Орчика, у піщаних відкладеннях заплави на глибині 2–3 м також виявили кілька кісток викопних тварин[335]. Можливо, що ці знахідки мають відношення до досі невідомого місцезнаходження, пов'язаного з існуванням короткотривалого стійбища пізньопалеолітичної людини. Проте, поки що очевидних виробів із кременю пізньопалеолітичної доби тут не траплялося (див. ст. № 3). З днопоглиблення Орчика навпроти міста у збірці Карлівського історико-краєзнавчого музею наявні частина щелепи шерстистого носорога й уламок зуба мамонта[336].

* Карлівка, м., околиці. Уламок зуба мамонта. *Карлів. ІКМ.*

У межах трьох територіальних громад на сьогодні також відомі сліди короткотривалого стійбища

[335] Кулатова І. М., Супруненко О. Б. Звіт про обстеження пам'яток археології на території м. Карлівка Полтавської обл. – Арк. 3–4; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 13.

[336] Повідомлення В. А. Пилипця, 2021 р. // Особистий архів О. Б. Супруненка.

населення неолітичної доби (м. Карлівка, навпроти с. Попівки) з матеріалами києво-черкаської культури дніпродонецької спільноти неолітичних племен[337] (див. ст. № 4). Окремі уламки неолітичної кераміки траплялися під час розвідок О. К. Тахтая 1926 р. на дюнних місцезнаходженнях південніше с. Климівки, на території сучасної Харківської обл.[338] Ним же знайдений уламок рідкісної гранчастої мініатюрної талькової кам'яної посудинки IV тис. до н. е. на різночасовому місцезнаходженні поблизу с. Петрівки сучасного Красноградського району в ур. Петрівські кучугури[339].

Петрівка, с., Красноградський район. Уламок талькової неолітичної посудинки. *Розвідки О. К. Тахтая, 1927. ПКМВК.*

Більшість великих за масштабами курганів Карлівщини почали споруджуватися ще в енеолітичний час – з 2-ї пол. IV тис. до н. е. Це були перші монументальні споруди, котрі згодом набули обрисів величних поховальних насипів на вододілах, із яких відкривався огляд широких степових просторів, долин річок і струмків. У наступні епохи такі кургани добудовувалися племенами бронзового, а інколи й раннього залізного віків, пізніше в їх масиви впускалися захоронення племен та народів раннього і розвинутого середньовіччя. Енеолітичних курганів не так вже і багато, проте, на Карлівщині вони є.

До прикладу, поряд із одним з насипів попівського курганного могильника I та майданом поблизу с. Голобородьківського (див. ст. №№ 51, 91) знайдені уламки ліпного енеолітичного посуду. У цьому разі беззаперечно стверджувати культурну приналежність поховальних споруд без проведення стаціонарних розкопок передчасно. Наведені факти, швидше, є підставою для обґрунтованих припущень. Відомо, що степові поховальні об'єкти енеолітичної епохи найчастіше відомі як кургани із низькою топографією, що вінчають невеликі миси над заплавами річок і заболоченими ділянками (наприклад: кургани IV та V поблизу с. Попівки, окремі насипи у складі могильників II і III у с. Климівці, кургани могильників V біля с. Нижня Ланна та X поблизу с. Федорівки, насип у с. Чалівці та курган III у с. Білухівці) (див. ст. №№ 102, 103, 153, 154, 175, 200, 235, 261). Та в основі значної кількості порівняно великих курганів району заввишки 1,5–2,5 м очевидно мають міститися найдавніші захоронення перших степових кочівників доби середнього та пізнього енеоліту (сер. IV – поч. III тис. до н. е.).

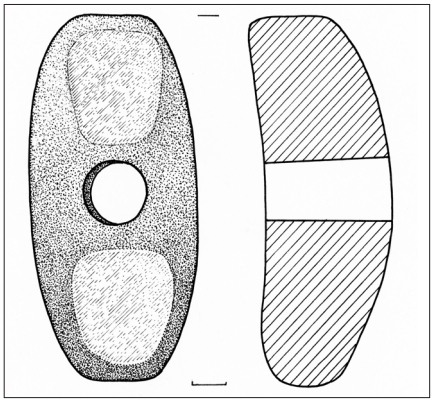
Для побуту, мисливської і суто військової діяльності енеолітичного степового населення були характерні відповідні знаряддя, виготовлені із різних порід каменю. Саме одне з них – пізньоенеолітичний циліндричний, дещо профільований, із вигином зверху кам'яний шліфований свердлений молот зі сланцю типу «Софіївка»[340] завдовжки 9,5 см виявили 2002 р. неподалік гирла р. Ланни, що в межах Федорівки. Знахідка пропонува-

[337] Повідомлення Г. П. Заїки, 1994 р. // Особистий архів О. Б. Супруненка.

[338] Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі: рекогносцировка. 1926 рік. – Арк. 53–56.

[339] Тахтай А. Передісторичні розшуки в межах Полтавської округи в роках 1926–1928 / А. Тахтай // Антропологія. – К., 1928. – Вип. 2. – С. 253; Лугова Л. М., Ткаченко О. М. Археологічна спадщина О. К. Тахтая в Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського. – С. 212. – Рис. 1: 4. – Кол. вкл. IV.

[340] Клочко В. І. Озброєння та військова справа давнього населення України (5000 – 900 рр. до Р. Х.) / В. І. Клочко; МКіТ України, НДІ пам'яткоохор. дослідж. – К., 2006. – С. 44, 58. – Рис. 19: 4.

* Федорівка, с.
Молот доби пізнього енеоліту.
Випадкова знахідка. 2002.

лася для придбання фондово-закупівельній комісії ЦОДПА, проте не була закуплена. Подальша її доля невідома.

За доби раннього бронзового віку насипи стародавніх енеолітичних курганів істотно підсипалися й збільшувалися в розмірах у зв'язку зі влаштуванням чергових захоронень населенням ямної культурно-історичної спільноти доби раннього бронзового віку (сер. III – поч. II тис. до н. е.). У цей час споруджувалися й нові, досить масштабні поховальні споруди, що мали на меті не тільки вшановувати померлих очільників родів і племен, а й позначати своїм місцезнаходженням території їх проживання чи кочівок. Частина з них отримали дещо приплюснуті форми при значних діаметрах і висоті. Більшість таких курганів на сьогодні вже втратили у висоті 1–3 м через руйнування шляхом розорювання чи з інших причин. На деяких із них виявлені уламки характерного ліпного ямного посуду (курганні могильники і кургани поблизу сс. Голобородьківського, Варварівки, Редутів, Федорівки та ін.) (див. ст. №№ 50, 182, 184, 214, 281). Типово ямними поховальними пам'ятками родоплемінної еліти тогочасного суспільства є чимало порівняно великих курганів на вододілах Тагамлика й Орчика, корінних терасах останнього, Ланни й Берестової. Кілька з насипів і донині зберегли профільні обриси поховальних споруд ямного часу, зокрема, кургани XVII та більший насип у складі могильника XII поблизу с. Федорівки (див. ст. №№ 202, 220). З культовою діяльністю ямного населення пов'язане встановлення і використання у сакральній практиці та поховальному обряді кам'яних стел. Місцеві жителі розповідали, що уламки однієї з таких пласких гранітних плит – архаїчної скульптури з антропоморфним виступом, що нагадував втиснуту в плечі голову, знаходили у правобережних околицях с. Климівки в 1970-х рр.[341] Певно, цей факт у майбутньому може бути запорукою знахідок невеликої кількості нових стел, котрі були вигорнуті механізаторами із насипів розораних курганів і відтягнуті до сусідніх лісосмуг.

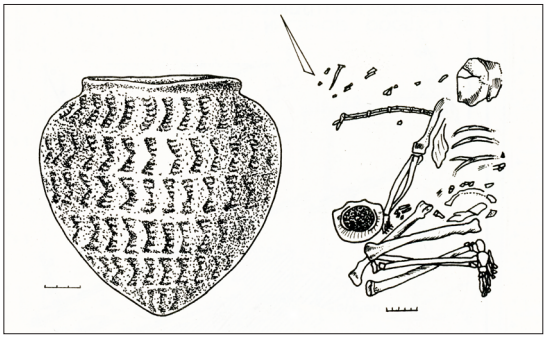

* Федорівка, с. Курганний могильник XII.
Ямний курган.
За О. Б. Супруненком, 2014.

Менші кургани на краях підвищень перших терас річок також зводилися як некрополі окремих груп ямного населення, здебільшого започатковуючи своїм влаштуванням поховальні споруди, що використовувалися для здійснення захоронень упродовж всього бронзового віку, а то й пізніше. Вочевидь більшість курганів заввишки 0,7–1,5 м (а це, рахуємо, на століття раніше – з висотою 2,5–3,5 м) вздовж високих берегів Та-

[341] Повідомлення Г. М. Коваленка, 2005 р.

гамлика, Орчика, Ланни саме й є такими пам'ятками, котрі використовувалися для здійснення захоронень доволі тривалий час у давнину. Про ямні старожитності нагадує знахідка у с. Варварівці в зруйнованому кургані ліпного горщика з яйцеподібним тулубом, характерного для пізньоямного часу, а також бронзової сокири тієї ж доби, що не збереглася[342]. Основні ямні захоронення були виявлені під час розкопок двох курганів В. М. Щербаківським у Карлівці 1913 р., а кілька таких поховань зруйнували у великому кургані в центрі села під час спорудження 1973 р. стадіону у Федорівці (див. ст. № 221)[343].

Климівка, с. Курган № 2 «Микитенкова могила», захоронення 2. Пізньоямний поховальний комплекс. План і ліпний горщик.
За М. Я. Рудинським, 1927.

Не менше 5-ти захоронень дещо ранішого етапу в розвитку ямних старожитностей та пізньоямного часу були досліджені під час розкопок М. Я. Рудинського 1926 р. у Климівці. Так, у третьому з досліджених курганів, розташованому на землі І. Стонога, заслуговує на увагу типовий впускний пізньоямний поховальний комплекс, виявлений на глибині 1,62 м. Він містився в ямі з уступом (заплічками), влаштованій з поверхні існуючого кургану, розмірами 1,88 × 2,65 м, зорієнтованій за віссю північний захід – південний схід. На глибині 1,1 м посеред заплічків була споруджена поховальна камера з вертикальними стінками розмірами 1,12 × 1,68 м, перекрита дерев'яним накатником. Похований лежав зібгано на лівому боці головою на північний захід. Ліва рука, зігнута в лікті, викладена на коліна. В ногах знаходився великий шматок крейди, дрібні шматочки якої були розкиданими на дні ями. Це поховання виявилося безінвентарним[344].

Климівка, с. Курган № 2 «Микитенкова могила», поховання 2. Пізньоямне намистно з підвісками, молоточкоподібна шпилька. *Кістка, ікла. Розкопки М. Я. Рудинського, 1926. ПКМВК.*

В ямних захороненнях климівських курганів трапилося й кілька виразних зразків ліпного посуду тієї доби, зокрема, денна частина великої ліпної посудин з яйцеподібним тулубом, вкрита гребінцевим загладжуванням поверхні, скребок «зі світлого кременю видовжено-округлої форми», посудина яйцеподібної форми з «розчосами» гребінцевим штампом, що утворюють напівовальні фестончасті композиції тощо[345]. Всі ці

[342] Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України: Полтавська область. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 10, 50. – Рис. 8.

[343] Супруненко А. Б. Археологические исследования Полтавского краеведческого музея (к 100-летию со дня основания). – С. 13; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 15.

[344] Там же. – С. 24.

[345] Рудинський М. Археологічні збірки Музею. – С. 40.

знахідки на сьогодні зберігаються в колекції Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського[346].

Певний час ямне населення карлівських степів черезполісно співіснувало на єдиній території з катакомбними племенами спочатку донецької, пізніше – інгульської катакомбних культур (кін. III – 1-ша чв. II тис. до н. е.), за зверхності носіїв останніх. Тому в поховальному обряді, як і в речовому комплексі – матеріальній культурі – відзначалися певні прояви синкретичності. Прикладом типового пізньоямного поховального комплексу ямно-катакомбного часу, вірогідно, саме 1-ї чв. II тис. до н. е., є досліджене у Микитенковій могилі – другому з розкопаних М. Я. Рудинським кургані – поховання 2. Це захоронення містилося в чотирикутній, з дещо вигнутими поздовжними стінками ямі розмірами 1,23–1,38 × 1,75 м та глибиною 1,1 м, зорієнтованій за довшою віссю з північного заходу на південний схід. У ній виявлений скелет жінки «середнього віку», за положенням кісток якої встановлена поза похованої: на спині, з розворотом на правий бік, головою на південний схід. Небіжчиця була вміщена до ями з дуже підігнутими нижніми кінцівками, заваленими вправо. Права рука була випростана вздовж тулуба, ліва – лежала зігнутою в лікті, її кисть була спрямована до зап'ястя правої. Біля кистей рук знаходився ліпний горщик з коротким вертикальним вінцем, дещо виділеною шийкою та округлим денцем. Його поверхня всуціль була вкрита рядами ялинкових відбитків крупнозубої гребінки. Біля правого плеча і черепа виявлені деталі намиста, що складалося з кістяних довших пронизок зі спіральними нарізками, пласких закруглених і циліндричних діжкуватих, виготовлених з кісток птахів та дрібних тварин, а також просвердлених ікол лисиці. Поряд знаходилася кістяна молоточкоподібна шпилька з бічними уступами та свердлиною для підвішування, виготовлена з кістки зайця, полірований стрижень якої був прикрашений вишуканим різьбленим візерунком із заштрихованих та вільних від орнаменту ромбів. Біля правого плеча похованої відзначена вуглина, а у вмісті заповнення трапилося геометричне знаряддя трапецієподібної форми із прозорого кременю[347]. Климівська шпилька є однією з найбагатше декорованих прикрас з-поміж художніх виробів ямної культури Дніпровського лісостепового Лівобережжя.

У кургані за номером XIX на землі Тр. Жили, друге з поховань було вміщене до підпрямокутної з вигнутими поздовжними стінками материкової камери із дещо скругленими кутами, зорієнтованої за віссю симетрії з південного сходу на північний захід. Її розміри становили 2,12 × 1,0 м. Похований лежав на спині головою на південний схід з підігнутими, заваленими вліво ногами; права рука випростана вздовж тулуба, кістки лівої й стоп ніг – не збереглися. Залишки скелету та дно ями навколо були рясно вкриті червоною вохрою. На кістках правої ключиці знаходився призматичний шматочок вохри, біля «лівого плеча» – платівчастий відщеп кременю завдовжки 5 см. У різних частинах ями трапилося ще 7 маленьких шматочків червоної вохри[348] (див. ст. № 154). Вірогідно, цей комплекс належав до кола захоронень інгульської катакомбної культури.

Курганні насипи на краях високих терас, а на Орчику – переважно другої тераси лівого берега, саме й містять поховання катакомбних археологічних культур фіналу раннього бронзового віку, що підтверджується проведеними розкопками. Вздовж берегів річки пролягала одна з контрольованих меж сезонних кочівок катакомбних племен, позначена зведенням ланцюжка курганів заввишки 3–4 м, що спостерігається й у сусідніх мікрорегіонах Полтав-

[346] Лугова Л. М., Ткаченко О. М. Археологічна спадщина О. К. Тахтая в Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського. – Кол. вкл. VI: 5, 6.

[347] Рудинський М. Досліди на Полтавщині. I. Климівка. – С. 150. – Рис. 1; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 20–21, 71.

[348] Рудинський М. Досліди на Полтавщині. I. Климівка. – С. 146.

щини[349]. Принаймні, підтвердженням такого припущення є наявність їх останців, пошкоджених господарюванням XIX–XX ст. (курганні могильники біля м. Карлівки, сс. Климівки, Варварівки, Попівки, частина з курганів правобережних надорчикських груп навпроти Білухівки і Варварівки).

* Нижня Ланна, с. Наконечник стріли катакомбної культури. 1-ша чв. II тис. н. е. *Кремінь. Знахідка К. Кучеренка, 2018.*

До речі, на розораних насипах деяких курганів поблизу сс. Голобородьківського, Попівки, Редутів, Федорівки виявлені уламки катакомбного ліпного посуду (див. ст. №№ 50, 91, 99, 182–184, 191, 210, 214), в тому числі великих і масивних ріпоподібних посудин, а неподалік насипу № 6 могильника I на північ від м. Карлівки (ур. Бурти) – частина обушка кам'яної свердленої полірованої сокири фінальної доби раннього бронзового віку (див. ст. № 6)[350]. На городах у с. Нижня Ланна знайдене вістря стіли з кременю донецької катакомбної культури[351]. Низькі миси надзаплави поблизу Климівки, Ланни та Федорівки були обрані за місця влаштування короткотривалих стійбищ скотарів – носіїв ямної й катакомбних культур (див. поз. №№ 129, 150, 188, 189). А над гирлом р. Ланни, навпроти північно-західної частини останнього села, в основі стрімкого схилу корінного берега р. Орчика в ерозійних відслоненнях населенням раннього бронзового віку, вірогідно, розроблялися прошарки вохристих конкрецій і піску червоного, темно-вишневого та коричневого кольорів[352] (див. поз. № 189). Фарба, виготовлена на їх основі, використовувалася як вохра у релігійних і поховальних обрядах.

Климівка, с. Курган № 2 «Микитенкова могила». Ліпний горщик катакомбної культури. *Розвідки О. К. Тахтая, 1926. ПКМВК.*

У Микитенковій могилі в Климівці ще до розвідок 1926 р. було зруйноване катакомбне поховання, з якого до колекції Полтавського музею надійшов ліпний горщик з прямою короткою шийкою, випуклою верхньою та звуженою нижньої частинами тулуба, з пласким денцем (вис. 15,1 см), прикрашений горизонтальними рядами ялинкових відбитків прямого штампу, вкритий гребінцевим загладжуванням[353].

[349] Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани Нижнього Припсілля / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ІА НАНУ; ЦП НАНУ і УТОПІК; ЦОДПА; [наук. ред. С. А. Скорий]. – К.: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2011. – С. 6, 400.

[350] Фонди Карлівського ІКМ, інв. № 1375.

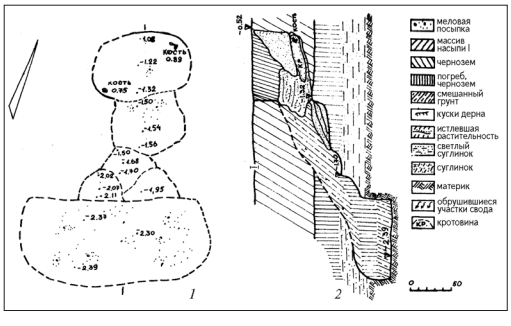
[351] Кучеренко К. Життя і заняття населення краю найдавнішого періоду історії Карлівщини / Кучеренко Кирило // Полтавщина – земля моя свята: зб. кращ. мат-лів IX обл. краєзн. конф. учнів. молоді / Полтав. обл. центр туризму і краєзн. учнів. молоді. – Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2018. – С. 51–53.

[352] Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 71.

[353] Рудинський М. Археологічні збірки Музею. – С. 40. – Табл. III: 11; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України: Полтавська область. – С. 16. – Табл. 3: 1.

Федорівський курган.
Катакомбне поховання 3.
Фото О. Б. Супруненка, 1988.

План і профіль поховання 3.
За О. Б. Супруненком, 1988.

Ще одним дослідженим на Карлівщині катакомбним захороненням виявилася могила-кенотаф у Федорівському кургані з розкопок О. Б. Супруненка 1988 р. Вона впущена до масиву первинного насипу ямно-катакомбного часу. Складалася зі вхідного колодязя підовальної в плані форми (0,8 × 1,3 м) з похило пониженим на схід дном і прямовисними стінками, де зі сходу на глибині 0,5 м знаходився лаз до катакомби (0,45 × 0,85 м), закладений дернинами. Глибше лаз своєрідним дромосом із трьома сходинками опускався до глибини 2,1 м, з'єднуваючись зі склепінням поховальної камери. Камера являла собою підпрямокутну в плані споруду в материковому суглинку розмірами 1,1 × 2,2 м, з дном на глибині 2,4 м, зорієнтовану за довшою віссю з північного сходу на південний захід. Половина кутів камери була скругленими, друга – майже прямокутними. Висота камери становила 0,65 м, а загальна протяжність всієї підземної споруди 3,1 м. Цікаво, що катакомба була видовбана у сухому ґрунті під насипом кургану за допомогою землерийного знаряддя з розмірами робочої частини 2 × 2 см. У поховальній камері слідів захоронення не виявлено. Зі знахідок на вході трапилися тільки окремі хребці і таранна кістка коня[354].

До часу складання бабинських старожитностей (культури багатоваликової кераміки) кін. XVIII – поч. XVI ст. до н. е. на базі степового ямного населення належить і кам'яний ідол із Федорівки, виявлений 1973 р. поряд із Федорівським курганом. Це – яскравий зразок давнього монументального мистецтва, що належить до групи стел з багатою іконографією[355]. Скульптура виготовлена з плити пісковику підпрямокутної форми висотою 133 см та призначалася для вівтарного комплексу на вершині кургану, була перевезена за кількасот кілометрів з Донбасу у надорчикські степи[356]. Верхня частина стели вкрита рельєфними і заглибленими зображеннями. Випукла іконографія лицевого боку передає руки людини, зігнуті в ліктях у молитовній позі, складені на грудях кистями до верху. Цей «антропоморфний сюжет» зближує лицевий бік ідола з групою передстепових скульптур так званого наталівського типу Орільсько-

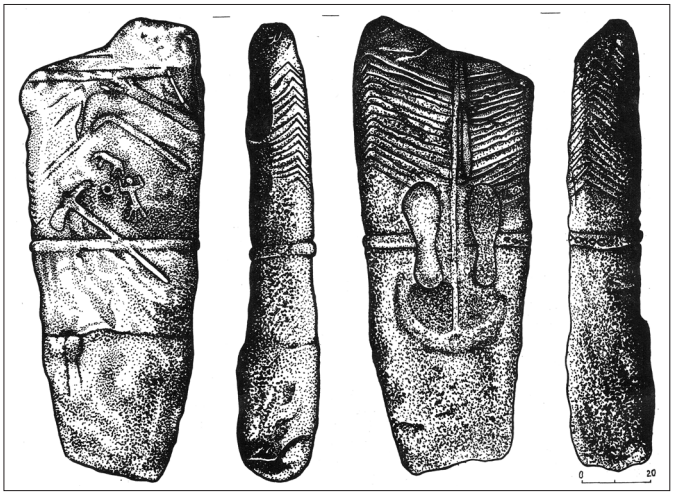
[354] Супруненко А. Б. Федоровский идол и курган. – С. 18–19, 20. – Рис. 6: 1–2.

[355] Памятники материальной культуры древней и средневековой Полтавщины: каталог выставки / ПОУК; ПКМ; [сост. кат.: Гороховский Е. Л., Кулатова И. Н., Луговая Л. Н., Моргунов Ю. Ю., Супруненко А. Б.]. – Полтава, 1985. – С. 13–14. – № 41.

[356] Нікітенко І. С., Супруненко О. Б., Куцевол М. Л. Петрографічне дослідження кам'яних стел доби енеоліту-бронзи з Полтавського краєзнавчого музею. – С. 111.

Самарського межиріччя[357]. Від кисті правиці відходить передана бойовою частиною вниз стріла з коротким древком, поряд – сліди рисунка лука, контури черевної діафрагми.

У центрі розміщена сцена за участю людини і тварини. Людина зображена з округлим виступом голови, піднятими до вверху руками, стопами ніг, а також хвостом і виступом фалоса. Фігура чоловіка повернута в бік тварини у профіль, з опущеною головою і довгим хвостом. Під ними – кругла заглибина, оточена рельєфним валиком. Все це нижче оповите поясом через усі сторони стели, за ним розміщена вислообушна сокира.

Федорівський ідол.
Рис. Т. В. Менчинської, 2010.

На зворотній площині всі зображення виконані в техніці заглибленого рисунку: композиція так званого дерева життя у вигляді смуги-стовбура, від якої відходять під кутом уверх вигравірувані паралельні лінії. Кількість окремих графічних елементів усіх смуг і смужечок «дерева» налічує 365. Поряд розташоване зображення посоха-гирлиги. Основою дерева життя виступає дугоподібна заглибина на кшталт сідниць. Пояс перетинають рисунки стоп ніг людини, розвернуті до вверху й оконтурені канавкою, що немовби «висять» на поясі[358].

Зображення, нанесені на стелу, мають аналогії на численних скульптурах епохи раннього металу. А наявність композиції з хвостатим чоловіком і твариною ставлять Федорівську скульптуру в ряд із такою унікальною пам'яткою стародавнього монументального мистецтва, як Керносівський ідол[359]. Існують паралелі в зображеннях ідола на стародавніх надкурганних монументах Північного Причорномор'я, Подоння і Балкан, висловлені припущення та гіпотези дослідників щодо їх атрибуції, інтерпретації, знайдені аналогії подібних федорівській східно-катакомбних бойових сокир, зразків такої ж зброї з ямно-катакомбних поховальних пам'яток і території Малої Азії[360].

Чоловік із хвостом і піднятими до верху руками – це служитель культу – брахман (жрець); розміщений поряд рисунок тварини зображує коня. Заглибина круглої форми з валиком передає пупок оголеного чоловіка, вигляд якого й вособлював провідний сюжет стели. Скульптури наталівського типу зі втягнутими у плечі головами та молитовно піднесеними до обличчя руками, зі змиренням і покірністю в скупих індивідуальних рисах, зображають служителів культу – брахманів. Їх головним проханням, зверненим у молитвах до

[357] Ковалева И. Ф. Социальная и духовная культура племен бронзового века (по материалам Левобережной Украины) / И. Ф. Ковалева. – Днепропетровск: Изд-во Дн. ГУ, 1989. – С. 42.

[358] Супруненко А. Б. О Фёдоровском идоле и кургане. – С. 82–83.

[359] Крылова Л. П. Керносовский идол (стела) / Л. П. Крылова // Энеолит и бронзовый век Украины: сб. науч. тр.; АН УССР, Ин-т археол. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 36–46.

[360] Супруненко А. Б. Федоровский идол и курган. – С. 35–42.

духів і богів у скотарському суспільстві, було послання худоби. А з отриманням служителями культу особливих знань, вибором шляху подвижництва, а, відповідно, відмовою від їжі й аскезою, дослідники саме і пов'язують появу «виснажених» сюжетів на ідолах з Керносівки, Наталівки, Федорівки, Новочеркаська і Сватового. Риси виснаженої людини – ребра, хребет, лопатки, насамкінець – куприк, з яким зображуються «хвостаті» служителі культу, могли бути восособленням жерця-подвижника, що дійшов до вищого знання (символ чого – виснаження)[361].

«Шаманські» сцени злягання чоловіка і тварини на Керносівському ідолі, зображення коня та людини з підкресленням її статевої належності досить добре узгоджуються із образом верховного чоловічого божества, яке виливає сім'я дощу, сприяє силам розмноження. Контури стоп ніг людини на звороті стели відображають магічні та релігійно-космогонічні уявлення, інтерпретуються дослідниками як вмістилища душ померлих, реальне втілення (аватара) даючого життя сонячного або ж символи верховного чоловічого божества типу бога-героя Індри – Вішну – Геракла[362].

Зображення стоп на Федорівській стелі, що перетинають пояс, вважаються фахівцями, разом із рисунками сокир та посохів, атрибутами влади. Вміщений поміж контурами стоп на стелі пояс за вертикаллю перетинає стовбур уявного дерева життя. Такі зображення вважаються одним із найбільш розповсюджених втілень універсальних знакових комплексів давнини, символізують просторову структуру, потрійне членування світу, відповідають уявленням про його динамічну цілісність[363]. Існує гіпотеза щодо календарних основ графіки зображеного на ідолі дерева життя, підтверджена відповідними розрахунками. Вона узгоджується з уявленнями про погляди на час, основи календаря, пов'язаного з виробничо-господарською календарно-обрядовою символікою кочівників епохи раннього та середнього бронзового віку[364].

Становлення антропоморфного чоловічого образу в мистецтві скотарів Північного Причорномор'я і Подніпров'я співпало в часі з формуванням патріархальних відносин, в яких чоловік отримав особливий статус. Воно супроводжувалось також впровадженням ранніх форм релігії – культу предків, вождів, племінного божества, котрі втілювались уже в суто людських образах. Пошкодження Федорівського ідола стало наслідком і завершенням низки обрядів, покликаних «відправити» його своєрідним посланцем до небесних сил. Отже, ця стела, вірогідно, є однією з ранніх скульптур «універсального» божества з тілесними атрибутами людини, близького ведійському Пуруші[365], схожого на образи ведичних богів Індри та Вішну чи супутні їм персонажі з відповідними атрибутами.

Стела належить до групи монументів-ідолів, безпосередньо не пов'язаних із конкретними похованнями. Вважається, що такі скульптури знаходились у центрах святилищ на курганах, присвячених культу племінного божества, що об'єднувало в собі функції культурного героя-деміурга, творця всього сущого, вособлювало небесні й атмосферні явища, пов'язані з небесними світилами та погодою, що виступали гарантами благополуччя скотарів. На певному етапі розвитку культ племінного бога перетворився на пошанування бога-воїтеля, подібного ведійському Вішну – Індрі. Такі ідоли могли встановлюватися на фінальній стадії розвитку ям-

[361] Там же. – С. 71.

[362] Шилов Ю. А. Фёдоровский идол и семантика костяных пряжек раннесрубного периода. – С. 19–21.

[363] Топоров В. Н. Первобытные представления о мире (общий взгляд) / В. Н. Топоров // Очерки истории естественнонаучных знаний в древности: сб. науч. ст. – М.: Наука, 1982. – С. 26.

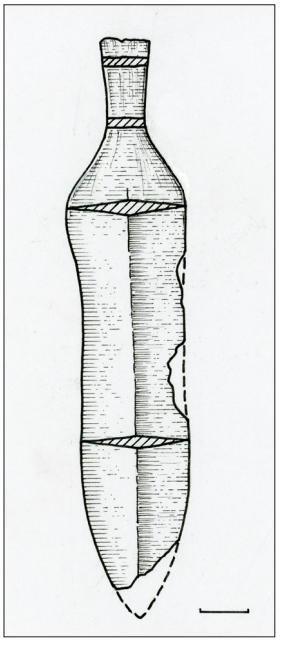
[364] Супруненко А. Б. Антропоморфная стела эпохи раннего металла из Полтавской области. – С. 155–156.

[365] Чмыхов Н. А., Довженко Н. Д. О древнейшем индоиранском компоненте в сложении скифской монументальной скульптуры / Н. А. Чмыхов, Н. Д. Довженко // Древнейшие скотоводы степей Юга Украины: сб. науч. тр. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 138.

ного суспільства, у час завершення панування в Лівобережному лісостепу катакомбних племен, у середовищі яких побутували подібні кам'яні сокири, дерев'яні палиці-гирлиги, існували зображення стоп ніг божества, вміщені на дні могил[366].

В останній час скульптури із зображеннями божеств почали вважатися пам'ятками пізньокатакомбних чи бабинської культур, як і відтворені за їх поясами вислообушні сокири. Час їх побутування припадає на фінальний етап розвитку культури катакомбних племен і початок складання бабинських старожитностей, однією з основ яких саме й було пізньоямне населення Подніпров'я[367]. Хронологічно використання в обрядах стели може бути віднесене до поч. XVII ст. до н. е. Її поява співпадає з військовими походами пізньокатакомбних воїнів у північно-східному, південному та південно-західному напрямках, першими контактами з населенням Балкан, Мікенської держави й країн Передньої Азії[368].

На Карлівщині віднайдені рештки зруйнованих поховань бабинської культури (культури багатоваликової кераміки) середнього бронзового віку кін. XVIII – поч. XVI ст. до н. е. Зокрема, такі впускні захоронення виявлені під час руйнування курганів у складі могильника II біля с. Варварівки, на одному з курганів могильника VIII неподалік с. Попівки, а скупчення кераміки з валиковою орнаментацією «біля колгоспної бані», пов'язане зі зруйнованим підкурганним захороненням, що трапилося в межах тієї ж Варварівки[369] (див. ст. № 98, 221, 279). Кілька так званих «довгих» курганів, котрі науковці традиційно пов'язують із поховальною практикою бабинських племен, відомі у карлівських степах. Це два насипи видовженої форми висотою близько 0,4 м і розмірами 10 × 17 та 15 × 26 м могильника II неподалік с. Варварівки, що складають окремий курганний некрополь цієї культури, курган IX висотою 1,2 м і розмірами 28 × 40 м біля с. Попівки, а також подібний, хоча дещо менший насип поблизу с. Тагамлицького (див. ст. №№ 107, 124, 279). 1986 р. рештки типово бабинського розораного курганного могильника з п'яти невеликих курганів видовжених форм оглядалися у надсхиллі високого берега над колишнім с. Весняне, приєднаним до с. Варварівки, край автодороги до с. Білухівки[370]. На їх насипах траплялися уламки ліпного посуду з домішками в тісті піску та залишками валикової орнаментації. Сліди стійбища бабинських племен відкриті у верхів'ї р. Сухого Тагамлика – у північно-західній частині с. Павлівщини[371] (див. ст. № 86). У с. Климівці, в збірці громадського музею на поч. 1980-х рр. знаходився короткочерешковий бронзовий кинджал, характерний саме для старожитностей ба-

* Климівка, с. Кинджал бабинської культури. *Бронза. 1981.*

[366] Телегін Д. Я., Потєхіна І. Д. Кам'яні «боги» мідного віку України / Д. Я. Телегін, І. Д. Потєхіна; УТОПІК. – К., 1998. – 46 с., вкл.; Супруненко А. Б. О Фёдоровском идоле и кургане. – С. 72–73.

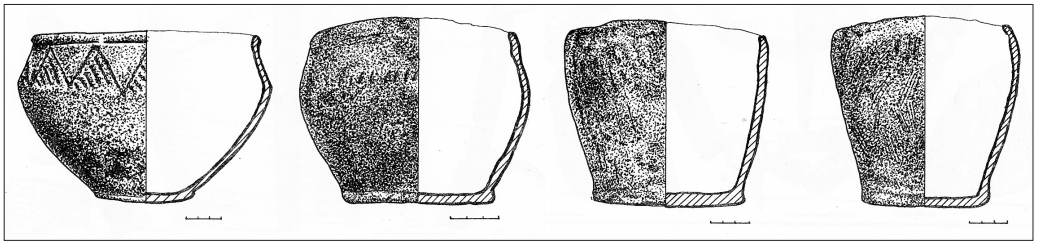
[367] Довженко Н. Д. Проблеми дослідження найдавніших мегалітичних пам'яток України. – С. 108–135; Супруненко О. Б. Федорівка с., Карлівський р-н. Культовий комплекс / О. Б. Супруненко // Полтавіка: Полтавська енциклопедія в 12-ти т. – Т. 12: Релігія і церква. – Полтава: Полтавський літератор, 2009. – С. 654.

[368] Супруненко А. Б. Федоровский идол и курган. – С. 72–73.

[369] Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 10.

[370] Там же.

[371] Юренко С. П. Отчёт о работе разведгруппы Левобережного Славяно-Русского отряда... 1977 г. – Арк. 11.

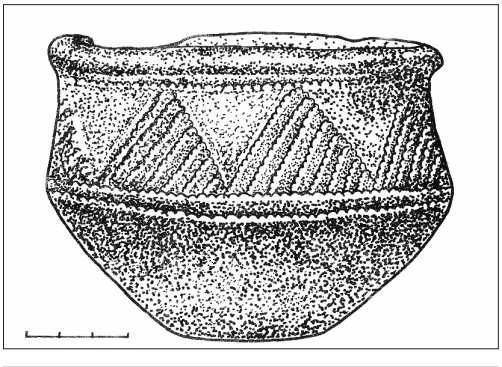
Климівка, с. Курган №№ 2 і 3. Зрубний ліпний посуд із поховань.
Розкопки М. Я. Рудинського, 1926. ПКМВК.

бинських племен, а на учнівську екскурсію вихованців місцевої школи з с. Чернещини, влаштовану 1988 р. на розкопках Федорівського кургану, тамтешні вчителі приносили невеличкий ліпний горщик із вишуканою валиковою орнаментацією, знайдений буцімто між останнім селом і Климівкою.

Більш масово у мікрорегіоні представлені поховальні, а поодиноко поселенські старожитності раннього, розвинутого і пізнього етапів зрубної бережнівсько-маївської культури доби пізнього бронзового віку, що часом супроводжуються знахідками на поверхні поселень, стійбищ та насипах курганів уламками ліпної кераміки богуславсько-білозерської культури фіналу бронзового віку.

Кераміка зрубної культурно-історичної спільноти племен (сер. XVI – XIII ст. до н. е.), а то й рештки вигорнутих розорюванням захоронень, виявлені як біля, так і на насипах курганів (м. Карлівка, сс. Варварівка, Володимирівка, Голобородьківське, Давидівка, Максимівка, Нижня Ланна, Попівка, Редути, Федорівка) (див. ст. №№ 6, 47, 50, 58, 85, 91, 94, 98, 171, 183, 184, 191, 201, 203, 210, 214, 223, 275, 281). Уламки зрубного ліпного посуду бережнівсько-маївської культури домінують в мікрорегіоні на надзаплавних поселеннях чи місцезнаходженнях поблизу сс. Климівки, Нижньої Ланни, Павлівщини, Попівки (див. ст. №№ 86, 90, 151, 169, 170), що вказує на наявність значної кількості поховальних комплексів цього часу у більшості з курганів, котрі збереглися.

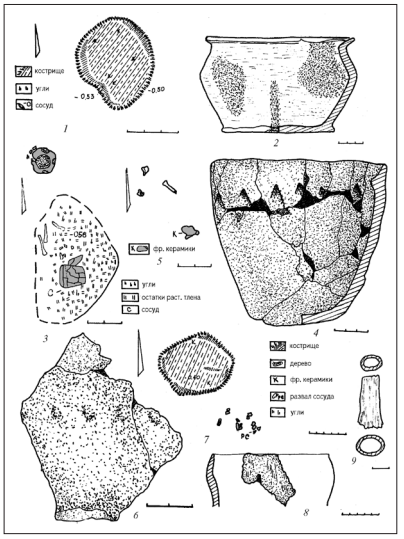
Найрепрезентативнішими в науковому плані виступають зрубні поховання з климівських курганів із розкопок М. Я. Рудинського. Більш раннім з-поміж захоронень (вірогідно, доби складання старожитностей культури) можна вважати поховання 3 кургану на землі І. Стонога. Це було дуже скорчене лівобічне чоловіче поховання зі східною орієнтацією, взяте монолітом для Червоноградського музею. В головах похованого знаходилася реберчаста посудина – гостроребериа миска діаметром 15,3 см, з виділеним відігнутим вінцем, прикрашена під ним та вигином ребра горизонтальними відбитками шнурового штампу. Плічка посудини орнаментовані смугою з 9-ти заштрихованих трикутників вершинами до верху, нанесеними тим же

Климівка, с. Курган № 3 на землі І. Стонога, поховання 3. Ранньозрубна ліпна посудина.
Розкопки М. Я. Рудинського, 1926. Красноград. КМ.

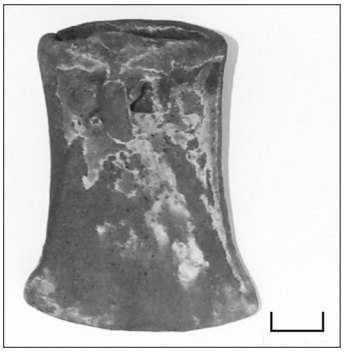
штампом. Візерунок у давнину був заповнений білою пастою[372]. Посудина експонується у Красноградському краєзнавчому музеї[373].

До дещо пізнішого етапу розвитку бережнівсько-маївської зрубної культури належить колективне поховання 1 з першого кургану на землі Тр. Жили. Влаштоване воно на невеликій (0,22 м) глибині від поверхні, в центрі насипу. Це було захоронення трьох осіб, в дуже зібганій позі на боці зі східною орієнтацією. Біля похованих в головах містилися дві ліпні посудини-чаші банкової форми слабкого випалу, з дещо розширеними до верху стінками, висотою 11,6 та 12,6 см. Поряд виявлені уламок тонкого відщепу з кременю, частина ще одного ретушованого з обох боків відщепу, пісковикове пласке точильце у вигляді високої трапеції зі скругленими краями й отвором для підвішування висотою 7,3 см[374].

Федорівський курган. Впускні поховання зрубного некрополя. *За О. Б. Супруненком, 1988.* 1–2 – поховання 1; 3–4 – поховання 2; 5–6 – поховання 4; 7–8 – поховання 6; 9 – насип.

Захоронення пізніших етапів бережнівсько-маївської зрубної культури також представлені на Карлівщині рештками родового некрополя, дослідженого 1988 р. у Федорівському кургані. Це рештки 4-х поховань різного стану збереженості, виявлені на глибині близько 0,5 м у верхній частині насипу II, що супроводжувалися переважно ліпним посудом. Перше з них являло собою скупчення кісток людини та вуглин, поряд із якими знаходився вміщений верх дном згладжено-реберчастий ліпний горщик із нанесеними чорною фарбою овальними плямами та смужкою на кшталт загостреного променя. За 0,5 м на схід знаходилися рештки поминального вогнища і тризнової відправи[375]. Вірогідно, до зрубного часу належить зруйноване у 1970-х рр. в кургані могильника біля с. Володимирівки безінвентарне широтно зорієнтоване захоронення у скорченому положенні, а також рештки некрополя на першому кургані могильника VIII поблизу с. Попівки, представлені уламками ліпної кераміки банкових форм та скупченнями потрощених і кальцинованих кісток людей (див. ст. №№ 47, 98). З-поміж окремих знахідок відзначимо невеличку зрубну бронзову сокирку-кельт з околиць с. Варварівки, що зберігається у Карлівському історико-краєзнавчому музеї[376]. У Климівському громадському музеї історії села на поч.

* Варварівка, с. Сокира-кельт зрубної культури. *Бронза. Випадкова знахідка, 2021. Карлів. ІКМ.*

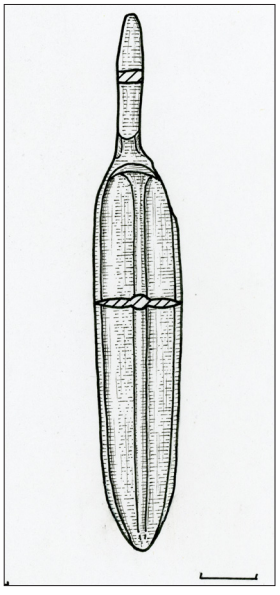
[372] Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 22–23. – Рис. 31: 6.

[373] Прохватіло Р. В. Ранньозрубний горщик із Климівки у колекції Красноградського краєзнавчого музею. – С. 146–149. – Рис. 1–2.

[374] Рудинський М. Досліди на Полтавщині. І. Климівка. – С. 144, 146. – Табл. XXXI: 1; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 18–19. – Рис. 28: 5.

[375] Там же. – С. 28–29, 30; Супруненко А. Б. Федоровский идол и курган. – С. 16–18, 19. – Вкл. I.

[376] Карлів. ІКМ, без інв. №: з нових надходжень.

Климівка, с.
Ніж сабатинівської культури.
Бронза. 1981.

1980-х рр. був представлений сабатинівський бронзовий ніж з виділеною двосторонньою неврюрою та кільцевим упором[377], а в колекції Полтавського державного республіканського історико-краєзнавчого музею до Другої світової війни знаходився кам'яний полірований товкач – пест для подрібнення руди майстра-бронзоливарника того ж часу, знайдений у с. Климівці[378].

Матеріали кінця пізнього – фінального етапів бронзового віку з поселень чи решток стійбищ засвідчують існування вздовж Орчика певної кількості сельбищних пам'яток населення цього часу (з переважанням саме недовготривалих скотарських стійбищ). Вони залишені носіями богуславсько-білозерської культури XII–X ст. до н. е. в околицях Варварівки та Нижньої Ланни (див. ст. №№ 169, 170, 276). Поодинокі знахідки уламків ліпного посуду фіналу бронзового віку виявлені й на насипах курганів могильників I та IV біля с. Попівки, могильника XIII поблизу с. Федорівки, засвідчуючи місцезнаходження в їх масивах впускних захоронень цього кочового населення (див. ст. №№ 91, 94, 203).

Час перебування на теренах Карлівщини одного із перших відомих у джерелах за власною назвою іраномовних народів (у «Біблії», «Одисеї» Гомера, творах Геродота і Страбона) – кіммерійців – також певним чином позначений знахідками у цих степових землях. На початок раннього залізного віку (кін. X – поч. VII ст. до н. е.) припадає формування, у тому числі і в цьому мікрорегіоні, своєрідної войовничої кочівницької спільноти населення, до якої ввійшли й вихідці окраїнних районів полтавського Лісостепу. Саме племена зі складу кіммерійського союзу невдовзі розпочали стрімкі походи на Кавказ, до Малої Азії, Палестини, досягаючи Єгипту, створили нетривкі завойовницькі держави на землях давніх осередків цивілізації, здійснювали набіги на Лівобережний і Правобережний Лісостеп, землі Паннонії та Польщі. Одним із осередків кочівок кіммерійців стали степові й передстепові простори Лівобережжя Дніпра, зокрема Карлівщина. Так як розкопок поховальних пам'яток у колишньому районі проводилося зовсім мало, на перебування кіммерійців у надорчикських степах вказують лише поодинокі знахідки. 2002 р. насип найбільшого понад триметрового кургану у могильнику II навпроти с. Климівки (див. ст. № 153) був пограбований мародерами-шукачами археологічного антикваріату. Їх шурф заглиблювався до 5 м. У його основі грабіжники перебирали рештки впускного поховання початку раннього залізного віку. Виходячи з обстежень місця діяльності мародерів, останні натрапили і зруйнували захоронення кіммерійського часу. У відвалах викинутого з ями ґрунту були помічені уламки ліпного посуду з характерним лискуванням початкової доби раннього заліза, шматочки пошкоджених корозією залізних виробів, дволопатевих бронзових наконечників стріл і кістки чоловіка зрілого віку. Знищений поховальний комплекс вочевидь належав захороненню кіммерійського воїна[379]. Матеріали кіммерійського часу виявляли і поруч із деякими курганами вздовж Орчика, зокрема, насипом № 2 могильника I поблизу с. Федорівки (див. ст. № 191), курганом № 3 могильника XI біля того ж села (див. ст. № 201).

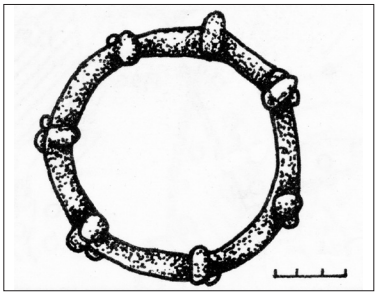
[377] Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 17.

[378] Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська обл. – С. 50

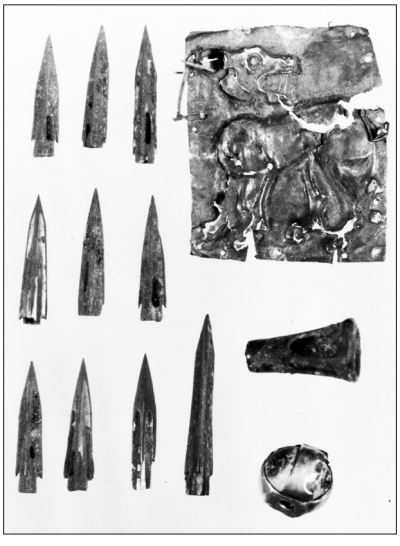
[379] Супруненко О. Б., Кулатова І. М., Артем'єв А. В. Про руйнування пам'ятки археології – кургану у складі групи I поблизу с. Климівка Карлівського р-ну Полтавської обл. від 17 липня 2002 р. – Арк. 2–5.

А на різночасовому місцезнаходженні біля с. Попівки (див. ст. № 90) трапився фрагмент сіролискованої корчаги початку раннього залізного віку.

На правому березі Сухого Тагамлика, Орчика, вздовж Ланни та її приток і на їх вододілах вочевидь існують кургани скіфської епохи. Кілька знахідок зі зруйнованих захоронень-катакомб чи підбоїв та схоронених під масивами насипів решток тризн у невеликих розораних курганах біля сс. Климівки, Попівки, Федорівки (див. ст. №№ 91, 95, 153, 191) засвідчують наявність поховань степових кочівників VI–IV ст. до н. е., зазвичай пограбованих за козацької доби або на поч. XX ст.[380] Про це нагадує і знищений комплекс у зруйнованому шляховим будівництвом кін. 1970-х рр. кургані зі складу могильника І у Федорівці[381]. Захоронення воїна містилося у великій ямі (близько 2,4 × 3,5 м, глибиною понад 1,5 м) широтної орієнтації, влаштованій у центрі насипу[382], було перекрите дерев'яним накатником чи зберігало рештки дощатого настилу на дні. Посередині випростано знаходився скелет похованого у супроводі деталей залізного платівчастого обладунку, решток зброї – наконечників списів, підтока, уламків меча, сагайдачного набору з бронзовими трилопатевими наконечниками стріл, кількох блях, деталей вузди та керамічної посудини. Маловірогідно, що цей поховальний комплекс, з огляду на знахідки, міг датуватися пізніше VI ст. до н. е. Супутні предмети з нього щезли до 1980 р., хоча деякі з них будівельники «хотіли» передати до шкільного музею[383]. Як здається, старожитностями «зацікавилися» впливові збирачі антикваріату зі столиці...

Карлівка, м. Скроневе кільце пізньоскіфського часу. Бронза. *Знахідка П. І. Гриневича, 1911.*

Знаменка, с. Знахідки з поховання скіфського часу. *Золото, срібло з позолотою, бронза, склопаста. 1966. ПКМВК.*

Про знахідку ще одного поховання кочівника початку середньоскіфського часу в с. Знаменка (кол. Червонознаменка) Мартинівської громади збереглися лише свідчення краєзнавців[384], окремий фотознімок у фондах Полтавського музею[385], кілька предметів зі складу поховального інвентаря[386] та згадка в літературі[387]. Захо-

[380] Супруненко О. Б. Курганне грабіжництво XVII – XX ст. у Нижньому Припсіллі / О. Б. Супруненко // Праці Центру пам'яткознавства: зб. наук. пр. / ЦП НАНУ і УТОПІК; [ред. кол.: О. М. Титова, В. І. Акуленко, Л. О. Гріффен та ін.]. – К.: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2012. – Вип. 21. – С. 66–75.

[381] Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України: Полтавська область. – С. 51.

[382] Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 14.

[383] Повідомлення Г. О. Сидоренко, В. І. Тололо, 1981 р. // Записи в особистому архіві автора.

[384] Баклицький П. П. [Про знахідку у с. Знаменці підкурганного поховання 1966 р.] / Баклицький П. П. // НА ПКМВК. – Спр. 04-500. – Арк. 1–1зв.

[385] Інв. № ПКМВК Нг 9322.

[386] Інв. №№ ПКМВК А 2026–2029.

[387] Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України: Полтавська область. – С. 90.

ронення виявлене 1966 р. в полі зруйнованого яром, на місці старого глинячного кар'єру, кургану. Він знаходився на території кутка Нововільхуватка. Тут, за переказами, жителі села здавна видобували глину. Один селянин, копаючи глину, натрапив на частину підбою завглибшки більше 2 м від денної поверхні, зорієнтованого, як здається, в широтному напрямку, де розчистив частину скелету похованого. Біля кісток були знайдені кілька десятків бронзових наконечників стріл, а також «відбиток лука» в грунті у передденні камери. Поряд знаходилося руків'я залізного меча із не збереженим лезом. Неподалік від скелету лежали «два округлі камінці білого кольору», очевидно кварцитові камені до пращі. «За свідченням декого із місцевих жителів було знайдено монети (золоті), [що] зникли під час пограбування місцевого музею разом із наконечниками» стріл. За «монети» селяни сприйняли, вірогідно, круглі золоті бляшки від декору сагайдака чи інших деталей спорядження. Рештки кургану, що свого часу мав близько 3 м у висоту, були розрівняні бульдозером у 1980-х рр. Повідомлялося також, що у верхній частині зруйнованого насипу під час його нищення виявлено 12 безінвентарних поховань, вірогідно, українського населення XIX ст. На час огляду 1986 р. цього місця вдалося встановити, що знаходився поодинокий курган на мисоподібному уступі другої тераси лівого берега р. Орчика[388].

За Г. О. Сидоренко, співробітники музею, за фактом знахідки, привезли до Полтави з громадського музейного осередку 42 предмети зі складу поховального комплексу[389]. Серед них 39 баштового типу бронзових втульчастих трилопатевих наконечників стріл, конічної форми профільовану бронзову ворворку із отвором зі складу опорядження меча, пошкоджену перегинами і розривами срібну із позолотою платівку – прикрасу дерев'яної чаші із зображенням пантери у профіль, з розвернутою назад до тулуба головою та рядочком пуансонних отворів для кріплення до дерева, а також підвіску з масивної фаянсової намистини з поверхнею синього кольору, оповиту двома перехрещеними платівчастини золотими смужками, з отвором для пронизування. За типом і морфологічними ознаками наконечників стріл, інших предметів зі складу інвентаря, захоронення датується 2-ю пол. VI ст. до н. е. До речі, два останні артефакти зі складу знаменського поховання після реставрації вже три десятиліття представлені в експозиції «Унікальні предмети в зібранні Полтавського краєзнавчого музею».

Посередньо на існування на території району великих курганів скіфської військової еліти вказують і рештки більше чотирьох десятків насипів майданів поблизу м. Карлівки, с-ща Ланни, сс. Білухівки, Варварівки, Верхньої Ланни, Володимирівки, Голобородьківського, Давидівки, Климівки, Максимівки, Мартинівки, Нижньої Ланни, Попівки, Редутів, Тагамлицького, Тишенківки і Федорівки (див. ст. №№ 6, 8, 9, 47, 54, 63, 80, 91, 93, 96, 125, 142, 144, 152, 154, 172, 176, 178, 186, 195, 198, 225, 246, 257, 284, 290, 291, 301). Адже відомо, що для майданного способу виварювання селітри з ґрунту використовувався переважно чорнозем із насипів валькованих дернинами курганів раннього залізного віку, а на Полтавщині – переважно поховальних споруд скіфського часу.

Один із найбільших курганів Карлівщини, розташований у с. Попівці на кладовищі (див. ст. № 95), належить до числа не тільки доволі масштабних поховальних споруд ряду епох (зафіксована картографічними матеріалами відносна висота на сер. XX ст. складала більше 4,5 м), а й містить «надбудовану» у ранньому залізному віці верхівку насипу, знахідки ам-

[388] Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчет о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. (Полтавская область). – Арк. 22.

[389] Повідомлення Г. О. Сидоренко, 1981 р. // Особистий архів О. Б. Супруненка.

форної кераміки[390]. Це може вказувати на добудову, пов'язану зі впускним захороненням скіфської епохи. Так це, чи не так, можуть установити лише повномасштабні археологічні розкопки, які на пам'ятці, перекритій некрополем часу Голодомору, проводити недоцільно. А кілька впускних захоронень скіфської епохи на інших насипах у Климівці та в околицях Карлівки більше десятиліття тому були пограбовані сучасними мародерами, що позарилися на перспективу виявлення дорогоцінностей і антикваріату.

Попівка, с. Курганний могильник V на Захлюпанському кладовищі. Курган № 1. *Обстеження О. Б. Супруненка та В. А. Андрієць, 2015.*

Окрім поховальних старожитностей, на карлівських теренах відомі й сліди стійбищ степових скіфів, наприклад, у Карлівці, на піщаних кучугурах навпроти с. Попівки, де знайдено кілька бронзових наконечників стріл 2-ї пол. V – поч. IV ст. до н. е. (див. ст. № 4), або на території і в південних околицях с. Кимівки, де О. К. Тахтаєм зібрано численні уламки античних амфор[391]. Хоча часом такі сліди «стійбищ» могли бути й місцями таборів будівельників курганів чи влаштування тризнових відправ неподалік існуючих поховальних споруд.

Серед трьох десятків пунктів із місцями виявлення сарматських поховань чи знахідок II ст. до н. е. – поч. IV ст. н. е. на карті Полтавщини захоронення в курганах у с. Климівці вже здавна відомі дослідникам[392]. Їх наявність позначена на археологічних картах сарматської епохи в узагальнюючих працях про старожитності України[393], регіональному «Довіднику» про пам'ятки археології краю[394], в новітніх публікаціях[395].

З-поміж обстежених за розвідок О. К. Тахтая більше двох десятків климівських курганів різної величини на території кутка Новоселівки (Хуторища), три з них, зруйновані життєдіяльністю села, досліджувалися М. Я. Рудинським восени 1926 р.[396], і, крім більш ранніх захоронень бронзового віку, містили 4 сарматські поховання.

У пошкодженому глинищем другому із досліджених курганів – «Микитенковій могилі», було відкрите зруйноване поховання [397]. Серед знахідок із нього – сіроглиняний гончар-

[390] Група курганів V (IV–I тис. до н. е., енеоліт – ранній залізний вік; 1932–1933, 1947 рр.), кладовище с. Попівка Карлівського району Полтавської обл. (щойно виявлений об'єкт) / О. Б. Супруненко, А. В. Коверко, В. А. Андрієць: облікова картка. – Арк. 2–3.

[391] Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 17.

[392] Рудинський М. Досліди на Полтавщині. І. Климівка. – С. 146, 148, 149.

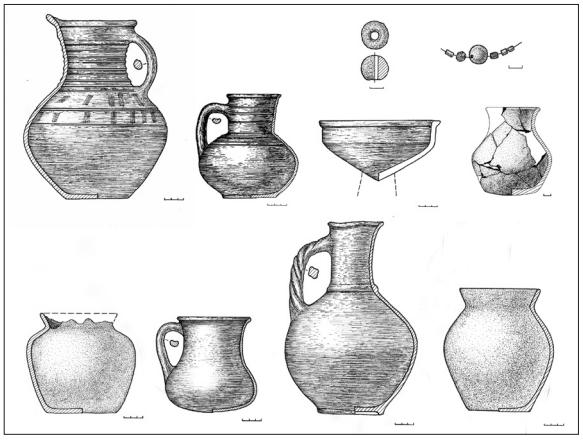
[393] Вязьмітіна М. І. Сарматські поховання і поселення осілого населення на Нижньому Дніпрі / М. І. Вязьмітіна // Археологія Української РСР: в 3-х т. – Т. 2: Скіфо-сарматська та антична археологія / [ред. кол. тому: О. І. Тереножкін (відп. ред.) та ін.]; АН УРСР, Ін-т археол. – К.: Наукова думка, 1971. – Карта 4. – Вкл. перед С. 193; карта 4: 44; Костенко В. И. Сарматские памятники на Украине / В. И. Костенко // Археология Украинской ССР: в 3-х т. – Т. 2: Скифо-сарматская и античная археология / [ред. кол. тома: С. Д. Крыжицкий и др.]; АН УССР, Ин-т археол. – К.: Наукова думка, 1986. – Карта 4 на с. 186–187: 66.

[394] Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України: Полтавська область. – С. 25, 50.

[395] Кулатова І. М. Сарматські поховання в курганах у Климівці на Орчику... – С. 245–268.

[396] Рудинський М. Досліди на Полтавщині. І. Климівка. – С. 144–150.

[397] Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі... – Арк. 17–18.

Климівка, с. Сарматські матеріали з поховань курганів №№ 2 і 3. 1-ша пол. II ст. н. е.
Кераміка, гагат, скло, склопаста.
Розвідки О. К. Тахтая, розкопки М. Я. Рудинського, 1926. ПКМВК.

ний глек зі зливом[398], імовірно, меотського виробництва. Ця посудина має трохи відігнуте вінце з виступом зливу, циліндричну горловину, канельовану неглибокими горизонтальними жолобками. Тулуб у верхній частині прикрашений прокресленою орнаментацією у три ряди, що імітують своєрідну «бахрому». Зовнішня поверхня сіро-коричнюватого кольору добре загладжена, нижня частина опуклого тулуба зберегла сліди вертикального лискування, а на денці є відбиток дерев'яної формувальної підставки – рівно спиляної затертої глиною колоди[399]. Подібні глеки відомі у старожитностях Поволжя[400] поч. – 1-ї пол. II ст. н. е., схожі – наявні у поховальних комплексах Верхнього і Середнього Подоння тієї ж епохи[401].

Поряд виявлена подібна за призначенням посудина: невеликий гончарний глек римського часу. Це – посудина з циліндричною горловиною, опуклобоким приземкуватим тулубом на підставці-піддоні. До верху горловини і тулуба прикріплена овальна у перетині петельчаста ручка. Шийка глека вкрита горизонтальними заглибинами, плічка – лінійними елементами декору, в основі горловини – акуратний рельєфний валик. Глек виготовлений з глини оранжево-жовтого забарвлення зі слідами лакування. Він тривалий час був у вжитку, тому на поверхні наявні числені дрібні сколи й затертості. Такі глеки належать до відомих за кримськими старожитностями червонолакових виробів, що виявлені в некрополях Неаполя Скіфського, Усть-Альмінського могильника та некрополя в Бітаку, і датуються 1-ю пол. II ст. н. е.[402]

Ще одним предметом зі складу поховального комплексу є верхня частина сіро-коричневоглиняної невисокої мисочки з відігнутим назовні пласким вінцем, біконічним перегином ту-

[398] Костенко В. И. Сарматские памятники Днепро-Донского междуречья III в. до н. э. – середины III в. н. э. / В. И. Костенко; Днепр. ГУ. – Днепропетровск: РИО Днепр. ГУ, 1983. – С. 102. – Рис. 13: 19; Костенко В. И. Сарматы в Нижнем Поднепровье (по материалам Усть-Каменского могильника) / В. И. Костенко; Днепр. ГУ. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпр. ДУ, 1993. – Рис. 29: 4; Козир І. А. Етнокультурні та економічні зв'язки сарматських племен України (за матеріалами кераміки) / Козир І. А. – Кіровоград: РВВ Кіровоград. ДПІ, 1995. – С. 17. – Табл III: 11–14; Максименко В. Е. Сарматы на Дону (археология и проблемы этнической истории) / В. Е. Максименко // Донские древности / Азов. КМ. – Азов, 1998. – Вып. 6. – С. 222, 223. – Рис. 39: 6; 40.

[399] Інв. № ПКМВК 10848, А 997; Каталог Археологічного відділу Полтавського музею. 1913–1929 / [укл. Щербаківський В. М., Рудинський М. Я., Тахтай О. К. та ін.]: рукопис // Фонди ПКМВК. – Т. 2. – Арк. 151 зв. – № 3682.

[400] Скрипкин А. С. Азиатская Сарматия. Проблемы хронологии и ее исторический аспект / А. С. Скрипкин. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1990. – Рис. 15; 16: 1, 4; 45.

[401] Медведев А. П. Сарматы в верховьях Дона / А. П. Медведев; Воронеж. ГУ. – М.: Изд-во «Таус», 2008. – С. 163, 189, 190. – Рис. 12: 1, 18; 38; 39.

[402] Сымонович Э. А. Население столицы позднескифского царства (по материалам Восточного могильника Неаполя Скифского) / Э. А. Сымонович; АН УССР, Ин-т археол. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 124. – Табл. V: 12; Пуздровский А. Е. Крымская Скифия II в. до н. э. – III в. н. э. Погребальные памятники / А. Е. Пуздровский; НАНУ, Ин-т археол., Крым. филиал. – Симферополь: Бизнес-Информ, 2007. – С. 450, 451. – Рис. 176: 6; 177: 5.

луба внизу, що має сліди відбитої ніжки. За архівними фотознімками та першою публікацією[403], посудина мала конічну ніжку на невисокій пустотілій пласкій підставці з виступаючим назовні піддоном, втрачену в роки Другої світової війни. Доволі рідкісна у сарматських степах посудинка є гончарною курильницею кримського виробництва, подібні якій походять із поховань 1-ї пол. II ст. н. е. згаданих вище могильників Центрального та Південно-Західного Криму [404].

До складу супроводу цього ж захоронення входила й ще одна ліпна посудина – горщикоподібна присадкувата тонкостінна, гарно лискована, висотою 12,3 см, котра віддалено нагадує невеликий глек без ручки з відігнутим вінцем, виділеною шийкою, покатими плічками й опуклим тулубом на пласкому денці[405]. Зовнішня її поверхня старанно затерта, підлискована, має ангобування. Наявні паралелі зі схожими формами ліпного посуду із нижньодонських захоронень перших століть н. е., підкурганних впускних поховань межиріччя Дніпра та Волги[406].

Неподалік місця знахідки обох глеків власником ділянки виявлено 6 намистин із білого скла, в т. ч. з металевою прокладкою елліністичного та ранньоримського часів, гагатову, поліхромні із різноколірного і багатоколірного скла, поширені у II ст. н. е.[407]

За знахідками кісток, зорієнтованих в меридіональному напрямку, та рештками залізного ножа[408], зруйноване впускне захоронення належало особі жіночої статі і мало датуватися фіналом середньосарматського часу – 2-ю чв. II ст. н. е.

З розкопок третього кургану на землі І. Стоноги, в його центрі на глибині 0,4 м, в ямі підбою зі скругленими кутами (1,42 × 2,50 м) з меридіональною орієнтацією, виявлене найбільш виразне сарматське поховання [409]. Посеред ями знаходилися кістки двох скелетів похованих, що за розміщенням дозволяли реконструювати випростане положення захоронених, головою на південь. Із західного боку – останки жінки «середнього віку», зі східного – «підлітка» у віці до 14 років. Обидва виявилися зверненими лицевими відділами черепів до сходу та «щільно ... притиснутими» один до одного, що дозволяло вбачати у комплексі родинне захоронення матері і дитини. Поховання перекривалося деревом, а під скелетами на дні виявлені залишки нош[410].

У головах похованих знаходився гончарний глек зі зливом, ойнохоєподібною горловиною, високою циліндричною шийкою і витою ручкою, з тулубом кулястої форми, пласким денцем на кільцевому піддоні та лискуванням сіро-коричневого кольору[411]. Основу шийки оповивала акуратна тонка пружка. Глек був розбитим у давнину і тоді ж відремонтованим. Від зусиль давніх майстрів збереглися отвори на стінках і денці, через які шкіряними ремінцями проводився

[403] Інв. № ПКМВК 155, А 155; Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі... – Арк. 18; Рудинський М. Археологічні збірки Музею. – С. 49. – Табл. VI: 18.

[404] Сымонович Э. А. Население столицы позднескифского царства... – С. 132. – Табл. XIII: 4; Пуздровский А. Е. Крымская Скифия II в. до н. э. – III в. н. э. – С. 463. – Рис. 189: 5.

[405] Інв. № ПКМВК 11352, А 1002; Рудинський М. Досліди на Полтавщині. І. Климівка. – С. 148. – Табл. XXXII: 6.

[406] Костенко В. И. Сарматские памятники Днепро-Донского междуречья III в. до н. э. – середины III в. н. э. – С. 101. – Рис. 12 (продолж.): 6; Скрипкин А. С. Азиатская Сарматия. Проблемы хронологии и ее исторический аспект. – Рис. 10: А94, А97; Максименко В. Е. Сарматы на Дону... – С. 220, 221. – Рис. 37: 1–2; 38: 3.

[407] Алексеева Е. М. Античные бусы Северного Причерноморья / Е. М. Алексеева // САИ. – М.: Наука, 1978. – Вып. Г 1-12. – С. 29, 53. – Табл. 26: 2–3; 31: 87.

[408] Рудинський М. Досліди на Полтавщині. І. Климівка. – С. 146.

[409] Там само. – С. 148, 149; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 23–24.

[410] Каталог Археологічного відділу... – Т. 2. – Арк. 166 зв. – № 3736; Рудинський М. Досліди на Полтавщині. І. Климівка. – С. 149.

[411] Інв. № ПКМВК 10855, А 1001; Каталог Археологічного відділу... – Т. 2. – Арк. 164 зв. – 165 зв. – № 3729; Рудинський М. Досліди на Полтавщині. І. Климівка. – С. 148. – Табл. XXXII: 5 а-в.

ремонт посудини[412]. Такі глеки, можливо, прикубанського виробництва, відомі в матеріалах поховань фіналу ранньо- та середньосарматського часу[413]. Поряд стояв ліпний темноглиняний опуклобокий горщик із відігнутим вінцем, позбавлений орнаментації[414]. У ногах «жінки» знаходилася гончарна неорнаментована кружка з відігнутим назовні вінцем, петельчастою ручкою і пласким денцем. Її поверхня має лискування сірого кольору[415]. Подібні кружки відомі у поховальних комплексах межиріччя Самари й Орелі, а також Нижнього Подоння[416] здебільшого II – поч. III ст. н. е.

Біля кісток лівої ноги цього ж скелету розміщувалися уламки бронзового плаского круглого дзеркала діаметром 8,0 см, без ручки, під яким збереглися рештки дерев'яного футляра[417]. Схожі люстерка побутували переважно у I ст. н. е.[418] Відомі вони і в степах Лівобережжя та Правобережжя Дніпра, Нижньому Подонні[419], Криму[420], а також на Полтавщині[421]. Ще однією знахідкою був фрагмент залізного ножа[422]. Поряд із ліктьовим суглобом лівої руки «жіночого» скелету знайдено розсип дрібних склопастових, скляних та з напівдорогоцінного каміння намистин[423]. До комплексу належало й кулясте пряслице з білого щільного алебастру із отвором[424]. Такі важки до веретен типові для Нижнього Подоння I–II ст. н. е.[425] Друга алебастрова знахідка належала денцю невеличкої туалетної посудинки сферичної форми[426].

[412] Там само. – С. 148. – Табл. XXXII: 5 а-в; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – Рис. 30: 1; Гейко А. Ремонт глиняного посуду. Історія, теорія, звичаї / Анатолій Гейко; НАНУ, Ін-т керамол. – відділ. Ін-ту народозн. НАНУ; НМЗУГ в Опішному. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2013. – С. 58.

[413] Козир І. А. Етнокультурні та економічні зв'язки сарматських племен України... – С. 25, 27. – Табл. I: 11; Костенко В. И. Сарматские памятники Днепро-Донского междуречья III в. до н. э. – середины III в. н. э. – С. 101. – Рис. 12: 16; Максименко В. Е. Сарматы на Дону... – С. 191. – Рис. 8: 7.

[414] Каталог Археологічного відділу... – Т. 2. – Арк. 165 зв. – № 3730; Рудинський М. Досліди на Полтавщині. І. Климівка. – С. 148. – Табл. XXXII: 3; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – Рис. 29: 8.

[415] Інв. № ПКМВК 10847, А 996; Каталог Археологічного відділу... – Т. 2. – Арк. 165 зв. – № 3731; Рудинський М. Досліди на Полтавщині. І. Климівка. – С. 148. – Табл. XXXII: 4; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – Рис. 28: 3.

[416] Костенко В. И. Сарматские памятники Днепро-Донского междуречья III в. до н. э. – середины III в. н. э. – С. 103. – Рис. 14: 11, 17; Максименко В. Е. Сарматы на Дону... – С. 226. – Рис. 43: 1, 3, 5–6.

[417] Каталог Археологічного відділу... – Т. 2. – Арк. 165 зв. – № 3732; Рудинський М. Досліди на Полтавщині. І. Климівка. – С. 149.

[418] Симоненко А. В. Сарматы Таврии / А. В. Симоненко; АН Украины, Ин-т археол. – К.: Наукова думка; Киев. Академ. Евробизнеса, 1993. – С. 153.

[419] Костенко В. И. Сарматские памятники Днепро-Донского междуречья III в. до н. э. – середины III в. н. э. – С. 100. – Рис. 12: 4; Костенко В. И. Сарматы в Нижнем Поднепровье... – Рис. 28: 14; Максименко В. Е. Сарматы на Дону... – С. 248, 249. – Рис. 65: 5–6; 66: 4.

[420] Пуздровский А. Е. Крымская Скифия II в. до н. э. – III в. н. э. – С. 153. – Рис. 127: 4, 6–7, 9.

[421] Кулатова И. Н. К вопросу о сарматских памятниках Полтавщины / И. Н. Кулатова // Охорона і дослідження пам'яток археології Полтавщини. Третій обл. наук.-практ. семінар (Квітень, 1990 р.): тез. доп. / ПКМ; ПОО УТОПІК; Луб. КМ; [ред. кол.: Білоус Г. П. (відп. ред.) та ін.]. – Полтава: Вид-во «Полтава», 1990. – С. 145.

[422] Каталог Археологічного відділу... – Т. 2. – Арк. 166 зв. – № 3735.

[423] Рудинський М. Досліди на Полтавщині. І. Климівка. – С. 148. – Табл. XXXII: 2; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – Рис. 28: 6.

[424] Інв. № ПКМВК 10765, А 914; Каталог Археологічного відділу... – Т. 2. – Арк. 168 зв. – № 3744; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – Рис. 27: 3–4.

[425] Максименко В. Е. Сарматы на Дону... – С. 97, 213, рис. 30: 6, 7, 13.

[426] Пуздровский А. Е. Крымская Скифия II в. до н. э. – III в. н. э... – С. 156. – Рис. 138: 1; Скрипкин А. С. Азиатская Сарматия. Проблемы хронологии и ее исторический аспект. – Рис. 37: 23, 24.

Найбільш виразне за складом знахідок парне впускне захоронення 6 кургану на землі І. Стоноги належало до кола поховальних старожитностей середньосарматського часу – 2-ї чв. – сер. ІІ ст. н. е.

Зазначимо, що отримані за досліджень климівських курганів матеріали належали до складу невеликого родинного некрополя групи сарматів, котрі обрали для кочівок степи у правобережному Пооріллі наприкінці І – у 1-й пол. ІІ ст. до н. е. Знахідки сарматського часу, як і рештки зруйнованих поховань, були виявлені О. К. Тахтаєм у 1926–1928 рр. біля інших населених пунктів Полтавського Пооріллля: в нижній течії р. Орчика, по рр. Орелі й Берестовій[427], що засвідчує постійне і тривале перебування в надорчикських степах цієї групи кочівників.

Останнє підтверджують і знахідки на розораних насипах курганів Карлівщини, де виявлені уламки гончарного посуду перших століть н. е., що можуть походити як із тризн, так і з пошкоджених захоронень сарматської епохи. Наприклад, на меншому кургані могильника І біля с. Давидівки виявлений фрагмент стінки сироглиняного глека (див. ст. № 58), а на місцезнаходженні у с. Варварівці – сироглиняного із лискуванням глека і невеликої миски чи тарілки римського часу, що мали відношення до середньосарматських старожитностей, позначаючи місце стійбища (див. ст. № 275). На насипу кургану у складі могильника ХІ неподалік с. Федорівки (див. ст. № 201) трапився уламок амфори пізньоримського часу, належний до тризни чи знищеного розорюванням поховального комплексу пізньосарматської епохи.

У мікрорегіоні віднайдені залишки поселенських пам'яток пізньоримського часу – невеликих селищ чи висілків носіїв черняхівської культури кін. ІІІ – поч. V ст. н. е. (сс. Білухівка, Варварівка[428], Верхня Ланна, Нижня Ланна) (див. ст. №№ 251, 252, 275, 139, 169), яких насправді повинно бути не менше десятка. Їх мешканцями були потомки населення пізньоскіфського часу та пізньосарматські кочівники аланського походження, що осідали на землю. На жодному із таких селищ ще не проводилися археологічні розкопки, а заходи з їх вивчення обмежувалися якщо не збором підйомних матеріалів, то в кращому випадку шурфуванням. Проте, з території цих селищ походять діагностовані знахідки, зокрема, уламки фібул, гончарного посуду, вироби з чорного металу, каменю[429]. Неподалік згаданих селищ у північній частині с. Варварівки, на території колишнього кар'єру цегельного заводу[430], виявлені два захоронення-інгумації[431], що супроводжувалися гончарними горщиками, мисочкою заритого типу[432], пізніше поряд була виявлена північнопричорноморська амфора (див. ст. № 277). На Білухівському селищі черняхівської культури знайшли кілька римських монет – срібні денарії, карбовані за імператорів Траяна (53–117 рр. н. е.) і Коммода (161–192 рр. н. е.). У цілому ж, на сьогодні відомо чотири задокументовані пункти виявлення римських монет на черняхівських пам'ятках Карлівщини (Карлівка, Білухівка, Варварівка, Попівка). Викликає зацікавлення й гончарний сироглиняний лискований глек з околиць с. Климівки, що з кін. 1920-х рр. зберігається у Полтавському

[427] Кулатова І. М. Сарматські поховання в курганах у Климівці на Орчику... – С. 265.

[428] Супруненко А. Б. Работы в Нижнем Поворсклье и Поорелье / А. Б. Супруненко // АО 1986 г.: ежегодн. – М.: Наука, 1988. – С. 337; Обломский А. М. Днепровское Лесостепное Левобережье в позднеримское и гуннское время (середина III – первая половина V в. н. э.) / А. М. Обломский; РАН, Ин-т археол. – М.: Наука, 2003. – (Раннеславянский мир, вып. 5). – С. 124–125; Абашина Н. С., Магомедов Б. В., Рейда Р. М. Пам'ятки черняхівської культури Полтавської області / Н. С. Абашина, Б. В. Магомедов, Р. М. Рейда; НАНУ, Ін-т археол. – К., 2019. – С. 45.

[429] Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 10–11.

[430] Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України: Полтавська область. – С. 50.

[431] Абашина Н. С., Магомедов Б. В., Рейда Р. М. Пам'ятки черняхівської культури Полтавської області. – С. 45.

[432] Карлів. ІКМ, інв. № 1019, ст. № 1537.

* Варварівка, с., ґрунтовий некрополь черняхівської культури. Гончарна лискована мисочка. *Карлів. ІКМ.*

краєзнавчому музеї[433]. Це посудина з відігнутими вінцями, циліндричною шийкою та біконічним тулубом висотою 16,4 см, з денцем на кільцевому піддоні. Вузьке горло зверху прикрашене валиком, до основи якого та плічка глека кріпиться трикутна у перетині ручка[434]. Випадкова знахідка може походити зі зруйнованого поховання IV ст. н. е. Уламок ще одного гончарного фасетованого глека гунського часу трапився на місцезнаходженні з матеріалами черняхівської культури у с. Варварівці (див. ст. № 275).

Науково задокументованих знахідок наступних часів – від сер. I – до поч. II тис. н. е. – в межах колишнього району надзвичайно мало, хоча це не значить, що їх не виявляли.

Так, з-поміж предметів колекції О. К. Тахтая з Поорілля вирізняється індивідуальна знахідка – посудина гончарного виробництва – світло-червоноглиняна баклага (фляга). Вона походить із околиць кутка Новоселівки с. Орчикової Чернещини – сучасного с. Чернещина Зачепилівського району Харківської обл., що прилягає з південного боку до с. Климівки[435]. Виявлена у лівобережній заплаві Орчика неподалік двох розораних курганів – «Гадючих Могил». Археолог назвав посудину «асиметричним плоско-дисковим боклагом», зауважуючи, що її «знайшов Кирса Антон, пастух»[436]. Про цю посудину йдеться у кількох публікаціях дослідників[437].

Климівка, с. Глек черняхівської культури. *ПКМВК.*

Баклага (різновид фляги, від тат. *баклак* – «посуд для води») – порівняно невелика пласка дорожня посудина з вузькою короткою горловиною, ручками, інколи вушками для продівання мотузки чи ременя з метою транспортування або носіння на поясі. Посудина пласко-випукла із широким обідком-тулубом у формі невисокого, злегка розширеного назовні циліндру, перекритого наліпом окремо виготовленою третиною кулястого сегменту зовнішньої стінки, старанно прикріпленої до основи. Свого часу мала зверху, посеред бічної ділянки тулуба, вузьку горловину з дещо розширеним і потовщеним вінцем та двома ручками, прикріпленими до горла й корпуса з обох

[433] Інв. № ПКМВК 154, А 154.

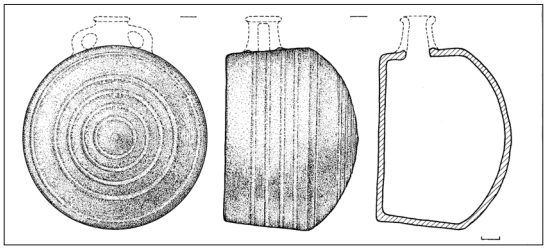
[434] Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 25, 70. – Рис. 30: 3.

[435] Калініна Є. А., Супруненко О. Б. Кримські баклаги з Поорілля та Поворскля. – С. 296–301. – Рис. 1.

[436] Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі... – Арк. 23.

[437] А. Т. Археологічна робота Музею 1926–27 р. – С. 283; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 33. – Табл. 12: 11; Граб В. І., Супруненко О. Б. Археолог Олександр Тахтай. – С. 15.

боків, що втрачені під час виявлення[438]. Плаский «бік» посудини зберіг відбиток формувальної підставки і призначався для приторочення до сідла[439].

Чернещина, с., Новоселівка, куток. Баклага. Кін. VIII–IX ст. *Розвідки О. К. Тахтая, 1926. ПКМВК.*

Аналогії новоселівській баклазі походять з поховань хозарського часу в околицях Чистякового на Донеччині, Новочеркаського і Воронезького музеїв, Маяків – Цариного городища, ґрунтового захоронення на Тамані[440]. Ці фляги виготовлялися у кримських гончарних майстернях разом із амфорами впродовж кін. VIII – поч. X ст.[441] Вони набули поширення в Криму, на Кубані, Подонні та Приазов'ї, їх знаходили у Болгарії й Угорщині[442]. Побутували такі посудини і в середовищі кочівників передстепових просторів Дніпровського Лівобережжя[443]. Новоселівська баклага є зразком продукції кримських гончарних майстерень кін. VIII – IX ст. і використовувалася в побуті кочового населення на північно-західних і західних степових кордонах Хозарського каганату, на межі з територією, зайнятою лісостеповим сіверянським населенням. Зважаючи на умови виявлення, баклага цілком могла походити з інвентаря ямного захоронення кочівника, що на час знахідки вже було знищене обвалом підвищення біля степової річки[444].

Про те, що в надорчикських теренах існували стійбища кочівників хозарського прикордоння, свідчать ще кілька знахідок, доставлених О. К. Тахтаєм з околиць Климівки. Це близько двох десятків уламків ранньосередньовічної тари – гончарної амфори, з яких пізніше була склеєна майже ціла посудина[445]. Невелика амфора (вис. 38,6 см) з короткою прямою вертикальною горловиною, ледь потовщеним на зрізі вінцем, ручками овального перетину, що

[438] Інв. № ПКМВК 226, А 224.

[439] Тахтай А. К. Погребальный комплекс хазарской эпохи из округи г. Чистяково Сталинской области / А. К. Тахтай; підгот. до друку та комент. О. В. Комара // Vita Antiqua. – К., 1999. – № 2. – С. 164.

[440] Там же. – С. 164; Артамонов М. И. Надписи на баклагах Новочеркасского музея и камнях Маяцкого городища / М. И. Артамонов // Сов. археология. – М., 1954. – Т. XIX. – С. 263–268; Михеев В. К. Подонье в составе Хазарского каганата / В. К. Михеев. – Харьков: Вища школа, 1985. – Рис. 13: 4; Свиридов А. Н., Языков С. В., Суханов Е. В. Новые средневековые погребения с Таманского полуострова / А. Н. Свиридов, С. В. Языков, Е. В. Суханов // Боспорские исследования. – 2019. – Вып. XXXVIII. – Рис. 13: 5.

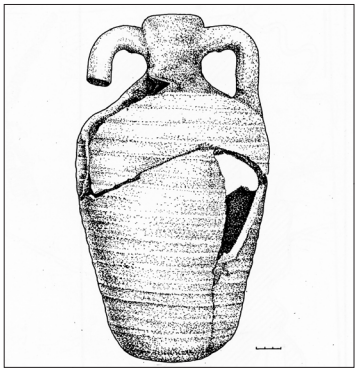
[441] Паршина Е. П., Тесленко И. Б., Зеленко С. М. Гончарные центры Таврики VIII – X вв. / Е. П. Паршина, И. Б. Тесленко, С. М. Зеленко // Морская торговля в Северном Причерноморье: сб. науч. ст. / Київ. НУ ім. Т. Шевченка. – К., 2001. – С. 58, 59, 61, 65, 67.

[442] Зинько В. Н., Пономарев Л. Ю. Тиритака. Раскоп XXVI. Т. 1: Археологические комплексы VIII – X вв. / В. Н. Зинько, Л. Ю. Пономарев. – К.: Адеф-Украина, 2009. – С. 187. – Рис. 23; 9; Михеев В. К. Подонье в составе Хазарского каганата. – Рис. 13: 4; Плетнева С. А., Николаенко А. Г. Волоконовский древнеболгарский могильник / С. А. Плетнева, А. Г. Николаенко // Сов. археология. – М., 1976. – № 3. – С. 285–286; Тарабанов В. А. Поселения болгар на правобережье Кубани / В. А. Тарабанов // Древности Кубани и Черноморья: сб. науч. тр. – Краснодар, 1993. – (Studia Pontocaucasica, I). – С. 121. – Рис. 9: 3; Чхеидзе В. Н. Фанагория в VI – X веках / В. Н. Чхеидзе. – М.: Триумф-принт, 2012. – Рис. 100; Якобсон А. Л. Керамика и керамическое производство средневековой Таврики / А. Л. Якобсон; АН СССР, Ин-т археол., Лен. отделение. – Ленинград: Наука, 1979. – С. 39. – Рис. 19: 1.

[443] О. С. Фляга. VIII – IX ст. / О. С[упруненко] // ПАЗ: зб. наук. пр. / [за ред. Супруненка О. Б.]; ЦОДПА. – Полтава: Полтавський літератор, 1993. – Число перше. – С. 65–66.

[444] Калініна Є. А., Супруненко О. Б. Кримські баклаги з Пооріллля та Поворскля. – С. 301.

[445] ПКМВК, інв. № А 125; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 17, 66. – Рис. 26.

Климівка, с. Амфора кримського виробництва. VIII–IX ст. *Розвідки О. К. Тахтая, 1926. ПКМВК.*

з'єднані з горлом верхнім кінцем під вінцями, та округлим дном. Її тулуб вкритий нерівномірними борозенками. Амфори такого типу виготовлялися в керамічному центрі у Канакській балці й інших виробничих осередках Тарики. Вони належать до 2-го варіанту кримських амфор VIII–IX ст., знаходячи аналогії серед тарних посудин із с. Пташкіного на Керченському півострові[446] та Маяків[447].

Дещо південніше карлівських земель, на піщаних кучугурах пониззя Орчика на околиці с. Залінійне Зачепилівського району Харківської обл., в ур. Дуброва О. К. Тахтаєм виявлено гончарний лискований маленький глек[448] з округлим приземкуватим тулубом, циліндричною шийкою з відігнутим вінцем та петлеподібною ручкою[449]. На пласкому дні посудинки IX ст. збереглося тавро у вигляді солярного знаку[450]. Уламки схожого салтівського посуду траплялися й на південно-західній околиці с. Федорівки[451] (див. ст. № 188).

Залінійне, с., Дуброва, ур. Глек салтівської культури. VIII–IX ст. *Розвідки О. К. Тахтая, 1926. ПКМВК.*

Отже, за окремими знахідками, виявленими на лівобережжі Орчика, окреслюється зона кочівок болгарських насельників степів уздовж правобережжя Орелі, які опанували цей край за часів існування Хозарського каганату і виступали носіями салтівської культури VIII – поч. X ст.

Імовірно, про існування на Карлівщині кочовищ торків у кін. XI ст. може нагадувати знахідка срібного візантійського аспра імператора Олексія I Комніна (1081–1118) одного із пореформених випусків кін. XI ст. Ця монета з акуратним отвором для підвішування була виявлена на північ від с. Ланна в сер. 2000-х рр. і потрапила до збірок дніпропетровських нумізматів[452].

Наразі, крім уже згаданого вище меча дружинника з округи с. Грякове, що на історичній Карлівщині, залізних сокири XII – поч. XIII ст., знайденої у північно-східних околицях м. Карлівки на правому березі р. Орчика[453], та наконечника на стрілу XII – XIV ст. з-під с. Климівки[454], ніяких давньоруських знахідок, а тим більше

[446] Якобсон А. Л. Керамика и керамическое производство средневековой Таврики. – С. 31. – Рис. 13: 2.

[447] Михеев В. К. Подонье в составе Хазарского каганата. – Рис. 13: 2–3

[448] Інв. № ПКМВК 153, А 153; Каталог Археологічного відділу... – Т. 2. – Арк. 210 зв. – № 3934.

[449] Тахтай А. Передісторичні розшуки в межах Полтавської округи в роках 1926–1928. – С. 253.

[450] Лугова Л. М., Ткаченко О. М. Археологічна спадщина О. К. Тахтая в Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського. – С. 212. – Рис. 2: 4. – Кол. вкл. V.

[451] Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 15.

[452] Повідомлення І. В. Бовкуна, В. М. Шалобудова, 2009 р. // Особистий архів О. Б. Супруненка.

[453] Фонди Карлів. ІКМ, інв. № 321.

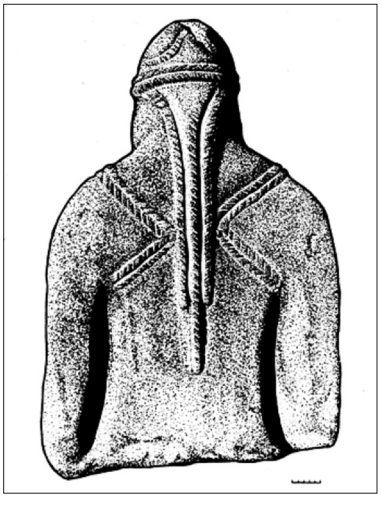
[454] Інв. № ПКМВК А 160; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 17.

пам'яток невідомо. Та й сокира господарського призначення може розглядатися як необхідний інструмент у поході загону давньоруських дружинників, а то й половецьких кочівників, які часто-густо користувалися знаряддями і керамікою, виготовленими сусідами.

Натомість майже десятком місць знахідок позначена присутність у цих землях войовничих сусідів Русі – половців (кін. XI – поч. XIII ст.). Літературні свідчення донесли відомості про наявність на кін. XIX – поч. XX ст. половецьких кам'яних стел у сс. Нове Грякове, Грякове[455], неподалік Мар'янівки, Попівки, Федорівки, далі – за Климівкою[456], ще більше їх відомо "глибше" на схід у землях кол. Костянтиноградського повіту[457]. Скульптури від родових вівтарів згадуються очевидцями неподалік Білухівки[458] на одному з насипів курганного могильника V (див. ст. № 257), та на кургані могильника III поблизу с. Варварівки (див. ст. № 280). Нагадаємо про ще одну «кам'яну бабу», що на поч. XX ст. стояла на могилі «Кам'янка» над с. Ряське на Орелі, за 20 км від межі з історичними землями Карлівщини[459]. Назва цього кургану красномовно засвідчувала існування на вершині вівтаря, складеного з уламків каменів, що оточували половецьку стелу[460].

Карлівка, м. околиці. Давньоруська сокира. Залізо. *Випадкова знахідка 2021. Карлів. ІКМ.*

Білухівка, с., околиці. Уламок половецької стели кін. XII – поч. XIII ст. Пісковик. *За О. Б. Супруненком, 1990. ПКМВК.*

Перевезений до Полтави 1960 р. фрагмент «кам'яної баби» (вис. 90 см) з кургану на схід від Білухівки є уламком зворотної частини пісковикової скульптури кін. XII – поч. XIII ст.[461], що зображає сидячого чоловіка у напівсферичному шоломі на голові, прикрашеному рельєфними, декорованими скошеною насічкою обручами по краю. З-під шолома звисають три коси, передані в напіврельєфі, що перекривають схрещені на спині плетені ремені. Руки не відділені від тулуба, поверхня старанно зашліфована[462]. Цікаво, що досі жодного половецького захоронення в курганах Карлівщини не виявлено, як і не знайдені поки що сліди стійбищ цих кочівників на узбережжі місцевих річок.

[455] Багалей Д. И. Объяснительный текст к Археологической карте Харьковской губернии. – С. 86, 91.

[456] Білоусько О. А., Супруненко О. Б., Мироненко К. М. Середньовічна історія Полтавщини (VI – перша пол. XVI ст. н. е.)... – С. 117. – Карта 18.2: 19–24.

[457] Падалка Л. В. Прошлое Полтавской территории и ее заселение... – С. 187.

[458] Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 34–35.

[459] Падалка Л. В. Прошлое Полтавской территории и ее заселение. – С. 180.

[460] Лимар О. С., Супруненко О. Б.. Машівський район. – С. 53.

[461] Памятники материальной культуры древней и средневековой Полтавщины... – С. 48. – № 259.

[462] Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 9–10, 49. – Рис. 7.

Збереглися відомості про єдине, відкрите випадково у 1970-х рр. в мікрорегіоні, золотоординське впускне поховання з насипу кургану № 2 могильника II на північній околиці Федорівки. За свідченнями очевидців, під час розорювання кургану близько його центру, на глибині 0,4–0,5 м трапився скелет «чоловіка» у супроводі кісток коня, що був зорієнтований головою на північ. Поховання перекривалося залишками струхлих «дощечок [викладених] поперек похованого», рештками залізних прямого клинка шаблі в уламках, ножем, фрагментами бронзових ґудзиків від одягу та ін. предметами. До речі, на насипу цього ж кургану виявлені й уламки сирцевої пласкої цегли, що могла використовуватись у поховальному обряді[463]. Існують непевні згадки і про знищення під час розгортання кургану варварівського курганного могильника III безінвентарного випростаного впускного захоронення, зорієнтованого в широтному напрямку головою на захід, вміщеного у дощатому гробовищі (див. ст. № 280).

На завершення огляду необхідно згадати про пам'ятки козацької епохи. Для Карлівщини ці об'єкти, що мають фортифікаційне призначення і позначають Поорільське прикордоння Гетьманщини у складі колишньої Російської імперії, відносяться до 2-ї чв. XVIII ст., хоча наявні і більш давні іншого характеру – промислові XVII ст.

Перші – це залишки польових укріплень Української оборонної лінії 1731–1735 рр., що пролягала від гирла рр. Орчика вздовж Орелі[464], далі продовжуючись уже на Новосанжарщині. Українська оборонна лінія 1731–1735 рр. (використовується – Українська захисна або прикордонна лінія) будувалася російським царським урядом Анни Іоаннівни для захисту південних кордонів Гетьманщини і Слобожанщини від нападів татар і турок, створювалася як основний плацдарм у боротьбі за вихід до Азовського та Чорного морів, а також для запобігання утікачам із кріпацтва досягати степів Запоріжжя, надалі ж мала за мету стати одним із форпостів для знищення запорозького козацтва. Залучення козацтва Гетьманщини до будівельних заходів імперської адміністрації (а це понад 56 тис. робітників та близько 40 тис. селян) ставило гетьманський уряд у ще більшу залежність від централізаторської політики Російської імперії. Лінія відіграла дієву роль у подіях російсько-турецької війни 1735–1739 рр. та була надійним захистом, створюючи умови для постачання військ. Як окрема військово-територіальна одиниця ліквідована Катериною II після 1764 р., котра включила цю територію до Катеринінської провінції Новоросійської губернії. Укріплення лінії стали місцем несення допоміжно-сторожової служби пікінерськими полками, зокрема, в межах Полтавщини Донецьким пікінерським полком. Стратегічне значення укріплення втратили після російсько-турецької війни 1768–1774 рр., а на сер. 80-х рр. XVIII ст. фортеці і сама лінія вже не використовувалися із військовою метою[465].

Смуга фортифікації Української лінії споруджувалася вздовж правого корінного берега Орелі. До меж Карлівщини вона не потрапляла[466]. Проте у карлівських землях знаходився Федорівський блокгауз, що мав безпосередній зв'язок із лінією, а також підсилена фортецею слобода Карлівка, де містилася штаб-квартира І.-Б. Вейсбаха, генерал-аншефа і ки-

[463] Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 6–7.

[464] [Заїка Г. П.] Українська лінія / Г. П. Заїка // Полтавщина: енциклопедичний довідник / [за ред. А. В. Кудрицького]. – К.: «Українська енциклопедія» ім. М. Бажана, 1992. – С. 920–921; Заїка Г. П., Заїка А. Г. До питання про Українську лінію / Г. П. Заїка, А. Г. Заїка // Пам'ятки археології Полтавщини: зб. наук. ст. / ПОУК; ПКМ. – Полтава, 1991. – С. 94–103.

[465] Багалей Д. И. Очерки по истории колонизации степной окраины Московского государства / Д. И. Багалей. – М., 1887. – 614 с.; Апанович О. М. Збройні сили України першої половини XVIII ст. / О. М. Апанович. – К., 1968. – 222 с.; Заїка Г.П. Українська лінія / Г. П. Заїка; ЦП НАНУ і УТОПІК; ЦОДПА. – Київ; Полтава: Археологія, 2001. – С. 5.

[466] Гісцова Л. Державні установи по управлінню захисною Українською лінією / Л. Гісцова // Вісник Київського університету. – К., 1968. – № 8. – С. 11–22.

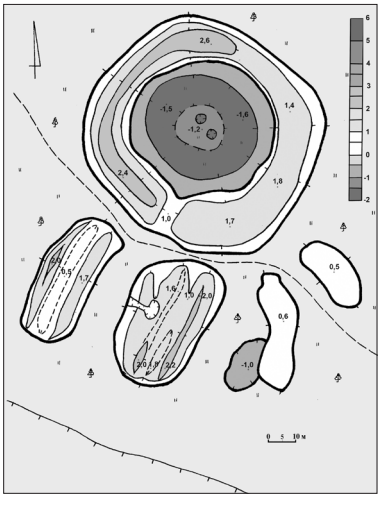

Федорівка, с. Решткы Федорівського блокгаузу.
Фото О. Б. Супруненка, 2014.

ївського губернатора, звідкіля він керував та здійснював контроль за ходом будівництва укріплень в Орільському прикордонні[467] (див. ст. №№ 5, 188).

Описані у цьому випуску «Зводу» 45 майданів також є яскравими пам'ятками археології та розвитку промислового виробництва козацької епохи. З огляду на форми і розміри, майже всі вони належать залишкам діяльності селітроварів, здебільшого 2-ї чв. – сер. XVII ст. Серед них – майдани у складі курганного могильника поблизу с. Володимирівки (див. ст. № 47). Один із них розорюється. Його висота 0,8 м, діаметр 30 м, глибина ями в центрі 0,2 м. Поруч знаходяться два «вуси», розташовані з північного та північно-східного боків. Їх висота 0,8 м, розміри – 15 × 20 м. Більший майдан задернований і зайнятий деревами. Висота кільцевого валу становить близько 2 м, діаметр 45 м. Котлован дещо зміщений до північного заходу, його глибина 3 м. На захід від майдану розташований задернований відвал ґрунту висотою 1,5 м та довжиною 30 м. Ще один «вус» – на північний захід, розорюється. Його висота 0,7 м, розміри – 15 × 20 м.

Гарним станом збереженості вирізняється майдан II на південний захід від с. Федорівки, схоронений у лісових насадженнях правобережного орчикського плато (див. ст. 225). Він має «класичну» форму, у складі великого кільцевого останця кургану і пари «вусів». Ще два валоподібних протяжних підвищення, що нагадують додаткові «вуси», знаходяться на схід і південний схід від останця. Їх висота – 0,5–0,6 м, з південно-західного краю до одного примикає глибока яма. Кільцевий останець майдану правильних, чітко округлих форм, діаметром 57 м, максимальною висотою 2,6 м. Центральна заглибина близько 1,6 м від рівня сучасної денної поверхні має посередині пагорб-підвищення з двома невеликими ямками. Прохід із пониженням близько 1,0 м наявний з південно-західного боку, чітко відповідаючи місцю розміщення вусів складного профілювання. Рештки промислової споруди селітроварів повністю задерновані, зайняті заростями дерев і кущів, з півдня обмежені урвищем яру[468].

Федорівка, с. Майдан II.
План за В. В. Шерстюком, 2014.

Цей останець розробленого на селітру кургану, що є ландшафтною домінантою округи й виразними об'єктом історичного ландшафту, претендує на включення до Дер-

[467] Марковичъ Я. Дневникъ генеральнаго подскарбія Якова Марковича (1717–1767 гг.). – Часть третья (1730–1734 гг.). – С. 139–140.

[468] Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–182. – Рис. 1, 2.

Климівка, с. Курганний могильник III. Майдан. *Фото І. О. Курницької, 2021.*

жавного реєстру нерухомих пам'яток як об'єкт археології та історії виробництва (науки і техніки). Майдан був місцем видобування ґрунту зі значним вмістом селітри із насипу кургану скіфської епохи, а також його переробки і збагачення з метою підготовки сировини до виварювання. Час проведення цих видобувних робіт упродовж одного – двох сезонів припадає на 2-гу чв. – сер. XVII ст.[469]

Рештки доволі значних майданів, переважно у розораному вигляді, збереглися у складі курганних могильників чи окремими ґрупами поблизу м. Карлівки, с-ща Лании, сс. Білухівки, Варварівки, Верхньої Лании, Володимирівки, Давидівки, Максимівки, Мартинівки, Нижньої Лании, Тагамлицького, Тишенківки (див. ст. №№ 6, 8, 9, 47, 63, 80, 125, 142, 144, 172, 176, 178, 246, 257, 284, 290, 301). Всі майдани тяжіють до чорноземних ґрунтів вододілів та підвищень терас на берегах невеликих річок, отже, колишні кургани на їх місцях споруджувалися чи добудовувалися із чорноземних дернин над захороненнями кіммерійської та скіфської епох, містили глибокі поховальні ями чи мали рови та рівчаки, де й збиралася викристалізувана селітра природного походження.

Карлівка, м. Горщики 2-ї чв. XVIII ст. *Карлів. ІКМ.*

У плані датування часу влаштування і розробки насипів курганів на селітру вздовж Орчика можуть бути цікавими знахідки уламків гончарної кераміки з великого федорівського майдану у складі могильника VIII – вони належать посуду кін. XVII – 1-ї пол. XVIII ст.[470]

Карлівка, м. Сокира XVIII ст. Залізо. *Карлів. ІКМ.*

Так як спеціальних розвідкових обстежень на тематику пізнього українського середньовіччя в адміністративних межах Карлівщини не проводилося, то маємо лише окремі уламки гончарного посуду й керамічні вироби 2-ї чв. – сер., а то і 3-ї чв. XVIII ст., що знайдені за випадкових обставин та збереглися у музейних колекціях. Такі артефакти відомі з території Карлівки, поодинокі – Федорівки та Варварівки. Вони засвідчують існування тут за доби Гетьманщини сіл чи тільки-но розбудованих слобід. Доволі цікавою є добірка

[469] Андрієнко В. П. Майдани і майдановидні споруди України.– С. 7, 14.

[470] Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 16–17.

артефактів кін. XVIII – поч. XIX ст. з території міста, зібрана у Карлівському історико-краєзнавчому музеї.

На цьому невеликий огляд старожитностей та відомих і збережених об'єктів найдавнішої культурної спадщини Карлівщини можна завершувати.

Залишається згадати лише єдиний об'єкт історії містобудування на карлівських теренах – залишки села 2-ї чв. XIX ст. – Маріямполя (Маріїнполя) поблизу будівлі Федорівської Благовіщенської церкви, на південний захід від нагірної околиці с. Федорівки (див. ст. № 187) в лісовому масиві Карлівського лісництва. Вони на сьогодні мають ознаки археологічної пам'ятки Новітньої епохи[471]. Саме зразкове поміщицьке село було засноване графинею М. Г. Розумовською (1772–1865) у сер. – кін. 1820-х рр., отримало назву на її честь. У кін. 50-х рр. XIX ст. було розселене за рішенням нової власниці маєтку – великої княгині Олени Павлівни (1806–1873) напередодні відміни кріпосного права. Заселялося першою власницею переважно сиротами, після їхнього одруження. Молоді сім'ї забезпечувались усім необхідним для початку ведення власного господарства, житлом і господарськими будівлями та городніми ділянками[472]. Селянські будинки в Маріямполі будувалися лише мурованими із застосуванням цегли місцевого виробництва, були вкриті «тесом». Житло селян розташовувалося симетрично з обох боків широких радіальних прямих вулиць у трьох секторах, обнесених із заходу, півдня та півночі цегляним парканом[473]. Сектори, що розпланові дугоподібно – своєрідним напівколом, були звернені до майдану перед церквою.

Федорівка, с.
Маріямполь і кургани могильника V на «Військово-топографічній карті Полтавської губернії».
СПб., 1878.

Сьогодні у лісі збереглися підвищення від житлових будинків з уламками цегли 1820-х рр., проглядаються обвалування секторів Маріямполя, дугоподібний насип під паркан, ділянки старих мощених боєм цегли доріг. Рештки «зразкового» села, відображеного на картах-«триверстовках» 2-ї пол. XIX ст.[474], є прикладом старанно організованого поселення, влаштованого для забезпечення господарської діяльності величезного маєтку, і можуть бути не тільки об'єктом вивчення фахівців, а й використовуватися із туристично-екскурсійною метою.

На жаль, збереглися вище зазначені пам'ятки й археологічні об'єкти не всі або ж не у повному складі комплексів. У ході господарської діяльності людини в XX – на поч. XXI ст. частина з них була знищена, чимало насипів на різночасових могильниках порушені давніми чи сучасними грабіжниками. Розорюванням знищуються насипи невеликих курганів... З таким відношенням суспільства до решток об'єктів археологічної спадщини останніх семи тисячоліть невдовзі від них може нічого не залишитися... Щодо територій давніх поселень, то їх площа на сьогодні перетворюється на перекоп із ямок місцевих та «заїзджих» «пошуковців», які пере-

[471] Коваленко М. Пам'ятка XVIII–XIX ст. у нижній течії р. Орчик. – С. 67–69.

[472] Заблоцкий-Десятовский А. П. Граф П. Д. Кисилев и его время / А. П. Заблоцкий-Десятовский. – СПб., 1882. – Т. IV. – С. 297–300.

[473] Арандаренко Н. И. Записки о Полтавской губернии Николая Арандаренка, составленныя въ 1846 году: въ трехъ частяхъ. – Полтава: въ типогр. Губернскаго Правленія, 1849. – Ч. II. – С. 274–275.

[474] Военно-топографическая карта Полтавской губернии. – Ряд XXIV. – Л. 13.

лопачують культурні нашарування у пошуках кольорового металу і монет. Тому питання збереження об'єктів археологічної культурної спадщини наразі звучить, швидше, риторично, і не тільки у площині юриспруденції та виконання вимог законів і європейських хартій. Для цього мають відбутися зміни у свідомості людей...

Насамкінець, необхідно констатувати, що стан вивчення старожитностей території Карлівщини засвідчує завершення заходів з попереднього обліку й є приводом до проведення детальної інвентаризації наявних об'єктів археології. Частина з них – а це більше 25 комплексних пам'яток (груп курганних насипів) та окремих курганів – за наказом Міністерства культури України № 430 від 17.05.2017 р. отримала статус пам'яток археології місцевого значення і включена до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Напевне, продовженню цього процесу сприятиме і відображення їх у пропонованому читачеві виданні випуску «Зводу». Проведення поступової паспортизації й виготовлення проєктів землевідведення для ділянок, котрі займають пам'ятки, сподіваємося, призведе до їх збереження, принаймні, найзначніших серед них, залишаючи у спадок нащадкам.

О. Б. Супруненко

Пам'ятки історії. Доволі великою групою представлені на території Карлівщини пам'ятки та об'єкти історії.

Серед них є лише кілька, що репрезентують найдавніший етап освоєння українським населенням карлівських земель 2-ї чв. XVIII ст. Це – залишки Карлівської фортеці та Федорівського блокгаузу (див. ст. №№ 5, 188). Через стан збереження рештки історичних фортифікаційних об'єктів наразі варто розглядати вже як суто археологічні.

Майже зовсім не збереглися на території колишнього району і пам'ятки історії XIX – поч. XX ст., знищені більшовиками та революційним нігілізмом мас, безгосподарністю та подіями Другої світової війни. У цьому плані викликають цікавість хіба що залишки Маріамполя – «зразкового» поміщицького села 2-ї чв. XIX ст., чия планувальна структура збереглася під лісовим массивом північно-західніше с. Федорівки (№ 187). Проте, і вони на сьогодні, швидше, мають ознаки археологічної пам'ятки Новітньої епохи.

Лише кілька зі вцілілих об'єктів стосуються періоду Української революції 1917–1921 рр. Більшовицький жовтневий переворот 1917 р. у Петрограді приніс війну та боротьбу за національне відродження і незалежність України, збереження старого ладу або ж нове соціальне явище в уявленнях «вождів пролетаріату». На жаль, останнє отримало історичний пріоритет і призвело до братовбивчої війни, що охопила Україну, в тому числі й територію Карлівщини. На сьогодні ми не маємо більш-менш детальних свідчень про перебіг тих подій у мікрорегіоні, до того ж позначення їх місць та доль учасників конкретними об'єктами культурної спадщини. Хоча й те, що вціліло, вочевидь засвідчує жорстокість вказаного періоду в історії країни. До речі, загальної кількості тих, хто загинув у цей час, на жаль, невідомо. Поодинокі об'єкти, певним чином пов'язані з подіями боротьби за незалежність України, знаходяться неподалік с. Білухівки (див ст. № 268) та в с. Попівці (див ст. №№ 111, 115).

Тяжким колесом прокотилися по людських долях страхітливі 1930-ті рр. Наслідки комуністичного експерименту з соціалістичної перебудови села призвели до найбільшої трагедії XX ст. в Україні – Голодомору 1932–1933 рр. «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр. в Україні» засвідчує на території Карлівщини 476 померлих у ті страшні часи[475]. І ця цифра досить близька до реальної. Хоча наведені факти є тим, що зберегла людська пам'ять вже на поч. XXI ст., коли свідків трагедії майже не залишилося. «Книга пам'яті» свідчить,

[475] Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Полтавська область. – С. 232 –241.

про наступні людські втрати в населених пунктах району: у Бабайковому (2), Білухівці (104), Варварівці (73), Голобородьківському (7), Коржисі (7), Кумах (14), Ланні (60), Максимівці (1), Мар'янівці (21), Михайлівському (1), Нижній Ланні (11), Розумівці (9), Тагамлицькому (1), Попівці (107), у місті Карлівці 11 осіб. У сс. Вакулиха, Верхня Ланна, Давидівка, Знаменка, Іванівка, Климівка, Короленківка, Красне, Лип'янка, Львівське, Мартинівка, Павлівщина, Редути, Солона Балка, Тарасівка, Тишенківка, Холодне Плесо, Чалівка, Шевченка, Ясне загинула невідома кількість осіб[476]. Про страхітливі умови, в яких опинилося населення Карлівщини під час Голодомору, на сторінках «Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні» розповідають свідки цієї трагедії[477].

Голобородьківське, с. Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932–1933 рр.

Засвідчують трагедію Голодомору на території колишнього району 17 об'єктів. Це місця поховань (7) (див. ст. №№ 45, 113, 114, 179, 231, 270, 300), пам'ятні знаки (9) (див. ст. №№ 49, 57, 69, 73, 77, 119, 159, 165, 272), братські могили жертв трагедії (1) (див. ст. № 19).

У с. Климівці на пам'ятному знаку жертвам Голодомору 1932–1933 рр. є згадка і про пам'ять жертв наступної трагедії 1930-х рр. – репресій 1937–1938 рр., що за сталінською «плановою рознарядкою» зачепила і Карлівський край[478] (див ст. № 159).

Звісно, виклики XX ст. не обмежилися цими подіями. Величезною трагедією для Карлівщини, як і всієї України, стала Друга світова війна 1939–1945 рр. За свідченням «Книги пам'яті України» 4 838 жителів району не повернулись з її фронтів[479]. Про масштаби трагедії свідчать 69 виявлених об'єктів культурної спадщини цього періоду. Знаходяться вони у м. Карлівці, сс. Ланна, Мартинівка та майже кожному населеному пункті територіальних громад. Це – пам'ятні знаки полеглим землякам, братські та одиночні могили воїнів Червоної Армії, які загинули на території Карлівщини під час оборонних боїв 1941 р. та у вересні 1943 р. за визволення району від гітлерівської окупації, а також партизанів, розстріляних нацистами мирних громадян, жертв нацизму, які загинули під час тимчасової окупації 1941–1943 рр., пам'ятні знаки і дошки героям війни.

Ряд об'єктів історико-культурної спадщини Карлівського краю присвячені видатним землякам – це меморіальні й пам'ятні дошки, пам'ятні знаки та могили.

Дошки встановлені на честь Героїв Радянського Союзу Кучеренка М. П. (с. Білухівка) (див. ст. № 269) та Родинки С. Л. (с. Варварівка) (див. ст. № 293), заслуженого журналіста України і письменника Михайленка А. Г. (с. Варварівка) (див. ст. № 293), Героя Соціалістичної Праці і заслуженого працівника сільського господарства України Фисуна А. Л. (с. Лип'янка) (див. ст. № 72), заслуженого енергетика України Єжова Є. М. (м. Карлівка) (див. ст. № 23), заслуженого

[476] Там само. – С. 232–241.

[477] Там само. – С. 966 –974.

[478] Реабілітовані історією. Полтавська область: науково-документальна серія книг. – Київ; Полтава: Вид-во «АСМІ», 2004. – Кн. 2. – 720 с.; Реабілітовані історією. Полтавська область. – Київ; Полтава: Вид-во «АСМІ», 2005. – Кн. 3. – 720 с.; Реабілітовані історією. Полтавська область. – Київ; Полтава: Вид-во «АСМІ», 2006. – Кн. 4. – 736 с.

[479] Книга пам'яті України. Полтавська область. – Т. 4: Диканський район, Зіньківський район, Карлівський район. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 737–962.

Карлівка, м. Могила заслуженого майстра народної творчості України Ніколаєвського І. О. (1935–2002).

лікаря України Радевича Л. В. (м. Карлівка) (див. ст. № 24), заслуженого майстра народної творчості України Ніколаєвського І. О. (м. Карлівка) (див. ст. № 22).

На честь двічі Героя Радянського Союзу Берегового Г. Т. у Федорівці встановлене погруддя космонавта – уродженця села (див ст. № 230).

У м. Карлівка, сс. Ланна та Мартинівка та інших населених пунктах громад знайшли вічний спочинок відомі люди краю: Герой Радянського Союзу Симоненко М. І. (м. Карлівка) (див. ст. № 32); повний кавалер орденів Слави Максименко І. П. (м. Карлівка) (див. ст. № 29); Герої Соціалістичної Праці Щербина (Маренич) Г. С. (с. Голобородьківське) (див. ст. № 56), Беззубенко О. Д. (с. Тарасівка) (див. ст. № 127), Фисун А. Л. (с. Лип'янка) (див. ст. № 76); заслужений лікар України Радевич Л. В. (м. Карлівка) (див. ст. № 31), заслужений майстер народної творчості України Ніколаєвський І. О. (м. Карлівка) (див. ст. № 30), заслужений агроном УРСР Гавва Г. М. (м. Карлівка) (див. ст. № 27), заслужений енергетик України Єжов Є. М. (м. Карлівка) (див. ст. № 28).

Не оминули Карлівщину і наслідки горезвісної Афганської війни. Не повернувся з неї живим карлівчанин Шелехов Володимир Володимирович (похований у с. Михайлівське) (див. ст. № 88). У пам'ять про загиблих і померлих воїнів-учасників бойових дій у Демократичній Республіці Афганістан у м. Карлівці встановлено пам'ятний знак (див. ст. № 35). Також у Карлівці встановлений пам'ятний знак на честь карлівчан-ліквідаторів аварії на Чорнобильській АЕС (див. ст. № 42).

Є на території району й кілька об'єктів, що стосуються історії нашого сьогодення. Пов'язані вони з неоголошеною війною на Сході, що розв'язала проти України Російська Федерація. Непомірні імперські політичні амбіції та апетити, безпринципність нинішнього російського керівництва та керманича цієї держави принесли на землю України кров і смерть. Під час боїв за незалежність України та за різних трагічних обставин загинули Барвін Д. В. (с. Мартинівка) (див. ст. №№ 249, 250), Демиденко М. Ю. (с. Розумівка) (див. ст. № 120), Коновод Ю. М. (с. Ланна) (див. ст. № 137), Федоренко В. В. (м. Карлівка) (див. ст. № 33), Плужник В. П. (с. Верхня Ланна) (див. ст. № 147). Пам'ять Героїв увічнює також і пам'ятний знак у м. Карлівці (див. ст. № 43). Вічна слава Героям України!

Лише один об'єкт на території Карлівщини стосуються історії церкви. Це пам'ятка архітектури національного значення – церква Благовіщення Пресвятої Богородиці у с. Федорівка, що, на жаль, нині продовжує руйнуватися (див. ст. № 232).

Звичайно, що цей випуск «Зводу пам'яток...» не є повним. Таким він не може бути з багатьох об'єктивних причин, як би ми цього не хотіли. Адже постійно виявляються чи встановлюються нові пам'ятки, пам'ятні знаки, пам'ятники. Із різних причин можуть зникати вже існуючі. Пам'ятки, як і люди, мають своє життя і свою історію. Як приклад, можемо згадати пам'ятки та пам'ятники радянської доби, що увічнювали імена й діяння різних комуністичних вождів. Так, у результаті декомунізаційних процесів були демонтовані розтиражовані за шаблона-

Уродженці Карлівщини – учасники АТО/ООС:
Барвін Д. В. (1993–2015), Демиденко М. Ю. (1992–2014), Коновод Ю. М. (1964–2019).

ми пам'ятники діячам тоталітарного періоду: Ульянову (Леніну) В. І. (м. Карлівка, сс. Ланна, Мартинівка), Енгельсу Ф. (с. Нижня Ланна), Островському М. О. (с. Максимівка), Чапаєву В. І. (с. Попівка).

Доволі нетиповою є ситуація з погруддям уродженцю Карлівки – державному діячу радянського періоду, двічі Герою Соціалістичної Праці М. В. Підгорному (див. ст. № 307). Пам'ятник був встановлений 25 вересня 1976 р. на вул. Полтавський Шлях. Згідно рішення чотирнадцятої позачергової сесії Карлівської міської ради сьомого скликання від 18.11.2016 р. він був демонтований. Відповідні роботи мав провести Карлівський ВУЖКГ. Демонтований об'єкт планувалося передати до Карлівського історико-краєзнавчого музею, звісно зі створенням умов для вміщення погруддя як пам'ятки монументального мистецтва радянської доби до експозиції. Та зробити це в тісних коридорах музею не вдалося.

Згодом, рішенням сорок шостої позачергової сесії Карлівської міської ради сьомого скликання від 26 травня 2020 р., за листом благодійної організації «Фонд «Добробут. Благодійність. Розвиток», пам'ятник було передано останній на відповідальне зберігання з підписанням відповідної угоди. Голову Благодійної організації «Фонд «Добробут. Благодійність. Розвиток» Гуріну Н. Г. листом від 30.07.2021 р. проінформовано щодо дотримання правил відповідального зберігання та рекомендовано демонтувати цей пам'ятник, оскільки постать, яка зображена, підпадає під дію Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»[480].

Український інститут національної пам'яті (УІНП) повідомив в. о. Карлівського міського голови О. Стовбуна, що М. В. Підгорний (1903–1983) був членом ЦК КПУ (1952–1966 рр.), членом Президії ЦК КПУ (1953–1963 рр.), членом ЦК КПРС (1956–1981 рр.), Першим секретарем ЦК КПУ (1957–1963 рр.), членом Президії Політбюро ЦК КПРС (1960–1977 рр.). Таким чином, М. В. Підгорний є особою, яка обіймала керівні посади у комуністичній партії. Відповідно до пп. «г» п. 4 частини першої Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» до символіки комуністичного тоталітарного режиму віднесені зображення, пам'ятники,

[480] Лист Карлівської міської ради № 06-20/2542 від 25.08.21 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

пам'ятні знаки, написи, присвячені особам, які обіймали керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), особам, які обіймали керівні посади у вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних чи автономних радянських республік, органах влади та управління областей, міст республіканського підпорядкування, працівникам радянських органів державної безпеки всіх рівнів.

УІНП звернув також увагу на те, що згідно статті 4 згаданого вище Закону, виготовлення, поширення, а також публічне використання символіки комуністичного тоталітарного режиму заборонене та наголосив на необхідності виконання вимог чинного законодавства, наполягаючи на невідкладному демонтажі погруддя двічі Героя Соціалістичної Праці М. В. Підгорного на стадіоні ФК «Карлівка» у м. Карлівка Полтавської області[481]. Можливо, наслідком цього стане вміщення скульптурного погруддя до експозиції місцевого музею чи відкритого майданчика на його подвір'ї, чим забезпечуватиметься виконання законних вимог.

На сьогодні лише зовсім невелика частина з описаних нерухомих об'єктів культурної спадщини колишнього району, які ми в тексті називаємо «пам'ятками», має повною мірою юридичний статус пам'яток історії та культури. Для отримання і набуття ними такого статусу для більшості описаних об'єктів необхідно провести ще чимало роботи – укласти облікову документацію, детальні описи технічного стану, акти обстежень, провести землевпорядкування і визначення меж територій, де вони розташовані, встановити їх охоронні зони. Після цих суто формальних дій вказані об'єкти, відповідно до вимог чинного пам'яткоохоронного законодавства, можуть бути взяті на облік, отримавши статус нововиявлених об'єктів культурної спадщини. Це знайде відображення у відповідному наказі Департаменту культури і туризму Полтавської обласної державної адміністрації. Із надходженням облікової документації до Міністерства культури та інформаційної політики України щойно виявлені об'єкти культурної спадщини мають бути включені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, з визначенням їх юридичного статусу за категоріями «національних» чи «місцевих». Виконання цих заходів повинно стати сутністю пам'яткоохоронної діяльності територіальних громад Карлівщини. І від рішення кожної із громад буде залежати, які об'єкти культурної спадщини ми зберігаємо для майбутніх поколінь, що ми залишимо для нашої пам'яті й які пам'ятки позначатимуть місцеві корені на українській землі, увічнюватимуть кращих із кращих наших земляків.

За переглядом списків (переліків) пам'яток історії та культури, передбачених пунктом 4 розділу ІІ «Прикінцеві положення» Закону України від 16 грудня 2004 р. № 2245-IV «Про внесення змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини», статус об'єктів культурної спадщини мають також чимало меморіалів, місць поховань й окремі монументальні пам'ятні комплекси, що увічнюють події часів Української революції 1917–1921 рр., Другої Світової війни 1939–1945 рр. та ін., обліковані згідно рішень виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 та № 165 від 23.04.1984 рр. Проте, частина назв цих історичних об'єктів, вказаних у відповідних документах, була заполітизованою і на сьогодні вже не відповідає сучасним уявленням про історичні події в Україні, інколи прямо фальсифікуючи їх сутність та зміст.

О. С. Лимар

Архітектурні об'єкти. Архітектурна спадщина Карлівщини представлена окремими будівлями кін. XIX – поч. XX ст. Цілісне містобудівне середовище містечка Карлівки було знищене новітньою розбудовою, а також внаслідок антирелігійної істерії 1930-х рр.

Містечковим осередком виступала територия колишньої Карлівської фортеці, що знаходилася південніше вул. Полтавський Шлях та на схід по схилу від вул. Радевича. За-

[481] Лист Українського інституту національної пам'яті № 1914/09.1-07-20 від 16.07.2020 // Там само.

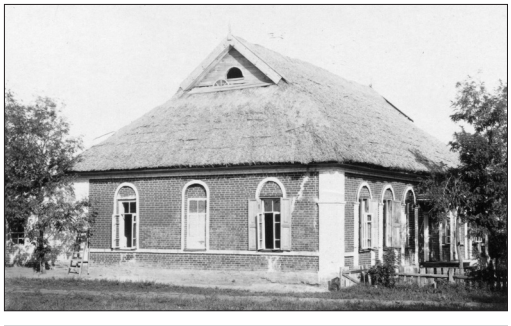
лишки фортеці не збереглися: вали виявилися розпланованими, рови закиданими до кін. XIX ст.

Одним із найвизначніших об'єктів міста була Успенська церква, зведена у 1817 р. в стилі класицизму[482]. Хрестокупольна, але прямокутної форми, зі слабко вираженим трансептом. Фасади членувалися пілястрами доричного ордеру. Три входи оформлювалися доричними портиками, до яких вели сходи. Вівтарна абсида була напівкруглою. Середохрестя увінчувалося великим циліндричним барабаном із напівсферичним куполом. Портик західного фасаду фланкувався двома баштами-дзвіницями прямокутної форми під напівсферичними банями. Церква була однією із найяскравіших пам'яток доби класицизму на Полтавщині. Остаточно зруйнована за атеїстичної істерії у 1937 р.

Карлівка, м-ко. Успенська церква. *1914.*

Серед втрачених архітектурних об'єктів соціальної інфраструктури увагу привертали будівлі міністерських училищ (чоловічого та жіночого), а також сиротинець. Дитячий сиротинець відкрито в 1881 р. Він призначався для 30–35 дітей. Будівля була доволі оригінальною, судячи за фотознімком: дерев'яна конструкція, обкладена цеглою, під очеретяним вальмовим дахом. Невеликі вікна мали прямокутну форму й аркове обрамлення по цегляному фасаду.

* Карлівка, м-ко. Будинок сиротинця.
Фото М. Т. Індутного, 1889.

* Карлівка, м-ко. Будинок Карлівського двокласного чоловічого Міністерського училища.
Фото М. Т. Індутного, 1889.

Карлівське двокласне чоловіче Міністерське училище було відкрите в 1878 р. У 1885 р. побудована його нова будівля. Як і аналогічна жіночого училища, вони виступали зразками історизуючої архітектури, з відсиланнями до італійських взірців. Скромні, але витончені обралення прямокутних вікон, фронтони над фасадами, фланковані цегляними стовпчиками, що завершували кутові пілястри, – усі ці рішення надавали будівлям гарних пропорцій і не вимагали значних витрат на спорудження. Жіноче училище мало декоративну композицію (можливо, гербову) на фронтоні. Проте, ці будівлі не збереглися на сер. XX ст.

Важливу роль у сприйнятті міста відігравала й архітектура промислових об'єктів: заводів, млинів та допоміжних інфраструктурних будівель. Більшість із них виявилися зруй-

[482] Полтавщина: енциклопедичний довідник. – С. 328.

* Житловий будинок Карлівського машинобудівного заводу.
Сер. XIX ст. 1958. Карлів. ІКМ.

Карлівка, м.
Будівля залізничної станції «Карлівка».
1896. Фото О. Б. Супруненка, 2022.

нованими протягом 1941–1943 рр. До нашого часу дійшли окремі будинки, зокрема, гуртожиток машинобудівного заводу, який, швидше за все, є дуже перебудованою поміщицькою садибою сер. XIX ст. (див. ст. № 20)

Будівля залізничної станції «Карлівка» залишається яскравим взірцем архітектури неоренесансу або «бозару». Зведена протягом 1895–1896 рр., вона урочисто відкрита разом із залізничною гілкою Полтава – Карлівка (власне спрямованою саме до Карлівського маєтку) 5 жовтня 1896 р. Капітально відремонтована в 2011 р.[483], звісно ж, з порушеннями автентичності невеликого провінційного вокзалу. На сьогодні це, швидше, своєрідний символ епохи, з долученням численних новацій поч. XXI ст. Проте, в ній збереглося чимало елементів від будівлі кін. XIX ст., що після дослідження та вирішення питання статусу архітектурного об'єкта, може претендувати на включення до Списку об'єктів культурної спадщини Полтавської області.

Цікавими об'єктами архітектури рубежу XIX–XX ст. є будівлі історико-краєзнавчого музею (поштово-телеграфної контори) та дитячої бібліотеки (колишньої аптеки) по вул. Полтавський Шлях. Одноповерхові будівлі з простим цегляним декором надають уявлення про історичне тло колишньої забудови центральної частини міста[484] (див. ст. №№ 21, 25).

Серед архітектурних об'єктів довоєнного періоду особливу увагу привертав старий Будинок культури, збудований у стилі радянського конструктивізму в 1936 р. Загальний кубічний об'єм фойє акцентувався лоджією на два поверхи із великими вікнами. По боках розташовувалися сходові клітини, акцентовані вузькими високими вікнами. Нависання аттикового поверху підтримувалося двома циліндричними колонами, через які на рівні перекриття першого поверху проходила балконна плита на ширину всієї лоджії. Найдавніше відоме фото цієї будови датоване 1936 р. Існують фотознімоки 1943 і 1954 рр. Будівля була знесена в кін. 1980-х рр. Новий Будинок культу-

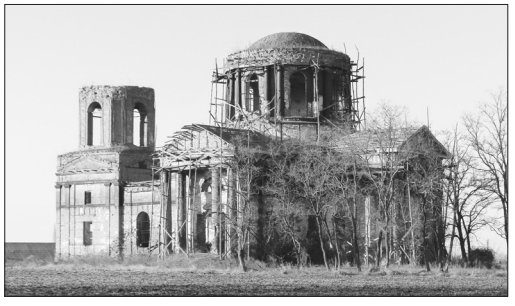

* Карлівка, смт. Районний будинок культури. 1936.
Перед демонтажем пам'ятника Й. Сталіну.
Фото 1954. Карлів. ІКМ.

[483] Україна. Атлас залізниць. – Мірило 1: 750 000. – К.: ДНВП «Картографія», 2008. – 80 с.

[484] Карлівський історико-краєзнавчий музей. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://vidkulkarl.nethouse.ua/services/karlvskii-storiko-kraznavchii-muzei

ри також виявився цікавим в архітектурному плані: це виразний зразок радянського модернізму з великим заскленим фойє, зовнішніми евакуаційними сходами, що надають виразності бічним фасадам. Про визнання його пам'яткою мають подбати наступні покоління пам'яткоохоронців.

Федорівка, с. Церква Благовіщення Пресвятої Богородиці. 1828. Сучасний вигляд. *Фото А. С. Арояна, 2019.*

Необхідно нагадати й про інші збережені об'єкти архітектури на Карлівщині – всі на території Ланнівської територіальної громади. Їх кілька, вони надзвичайно яскраві й заслуговують найпильнішої уваги не тільки фахівців, а й широких кіл громадськості.

Перш за все, це церква Благовіщення Пресвятої Богородиці на плато правого високого берега р. Орчика у правобережній частині Федорівки (див. ст. № 234), збудована 1828 р. коштом графині Марії Григорівни Розумовської. Вона є виразною пам'яткою російського класицизму[485]. Мурована, хрещата у плані, однобанна. Розробка середохрестя відсилає до стилістики римської барокової архітектури XVII–XVIII ст. Про це нагадують дугоподібні внутрішні абриси стовпів зі спареними доричними колонами. У підкупольному просторі практично відсутні паруси, що є невід'ємною складовою хрестокупольного храму. Отже, композиція і пропорції архітектурних елементів інтер'єру споруди доволі рідкісні для Полтавщини і зближують її з групою місцевих церков-ротонд у Диканці і Вергунах.

Бічні гілки храму перекриті коробчастими склепіннями. Центральний простір середохрестя вкритий напівсферичним куполом на циліндричному світловому барабані, в якому розміщені вісім аркових вікон. Барабан має розвинутий карниз із великим виносом і декоративно вирізняється спареними тричетвертними колонами доричного ордеру. Усі чотири фасади церкви свого часу були акцентовані чотириколонними доричними портиками скомпонованих попарно колон, що завершувалися трикутними фронтонами[486]. У 1878 р. із західного боку поряд із храмом зведено двоярусну дзвіницю, з'єднану із об'ємом церкви стилістично витриманою вставкою. Для цього було розібрано західний портик. Усі фасади першого ярусу дзвіниці мають невисокі трикутні фронтони. Кути другого ярусу оформлені скосами, що утворюють так званий «восьмерик» і надають її стриманому силуету більш витончену пластику. Форма куполу дзвіниці восьмигранна, на відміну від напівсферичного куполу церкви. Оформлення інтер'єру олійним живописом свого часу створювало ілюзію кессонного куполу. На парусах містилися зображення євангелістів[487].

У 1930-х та 1962 рр. церкву неоднарозово закривали, пізніше використовуючи для господарських потреб як склад мінеральних добрив. Серйозні руйнування спричинила пожежа, що виникла в результаті потрапляння блискавки у 1970-ті рр. Враховуючи унікальність споруди, постановою Ради Міністрів УРСР від 26.09.1979 р. № 442 Благовіщенська церква

[485] ЦДІАУ. – Ф. 1632. – Оп. 1. – Спр. 35. – Арк. 22; ДАПО. – Ф.Р.-4085. – Оп. 16. – Спр. 181. – Арк. 1–21, 24, 26, 29, 30; Спр. 205. – Арк. 2–4, 6.

[486] Мокляк В. О., Павленко В. А., Пилипець В. А., Пустовіт Т. П. Федорівка с., Карлівський р-н. Православної Церкви (з 1990-х – УПЦ МП) громада. Благовіщенська церква // Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 тт. – Т. 12: Релігія і церква. – С. 657–658.

[487] [Павленко В. А.]. Благовіщенська церква // Полтавщина: енциклопедичний довідник. – С. 68.

була взята під охорону держави як пам'ятка республіканського значення[488], що підтверджене Наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 02.06.1999 р. № 128. Наразі церква є пам'яткою архітектури національного значення, з охоронним № 1479. Проте й досі будівля знаходиться в аварійному стані, а розпочаті в 2000-х рр. реставраційні роботи не отримали продовження. Питання збереження цього архітектурного шедевру повинне стати нагальним не тільки для жителів Ланнівської громади, а й для переважної більшості карлівчан. Адже такої церкви не мають жодна із сусідніх територіальних громад.

Не менш цікавим є будинок земської школи у с. Климівці (див. ст. № 161), споруджений Костянтиноградським земством 1914 р. Це одноповерхова цегляна будівля, що стилістично відповідає стилю модерн (так званому «цегляному стилю»), котрий притаманний кільком школам колишнього повіту. Вона симетрична Ш-подібна, з виступами трьох ризалітів із головного фасаду. Ризаліти обрамлені пілястрами й увінчані ступінчастими парапетами з декоративними елементами із фігурної та різаної цегли. Характер декору та абриси парапетів нагадують взірці східнонімецької архітектури. Вікна оздоблені сандриками із замковими елементами з фігурної цегли. Центральний ризаліт має три вікна, що нагадують модифіковані «венеційські вікна» з центральною широкою частиною і двома вузькими по боках. Будівля має коридорне планування із поздовжними несучими стінами.

Високий ступінь збереженості архітектурних елементів фасадів, відсутність значних пошкоджень кладки і прибудов дозволяє розглядати школу як потенційну пам'ятку архітектури місцевого значення. Цьому сприяє й використання будівлі в якості амбулаторії загальної практики сімейної медицини[489].

Таким чином, невелика кількість існуючих архітектурних об'єктів істотно доповнює пам'ятковий потенціал Карлівщини, впливаючи на його різноманіття та створюючи прецедент до розширення. Звісно, в умовах повністю перебудованого в післявоєнний час невеликого міста й сучасної забудови сіл важко відшукати автентичні архітектурні вкраплення попередніх століть. Хоча такі дослідження потрібні і вони обов'язково дадуть результати. Згадаємо, принаймні, добре відому низку магазинів у центрі Карлівки – так званий торговий ряд, що збудований на поч. XX ст. на місці колишнього кутка Красилівки. У відбудованих і черговий раз перебудованих на поч. XXI ст. приміщеннях вочевидь можна впізнати рештки ряду типових «лавок»-крамничок 1900-х рр., що залишалися своєрідною візитівкою повсякденного життя містечка у складні

* Карлівка, м.
Магазини колишньої райспоживспілки, у минулому Красилівські ряди.
1970-ті рр. Карлів. ІКМ.

[488] Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: каталог-справочник. – К.: Будівельник, 1985. – Т. 3. – С. 290.

[489] Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 тт. / Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 тт. / [гол. ред. О. А. Білоусько]; Центр дослідж. істор. Полтавщини Полтав. обл. ради. – Полтава: – Т. 6: Освіта і наука. – Кн. 1: Абаза – Крекотень. – Полтава: ПЦ «Мозаїка», 2017. – С. 1058–1059.

1930-ті рр. Деякі з них зберегли залишки колишніх архітектурних рішень фасаду, більшість – тільки несучі стіни.

Цікавими можуть бути й зразки збережених громадських будівель поч. – 2-ї чв. ХХ ст., зокрема, 1911 р., переобладнана під Св. Пантелеймонівську церкву (аналог у с. Климівці), колишня будівля міської ради (можливо 1902 р.) тощо.

А. С. Ароян

Післяслово. На останок, робоча група висловлює щиру вдячність усім, хто долучився до підготовки видання, надавав необхідну інформацію чи допомагав іншим чином під час написання цієї книги. А це – не лише науковці науково-дослідного експозиційного відділу природи Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, карлівські музейники, вчителі й керівники навчальних закладів, а й очільники громад та старостатів. Чимало фактів допомогли встановити і численні жителі Карлівщини, які прагнули зберегти відомості про історичні й культурні набутки своєї землі. За це їм наша щира пошана і добра згадка від прийдешніх поколінь.

З боку редакційної колегії окрему подяку необхідно скласти робочій групі у складі співробітників Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, які безпосередньо у 1986–1987, 2018–2021 рр. виїжджали в експедиції та відрядження до колишнього Карлівського району, обстежували пам'ятки історії, археології, архітектури. Це завідувачки науково-дослідного відділу пам'яткознавства Андрієць Валентина Андріївна (1946–2017), Сиволап Наталія Миколаївна, завідувач сектору пам'яткознавчих досліджень Скирда Олег Анатолійович, наукові співробітники відділу пам'яткознавства Лимар Олександр Сергійович та музеєзнавства Головко Людмила Андріївна. Об'єкти археологічної культурної спадщини Карлівщини вивчалися в польових умовах і завідувачем відділу археології, наразі директором музею, кандидатом історичних наук, старшим науковим співробітником, заслуженим працівником культури України Супруненком Олександром Борисовичем, моніторинг стану збереження старожитностей здійснювався завідувачем науково-дослідного відділу фондів Ткаченком Олександром Михайловичем, завідувачкою науково-дослідного експозиційного відділу археології Мельниковою Іриною Сергіївною, науковим співробітником цього ж відділу Курницькою Іриною Олександрівною, за участі водія музею Кашнікова Сергія Леонідовича. Архітектурні об'єкти були темою досліджень для полтавського архітектора та пам'яткознавця, кандидата архітектури, доцента Арояна Артура Саргісовича, а фортифікаційні й інші об'єкти Карлівщини, разом із маловідомими сторінками історії мікрорегіону – старшого наукового співробітника Карлівського історико-краєзнавчого музею Пилипця Віталія Андрійовича, який разом із Бондаренко Зінаїдою Назарівною підібрав до видання цікаві історичні світлини, більшість із яких публікується вперше.

Чимало уточнень та доповнень до статей підготовлено директоркою Карлівського історико-краєзнавчого музею Федорченко Іриною Олександрівною та науковою співробітницею музею Монастиренко Валентиною Павлівною, а також аспіранткою Інституту археології НАН України Коваленко Марією Григорівною.

Сподіваємося, що виконана в процесі підготовки видання робота, крім безперечної користі для справи пам'яткоохоронництва й вивчення історії Карлівщини, стане стимулом до нових досліджень розмаїття історико-культурної спадщини мікрорегіону у майбутньому. У такому разі авторський колектив вважатиме свою місію виконаною.

* Фотознімки, позначені зірочкою, публікуються вперше.

Карлівська територіальна громада

Карлівка м., центр територіальної громади

1. Дуби черешчаті – ботанічна пам'ятка природи місцевого значення (природа)

Розташована на території м. Карлівка, в районі залізничної станції.

Знаходиться у віданні Карлівського виробничого управління житлово-комунального господарства.

Обстежувалась: Н. О. Смоляр (2008 р.), О. В. Халимон, Л. В. Чеботарьовою (2016 р.).

Площа 3,5 га. Охороняється за рішенням Полтавської обласної ради (четверта сесія четвертого скликання) від 24.12.2002 р.

Ботанічна пам'ятка природи створена з метою збереження залишків вікового насадження дуба звичайного. Складається з 74-х дубів віком близько 100–170 років, що зростають недалеко від залізниці, навколо стадіону ФК «Карлівка». На всіх дубах білою фарбою проставлені номери. Висота дерев складає 18–22 м, обхвати стовбурів – 176–380 см. Більшість дерев знаходиться у гарному стані, частина – у задовільному.

Виконує екологічні та рекреаційні функції.

Джерела та література: НА ПКМВК. – Спр. 01-116. – Арк. 109; Спр. 01-195. – Арк. 77 зв., 78, 78 зв.; Регіональна екомережа Полтавщини / [під заг. ред. О. М. Байрак]. – Полтава: Верстка, 2010. – С. 112–113, додаток: С. 7; Природно-заповідний фонд Полтавської області: реєстр-довідник / Н. О. Смоляр. – Полтава: ШвидкоДРУК, 2013. – С. 52.

Н. О. Смоляр, О. В. Халимон

2. Красноперівка – ландшафтний заказник місцевого значення (природа)

Розташований на східній околиці м. Карлівки, на території Карлівського лісництва, у кв. 14-23.

Знаходиться у віданні Державного підприємства «Новосанжарський лісгосп».

Обстежувався: Т. Л. Андрієнко, І. А. Коротченко, О. М. Байрак (1994 р.); Н. О. Смоляр, М. В. Слюсарем (2008 р.); Д. А. Давидовим (2014 р.); О. В. Халимон, Л. В. Чеботарьовою (2016 р.).

Охороняється згідно з рішенням Полтавської обласної ради від 28.02.1995 р. «Про затвердження додаткового переліку заповідних територій та об'єктів області».

Площа: 317,0 га.

Заповідний об'єкт створено з метою збереження кленово-дубово-соснових насаджень з різноманітною флорою та фауною.

Територія заказника репрезентує природний лісовий комплекс. Рослинний покрив представлений переважно дубовими, в'язово-дубовими, в'язовими, біловербовими та білотополевими лісами, невеликі площі займають штучні соснові і березові насадження. На території лісового масиву у фітоценотичному відношенні переважають угруповання кленово-липово-дубових лісів. Вони займають значні площі на вирівняних і дещо підвищених ділянках лівого берега р. Орчика з дерново-опідзоленими ґрунтами. Структура та флористичний склад лісового масиву є в цілому типовими для Лівобережного Лісостепу, для байрачних дібров. Деревостани формують дуб звичайний, липа серцелиста, клен гостролистий, клен польовий, в'яз гладенький, берест, груша звичайна, яблуня лісова. У підліску домінують ліщина звичайна, бруслина бородавчаста та європейська, значна участь клена татарського – середземноморського виду, особливо на галявинах і узліссях. Трав'янистий ярус має мозаїчний характер. Домінантами частіше виступають зірочник ланцетовидний, яглиця звичайна, подекуди – конвалія звичайна. Основне флористичне ядро утворене типовими неморальними видами: купиною багатоквітковою, медункою темною, копитняком європейським, просянкою розлогою, регнерією собачою, куцоніжкою лісовою, розхідником шорстким, тонконогом дібровним, дзвониками кропиволистими та ін. Навесні суцільний покрив утворюють лісові ефемероїди – ряст ущільнений, проліска сибірська, анемона жовтецева, пшінка весняна, зірочки жовті та ін. На деяких ділянках виявлені ценози, які формуються на основі створених культур сосни звичайної. У деревостанах разом із середньовіковою сосною зустрічаються дуб звичайний, клен ясенолистий, робінія звичайна. У складі чагарників значна участь бузини чорної. Травостій має трансформований характер. У ньому переважають лісові «бур'янові» види

– кінський часник черешковий, кропива дводомна, підмаренник прибережний, чистотіл звичайний, геранiь Робертова.

На території заказника у складі дібров зустрічаються рідкісні угруповання із домінуванням у підліску свидини кров'яної. Їх деревостан у віці 70–90 років має зімкненість крон 0,8–0,9, висоту 17–20 м і продуктивність II класу бонітету.

В'язово-дубові та похідні від них чисті в'язові ліси локально трапляються у прирусловій частині заплави р. Орчика, на лучних слабкосолонцюватих чорноземних ґрунтах.

Вербові ліси розташовуються вузькими смугами переважно вздовж берегів річки. Вони представлені угрупованнями з розрідженим і малосформованим травостоєм, у складі якого зростають хвощ польовий, тонконіг лучний, ситник розчепірений, вербозілля лучне, бугила лісова, вероніка довголиста та ін. До складу деревостану цих лісів, окрім верби білої, нерідко входить верба ламка.

Незначні площі по периферії лісового масиву на зниженнях центральної частини заплави, навпроти с. Попівки, займають білотополеві ліси. Угруповання представлені чистим одноярусним деревостаном тополі білої (зімкненість крон 0,7, вік 70 років і висота близько 20 м), без підліску та з досить сформованим травостоєм, в якому ростуть хміль звичайний, кропива дводомна, чистотіл великий, розхідник звичайний та ін.

Штучні насадження сосни звичайної та берези повислої виявлені на лівому березі р. Орчика. Вони мають 60–70-річний вік. Їх посадки, очевидно, відбувалися на місці природних соснових лісів на сухих піщаних ґрунтах, які, втім, навіть раніше у зв'язку із специфікою геоморфології долини річки та слабким розвитком її борової тераси, займали обмежені площі. Травостій таких насаджень дуже збіднений, у його складі зростають куничник наземний, тонконіг вузьколистий, зірочник злаковий, очиток Рупрехта та ін.

Серед інших типів угруповань у заказнику виявлені остепнені луки та фрагменти піщаних степів, що невеликими ділянками формуються на узліссях (у їх складі переважають куничник наземний, пирій повзучий, костриця валіська, осока рання, псамофіліелла мурова, перстач сріблястий, конюшина польова, лещиця волотиста, жовтець багатоквітковий, щавель кислий, цмин пісковий та ін.).

На узліссях дубових лісів, з-поміж інших, зростають рідкісні та малопоширені у Полтавській області види: косарики тонкі, хартолепіс середній.

На території заказника відмічені ділянки болотяної та прибережно-водної рослинності, поширені вздовж русла і біля невеликих струмків-приток р. Орчика. Вони представлені угрупованнями з домінуванням очерету звичайного та осоки гострої, з участю видів прибережно-водного високотрав'я: плетухи звичайної, плакунів верболистого та прутовидного, осоки лисячої, веху широколистого, вовконогу європейського, коронарії зозулячої, герані пагорбкової та ін. У заплавних озерах і безпосередньо у руслі Орчика відзначені угруповання вищої водної рослинності, сформовані ряскою малою, ба-

гатокорінником звичайним, жабурником звичайним, кушіром занурeним.

Усього зустрічається близько 400 видів рослин. З них до Червоної книги України включені: плодоріжка болотяна, косарики тонкі, тюльпан дібровний. Зростають регіонально рідкісні види: конвалія звичайна, проліска сибірська, родовик лікарський, серпій увінчаний, козельці українські, хартолепіс середній.

Фауна заказника досить багата. Зустрічаються фонові види: заєць сірий, борсук, лисиця звичайна, сліпак звичайний, деркач, дрізд співочий, вівчарик-ковалик, соловейко східний, плиска біла, щиглик. Виявлені тварини, занесені до Червоної книги України: лелека чорний, журавель сірий, шуліка чорний, голубсиняк, сорокопуд сірий, баранець великий, горностай, видра річкова, вухань звичайний. Зустрічаються і регіонально рідкісні види тварин: боривітер звичайний, кібчик, куріпка сіра, дрізд-омелюх, кропивник, вівчарик весняний, мухоловка мала, чиж, часничниця звичайна.

Джерела та література: НА ПКМВК. – Спр. 01-116. – Арк. 88; Спр. 01-195. – Арк. 79, 79 зв.; Байрак О. М., Стецюк Н. О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини / О. М. Байрак, Н. О. Стецюк. – Полтава: Верстка, 2005. – С. 86, 144, 153, 156 170, 172; Давидов Д. А. Урочище «Красноперівка» – цінний природний масив на межі лісостепової і степової зон на Лівобережжі України / Д. А. Давидов // Природні та техногеннозмінені екосистеми прикордонних територій у постчорнобильський період: мат-ли міжнар. наук. конф. «Структурно-функціональна організація природних і антропогенно трансформованих екосистем прикордонних територій»: зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. студент. конф. Чернігів, 9–11 жовтня 2014 р. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2014. – С. 18–20; Природно-заповідний фонд Полтавської області: реєстр-довідник / Н. О. Смоляр. – Полтава: ШвидкоДРУК, 2013. – С. 51; Регіональна екомережа Полтавщини / [під заг. ред. О. М. Байрак]. – Полтава: Верстка, 2010. – С.112–113; Червона книга України. Рослинний світ / [за ред. Я. П. Дідуха]. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 127, 148, 155; Червона книга України. Тваринний світ / [за ред. І. А. Акімова]. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 405, 419, 442, 453, 462, 477, 502, 539, 543.

Н. О. Смоляр, О. О. Шиян, О. А. Деркаченко

3. Місцезнаходження І, пізній палеоліт (археол.)

Знаходиться у південно-східній схиловій частині міста, близько середини вул. Холодноярської та Торгової.

Оглядалося Г. П. Заїкою 1994 р., який зібрав відомості про знахідки викопної фауни.

Розташоване на терасоподібному уступі в основі правого корінного берега р. Орчика (рр. Орчик – Оріль – Дніпро), висотою 14–16 м над рівнем заплави, видовженому майже в меридіональному напрямку. На сьогодні ця сплощена ділянка всуціль вкрита житловою забудовою. На 70–80-ті рр. XX ст., коли над схилом почали з'являтися нові будинки, при спорудженні їх фундаментів та за інших земляних робіт, почали виявлятися кістки викопної четвертинної фауни, зокрема, кілька розламаних бивнів мамонтів, частини їх черепів, інші кістки. Місцеві жителі розповідали про знахідку на глибині 1,2 м у суглинку горілого прошарку з вуглинами й дрібними кісточками. Тут же знайдено й кілька сколів кременю чорного кольору.

Нижче, край підошви тераси, під час поглиблення русла Орчика й облаштування міського пляжу (поч. 90-х рр. XX ст.), у піщаних відкладеннях заплави (глибина 2–4 м) також знаходили кілька кісток мамонта, тура та ін. тварин.

Цілком можливо, що ці знахідки мають відношення до пізньопалеолітичного місцезнаходження, пов'язаного з існуванням невеликого короткотривалого стійбища пізньопалеолітичної людини. Проте, досі очевидних виробів із кременю пізньопалеолітичної доби тут не виявляли.

Шурфування ділянки тераси на схилі не проводилося.

Місцезнаходження потребує пильної уваги фахівців та краєзнавців до можливих нових знахідок кісток тварин і виробів із кременю.

Джерела та література: Кулатова І. М., Супруненко О. Б. Звіт про обстеження пам'яток археології на території м. Карлівка Полтавської обл. / Кулатова І. М., Супруненко О. Б.; ЦОДПА // НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 214. – Арк. 3–4; Супруненко А. Б. Археологические памятники Кар-

ловского района Полтавской области: каталог / А. Б. Супруненко; УООПИК, ПОО; ПКМ. – Полтава, 1990. – С. 13.

О. Б. Супруненко

4. Місцезнаходження II, неоліт, скіфський час (V тис. до н. е.; 2-га пол. V ст. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,2 км на північний схід від автомосту через р. Орчик по шосе Р-11 «Полтава – Красноград», за 1 км на захід – північний захід від околиці с. Попівки.

Обстежувалося Г. П. Заїкою 1994 р., оглянуте О. Б. Супруненком 2015 р.

Розташоване на невеликому видовженому в широтному напрямку дюнному підвищенні у заплаві лівого берега р. Орчика (рр. Орчик – Оріль – Дніпро) висотою до 1,5 м. Під час початку робіт із днопоглиблення річки 1994 р. на цій дюні зібрано кілька бронзових наконечників стріл 2-ї пол. V – поч. IV ст. до н. е., дещо пізніше до Карлівського міського тоді громадського музею приносили уламки ліпного неолітичного дніпро-донецького посуду й платівку сірого кременю, начебто виявлені на поверхні цього ж підвищення.

Подальша доля знахідок невідома. Проте, виходячи з їх складу, місцезнаходження може бути залишками кількох різночасових стійбищ у заплаві річки.

На сьогодні дюна задернована. Шурфування не проводилося.

Джерело: Повідомлення Г. П. Заїки, 1994 р. // Особистий архів автора.

О. Б. Супруненко

5. Карлівська фортеця, козацький час (2-га чв. XVIII ст.) (іст., археол.)

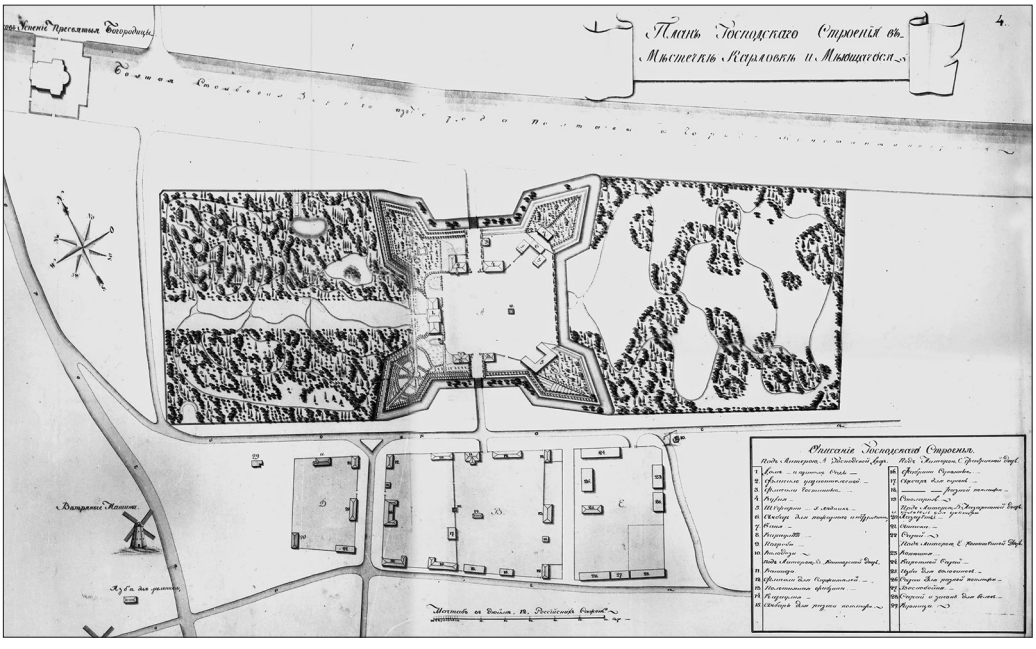
Знаходиться у південно-східній надсхиловій частині міста, на схід від вул. Радевича і південь від вул. Полтавський Шлях.

За записами щоденника бунчукового товариша Я. А. Марковича (1696–1770), який 8–12 жовтня 1731 р. перебував у Карлівці, відомо, що в колишній слободі, осадженій генерал-аншефом російської армії, Київським генерал-губернатором Іоганном-Бернгардом Вейсбахом (?–1735), саме і знаходилася резиденція останнього, де приймалися високі військові чини, серед яких були й іноземці. На карті Української лінії, наведеній Ф. Ф. Ласковським (1866), на правому корінному березі р. Орчика, в районі сучасної Карлівки нанесене умовне зображення двох блокгаузів, що рахувалися як штатні одиниці оборонної лінії, перебуваючи у користуванні головнокомандувача, з налагоджуванням необхідних умов для проживання й надійного захисту. Про існування фортеці у подорожньому щоденнику під час відвідин Карлівки згадував академік Й. А. Гюльденштедт (1745–1781) 16 вересня 1774 р. За «Атласом Землям Владения Его Сиятельства Господина Генерал майора и кавалера Графа Льва Кирилловича Разумовскаго, Карловской Волости… Сочиненъ 1817-го года» відомі «Планъ Части Селенія Мѣстечка Карловки» та «Планъ Господскаго Строенія въ Мѣстечкѣ Карловкѣ имѣющагося», де чітко нанесені обриси валів прямокутного в плані укріплення зі входом із західної сторони, кожен кут якого обладнано значними за розмірами бастіонами.

Рештки фортеці були помітні на поч. 70-х рр. XIX ст., коли отримали опис в анкетуванні Центрального Статистичного Комітету: «чотирикутне в плані укріплення… на горі при р. Орчик… з валами і входом із заходу», розмірами 97 × 97 саж. та за периметром 338 саж., що й знайшло відображення в публікації зібраних матеріалів М. О. Макаренком (1917).

Питання про визначення місця розташування фортеці у межах сучасного міста ставилися І. М. Кулатовою та О. Б. Супруненком 2000 р. Проте локалізація укріплення здійснена В. А. Пилипцем майже на два десятиліття пізніше.

Фортеця займала надсхилове підвищення плато правого високого берега Орчика (рр. Орчик – Оріль – Дніпро) практично у центральній частині міста, на південь від вул. Полтавський Шлях, на місці сучасної будівлі Карлівського міс-

кого центру позашкільної освіти за адресою: Полтавський Шлях, 65 та житлових будинків на вулицях: Полтавський Шлях, 53, 55, 57, 61, 61-А; Гористій – 4, 6, 8; Героїв Крут – 4 і 5.

Згідно з канонами тогочасної фортифікації, з метою підсилення обороноздатності, навколо блокгауза, як правило, облаштовували додаткове укріплення з ґрунту – редут. Але замість останнього, очевидно, місцевими мешканцями була розбудована велика за площею земляна фортеця чотирикутної форми з бастіонами на кутах, де на випадок небезпеки могло б знайти надійний прихисток все населення слободи зі свійськими тваринами. В такому б разі блокгауз мав слугувати в якості дитинця та місця розміщення командування.

Фортеця мала правильну чотирикутну форму. За вище згаданими планами, з допустимою похибкою у встановленні габаритів оборонної споруди, її розміри можуть бути 75 × 73 сажні. Коли брати до розрахунку казенну (трьохаршинну) сажень, це могло б складати 160 × 155 м (внутрішня площа захищеного валами майданчика майже 2,5 га). Загальний розмір фортифікаційної споруди (територія забудови), з урахуванням бастіонів складала близько 110 × 107 саж. або 234 × 227 м (тобто, понад 5,3 га). Стосовно бастіонів, то кожен із них мав свої певні відмінності, проте в середньому їх розміри становили: фас – близько 60 м, фланк – 25 м. В'їзд (вхід) до укріплення знаходився із заходу, з боку Полтави. Вірогідно, в анкеті волосних службовців 1872 р. для ЦСК фігурували зовнішні обміри навколо закиданих ровів, або ж споруда зазнала певних перебудов за часів Б.-Х. Мініха (1683–1767), після 1735 р.

З кін. XVIII – до сер. XIX ст. на площі, обмеженій валами, знаходився «господський двір», що включав 11 будівель та споруд різного призначення. В якості «релікту» фортечної архітектури в центральній частині цієї забудови знаходився старий фортечний колодязь.

Ураховуючи згадані вище плани та орієнтуючись на відоме місце знаходження колишньої Успенської церкви, локалізація розташування фортеці можлива на відстані орієнтовно 260–270 м від вул. Радевича – до лінії колишніх бастіонів у напрямку на схід та за 20–30 м на південь від вул. Полтавський Шлях – до найближчого бастіону.

Виходячи із розмірів, Карлівська фортеця за загальною площею забудови в кілька разів перевищувала штатні фортеці Української лінії. Це виглядає не дивним, з огляду на власників тогочасних Карлівських земель. Зокрема, з осені 1731 р. саме тут розміщувався командний центр спорудження Української лінії та штаб-квартира головнокомандувача військами в Україні (Українського корпусу) з канцелярією, тимчасова резиденція Київського генерал-губернатора, що базувалися у новозаселеній слободі, котра перебувала у його безпосередній власності. Частина істориків уважає І.-Б. Вейсбаха навіть автором проєкту Української лінії. Ніби-то саме він звернувся до Анни Іоаннівни, щойно вона стала очільницею імперії, із пропозицією щодо будівництва укріплень (Ф. Ф. Ласковський, Д. І. Багалій). Він мав особисту зацікавленість у оборонній лінії вздовж Орелі та її приток, таким чином отримавши необмежені можливості у залюдненні величезних Карлівських маєтностей – найбільшого свого землеволодіння, захисту його території в зоні дій Козловського полку.

Наразі рештки укріплень Карлівської фортеці знівельовані міським будівництвом у сер. XX ст. Залишки ровів місцями простежуються за просівами і легкими заглибинами на денній поверхні, а їх точна локалізація і вивчення можливі лише шляхом проведення археологічних досліджень.

Цікаво, що із зазначеної території колишнього укріплення походять деякі знахідки, як-то зразки гончарного керамічного посуду 2-ї – 3-ї чв. XVIII ст. та їх уламки, представлені в колекції Карлівського міського історико-краєзнавчого музею, чимало монет часу правління Анни Іоаннівни (1693–1740) та Єлизавети Петрівни (1709–1762). Влітку 1987 р. під час земляних робіт тут же була виявлена золота монета, характерна для грошового обігу Московської держави XVII – 1-ї пол. XVIII ст. – дукат Угорського королівства, карбований 1560 р. у м. Кремниці (Кормешбаньї) за короля Фердінанда I Габсбурга (1526–1564), який у 1556–1564 рр. був австрійським імператором.

Шурфування на місці фортеці та археологічні дослідження не проводилися.

Вивчення території укріплення можливе за ймовірності проведення науково-рятівних досліджень при будівництві нових об'єктів чи локальних земляних роботах із прокладання та заміни комунікацій.

Джерела та література: РДІА (м. Санкт-Петербург). – Оп. 1. – Спр. 251: Плани Карлівського маєтку та церкви, розташованої у ньому. – 5 арк. – (За мат-лами, зібраними карлівським краєзнавцем М. Ф. Ковальовим); Кулатова І. М., Супруненко О. Б. Звіт про обстеження пам'яток археології на території м. Карлівка Полтавської обл. – Арк. 2–3; Заїка Г. П. Українська лінія / Г. П. Заїка; [відп. ред. Супруненко О. Б.]; ЦП НАНУ І УТОПІК; ЦОДПА. – Київ; Полтава: Археологія, 2001. – С. 9, 18, 58; Ласковский Ф. Ф. Карты, планы и чертежи к III части Материалов для истории инженерного искусства в России / Ф. Ф. Ласковскаго. – СПб.: в Тип. Имп. Аккад. Наук, 1866. – Л. 6; Маркович Я. Дневникъ генерального подскарбія Якова Марковича (1717–1767 гг.) / Я. Маркович; Издание «Киевской Старины»; под ред. Ал. Лазаревскаго. – К.: Типография Корчакъ-Новицкаго, 1897. – Часть третья (1730–1734 гг.). – С. 138–140; Пилипець В. До питання про заснування міста Карлівка Полтавської області / В. Пилипець // Краєзнавство. – К., 2018. – № 2 (103). – С. 12–27; Пилипець В. Карлівщина в історичній пам'яті XVIII ст. (короткий огляд подій) / Віталій Пилипець // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. – Полтава: Дивосвіт, 2017. – Вип. XII. – С. 185–213; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района Полтавской области: каталог / А. Б. Супруненко; УООПИК, ПОО; ПКМ. – Полтава, 1990. – С. 13.

В. А. Пилипець

6. Курганний могильник I, майдани, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)

Знаходиться за 2,6–5,1 км на північ від північної околиці міста, в т. ч. в ур. Бурти, за 1,5–2,0 км на захід від південної частини с. Варварівки, на краю плато правого

берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначений на топографічних мапах як група з десяти курганів. На великомасштабній карті 3-ї чв. XX ст. позначено сім курганів, шість із яких з відносними висотами 1,0 – 2,6 м, та два майдани, один з абсолютною висотою 156,0 м, відносною висотою кільцевого валу 3,0 м та глибиною ями – 6,0 м; другий – з двома буртами, зорієнтованими на північ, з абсолют. висотою 152,3 м та відносною висотою 1,5 м. На мапах видань 1980-х рр. тут показано три кургани, один із яких з геодезичним знаком, абсолютною висотою 156,1 м та відносною висотою 2 м, та ще два з відносними висотами у 2 та 3 м.

Обстежувався О. Б. Супруненком та І. М. Гавриленком 1986 р., І. М. Кулатовою та О. Б. Супруненком у 2000 р., оглядався В. А. Пилипцем 2007 і 2015 рр., а також І. С. Мельниковою, М. М. Капко та О. М. Ткаченком восени 2019 р. Складається з десяти курганів і двох майданів. Один майдан із пласкою вершиною, висотою 1,0 м та діаметром 80 м. Висота курганів 0,3–1,7 м, діаметр 15–40 м. На сьогодні всі насипи розорюються.

У центрі насипу № 6 зі складу могильника в ур. Бурти, висотою 0,4 м і діаметром близько 20 м, розташованого за 3,0 км на північ від міста, в 2007 р. зібрані уламки ліпного неорнаментованого горщика банкової форми з прямим вінцем. Його розміри після реставрації: висота – 11,5 см, дм. вінця – 14,5 см. Поверхня зберігає сліди вирівнювання тріскою. Горщик походив зі знищеного оранкою впускного поховання зрубної культури. У 2015 р. тут же трапи-

лися фрагменти ліпного посуду зрубного часу від трьох окремих посудин.

У міжкурганному просторі (ближче до кургану № 8) знайдено уламок обушкової частини свердленої полірованої кам'яної сокири доби раннього бронзового віку. Знахідки надійшли та експонуються у Карлівському міському історико-краєзнавчому музеї.

Кургани і майдани археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-B-г. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000 см ... и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Супруненко А.Б., Гавриленко И. Н. Отчет о разведках в Нижнем Поворскле и Поорелье в 1986 г. (Полтавская область). – Арк. 52. – № 115; Супруненко А.Б., Гавриленко И. Н. Альбом к отчет о разведках в Нижнем Поворскле и Поорелье в 1986 г. (Полтавская область). – Рис. 93; Кулатова І. М., Супруненко О. Б. Звіт про обстеження пам'яток археології на території м. Карлівка Полтавської обл. – Рис. 3; Супруненко А.Б. Археологические памятники Карловского района... – Рис. 13; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ Полтавського району Полтавської області в 2019–2021 рр. // НА ПКМВК. – Спр. 04-439. – Арк. 11–12. – Рис. 2; 3; 28; 29.

О. Б. Супруненко, В. А. Пилипець, О. М. Ткаченко

7. Курганний могильник II, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,3–1,3 км на північ від міста та на схід від автодороги м. Карлівка – с. Максимівка, на краю плато правого

берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначений на топографічних картах як сім курганів, північно-східний з яких із абсолютною висотою 73,7 саж. На великомасштабній карті 3-ї чв. XX ст позначено п'ять курганів, чотири з яких із відносними висотами 1,0–2,0 м та один майданоподібний насип з абсолютною висотою 152,4 м та відносною – 2,0 м. На мапах видань 1980-х рр. на цьому місці показано 2 кургани з відносними висотами 2 м.

Обстежувався О. Б. Супруненком та І. М. Гавриленком 1986 р. а також І. С. Мельниковою, М. М. Капко та О. М. Ткаченком 2019 р.

Складається з десяти курганів, що розорюється. На сьогодні їх висота 0,3–1,0 м, діаметри 15–25 м.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-б. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Сост. по карте М 1: 50 000 см ... обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчет о разведках в Нижнем Поворскле и Поорелье в 1986 г. (Полтавская область). – Арк. 52–53. – № 127; Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Альбом к отчет о разведках в Нижнем Поворскле и Поорелье в 1986 г. (Полтавская область). – Рис. 94; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района.;– С. 12. – Рис. 14; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 13–14. – Рис. 2; 3; 30–32.

О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

8. Курганний могильник III, майдани, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) **(археол.)**

Знаходиться за 0,15 км на південь від міста, від поч. вул. Полтавської, на лівому березі стр. Труський, лівої притоки р. Сухого Тагамлика, лівої притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпра.

Обстежувався О. Б. Супруненком та І. М. Гавриленком 1986 р. а також І. С. Мельниковою, М. М. Капко та О. М. Ткаченком 2019 р.

Складається з двох майданів і шести курганів, що розорюються. Більший майдан, за результатами обстежень 1986 р., мав вигляд кільцевого валу з двома проходами, один з яких розташовувався з північно-східного боку, другий – з південного – південно-західного. Другий являв собою вал у вигляді літери «С», з проходом зі сходу. Їх висота складала 1,3–1,6 м, розміри 40 × 52 та 110 × 88 м. На схід від майданів знаходилися кургани (можливо, бурти) висотою 0,2–0,6 м та діаметром 18–30 м.

Під час моніторингу 2019 р. на місці майданів зафіксовані два курганоподібні видовженої форми насипи висотою 1,5–2,0 м та розмірами 50 × 70 м і 50 × 90 м. Вірогідно, це залишки розгортання майданів бульдозером у кін. 1990-х рр. Відзначимо, що на супутникових фотознімках на місці могильника помітні чіткі обриси траншей чи фундаментів чотирьох господарських (?) споруд трапецієподібної форми.

Об'єкти археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчет о разведках в Нижнем Поворскле и Поорелье в 1986 г. (Полтавская область). – Арк. 53; Супруненко А. Б., Гаври-

ленко И. Н. Альбом к отчету о разведках в Нижнем Поворскле и Поорелье в 1986 г. (Полтавская область). – Рис. 95; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 12; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 13. – Рис. 2; 3; 33–35.

О. Б. Супруненко, І. С. Мельникова

9. Курганний могильник IV, майдан, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) **(археол.)**

Знаходиться за 0,2–1,0 км на південь від міста та на схід від автодороги м. Карлівка – с. Федорівка, на краю плато правого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначений на топографічних мапах як три кургани. На картах видання 1980-х рр. тут показано 2 кургани з відносними висотами 2 м.

Обстежувався О. Б. Супруненком і І. М. Гавриленком 1986 р., а також І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2020 р.

Складається з трьох курганів і майдану. Майдан повністю знівельований, помітні два паралельних бурти, витягнуті по лінії північ – південь висотою 0,3–0,4 м та розмірами 20 × 30 м. Висота курганів 0,2–0,8 м, діаметри 15–25 м. Поверхня насипів розорюється.

Джерела та література: Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. Сост. по карте М 1: 50 000 см, ... обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчет о разведках в Нижнем Поворскле и Поорелье в 1986 г. (Полтавская область). – Арк. 53; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 12; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 14. – Рис. 2; 3; 36–37.

О. Б. Супруненко, І. О. Курницька

10. Курганний могильник V, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 1,9 км на північ від міста та на схід від автодороги м. Карлівка – с. Максимівка, на краю плато правого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

За радянських часів був об'єктом топографічних обстежень. На великомасштабній карті 1965 р. позначений один курган з відносною висотою 1,5 м. На мапах видань 1980-х рр. тут показано курган з відносною висотою 2 м.

Обстежувався І. С. Мельниковою та О. М. Ткаченком 2019 р.

Складається з двох насипів, що розорюється. Їх висота 0,7–1,5 м, діаметри 20–30 м.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела: *топогр. карти:* АХ-41-66-В-г. – М 1: 25 000. – М.: ГУГК, 1965; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000. – Сост. по карте М 1: 50 000 см, ... обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 14. – Рис. 2; 3; 38–39.

І. С. Мельникова, О. М. Ткаченко

11. Курган I, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 0,6 км на південний захід від міста, 0,45 км на південь від шосе мм. Полтава – Карлівка та 0,35 км на захід від автодороги м. Карлівка – с. Лип'янка, на правому березі стр. Труськи, що тече по Гнилій балці, лівій притоці р. Сухого Тагамлика, лівої притоки р. Тагамлика, лівої

притоки р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначений на топографічних мапах як курган із позначкою абсолютної висоти 70,3 саж. Обстежувався І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком восени 2019 р.

Насип розорюється. Його висота 1,2 м, діаметр 30 м.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 15. – Рис. 2; 3; 40.

І. О. Курницька, О. М. Ткаченко

12. Курган II, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 2,5 км на північ від північної околиці міста та 0,67 км на схід від автодороги м. Карлівка – с. Максимівка, на краю плато правого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Знаходиться за 0,27 км на південь від курганів, позначених на великомасштабній карті 1965 р. з відносними висотами 1,3 м та 3,0 м. Обстежувався І. С. Мельниковою, М. М. Капко та О. М. Ткаченком восени 2019 р.

Поверхня розорюється. Висота 1,0 м, діаметр 20 м. Через насип пролягає трубопровід.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: X-41-66-B-г. – М 1: 25 000. – М.: ГУГК, 1965; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 15. – Рис. 2; 3; 41.

І. С. Мельникова

13. Курган III, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться на північній околиці міста, за 30 м на схід від автодороги м. Карлівка – с. Федорівка, на плато правого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначений на топографічних мапах того часу як один курган. Обстежувався І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком восени 2021 р. під час моніторингу пам'яток археології Карлівщини.

Поверхня розорюється. Висота 0,4 м, діаметр 20 м.

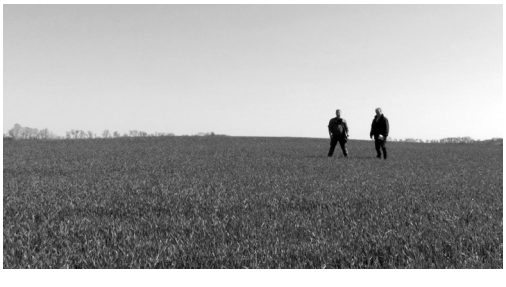
Археологічно не досліджувався.

Джерела та література: Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 16. – Рис. 2; 3; 42.

О. М. Ткаченко

14. Курган IV, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,3 км від північно-західній околиці міста, за 0,8 км на північний схід від залізничної платформи Магістральна, на правому березі стр. Труськи, лівої притоки р. Сухого Тагамлика, лівої притоки р. Тагамлика, лі-

вої притоки р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначений на топографічних мапах як один курган. На радянських картах видань 1980-х рр. вказаний великий курган з відносною висотою 4 м та абсолютною висотою 150,5 м.

Обстежувався І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Поверхня розорюється. Висота 1,0 м, діаметр 30 м.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000. – Сост. по карте М 1: 50 000 см, ... обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 16. – Рис. 2; 3; 43.

І. О. Курницька

15. Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1943) (іст.)

Знаходиться на північній околиці міста, по вул. Великотирнівській. Поховані 27 воїнів із частин і підрозділів Червоної Армії, які загинули при обороні міста у 1941 р. та визволенні міста у 1943 р., а також воїни, які померли від ран у евакогоспіталях ЕГ-3402 та ЕГ-6065.

Прізвища відомі 23 воїнів.

У 1957 р. на могилі (2,0 × 2,2 м) споруджено пам'ятник – залізобетонну скульптуру воїна (вис. 2,5 м) на цегляному оштукатуреному постаменті (вис. 4,6 м). Зліва встановлена вертикальна стела з бутового каменю (2,35 × 1,75 м), в центрі якої закріплена металева дошка (1,65 × 1,28 м) з пам'ятним написом: «Здесь похоронены воины, погибшие в боях при обороне в 1941 году и освобождении в 1943 году г. Карловки и умерли от ран в эвакогоспиталях 3402 и 6065» та прізвищами 23 загиблих воїнів.

У 2000 р. проведені ремонтні роботи – оштукатурено і пофарбовано постамент.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. за категорією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела: Архів СПб. військово-медичного музею. – Книга померлих по 12 евакопункту; ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8 – Спр. 62. – Арк. 22; Картотека Карлівського РВК (копія) // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 1 від 19.06.2013 р.; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, м. Карлівка, вул. Великотирнівська»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, м. Карлівка, вул. Великотирнівська» // Там само.

В. А. Андрієць

16. Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1943) (іст.)

У центральній частині міста, біля будинку міської ради, по вул. Полтавський Шлях, 50.

Поховані 11 воїнів із частин і підрозділів 304-ї стрілецької дивізії, які загинули в оборонних боях з гітлерівськими загарбниками 21 вересня 1941 р. і воїни

288-го гвардійського стрілецького полку 94-ї гвардійської стрілецької дивізії та 183-ї стрілецької дивізії 1-го механізованого корпусу, які загинули при звільненні міста від гітлерівців 21 вересня 1943 р., а також воїни, які померли від ран в евакуаційному госпіталі № 6065. Прізвища відомі 7 воїнів.

Спочатку вони були поховані в різних місцях. У 1955 р. відбулося перепоховання останків в одну братську могилу.

Згідно з рішенням виконкому Карлівської районної ради № 6 від 29 квітня 1965 р. на могилі встановлено пам'ятний знак – залізобетонну скульптуру воїна (2,5 × 0,9 × 0,45 м) на цегляному оштукатуреному постаменті (4,0 × 1,5 × 1,5 м). Основою постаменту служить цегляний оштукатурений цоколь (0,6 × 2,0 × 2,0 м). На могилу покладена плита з сірого полірованого граніту (0,3 × 2,5 × 1,5 м) з прізвищами загиблих воїнів: «Тут поховані: Алієв Мухамед Алієвич загинув 9.X.1941 Гончаров Андрій Олексійович загинув 9.X.1943 Козаков Григорій Кузьмич загинув 19.IX.1943 Калашніков Віктор Сидорович X.1943 Лебединський Степан Терентійович загинув 18.VIII.1943 Пильчун Євгеній Михайлович загинув 23.IX.1943 Руденко Леонід Андрійович загинув 14.X.1943 чотири невідомі воїни радянської армії павші смертю хоробрих в боях за Батьківщину у вересні 1943 р.».

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. за категорією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела: ЦАМО РФ. – Ф. 164. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 26; Ф. 288 гв. сп. – Оп. 318984. – Спр. 1. – Арк. 11; Ф. 3423. – Оп.1. – Отчетная карта боев за Новые Санжары; ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 79. – Арк. 1; Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.427-2.16.7 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 4 від 22.06.2013 р.; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, м. Карлівка, вул. Леніна»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, м. Карлівка, вул. Леніна» // Там само.

В. А. Андрієць

17. Братська могила воїнів Червоної Армії (1943) (іст.)

Знаходиться у парку машинобудівного заводу, вул. Радевича.

Поховано 15 воїнів із частин і підрозділів 1-го механізованого корпусу, 94-ї гвардійської та 183-ї стрілецьких дивізій, які загинули при звільненні міста від гітлерівських загарбників 21 вересня 1943 р. Прізвища відомі 4 воїнів.

Згідно з рішенням виконкому Карлівської районної ради № 6 від 29 квітня 1955 р. у 1957 р. на братській могилі (2,0 × 2,0 м) воїнів встановлений пам'ятний знак – залізобетонну скульптурну групу матері з суворовцем (вис. 2,5 м) на цегляному оштукатуреному постаменті (вис. 4,5 м). На чільній стороні постаменту була закріплена мармурова дошка (0,4 × 0,6 м) з пам'ятним написом: «Вечная память героям павшим в боях за свободу и независимость нашей Родины». На могилу покладена бетонна

плита (2,0 × 2,0 м). На постаменті була закріплена чавунна дошка (1,5 × 1,5 м) з пам'ятним текстом: «Здесь похоронены: ефрейтор Андреев Алексей Николаевич погиб 15 августа 1943 г. сержант Игнатенко Петр Кузьмич погиб 7 октября 1943 г. капитан Овчаров Леонид Ефимович погиб 10 октября 1943 г. рядовой Пушкарев Федор Кузьмич погиб 26 сентября 1943 г. и одиннадцать неизвестных воинов, павших смертью храбрых в боях за Родину в сентябре 1943 года».

Скульптура виготовлена на Харківській скульптурній фабриці (автори Білостоцький А.Ю., Супрун О.Г.).

У 2013 р. проведено реконструкцію – постамент облицьований гранітною плиткою. По його верхньому периметру – стилізована гірлянда з лаврового листя. Східці бетоновані. Чавунна і мармурова дошки замінені на металеві з тими ж пам'ятними написами. Металева дошка на могильній плиті має розміри (1,0 × 1,4).

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. за категорією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела: ЦАМО РФ. – Ф. 19 МБР. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 36; Ф. 288 гв. сп. – Оп. 318984. – Спр. 1. – Арк. 11; Ф. 1264. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 26; Ф. 1433. – Оп. 2. – Спр. 68. – Арк. 18; ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 62. – Арк. 22; Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.431 – 2.16.7 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 3 від 22.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, м. Карлівка, вул. Радевича» // Там само.

В. А. Андрієць

18. Братська могила військовополонених та жертв нацизму (1941–1943; 1990) (іст.)

На кладовищі № 1, у північній частині. По вул. Харчовиків.

Похована невідома кількість військовополонених, які у період тимчасової окупації 1941 – 1943 рр. працювали на цукровому заводі. Прізвища невідомі.

У 1990 р. на могилі (1,3 × 3,0 м) вста-

новлено 3 обеліски з нержавіючої сталі (вис. 5,0 м) на постаменті з мармурової крихти (0,95 × 1,8 × 0,9 м), в центрі якого пам'ятний напис: «1941 – 1945». З лівої сторони встановлена стела з гранітної крихти (1,0 × 0,85 м), де закріплена чавунна дошка з пам'ятним написом: «Вечная слава павшим в боях за Родину».

Автор – Королько Віктор Борисович.

Об'єкт пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела: ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8 – Спр. 62. – Арк. 22; Спогади Королька В. Б. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

В. А. Андрієць

19. Братська могила жертв Голодомору 1932 – 1933 рр. (іст.)

Знаходиться на території колишнього міського кладовища, що діяло з кін. XIX ст. до поч. 50-х рр. XX ст.

Тут поховані жителі міста, які стали жертвами Голодомору 1932 – 1933 рр. Серед похованих В. С. Макаренко.

Згідно свідчень Н. Х. Заворотньої, очевидиці тих подій, вдалося встановити місце, де знаходилась яма, в якій ховали померлих.

У 2008 р. на братській могилі жертв Голодомору встановлено пам'ятний знак – залізобетонний хрест (вис. 1,2 м) на постаменті з бутового каменю (вис. 1,3 м). На постаменті розміщено металокерамічний овал (0,16 × 0,16 м) з пам'ятним написом: «Пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 рр.»

Об'єкт пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Окремо знаходиться могила жертви Голодомору 1932 – 1933 рр. В. С. Макаренка (1893 – 1933), на якій встановлено

дерев'яний хрест (вис. 1,4 м), у середохресті якого закріплена металева табличка (0,16 × 0,24 м) з написом: «Здесь покоится Макаренко Василь Свиридович 1893 – 1933 Вечная память».

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 46 від 29.06.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору в Україні 1932 – 1933 рр., м. Карлівка, вул. Ілліча, парк»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору в Україні 1932 – 1933 рр., м. Карлівка, вул. Ілліча, парк» // Там само; Спогади Ніни Харлампіївни Заворотньої // Там само; НА ПКМВК. – Спр. 09-953; Національна Книга Пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Полтавська область / [упоряд. О. А. Білоусько, Ю. М. Варченко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Оріяна, 2008. – С. 234.

В. А. Андрієць

20. Будинок житловий Карлівського машинобудівного заводу (1-ша пол. XIX ст.) (архіт.)

На розі вулиць Радевича та Полтавський Шлях.

Будівля одноповерхова, дерев'яна обкладена цеглою, частково оштукатурена, складної конфігурації, що свідчить про численні перебудови. В основі планування П-подібний будинок садибного типу, імовірно, поміщицький, орієнтовно сер. XIX ст. Дворові ризаліти увінчані трикутними дерев'яними фронтонами із арковими вікнами. Добудови до основного будинку сформували вузький внутрішній двір, до

якого веде арковий прохід від головного фасаду. Рустована аркада вочевидь додана пізніше, оскільки несиметрично накладається на віконні прорізи головного фасаду. Фасадні вставки з боку двору мають тинькований декор (дощатий руст) і профільовані прямокутні сандрики над вікнами.

Будинок дуже попсований прибудовами, утепленнями. Більшість вікон і дверей замінені або обшиті дермантином. Дах здебільшого оригінальний – металевий фальц по дерев'яних кроквах. Подекуди збереглося різьблення фронтонів, характерне для кін. XIX ст.

Потребує додаткових досліджень та охоронного статусу пам'ятки.

Література: Полтавщина: енциклопедичний довідник / [за ред. А.В. Кудрицького]. – К.: «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1992. – С. 328.

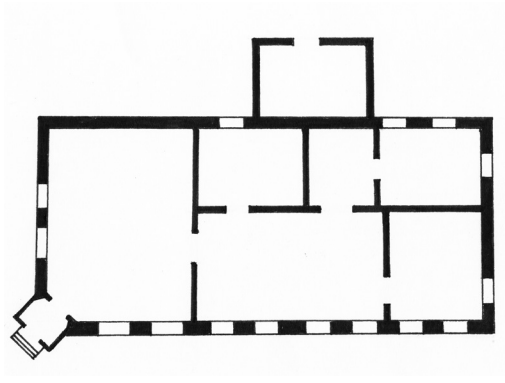
А. С. Ароян

21. Будинок земської аптеки (1905) (архіт.)

Розташований у центральній частині міста, по вул. Полтавський шлях, 95.

Зведений у 1905 р. земством для потреб волосної аптеки. Будівля одноповерхова, прямокутна в плані зі скошеним

кутом із лівого боку, де розташований вхід. Стіни дерев'яні, обкладені цеглою, головний фасад розчленовано прямокутними пілястрами на чотири секції по два вікна в кожній. Вікна обрамлені цегляними сандриками із замковими елементами. Внутрішні стіни дерев'яні, планування анфіладне, з двору прибудована теплогенераторна.

Вікна мають оригінальні рами, первісна конструкція кутового вхідного тамбуру втрачена.

Загальна площа 209 кв.м. Будинок капітально ремонтувався у 2009 р.

За аптечним призначенням будинок використовувався до 1987 р. Нині тут розташована публічна Бібліотека імені А. Михайленка.

Потребує додаткових досліджень та охоронного статусу пам'ятки.

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 38 від 29.06.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Облікова картка об'єкта культурної спадщини // Там само; Полтавщина: енциклопедичний довідник / [за ред. А. В. Кудрицького]. – К.: «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1992. – С. 328; Бондаренко З. Н. Історія бібліотечної справи на Карлівщині: була відкрита в 1837 р. // Край. – м. Полтава – 2015. – № 133 (139). – Травень. – С. 15.

Т. І. Голуб, П. А. Чорноштан, А. С. Ароян

22. Будинок Карлівської гімназії імені Ніни Герасименко, в якій працював Заслужений майстер народної творчості України Ніколаєвський І. О. (1990) (іст.)

У центральній частині міста, по вул. Гімназичній, 2.

Будинок триповерховий, цегляний, П-подібний у плані, дах під шифером. Загальна площа 6 755 кв.м.

У цьому будинку в 1991 – 2002 рр. працював заслужений майстер народної творчості України І. О. Ніколаєвський (27.06.1935 – 02.02.2002) (див. ст. № 30).

У 2006 р. на фасаді будинку була встановлена меморіальна дошка (0,6 × 1,1 м) з полірованого сірого граніту з портретним зображенням майстра і пам'ятним написом: «В цій школі в 1991 – 2002 роках працював заслужений майстер народної творчості України Ніколаєвський Ігор Олександрович (27.06.1935 – 05.02.2002)». Дошку у лівому верхньому та правому нижньому кутах декоровано орнаментом, у нижньому лівому куті зображено палітру з фарбами, пензлі та писанку.

Об'єкт пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерело: Біографічна довідка на Ніколаєвського І. О. // Робочий архів Карлівського ІКМ.

Л. А. Головко

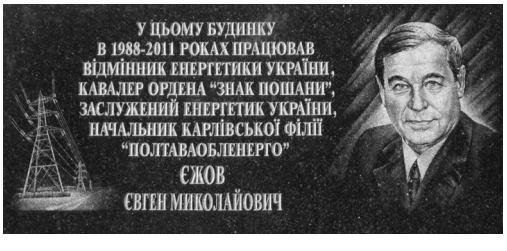
23. Будинок Карлівської філії ПАТ «Полтаваобленерго», в якому працював Заслужений енергетик України Єжов Є. М. (1988) (іст.)

У центральній частині міста, по вул. Радевича, 16.

Будинок двоповерховий, цегляний, прямокутний у плані, дах під шифером. Загальна площа 737 кв. м.

У цьому будинку в 1988–2011 рр. на посаді начальника Карлівської філії ПАТ «Полтаваобленерго» працював Заслужений енергетик України, кавалер ордена «Знак Пошани» Євген Миколайович Єжов (20.11.1943 – 30.03.2011) (див. ст. № 28).

У 2012 р. на фасадній частині встановлено меморіальну дошку (0,5 × 1,0 м) з полірованого сірого граніту з портретним зображенням та пам'ятним написом: «У цьому будинку в 1988–2011 році працював відмінник енергетики України, кавалер ордена «Знак Пошани», заслужений

енергетик України начальник Карлівської філії «Полтаваобленерго» Єжов Євген Миколайович».

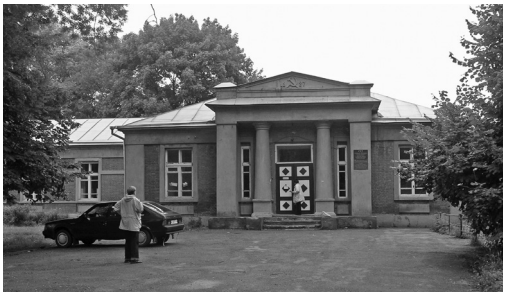
Об'єкт пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 61 від 07.08.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак (меморіальна дошка) на честь Заслуженого енергетика України Єжова Є.М., приміщення Карлівської філії «Полтаваобленерго», м. Карлівка, вул. Радевича, 16» // Там само.

Л. А. Головко, О. С. Лимар

24. Будинок лікарні, в якій працював Радевич Л. В. (1927) (іст.)

У центральній частині міста, по вул. Радевича, 2.

Зведений у 1927–1931 рр., одноповерховий, цегляний, прямокутний у плані, під дахом, вкритим залізною бляхою, загальною площею 711 кв.м. Вхід у класичному стилі, з колонами. Підлога – керамічна плитка.

У цьому будинку з 1931 по 1949 рр. працював заслужений лікар УРСР Л. В. Радевич (див. ст. № 31). У 1964 р. іменем Л. В. Радевича була названа районна лікарня та кол. вулиця Мостова, де розміщено лікувальний заклад.

У 1967 р. на будинку була встановлена пластикова дошка (1,2 × 0,6 м), що у 2015 р. замінена на нову гранітну (1,3 × 0,6) з портретним зображенням (1,3 × 0,6). На дошці пам'ятний напис: «В цьому будинку з 1927 по 1949 рік працював заслужений лікар України Радевич Леонід Васильович учасник Великої Вітчизняної війни з 1941 по 1949 рік був провідним хірургом ряду евакогоспіталів».

Потребує додаткових досліджень та охоронного статусу пам'ятки.

Об'єкт пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 39 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Приміщення лікарні, в якій працював Заслужений лікар УРСР Л. В. Радевич, м. Карлівка, вул. Радевича, 2» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Пам'яті лікарів Полтавщини / [під ред. А. С. Кас'яненка]. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 132–133; Книга Пам'яті лікарів Полтавщини. – Полтава: Дивосвіт, 2013. – С. 238–239.

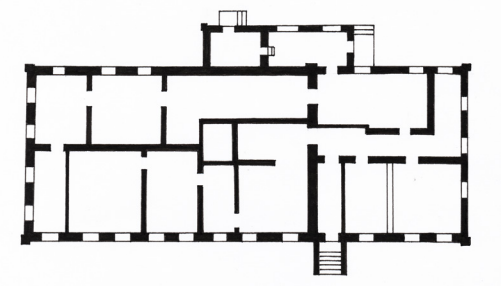
В. А. Андрієць

25. Будинок поштово-телеграфної контори (1914) (архіт.)

У центральній частині міста, по вул. Полтавський Шлях, 50.

Побудований у 1914 р. для потреб поштово-телеграфної контори. Одноповерховий, цегляний, дах під шифером. Будівля прямокутна в плані із невеликим виступом у бік двору, на високому цоколі, має 14 кімнат. Стіни цегляні, кути оздоблені квадратними рустами. Вікна прямокутні, обрамлені простими сандриками. Карнизні пояски переривaються над крайнім правим вікном і лівими дверима головного фасаду, що свідчить про первісне розташування парапетів над цими ділянками, які не збереглися.

Будівля має поздовжні несучі стіни, планування змішане: коридорно-анфіладне. Загальна площа 282 кв. м.

У повоєнний час належав районному вузлу зв'язку, а з 2001 р. переданий Карлівському районному історико-краєзнавчому музею. У тому ж році проведено капітальний ремонт і добудовано міні-котельню та господарське приміщення.

Не пізніше 1913 р. Карлівське поштово-телеграфне відділення очолив титулярний радник Яків Аристархович Головченко. Саме за часів його каденції й було завершене та оснащене відділення всім необхідним обладнанням. Існуюче відділення було реорганізоване в поштово-телеграфну контору, яку очолив Я. А. Головченко, підвищений у чині до колезького асесора. На посаді керівника контори він перебував принаймні до 1916 р. включно.

Історія музею розпочинається у 1967 р. Тоді він розміщувався у районному Будинку культури. Його створення пов'язане з іменем Ф. Я. Левченка, який працював учителем у середній школі № 1. Музей 4 рази підтверджував звання «народний» завдяки старанням заслуженого агронома України П. П. Баклицького. У 2003 р. рішенням восьмої сесії четвертого скликання Карлівської районної ради на базі музею на громадських засадах було створено Карлівський історико-краєзнавчий музей, як заклад комунальної власності. З 2005 р. фонди музею внесено до державної частини Музейного фонду України.

Потребує додаткових досліджень та охоронного статусу пам'ятки.

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 37 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Приміщення Карлівського районного історико-краєзнавчого музею, м. Карлівка, вул. Леніна, 50» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Памятная книжка Полтавской губерніи на 1913 годъ / Изданіе Полтав. Губ. Стат. Комитета. – Полтава, 1913. – С. 241; Памятная книжка Полтавской губерніи на 1914 годъ / Изд. Полтав. Губ. Стат. Комитета. – Полтава: Типо-литогр. Губ. Правленія, 1914. – С. 203; Памятная книжка Полтавской губерніи на 1916 годъ / Изд. Полтав. Губ. Стат. Комитета подъ ред. Члена Комитета исп. обяз. Секретаря Н. А. Снѣсскаго. – Полтава: Типо-литограф. Губ. Правленія, 1916. – С. 181; Полтавщина: енциклопедичний довідник / [за ред. А. В. Кудрицького]. – К.: «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1992. – С. 329; Карлівський історико-краєзнавчий музей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://vidkulkarl.nethouse.ua/services/karlvskii-storiko-kraznavchii-muzei

В. А. Андрієць, А. С. Ароян, І. О. Федорченко

26. Будинок школи, в якій навчався Герой Радянського Союзу Громницький Г. М. (1939; 1944 – 1947) **(іст.)**

У центральній частині міста, вул. Полтавський Шлях, 64.

Побудований у 1939 р. як двоповерховий, цегляний, дах під шифером. Загальна площа 12 588 кв. м. У 1979–1980 рр. були проведені ремонтні роботи у старому приміщенні та добудований третій поверх і ще одне крило.

У 1944–1947 рр. у школі навчався ***Громницький Григорій Михайлович*** (17.11.1929, с. Карлівка, Полтавська обл. – 24.10.1956, м. Будапешт, Угорщина) – гвар-

дії старший лейтенант Радянської Армії, Герой Радянського Союзу (1956).

Закінчив середню школу і в 1948 р. був призваний на строкову службу. У 1951 р. закінчив Сумське артилерійське училище. До осені 1956 р. гвардії старший лейтенант Г. М. Громницький командував мінометною батареєю 5-го гвардійського механізованого полку 2-ї гвардійської механізованої дивізії. 24 жовтня 1956 р. загинув у бою з угорськими повстанцями у м. Будапешт. Похований на кладовищі Керепеші у м. Будапешт.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 18.12.1956 р. посмертно був удостоєний звання Героя Радянського Союзу та нагороджений орденом Леніна.

У 1967 р. на фасаді школи була встановлена гранітна меморіальна дошка (0,95 × 0,80 м) з пам'ятним написом накладними металевими літерами: «У цій школі навчався в V – IX класах у 1944 р. Герой Радянського Союзу старший лейтенант Громницький Григорій Михайлович. 5.1.1930 – 24.10.1956. Загинув у боях за Батьківщину».

Узято на облік і під охорону рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. Занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України Наказом Міністерства культури, молоді та спорту України «Про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» № 1062 від 25.02.2020 за категорією пам'ятка історії місцевого значення. Охоронний номер № 2250-Пл.

Джерела та література: ЦАМО РФ. – Ф. 58. – Оп. А-32525. – Спр. 2. – Арк. 34; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 2 від 22.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Будинок школи, в якій навчався Герой Радянського Союзу Г. М. Громницький, м. Карлівка, вул. Леніна, 64» // Роб. архів НД відділу пам'ятникознавства ПКМВК; Герои Советского Союза: краткий биографический словарь в двух томах / [пред. ред. кол. И. Н. Шкадов]. – М.: Воениздат, 1988. – Т. 1: Абаев-Любичев. – С. 379.

В. А. Андрієць

27. Могила Гавви Григорія Михайловича (2014) (іст.)

Знаходиться на кладовищі по вул. Ніколаєвського, праворуч при вході.

Похований ***Гавва Григорій Михайлович*** (4.05.1937, с. Малі Будища Зіньківського району Полтавської обл. – 19.09.2014, м. Карлівка Полтавської обл.) – Заслужений агроном УРСР.

Після закінчення школи у 1957 р. вступив до Полтавського сільськогосподарського інституту. Під час навчання проявив себе як лідер у молодіжному середовищі і по закінченні навчання був запрошений працювати інструктором Полтавського обкому ВЛКСМУ.

У 1963 – 1967 рр. працював за спеціальністю – агрономом Таверівського бурякорадгоспу Чутівського району, а в 1967 р. призначений на посаду головного агронома Октябрського цукрозаводу Карлівського району. При об'єднанні Октябрського цукрозаводу та бурякорадгоспу Гавві Г. М. довірили посаду директора, на якій він працював до виходу на пенсію у 2000 р.

Був нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора та «Знак Пошани», також йому було присвоєне почесне звання Заслужений агроном Української РСР.

У 2016 р. на могилі встановили стелу (0,9 × 0,45 м) з сірого полірованого граніту на гранітному постаменті (0,2 × 0,6 × 0,15 м). На могилу покладена плита з сірого граніту (0,48 × 0,39 м).

Поруч похована дружина Гавва Раїса Яківна (17.01.1939 – 03.12.2006) та її батьки.

Джерела та література: Біографічна довідка на Гавву Г. М. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Гавва Григорій Михайлович // Життя і слово. – 2017. – № 71–72 (12493–12494). – 5 вересня. – С. 7.

Л. А. Головко

28. Могила Єжова Євгена Миколайовича (2011) (іст.)

Знаходиться у центральній частині кладовища № 1 по вул. Харчовиків.

Похований ***Єжов Євген Миколайович*** (20.11.1943, с. Липʼянка, Карлівський район, Полтавська область – 30.03.2011, м. Карлівка, Полтавська обл.) – начальник Карлівської філії ПАТ «Полтаваобленерго», заслужений енергетик України, кавалер ордену «Знак Пошани».

У 1950–1960 рр. навчався у середній школі № 1. Після її закінчення, з 1960 по 1961 рр., працював у школі лаборантом. З 1961 по 1962 рр. – електромонтером Карлівського комбінату комунальних підприємств.

У 1962–1965 рр. проходив строкову службу у лавах радянської армії. У 1965 р. повернувся на посаду електромонтера електричних мереж Карлівського району. У 1967 – 1972 рр. навчався у Харківському інституті інженерів комунального будівництва. Після закінчення отримав спеціальність інженер-електрик.

У 1972–1974 рр. став старшим майстром електричних мереж Карлівського району. З 1974 по 1982 рр. – начальник електричних мереж Карлівського району.

У 1982–1986 рр. – голова виконкому Карлівської міської ради народних депутатів.

З 1986 р. – начальник електричних мереж Карлівського району. У 1995 р. – керівник Карівської філії ПАТ «Полтаваобленерго».

За видатні заслуги перед державою в розвитку енергетичної галузі у 2009 р. Указом Президента України № 1076/2009 присвоєно почесне звання «Заслужений енергетик України».

У 2012 р. на могилі було встановлено пам'ятник – стелу прямокутної форми (1,21 × 0,5 × 0,08 м) на постаменті (0,2 × 0,6 м) того ж матеріалу. На чільній стороні розміщено портретне зображення Є. М. Єжова та пам'ятний напис: «Єжов Євген Миколайович 20.11.1943 – 30.03.2011 Пам'ятаємо любимо сумуємо». На могилу покладено пли-

ту (1,29 × 0,62 м) полірованого сірого граніту без написів.

Джерела: Біографічна довідка на Єжова Є. М. // Робочий архів Карлівського історико-краєзнавчого музею; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 61 від 29.06.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Могила Заслуженого енергетика України Є. М. Єжова, м. Карлівка, цвинтар № 1»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила Заслуженого енергетика України Є. М. Єжова, м. Карлівка, цвинтар № 1» // Там само.

І. О. Федорченко, В. П. Монастиренко

29. Могила Максименка Івана Пилиповича (1998) (іст.)

Знаходиться у центральній частині 2-го міського кладовища, вул. Коцюбинського.

Похований ***Максименко Іван Пилипович*** (17.11.1924, с. Варварівка Карлівського району Полтавської обл. – 10.03.1998, м. Карлівка Полтавської обл.) – кавалер трьох орденів Слави, учасник Другої світової війни 1939–1945 рр.

У 1941 р. закінчив 9 класів Варварівської середньої школи. Під час тимчасової гітлерівської окупації 1941 – 1943 рр. проживав у с. Варварівка. У вересні 1943 р. був вивезений на примусові роботи до Німеччини. По дорозі у Львівській області втік із ешелону. На території Житомирської області вступив до партизанського загону ім. Кутузова. 17 лютого 1944 р. був мобілізований до Червоної Армії Богуславським райвійськкоматом Київської області.

Брав участь у бойових діях з 17.02.1944 до 09.05.1945 рр.

Старший сержант, командир відділення 398-ї окремої розвідувальної роти 337-ї дивізії 06.03.1944 р. першим зі своїм відділенням переправився через р. Дністер, захопивши в полон 12 солдат ворога і 8 знищивши. За цей подвиг був нагороджений орденом Слави 3-го ступеня.

У ніч на 07.12.1944 р. І. П. Максименко разом із групою розвідників перейшли лінію фронту з метою розвідки оборони противника, його сил і угрупувань військ. Заглибившись у тил ворога на 6 км, І. П. Максименко розвідав оборону, виявив і встановив місце знаходження 2-х артилерійських батарей, спостерігав за рухом військ противника. 10.12.1944 р. перед групою розвідників було поставлено завдання – захопити контрольного полоненого. І. П. Максименко разом з товаришами увірвалися в окоп і захопили одного ворожого солдата, який підтвердив важливі відомості.

За успішне виконання бойових завдань командування І. П. Максименко був нагороджений орденом Слави 2-го ступеня.

17.02.1945 р. ворог опинився в оточенні в районі Буди і намагався прорватися у західному і північно-західному напрямках для з'єднання з основними силами. В цей час І. П. Максименко зі своєю групою сидів у засідці на шосе Буда – Будапешт. Воїни протягом 2-х днів відбивали атаки противника. В цьому бою І. П. Максименко особисто знищив 27 фашистів і взяв у полон 23 солдата та офіцера.

За мужність і відвагу, проявлені в боях, І. П. Максименко був нагороджений орденом Слави 1-го ступеня.

Також він був нагороджений медаллю «За відвагу» й орденом Червоної Зірки.

Після демобілізації у 1947 р. І. П. Максименко працював учителем фізкультури у Володимирівській школі, з 1955 р. – обліковцем Карлівського райвійськкомату. У 1960-х рр. закінчив Харківський вечірній технікум машинобудування і став працювати на Карлівському машинобудівному заводі заступником начальника відділу технічного контролю.

У 1999 р. на могилі була встановлена стела з сірого полірованого граніту (вис. 2,0 м) з портретним зображення Героя і пам'ятним текстом: «Повний кавалер орденів Слави Максименко Іван Пилипович 17.11.1924 – 10.03.1998 Пам'ятаємо любимо сумуємо дружина діти онуки». На зворотному боці стели зображено берізку, протитанкові та протипіхотні загородження.

Джерела: ЦАМО РФ. – Ф. 33. – Оп. 686046. – Спр. 161. – Арк. 3029; Оп. 686946. – Спр. 161. – Арк. 166; Оп. 690306. – Спр. 387. – Арк. 352; Спр. 486. – Арк. 342; Оп. 960306. – Спр. 1055. – Арк. 19; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятника) культурної спадщини № 81 від 07.11.2013 р.; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Могила повного Кавалера Орденів Слави І. П. Максименка (1998), цвинтар № 2, м. Карлівка»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила повного Кавалера Орденів Слави І. П. Максименка (1998), цвинтар № 2, м. Карлівка» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК

В. А. Андрієць

30. Могила Ніколаєвського Ігора Олександровича (1935 – 2002) (2002) **(іст.)**

Знаходиться у центральній частині міського кладовища № 2.

Похований ***Ніколаєвський Ігор Олександрович*** (27.06.1935, м. Курськ – 05.02.2002, м. Карлівка Полтавської обл.) – заслужений майстер народної творчості України.

Дитинство І. О. Ніколаєвського пройшло у м. Луцьку. Закінчив фізкультурне училище у м. Володимир-Волинський, а згодом – Харківський педагогічний інститут ім. Г. С. Сковороди. Працював учителем фізкультури у школах Волинської, Сумської та Полтавської областей.

І. О. Ніколаєвський був пропагандистом народної творчості, з його ініціативи вийшли брошури «Писанкарство, традиції та сучасність», «Розробка уроків з писанкарства», видана листівка «Великдень».

У 1987 р. І. О. Ніколаєвському присвоєно звання «Майстер народних мистецтв України», «Відмінник народної освіти».

Указом Президента України від 13.03.2002 р. № 230 йому присвоєно почесне звання «Заслужений майстер народної творчості України».

У 2003 р. на могилі встановлений обеліск з біломармурової крихти, у верхній частині – фото на кераміці, у нижній – дошка з нержавіючої сталі з пам'ятним написом: «Николаевский Игорь Александрович 27.06.1936 – 5.02.2002».

У 2013 р. пам'ятник замінено на виготовлену з полірованого сірого граніту горизонтальну стелу (0,99 × 0,60 м) у вигляді писанки на гранітній основі (0,18 × 1,00 × 0,21 м). На чільній стороні стели пам'ятний напис: «Николаевский Игорь Александрович 27.06.1935 – 05.02.2002» та портретне зображення. На основі пам'ятний напис: «Помним, любим, скор-

бим. Жена, дети, внуки». На могилу покладено гранітний надгробок (1,09 ×0,60).

Джерела: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 82 від 07.11.2013 р.; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Могила заслуженого майстра народної творчості України І. О. Ніколаєвського, м. Карлівка, цвинтар № 2»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила заслуженого майстра народної творчості України І. О. Ніколаєвського, м. Карлівка, цвинтар № 2» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

Т. І. Голуб

31. Могила Радевича Л. В. (1949) (іст.)

Знаходиться у західній частині кладовища № 1 по вул. Харчовиків.

Похований ***Радевич Леонід Васильович*** (27.04.1885, м. Полтава – 14.05.1949, м. Карлівка, Полтавська обл.) – заслужений лікар України.

Середню освіту отримав у Полтавській духовній семінарії, потім навчався на медичному факультеті Харківського університету, який закінчив у 1912 р., очоливши лікарсько-акушерську дільницю у

с. Варварівка Костянтиноградського повіту Полтавської губ. Надавав допомогу хворим не лише с. Варварівки, а й численних сіл і хуторів.

У 1913 р. Л. В. Радевич, окрім загальних хірургічних, розпочав успішно виконувати операції при старечій катаракті. У 1915 р. він добровільно пішов на фронт Першої світової війни старшим лікарем-хірургом 37-го передового загону Червоного Хреста імені Костянтиноградського повіту і перебував там до 1918 р. У 1918 р. знову очолив дільничну лікарню у с. Варварівка. Навесні і влітку 1919 р. як хірург надавав допомогу пораненим бійцям Червоної Армії у м. Костянтинограді (нині м. Красноград Харківської обл.). Цього ж року був запрошений до Карлівки для організації Карлівської державної районної лікарні, яку й очолив та був провідним хірургом до останніх днів свого життя. За ініціативи Л. В. Радевича у м. Карлівці був побудований окремий хірургічний корпус на 35 ліжок із сучасним операційно-перев'язочним блоком. Л. В. Радевич був мобілізований до Червоної Армії як лікар-хірург під час анексії Західної України у 1939 р., а також був учасником Зимової війни 1939–1940 рр. З 1941 по 1944 рр. був провідним хірургом евакуаційних госпіталів №№ 3402 та 2789. Після демобілізації по хворобі знову очолив Карлівську районну лікарню. Л. В. Радевич був широко знаний як хірург, акушер-гінеколог, окуліст, ортопед-травматолог, отоларинголог, терапевт та інфекціоніст. Багато операцій, які виконувались в клініках Харкова, Москви і Ленінграду він запровадив й у Карлівці. Був автором 14 наукових праць.

Указом Президії Верховної Ради від 3.04.1941 р. Л. В. Радевичу було присвоєно почесне звання заслуженого лікаря України. Неодноразово обирався депутатом районної та сільських рад. Його іменем названа вулиця та Карлівська районна лікарня.

Л. В. Радевич був високоосвіченою людиною, добре знав світову літературу, досконало володів німецькою мовою, грав на скрипці.

У 2001 р. на могилі встановлено стелу з гранітної крихти (1,11 × 0,52 × 0,10 м), у центрі якої закріплена дошка (0,5 × 0,4 м) з полірованого сірого граніту з написом: «Заслужений лікар України Радевич Леонід Васильович 02.06.1885 – 14.05.1949». Вгорі, у правому кутку дошки, зображення змії і чаші. Стела закріплена на постаменті (0,56 × 0,17 × 0,49 м). На могилу покладена квітниця з гранітної крихти.

Поруч поховані син Радевич Олег Леонідович (1927 – 2001) та дружина Радевич Валентина Олексіївна (1888 – 1983).

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 40 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могили лікарів батька і сина Радевича Л. В. та Радевича О. Л.» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Пам'яті лікарів Полтавщини. – Полтава: Полтавський літератор, 1999. – С. 132; Карнаух А. Лікарні і вулиці – ім'я хірурга / А. Карнаух // Зоря Полтавщини. – м. Полтава. – 1974. – № 169 (12747). – 21 липня. – С. 4.

В. А. Андрієць

32. Могила Симоненка Миколи Івановича (1985) (іст.)

Знаходиться на кладовищі № 1 по вул. Харчовиків, у північно-західній частині.

Похований ***Симоненко Микола Іванович*** (10.02.1917, с. Нове Грякове Чутівського району Полтавської обл. – 11.10.1985, м. Карлівка Полтавської обл.) – учасник Другої світової війни, Герой Радянського Союзу.

Народився у родині селянина. У 1931 р. закінчив неповну середню школу, а в 1935 р. – Харківський автотракторний технікум. Працював механіком у Білухівській МТС Карлівського району. У РСЧА з 1937 р. Закінчив Харківське військово-політичне училище.

Учасник Другої світової війни з червня 1941 р. Воював на Південно-Західному, Брянському, Воронезькому, І-му Українському фронтах. Був двічі тяжко поранений.

Заступник командира мотострілецького батальйону зі стройової частини 69-ї механізованої бригади 9-го механізованого корпусу 3-ї гвардійської танкової армії

Воронезького фронту, старший лейтенант М. І. Симоненко в ніч на 22.09.1943 р. у складі першої групи форсував р. Дніпро і з ходу вступив у бій. Бійці оволоділи с. Зарубинці (Канівський район Черкаської обл.). 24–25.09.1943 р. під час наступу на сс. Луковиці та Григорівку воїни батальйону знищили чимало техніки та солдатів ворога.

За мужність і відвагу, проявлені в боях з утримання і розширення Букринського плацдарму, Указом Президії Верховної Ради СРСР від 10 січня 1944 р. старшому лейтенанту Миколі Івановичу Симоненку присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

10 грудня 1943 р. майор Симоненко був тяжко поранений під Новоград-Волинським. Протягом тривалого часу перебував у госпіталі, а в липні 1945 р. демобілізувався і повернувся у м. Карлівку. Працював директором Карлівської райконтори «Заготскот».

Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора, Червоної Зірки, 2 орденами Вітчизняної війни, медалями.

У 1987 р. на могилі встановлена стела з полірованого сірого граніту (вис. 1,6 м) з пам'ятним написом: «Герой Советско-

го Союза Симоненко Николай Иванович 10.02.1917 – 1985.11.10» та портретним зображенням Героя. На могилу покладена плита з полірованого сірого граніту (1,5 × 0,7 м).

Поруч похована дружина Симоненко Варвара Пилипівна (1922 – 1972).

Джерела та література: ЦАМО РФ. – Ф. 33. – Оп. 682524. – Спр. 452. – Арк. 153; Оп. 686044. – Спр. 2824. – Арк. 7; Оп. 793756. – Спр. 44. – Арк. 12; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 41 від 29.06.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Могила Героя Радянського Союзу М. І. Симоненка, м. Карлівка, цвинтар № 1»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила Героя Радянського Союзу М. І. Симоненка, м. Карлівка, цвинтар № 1» // Там само; За мужність і відвагу. – Харків: Прапор, 1973. – С. 276–277; Герои Советского Союза: краткий биографический словарь в двух томах / [пред. ред. кол. И. Н. Шкадов]. – М.: Воениздат, 1988. – Т. 2: Любовь –Ящук – С. 463.

В. А. Андрієць

33. Могила Федоренка Володимира Васильовича (2017) (іст.)

Знаходиться у центральній частині кладовища № 2, по вул. Коцюбинського.

Похований ***Федоренко Володимир Васильович*** (10.10.1974, с. Байрак Семенівського району Полтавської обл. – 16.02.2017, м. Карлівка Карлівського району Полтавської обл.) – майор ЗСУ, заступник військового комісара, начальник мобілізаційного відділення, учасник Антитерористичної операції на Сході України.

Навчався у Таверівській ЗОШ І-ІІІ ступенів, Чутівській ЗОШ І-ІІІ ступенів, Харківському вищому командно-інженерному училищі ракетних військ, яке закінчив 1997 р. По закінченню навчання проходив службу у Збройних Силах України. Після 20 років служби майор Федоренко В. В. скористався правом вийти на пенсію. Працював начальником служби безпеки агрофірми ПП «Ланнівський цукровий завод».

За час проходження військової служби був нагороджений відзнаками «За сумлінну службу» І та ІІ ступенів, медалями «Захиснику Вітчизни» та «За волю і славу України».

20 березня 2014 р. був мобілізований відповідно до Указу Президента України «Про часткову мобілізацію» Карлівсько-Машівським об'єднаним військовим комісаріатом і служив на посаді заступника військового комісара, начальника мобілізаційного відділення. 5 березня 2015 р. підписав контракт зі Збройними Силами України до закінчення особливого періоду.

18 грудня 2016 р. В. В. Федоренко прибув у відрядження до військової частини ППВ 1688 у смт Гончарівське Чернігівської обл. з подальшим направленням до виконання службових (бойових) завдань у зоні проведення Антитерористичної операції. Служив під Широкіним, Щастям та Волновахою.

16 лютого 2017 р. за ротацією повертався до своєї військової частини на Чернігівщину. Проте у потязі «Маріуполь – Львів», яким він їхав разом з іншими військовослужбовцями, трапилася трагедія. Отримав вогнепальне поранення під час сварки і помер у лікарні м. Запоріжжя.

У 2018 р. на могилі встановлено стелу (1,2 × 0,6 м) з полірованого сірого граніту з портретним зображенням загиблого та пам'ятним написом «Федоренко Володимир Васильович 10.10.1974 – 16.02.2017». Основою стелі служить цоколь (0,2 × 1,2 × 0,69 м) з сірого полірованого граніту. На звороті стели розміщено зображення дерев та зірок і пам'ятний напис: «З насолодою палко ти жив і любив, Багато всього ти звершити хотів! Злий рок тобі, батьку, життя вкоротив, Не давши звершитися мріям твоїм… І дім, і сад, і дружина, і діти чекали тебе… А ти не прийшов…».

Територія впорядкована, забетонована та обкладена плиткою. Поруч з могилою встановлена бетонна фігурна лавка

Література: Учасника АТО поховали з усіма військовими почестями // Життя і слово. – 2017. – № 15–16 (12754–12752). – 24 лютого. – С. 1; Війну починають не солдати // Життя і слово. – 2017. – № 19–20 (127555–127556). – 10 березня. – С. 1; Під Щастям загинув військовослужбовець із Полтавщини // Світлиця. – 2017. – 97–99 (11634). – 13 серпня. – С. 3; Поминаємо. Федоренко Володимир Васильович // Життя і слово. – 2019. – № 13–14 (12957–12958). – 15 лютого. – С. 7.

Л. А. Головко

34. Пам'ятний знак воїнам-землякам та воїнам-визволителям (1941 – 1945 рр.) (1985) **(іст.)**

У центрі міста, по вул. Полтавський Шлях, біля залізничної станції.

Споруджений 1985 р. на честь 1620 воїнів – жителів м. Карлівки, загиблих

на фронтах Другої світової війни 1941 – 1945 рр.

Пам'ятний знак з ознаками комплексності: гранітні форми у вигляді паралелепіпедів з однією нахиленою гранню (1,79 × 1,20 × 1,07 м) з написами: «1941», «1945»; ліворуч розміщено складну залізобетонну стелу (довж. 47 м) з 5-ма пілонами та вмонтованими в них мармуровими плитами (1,3 × 0,8 м). На першому напис: «Вечная слава воинам Советской Армии павшим в боях за свободу и независимость нашей Родины в Великой Отечественной войне», 2 і 4 пілони – без написів, на 5-му – напис: «Вечная память воинам-карловчанам погибшим в годы Великой Отечественной войны за свободу и независимость нашей Родины». На центральному пілоні розміщено гранітну плиту (2,0 × 1,0 м) з прізвищами Героїв Радянського Союзу – уродженців Карлівщини: «Герої Карлівщини Двічі Герой Радянського Союзу Береговий Георгій Тимофійович Герой Радянського Союзу Громницький Григорій Михайлович Герой Радянського Союзу Качалко Іван Єлизарович Герой Радянського Союзу Кизь Василь Дмитрович Герой Радянського Союзу Кучеренко Микола Пантелеймонович Повний кавалер орденів Слави Максименко Іван Пиминович Герой Радянського Союзу Мірошниченко Віктор Петрович Герой Радянського Союзу Родинка Сергій Лаврентійович Герой Радянського Союзу Симоненко Микола Іванович».

Між пілонами розміщено 12 (1,3 × 0,8 м) дощок з полірованого сірого граніту, на яких викарбувані прізвища 706

воїнів-карлівчан, які полягли на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр.

У центральній частині площі знаходиться прямокутна залізобетонна стела (4,80 × 8,17 м), на якій закріплено гранітний барельєф (4,35 × 2,87 м) із зображенням п'яти воїнів.

Перед комплексом розміщено стилізовану зірку для «вічного вогню».

Автор – М. П. Ходаковський, архітектор Ю. Т. Полтавський.

Згідно Книги пам'яті України відомо 1720 прізвищ воїнів-земляків, які полягли на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр.

Взятий на облік Наказом управління культури облдержадміністрації від 19.10.2010 № 358. Занесено до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини, взятих на облік розпорядженням голови Полтавської облдержадміністрації № 590 від 15.10.2020 р.

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 16 від 26.06.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка «Пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., м. Карлівка, вул. Леніна»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., м. Карлівка, вул. Леніна» // Там само; Книга Пам'яті України. Полтавська область. – Т. 4. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 741–799.

В. А. Андрієць

35. Пам'ятний знак учасникам бойових дій в Демократичній Республіці Афганістан (1979 – 1989) (1999) (іст.)

Знаходиться у центральній частині міста, біля Будинку культури, по вул. Полтавський Шлях.

У 1989 р. військовий контингент Радянської армії було виведено з Демократичної Республіки Афганістан. 116 земляків-карлівчан брали участь у військових діях на території Афганістану. З них 2 загинули при виконанні службових обов'язків, а один – у мирний час.

У 1999 р. в пам'ять про учасників бойових дій в Афганістані встановлений обеліск з сірого необробленого граніту (вис. 2,2 м), в нижній частині якого закріплена дошка (0,8 × 0,5 м) з полірованого сірого граніту з пам'ятним написом: «Воїнам-інтернаціоналістам Карлівського району, 1999 р.» і зображенням Вічного вогню, гвоздики та стрічки.

Автор пам'ятника – скульптор П. А. Чорноштан. Дошка виготовлена С. П. Бородаєм.

Об'єкт пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятника) культурної спадщини № 45 від 29.06.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак учасникам бойових дій на території інших держав, м. Карлівка, вул. Леніна»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак учасникам бойових дій на території інших держав, м. Карлівка, вул. Леніна» // Там само; Пам'ять живе...: Спогади про воїнів-полтавців, загиблих в Афганістані. – Полтава, 1999. – С. 104.

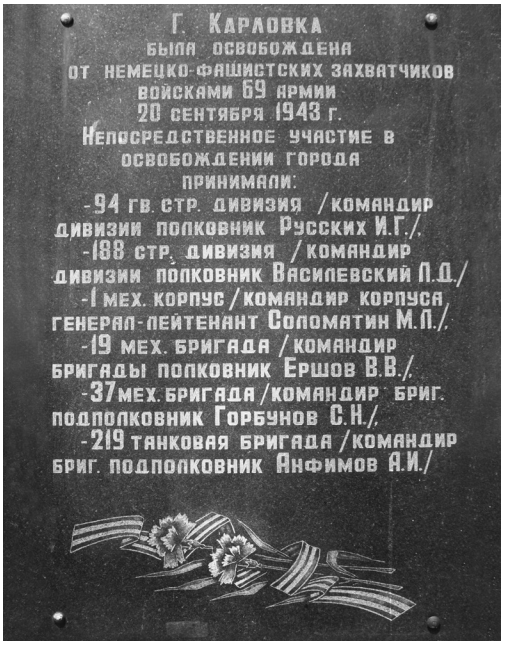
В. А. Андрієць

36. Пам'ятна дошка на честь військових частин, що звільняли Карлівку від гітлерівських загарбників (1967) (іст.)

Розташована по вул. Полтавський Шлях, 54, на будинку міської адміністрації.

Місто Карлівка звільнене від гітлерівських загарбників 20 вересня 1943 р. військами Степового фронту у складі: 94-ї гвардійської стрілецької дивізії, 188-ї стрілецької дивізії, 1-го механізованого корпусу у складі: 19-ї механізованої бригади, 37-ї механізованої бригади, 219-ї танкової бригади.

Згідно з рішенням виконкому Карлівської районної ради від 12 травня 1967 р. на будинку встановлена мармурова дошка (0,90 × 0,63 м) з найменуванням дивізій, а в 2001 р. – нова дошка з полірованого сірого граніту (1,2 × 0,7 м) з пам'ятним написом: «г. Карловка была освобождена от немецко-фашистских захватчиков войсками 69 Армии 20 сентября 1943 г. Непосредственное участие в освобождении города принимали: 94 гв. стр. дивизия (командир дивизии полковник Русских И. Г.), 188 стр. дивизия (командир дивизии полковник Василевский П. Д.), 1 мех. корпус (командир корпуса генерал-лейтенант Соломатин М. П.), 19 мех. бригада (командир бригады полковник Ершов В. В.), 37 мех. бригада (командир бригады подполковник Горбунов С. Н.), 219 танковая бригада (командир бриг. подполковник Анфимов А. И.)».

У тексті допущено помилку – 188, хоча потрібно – 183-тя стрілецька дивізія.

Дошку відкрито до 24-ї річниці звільнення міста.

Об'єкт пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела: ЦАМО РФ. – Ф. 1264. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 26 (102-20); Ф. 3423. – Оп. 1. – Спр. 22. – МФК 6180; Ф. 3423. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 1; ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 62А. – Арк. 22; Паспорт пам'ятки історії і культури СРСР. – № 2.4.-527-2.16.7 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 17 від 24.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак на честь військових частин, які звільнили Карлівку від фашистських загарбників у 1943 році, вул. Леніна, 54» // Там само.

В. А. Андрієць

37. Пам'ятний знак Шевченку Тарасу Григоровичу) (2001) (іст.)

У центрі міста, біля Карлівського районного історико-краєзнавчого музею, по вул. Полтавський Шлях.

Пам'ятний знак встановлений на честь 10-річчя Незалежності нашої держави.

Шевченко Тарас Григорович (25.II.(9. III.) 1814, с. Моринці (нині Звенигородського району Черкаської обл. – 26.II.(10.III.) 1861, помер м. Петербург, перепох. м. Канів Черкаської обл.) – український поет, художник, драматург, прозаїк, мислитель, революційний демократ.

Батьки Т. Г. Шевченка, як і він сам, перебували у кріпосній залежності в поміщика Звенигородського повіту Київської губернії В. В. Енгельгардта та мали козацьке коріння. Невдовзі після народження Тараса, родину переводять на попереднє місце проживання до с. Керелівки (Кирилівки). 1822 р. він розпочинає науку в дяківській школі, а через рік помирає мати. 1824 р. разом із батьком мандрує в чумацькій валці, а після повернення, в кінці того ж року, батько віддає його в науку до кирилівського жителя Максима Губського. 1825 р. батько і малий Тарас ідуть в найми. Останній працює пастухом, погоничем, пасе громадську отару, а в 1826–1827 рр. наймитує в дяка П. Богорського. У цей час проявляється і зростає його потяг до малювання. 1827 р. він тікає до м. Лисянки, маючи на меті навчитися малюванню, але невдовзі переходить до с. Тарасівки, де навчається малюванню у місцевого дяка-живописця. Однак навчання це не було тривалим. Уже наступного, 1828 р. він наймитує у кирилівського попа Г. Кошиця й лише вечорами читає та малює. Цього ж року помирає його старий господар і під час розподілу маєтностей між синами покійного В. В. Енгельгардта Тарас, разом із усіма кирилівцями, переходить у власність П. В. Енгельгардта.

На початку 1829 р. його записують до дворових кріпаків, а повесні разом із господарем він їде до Києва, а далі до Вільно (сучасний Вільнюс, Литва). Того ж року, в жовтні, Тараса спіймали «на гарячому» за малюванням, і було наказано «выпороть… хорошенько». Однак з того часу молодий Шевченко активно займається малюванням. Слухає лекції у професора малювання Віленського університету Яна Рустема (Іонаса Рустемаса). У лютому П. В. Енгельгардт переїжджає до м. Санкт-Петербурга. Разом із ним у якості дворового кріпака їде й Т. Г. Шевченко. 1834 р., намагаючись отримати вигоду із таланту кріпака, поміщик законтрактовує його на чотири роки на навчання до «живописних справ цехового майстра» В. Ширяєва. До цього періоду життя Т. Г. Шевченка відноситься початок його літературно-мистецької творчості. Після знайомства в 1835 р. з І. М. Сошенком останній розпочинає клопотатися про звільнення молодого таланту. Тоді ж він знайомиться з Є. Гребінкою, А. Мокрицьким, О. Венеціановим, загодом К. Брюлловим, відвідує класи Товариства заохочення художників. 16 квітня 1838 р. заходами В. Жуковського та М. Вієльгорського під час продажу портрета В. Жуковського роботи К. Брюллова було отримано необхідну для викупу Т. Г. Шевченка з неволі суму, а 22 квітня він одержав відпускний документ. З цього часу він розпочинає активно навчатися і займатися як живописом, так і поетичною творчістю.

1838 р. його прийняли до Петербурзької Академії мистецтв, а 1839 р. в число пенсіонерів Товариства заохочення художників. 1845 р. закінчив навчання, одержавши звання вільного художника.

Писати вірші почав до того, як звільнився з кріпацтва. Найперший твір – баладу «Причинна» Є. Гребінка опублікував у 1840 р. в альманасі «Ластівка». Перша збірка поезій під назвою «Кобзар» побачила світ 1840 р., наступна – лише 1860 р.

Весною 1843 р. Т. Г. Шевченко повертається в Україну. До цього ж часу відноситься і його знайомство з Полтавським краєм. Розпочинає свою подорож з Прилуцького повіту (сс. Діхтярі, Сокиринці). У червні 1843 р. поет прибув до Є. П. Гребінки на х. Убіжище, в с. Мосіївка був на балу у генеральші Т. В. Волховської, де познайомився і подружився з О. Афанасьєвим-Чужбинським, О. Капністом, родиною Закревських, Я. де Бальменом. Разом з О. Капністом їздив до м. Яготин, де знайомився з родиною князя М. Г. Рєпніна-Волконського, сестрами Глафірою, Тетяною та Олександрою Псьол, подружився з Варварою Рєпніною. Після того відвідав О. Чужбинського в с. Ісківці на Лубенщині, В. Закревського в Лемишівці, побував у Пирятині у матері В. Григоровича і передав їй листа від сина. Пізньої осені він поїхав із В. Рєпніним у його маєток в с. Андріївку Гадяцького повіту.

Друга подорож в Україну відбулася в 1845–1846 рр. Літо і осінь 1845 р. жив у с. Мар'янівці в маєтку О. А. Лук'яновича, бував у навколишніх селах – Устивиці, Злодіївці (нині с. Псільське), разом з О. Лук'яновичем їздив до його батька в с. Шедієве на р. Оріль. Під час цієї поїздки змалював краєвиди Решетилівки, Шедієвого, Полтави (зокрема, Хрестовоздвиженський монастир і хату І. П. Котляревського). У 1843, 1845, 1846 рр. поет бував у маєтку Закревських у с. Березова Рудка (за новим адмінподілом – Лубенський район).

У 1846 р. Т. Г. Шевченко в Києві познайомився з членами Кирило-Мефодіївського товариства, а невдовзі, 5 квітня 1847 р., був заарештований за твори антисамодержавного змісту й засланий на 10 років у солдатчину (звільнений лише після смерті Миколи І).

Улітку, в серпні-вересні 1859 р., він востаннє відвідав Україну і побував на Полтавщині – їхав через Зіньків, Гадяч, зупинявся у Миргороді, Пирятині. На хуторі П. Таволги-Мокрицького, поблизу Пирятина, написав вірш «Й маю, маю я оченята…». Крім того, за народними переказами, відвідав сс. Білоусівку, Городище, Яхники, Слободо-Петрівку, Заріг та ін. У списку населених пунктів, відвіданих Шевченком у 1843–1944 та 1945–1846 рр. – понад 50 топонімів. За кількістю відвіданих місць Полтавщина в біографії поета займає перше місце після його рідної Черкащини.

Поет намагався відшукати місце для власної хати, продовжував плекати надію на одруження із простою українською дівчиною і поселитися в «хатині над Дніпром». Несподівана смерть перекреслила його плани.

Пам'ятний знак являє собою брилу рожевого граніту (1,7 × 0,9 × 0,4 м), в центрі – дошка з габро овальної форми (0,7 × 0,4 м) з портретом Т. Г. Шевченка, під нею, на брилі, розміщено пам'ятний текст: «І мене в сім'ї великій В сім'ї вольній, новій, Не забудьте пом'янути Не злим тихим словом Т. Шевченко». Лицева частина пам'ятного знаку відполірована, з ламаним контуром. Бічні і зворотна частини мають довільну форму грубого сколювання та вирізання. Основою брили служить постамент із рожевого граніту (0,6 × 0,3 × 1,4 м).

Автор – М. Д. Скребець, архітектор – П. А. Чорноштан.

Відкрито пам'ятний знак 24 серпня 2001 р.

Взятий на облік за наказом управління культури облдержадміністрації від 19.10.2010 № 358. Занесено до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини, взятих на облік розпорядженням голови Полтавської облдержадміністрації № 590 від 15.10.2020 р.

Джерела та література: Акт обстеження технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини «Погруддя Т. Г. Шевченка» № 43 від 29.06.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Погруддя Т. Г. Шевченка»; Облікова картка об'єкту культурної спадщини «Погруддя Т. Г. Шевченка» // Там само; Українська радянська енциклопедія. – Т. 12. – 2-е вид. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1985. – С. 389–391; Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) шевченківської енциклопедії. – Кн. 2: Л–Я. – Полтава: Дивосвіт, 2009. – С. 925–926.

В. А. Андрієць, В. О. Мокляк

38. Пам'ятний знак підкорювачам космосу (2011) (іст.)

Знаходиться на Привокзальній площі, перед приміщенням вокзалу.

Пам'ятний знак встановлений з нагоди 90-річчя космонавта-земляка Георгія Берегового.

Являє собою металоконструкцію (3,58 × 1,95 × 1,78 м) у формі стилізованої земної кулі, охопленої в двох площинах уявними екваторіальними смугами. Конструкція в основі має вісь, що є симетрією нахилу кулі, та похилий циліндр. На вершині – стилізоване зображення штучного супутника Землі. Прикріплена конструкція болтами до платформи (1,65 × 2,91 × 0,12 м), викладеної сірою бетонною плиткою. Пам'ятний знак пофарбований у сірий колір.

Архітектор П. А. Чорноштан.

Відкрито пам'ятний знак у квітні 2011 р.

Пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела: Акт обстеження технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 42 від 29.06.2013 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак підкорювачам космосу, м. Карлівка, Привокзальна площа»; Облікова картка об'єкту культурної спадщини «Пам'ятний знак підкорювачам космосу, м. Карлівка, Привокзальна площа» // Там само.

О. С. Лимар

39. Пам'ятний знак робітникам Жовтневого цукрокомбінату, які полягли на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (1970) (іст.)

Знаходиться у центрі мікрорайону Жовтневого цукрокомбінату, біля будинку культури по вул. Парковій.

Пам'ятний знак встановлений згідно рішення загальних зборів працівників комбінату від 20 грудня 1968 р. № 7.

Споруджений у 1970 р. на честь 122 воїнів-робітників Жовтневого цукрокомбінату, які полягли на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр.

Пам'ятний знак являє собою залізобетонну скульптурну групу з двох воїнів (вис. 2,8 м) на цегляному, обшитому металом постаменті (1,0 × 5,2 м), на якому закріплено 6 чавунних дошок (0,84 × 0,50 м) із прізвищами 122 воїнів-робітників Жовтневого цукрокомбінату. На одній із дошок пам'ятний напис: «Вічна пам'ять воїнам віддавшим своє життя за щастя рідного народу 1941 – 1945 рр».

Скульптура виготовлена Полтавськими художніми майстернями. Скульптор – М. Г. Коган.

Згідно Книги Пам'яті України у Карлівці відомо 1732 прізвища полеглих воїнів-земляків.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. Занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України Наказом Міністерства культури, молоді та спорту України «Про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» № 1062 від 25.02.2020 за категорією пам'ятка історії місцевого значення. Охоронний номер № 2249-Пл.

Джерела та література: Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.433 – 2.16.7 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 64 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-землякам, працівникам Октябрського цукрокомбінату, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., м. Карлівка, вул. Котовського» // Там само; Книга Пам'яті України. Полтавська область. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – Т. 4. – С. 741–799.

В. А. Андрієць

40. Пам'ятний знак робітникам машинобудівного заводу, які полягли на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (1968) **(іст.)**

Біля адміністративного будинку ПРАТ «Карлівський машинобудівний завод», вул. Сергія Нігояна, 2.

Пам'ятний знак встановлений згідно із рішенням виконкому Карлівської районної ради № 4 від 16 квітня 1967 р.

Споруджений у 1968 р. на честь 8-ми воїнів-робітників машинобудівного заводу, які полягли на фронтах Другої Світової війни у 1941 – 1945 рр.

Пам'ятний знак являє собою цегляний оштукатурений обеліск (вис. 4,0 м), у центральній частині якого розміщена металева дошка (0,85 × 0,55 м) з пам'ятним написом: «На фронтах Великой Отечественной войны за свободу и независимость нашей Родины отдали жизнь работники Карловского машиностроительного завода 1941 – 1945 г.г.» і прізвищами 8 полеглих воїнів-працівників заводу.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. Занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України Наказом Міністерства культури, молоді та спорту України «Про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» № 1062 від 25.02.2020 за категорією пам'ятка історії місцевого значення. Охоронний номер № 2247-Пл.

Джерела: Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.431 – 2.16.7 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 15 від 24.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-землякам, працівникам машинобудівного заводу, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., м. Карлівка, вул. Радевича» // Там само; Книга Пам'яті України. Полтавська область. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – Т. 4. – С. 741–799.

І. О. Федорченко, В. П. Монастиренко

41. Пам'ятний знак робітникам спирткомбінату, які загинули на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (1974) (іст.)

За Будинком культури, у парку, по вул. Парковій.

Пам'ятний знак встановлений згідно постанови Полтавського обкому КП(б)У та виконкому обласної ради № 118 від 13 листопада 1972 р.

Споруджений 1974 р. на честь 17 воїнів-робітників спирткомбінату, які полягли на фронтах Другої Світової війни у 1941 – 1945 рр.

Пам'ятний знак – вертикальна залізобетонна стела (вис. 6,0 м) з трьох рівновеликих частин. На лицевій стороні розміщено барельєфне зображення трьох воїнів та пам'ятний напис: «Всі батьківські варти сини достоять». На другій стороні: «Вічна слава воїнам, які загинули в боях Великої Вітчизняної війни за свободу і незалежність радянської Батьківщини» і прізвища 17 загиблих воїнів-робітників спирткомбінату. З третьої – напис «1941 – 1945» та барельєфне зображення трьох скорботних жінок.

Згідно Книги Пам'яті України відомо 1732 прізвища полеглих воїнів-земляків.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. Занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України Наказом Міністерства культури, молоді та спорту України «Про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» № 1062 від 25.02.2020 за категорією пам'ятка історії місцевого значення. Охоронний номер № 2248-Пл.

Джерела та література: Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.1751 – 2.16.7 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 66 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-землякам, працівникам Октябрського спиртозаводу, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни, м. Карлівка, вул. Полтавська» // Там само; Книга Пам'яті України. Полтавська область. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – Т. 4. – С. 741–799.

В. А. Андрієць

42. Пам'ятний знак ліквідаторам аварії на Чорнобильській АЕС (1999) (іст.)

Знаходиться у центральній частині міста, по вул. Полтавський Шлях.

Пам'ятний знак встановлений на честь ліквідаторів аварії на Чорнобильській АЕС у 1999 р.

У Карлівській районній організації «Союз Чорнобиль» станом на 1 вересня 2015 р. налічується 161 ліквідатор, 420 переселенців, 341 дитина (із них 7 дітей-інвалідів).

Пам'ятний знак є стелою з сірого граніту (1,6 × 0,85 × 0,22 м), увінчаною гранітним хрестом (0,38 × 0,30 × 0,09 м). Стелу розміщено на гранітному постаменті (0,8 × 0,49 × 0,23 м), основою якому служить цоколь з того ж матеріалу (0,18 × 1,52 × 1,03 м). У центральній частині стели – зображення розбурханого полум'я і дзвону, у нижній лівій – пам'ятний напис: «Жертвам Чорнобилю». Лицьова сторона

пам'ятного знаку відполірована, зворотня – довільного рельєфу.

Згідно видання «Чорнобиль-30. Книга Слави і Пам'яті. Полтавська область» відомо 208 прізвищ ліквідаторів аварії на Чорнобильській АЕС – уродженців Карлівщини.

Архітектор П. А. Чорноштан.

Взятий на облік Наказом управління культури облдержадміністрації від 19.10.2010 № 358. Занесено до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини, взятих на облік розпорядженням голови Полтавської облдержадміністрації № 590 від 15.10.2020 р.

Джерела та література: Акт обстеження технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 44 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкту культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам аварії на Чорнобильський АЕС, м. Карлівка, вул. Леніна» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Чорнобиль – 30. Книга слави і пам'яті. Полтавська область / [упорядн. О. А. Білоусько, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Копі-центр, 2016. – С. 543–548, 978, 1098.

А. М. Скирда

43. Пам'ятний знак учасникам АТО (2017) (іст.)

Знаходиться у центральній частині міста, у парку, по вул. Полтавський Шлях.

Встановлений у 2017 р. на честь карлівчан – учасників Антитерористичної операції на Сході України – комплексу військових та спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур, спрямованих на протидію діяльності незаконних російських та проросійських збройних формувань у війні на Сході України. Згідно з заявами української влади, для відсічі російської агресії навесні 2014 р. був обраний саме правовий режим антитерористичної операції (АТО) через термінову потребу провести вибори президента і парламенту. В умовах введення воєнного стану вибори були б неможливі. Операція тривала з 14 квітня 2014 р. до 30 квітня 2018 р.

Після АТО була введена операція Об'єднаних сил (ООС) – комплекс військових і спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур, спрямований на протидію діяльності незаконних російських та проросійських збройних формувань у війні на Сході України.

Проведення операції передбачається виконанням Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України та тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях». Операція Об'єднаних сил, фактично, є переформатуванням Атитерористичної операції (АТО) зі введенням воєнного або надзвичайного стану, переданням управління від СБУ, яка формально керувала АТО, до Об'єднаного оперативного штабу ЗСУ.

Початок ООС вважається з 14:00 години 30 квітня 2018 р.

Незалежність та територіальну цілісність України у зоні проведення АТО/ООС боронили 141 мешканець Карлівщини. Віддали свої життя карлівчани – Демиденко М. Ю. (див. ст. № 120), Барвін Д. В. (див. ст. № 249, 250) та Коновод Ю. М. (див. ст. № 137).

Пам'ятний знак у вигляді вертикальної гранітної стели (2,3 × 0,8 × 0,25 м) із зображенням Державного герба в центрі та пам'ятними написами під гербом: «Героям слава! Тут буде встановлено пам'ятник мешканцям Карлівського району, які віддали свої життя за свободу і незалежність України». Над гербом: «Барвін Дмитро Володимирович 14.09.1993 – 10.02.2015 Демиденко Микола Юрійович 08.06.1992 – 18.12.2014 Коновод Юрій Миколайович 09.08.1964 – 23.04.2019».

Об'єкт пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела та література: Інформація про АТО та ООС // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Ревегук В. Я. Полтавці – поборники державної незалежності України / В. Я. Ревегук. – Полтава: Полтавський літератор, 2015. – С. 292, 302; Ревегук В. Я. Полтавці – поборники державної незалежності України / В. Я. Ревегук. – Полтава: Полтавський літератор, 2016. – С. 309, 322; Стела загиблим в АТО // Життя і слово. – 2017. – № 83–84 (12819–12820). – 20 жовтня. – С. 1; Горбатько О. Вшанували пам'ять загиблих воїнів АТО / О. Горбатько // Вісник «Докучаєвських Чорноземів». – 2017. – № 15 (130). – 7 листопада. – С. 1.

О. С. Лимар

Бабайкове с.,
Лип'янський старостинський округ

44. Курганний могильник I, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,3 км на схід від села, у міжріччі рр. Лип'янки (правої притоки

р. Оріль) та Сухої Лип'янки (лівої притоки р. Лип'янки).

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначений на топографічних мапах як чотири кургани. На картах видань 1980-х рр. показаний один курган з відносною висотою 1 м. Обстежувався І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2019 р.

Складається з п'яти курганів. Більший задернований, частково знаходиться у лісосмузі. Поверхня пошкоджена земляними роботами. За свідченнями місцевих жителів, тривалий час використовувався як скотомогильник. Його висота 2,0 м, діаметр 45 м.

Менші кургани висотою 0,2–1,0 м та діаметрами 15–30 м розорюються.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губернии. – Масштаб 3 вер. в дюйме. Г. Полтавской и Харьковской. / Гравир. конт. чин. Егоров, 3-й предм. и. горы чин. Потехин. Вырез. слова Чин. Егоров. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. Красноград. – М 1: 100000. Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. Изд. 1991 г.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 4. – Рис. 2; 7–10.

І. О. Курницька, О. М. Ткаченко

45. Місце поховання жертв Голодомору 1932 – 1933 рр. (іст.)

Знаходиться у західній частині місцевого кладовища.

У невідомій кількості братських і одиночних могил поховані жителі села, які стали жертвами Голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні.

Згідно з «Національною книгою пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні» у с. Бабайкове загинула невідома кількість осіб. Прізвища невідомі.

Література: Національна Книга Пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Полтавська область / [упоряд. О. А. Білоусько, Ю. М. Варченко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Оріяна, 2008. – С. 232.

Л. А. Головко

46. Пам'ятний знак полеглим землякам на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр.

(1965) **(іст.)**

Розташований на кладовищі, у його східній частині.

Установлений у сер. 1960-х рр. на честь воїнів-земляків, які полягли на фронтах Другої Світової війни у 1941 – 1945 рр.

Пам'ятний знак являє собою залізобетонний обеліск (2,5 × 0,5 × 0,5 м), встановлений на залізобетонний постамент (0,23 × 0,82 × 0,84 м) на залізобетонному цоколі (0,08 × 1,1 × 1,1 м). В основі обеліска закріплена металева дошка (0,8 × 0,6 м) з пам'ятним написом: «Вони віддали своє життя за нашу Батьківщину Вічна слава героям!» та 22 прізвища.

У 1990-х рр. пам'ятний знак замінено на новий – вертикальну стелу (1,2 × 0,6 × 0,08 м) з полірованого сірого граніту на постаменті (0,3 × 0,7 × 0,2 м) з того ж матеріалу. На чільній стороні стели розміщене зображення зірки, 22 прізвища воїнів-земляків і пам'ятні написи: «Вони віддали життя за Батьківщину», «Вічна слава героям!». На символічну могилу покладена гранітна квітниця (1,6 × 0,6 м).

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р.

Джерела: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 73 від 07.08.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої вітчизняної війни 1941–1945 рр., с. Бабайкове, цвинтар». Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої вітчизняної війни 1941–1945 рр., с. Бабайкове, цвинтар» // Там само.

В. А. Андрієць, Л. А. Головко

Володимирівка с., Максимівський старостинський округ

47. Курганний могильник, майдан, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час

(2-га пол. IV – I тис. до н. е.; XVII ст.) **(археол.).**

Знаходиться за 4,1 км на схід від села, за 0,8 км на північний захід від околиці

с. Білухівки, на мису плато правого корінного берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст., на яких нанесено групу з чотирьох курганів. За результатами топозйомки 1954 р. на великомасштабних картах позначені два великих кургани з відносними висотами 2,5 і 2,7 м, біля останнього нанесено і геодезичний пункт із позначкою абсолютної висоти 153,0 м. Обстежувався О. Б. Супруненком та І. М. Гавриленком в 1986 р., а також за моніторингу стану збереження об'єктів археології у 2021 р.

Могильник складається з двох майданів і 4-х курганів, що розташовані по лінії північний захід – захід – південний схід – схід на відстані 0,35 км. Один майдан розорюється. Його висота 0,8 м, діаметр 30 м, глибина ями в центрі 0,2 м. Поруч знаходяться два вуса, розташовані з північного та північно-східного боків. Їх висота 0,8 м, розміри – 15 × 20 м. Більший майдан задернований і зайнятий деревами. Висота кільцевого валу становить близько 2 м, діаметр 45 м. Котлован дещо зміщений до північного заходу, його глибина 3 м. На захід від майдану – задернований вус висотою 1,5 м та довжиною 30 м. Ще один, розташований на північний захід, розорюється. Його висота 0,7 м, розміри – 15 × 20 м.

Висота курганів – 0,3–1,5 м, їх діаметри – від 18 до 25 м. Насипи розорюються, пошкоджені згортанням ґрунту у 1-й пол. 1960-х рр. У 1970-х рр. в одному із насипів виявлене безінвентарне широтно зорієнтоване впускне поховання, здійснене у «скорченому» стані, з орієнтацією головою на захід.

Жоден із насипів археологічно не досліджувався.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. / Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 1986/84; НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 49–50. – Арк. 51. – Рис. 89; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губернии. – Масштаб 3 вер. в дюйме. Губ. Полтавской. Исправл. по рекогносц. 1869 г. – СПб.: Воен.-топограф. Депо, 1863–1878. – Атлас. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-Г-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; X-41-66-В-б. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 9, 47. – Рис. 4; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 29–30. – Рис. 2; 5; 72–77.

О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

48. Братська могила воїнів Червоної Армії (1943). Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (1989) (іст.)

Знаходиться у центрі села, біля клубу.

Поховано 14 воїнів із частин і підрозділів 252-ї стрілецької дивізії, які загинули у вересні 1943 р. при звільненні села від гітлерівських окупантів. Відоме прізвище одного воїна – майор Макаров Павло Григорович.

Згідно рішення виконкому Карлівської районної ради від 29 квітня 1955 р. № 6 у 1957 р. на могилі (2,2 × 0,8 м) встановлено пам'ятник – залізобетонну

скульптуру воїна (2,5 × 0,9 × 0,45 м) на цегляному оштукатуреному постаменті (4,0 × 1,5 × 1,5 м) з цегляним оштукатуреним цоколем (0,4 × 2,0 × 2,0 м). У центральній частині постаменту закріплена дошка з мармурової крихти (0,5 × 0,3 м) з пам'ятним написом: «Вечная память и слава героям, погибшим в боях за свободу и независимость нашей Родины», біля підніжжя покладена бетонна дошка (1,2 × 0,8 м) з пам'ятним написом: «Здесь похоронены майор Макаров Павел Григорьевич 1918 года рождения погиб 20 сентября 1943 и 13 неизвестных воинов Советской Армии павшие смертью храбрых в боях за Родину в сентябре 1943 года», із зазначенням прізвища загиблого воїна.

Пам'ятник виготовлено на Харківській скульптурній фабриці. Скульптор О. Г. Щербина.

У 1998 р. була проведена реконструкція – постамент оштукатурено під «шубу», на чільному боці постаменту закріплено зображення ордена Вітчизняної війни. З лівої сторони від могили встановлена стела з сірого полірованого граніту (0,7 × 1,0 м) на цегляному оштукатуреному постаменті (1,27 × 0,49 × 0,22 м) з прізвищами 66 воїнів-земляків, які полягли на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр.

Згідно Книги Пам'яті України відомо 77 прізвищ воїнів-земляків.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. за категорією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела та література: ЦАМО РФ. – Ф. 1536. – Оп. 1. – Спр. 22. – Арк. 63, 153;Оп. 2. – Спр. 32. – Арк. 92; ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 79. – Арк. 31; Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.-1863-2.16.7 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 86 від 7.11.2013 р.; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс – братська могила радянських воїнів (1941 – 1943 рр.) та пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945, с. Володимирівка, центр»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс – братська могила радянських воїнів (1941 – 1943 рр.) та пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945, с. Володимирівка, центр» // Там само; Книга пам'яті України. – Т. 4. Полтавська обл.: Диканський район, Зіньківський район, Карлівський район / [гол. ред. кол.: І.О.Герасимов та ін.; обл. ред. кол.: П.Г.Шемет та ін.]. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 888–892.

В. А. Андрієць

49. Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр. (іст.)

Знаходиться у центральній частині сільського кладовища.

Установлений у жовтні 2008 р. в пам'ять жителів села, які стали жертвами Голодомору 1932 – 1933 рр.

Згідно з «Національною книгою пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні» в селі загинула невідома кількість осіб. Прізвища невідомі.

Пам'ятний знак у вигляді дерев'яного хреста (3,00 × 1,34 м), у середохресті якого закріплено металеву табличку (0,16 × 0,21 м) з пам'ятним написом: «Жертвам Голодомору 1932 – 1933 р.».

Джерела та література: НА ПКМВК. – Спр. 09-953; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 91 від 07.11.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору в Україні 1932 – 1933 р., с. Володимирівка, цвинтар»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору в Україні 1932 – 1933 р., с. Володимирівка, цвинтар» // Там само; Національна Книга Пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Полтавська область / [упоряд. О. А. Білоуську, Ю. М. Варченко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Оріяна, 2008. – С. 236.

Л. А. Головко

Голобородьківське с., центр старостинського округу

50. Курганний могильник I, бронзовий вік (2-га пол. III – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 2,2 км на південний захід від околиці села, за 2,9 км на північний захід від м. Карлівки, справа обабіч шосе Р-11 на його відрізку мм. Полтава – Карлівка.

Кургани відображені на картографічних матеріалах з сер. XIX ст., за результатами топозйомки 1954 р. позначені на великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. як два кургани з відносними висотами 1,8 та 2,3 м з тригопунктом на більшому із абсолютною висотою 148,9 м. Комплекс оглядався В. Г. Ляскоронським на поч. XX ст., пізніше – за розвідки О. Б. Супруненка 1986 р., а також моніторингових обстежень 2015 і 2021 рр.

Могильник у складі 2-х помітних насипів займає вододільне підвищення р. Сухого Тагамлика, лівої притоки р. Тагамлика, лівої притоки рр. Ворскли та Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Насипи розміщені у широтному напрямку на відстані 70 м. Висота курганів – 1,0 м і 1,8 м, їх діаметри – 24 та 32 м. Один курган розорюється. Тріангуляційний знак, що стояв на ньому, наразі відсутній. Більший із курганів знаходиться у лісосмузі, лише східна пола насипу розорюється. Біля більшого кургану трапляються уламки ліпного посуду ямної та катакомбної культур доби раннього бронзового віку, меншого – виявлена частина реберчастої миски бережнівсько-маївської зрубної культури. За 0,3 км на південний захід за супутниковими знімками помітні залишки майдану, описаного В. Г. Ляскоронським. Його діаметр до 80 м, з південно-південно західного боку простежується вус довжиною 60 м, шириною 30 м. Ще один знівельований курган знаходиться за 0,23 км на південь від задернованого.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: Ляскоронский В. Г. Городища, курганы и длинные (Змиевые) валы в области Днепровского Левобережья / В. Г. Ляскоронскаго // Труды XIV Археологического съезда. – М., 1909. – Т. III. – С. 53; Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 53; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-в. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 8–9, 46. – Рис. 3: 3; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській

та Мартинівській ОТГ. – Ф. е. – Арк. 4–5. – Рис. 2; 3; 11–12.

Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

51. Курганний могильник II, бронзовий вік (2-га пол. III – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,55 км на північний схід від околиці села, правобіч за 0,51 км на схід від автодороги до с. Михайлівське.

Знайшов відображення на картографічних матеріалах з сер. XIX ст., за результатами топозйомки 1954 р. позначений на великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. як насип з відносною висотою 2,2 м. Оглядався О. Б. Супруненком 1987 р., а також за моніторингових обстежень 2015 і 2021 рр.

Займає вододільне підвищення водозбору р. Сухого Тагамлика, лівої притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпра, між балками Ковалевою та Сухого Тагамлика.

Насип розорюється. Його висота на сьогодні складає 0,35 м, діаметр – близько 30 м. На космічних фотознімках з північного та південного сходу помітні два розовані насипи курганів, а з південного заходу – ще принаймні чотири маленькі, зовсім знищені оранкою.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 5. – Рис. 5; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-B-в. – M 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 9, 46. – Рис. 3: 2; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 5 –6. – Рис. 2; 3; 13.

О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

52. Курган I, бронзовий вік (2-га пол. III – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться на східній околиці села, у лісосмузі за 0,71 км від центральної частини населеного пункту.

Відображений на великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. за результатами топозйомки 1954 р. як насип з відносною висотою 2,0 м. Оглядався О. Б. Супруненком за моніторингових обстежень 2015 р.

Займає підвищення високого лівого берега балки Сухого Тагамлика – водозбору р. Сухого Тагамлика, лівої притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпра.

Рештки кургану задерновані. Його висота становить 0,7 м. Від насипу залишився останець 5 × 8 м.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт за розвідки та експертизи на території Полтавської області 2015 р. / Супруненко О. Б.; ДП «НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 2015/2. – Арк. 6; *топогр. карта:* X-41-66-B-в. – M 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 6 –7. – Рис. 2; 3; 15

О. Б. Супруненко

53. Курган II, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,0 км на південний схід від східної околиці села, на плато правого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі, лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначений на топографічних мапах як курган.

Обстежувався за моніторингу пам'яток археології І. С. Мельниковою та О. М. Ткаченком восени 2019 р.

Висота 1,5 м, діаметр 30 м. Поверхня розорюється.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Военно-топограф. карта Полтавской губернии. – СПб.: Воен.-топограф. Депо, 1863–1878. – Атлас. – Ряд XXIV. – Л. 13; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 6–7. – Рис. 2; 3; 15.

О. М. Ткаченко

54. Майдан, ранній залізний вік, козацький час (I тис. до н. е.; XVII ст.) **(археол.)**

Знаходиться за 0,8 км на захід від околиці села, за 0,5 км в тому ж напрямку від старого глиняного кар'єру цегельного заводу.

Знайшов відображення на великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. як насип з відносною висотою 1,0 м. Оглядався за моніторингових обстежень 2015 та 2021 рр.

Займає край підвищення лівого берега балки Сухого Тагамлика – водозбору р. Сухого Тагамлика, лівої притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпра.

Майдан оборюється, задернований і зі сходу зайнятий кущами та деревами. Висота його овального, широтно зорієнтованого за довшою віссю насипу – 0,75–1,0 м, розміри – 28 × 40 м. На розораній полі із західного боку трапився уламок неорнаментованої стінки енеолітичної ліпної посудини з домішками кривавика і черепашки в тісті пористої маси.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт за розвідки та експертизи на території Полтавської області 2015 р. – Арк. 6; *топогр. карта:* X-41-66-B-в. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 7. – Рис. 2; 3.

О. Б. Супруненко

55. Братська могила воїнів Червоної Армії (1941,1943)**. Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр.** (1969) **(іст.)**

Знаходиться у центрі села, в парковій зоні.

Поховано 7 воїнів із частин і підрозділів військ Степового фронту, які загинули у вересні 1943 р. в боях за звільнення радгоспу ім. Голобородька, і льотчик-винищувач 802-го винищувально-авіаційного

полку Хохлов В. І., який помер від ран у лютому 1944 р. в госпіталі.

Спочатку воїни були поховані в садку біля школи. У 1957 р. останки перенесені в центр селища, до братської могили.

Згідно з рішенням виконкому Карлівської районної ради № 6 від 29 квітня 1955 р. у 1965 р. на братській могилі (1,5 × 1,0 м) встановлено пам'ятник – залізобетонну скульптуру воїна з автоматом і каскою в руці (2,5 × 0,8 × 0,5 м) на цегляному оштукатуреному постаменті (4,5 × 1,5 × 1,5 м), основою якому служить цегляний цоколь (2,2 × 2,2 × 0,2 м). На могилі було покладено плиту (1,5 × 1,0 м) з прізвищами полеглих воїнів.

У 1970-х рр. у нижній частині встановлена дошка з сірого граніту (0,98 × 0,85 м) з пам'ятним написом: «Вічна пам'ять Героям що полягли в боях за свободу і незалежність нашої Вітчизни», прізвищами 58 воїнів – жителів сіл Дербенівка, Тагамлицьке, Велике Дубове, які полягли на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. На могилу покладена бетонна плита (1,18 × 1,08 м) з прізвищем загиблого воїна: «Здесь похоронены мл. лейтенант Хохлов Виталий Иванович 1921 года рождения и шесть неизвестных

воинов Советской Армии павших смертью храбрых в боях за Родину в сентябре 1943 года».

Скульптор – О. Г. Щербина. Скульптура виготовлена Харківською скульптурною фабрикою.

З радгоспу ім. Голобородька було мобілізовано до лав Червоної Армії 177 чоловік. На честь полеглих воїнів-земляків згідно з рішенням виконкому Карлівської районної ради № 4 від 5 березня 1967 р. у 1969 р., поряд із братської могилою (2,0 × 1,8 м), місцевими майстрами було споруджено два прямокутних цегляних оштукатурених обеліски (1,7 × 4,0 × 1,1 м), на чільних сторонах яких закріплено дошки (1,6 × 0,9 м) з іменами полеглих воїнів-земляків.

У 1990-х рр. меморіальній комплекс було реконструйовано – обеліски демонтовано, прізвища полеглих воїнів-земляків (58 прізвищ) увічнені на лабрадоритовій плиті (0,95 × 0,85 м), що була закріплена у нижній частині постаменту. Над нею – залізобетонна дошка (0,40 × 0,85 м) з написом: «Вічна слава героям що полягли в боях за свободу і незалежність нашої Вітчизни». На могилу була покладена бетонна плита (1,5 × 1,0 м) з пам'ятним написом: «Здесь похоронены мл. лейтенант Хохлов Виталий Иванович 1921 года рождения погиб в феврале 1944 г. и шесть неизвестных воинов Советской Армии павших смертью храбрых в боях за Родину в сентябре 1943 г.» та зображенням ордену Вітчизняної війни.

У 2019 р. постамент і цоколь облицювали сірими гранітними плитами. На чільній стороні постаменту закріплено дві дошки (1,0 × 0,5; 0,42 × 0,86 м) з полірованого сірого граніту з пам'ятними написами: «Вклоняємося вічному вогню вклоняємось до самої землі усим солдатам, що міряли дороги крізь запеклу ту війну, щоб нам сьогодні мріяти й кохати», «Тут поховані молодший лейтенант Хохлов Віталій Іванович 1921 року народження, який загинув у лютому 1944 року та шість невідомих солдатів Радянської армії, які загинули смертю хоробрих за Батьківщину у вересні 1943 року».

Біля підніжжя пам'ятника розміщено плиту з лабрадориту (0,95 × 0,85 м) з пам'ятним написом: «Вечная слава воинам погибшим в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945 г.г.» та прізвищами 58 воїнів-земляків, які загинули у Другій світовій війні, та зображенням ордену Вітчизняної війни.

Згідно Книги Пам'яті України відомо 71 прізвище полеглих воїнів-земляків.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. Занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України Наказом Міністерства культури, молоді та спорту України «Про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» № 1062 від 25.02.2020 за категорією пам'ятка історії місцевого значення. Охоронний номер № 2238-Пл.

Джерела та література: ЦАМО РФ. – Ф. 33. – Оп. 583784. – Спр. 11. – Арк. 3; Оп. 594259. – Спр. 47. – Арк. 5; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятника) культурної спадщини № 88 від 07.11.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., с-ще Голобородьківське, центр»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс – братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., с-ще Голобородьківське, центр» // Там само; Книга Пам'яті України. Полтавська область. – Т. 4. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 840–844.

В. А. Андрієць, Л. А. Головко

56. Могила Щербини (Маренич) Горпини Сергіївни (1913 – 1986) (1986) (іст.)

Розташована у центральній частині кладовища.

Похована ***Щербина (Маренич) Горпина Сергіївна*** (20.07.1913, с. Царичанка Дніпропетровської обл. – 7.09.1986, с. Голобородьківське Карлівського району Пол-

тавської обл.) – Герой Соціалістичної Праці.

Вона була восьмою дитиною в сім'ї і через нестатки закінчила тільки 2 класи церковно-приходської школи. У 13 років змушена була виїхати на сезонні роботи в с. Тагамлик Карлівського району Полтавської обл. Спочатку носила воду полільницям на прополці цукрових буряків, пізніше працювала полільницею в радгоспі ім. Голобородька. Вийшла заміж, виростила 4 дітей.

Чоловік Щербина Карпо Іванович працював у радгоспі, загинув у вересні 1944 р., захищаючи Батьківщину від гітлерівців.

Усю війну Горпина Сергіївна працювала ланковою радгоспу, за що була нагороджена медаллю «За доблестный труд»

У 1948 р. за високі показники у вирощуванні сільськогосподарських культур, а саме за врожай 33 центнери з 1 га озимої пшениці, їй було присвоєне високе звання Героя Соціалістичної Праці зі врученням Ордена Леніна і Золотої Зірки «Серп і Молот». Горпина Сергіївна обиралася депутатом районної та обласної рад.

У 1987 р. на могилі встановлено стелу з гранітної крихти (1,36 × 0,6 × 0,06 м). На стелі закріплене фото на кераміці (0,17 × 0,14 м) та металокерамічна дошка (0,21 × 0,14 м) з пам'ятним написом: «Щербина Горпина Сергіївна 20.07.1913 – 7.09.1986 Дороги строим мы, но вот беда: Дороги все приводят нас сюда». Стела закріплена на бетонному постаменті (0,55 × 0,23 × 0,23 м). На могилу покладена квітниця (1,24 × 0,56 × 0,15 м).

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 84 від 07.11.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Могила Героя Соціалістичної Праці Г. С. Щербини, с-ще Голобородьківське, сільський цвинтар»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила Героя Соціалістичної Праці Г. С. Щербини, с-ще Голобородьківське, сільський цвинтар» // Там само; Герої землі Полтавської: довідник. Вип. 2. Герої Соціалістичної Праці / [упоряд. О.А.Білоусько, Т.П.Пустовіт,]; ДАПО; Центр досл. іст. Полтавщини Полт. ОДА. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2011. – С. 72.

В. А. Андрієць, Т. І. Голуб

57. Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр. (іст.)

Знаходиться у центрі села, праворуч від братської могили воїнів Червоної Армії.

Установлений у 2008 р. в пам'ять жителів села, які стали жертвами Голодомору 1932 – 1933 рр.

Згідно з «Національною книгою пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні» в селі загинуло 7 осіб. Їх прізвища відомі.

Пам'ятний знак виконаний у вигляді бетонного хреста (1,09 × 0,49 м), у середохресті якого закріплена мета-

локерамічна табличка (0,18 × 0,24 м) з пам'ятним написом: «Жертвам Голодомору. Ще й досі блукають їх душі, мов тіні, шукаючи хліба по всій Україні».

Об'єкт пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 95 від 07.11.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 р., с. Голобородьківське, центр»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 р., с. Голобородьківське, центр» // Там само; Національна Книга Пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Полтавська область / [упоряд. О. А. Білоуська, Ю. М. Варченко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Оріяна, 2008. – С. 234.

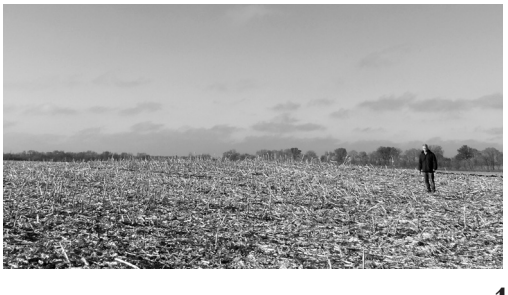
В. А. Андрієць, Л. А. Головко

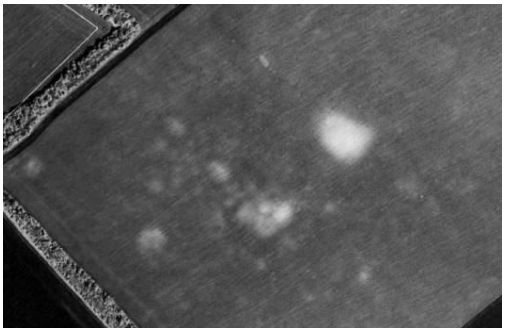
Давидівка с., Максимівський старостинський округ

58. Курганний могильник I, енеоліт – ранній залізний вік (кін. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 2,1 км на південний захід від західної окраїни села (азимут 235°).

Кургани відомі за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. Три позначені на великомасштабній мапі 3-ї чв. XX ст. як насипи з відносними висотами 1,5, 1,6 та 1,8 м з тригопунктом на найбільшому,

з абсолютною висотою 150,6 м. На картах видань 1980-х рр. тут показано курган з відносною висотою 2 м.

Комплекс оглядався у ході моніторингових обстежень О. Б. Супруненком 2013 р. і І. С. Мельникової та О. М. Ткаченком 2019 р.

Могильник у складі 6-ти візуально помітних насипів споруджений на пануючому над округою підвищенні плато правого високого берега р. Сухого Тагамлика, правої притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпра.

Насипи згруповані компактним ланцюжком протяжністю 0,4 км, зорієнтованим з північного заходу на південний схід. На сьогодні всі розорюються. Висота курганів та курганоподібних об'єктів – 0,4–1,2 м, їх діаметр – 18–40 м. На поверхні більшого з них знайдені уламки ліпних горщиків зрубної бережнівсько-маївської культури, найменшого – фрагмент сироглиняного гончарного глека сарматського часу, уламки потрощених кісток людей.

Судячи зі супутникових знімків 2019 р., цілком можливо, що два кургани, які знаходяться на південному сході могильника, це – залишки двох «вусів» майже повністю знівельованого майдану. Крім того, поруч із візуально помітними насипами знаходяться до десяти дрібних курганоподібних об'єктів, висотою менше 0,2 м.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела: *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Супруненко О. Б. Звіт про архео-

логічні експертизи та розвідки на Полтавщині 2013 р. / Супруненко О. Б.; ДП «НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 2013 / б. н. – Арк. 9–10; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 7–8. – Рис. 2; 4; 16; 17; 18.

О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

59. Курганний могильник II, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,5 км на захід від західної околиці села та за 1,17 км на південний схід від с. Смородщина.

Оглядався під час моніторингових обстежень І. С. Мельниковою та О. М. Ткаченком 2019 р.

Могильник споруджений на плато правого високого берега р. Сухого Тагамлика, правої притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпра.

Складається з трьох курганів, вишикуваних ланцюжком з північного сходу на південний захід. Їх висота 0,5–0,8 м, діаметри 20–25 м. Через один із насипів пролягає ґрунтова дорога й лісосмуга. Поверхня двох інших розорюється.

Судячи за космічними фотознімками 2019 р., з північно-західного боку від збережених насипів розташоване скупчення вже знищених оранкою 5-ти «плям» маленьких курганів, що наразі вже не помітні на тлі розораної поверхні.

Складові могильника археологічно не досліджувалися.

Джерело: Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 6. – Рис. 2; 4; 19–21.

І. С. Мельникова, О. М. Ткаченко

60. Курган I (археол.)

Знаходиться за 1,45 км на схід від околиці села, на підвищенні вододілу.

Відзначений на великомасштабних картографічних матеріалах 3-ї чв. XX ст. як підвищення з абсолютною висотою 149,6 м. Оглядався О. Б. Супруненком 2013 р.

Розміщений на підвищенні вододільного плато рр. Сухого Тагамлика – правої притоки р. Тагамлика і Коломака, лівих приток р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпра, у верхів'ях струмка-водозбору першої з річок.

Незначний курган з округлим дуже розораним насипом має висоту 0,25 м при діаметрі 16 м. Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт про археологічні експертизи та розвідки на Полтавщині 2013 р. / Супруненко О. Б.; ДП «НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ // НАІАНАНУ. – Ф. е. – 2013 / б. н. – Арк. 9–10; *топогр. карта:* X-41-66-В-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

О. Б. Супруненко

61. Курган II, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,75 км на південь від околиці села, лівобіч від автодороги з сс. Максимівки на Давидівку (за 0,45 км на південний захід).

Курган позначений на великомасштабній мапі 3-ї чв. XX ст. як нівельоване підвищення з абсолютною висотою 150,6 м. Оглядався О. Б. Супруненком 2013 та під час моніторингу 2020 р.

Займає підвищення вододілу лівого берега безіменного струмка та правого високого берега р. Сухого Тагамлика, правої притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпра.

Дуже розораний. Висота – 0,25 м, діаметр – 20 м. На поверхні зібрані дрібні уламки ліпного ямного та зрубного посуду, кілька вигорнутих оранкою кісток людини.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт про археологічні експертизи та розвідки на Полтавщині 2013 р. / Супруненко О. Б.; ДП «НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 2013 / б. н. – Арк. 9–10; *топогр. карта:* X-41-66-В-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; обстеження автора 2020 р.

О. Б. Супруненко

62. Курган III (археол.)

Знаходиться за 3,35 км на південний захід від західної окраїни села (азимут 221°).

Курган позначений на великомасштабній мапі 3-ї чв. XX ст. як насип з відносною висотою 1,2 м із тригопунктом з абсолютною висотою 146,4 м. Оглядався О. Б. Супруненком під час моніторингу старожитностей 2013 р.

Зведений на підвищенні правого високого берега р. Сухого Тагамлика, правої притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпра.

Розорюється. Висота – 0,6 м, діаметр – 34 м.

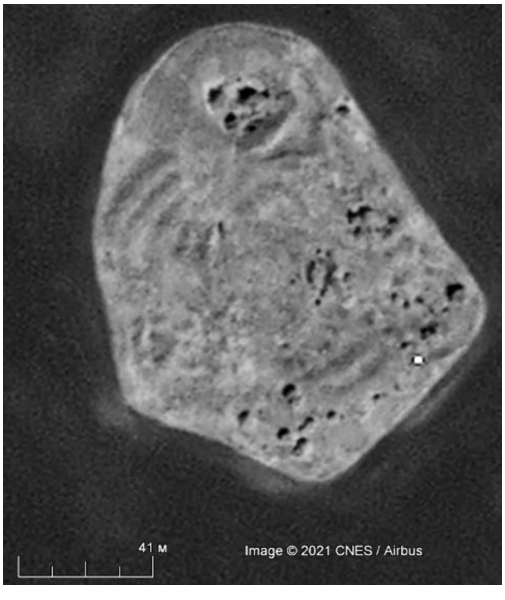
Археологічно не досліджувався.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт про археологічні експертизи та розвідки на Полтавщині 2013 р. – Арк. 9–10; *топогр. карта:* X-41-66-В-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

І. С. Мельникова

63. Майдани, скіфський та козацький часи (сер. – 3-я чв. I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)

Знаходяться за 1,2 км на північний схід від околиці села, на вершині вододільного підвищення.

Комплекс відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. і позначений на топографічних мапах як насип кургану з абсолютною висотою 78,3 саж. На великомасштабній карті 3-ї чв. XX ст. показано підвищення з крутими схилами овальних обрисів, з пунктом тріангуляції в центрі та абсолютною висотою 152,6 м при відносній висоті 2,5 м, а також двома ямами глибиною 3 і 6 м. На мапах видань 1980-х рр. показано курган з геодезичним знаком, абсолютною висотою 152,7 м і відносною 2 м. Комплекс оглядався О. Б. Супруненком у 1987 і 2013 рр., а також І. С. Мельниковою та О. М. Ткаченком 2019 р.

Майдани займають ділянку вододільного плато рр. Тагамлика і Коломака, лівих приток р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпра, добре помітні в окрузі села. Розташовані на межі із Чутівською селищною територіальною громадою.

Більший майдан із «кільцеподібним» у плані останцем насипу висотою 3,0 м, діаметром 50 м. Глибина ями більше 8 м. У північно-східній та південній частинах спостерігається пониження валу. Внутрішня заглибина у 3-й чв. XX ст. використовувалася під склад мінеральних добрив, в т. ч. й для скидання решток добрив у наявні ями.

За 50 м на південний схід знаходиться ще один майдан. Висота кільцевого валу 1,7 м, діаметр 40 м, глибина ями в центрі 5 м.

Між майданами та на південний захід від них знаходяться відвали ґрунту. Поверхня комплексу задернована (135 × 110 м), поросла деревами і кущами.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 4. – Рис. 3; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Супруненко А.Б. Археологические памятники Карловского района... – Полтава, 1990. – С. 8; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 9–10. – Рис. 2; 4; 22–25.

І. С. Мельникова, О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

Іванівка с., Карлівська міська рада

64. Курганний могильник, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,9 км на південний захід від села та за 1,2 км на північний схід від с. Липʼянки, на плато у верхівʼї р. Липʼянки, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень у 2-й пол. XIX ст. і позначений на топографічних мапах як геодезичний пункт з абсолютною висотою 60,1 саж. Обстежувався І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком восени 2019 р.

Складається з двох курганів, що розорюються. Розташовані по лінії північний захід – південний схід, на відстані 70 м один від одного. Їх висота 1,7–1,8 м, діаметр 30 та більше 30 м.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела: Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 10–11. – Рис. 2; 7; 26; 27.

І. О. Курницька

Короленківка с., Максимівський старостинський округ

65. Курганний могильник (археол.)

Знаходиться за 1,2 км на південний захід від околиці села, на правобічному плато Ковалівської балки («Ковальова»).

Кургани позначені на великомасштабній карті 3-ї чв. XX ст. як насипи з відносними висотами 1,2 м. Оглядалися О. Б. Супруненком під час моніторингових обстежень 2021 р.

Займає підвищення вододільного плато у межиріччі Ковалівського струмка та р. Сухого Тагамлика – притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли.

Обидва насипи вишикувані в лінію північний захід – південний схід на відстані в 80 м, розорюються. Їх висота – 0,4 і 0,5 м, діаметри – близько 25 м.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела: *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-в. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; обстеження автора, 2021 р.

О. Б. Супруненко

66. Курган I (археол.)

Знаходиться за 1,5 км на північний схід – схід від північної околиці села, за 0,3 км в тому ж напрямку від автодороги на с. Максимівку.

Курган позначений на великомасштабній мапі 3-ї чв. XX ст. як нівельоване підвищення з абсолютною висотою 149,7 м. Оглядався О. Б. Супруненком у ході моніторингових обстежень 2021 р.

Займає підвищення вододільного плато рр. Сухого Тагамлика – притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли, і р. Орчика – правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра, над витоком майже широтно зорієнтованого вибалку.

Висота – 0,7 м, діаметр – 34 м. Розорюється. Археологічно не досліджувався.

Джерела: *топогр. карта:* X-41-66-B-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; обстеження автора, 2021 р.

О. Б. Супруненко

67. Курган II (археол.)

Знаходиться за 0,22 км на південний схід від східної околиці села, на кладовищі.

Позначений на картографічних матеріалах з сер. XIX ст., на великомасштабній карті 3-ї чв. XX ст. вказаний як великий насип з відносною висотою 2,6 м та абсолютною висотою 153,8 м, розташований посеред сільського кладовища. Оглядався О. Б. Супруненком у ході моніторингових обстежень 2021 р.

Займає підвищення вододільного плато у витоках рр. Сухого Тагамлика й Мокрого Тагамлика – приток р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли.

Насип вкритий новітніми похованнями. Серед могил наявні й кілька захоронень часу Голодоморів 1932–1933 і 1947 рр. Висота – 2,6 м, діаметр – 38 м.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: *топогр. карта:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-B-в. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; обстеження автора, 2021 р.

О. Б. Супруненко

68. Курган III (археол.)

Знаходиться за 1,55 км на південний захід від околиці села, на правобічному плато Ковалівської балки («Ковальова»).

Курган позначений на картографічних матеріалах з сер. XIX ст., на великомасштабній карті 3-ї чв. XX ст. вказаний як насип з відносною висотою 0,8 м та абсолютною висотою 154,0 м. Оглядався О. Б. Супруненком під час моніторингових обстежень 2021 р.

Займає підвищення вододільного плато у межиріччі Ковалівського струмка та р. Сухого Тагамлика – притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли.

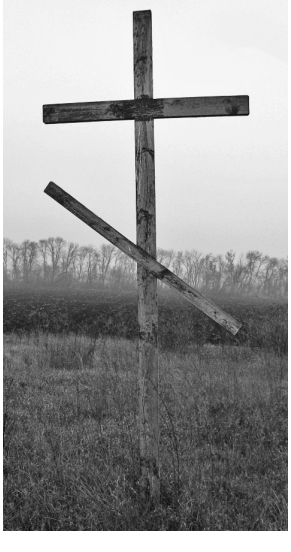
Насип розорюється. Висота – 0,4 м, діаметр – 26 м.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: *топогр. карта:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-B-в. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; обстеження автора, 2021 р.

О. Б. Супруненко

69. Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр. (іст.)

Знаходиться на сільському кладовищі, на кургані.

Установлений у жовтні 2008 р. в пам'ять жителів села, які стали жертвами Голодомору 1932 – 1933 рр. Серед похованих – дві сестри з родини Куценків.

Пам'ятний знак у вигляді дерев'яного хреста (3,00 × 1,34 м) без написів.

Джерела: НА ПКМВК. – Спр. 09-953; Свідчення голови Максимівської сільської ради М. О. Черкаського // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 92

від 07.11.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору в Україні 1932 – 1933 р., с. Короленківка, цвинтар» // Там само.

О. А. Скирда

Лип'янка с., центр старостинського округу

70. «Академія» – комплексна пам'ятка природи місцевого значення (природа)

Розташована в околицях с. Лип'янка.

Знаходиться у віданні Карлівської територіальної громади.

Обстежувалася: С. О. Іллічевським (1919, 1923–1927, 1940 рр.); М. Ф. Ніколаєвим (1926 р.); Д. К. Зеровим, П. Ф. Оксіюком (1927–1930 рр.); Ю. Д. Клеоповим, П. К. Заморієм (1931 р.); М. І. Гавриленком (1941–1945 рр.); М. Д. Литвиновою (1984 р.); Д. С. Івашиним, В. Г. Осадчим, Л. Д. Орловою, С. Л. Кигим, О. В. Верниченко (1987 р.); Т. Л. Андрієнко, І. А. Коротченко, О. М. Байрак (1993 р.); Н. О. Смоляр (2008, 2010 рр.), М. В. Слюсарем (2008 р.); Л. М. Булавою (2010 р.); О. В. Халимон, Л. В. Чеботарьовою (2016 р.).

Площа: 33,6 га. Охороняється за рішенням Полтавської обласної ради «Про додатковий перелік заповідних територій та об'єктів області» від 20.12.1993 р.

Комплексна пам'ятка природи створена з метою збереження ділянки неораного степового вододілу – залишків єдиного на Полтавщині степового заповідника «Академічний степ», де збереглися рідкісні степові види флори, а також відзначені чисельні поселення раритетних ховрахів крапчастих.

За роки існування заповідної ділянки його площа зменшилась. Відомо, що у 1920 р. Карлівський цукровий комбінат передав у ведення Української академії наук 200 десятин (218 га) цілинного степу в околицях с. Лип'янки. Заповідник був створений і переданий у відання Всеукраїнської академії наук (ВУАН) 1922 р., отримавши назву «Академічний степ» (Карлівський степовий заповідник). У 1925 р. під час передачі заповідника Полтавським Окрземуправлінням після землевпорядження до ВУАН цілина мала розміри лише 154 десятини 251 саженів (168,13 га), бо ВУАН практично не охороняла його, тож поступово місцеві господарства розорали частину заповідної території. У березні 1929 р. відбулася передача Лип'янківського степу Полтавському Державному Музею ім. В. Г. Короленка (зараз – Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського) і Полтавській Спілці Мисливців для посилення охоронного режиму. У сер. 30-х рр. ХХ ст. Академія Наук відмовилась від «Академічного степу». Згідно з постановою РНК УРСР від 28 грудня 1935 р. він був переданий колгоспу «Червоний Борець». Останній поступово розорав майже половину території. 23 лютого 1937 р. нерозорані залишки заповідної ділянки поновили рішенням Харківського облвиконкому як об'єкт природи місцевого значення. Це ж рішення було продубльоване 17 січня 1938 р. постановою оргкомітету Верховної Ради УРСР по Полтавській області. Охорону заповідника було покладено на Полтавський Державний Музей ім. В. Г. Короленка.

Відомо, що на поч. 30-х рр. ХХ ст. Академія наук побудувала дерев'яний будинок поряд із заповідним степом, у ньому зупинялись науковці під час досліджень, а в 1934 р. – постійно жив представник цієї наукової установи. У 1935 р. будинок передали Лип'янській початковій школі,

а в 1963 – 1975 рр. у ньому розміщувався інтернат. Частина будинку, що збереглася від руйнування, у перебудованому вигляді (використовується як кухня) належить зараз родині місцевої жительки Є. С. Сидорчук.

Влітку 1957 р. Комісія з охорони природи при АН СРСР запропонувала перспективний план створення нових заповідників у СРСР. Як філія Українського степового заповідника був запропонований степ біля Карлівки Полтавської обл. (залишки цілини колишнього заповідника «Академічний степ»). Та пропозиція не була втілена у життя.

У 1993 р. за поданням колективу науковців Міжвідомчої комплексної лабораторії наукових основ заповідної справи Мінекобезпеки та НАН України і полтавських вчених, що провели комплексне дослідження залишків колишнього заповідника, було вирішено створити у Лип'янці комплексну пам'ятку природи місцевого значення «Академія». Заповідний режим сприяв би відновленню частини степової флори.

Територія пам'ятки природи розташована між ставками загаченої р. Мокра Лип'янка і балкою, що відходить від долини річки. Місцевість є майже рівним вододілом із пологими схилами до заплави річки і балки. На ділянці виявлені смуги лучно-степової, лучної галофільної та прибережно-водної рослинності. Фрагменти колишнього степового ценозу засмічені і розміщені біля сільськогосподарських угідь. У трав'янистому покриві більшості території домінує костриця борозенчаста. Відмічені окремі куртини типових степових видів: молочай степового, келерії гребінчастої, тонконогу вузьколистого, залізняка бульбистого, карагани кущової, шавлій дібровної, пониклої, австрійської та ефіопської, житняка гребінчастого. Фрагментарно збереглася ділянка цілинного ковилового степу (ковили волосиста та пірчаста), яка знаходиться на вододілі річки. Навесні на цих ділянках виявлені синузії ранньовесняних степових ефемероїдів, одним із домінантів яких є шафран сітчастий, зустрічається також горицвіт весняний.

Ближче до ставків невеликі ділянки займають засолені луки. Їх травостій утворюють типові галофітні види рослин: костриця східна, осока розсунута, тризубець морський, ситник Жерара, молочка приморська та ін. Основне флористичне ядро утворюють люцерна хмелевидна, конюшини лучна та повзуча, лядвенець український, морква дика, цикорій дикий, борщівник сибірський, зірочник злаковидний та ін. Зустрічаються ділянки з солончаковою рослинністю (покісниця розставлена, солончакова айстра звичайна; незначні за площею фрагменти займає кермек замшевий). Прибе-

режно-водна рослинність представлена широкою смугою (2,5 м) очерету звичайного, біля якого зростають рогіз вузьколистий, куга озерна, частуха подорожникова, чистець болотний, підмаренник болотний, вовконіг європейський, м'ята водяна та ін. Водна рослинність є типовою – домінують угруповання жабурника звичайного, ряски малої, ряски триборозенчастої, спіродели багатокореневої, кушира темно-зеленого, глечиків жовтих. У цілому заказник забезпечує охороною рослинний покрив долини малої річки Мокрої Липʼянки.

Флора пам'ятки природи нараховує близько 400 видів, в тому числі червонокнижні (шафран сітчастий, сон лучний (чорніючий), ковили волосиста та пірчаста, горицвіт весняний) і регіонально рідкісні (карагана кущова, хартолепіс середній, шавлії австрійська та ефіопська). У складі фауни виявлені раритетні види: червонокнижний ховрах крапчастий; деркач, включений до Європейського Червоного списку, та регіонально рідкісна – куріпка сіра. На ставках загаченої річки Мокра Липʼянка відмічені лиски та чаплі (сіра і велика біла), зустрічаються лунь болотяний, плиска жовта.

Виконує екологічні, наукові, рекреаційні, освітні функції.

Джерела та література: НА ПКМВК. – Спр. 01-2. – Арк. 3, 7–8; Спр. 01-23. – Арк. 3, 3 зв., 4, 4 зв., 7, 9, 10, 10 зв., 12; Спр. 01-50. – Арк. 21, 22; Спр. 01-54. – Арк. 2; Спр. 01-115. – Арк. 37–38; Спр. 01-116. – Арк. 75; Спр. 01-195. – Арк. 80, 80 зв., 81; Спр. 02-173. – Арк. 21 зв., 39–41; Андрієнко Т. Л., Байрак О. М., Залудяк М. І. та ін. Заповідна краса Полтавщини / Андрієнко Т. Л., Байрак О. М., Залудяк М. І. та ін. – Полтава: ІВА «Астрея», 1996. – С. 79, 94; Байрак О. М. Самородов В. М., Стецюк Н. О. та ін. В гаю заграли проліски. Розповіді про весняні рослини Полтавщини та їх охорону. – Вид. 2-е, доп. – Полтава: Верстка, 2001. – С. 64; Байрак О. М., Стецюк Н. О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини / О. М. Байрак, Н. О. Стецюк. – Полтава: Верстка, 2005. – С. 35, 40, 94, 131, 132, 175; Байрак О. М., Стецюк Н. О. Охорона деяких рідкісних лікарських рослин Полтавщини в природно-заповідній мережі Полтавщини / О. М. Байрак, Н. О. Стецюк // Проблеми лікарського рослинництва: тези доп. Міжнарод. наук.-практ. конф. – Лубни: Ін-т лікар. рослин УААН, 1996. – С. 4–6; Борейко В. Е. История заповедного дела в Украине / В. Е. Борейко. – К.: Киев. эколого-натуралист. центр, 2001. – 2-е изд. – С. 52, 57, 58; Бризгалін Г. А. Охорона пам'яток природи на Україні / Г. А. Бризгалін. – Полтава: Полтав. природн. музей, 1919. – С. 12; Втрачені об'єкти та території природно-заповідного фонду / [за ред. О. В. Василюка, О. В. Кравченко, О. С. Оскирко]. – Львів: Видво «Компанія «Манускрипт», 2020. – С. 13, 34, 58; Гавриленко М. Охороняймо природу / [під заг. ред. В. Бендеровського та Я. Риженка]. – Полтава: Полтав. держав. музей ім. В. Г. Короленка, 1928. – 16 с.; Гавриленко М. Цілинний степ [початок] / М. Гавриленко // Голос Полтавщини. – м. Полтава. – 1942. – 29 липня. – С. 3; Гавриленко М. Цілинний степ [закінчення] // Там само. – 1942. – 30 липня. – С. 3; Гармаш Т. П. Розвиток охорони природи на Полтавщині (XIX – поч. XX ст.) / Т. П. Гармаш. – К.: Акад. наук вищої освіти України, 2008. – С. 88, 90; Заморій П. К. Четвертинні поклади та ґрунти карлівського академічного заповідника / П. К. Заморій // Журн. геол.-географ. циклу. – 1933. – № 2 (6). – С. 67–96; Засенко І. Є. Рідкісні види дерев і чагарників у флорі Полтавщини та стан їх охорони / І. Є. Засенко // Екологічні проблеми довкілля та шляхи їх вирішення: зб. наук. пр. Міжнарод. наук.-практ. конф. (IX Каришинські читання). – Полтава: ПДПУ, 2002. – С. 97–98; Збережи, де стоїш, де живеш / [під заг. ред. О. М. Байрак]. – Полтава: Верстка, 1998. – С. 104, 132; Зелена книга України / [під заг. ред. Я. П. Дідуха]. – К.: Альтерпрес, 2009. – С. 193–195, 213–214; Івашин Д. С., Самородов В. М., Буйдін В. В. та ін. Щоб росли горицвіти (розповіді про рідкісні рослини та тварин Полтавщини) / Д. С. Івашин, В. М. Самородов, В. В. Буйдін та ін. – Полтава, 1992. – С. 6; Іллічевський С. Гербарій Полтавського державного музею / С. Іллічевський // Збірник, присвячений 35-річчю Музею. – Полтава, 1928. – Т. І. – С. 141–226; Іллічевський С. Обслідування цілинних степів Полтавщини в 1927 р. / С. Іллічевський // Охорона пам'яток природи на Україні. – 1928. – Зб. II. – С. 89–113; Іллічевський С. Список рослин б. Константиноградського пов. Полтавщини / С. Іллічевський // Український ботан. журнал. – 1928. – Кн. IV. – С. 37–50 [почат.]; Іллічевський С. Список рослин б. Константиноградського пов. Полтавщини / С. Іллічевський // Український ботан. журн. – 1929. – Кн. V. – С. 87–98 [закінч.]; Іллічевський С. Цілинні степи Полтавщини та їх охорона / С. Іллічевський // Вісн. природознавства. – 1929. – № 1–2. – С. 58–60; Илличевский С. Целинные степи Полтавского края / С. Илличевский // Природа. – М., 1930. – № 5. – С. 552–558, карта; Илличев-

ский С. Об учреждении группы заповедников в Харьковской области УССР / С. Илличевский // Советская ботаника. – М., 1936. – № 1. – С. 168–171; Лавренко Є. М. Охорона природи на Україні / Є. М. Лавренко. – Харків, 1927. – С. 8; Клеопов Ю. Д. Рослинність Карлівського степового заповідника ВУАН / Ю. Д. Клеопов // Вісник Київського Ботанічного Саду. – Вип. XVII. – К.: Вид-во ВУАН, 1934. – С. 41–86; Лавренко Є. Рослинність цілинних степів України та їх охорона / Є. Лавренко // Краєзнавство. – Харків: Український Комітет Краєзнавства, 1928. – № 6–10. – С. 30, 31; Ніколаєв М. Ф. Матеріали що до рослинності на степах Полтавщини / М. Ф. Ніколаєв // Записки Полтавського ін-ту народної освіти. – Т. IV за 1926–1927 академ. рік. – Полтава, 1927. – С. 91–99; Пам'ятки природоохоронної літератури України. Антологія українських видань, присвячених охороні природи початку XX століття (1914–1932) / Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 12. – Київ: LAT & K, 2019. – С. 163, 181, 182, 274, 276, 297, 310; Природно-заповідний фонд Полтавської області: реєстр-довідник / Н. О. Смоляр. – Полтава: ШвидкоДРУК, 2013. – С. 52; Регіональна екомережа Полтавщини / [під заг. ред. О. М. Байрак]. – Полтава: Верстка, 2010. – С. 112–113, додаток: С. 7; Халимон О. В. Природоохоронна діяльність ботаніка Сергія Ілічевського на Полтавщині / О. В. Халимон // Природоохоронний рух на Полтавщині: мат-ли наук.-практ. конф. – Полтава: Верстка, 2006. – С. 68–73; Хіміч Н. Стан охорони лікарських рослин в природно-заповідній мережі Полтавської області / Н. Хіміч // Міжнар. наук.-практ. конф. «Ресурсознавство, колекціонування та охорона біорізноманіття», присвячена 90-річчю від дня народження Д. С. Івашина, ботаніка, флориста, еколога. – Полтава, 2002. – С. 241–245; Червона книга України. Рослинний світ / [за ред. Я. П. Дідуха]. – К.: Глобалколсалтинг, 2009. – С. 121, 244, 257, 552, 566; Червона книга України. Тваринний світ / [за ред. І. А. Акімова]. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 518; Шалит М. С. Заповідники та пам'ятки природи України / М. С. Шалит. – Харків: Краєва інспектура охорони пам'яток природи, 1932. – С. 20; Шарлемань М. ВУАН не використовує своїх заповідників / М. Шарлемань // За радянську академію. – 1932. – № 31/32 (35/36). – С. 3.

О. В. Халимон, Н. О. Смоляр

71. Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1943) (іст.)

Знаходиться у центрі села, біля школи.

Поховано 3-х воїнів із частин і підрозділів 304-ї стрілецької дивізії, які загинули в оборонних боях за село у жовтні 1941 р., 2-х воїнів із частин і підрозділів 183-ї стрілецької дивізії та 281-го стрілецького полку 93-ї гвардійської стрілецької дивізії, які загинули при звільненні населеного пункту 24 вересня 1943 р.

Прізвища відомі.

Згідно рішення виконкому Карлівської районної ради № 6 від 29 квітня 1955 р. у 1956 р. на могилі встановлено пам'ятний знак, виготовлений Харківською скульптурною фабрикою.

Пам'ятний знак являє собою залізобетонну скульптуру воїна (вис. 2,5 м) на цегляному, обкладеному керамічною плиткою, постаменті (вис. 4,8 м). На могилі покладена чавунна плита (1,2 × 0,9 м) з пам'ятним написом: «Здесь похоронены младший сержант Пронин Александр Александрович рядовой Рябчуков Михаил Андреевич 1907 года рождения погиб 26 августа 1943 года рядовой Сиротенко

Гавриил Иванович 1900 года рождения погиб 6 октября 1941 года».

У 1995 р. відбулася реконструкція – скульптура замінена на стелу з полірованого сірого граніту (1,6 × 0,8 м) з пам'ятним написом: «У грізну годину вони полягли, захистили грудьми Батьківщину, мир і щастя для нас зберегли» і прізвища загиблих воїнів: «Тут поховані молодший сержант Пронін Олександр Олександрович, рядовий Рябчунов Михайло Андрійович 1907 р.н. загинув 26 серпня 1943, рядовий Сиротенко Гавриїл Іванович 1900 р.н. загинув в жовтні 1941». На могилу покладена плита полірованого сірого граніту (1,5 × 0,7 м) з пам'ятним написом: «Ніхто не забутий – ніщо не забуте».

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. за категорією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела: ЦАМО РФ. – Ф. 1262. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 72; Ф. 1433. – Оп. 1. – Спр. 68. – Арк. 18; ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 62. – Арк. 22; Паспорт пам'ятки історії і культури СРСР. – № 2.4. – 220-2.16.7 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 72 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, с. Лип'янка, центр» // Там само.

В. А. Андрієць

72. Будинок контори сільськогосподарського товариства імені Фисуна, в якому працював Фисун А. Л. (1972, 2004) (іст.)

Знаходиться у центрі села.

Будинок збудовано у 1972 р. по типовому проєкту, двоповерховий, цегляний, дах під залізом. Загальна площа 180 кв. м.

У цьому будинку з 1968 по 2002 рр. працював Заслужений працівник сільського

господарства, Герой Соціалістичної Праці Фисун Андрій Лукич (див. ст. № 76).

У 2004 р. на будинку контори встановлена меморіальна дошка (0,68 × 0,5 м) з сірого полірованого граніту з портретним зображенням Героя і пам'ятним написом: «З 1968 по 2002 рік очолював це господарство Фисун Андрій Лукич, Герой Соціалістичної Праці, Заслужений працівник

сільського господарства України. Зозуля йому ще дарує літа, хоч він уже мертвий давно. Зозуля йому відкувала літа, а він уже в славі воскрес!».

Джерела: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 71 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Приміщення контори колгоспу «Прогрес», де працював Герой Соціалістичної

Праці А. Л. Фисун, с. Лип'янка, центр» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

Т. І. Голуб

73. Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр. (2008) (іст.)

Знаходиться на сільському кладовищі, у центральній частині.

Установлений в жовтні 2008 р. у пам'ять про жителів села, які стали жертвами Голодомору 1932 – 1933 рр. Згідно з «Національною книгою пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні» у селі загинула невідома кількість осіб.

Пам'ятний знак – дерев'яний хрест (2,76 × 1,00 м), у середохресті якого закріплена металокерамічна табличка (0,18 × 0,24 м) з пам'ятним написом: «Пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років».

Джерела та література: НА ПКМВК. – Спр. 09-953; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 69 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр., с. Лип'янка, цвинтар» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Національна Книга Пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Полтавська область / [упоряд. О. А. Білоусько, Ю. М. Варченко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Оріяна, 2008. – С. 235.

Л. А. Головко

74. Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (1991) (іст.)

Розташований у центрі села.

Споруджений 1991 р. на честь 126 воїнів, жителів сіл Лип'янка, Розумівка, Бабайкове, Петрівка, полеглих на фронтах Другої Світової війни у 1941 – 1945 рр.

Скульптурна група залізобетонна, тонована – воїн із автоматом і мати з немовлям (4,0 × 3,5 м) на тлі розгорнутого прапора (3,8 × 3,3 × 2,0 м). На цегляному, обкладеному плиткою, постаменті (0,40 × 1,66 × 2,53 м). На 6 тумбах розміщено 6 плит сірого полірованого граніту (1,40 × 0,65 м) з пам'ятним написом: «Вічна пам'ять і слава воїнам, які загинули в боях за Батьківщину в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 р.» і прізвищами загиблих воїнів земляків.

Поруч встановлений поминальний дерев'яний хрест (1,94 × 0,80 м) без написів.

Об'єкт пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 70 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., с. Лип'янка, центр» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Книга Пам'яті України. Полтавська область. – Т. 4. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 871–880.

В. А. Андрієць

75. Могила воїна Червоної Армії Конельця М. І. (1941; 2001) (іст.)

Знаходиться на сільському кладовищі, у північно-західній частині.

Похований ***Конелець Михайло Іванович*** (1916, Харківська обл., Зачепилівський район – 1941, с. Невська Дубровка, Ленінградський район, РФ, перепох. с. Лип'янка, Карлівський район, Полтавська обл.) – червоноармієць, який загинув у вересні 1941 р. під час боїв на так званому «Невському п'ятачку» – плацдармі на лівому (східному) березі р. Неви.

Згідно інформації ЦАМО РФ Конелець М. І. був мобілізований Сахновщинським РВК Харківської області та зник безвісти у вересні 1941 р. У 2000 р. останки воїна знайдені пошуковим загоном на місці загибелі. При ньому був виявлений медальйон із вказаним ім'ям та адресою батька – Конельця І. А., який проживав у с. Лип'янка Карлівського району Полтавської області.

У травні 2001 р. останки воїна були перепоховані на сільському кладовищі, де встановлено дерев'яний хрест (1,4 × 0,6 м), у середохресті якого була закріплена пластикова дошка (0,17 × 0,26 м) з пам'ятним написом: «Конелець Михайло Іванович 1916 – 1941». Напис зроблено білою фарбою.

У 2016 р. на могилі встановлено стелу з гранітної крихти (1,3 × 0,5 × 0,04 м). На чільній стороні закріплено пластикову дошку (0,17 × 0,26 м) з пам'ятним написом: «Конелець Михайло Іванович 1916 – 1941».

Об'єкт пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела: ЦАМО РФ. – Ф. 58. – Оп. 18002. – Спр. 496. – Арк. 44; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 68 від 07.11.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила воїна-червоноармійця Конельця М. І., який загинув у вересні-жовтні 1941 р. на Невському п'ятачку, перезахоронений у травні 2001 року, с. Лип'янка, цвинтар» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

Н. М. Сиволап

76. Могила Фисуна Андрія Лукича (2002) (іст.)

Знаходиться у центральній частині сільського кладовища.

Похований ***Фисун Андрій Лукич*** (11.09.1928, с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. – 4.10.2002, с. Лип'янка Карлівського району Полтавської обл.) – Герой Соціалістичної Праці, Заслужений працівник сільського господарства.

А. Л. Фисун народився у багатодітній сільській родині. Трудову діяльність розпочав 1945 р. трактористом Карлівської МТС. Потім з 1948 по 1951 рр. проходив строкову службу в групі танкових військ у Німецькій Демократичній Республіці. Демобілізувавшись із лав Радянської Армії, з 1953 по 1958 рр. навчався у Миргородській школі механізації сільського господарства, після закінчення якої з 1958 по 1960 рр. працював бригадиром у колгоспі «Зоря комунізму». У 1960 р. був направлений у вищу партійну школу при Полтавському обкомі КП(б)У, а в 1964 р. був обраний головою колгоспу ім. Щорса Машівського району. З 1968 по 2002 рр. – голова правління колгоспу «Прогрес» у с. Лип'янка Карлівського району.

За видатні виробничі досягнення указом Президії Верховної Ради СРСР від 07.07.1986 р. А. Л. Фисуну присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці з врученням золотої медалі «Серп і Молот» та ордену Леніна.

У 1998 р. з нагоди 30-річчя головування та 70-річчя А. Л. Фисуну присвоєно звання «Заслужений працівник сільського господарства».

4 жовтня 2002 р. А. Л. Фисун трагічно загинув разом із дружиною від рук злочинців.

У 2003 р. на могилі встановлена стела з полірованого сірого граніту (вис. 1,2 м) з портретним зображенням А. Л. Фисуна та його дружини з пам'ятним написом і прізвищами загиблих: «Фисуни Ольга Олегівна 20.09.1930 – 4.10.2002 Андрій Лукич 11.09.1928 – 4.10.2002 Пам'ятаємо любимо сумуємо».

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 67 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила Героя Соціалістичної Праці Фисуна А. Л., Карлівський район, с. Лип'янка, цвинтар» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Герої землі Полтавської: довідник. Вип. 2. Герої Соціалістичної Праці / [упоряд. О.А.Білоусько, Т.П.Пустовіт,]; ДАПО; Центр досл. іст. Полтавщини Полт. ОДА. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2011. – С. 66.

О. С. Лимар

Максимівка с., центр старостинського округу

77. Курганний могильник I, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,24 км на північний захід від окраїни села (азимут 316°), 0,35 км на південний захід від автодороги з твердим покриттям сс. Максимівка – Давидівка у бік м. Полтави (азимут 232°), біля північно-західного кута старого саду.

Більший курган був нанесений на великомасштабні топографічні карти сер. XX ст. з позначкою відносної висоти 1,4 м. Комплекс оглядався в ході розвідок О. Б. Супруненка 1987 р. із назвою «група курганів II» та 2013 рр. Стан збереження засвідчений оглядом 2019 р.

Могильник у складі 2-х насипів споруджений за 0,21 км на північний захід від краю плато другої тераси правого берега р. Тагамлик (Мокрий Тагамлик, басейн рр. Ворскла – Дніпро) на пануючому підвищенні надзаплави, що здіймається на 7 м над рівнем літнього урізу вод навколишніх ставків. Знаходиться біля північно-західної околиці села поряд зі старим садом на землях громадського випасу (абсолютна відмітка 143,2 м у балтійській системі вимірів).

Обидва кургани задерновані і належать круглим у плані невисоким насипам виразного сегментоподібного профілю. Їх висота – 0,7 і 1,1 м, діаметр – 18 та 28 м. Географічні координати об'єктів комплексу (датум WGS 84): кургану № 1 – 49°34'59.212" пн. ш., 35°05'38.402" сх. д.; кургану № 2 –

49°35'00.106" пн. ш., 35°05'40.524" сх. д. Поли пологі, в основі – без слідів рівчаків. Кургани розташовані за віссю північний схід – південний захід на відстані 35 м один від одного, менший із них перетинає польова дорога.

Площа ділянок, зайнятих курганами – 0,09 га. Знахідки відсутні. Археологічно не досліджувалися.

Згідно наказу МКУ № 325 від 18.04.2017 р. комплекс отримав статус пам'ятки археології місцевого значення і включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4806-Пл.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А.Б. Отчет о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область) // НА ПКМВК. – Спр. 03-253. – Арк. 4-5. – № 5; Кулатова И. Н., Супруненко А.Б. Альбом иллюстраций к Отчету о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область) // НА ПКМВК. – Спр. 03-254. – Рис. 3; Супруненко О. Б. Звіт про археологічні експертизи та розвідки на Полтавщині 2013 р. / Супруненко О. Б.; ДП «НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 2013 / б. н. – Арк. 10–11. – Рис. 84–86; *облікова картка:* Група курганів II (IV–II тис. до н. е., епоха енеоліту – бронзи), с. Максимівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4806-Пл) / О. Б. Супруненко; ЦОДПА, 2013 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 6 арк., в т. ч. 6 кол. іл.; акт: 2 арк.; *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-а. М 1: 25 000. Съемка 1954 г. – М.: ГУГК СССР, 1965. – 13.XI.65 г.; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района…. – С. 8. – Рис. 2; Супруненко О. Б. Розвідкові роботи на Полтавщині / О. Б. Супруненко // АДУ 2013: зб. наук. пр. / ІА НАНУ; [ред. кол.: Козак Д. Н. (гол. ред.), Болтрик Ю. В., Супруненко О. Б.та ін.]. – Київ; [Полтава], 2014. – С. 217 – 111.

О. Б. Супруненко

78. Курганний могильник II, бронзовий вік (II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,7 км на північ від північно-східної околиці села, лівобіч від автодороги на с. Павлівщину.

Кургани позначені на великомасштабній мапі 3-ї чв. XX ст. з відносними висотами 1,0 та 1,4 м, більший також з абсолютною висотою 149,6 м і позначкою точки геодезичної мережі. Комплекс оглядався в ході розвідки О. Б. Супруненка 1987 р. й отримав робочу назву «група курганів I», а також за моніторингових обстежень І. С. Мельникової та О. М. Ткаченка 2019 р., О. Б. Супруненка 2021 р.

Могильник у складі 3-х насипів споруджений на пологому схилі правого високого берега р. Сухого Тагамлика, правої притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпра, вишикувані у широтному напрямку на відстань 0,1 км.

Висота курганів – 0,2; 1,0 та 1,8 м, їх діаметри – 14; 25 і 30 м. Насипи розорюються.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 4; Супруненко О. Б. Звіт про археологічні експертизи та розвідки на Полтавщині 2013 р. – Арк. 9; *топогр. карта:* X-41-66-В-б. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района… – С. 8, 45. – Рис. 2; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ… – Арк. 19. – Рис. 2; 4; 45.

О. Б. Супруненко, І. С. Мельникова

79. Курганний могильник III, бронзовий вік (II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,0 км на північ від північно-східної частини села, за 0,85 км на захід від курганного могильника II, на плато правого берега р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпра.

Оглядався І. С. Мельниковою під час моніторингу 2019 р.

Складається з двох, розташованих поруч, курганів, висотою 0,3–0,4 м та діаметром близько 20 м. Їх поверхня розорюється.

Археологічно не досліджувалися.

Джерело: Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 19–20. – Рис. 2; 4; 46.

І. С. Мельникова

80. Курганний могильник IV, залишки майдану, бронзовий – ранній залізний вік, козацький час (II – I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)

Знаходиться за 0,75 км на південний захід – південь від околиці села, за 0,22-0,45 км на захід (правобіч) від автодороги на с. Короленківку.

Курган і майдани позначені на картографічних матеріалах із сер. XIX ст. На великомасштабній мапі 3-ї чв. XX ст. зафіксоване місцезнаходження двох майданів з відносними висотами залишків насипів у 2,0 та 3,3 м, в т. ч. з позначкою точки геодезичної мережі на більшому, з абсолютною висотою 158,0 м, а також насипу кургану із західного боку з відносною висотою 3 м. Комплекс оглядався в ході розвідки О. Б. Супруненка 1987 р., отримав робочу назву «група курганів III», а також за моніторингових обстежень І. С. Мельникової та О. М. Ткаченка 2019 р.

Займає західний край підвищення вододільного плато рр. Сухого Тагамлика – притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли, і р. Орчика – правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

У складі на сьогодні добре помітні три розорані насипи – «довгого» кургану висотою 2,0 м та розмірами 30 × 60 м (витягнутого по лінії майже схід – захід), заввишки свого часу понад 3 м, рештки центральної частини частково зруйнованого в 1970-х рр. великого майдану (ґрунт із якого вивезений на зведення полотна автодороги) висотою 1,5 м, діаметром 60 м. На північ і північний схід від майдану відходять «вуси» довжиною близько 30 м. Ще один насип з пласкою вершиною знаходиться за 0,1 км на південний схід – схід від майдану. Його висота 1,5 м, діаметр 60 м.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Пооpелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 4–5. – Рис. 3; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 8, 45. – Рис. 2; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 20–21. – Рис. 2; 4; 48–51.

О. Б. Супруненко, І. С. Мельникова

81. Курганний могильник V, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,4 км на південь від околиці села, за 0,25 км на схід (лівобіч) від автодороги м. Карлівка – смт Чутове, за 1,28 км на захід від с. Тарасівки, поблизу кута, утвореного перехрещенням лісосмуг.

Обидва розміщені поруч кургани позначені на картографічних матеріалах із сер. XIX ст. На великомасштабній мапі 3-ї чв. XX ст. вказане місцезнаходження тригопункту з абсолютною висотою 152,4 м.

Комплекс оглядався в ході обстежень 1987 (з прив'язкою одного кургану до с. Тарасівки) та 2013 рр. О. Б. Супруненком, а також І. С. Мельниковою та О. М. Ткаченком у 2019 р.

Займає звернений на північ виступ вододільного плато р. Сухого Тагамлика – притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли, і р. Орчика – правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

У його складі в посівах на сьогодні вирізняються два розораних насипи курганів, розміщені в широтному напрямку за 90 м один від одного. В 2019 р на більшому кургані був викопаний бетонний моноліт – залишки геодезичного знаку.

Висота курганів – 0,3 та 0,8 м, їх діаметри – 18 і 26 м. Археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Пооорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 4. – Рис. 3; *топогр. карта:* Х-41-66-В-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 8, 45. – Рис. 2: внизу; обстеження О. Б. Супруненка, 2013 р.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 21. – Рис. 2; 4; 51.

О. Б. Супруненко, І. О. Курницька

82. Курган І, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 2,05 км на південний захід від околиці села, за 0,85 км на північний схід від залишків кол. с. Павучки.

Курган позначений на великомасштабній мапі 3-ї чв. XX ст. з відносною висотою 1,1 м. Оглядався О. Б. Супруненком у ході моніторингових обстежень 2021 р.

Займає пануюче підвищення вододільного плато рр. Сухого Тагамлика – притоки р. Тагамлика, лівої притоки рр. Ворскли, і Орчика – правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота – 0,5 м, діаметр – 32 м. Розорюється. Археологічно не досліджувався.

Джерела: *топогр. карта:* Х-41-66-В-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; обстеження автора, 2021 р.

О. Б. Супруненко

83. Курган ІІ, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 2,15 км на південний захід від західної околиці села, за 0,35 км на північ від залишків кол. с. Павучки.

Курган позначений на великомасштабній мапі 3-ї чв. XX ст. з відносною висотою 1,2 м. Оглядався О. Б. Супруненком у ході моніторингових обстежень 2021 р.

Займає надсхилля плато лівого високого берега р. Сухого Тагамлика – притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли, над правобічним схилом Павучківської балки.

Висота – 0,7 м, діаметр – 30 м. Розорюється. Археологічно не досліджувався.

Джерела: *топогр. карта:* Х-41-66-В-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; обстеження автора, 2021 р.

О. Б. Супруненко

84. Курган ІІІ, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 3,0 км на південний захід від західної околиці села, за 1,05 км на північний захід від залишків кол. с. Павучки.

Курган позначений на великомасштабній мапі 3-ї чв. XX ст. з відносною висотою 1,0 м. Оглядався О. Б. Супруненком у ході моніторингових обстежень 2021 р.

Займає правобічне надсхилля Павучківської балки – лівобережного водозбору р. Сухого Тагамлика – притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли.

Розорюється. Висота – 0,4 м, діаметр – 26 м. Археологічно не досліджувався.

Джерела: *топогр. карта:* Х-41-66-В-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; обстеження автора, 2021 р.

О. Б. Супруненко

85. Курган IV, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. II тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 1,1 км на південний схід від околиці села, на північ від джерела у надзаплаві.

Відомий за позначенням на картографічних матеріалах 3-ї чв. XX ст. як поодинокий курган з відносною висотою 1,0 м. Оглядався в ході моніторингових обстежень 2021 р.

Зведений на першій терасі правого берега р. Сухого Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота – 0,5 м, діаметр – 26 м. Розорюється. На поверхні виявлені кілька уламків ліпного зрубного посуду.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт про археологічні експертизи та розвідки на Полтавщині 2013 р. – Арк. 9; *топогр. карта:* Х-41-66-В-б. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; обстеження автора 2021 р.

О. Б. Супруненко

86. Братська могила воїнів Червоної Армії (1941,1943)**. Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр.** (1982) **(іст.)**

Знаходиться у центрі села.

Поховано 71 воїн із частин і підрозділів 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії, 434-го стрілецького полку 169-ї стрілецької дивізії, 602-го окремого саперного батальйону 304-ї стрілецької дивізії, які загинули в ході оборонних боїв із гітлерівцями з 20 по 26 вересня 1941 р. за села Максимівка, Тарасівка, Короленківка; а також воїни 214-ї, 233-ї, 299-ї, 252-ї стрілецьких дивізій, які загинули при звільненні сіл

Максимівка і Тарасівка від гітлерівців 21 вересня 1943 р.

Прізвища відомі 28 воїнів.

У 1963 та 1972 рр. останки воїнів із сіл Короленківка і Тарасівка були перенесені до с. Максимівка.

Згідно з рішенням виконкому Карлівської районної ради № 4 від 15 березня 1972 р. на могилі встановлено пам'ятник – залізобетонну скульптуру воїна (вис. 4,0 м), на цегляному обкладеному плиткою постаменті (вис. 1,5 м). На могилі покладена чавунна плита (1,1 х 0,7 м): «Здесь похоронены ст. сержант Гурский Петр Архипович 1918 года рождения погиб 10 сентября 1943 года старшина Журавлев Константин Романович 1922 года рождения погиб 23 сентября 1943 года сержант Кондрашов Василий Леонидович погиб 10 сентября 1943 года и 44 неизвестных воина Советской Армии павших смертью храбрых в боях за Родину в сентябре 1943 года».

У 2010 р. проведена реконструкція меморіального комплексу – біля підніжжя змонтовано чашу для Вічного вогню (0,6 × 0,6 м), постамент оштукатурений, на чільній стороні постаменту закріплена плита (0,7 × 0,8 м) з сірого граніту з пам'ятним написом: «Здесь похоронены...»

і прізвищами загиблих воїнів, перед постаментом розміщено залізобетонну горизонтальну стелу з 4-ма лабрадоритовими дошками (1,2 × 0,8; 0,8 × 0,6 м) з пам'ятним написом: «Вечная память героям павшим в боях за Родину 1941 – 1945 гг.» та прізвищами 392 воїнів-земляків. Праворуч розміщено пам'ятний знак із гранітного каменю (2,35 × 2,00 × 0,75 м), в центральній частині якого закріплена металева дошка з пам'ятним написом: «В боях за село Максимівку в сентябре 1941 года погибли воины 304, 169, 214, 199 стрелковых дивизий Алексеенко Иван Кириллович Баулин Иван Максимович Баранченко Михаил Сергеевич Березовский Архип Михайлович Близняк Иван Трохимович Доценко Стефан Андреевич Дудкин Игнатий Порфирьевич Козленко Прокофий Иванович Кравченко Макар Антонович Курченко Никифор Иванович Лаврик Василий Тихонович Лазарев Павел Афанасьевич Лозовик Степан Дмитриевич Миняйло Иван Матвеевич Передков Карп Федотович Петько Миколай Никифорович Погосян Багит Петрович Прутько Константин Яковлевич Свирков Иван Николаевич Тимченко Каленик Денисович Шевченко Василий Андреевич Юшкевич Василий Романович ст. сержант Гуренко Д. А. 1913 старшина Журавльов К. Р. 1922 Кондрашов В. Д. Похов И. П. Шишко А. Н. Гурский Петр Архипович 1913».

Згідно Книги Пам'яті України для села відомо 266 прізвищ полеглих воїнів-земляків.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. за категорією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела та література: ЦАМО РФ. – Ф. 1199. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 2; Ф. 1199. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 1; Оп. 2. – Спр. 12. – Арк. 24, 25, 30; Ф. 1410. – Оп. 2. – Спр. 15. – Арк. 95; Ф. 1538. – Оп. 1. – Спр. 22. – Арк. 153; Ф. 1604. – Оп. 1. – Спр. 97. – Арк. 22; Ф. 71459. – Оп. 1. – Спр. 20. – Арк. 90–91; Ф. 169 сд. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 28; Ф. 199 сд. – Оп. 1. – Спр. 22. – Арк. 56; ЦАМО РФ. – IX відділ. – Оп. 818883 с. – Спр. 217; ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8 – Спр. 79. – Арк. 27; Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 11.7.-441.-2.16.2 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятника) культурної спадщини № 87 від 07.11.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс – братська могила радянських воїнів (1941 – 1943 рр.) та пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., с. Максимівка, центр» // Там само; Книга Пам'яті України. Полтавська область. – Т. 4. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 880–892.

В. А. Андрієць, І. О. Федорченко, В. П. Монастиренко

87. Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр. (іст.)

Розміщений у центрі села.

Установлений в 2008 р. у пам'ять односельців, які стали жертвами Голодомору 1932 – 1933 рр.

Пам'ятний знак являє собою дерев'яний хрест (3,0 × 1,4 м), у середохресті якого закріплена металева дошка (0,16 × 0,21 м) з пам'ятним написом: «Жертвам Голодомору 1932 – 1933 р.», написаним фарбою.

Згідно з «Національною книгою пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні» у селі відоме 1 прізвище померлого.

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятника) культурної спадщини № 90 від 07.11.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 р. с. Максимівка, центр» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Національна

Книга Пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Полтавська область / [упоряд. О. А. Білоусько, Ю. М. Варченко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Оріяна, 2008. – С.236.

І. О. Федорченко, В. П. Монастиренко

Михайлівське с., Голобородьківський старостинський округ

88. Могила Шелехова В. В. (1980) **(іст.)**

Знаходиться у центральній частині сільського кладовища.

Похований ***Шелехов Володимир Володимирович*** (19.09.1950, с. Ігра в Удмуртії – 4.10.1980, Михайлівське с-ще Карлівського району Полтавської обл.) – учасник бойових дій в Афганістані.

Закінчивши школу, працював на місцевому домобудівному комбінаті. 17 травня 1969 р. Удмуртським райвійськкоматом був призваний на строкову службу. Після її закінчення залишився на понадстрокову. Закінчив школу прапорщиків за спеціальністю «командир автомобільного взводу». З лютого 1980 р. службу проходив у Демократичній Республіці Афганістан у складі військ 40-ї армії. Брав участь у проведенні 28 колон, постійно знаходився в бойових умовах.

4 жовтня 1980 р. на колону, у складі якої знаходився прапорщик В. В. Шелехов, був здійснений бандитський напад.

Володимир уміло керував діями підлеглих, сам знаходився у небезпечних місцях. Атака противника була відбита. Почалася інтенсивна перестрілка. Старший прапорщик В. В. Шелехов був смертельно поранений, загинув на полі бою. Посмертно нагороджений орденом Червоної Зірки.

У 1981 р. на могилі встановлені стела (вис. 1,66 × 0,60 м) і плита (1,3 × 1,0 м) з лабрадориту, на обеліску – фото на кераміці і пам'ятний напис: «Прапорщик Шелехов Владимир Владимирович 19.09.1950 – 1980 04.10. Погиб при исполнении служебных обязанностей».

Джерела та література: Поточний архів Полтавського облвійськкомату. – ДГШ № 15/07/0756 від 24.05.1984 р.; Пам'ять живе…: Спогади про воїнів-полтавців, загиблих в Афганістані. – Полтава, 1999. – С. 104; Книга памяти о советских воинах, погибших в Афганистане. – Т. 2. – М.: Воениздат, 1995. – С. 627.

В. А. Андрієць

Павлівщина с., Максимівський старостинський округ

89. Поселення, середній і пізній бронзовий вік (2-га – 3-тя чв. II тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться у північно-західній частині села, на городніх ділянках поміж забудовою.

Обстежувалося С. П. Юренко 1977 р. Збереження засвідчене оглядом О. Б. Супруненка 2013 р.

Розташоване на розораному мисоподібному уступі схилу надзаплавної тераси правого берега струмка-водозбору – правої притоки р. Сухого Тагамлика (рр. Сухий Тагамлик – Тагамлик – Ворскла – Дніпро) висотою 3,0–4,4 м над рівнем заплави, видовженому з північного сходу на південний захід. Розміри ділянки цього утворення – близько 0,5 га. На зайнятому городами краю тераси та її схилі на площі 0,24 га (30 × 80 м) виявлені численні подрібне-

ні фрагменти стінок ліпних посудин бабинської та бережнівсько-маївської зрубної культур. Тут же знайдені фрагменти обвапнованих кісток тварин.

Шурфування не проводилося. Речові знахідки зберігаються у Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського (інв. № ПКМВК, А 2556–2559).

Рештки двошарового поселення чи більш-менш довготривалого стійбища належить носіям бабинської та бережнівсько-маївської зрубної культур.

Джерело та література: Юренко С. П. Отчёт о работе разведгруппы Левобережного Славяно-Русского отряда Среднеднепровской комплексной экспедиции ИА АН УССР в 1977 году / Юренко С. П. // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 1977/11в. – Арк. 11; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 7, 8.

С. П. Юренко, О. Б. Супруненко

Попівка с., центр старостинського округу

90. Місцезнаходження, зрубна культура, передскіфський час (3-тя чв. II тис. до н. е.; 1-ша чв. I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,43 км на захід від північної околиці села, за 50–80 м від курганів могильника I.

Обстежувалося О. Б. Супруненком у 1986 та 2015 рр.

Розташоване на майже широтно видовженому підвищенні (0,12 × 0,35 км) заввишки 0,5 м над заплавою, належному до утворень першої тераси, в основі значно вищого (4–5 м) округлого мису лівого берега р. Орчика (рр. Орчик – Оріль – Дніпро).

На розораній ділянці під схилом виявлені уламки ліпних горщиків бережнівсько-маївської зрубної культури, один із яких мав банкову форму, а також фрагмент лискованого глека чи корчаги передскіфського часу. За останнього огляду на ріллі виявлено ще кілька дрібних уламків ліпного посуду, належних до кераміки зрубного часу.

Найвірогідніше, що місцезнаходження є залишками короткотривалих та різночасових стійбищ будівельників курганів на сусідній площині мису другої тераси.

Література: Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – Полтава, 1990. – С. 11. – Рис. 10.

О. Б. Супруненко

91. Курганний могильник I, майдани, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (2-га пол. IV – I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)

Знаходиться біля північно-західної околиці села, з лівого боку від автодороги на с. Варварівку.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. За топозйомкою 1954 р. на крупномасштабних картах 3-ї чв. XX ст. позначені чотири кургани з відносними висотами 1–3 м, в т. ч. великий із позначкою геодезичного знаку. Сім курганів у складі «групи I» обстежувалися за розвідки О. Б. Супруненка й І. М. Гавриленка 1986 р., першим також 2015 р., І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком у 2019 р.

Складався з 9-ти насипів майданів, кількох курганів та буртів, розташованих на захід від решток тваринницького комплексу майже широтно зорієнтованим ланцюжком протяжністю понад 0,25 км вздовж довшої вісі мису 2-ї тераси лівого берега р. Орчика, утвореного гирлом балки Скотової – лівобічного водозбору річки, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

На сьогодні збереглися залишки пари майданів і двох курганів. Їх висота – 0,2–1,0 м, діаметри – 15–40 м. Насипи дуже розорані, місцями пошкоджені вибиранням ґрунту. Існуючі свого часу насипи над південним схилом мису, що позначені на мапах 3-ї чв. XX ст. з відносними висотами 1,0 та 1,4 м, не збереглися. Напевне, сусідній курган з висотою 1,4 м зруйнований кар'єром, а майдан висотою 3 м і курган в 1 м повністю розгорнуті.

Під час останнього огляду зафіксований більший майдан висотою 0,7 м та діаметром 40 м з двома, розпізнаваними за супутниковим фотознімком, буртами, зорієнтованими на схід. Менший – майже повістю розгорнутий, розташований за 0,2 км на південний схід – схід. Його діаметр, встановлений також за супутниковим фото, становить близько 50 м. Кургани мають висоту 0,3 і 1,0 м, їх діаметри 15 та 30 м. За тими ж фотознімками помітні «плями» ще, принаймні, 6-ти вщент зруйнованих невеликих курганів і сліди «вусів» майданів.

На ріллі навколо насипів виявлені поодинокі дрібні уламки ліпного посуду доби пізнього енеоліту, катакомбної, зрубної та постзрубних культур, кілька сколів оранжево- і червоноглиняних амфор, що до музейної колекції не бралися.

Жоден із курганів археологічно не досліджувався.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 56–57. – Рис. 104; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-г. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 11, 52. – Рис. 10; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 22. – Рис. 2; 6; 53–55.

О. Б. Супруненко; І. О. Курницька

92. Курганний могильник II (археол.)

Знаходиться за 0,12–0,15 км на схід від околиці села, неподалік від розвилки автодоріг на сс. Варварівку та Мартинівку.

Оглянутий розвідкою О. Б. Супруненка та І. М. Гавриленка 1986 р., а також І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком за моніторингу стану збереження об'єктів археології у 2021 р.

Складається з двох насипів, розташованих зліва, за 0,17 – 0,30 км на північ, від шосе Р-11 на ділянці мм. Карлівка – Красноград, на пологому схилі лівого високого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота – 0,4–0,7 м, діаметри – 16 і 20 м. Насипи дуже розорані.

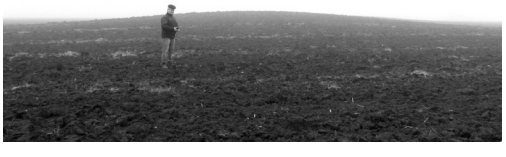
Археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 57; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 11, 53. – Рис. 11; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 22–23. – Рис. 2; 6; 56–57.

О. Б. Супруненко

93. Курганний могильник III, майдан, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (2-га пол. IV – II тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)

Знаходиться за 2,4 км на схід від околиці села, зліва від шосе Р-11 на ділянці мм. Карлівка – Красноград, за 0,25 км на північ.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст., де позначений як курган з абсолютною висотою 71,4 саж. Оглядався В. Г. Ляскоронським на поч. XX ст. За топозйомкою 1954 р. кургани позначені на великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. як група з 2-х насипів, в т. ч. одним із відносною висотою 1,3 м. На мапах видання 1980-х рр. показано великий овальний в плані курган з абсолютною висотою 145,2 м та з відносною висотою 3 м.

Обстежений О. Б. Супруненком та І. М. Гавриленком 1986 р., а також за моніторингу стану збереження об'єктів археології у 2020 р.

Складається з двох насипів, що зливаються полами за лінією північний схід – південний захід, на вершині плато лівого високого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота – 0,5–0,7 м, діаметри – 27 і 30 м. Насипи дуже розорані, можливо, – це рештки розораного майдану. На супутникових фотознімках навколо помітно більше 15 плям всуціль знівельованих насипів курганів, діаметром 8–15 м, а також сліди відвалів відпрацьованого ґрунту.

Складові комплексу археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 8. – Рис. 8; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; Красноград. – М 1: 100 000. – Сост. по карте М 1: 50 000, ... созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Ляскоронский В. Г. Городища, курганы и длинные (Змиевые) валы в области Днепровского Левобережья / В. Г. Ляскоронскаго // Труды XIV Археологического съезда. – М., 1909. – Т. III. – С. 53; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 11, 53. – Рис. 11; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 23–24. – Рис. 2; 6; 58–60.

О. Б. Супруненко, І. О. Курницька

94. Курганний могильник IV, бронзовий вік (2-га пол. II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 3,5 км на південний схід від східної околиці села, за 2,5 км на північ від с. Нижня Ланна, зліва від автодороги сс. Попівка – Нижня Ланна.

Відомий за картографічними матеріалами 3-ї чв. XX ст., виконаними за топозйомкою 1954 р., на яких позначені два насипи, в т. ч. один із відносною висотою 1 м. Обстежені О. Б. Супруненком 1987 р., а також за моніторингу стану збереження об'єктів археології у 2013 р.

Складається з трьох насипів, розташованих ланцюжком з північного заходу на південний схід біля схилу високого лівого берега р. Ланної, лівої притоки р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота курганів – 0,2–0,3 м, діаметри – 18–25 м. Насипи дуже розорані, помітні на тлі ріллі плямами більш світлого ґрунту і контурами материкових викидів з поховань. На насипах знайдені дрібні уламки ліпного посуду доби пізнього бронзового віку.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 8. – Рис. 9; *топогр. карта:* X-41-67-В-б. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 11, 54. – Рис. 12; обстеження автора 2013 р.

О. Б. Супруненко

95. Курганний могильник V, енеоліт – ранній залізний вік, поховання жертв Голодоморів 1932 – 1933 та 1947 рр. (IV – I тис. до н. е.; 1932 – 1933, 1947 рр.) (археол., іст.)

Знаходиться за 2,375 км на південь від шосе Р-11 «Полтава – Красноград», за 1,313 км на південний захід (азимут 211°) від приміщення Попівського старостату, на південно-східній околиці села, на Захлюпанському кладовищі.

Великий курган відомий за картографічними матеріалами сер. XIX ст. Оглядався О. К. Тахтаєм 1926 р. На великомасштабній карті випуску 1975 р. кургани позначені як підвищення з абсолютними висотами 144,7 та 145,3 м. Обстежувався Г. О. Сидоренко у кін. 1970-х рр., О. Б. Супруненком 1986 р., могильник – ним же за інвентари-

зації восени 2015 р. та І. О. Курницькою в 2020 р.

Складається з 2-х насипів заввишки 0,60 і 4,55 м, діаметром 22 та 44 м. Кургани займають вершину незначного підвищення другої тераси лівого берега р. Орчика (рр. Орчик – Оріль – Дніпро) над неглибоким вибалком, безпосередньо на досі діючому сільському кладовищі. Розташовані за широтною віссю на відстані близько 30 м, справа від польової дороги, що пролягає вздовж кладовища.

Географічні координати умовних центрів курганів (датум WGS 84): № 1 – 49°25′15.555″ пн. ш., 35°09′37,998″ сх. д.; № 2 – 49°25′15.091″пн. ш., 35°09′41,238″сх. д.

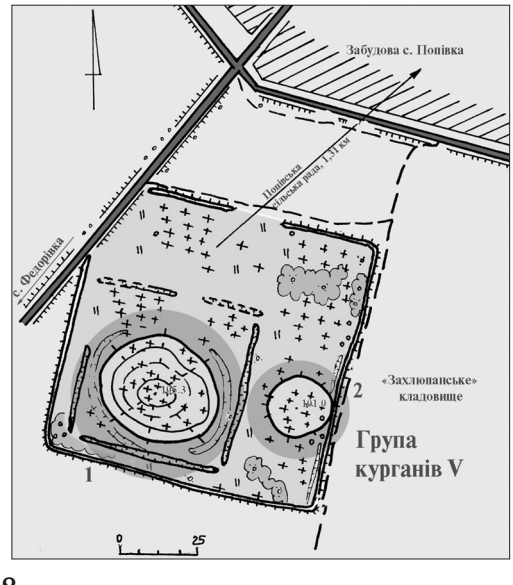
Курган № 1 висотою 4,55 і діаметром 41 × 44 м – округлий у плані, зі стрімкими полами крутизною 15–23°, одна з яких дещо видовжена у північно-східний бік, що, можливо, є слідами спроби грабіжницьких пошуків поч. XX ст. Вершина сплощена внаслідок влаштування поховань сер. XX ст. На насипу розташовані більше 60 пагорбів поховань і 34 захоронення 1942–1978 рр. з бетонними, кам'яними і сталевими надгробками, чотирма сталевими огорожами. Є три поховання, датовані 1947 р. За свідченнями місцевих жителів, на насипу і поряд із курганом здійнювалися захоронення жертв Голодомору 1932 – 1933 і померлих голодного 1947 рр., що підтверджується датами на надгробках і хрестах. На могилах виявлені кілька уламків античних оранжевоглиняних амфор. Насип у перетині чітко вираженого сегментоподібного профілю, з виділеною вершиною. Ніколи не розорювався. Зі східного боку помітні рештки оплилого стародавнього рову завширшки 2–3 м і глибиною 0,3–0,5 м. Абсолютна висота – 105,8 м.

Стара частина кладовища з великим курганом обкопана нешироким (1,5–2,0 м) рівчаком глибиною до 1 м.

Курган № 2 висотою 0,55 та діаметром 22 м – також округлий у плані, невеликий, сегментоподібного профілю з розплилими полами, де розміщено близько 30 сучасних захоронень, в т. ч. зі сталевими огорожами. Широтні поли обмежені старим й обвалуванням сер. XX ст. Повз насип зі східного боку пролягає дорога навколо кладовища, росте кілька дерев. Абсолютна висота – 101,5 м.

Обидва кургани більшою мірою зайняті могилами сучасних поховань та давніми горбками захоронень без слідів надгробків, задерновані. У старій частині кладовища поховані односельці, які померли під час Голодоморів 1932 – 1933 і 1947 рр.

За даними «Національної книги Пам'яті жертв Голодомору в Україні 1932 – 1933 рр.» по с. Захлюпанці (південна частина сучасної Попівки) кол. Захлюпанської сільської ради встановлена кількість жертв – 58 чоловік, їх імен – 46. Саме поховання останніх і здійснювалися на кладовищі на території і навколо курганів.

Стан курганів – у цілому незадовільний у зв'язку із пошкодженням кладовищем, проте для великого насипу № 1 він може вважатися близьким до задовільного, з огляду на ймовірне зведення чи досипку кургану у скіфський час. Новітні поховання навряд-чи могли завдати шкоди центральному або впускному захороненню скіфської епохи, здійсненому на значній глибині. На це саме й вказують знахідки амфорного бою від тризни, виявлені на пагорбах могил. Площа ділянок під насипами курганів складає 0,1830 га.

Розкопки не проводилися.

Кургани мають не тільки наукове археологічне значення. Більший курган № 1 є ланшафтною домінантою надрічкової степової орчикської заплави у широкій окрузі і наразі залишається найбільшим збереженим курганом Карлівщини, маючи ознаки також об'єкту степового історичного ландшафту. Крім того, цей курган пов'язаний шляхом влаштування захоронень з подіями горезвісного Голодомору 1932 – 1933 рр., а також на ньому здійснювалися поховання жертв Голодомору 1947 р. (три датовані поховання 1947 р.).

Могильник є комплексним археологічним та повною мірою об'єктом Новітнього періоду історії краю. Облікова документація подана до МКІП України для отримання статусу пам'ятки археології місцевого значення і включення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Джерела та література: Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі: рекогносцировка. 1926 рік / О. Тахтай // НА ІА НАНУ. – Ф. ВУАК. – Спр. 109/17. – Арк. 9; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 9. – Рис. 9; НА ПКМВК. – Спр. 09-935; Супруненко О. Б. Звіт за розвідки та експертизи на території Полтавської області 2015 р. – Арк. 4–5. – Рис. 6–10; *облікова картка:* Група курганів V (IV–I тис. до н. е., енеоліт – ранній залізний вік; 1932–1933, 1947 рр.), кладовище с. Попівка Карлівського району Полтавської обл. (щойно виявлений об'єкт) / О. Б. Супруненко, А. В. Коверко, В. А. Андрієць; ЦОДПА, ПКМВК, 2015 р. // Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 9 арк., 8 кол. іл.; істор. довідка: 2 арк.; акт: 4 арк., 3 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Ген. штаб. – М.: ГУГК, 1991; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 51; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 11–12. – Рис. 12; Національна Книга Пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні: Полтавська область / [упоряд. О. А. Білоусько, Ю. М. Варченко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Оріяна, 2008. – С. 236, 240 Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 24–25. – Рис. 2; 6; 61–62.

О. Б. Супруненко

96. Курганний могильник VI, майдан, бронзовий та ранній залізний віки, козацький час (2-га пол. III – I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол., іст.)

Знаходиться за 1,1 км на схід – північний схід від околиці села, зліва від шосе Р-11 на ділянці мм. Карлівка – Красноград, за 0,8 км на схід від автодороги на с. Мартинівку.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст., де позначений як один курган, та за даними анкетування Центрального Статистичного комітету 1872–1873 рр. Оглядався В. Г. Ляскоронським на поч. XX ст. За топозйомкою 1954 р.насип кургану і рештки задернованого майдану вказані на крупномасштабних картах 3-ї чв. XX ст. з відносними висотами 1,0 та 3,0 м. Майдан обстежений О. Б. Супруненком 1987 р., могильник поряд із ним – за моніторингу стану збереження об'єктів археології у 2015 і 2021 рр.

Складається з трьох насипів курганів, розташованих за 100–115 м на захід від майдану загалом у широтному напрямку, на пологому схилі (близько 25 м над рівнем заплави) лівого високого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота дуже розораних курганів – 0,20–0,35 м, їх діаметри – 18–24 м. Майдан зі східного боку від курганів зберігав на 1987 р. часткове задернування підковоподібного в плані останця з проходом із

північного сходу. Тоді його висота місцями становила 1,2 м, діаметр – понад 40 × 70 м. З північно-західного та північно-східного боків були помітні сліди заораних «вусів» завдовжки 25 і 40 м. Наразі майдан зовсім розораний, максимальна висота насипу не перевищує 0,5 м.

Складові комплексу археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 8. – Рис. 8; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-B-г. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Ляскоронский В. Г. Городища, курганы и длинные (Змиевые) валы в области Днепровского Левобережья / В. Г. Ляскоронскаго // Труды XIV Археологического съезда. – М., 1909. – Т. III. – С. 53; Макаренко Н. Городища и курганы Полтавской губернии: (сб. топограф. сведений) / Николай Макаренко; ПУАК. – Полтава, 1917. – С. 17; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 12, 53. – Рис. 11; обстеження О. Б. Супруненка 2015 р.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 25. – Рис. 2; 6.

О. Б. Супруненко, І. О. Курницька

97. Курганний могильник VII, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,6 км на північ від північної околиці села, за 0,45 км на південь від околиці с. Варварівка та за 0,85 км на захід від автодороги до цього ж села.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. За топозйомкою 1954 р. кургани позначені на великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. як група з 2-х насипів із відносною висотою 1,3 м, другий – як курган з тригопунктом із абсолютним значенням висоти 104,3 м. Обстежені за моніторингу стану збереження об'єктів археології у 2015 та 2021 рр.

Могильник складається з 2-х курганів, розташованих у меридіональному напрямку на відстані 0,38 км вздовж підвищення мису другої тераси (7–8 м над рівнем заплави) лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота – 0,3 та 1,0 м, діаметри – 20 і 30 м. Кургани розорюються, частково пошкоджені вибиранням ґрунту.

Жоден із курганів археологічно не досліджувався.

Джерела: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 55–56; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-B-г. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; обстеження автора 2015 р.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 26. – Рис. 2; 3; 63.

О. Б. Супруненко

98. Курганний могильник VIII, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,0 км на північ від північної околиці села, за 1,1 км на південь від південної околиці с. Варварівки, за 0,7 км на захід від автодороги до цього ж села.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. За топозйомкою 1954 р. кургани позначені на великомасштабних мапах 3-ї чв. XX ст. як група з 2-х насипів, зокрема, перший – із відносною висотою 2,0 м, другий – як курган із тригопунктом з абсолютним значенням висоти 103,7 м. Насипи за №№ 8 та 9 біля с. Попівки, помічені під час розвідки 1986 р. О. Б. Супруненка та І. М. Гавриленка, долучені до групи курганів І. Обстежені за моніторингу стану збереження об'єктів археології у 2015 р.

Могильник складається з 2-х курганів, розташованих за віссю північний захід – північ – південний схід – південь, за 50 м один від одного, на округлому мису підвищення 2-ї тераси, утвореному вигином правого берега балки Скотової та лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота – 0,5–0,7 м, діаметри – 25 і 34 м. Кургани розорюються. За розповідями місцевих жителів відомо про неодноразове виявлення решток скелетів людей на більшому кургані, де сільськогосподар-

ськими роботами нищиться бабинський або зрубний некрополь, розташований ближче до вершини насипу.

Насипи археологічно не досліджувалися.

Джерела: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 55–56; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-г. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; обстеження О. Б. Супруненка 2015 р.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 26–27. – Рис. 2; 6.

О. Б. Супруненко

99. Курган І, ранній бронзовий вік (кін. III – 1-ша чв. II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 6,9 км на північ (азимут 0°) від шосе Р-11 «Полтава – Красноград», за 0,89 км на південний захід (азимут 226°) від околиці с. Варварівка, поза межами населених пунктів.

Курган помічений О. Б. Супруненком 1987 р., вважався курганоподібним підвищенням, обстежений за інвентаризації об'єктів археології навесні 2015 р.

Знаходиться за 1,95 км на північний захід від села (азимут 354°). Займає вершину пануючого підвищення другої тераси лівого берега р. Орчик (рр. Орчик – Оріль – Дніпро) за 3–4 м від її краю, що має порівняно крутий схил до заплави заввишки 6 м, за 70 м на південь від неглибокого кар'єру і 0,25 км від виступаючого у заплаву пологого мису, поряд із адміністративною межею Попівського та Варварівського старостатів. Розташований безпосередньо поряд, справа (із західного боку), за 15 м від польової дороги, що пролягає вздовж краю тераси.

Насип розорюється. Висота 0,5 м, діаметр 18 м. Абсолютна висота в балтійській системі вимірювань – 100,7 м. Географічні координати умовного центру насипу (датум WGS 84) – 49°29′58.477″пн. ш., 35°11′15.038″сх. д.

Стан насипу – незадовільний, у зв'язку із пошкодженням оранкою. Розкопки не проводилися. На поверхні виявлені уламки ліпного тонкостінного посуду катакомбної культури з рештками загладжених розчосів.

Розташований на території ділянки орних угідь, орендованих ФГ Тютюнник Л. А. Площа ділянки під насипом складає 0,0255 га.

Курган має наукове значення як малий за розмірами археологічний поховальний об'єкт фіналу раннього бронзового віку. Облікова картка об'єкта 2021 р. подана до Міністерства культури та інформаційної політики України для вирішення питання щодо включення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Джерела: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 56–57. – Рис. 104; Супруненко О. Б. Звіт за розвідки та експертизи на території Полтавської області 2015 р. – Арк. 6. – Рис. 11–14; *облікова картка:* Курган І (III–II тис. до н. е., бронзовий вік), с. Попівка Карлівського району Полтавської обл. (щойно виявлений об'єкт) / О. Б. Супруненко, А. В. Коверко; ЦОДПА, 2015 р. // Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 6 арк., 7 кол. іл.; істор. довідка: 1 арк.; акт: 3 арк., 2 іл.; *топогр. карта:* М-36-95. – Карлівка. – М 1: 50 000 см. – М.: ГУГК, 1975.

О. Б. Супруненко

100. Курган ІІ (археол.)

Знаходиться за 0,6 км на північний схід від північної околиці села, з лівого боку від автодороги на с. Мартинівку.

Відомий за великомасштабними картами 3-ї чв. XX ст., де позначений як курган з відносною висотою 1,2 м неподалік саду. Обстежений О. Б. Супруненком за моніторингу стану збереження об'єктів археології у 2015 р.

Розташований на підвищенні лівобіч балки Скотової на мису другої тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота – 0,4 м, діаметр – 25 м. Насип дуже розораний.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт за розвідки та експертизи на території Полтавської області 2015 р. – Арк. 6; *топогр. карта:* Х-41-66-В-г. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

О. Б. Супруненко

101. Курган III, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 3,2 км на схід від околиці села, зліва від шосе Р-11 на ділянці мм. Карлівка – Красноград.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. На мапах видання 1980-х рр. тут показано пункт з геодезичним знаком абсолютною висотою 144,9 м. Оглядався В. Г. Ляскоронським на поч. XX ст. Обстежений О. Б. Супруненком 1987 р., а також за моніторингових обстежень стану збереження об'єктів археології у 2015 та 2020 рр.

Розташований на плато лівого високого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота – 1,2 м, діаметр – 25 м. Задернований насип з тригопунктом на вершині, поли підорюються. Можливо, рештки майдану.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 8; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Ляскоронский В. Г. Городища, курганы и длинные (Змиевые) валы в области Днепровского Левобережья / В. Г. Ляскоронскаго // Труды XIV Археологического съезда. – М., 1909. – Т. III. – С. 53; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 11; обстеження автора 2015 р.

О. Б. Супруненко

102. Курган IV (археол.)

Знаходиться у північно-західній частині села, з лівого боку від автотраси Р-11, неподалік АЗС.

Відомий за великомасштабними картами 3-ї чв. XX ст., де позначений як курган з відносною висотою 1,5 м на городніх ділянках. Помічений за обстежень 1987 та за моніторингу стану збереження об'єктів археології у 2015 рр.

Розташований на підвищенні 1-ї тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра, посеред забудови.

Висота – 1,2 м, діаметр – 35 м. Насип розорюється під городи.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт за розвідки та експертизи на території Полтавської області 2015 р. – Арк. 6; *топогр. карта:* Х-41-66-В-г. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; обстеження автора 2021 р.

О. Б. Супруненко

103. Курган V (археол.)

Знаходиться на північній околиці села, з лівого боку від автотраси Р-11, за 0,4 км на північ.

Відомий за великомасштабними картами 3-ї чв. XX ст., на яких позначений як курган з відносною висотою 1,0 м. Помічений за моніторингу стану збереження об'єктів археології у 2015 р.

Розташований на краю 1-ї тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра, між забудовою, над пересохлими заплавними озерцями-болотами, розташованими з північного боку.

Висота – 0,45 м, діаметр – 26 м. Насип зайнятий городніми ділянками.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт за розвідки та експертизи на території Полтавської області 2015 р. – Арк. 6; *топогр. карта:* Х-41-66-В-г. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; обстеження автора 2021 р.

О. Б. Супруненко

104. Курган VI (археол.)

Знаходиться на території села, на другій терасі лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Обстежувався О. К. Тахтаєм 1926 р., О. Б. Супруненком та І. М. Гавриленком в 1986 р., а також І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком восени 2019 р.

За описом О. К. Тахтая, насип кургану «правив за цвинтар пізнішим поколінням: вона вкрита й оточена могилками двох останніх століть … з верховиною трохи зсунутою над північний край; на верховині западинка».

Наразі курган висотою 2,7 м і діаметром 40 м задернований, більша частина поверхні поросла кущами й деревами. Використовується як кладовище для здійснення сучасних поховань. На вершині знаходиться яма 1,3 × 2,0 м, глибиною до 1,5 м.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела: Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі: рекогносцировка. 1926 рік / О. Тахтай // НА ІА НАНУ. – Ф. ВУАК. – Спр. 109/17. – Арк. 10; Кулатова И. Н., Супруненко А.Б. Альбом иллюстраций к Отчету о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Рис. 8; Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчет о разведках в Нижнем Поворскле и Поорелье в 1986 г. (Полтавская область). – Арк. 57; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района… – С. 11. – Рис. 11; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ… – Арк. 27–28. – Рис. 2; 6; 64–65.

О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

105. Курган VII (археол.)

Знаходиться на південній околиці села, за 3,2 км на південь від шосе Р-11 на ділянці мм. Карлівка – Красноград, за 2,1 км на південний схід – південь від приміщення Попівського старостату.

Оглядався О. К. Тахтаєм 1926 р. На картографічних матеріалах видання 1965 р. курган позначений як насип з відносною висотою 1,2 м. Обстежувався Г. О. Сидоренко наприкінці 1970-х рр., О. Б. Супруненком 1987 р.

Висота 0,4 м, діаметр 24 м. Дуже розораний.

Розкопки не проводилися.

Джерела та література: Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі: рекогносцировка. 1926 рік. – Арк. 10; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 9. – Рис. 9; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 51; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района… – С. 12, 54. – Рис. 12.

О. Б. Супруненко

106. Курган VIII, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться в північній частині села, зі східного боку від вул. Київської, за 0,92 км на південь від шосе Р-11 на ділянці мм. Карлівка – Красноград.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. На великомасштабних мапах видання 1965 р. курган позначений як насип з відносною висотою 1,7 м за 0,12 км від правобіччя вул. Київської. Обстежувався О. Б. Супруненком 1987 р.

Розташований на плато надзаплавної тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра, на присадибних ділянках між забудовою, порослих садовими насадженнями.

Висота 0,9 м, діаметр 34 м. Частково задернований, має сліди вибирання ґрунту.

Розкопки не проводилися.

Джерела: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 9. – Картограф. мат-ли щоденника; *топогр. карта:* X-41-66-B-г. – М.: ГУГК, 1965.

О. Б. Супруненко

107. Курган IX, бронзовий вік (2-га пол. III – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться у північній частині села, зі східного боку від вул. Київської, за 1,18 км

на південь від шосе Р-11 на ділянці мм. Карлівка – Красноград.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. На великомасштабних мапах видання 1965 р. курган позначений як меридіонально видовжений насип з відносною висотою 1,8 м. Обстежувався О. Б. Супруненком 1987 р.

Розташований на незначному підвищенні плато 1-ї надзаплавної тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра, на присадибних ділянках поміж забудовою, порослих садовими насадженнями й деревами.

Висота 1,2 м, діаметр 28 × 40 м. Був частково задернований, зі слідами вибирання ґрунту.

Розкопки не проводилися.

Джерела: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 9. – Картограф. мат-ли до щоденника; *топогр. карта:* X-41-66-B-г. – М.: ГУГК, 1965.

О. Б. Супруненко

108. Курган X, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,13 км на північ від села, за 0,9 км на південь від околиці с. Варварівки, за 0,8 км на захід від автодороги до останнього села.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. За топозйомкою 1954 р. позначений на крупномасштабних картах 3-ї чв. XX ст. як поодинокий насип із відносною висотою 1,4 м. Обстежений за моніторингу стану збереження об'єктів археології у 2015 р.

Насип займає північний край округлого мису підвищення 2-ї тераси, утворений вигином правого берега балки Скотової та лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота – 0,6 м, діаметр – 28 м. Розорюється.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-B-г. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; обстеження автора 2015 р.

О. Б. Супруненко

109. Курган XI, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 3,5 км на схід від села та за 0,25 км на північний захід від с. Мар'янівки, між балками Мар'янівською та Бузовою, на лівому березі р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Відомий за результатами топозйомок 2 пол. XIX ст. і позначений на картах у складі групи з 4-х курганів. Оглядався О. М. Ткаченком та І. С. Мельниковою під час моніторингового обстеження 2021 р.

Висота 0,5 м, діаметр 25 м. Розорюється.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 28–29. – Рис. 2; 6; 66; *топогр. карта*: Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13.

О. М. Ткаченко

110. Братська могила воїнів Червоної Армії (1941,1943) (іст.)

Знаходиться у центрі села, біля будинку культури.

Поховано 13 воїнів із частин і підрозділів 304-ї стрілецької дивізії, які загинули в оборонних боях за село з гітлерівськими загарбниками 19 вересня 1941 р. та воїни 3-го танкового полку 37-ї механізованої бригади 1-го механізованого корпусу, 94-ї гвардійської стрілецької дивізії, які загинули 19 вересня 1943 р. під час звільнення села від гітлерівських загарбників. Також у могилі поховано 4 партизанів.

Прізвища 3-х партизанів та 3-х воїнів відомі.

У 1955 р. на могилі (2,0 × 2,0 м.) встановлено пам'ятник – залізобетонну скульптуру воїна (2,5 × 0,8 × 0,5 м) на цегляному постаменті (4,5 × 1,5 × 1,5 м), обкладеному плиткою. На чільній стороні постаменту закріплено дошку з гранітної крихти (0,9 × 0,7 м) з пам'ятним написом: «Вечная память героям, павшим в боях за свободу и независимость нашей Родины». Біля підніжжя – залізобетонна дошка (1,4 × 1,0 м) з пам'ятним написом: «Здесь похоронены Иванов Иван Иванович 1918 года рождения погиб в сентябре 1943 года Калиниченко Моисей Макарович 1903 года рождения погиб 8 июня 1942 года Попов погиб в сентябре 1943 года Резниченко Илларион Иванович 1903 года рождения погиб 8 июня 1942 года Самсонов Александр Николаевич 1910 года рождения погиб в сентябре 1943 года Соколов погиб в сентябре 1943 года Неизвестная девушка-партизанка павшая смертью храбрых в боях за Родину 8 июня 1942 года».

У 2000 р. було проведено ремонтні роботи – оштукатурено постамент, відреставровано плиту на могилі.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. за категорією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела: ЦАМО РФ. – Ф. 393. – Оп. 8973. – Спр. 4. – Арк. 76; Ф. 1199. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 1; Ф. 1264. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 40–44; Ф. 3 ТП. – Оп. 311040 с. – Арк. 43; ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 62. – Арк. 22 зв.; Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 11.7.–449.–2.16.2 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

В. А. Андрієць

111. Братська могила латиських стрільців – учасників переслідування борців за незалежність України поч. XX ст. (1919) (іст.)

Розташована у південній частині старого кладовища.

Поховано 18 латиських стрільців – учасників бойових дій зі встановлення більшовицької влади на селі, які загинули у 1919 р. в бою з антибільшовицьким формуванням Нестора Махна.

У 1970 р. на могилі (4,0 × 4,0 м) встановлено стелу з гранітної крихти (вис. 1,45 × 0,52 × 0,10 м) з пам'ятним написом: «18 латиських бійців які загинули за владу рад». Стела закріплена на постаменті з того ж матеріалу (1,00 × 0,75 × 0,03 м).

Джерела та література: Акт обстеження технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 58 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила борців за владу рад, с. Попівка (ліва сторона), цвинтар» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Ревегук В. За волю України. Нариси історії повстансько-партизанської боротьби на Полтавщині в 1917 – 1923 рр. – Полтава, 2007. – С. 43.

Т. І. Голуб, В. П. Монастиренко

112. Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1943). Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (1978) (іст.)

Знаходиться у центрі села, біля приміщення школи, по вул. Поповича.

Поховано 13 воїнів із частин і підрозділів 304-ї стрілецької дивізії, які загинули в оборонних боях за село 19 вересня 1941 р. та воїни 3-го танкового полку 37-ї механізованої бригади 1-го механізованого корпусу, 94-ї гвардійської стрілецької дивізії, які загинули 19 вересня 1943 р. під час визволення села від гітлерівських окупантів.

У повітряному бою у вересні 1943 р. також був збитий бомбардувальник.

У 1978 р. споруджено пам'ятник на честь 245 воїнів-земляків, які полягли на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. У 1980 р. останки 13 воїнів були перенесені до центру села в одну братську могилу. Біля могили встановлено стелоподібний пілон із рожевого граніту (7,0 × 0,8 × 0,5 м). На могилі влаштована тумба з сірого граніту (0,50 × 0,36 × 0,45 м), з чільної сторони якої закріплена дошка з полімерного матеріалу (0,25 × 0,30 м) з пам'ятним написом: «Вклонімося праху 13-ти радянських воїнів, які загинули у вересні 1943 року, звільняючи село Попівка від фашистських загарбників». Зверху на тумбі розміщене символічне зображення розгорнутої книги, перед тумбою – чашу для «вічного вогню» у вигляді зірки.

За пілоном міститься композиція з двох горизонтальних гранітних стел (0,5 × 1,5 м), двох вертикальних гранітних стел (1,5 × 0,5 м) та 10 гранітних дощок (1,0 × 0,6 м) з прізвищами 249 воїнів-земляків, які полягли на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. На вертикальних пілонах розміщено пам'ятні написи: «1941 Никто не забыт»; «1945 Ничто не забыто». На горизонтальних стелах – пам'ятний напис: «Вечная память погибшим воинам односельчанам в Великой Отечественной войне 1941 – 1945» та барельєфні зображення радянського воїна і скорботної жінки. На сьогодні останні відсутні.

Увесь комплекс розміщено на основі трикутної форми, викладеній гранітними плитами та гранітною брекчією.

Згідно Книги Пам'яті України у селі відомо 171 прізвище воїнів-земляків.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. Занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України Наказом Міністерства культури, молоді та спорту України «Про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» № 1062 від 25.02.2020 за категорією пам'ятка історії місцевого значення. Охоронний номер № 2245-Пл.

Джерела та література: ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 62. – Арк. 22 зв.; Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 11.7.–1860.–2.16.2 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 12 від 24.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни,

с. Попівка (ліва сторона)» // Там само; Книга Пам'яті України. Полтавська область. – Т. 4. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 922–930.

В. А. Андрієць

113. Місця поховань жертв Голодомору 1932 – 1933 рр. (іст.)

Розташовані у старій частині Попівського сільського кладовища.

У невідомій кількості могил поховані жителі села, які стали жертвами Голодомору 1932 – 1933 рр. та 1947 р.

Згідно з «Національною книгою Пам'яті жертв Голодомору в України 1932 – 1933 рр.» у селі померла з голоду невідома кількість жителів. Для с. Попівка, встановлено загиблих 107 осіб, відомі прізвища 55 осіб.

Джерела та література: НА ПКМВК. – Спр. 09-935; Національна Книга Пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні: Полтавська область / [упоряд О. А. Білоусько, Ю. М. Варченко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Оріяна, 2008. – С. 236, 240.

В. А. Андрієць

114. Місця поховань жертв Голодомору 1932 – 1933 рр. (іст.)

Розташовані у старій частині Захлюпанського сільського кладовища.

У невідомій кількості могил поховані жителі села, які стали жертвами Голодомору 1932 – 1933 рр. та 1947 р.

Згідно з «Національною книгою Пам'яті жертв Голодомору в України 1932 – 1933 рр.» у селі померла з голоду невідома кількість жителів. По с. Захлюпанці колишньої Захлюпанської сільської ради встановлено 58 осіб, відомі прізвища 46 осіб.

Джерела та література: НА ПКМВК. – Спр. 09-935; Національна Книга Пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні: Полтавська область / [упоряд О. А. Білоусько, Ю. М. Варченко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Оріяна, 2008. – С. 236, 240.

В. А. Андрієць

115. Могила Браницького Ксенофонта Яковича (1870 – 1938) (1938) (іст.)

Знаходиться у південній частині кладовища «Світанок».

Похований ***Браницький Ксенофонт Якович*** (1870, Подільська губ., Браславський повіт, с. Скрецьке – 1938, Полтавська обл., Карлівський район, с. Попівка) – учасник революційних подій і протистояння у боротьбі за незалежність України на Поділлі поч. XX ст.

Народився у 1871 р. у с. Скрицьке Браславського повіту Подільської губ.

Член РСДРП(б) з 1903 р. У липні 1917 р. у м. Проскурів була створена легальна організація РСДРП(б), яку на поч. серпня затвердив Південно-Західний обласний комітет. К. Я. Браницький увійшов до цієї організації і був обраний до Проскурівського комітету РСДРП(б).

У 1917 – 1918 рр. працював головою Хмельницького райкому. У 1918 р. брав участь у боях проти армії Української Народної Республіки, армії Української Держави та Добровольчої армії генерал-лейтенанта А. І. Денікіна.

З 1935 по 1938 рр. працював у колгоспі ім. Чапаєва Карлівського району.

Згідно рішення правління колгоспу ім. Чапаєва від 10 квітня 1965 р. у 1966 р. на могилі встановлено сталевий обеліск із зіркою (вис. 2,1 м) на цегляному оштукатуреному двоступінчатому постаменті (0,28 × 1,0 × 1,0; 0,12 × 0,74 × 0,74 м). На чільній стороні розміщена дошка з нержавіючої сталі (0,35 × 0,25 м) з написом: «Борцю за владу Рад Браницькому Ксенофонту Яковичу 1870 – 1938 рр.».

Пам'ятний знак виготовлений на Карлівському машинобудівному заводі.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. за категорією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела та література: Акт обстеження технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 23 від 25.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила К. Я. Браницького, учасника громадянської війни, с. Попівка (ліва сторона), цвинтар» // Робочий архів НД відділу пам'ятникознавства ПКМВК; В боях за Жовтень: спогади учасників революційної боротьби на Поділлі. – Хмельницький: Хмельницьке обл. вид-во, 1958. – С. 45–46; Памятники истории и культуры Украинской ССР: каталог-справочник. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 407.

В. А. Андрієць

116. Могила воїна Червоної Армії (1943) (іст.)

Розташована в південній частині кладовища, ліва сторона.

Похований воїн із підрозділів 3-го танкового полку 37-ї механізованої бригади 1-го механізованого корпусу, який загинув при звільненні села від гітлерівських загарбників 19 вересня 1943 р. У ніч з 19 на 20 вересня 1943 р. два радянські танки порвали лінію оборони гітлерівців з боку с. Попівка і зайшли їм у тил, підбивши самохідну гармату і 6 німецьких танків. Шукаючи брід через р. Орчик, танки потрапили під прямий обстріл замаскованих гармат загарбників.

Прізвище воїна не відоме.

У 1970 р. на могилі (1,0 × 0,75 м) встановлена стела із мармурової крихти (1,7 × 0,6 × 0,1 м) з пам'ятним текстом: «Невідомому солдату, який загинув при звільненні Карлівщини».

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 165 від 23.04.1984 р. за категорією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України

«Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела: ЦАМО РФ. – Ф. 3 ТП. – Оп. 211940. – Арк. 43; ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 62. – Арк. 22 зв.; Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.449. – 2.16.7 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Спогади Темнохуда Віктора Микитовича // Там само; Акт обстеження технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 22 від 25.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила невідомого радянського воїна, с. Попівка, цвинтар» // Там само.

В. А. Андрієць

117. Могила воїна Червоної Армії (1943) (іст.)

Розташована в південній частині кладовища, права сторона.

Похований воїн із підрозділів 3-го танкового полку 37-ї механізованої бригади 1-го механізованого корпусу, який загинув при звільненні села від гітлерівських загарбників 19 вересня 1943 р. У ніч з 19 на 20 вересня 1943 р. два радянські танки порвали лінію оборони гітлерівців з боку с. Попівка і зайшли їм у тил, підбивши самохідну гармату і 6 німецьких танків. Шукаючи брід через р. Орчик, танки потрапили під прямий обстріл замаскованих гармат загарбників.

Прізвище воїна не відоме.

У 1970 р. на могилі (1,0 × 0,75 м) встановлена стела із мармурової крихти (1,7 × 0,6 × 0,1 м) з пам'ятним текстом: «Невідомому солдату, який загинув при звільненні Карлівщини».

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 165 від 23.04.1984 р. за категорією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела: ЦАМО РФ. – Ф. 3 ТП. – Оп. 211940. – Арк. 43; ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 62. – Арк. 22 зв.; Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.449. – 2.16.7 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Спогади Темнохуда Віктора Микитовича // Там само; Акт обстеження технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 22 від 25.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила невідомого радянського воїна, с. Попівка, цвинтар» // Там само.

В. А. Андрієць

118. Погруддя І. П. Котляревського (1978) (іст.)

Знаходиться у парку (ліва сторона), біля контори СТОВ «Промінь» (кол. колгоспу ім. І. Котляревського).

Встановлене з нагоди 140-річчя з дня смерті ***Котляревського Івана Петровича*** (29 серпня (9 вересня) 1769, м. Полтава – 29 жовтня (10 листопада) 1838, м. Полтава) – видатного українського письменника, класика нової української літератури, військового, театрального, громадського діяча (див. фото на с. 4 обкл.).

Народився у родині канцеляриста міського магістрату. Навчався у Катеринославській гімназії, у 1780–1789 рр. – у Полтавській духовній семінарії. Працював канцеляристом і домашнім учителем у родинах поміщиків. Літературну діяль-

ність розпочав близько 1794 р. переробкою в бурлескному стилі «Енеїди» Публія Вергілія Марона. Від 1796 і до 1808 рр. перебував на військовій службі. У 1798 в м. Санкт-Петербурзі без його відома було надруковано перші три частини «Енеїди». Друге видання побачило світ у 1808 р.

У 1804 р. написав оду «Пісня на новий 1805 год пану нашому і батьку, князю Олексію Борисовичу Куракіну», опубліковану 1849 р. Брав участь у російсько-турецькій війні 1806 – 1812 рр. У 1809 р. опублікував виправлену і доповнену 4-тою частиною «Вергилієву Энеиду, на малоросійській язык переложенную И. Котляревским». Повне видання побачило світ у м. Харкові в 1842 р.

Від 1810 р. – куратор Будинку виховання дітей бідних дворян. Під час війни 1812 р. сформував 5-й козацький полк, отримавши чин майора. Був одним із організаторів Полтавського професійного театру, а в 1819 – 1821 рр. його художнім керівником. Разом із князем М. Репніним-Волконським сприяв викупу з кріпацтва актора М. Щепкіна.

З 1818 р. член масонської ложі «Любов до істини». У 1819 р. для Полтавського театру написав п'єси «Наталка Полтавка» (видана 1838), «Москаль-чарівник» (видана 1841), які поклали початок нової української драматургії. П'єси були поставлені у тому ж році в Полтавському театрі за участю М. Щепкіна, який презентував їх потім у містах Москві, Санкт-Петербурзі та ін.

Від 1819 і до 1830 рр. служив скарбником та книгохранителем Полтавського відділення Російського бібліотечного товариства, а з 1827 до 1835 рр. був також попечителем полтавських богоугодних закладів.

Займався збиранням українського фольклору.

Помер і похований у м. Полтаві.

Залізобетонне погруддя (1,17 × 1,14 × 0,74 м), тоноване під бронзу, встановлене на залізобетонному оштукатуреному постаменті (1,65 × 1,05 × 1,00 м). Його основою служить двоступінчатий цоколь (2,1 × 2,1; 3,0 × 3,0 м). Навколо влаштована квіткова клумба (діаметр 8 м). Відомості про автора відсутні.

Джерела та література: Акт обстеження технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 60 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Погруддя І. П. Котляревського, с. Попівка (ліва сторона), біля контори колгоспу ім. Котляревського (нині СТОВ «Промінь»)» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Енциклопедія історії України. – Т. 5: Кон – Кю. – К.: Наукова думка, 2008. – С. 236.

Л. А. Головко, І. О. Федорченко

119. Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр. (іст.)

Розташований при вході до Захлюпанського кладовища, за 75 м на північний схід від насипу кургану № 1 курганного могильника V, що знаходиться на тому ж кладовищі (див. ст. № 95)

Встановлений у 2008 р. в пам'ять про жителів села, які стали жертвами Голодомору 1932 – 1933 рр.

Пам'ятний знак – дерев'яний хрест (3,68 × 1,95 м), у середохресті якого закріплена пластикова дошка на металевій основі (0,16 × 0,21 м) з пам'ятним написом: «Наш біль – наша пам'ять. Жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр.».

Згідно з «Національною книгою Пам'яті жертв Голодомору в Україні 1932 - 1933 рр.» у селі померла з голоду невідома кількість жителів. Для с. Захлюпанка встановлено загиблих 58 осіб, відомі прізвища 46 осіб.

Джерела та література: НА ПКМВК. – Спр. 09-935; Акт обстеження технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 56 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жерт-

вам Голодомору 1932 – 1933 рр., с. Попівка (ліва сторона), цвинтар» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Національна Книга Пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні: Полтавська область / [упоряд О. А. Білоусько, Ю. М. Варченко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Оріяна, 2008. – С. 236, 240.

В. А. Андрієць

Розумівка с., Лип'янський старостинський округ

120. Могила Демиденка Миколи Юрійовича (2014) (іст.)

Знаходиться у східній частині сільського кладовища.

Похований ***Демиденко Микола Юрійович*** (18.06.1992, с. Розумівка Карлівського району Полтавської обл. – 18.12.2014, загинув м. Щастя Луганської обл., похований 23.12.2014 с. Розумівка Карлівського району Полтавської обл.) – солдат, номер обслуги 92-ї окремої механізованої бригади, учасник Антитерористичної операції на Сході України.

Закінчив Полтавське вище професійне училище імені А. О. Чепіги. За фахом будівельник, працював по найму. Проживав у м. Кременчук. 8 серпня 2014 р. мобілізований як доброволець на захист України. Воював у складі 92-ї окремої механізованої бригади. В зоні проведення Антитерористичної операції перебував 4 місяці

Узимку 2014 р. з братом та ще одним бійцем підрозділу 92-ї окремої механізованої бригади проводив обстеження лісосмуги в районі м. Щастя Луганської обл. Микола йшов першим і підірвався на вибуховому пристрої з «розтяжкою».

Указом Президента України № 436/2015 р. за особливу мужність і високий професіоналізм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність військовій присязі, нагороджений орденом «За мужність» ІІІ ступеня (посмертно).

Розпорядженням голови обласної ради від 5.01.2015 р. № 1 занесений до Книги Пошани Полтавської обласної ради (посмертно).

У 2015 р. на могилі встановлено стелу (1,2 × 0,6 м) у вигляді стилізованого полум'я з полірованого сірого граніту на гранітному постаменті (0,2 × 0,7 × 0,2 м). На могилу покладена гранітна квітниця (1,3 × 0,6 м). На чільній стороні розміщено фотозображення Героя і пам'ятний напис: «Демиденко Микола Юрійович 08.06.1992 – 18.12.2014 Земля от горя затвердела Не в силах боль свою унять Она и вправду не хотела Тебя так рано принимать». На звороті зображений Микола Демиденко на фоні РСЗО «Град».

Поруч похована мати Демиденко Світлана Василівна (21.04.1965 – 26.09.2019).

Література: Ревегук В. Полтавці – поборники державної незалежності України / В. Ревегук. – Полтава: Полтавський літератор, 2015. – С. 302; Земляки прощалися з загиблим героєм АТО // Полтавська думка. – 2014. – № 52 (1049). – 25 грудня. – С. 2; Карлівщина провела в останній путь героя-земляка з с. Розумівка Миколу Демиденка // Життя і слово. – 2015. – 2015. – № 103–104 (12525–12526). – 26 грудня. – С. 2; Полтавська обласна рада. Розпорядження

голови обласної ради від 5.01.2015 № 1 «Про занесення до Книги Пошани Полтавської обласної ради учасників АТО (посмертно)» // Зоря Полтавщини. – 2015. – № 4–5 (22534–22535). – 13 січня. – С. 2; Схиляємо голови в зажурі // Зоря Полтавщини. – 2014. – № 217–219 (22526–22528). – С. 5; Герої пішли на небо нескореними // Життя і слово. – 2020. – № 41–42 (13117–13118). – 4 вересня. – С. 1–2.

В. О. Мокляк

121. Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (2020) **(іст.)**

Знаходиться у центральній частині кладовища.

Встановлений у 1960 р. на честь воїнів-земляків, які загинули на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. Являв собою чотиригранну залізобетонну піраміду (2,5 × 0,5 × 0,5 м) на постаменті з такого ж матеріалу (0,23 × 0,82 × 0,84 м). Без написів. Основою постаменту служив бетонний цоколь (0,8 × 1,1 × 1,12 м). Піраміду вінчала металева червона зірка.

У 2020 р. знак замінено на стелу (1,2 × 0,6 м) з полірованого сірого граніту на гранітному постаменті (0,3 × 0,7 × 0,2 м). На символічну могилу покладена квітниця (1,6 × 0,6 м) з полірованого сірого граніту. На чільній стороні стели вміщене зображення зірки, пам'ятні написи: «Вони віддали життя за Батьківщину», «Ніхто не забутий, ніщо не забуто» та прізвища 46 воїнів-земляків.

Згідно Книги Пам'яті України для села відомо 49 прізвищ воїнів-земляків.

Об'єкт пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 74 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., с. Розумівка, цвинтар» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Книга Пам'яті України. Полтавська область. – Т. 4. – С. 876–879.

О. С. Лимар

Солона Балка с., Карлівська міська рада

122. Курган, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 0,85 км на північний схід від села, на плато правого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначений на топографічних картах як група з чотирьох курганів. На мапах видання 1980-х рр. тут вказано пункт з геодезичним знаком та абсолютною висотою 147,7 м. Обстежувався І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком восени 2021 р.

Поверхня насипу, за винятком вершини (15 × 20 м), розорюється. На вершині помітні сліди від тригопункту у вигляді неглибокої траншеї.

Висота кургану 1,0 м, діаметр 20 м.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 29. – Рис. 2; 3; 66.

О. М. Ткаченко

Тагамлицьке с., Голобородьківський старостинський округ

123. Курганний могильник, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,7 км на південний захід від села, на плато лівого берега р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначений на топографічних картах як два кургани. За результатами топозйомки 1954 р. на крупномасштабних мапах 3-ї чв. XX ст. позначено два насипи з відносними висотами 1,3 м і 2,3 м та абсолютною висотою 142,6 м. На картах видань 1980-х рр. тут вказано лише один курган з відносною висотою 2 м.

Оглядався під час моніторингових обстежень 2019 р. І. С. Мельниковою та О. М. Ткаченком. Складається з чотирьох насипів висотою 0,2–1,2 м і діаметром 25–30 м. Поверхня розорюється.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела: *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, … созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; X-41-66-B-в. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 29. – Рис. 2; 4; 69–70.

О. М. Ткаченко

124. Курган, середній бронзовий вік (2-га чв. II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,8 км на південний захід від села, за 0,2 км на схід від решток старої тваринницької ферми.

Позначений за результатами топозйомки 1954 р. на крупномасштабних картах 3-ї чв. XX ст. як насип з відносною висотою 1,2 м. Оглядався О. Б. Супруненком за моніторингових обстежень 2015 р.

Займає підвищення правого берега р. Сухого Тагамлика, лівої притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота – 0,4 м, розміри – 14 × 30 м. Дуже розораний. Зважаючи на видовжену форму, може бути залишками кургану бабинської культури.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт за розвідки та експертизи на території Полтавської області 2015 р. / Супруненко О. Б.; ДП «НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 2015/2. – Арк. 6; *топогр. карта:* X-41-66-B-в. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

О. Б. Супруненко

125. Майдан, ранній залізний вік, казацький час (I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)

Знаходиться за 1,5 км на північний схід від села.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначений на топографічних мапах як три насипи. За результатами топозйомки 1954 р. на крупномасштабних картах 3-ї чв. XX ст. нанесений як насип з відносною висотою 2,8 м та ямою глибиною 2,8 м із західного боку. Комплекс на відстані оглядався О. Б. Супруненком 1987 і 2015 рр., а також І. С. Мельниковою в 2019 р.

Наразі розпізнані три насипи-останці й заплилі сліди ями поруч, що займають вододільне підвищення р. Сухого Тагамлика, лівої притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли лівобережного басейну р. Дніпра та Ковалевої балки з водозбору першої річки.

Компактно розташовані підвищення знаходяться на відстані 20–40 м одне від одного. Їх висота – 0,5–1,2 м, розміри – від 12 × 20 до 18 × 25 м. Всі розорані, сліди тріангуляційного знаку непомітні. Вірогідно, це рештки майдану, пошкодженого вибиранням ґрунту в 1960-ті рр., проте попелясті лінзи чи включення відсутні. Поряд виявлені знахідки окремих дрібних уламків ліпного посуду із домішками крупного піску в тісті.

Останець споруди археологічно не досліджувався.

Джерела: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Пооорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 5. – Рис. 4; *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-в. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района Полтавской области: каталог. – С. 8, 46. – Рис. 3: 1; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 30. – Рис. 2; 4; 71.

І. С. Мельникова

Тарасівка с., Максимівський старостинський округ

126. Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1960) (іст.)

Розташована у західній частині сільського кладовища.

Похована невідома кількість воїнів із підрозділів 434-го стрілецького полку 169-ї стрілецької дивізії, 602-го окремого саперного батальйону 304-ї стрілецької дивізії, які загинули в оборонних боях з 24 по 26 вересня 1941 р. з гітлерівськими загарбниками за села Максимівка і Тарасівка. В боях за с. Тарасівку пропало безвісти 132 воїни. Відомі прізвища 19 похованих бійців, але частина з цих прізвищ увічнена на братській могилі с. Максимівки.

У 1960 р. на могилі (3,0 × 2,0 м) встановлений металевий обеліск (2,90 × 0,66 × 0,66 м), на чільній стороні якого розміщена металева дошка (0,3 × 0,3 м) без написів. На могилу покладений металевий надгробок (1,1 × 0,7 м).

Об'єкт пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела: ЦАМО РФ. – IX відділ. – Оп. 818883. – Спр. 127; Ф. 169 сд. – Оп. 2. – Спр. 27; ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 79. – Арк. 30; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 89 від 07.11.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, с. Тарасівка, цвинтар» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

В. А. Андрієць

127. Могила Беззубенко Ольги Денисівни (2007) (іст.)

Знаходиться у західній частині сільського кладовища.

Похована ***Беззубенко Ольга Денисівна*** (13.10.1922, с. Тарасівка Карлівського району Полтавської обл. – 3.10.2007, там само) – Герой Соціалістичної Праці.

Беззубенко (Микитенко) Ольга Денисівна народилася у селянській родині. У 1953 р. закінчила початкову Тарасівську школу (4 класи) і з 14-річного віку працювала у колгоспі ім. Кагановича в с. Тарасівці, спочатку дільничною ланки, а далі ланковою.

Під час тимчасової гітлерівської окупації 1941 – 1943 рр. проживала у рідному селі, а 17 листопада 1942 р. була вивезена на примусові роботи до Австрії, де працювала на військовому заводі у м. Відень. Додому повернулася у травні 1945 р. і стала працювати ланковою рільничної ланки колгоспу ім. Островського.

У 1947 р. її ланка одержала високий урожай пшениці (30,9 центнерів з гектара) і в 1948 р. була нагороджена званням Героя Соціалістичної Праці зі врученням орденів Золота Зірка «Серп і Молот» та Леніна. За трудові досягнення була нагороджена медалями «За трудову доблесть» (13.08.1949) та до 100-річчя з дня народження В. І. Леніна (1971).

Обиралась депутатом районної ради, отримувала грамоти і премії за високі показники у роботі.

У 1977 р. вийшла на заслужений відпочинок.

У 2008 р. на могилі встановлено стелу з полірованого сірого граніту (1,37 × 0,55 м) з портретним зображенням Героїні і пам'ятним написом: «Беззубенко Ольга Денисівна 10.10.1922 – 3.10.2007 Пам'ятаємо, любимо, сумуємо Діти, онуки». На могилу покладена гранітна плита (1,2 × 0,6 м).

Джерела та література: Герої землі Полтавської: довідник. Вип. 2. Герої Соціалістичної Праці / [упоряд. О.А.Білоуська, Т.П.Пустовіт,]; Держ. архів Полтав. обл.; Центр досл. іст. Полтавщини Полт. ОДА. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2011. – С. 13; Беззубенко Ольга Денисівна: [некролог] // Життя і слово. – 2007. – № 126. – 13 жовтня. – С. 4; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 85 від 07.11.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила Героя Соціалістичної Праці О. Д. Беззубенко (Микитенко), с. Тарасівка, цвинтар» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

В. А. Андрієць, І. О. Федорченко

Нові Павучки с.,
(зняте з обліку)
Максимівський старостинський округ

128. Братська могила воїнів Червоної Армії (1941) (іст.)

Знаходиться на старому кладовищі с. Нові Павучки (зняте з обліку у 2000 р.)

Похована невідома кількість воїнів Червоної Армії із частин і підрозділів 169-ї та 304-ї стрілецьких дивізій 38-ї Армії Південно-Західного фронту, які загинули в оборонних боях з гітлерівськими загарбниками 23 вересня 1941 р. за с. Павучки.

Прізвища невідомі.

У 1953 р. на могилі встановлено металевий обеліск (1,52 × 0,45 × 0,45 м) без написів. На могилу покладена металева квітниця (2,0 × 0,8 м).

Об'єкт пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела: ЦАМО РФ. – Ф. IX відділ. – Оп. 818883. – Спр. 127; Ф. 169 сд. – Оп. 2. – Спр. 27; ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 79. – Арк. 31; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 97 від 07.11.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, с. Павучки, цвинтар» // Робочий архів НД відділу ПКМВК.

В. А. Андрієць

Ланнівська територіальна громада

Ланна с-ще,
центр громади та старостинського округу

129. Місцезнаходження, ямна культура (кін. III – поч. II тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться на південній околиці села, на узбережжі ставка-водосховища.

Обстежувалося О. Б. Супруненком 1986 р.

Розташоване на колишній надзаплавній терасі правого берега струмка Кума – пересихаючого весняного лівобережного водотоку р. Орчика (рр. Орчик – Оріль – Дніпро), висотою 1,0–1,6 м над літнім рівнем ставка. Тут на розмитій дощами поверхні мисоподібного утворення площею 0,1 га (20 × 50 м) виявлені близько десятка уламків стінок кількох ліпних товстостінних горщиків зі вкритою різнонаправленими розчосами поверхнею, з домішками черепашки та піску в тісті доволі щільної маси. Знайдені також уламки й поодинокі кістки тварин.

Шурфування ерозованої ділянки не проводилося, наявність культурних нашарувань не встановлена.

Місцезнаходження, вірогідно, належить рештками стійбища (чи переміщених ерозією матеріалів з нього) пізньоямних степових кочівників доби раннього бронзового віку, старожитності яких відомі на Карлівщині.

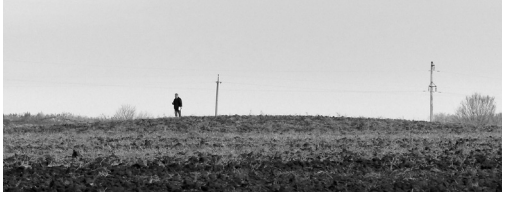
Література: Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 15.

О. Б. Супруненко

130. Курганний могильник, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 1,4 км на захід від села та за 0,6 км на південь від залізничної станції Ланна.

Відомий за картографічними матеріалами із сер. XX ст., на яких позначено три кургани. На картах видань 1980-х рр. тут нанесено позначку абсолютної висоти 147,6 м.

Обстежувався О. Б. Супруненком 1987 р. і в ході моніторингового огляду пам'яток археології І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Знаходиться на плато лівого берега р. Ланни (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро).

Складається з трьох розораних курганів, вишикуваних за віссю південний захід – північний схід на відстань протяжністю 0,3 км. Висота насипів 0,2–1,7 м, діаметр 15–35 м.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерела та література: *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область) – Арк. 13; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Альбом иллюстраций к Отчету о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Рис. 16; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 27. – Рис. 34; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 59. – Рис. 153; 154; 200–201.

І. О. Курницька

131. Курган, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,2 км на схід від села та за 0,6 км на південь від залізничної станції Нижня Ланна.

Обстежувався О. Б. Супруненком 1987 р.

Знаходиться на водороздільному плато рр. Ланни (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро) та Берестової (рр. Берестова – Орчик – Оріль – Дніпро).

Висота 0,6 м, діаметр 21 м. Поверхня розорюється.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область) – Арк. 11; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Альбом иллюстраций к Отчету о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Рис. 12; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 15. – Рис. 20.

О. Б. Супруненко

132. Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1967) (іст.)

У центрі селища, в парку, по вул. Миру.

Поховано 5 воїнів із частин і підрозділів 91-ї гвардійської стрілецької дивізії, 219-ї танкової бригади 1-го механізованого корпусу, які загинули 20 вересня 1943 р. при звільненні с. Ланна від гітлерівських загарбників.

Прізвища відомі двох воїнів.

Спочатку воїни були поховані біля автопарку, а в 1950-х рр. перепоховані до братської могили у центрі селища. На поч. 1950-х рр. з с. Куми перепоховано рядового Мотроновського О. А., який загинув 19 вересня 1943 р., та молодшого сержанта Назарова С. Й, який загинув 20 вересня 1943 р.

У 1967 р. на могилі встановлений залізобетонний обеліск (вис. 4,0 м) на двоступінчастому цегляному оштукатуреному постаменті (0,19 × 1,35 × 1,35; 0,19 × 2,0 × 2,0 м).

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. за категорією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела: ЦАМО РФ. – Ф. 3423. – Оп. 1. – Спр. 25. – Звітна карта боїв за Нові Санжари; ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 79. – Арк. 10; Ф. 15. – Оп. 23. – Спр. 164. – Арк. 15; Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.447 – 2.16.7 // Робочий архів НД відді-

лу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 13 від 24.06.2013 р.; Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, с-ще Ланна, парк»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, с-ще Ланна, парк» // Там само.

В. А. Андрієць, О. А. Скирда

133. Братська могила воїнів Червоної Армії (1943, 1964) (іст.)

Знаходиться на проміжній залізничній станції 5-го класу Полтавської дирекції Південної залізниці на лінії Полтава-Красноград-Ланна.

Похована невідома кількість воїнів із підрозділів 283-го гвардійського стрілецького полку 94-ї гвардійської стрілецької дивізії, які загинули 20 вересня 1943 р. під час звільнення залізничної станції Ланна та с. Ланна від гітлерівських загарбників.

Прізвища невідомі.

У 1964 р. на могилі встановлений залізобетонний обеліск (вис. 1,7 м) на цегляному оштукатуреному постаменті (0,2 × 0,5 × 0,67 м). В центрі обеліска розміщено пам'ятний напис: «Вечная память погибшим за Родину в войне 1941 – 1945 гг.».

Об'єкт пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела: ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 79. – Арк. 10; Паспорт пам'ятки історії і культури СРСР. – № 2.4.-447-2.16.7 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 51 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, залізнична станція Ланна»; Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, залізнична станція Ланна» // Там само.

В. А. Андрієць

134. Комплекс Ланнівського цукрового заводу (1910) (архіт., іст., техн.)

Розташований по вул. Миру.

Ланнівський цукровий завод збудований протягом 1903–1910 рр. У 1923 р. здійснена перша реконструкція, завод отримав тоді назву «Чубарівська цукроварня», яка проіснувала до 1938 р. Будівлі заводу були пошкоджені та частково зруйновані в ході Другої світової війни. Відбудова тривала упродовж 1948–1952 рр.

Заводський комплекс представлений будівлями здебільшого повоєнного періоду. Головний цех заводу належить до будівель довоєнної архітектури, імовірно 1920-х рр. Є припущення щодо можливості збереження частини дореволюційного цеху в складі основної будівлі, однак для цього необхідно проводити експертизи цегельної кладки і складу розчину.

Головний цех та оточуючі будівлі мають мінімалістичні фасади із високими прямокутними або квадратними вікнами, розчленовані пілястрами із простим карнизом. Головний чотириповерховий корпус розчленовано по горизонталі на дві секції по два поверхи кожна, що свід-

чить про надбудову будівлі. Центральний портал цеху оздоблений карнизом із зубцями, що не є характерним для архітектури 1930-х рр., тобто він створений явно раніше. Будівлю увінчано низьким трикутним фронтоном із напівкруглим вікном – характерною ознакою неокласицистичної архітектури. До складу комплексу входить цегляний димар круглого перетину, який має невелике відхилення від вертикальної осі у верхній частині. Будівля заводоуправління двоповерхова, цегляна, симетрична, коридорного типу. Вона близька за архітетурним вирішенням до аналогічних заводів, що свідчить про використання, швидше за все, типового проєкту. Час побудови встановити наразі не вдалося, а наявність цегляних зубців і напівкруглого обрамлення вікна на головному фронтоні ще більше ускладнює датування.

Поблизу заводу розміщено стадіон, трибуни якого утворені земляними насипами й увінчані бетонними скульптурами спортсменів.

Чимало будинків у Ланні є частиною інфраструктури цукрового заводу, тобто зведені у 1900-х рр. за типовими проєктами. Особливу увагу привертає будівля лікарні. Одноповерхова, симетрична в плані, коридорного типу. Зі сходу має автентичну прибудову, з півночі – вхідний тамбур. Вікна мають обрамлення цегляними сандриками, фасад членовано пілястрами з вертикальними врізками, що додає стрункості загалом невисокій будівлі. Лікарня зазнавала перебудов – двоє дверей

головного фасаду були перетворені на вікна: збільшено їх ширину, закладено низ отворів, що призвело до псування первісного архітектурного задуму. Зараз будівля не використовується.

Потребує додаткових досліджень та охоронного статусу пам'ятки.

Література: Полтавщина: енциклопедичний довідник / [за ред. А. В. Кудрицького]. – К.: «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1992. – С. 448, 449.

А. С. Ароян

135. Пам'ятний знак воїнам-землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (1958) (іст.)

Знаходиться у центрі села, біля будинку культури.

Встановлений у 1958 р. на честь 192 воїнів-земляків, які полягли на фронтах Другої Світової війни у 1941 – 1945 рр.

Залізобетонна скульптурна група воїна і партизанки (вис. 3,5 м) встановлена на цегляному оштукатуреному постаменті (вис. 2,4 м). У нижній частині постаменту

розміщена дошка з мармурової крихти (0,4 × 0,6 м) з пам'ятним написом: «Вечная слава героям, павшим в боях за свободу и независимость нашей Родины».

Нещодавно постамент було обкладено плиткою.

Згідно Книги пам'яті України в селі відомо 86 прізвищ воїнів-земляків.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. Занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України Наказом Міністерства культури, молоді та спорту України «Про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» № 1062 від 25.02.2020 за категорією пам'ятка історії місцевого значення. Охоронний номер № 2242-Пл.

Джерела та література: Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.16-448. – 2.16.14 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 14 від 24.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. с-ще Ланна, центр» // Там само; Книга Пам'яті України. Полтавська область. – Т. 4. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 862–866.

Н. М. Сиволап

136. Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (2002) (іст.)

У центрі селища, в парку, по вул. Миру.

Пам'ятний знак відкритий 2002 р. за рішенням виконкому Ланнівської сільської ради з нагоди підготовки до 60-ї річниці звільнення села від гітлерівських загарбників.

Знаходиться на відстані 15 м від братської могили і являє собою залізобетонну скульптуру матері з дитиною (вис. 3,1 м) на цегляному оштукатуреному постаменті (0,95 × 0,84 × 0,1 м), в центральній частині якого напис: «1941 – 1945». Зліва встановлена горизонтальна цегляна

оштукатурена стела (1,6 × 8,0 м), на якій розміщено 8 дощок з сірого граніту (1,2 × 0,6 м) з пам'ятним написом: «Вічна слава воїнам-односельчанам, які загинули за свободу і незалежність нашої Батьківщини в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр.» і прізвищами 187 воїнів-земляків.

Об'єкт пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 54 від 29.06.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка «Пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. с-ще Ланна, парк; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. с-ще Ланна, парк» // Там само; Книга пам'яті України. – Т. 4. Полтавська обл.: Диканський район, Зіньківський район, Карлівський район / [гол. ред. кол.: І. О. Герасимов та ін.; обл.

ред. кол.: П. Г. Шемет та ін.]. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 862–866.

В. А. Андрієць, О. А. Скирда

137. Могила Коновода Юрія Миколайовича (2019) (іст.)

Розташована у північній частині кладовища.

Похований ***Коновод Юрій Миколайович*** (9.08.1964, м. Сєвєродонецьк, Луганська обл. – 23.04.2019, загинув смт. Південне, м. Залізне, Торецька міська рада, Донецької обл., похований с-ще Ланна Полтавського району Полтавської обл.) – учасник АТО/ООС, молодший сержант 24-го окремого штурмового батальйону «Айдар» (53-а окрема механізована бригада), позивний «Учитель».

Дитинство пройшло у с. Ланна. 1981 р. закінчив 10 класів Ланівської ЗОШ. Був призваний на строкову службу, початкову підготовку проходив у Десні. Добровільно подав рапорт служити у Афганістані, де перебував у 1983 – 1984 рр. Неодноразово брав участь у бойових операціях, був поранений.

У 1985–1989 рр. навчався на історичному факультеті Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка. За спогадами однокурсників був дуже принциповим, вимогливим до себе та інших, в той же час дуже товариським. Уже в студентські роки проводив виховну роботу з підлітками у літньому таборі «Юнармієць» (с. Заворскло Полтавського району).

Працював учителем історії у селі Зачепилівка Харківської області.

З початком бойових дій у 2014 р. пішов на фронт добровольцем, після першої ротації повернувся додому. З 29 серпня 2016 р. розпочав службу за контрактом у 53-й механізованій бригаді у званні молодшого сержанта, на посаді водія-електрика розвідувального взводу 1-го батальйону, до жовтня 2018 р., закінчення контракту.

Знову повернувся на фронт 15 березня 2019 р., вже у складі батальйону «Айдар».

23 квітня 2019 р. Ю. Коновод на взводному опорному пункті поблизу смт Південне, що навпроти м. Горлівка на Донеччині, разом з товаришами зупинив переміщення ворожої піхоти. Під час зміни позицій зазнав смертельного кульового поранення грудної клітки.

26 квітня 2019 р. був похований в селищі Ланна поруч із батьками: Коноводом Миколою Івановичем (01.05.1935 – 13.10.2008), Коновод Мотроною Семенівною (10.04.1940 – 24.11.2010).

У 2020 р. на могилі встановлена стела з різновеликих плит сірого полірованого граніту (1,5 × 0,7 м) та рожевого (1,15 × 0,4 м) на постаменті (1,2 × 0,3 м). На стелі – зображення ордену «За мужність» ІІІ ступеня, портрет воїна і пам'ятний напис:

«Коновод Юрій Миколайович
09.08.1964 – 23.04.2019
Нема тебе, хоч скільки хочеш клич,
Сама печаль повисла над землею.
І в світі серед безлічі облич
Вже не зустріти усмішки твоєї.
Не заросте ніколи та стежина,
Що провела тебе в останню путь.
Похилиться зажурено калина,
А люди добрим словом пом'януть…»

На зворотній стороні зображено БТР, розгорнуту книгу, написи: Афган, АТО.

На могилі покладена подвійна плита рожевого (1,8 × 1,2 м) та сірого (1,2 × 0,7 м) полірованого граніту.

Указом Президента України № 50 (2020 від 11 лютого 2020 року Юрій Коновод за особисту мужність і самовідданні дії, виявлені у захисті державної цілісності України, нагороджений орденом «За мужність» ІІІ ступеня (посмертно).

Джерела та література: Списки воїнів, які загинули під час проведення АТО/ООС, Карлівський район // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Нагороджено посмертно // Життя і слово. – 2020. – 21 лютого. – № 15 – 16(13062-13063). – С. 2; Орден вручили сину Героя // Життя і слово. – 2020. – 5 червня. – №45 – 46(13091-13092). – С. 1.

Ю. Г. Сиволап

Верхня Ланна с., центр старостинського округу

138. Піщанка – ландшафтний заказник місцевого значення (природа)

Розташований на південній околиці с. Верхня Ланна.

Знаходиться у віданні Ланнівської територіальної громади (кол. Верхньоланнівська сільська рада).

Обстежувався: Н. О. Смоляр, І. В. Кузьменко (2015 р.).

Охороняється згідно з рішенням третього пленарного засідання вісімнадцятої сесії Полтавської обласної ради сьомого скликання від 16.02.2018 р.

Площа: 26,0 га.

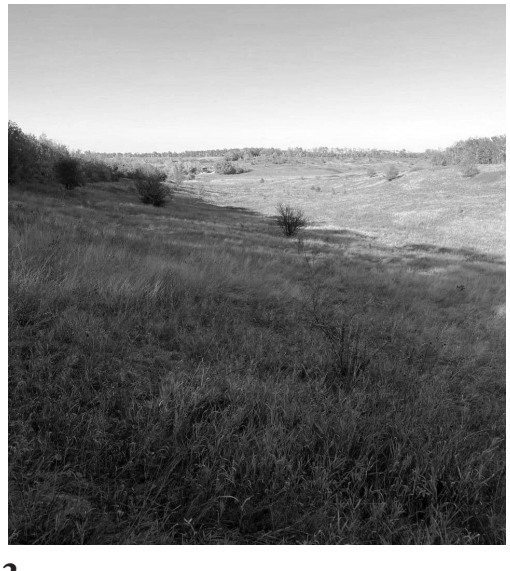
Заповідний об'єкт створено з метою збереження унікальних ландшафтів розгалуженої балки із добре збереженою степовою рослинністю та багатою флорою, в складі якої є рідкісні види.

Для рослинного покриву заказника характерне поєднання зональних лісових та лучно-степових, степових екосистем на схилах, а також водної, болотяної і лучної рослинності на дні урочища.

Степові ділянки схилів характеризуються високим флористичним різноманіттям. Зростають келерія гребінчаста, підмаренник справжній, люцерна серповидна, чебрець Маршаллів, астрагал датський, шавлії дібровна та поникла, залізняк бульбистий та ін. Невеличкі ділянки зайняті чагарниками з домінуванням карагани кущової. У складі степових фітоценозів відмічено найбільшу кількість рідкісних видів рослин. Угруповання ковил волосистої та найкрасивішої включені до Зеленої книги України.

Домінантами лучних і лучно-степових ценозів є тонконіг лучний, грястиця збірна, лисохвіст лучний, мітлиця гігантська, в умовах засолення ґрунтів формуються засолені луки із домінуванням костриці східної, осоки розставленої. Основне флористичне ядро утворене типовими мезогігрофітними та гігромезофітними видами (конюшини лучна та повзуча, лядвенець український, люцерна хмелевидна, морква дика, цикорій звичайний, роговик український, зірочник злаковидний, борщівник сибірський та ін.). На більш зволожених ділянках численно помітними є перстачі гусячий та повзучий, суховершки звичайні, розхідник звичайний. На засолених ділянках в угрупованнях засолених лук індикаторними видами є тризубець морський, алтея лікарська, ситник Жерара.

До лучно-болотяних ґрунтів приурочені ділянки лучно-болотяної рослинності. До складу різнотравно-злаково-осокової асоціації входять осока чорноколоса, пальчаста та пухирчаста, костриця східна, тимофіївка лучна, герань лучна, жовтець їдкий та ін.

У складі водної рослинності на незначних перезволожених ділянках по днищу балкової системи виявлені фрагменти угруповань із домінуванням рясочки малої, спіродели багатокореневої, рдесника гребінчастого. У складі прибережно-водної рослинності переважають рогіз вузьколистий, очерет звичайний, лепешняк великий та ін.

Флора заказника нараховує близько 500 видів. На схилі північної експозиції виявлені угруповання, в складі яких відмічені рідкісні степові рослини. Серед них види, занесені до Червоної книги України: астрагал шерстистоквітковий, горицвіт весняний, горицвіт волзький, ковила волосиста, ковила найкрасивіша, сон чорніючий, шафран сітчастий. Зростають регіонально рідкісні види: анемона лісова, азинеума сірувата, барвінок трав'янистий, белевалія сарматська, волошка сумська, волошка східна, гострокільник волосистий, гоніолімон татарський, гіацинтик блідий, карагана кущова, кермек широколистий, ломиніс цілолистий, мигдаль степовий, півники карликові, півники солелюбні, тринія Китайбеля, шавлія ефіопська.

Серед представників фауни виявлені сліпак звичайний, деркач. Фауністичне різноманіття доповнюють регіонально рідкісні види: куріпка сіра, миша курганчикова, богомол звичайний. Відмічені тварини, занесені до Червоної книги України: гадюка степова, махаон, подалірій.

Заповідний об'єкт виконує екологічні функції.

Джерела та література: НА ПКМВК. – Спр. 01-116. – Арк. 170; Зелена книга України / [під заг. ред. Я. П. Дідуха]. – К.: Альтерпрес, 2009. – С. 193–195, 211–212; Кузьменко І. М. Проблема збереження рідкісних видів рослин на території с. Верхня Ланна Карлівського району Полтавської області / І. М. Кузьменко // Навколишнє середовище і здоров'я людини: мат-ли VII Всеукраїн. наук.-практ. семінару. – Полтава: Астрая, 2014. – С. 71–76; Смоляр Н. О., Кузьменко І. М. Обґрунтування доцільності створення ландшафтного заказника місцевого значення «Піщанка» у Карлівському районі Полтавської області. – Рукопис, 2017; Червона книга України: Рослинний світ / [під заг. ред. Я. П. Дідуха]. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 121, 244, 259, 438, 552, 553, 566; Червона книга України: Тваринний світ / [під заг. ред. І. А. Акімова]. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С.141, 142, 397.

Н. О. Смоляр, О. О. Шиян

139. Селище, черняхівська культура (2-га чв. І тис. н. е.) (археол.)

Знаходиться у межах села, за 0,35 км на південний захід від автодорожнього мосту по шосе Р-11 мм. Полтава – Красноград.

Обстежувалося О. Б. Супруненком 1987 р., оглядалося ним же в 2020 р.

Займає розораний мис першої тераси лівого берега р. Ланна (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро) висотою 1,5–2,4 м над рівнем заплави, утворений вигином коліна водотоку. На території, зайнятій городами, площею 0,96 га (80 × 120 м), виявлені окремі уламки гончарного сироглиняного посуду із шерехатою поверхнею, що можуть належати культурним відкладенням невеликого селища.

Ділянка не шурфувалася, потребує детальніших обстежень у весняно-осінній час.

Література: Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района… – С. 26.

О. Б. Супруненко

140. Курганний могильник I, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,3 км на північний захід від північної частини села, на плато правого берега р. Ланна, лівої притоки р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначений на топографічних мапах як курган.

Обстежувався І. М. Кулатовою й О. Б. Супруненком в 1987 р., а також І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Складається з трьох курганів, що розташовані по лінії південний захід – північний схід протяжністю 0,1 км. Їх висота 0,5 м, діаметри – 25 м. Поверхня насипів розорюється.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела та література: *топогр. карта:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; Кулатова И. Н., Супруненко А.Б. Отчет о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Арк. 12; Кулатова И. Н., Супруненко А.Б. Альбом иллюстраций к Отчету о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Рис. 15; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 26. – Рис. 33; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 52. – Рис. 153; 154; 157–159.

О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

141. Курганний могильник II, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,1 км на схід від північної частини села, за 1,5 км на північ від автодороги мм. Полтава – Красноград, на плато лівого берега р. Ланна, лівої притоки р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Обстежувався під час моніторингу пам'яток І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком восени 2021 р.

Складається з трьох помітних курганів, що розташовані по лінії південний захід – північний схід протяжністю 0,1 км. Їх висота 0,3–0,6 м, діаметри 15–25 м. Поверхня насипів розорюється. На супутникових фотознімках поруч помітні ще п'ять плям знівельованих дрібних курганних насипів.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела: Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 52–53. – Рис. 153; 154; 160–163.

І. О. Курницька

142. Курганний могильник III, майдан, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)

Знаходиться за 2,6 км на схід від північної частини села, за 1,6 км на північ від шосе мм. Полтава – Красноград, на плато лівого берега р. Ланна, лівої притоки р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Обстежувався В. Г. Ляскоронським 1907 р, який помітив один курган та майдан з двома «вусами», зорієнтованими на південний схід. Оглядався І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Складається з шести добре помітних на супутникових фотознімках курганоподібних насипів, висотою близько 0,3 м, діаметром 15–25 м, а також одного майдану діаметром близько 40 м. На північ і північний захід від майдану знаходяться два паралельні насипи «вусів» довжиною до 30 м. Поруч із ним (на схід) на супутниковому фотознімку простежується ще одне світле «кільце» зі вмістом суглинку, діаметром близько 50 м, можливо, залишки ще одного майдану. Поверхня насипів розорюється.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела та література: Ляскоронский В. Г. Городища, курганы, майданы и длинные (змиевые) валы в области Днепровского Левобережья: отд. оттиск. – М., 1911. – С. 53; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану

збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 54–55. – Рис. 153; 154; 167.

І. О. Курницька

143. Курган, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,8 км на захід від північної частини села та за 1 км на північ від автодороги мм. Карлівка – Красноград, на плато правого берега р. Ланна, лівої притоки р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначений на топографічних мапах як курган. На картах видань 1980-х рр. тут показано курган з відносною висотою 2 м.

Обстежувався І. М. Кулатовою та О. Б. Супруненком 1987 р., а також І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Висота 1,3 м, діаметр 25 м. Поверхня розорюється.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела та література: *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчет о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Арк. 12; Кулатова И. Н., Супруненко А.Б. Альбом иллюстраций к Отчету о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Рис. 15; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 26. – Рис. 33; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 53. – Рис. 153; 154; 168.

О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

144. Майдани, ранній залізний вік, козацький і новий час (I тис. до н. е.; XVII – поч. XIX ст.) (археол.)

Знаходяться за 2,0 км на захід від села та на південь від шосе мм. Карлівка – Красноград, на плато правого берега р. Ланна, лівої притоки р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Були об'єктами топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначені на топографічних мапах як два кургани. На картах видань 1980-х рр. тут вказано курган з геодезичним знаком та абсолютною висотою 154,6 м.

Обстежувалися В. Г. Ляскоронським 1907 р., І. М. Кулатовою й О. Б. Супруненком в 1987 р., а також І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2019 р. Складається з двох курганоподібних насипів заораних майданів з пласкою вершиною. Їх висота

0,5–1,3 м, діаметри 20–30 м. За описом В. Г. Ляскоронського, перший кільцеподібний майдан мав довжину окружності – 110 аршин (діаметр 25 м), висоту валу – 1/2 саж (1,07 м), глибину ями – 1 саж (2,13 м). Прохід знаходився з північно-західного боку. На північ і захід від нього, на невеликій відстані знаходилися два «вуси» довжиною по 40 аршин (28,4 м) та висотою 1 саж (2,13 м). На відстані 30 саж (64 м) на південь був розташований другий майдан. Довжина окружності його валу 80 аршин (57 м), висота – 2 ½ аршин (1,78 м), глибина ями близько 2 ½ аршин. Прохід простежувався зі східного боку, поруч знаходилися два «вуса» довжиною по 30 аршин (21,3 м) та висотою близько 1 саж (2,13 м).

За уточненими даними 2019 р. та супутниковими фотознімками, другий майдан знаходиться за 75 м на південний захід від першого. Його «вуса» розташовані на південь і південний схід від насипу.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела та література: Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Кулатова И. Н., Супруненко А.Б. Отчет о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Арк. 13. – № 33; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Альбом иллюстраций к Отчету о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Рис. 15; Ляскоронский В. Г. Городища, курганы, майданы и длинные (змиевые) валы в области Днепровского Левобережья: отд. оттиск. – М., 1911. – С. 53. – Рис. 67; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 26. – Рис. 33; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 53–54. – Рис. 153; 154; 164–166.

О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

145. Братська могила воїнів Червоної Армії (1943). Пам'ятний знак воїнам-землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (1975) (іст.)

Розташований у центрі села, біля приміщення школи.

Поховано 4 воїни із частин і підрозділів 69-ї Армії Степового фронту, які загинули 19 вересня 1943 р. під час звільнення села від гітлерівських загарбників.

Прізвища відомі трьох воїнів: рядовий Сидельник М. С., лейтенант Трофименко І. Д., старший лейтенант Табачник О. Н.

Спочатку воїни були поховані у різних частинах селах, а в 1956 р. їх останки перенесені до центру села, у братську могилу (2,0 × 2,0 м). У 1975 р. було проведено повну заміну старого пам'ятного знаку на новий – залізобетонну, тоновану під бронзу, скульптуру воїна (2,5 × 0,9 × 0,45 м) на повний зріст, з автоматом і каскою в руках. Встановлена скульптура на цегляному оштукатуреному постаменті (2,5 × 1,5 × 1,5 м). Основою постаменту служить цегляний оштукатурений цоколь (0,4 × 2,2 × 2,2 м). На чільній стороні постаменту закріплена лабрадоритова дошка (1,3 × 0,8 м) з пам'ятним написом: «Вічна слава радянським воїнам, які полягли в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр.». На могилу покладена гранітна плита (1,2 × 0,9 м) з пам'ятним написом, який з часом втратив чіткість і не читається. З лівої та правої сторін від могили розміщені дві бетонні горизонтальні стели (2,5 × 1,0 × 1,2 м). На чільному боці кожної зі стел закріплено по 2 лабрадоритові дошки (1,0 × 0,7 м) з прізвищами 216 загиблих воїнів-земляків.

Скульптор – Коган М. Г. Скульптура виготовлена Полтавською художньо-виробничою майстернею.

Згідно Книги пам'яті України відомо 259 прізвищ воїнів-земляків, які загинули на фронтах Другої світової війни.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. Занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України Наказом Міністерства культури, молоді та спорту України «Про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» № 1062 від 25.02.2020 за категорією пам'ятка історії місцевого значення. Охоронний номер № 2239-Пл.

Джерела і література: ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 62. – Арк. 22; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 6 від 22.06.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка «Меморіальний комплекс: братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., с. Верхня Ланна» // Там само; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., с. Верхня Ланна» // Там само; Книга Пам'яті України. Полтавська область. – Т. 4. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 827–840; Юдин В. В. В сентябре 43-го. – Полтава: Дивосвіт, 2010. – С. 74–75.

О. С. Лимар

146. Могила воїна Червоної Армії Колодяжного В. С. (1903 – 1985) (1985) (іст.)

Знаходиться на кладовищі, у центральній частині.

Похований ***Колодяжний Василь Сергійович*** (20.04.1903, Полтавська губ., Костянтиноградський повіт, с. Верхня Ланна – 9.12.1985, Полтавська обл., Карлівський район, с. Верхня Ланна) – молодший сержант 35-ї механізованої бригади 1-го механізованого корпусу Степового фронту.

На фронтах Другої світової війни з 15.01.1942 р. Звільняв рідне село 19 вересня 1943 р. Закінчив війну у 1945 р. Мав бойові нагороди – дві медалі «За відвагу» (1942, 1945).

У 1986 р. на могилі був встановлений пам'ятник – металевий обеліск із зіркою (1,35 × 0,4 × 0,4 м), на чільній стороні якого закріплено фото на металокераміці (0,2 × 0,12 м) та металева дошка (0,2 × 0,3 м) з пам'ятним написом: «Колодяжный Василий Сергеевич 20.04.1903 – 09.12.1985».

Джерела: ЦАМО РФ. – Ф. 33. – Оп. 686044. – Спр. 4628. – Арк. б/н; Оп. 686196. – Спр. 6755. – Арк. б/н; ДАПО. – Фр.-1876. – Оп. 8. – Спр. 62. – Арк. 22 зв.

Л. А. Головко, О. С. Лимар

147. Могила Плужника Володимира Петровича (1980 – 2015) (2015) (іст.)

У західній частині кладовища, по вул. Братів Федченків.

Похований ***Плужник Володимир Петрович*** (27.11.1980, с. Верхня Ланна Карлівського району Полтавської обл. – 12.07.2015, с. Верхня Ланна Карлівського району Полтавської обл.) – молодший сержант ЗСУ, механік-водій танку 9-го полку оперативного призначення Національної гвардії України, учасник Антитерористичної операції на Сході України.

Мобілізований у серпні 2014 р. Брав участь у Антитерористичній операції на

Сході України. Після демобілізації продовжив службу за контрактом.

Загинув у результаті нещасного випадку поза зоною бойових дій.

У 2016 р. на могилі (1,9 × 1,3 м) встановлено бетонну стелу (0,75 × 0,45 × 0,15 м), на якій закріплено металокерамічний фотоовал (0,2 × 0,1 м) з портретом і пам'ятним написом: «Плужник Володимир Петрович 27.11.1980 – 12.07.2015». На могилу покладено бетонний надгробок (1,15 × 0,45 м).

Джерело: Плужник Володимир Петрович: біографічна довідка на учасника АТО // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

О. С. Лимар

Климівка с., центр старостинського округу

148. Климівський – ботанічний заказник місцевого значення (природа)

Розташований на схилах корінного правого берега р. Орчик в околицях с. Климівки.

Знаходиться у віданні Ланівської територіальної громади (колишня Климівська сільська рада).

Обстежувався Т. Л. Андрієнко, І. А. Коротченко, О. М. Байрак (1994 р.) Н. О. Смоляр, М. В. Слюсарем (2008 р.), Л. В. Чебо-

тарьовою, О. В. Халимон, С. К. Безуглим (2016 р.).

Охороняється згідно з рішенням Полтавської обласної ради від 20.12.1993 р. «Про затвердження додаткового переліку заповідних територій та об'єктів області» на площі 81,7 га та згідно з рішенням восьмої сесії Полтавської обласної ради шостого скликання від 7.12.2011 р. про розширення площі на 62,6 га.

Площа: 144,3 га.

Заповідний об'єкт створено з метою збереження цінної ділянки лучного степу на правобережних схилах корінного берега р. Орчика з типчаково-ковиловими та різнотравно-злаковими угрупованнями, занесеними до Зеленої книги України. Має багату флору, з рідкісними червонокнижними видами рослин.

Територія заказника є ділянкою південного чагарникового степу на схилах правого корінного берега р. Орчика і вирізняється високою флористичною та ценотичною цінністю за критеріями репрезентативності й унікальності. Згідно геоботанічного районування відноситься до Лівобережного злаково-лучного степу. Рослинність заказника в різних локаціях неоднорідна, що пов'язано з хвилястим рельєфом місцевості.

Найбільшу ботанічну цінність становлять ковилові ділянки, розташовані у верхній частині схилу (ухил 15-20°). Вони не відрізняються флористичним різноманіттям, але представлені рідкісними для області рослинними угрупованнями. До їх складу входять домінанти: ковила Лессінга та волосиста, карагана кущова.

Відмічені типові степові рослини, серед яких кілька видів шавлії: дібровна, поникла, ефіопська та австрійська, залізняки бульбистий та колючий, келерія струнка, чистець трансільванський, шандра рання, різак звичайний. На цих ділянках зростають астрагал ріжковий, горицвіт весняний, грабельки руські (це єдине місцезнаходження в Полтавській області), рястка Гуссона.

Частина схилу розташована ближче до автотраси і має ознаки дигресії внаслідок інтенсивного випасання. Вона репрезентована типчаковими угрупованнями (костриці валіської) за участі полину австрійського, молочаю степового, чебрецю Маршалла та ін. Частина схилу, ближча до лісу заліснена молодими насадженнями дуба звичайного, ясена звичайного, клена гостролистого. На відкритих ділянках у цій смузі зростають горицвіт весняний, сон чорніючий. На пологому схилі з іншого боку лісових культур наявна ділянка із лучно-степовою рослинністю. Фоновими видами рослин є: подорожник степовий і ланцетолистий, чистець прямий, цибуля Вальштейна, горлянка хіоська, вероніка волосиста, астрагал датський, перстач темний, шоломниця висока, лещиця волосиста, дрік фарбувальний, пирій середній, степовий і звичайний, смілка татарська та вилчаста, підмаренник справжній, дивина фіолетова, деревій майжезвичайний, шипшина sp, глід sp, звіробій струнký, залізняк бульбастий, резеда жовта, гадючник звичайний, дзвоники сибірські, горошок волохатий, дивина чорна, піщанка уральська, лядвенець рогатий, козельці великі, люцерна рогата, сухоребрик Льозеліїв, полин австрійський, скабіоза блідо-жовта, лох сріблястий, буркун білий та жовтий, грицики звичайні, сокирки польові свидина криваво-червона, суниці зелені. У складі лучно-степового різнотрав'я чимало лікарських рослин – материнка звичайна, звіробій звичайний, підмаренник руський, шавлія дібровна, чебрець Маршалла та ін.

Рідкісні види рослин, включені до Червоної книги України: пирій ковилолистий, сон лучний, ковила волосиста, ковила Лессінга. Рідкісні види рослин, включені до регіонального списку: астрагал ріжковий, белевалія сарматська, волошка сумська, гострокільник волосистий, грабельки руські, карагана кущова, кермек широколистий, півники карликові, таволога звіробоєлиста, шавлія австрійська, шавлія ефіопська, перлівка трансільванська. Флора нараховує близько 450 видів.

На території заказника серед інших тварин було відмічено крука, лелеку, одуда, перепілок, куріпок сірих, плисок білу та жовту, вільшанку, сорокопуда-жулана, бронзівку. С. К. Безуглим зафіксовано 15 денних метеликів: прочанок памфіл, ткачик звичайний, галатея, юртина, перламутрівка велика лісова, синявець-ікар, синявець-аргус, синявець-алексис, кутокрилка світло-біла, хвостюшок терновий, білан ріпаковий, адмірал, сонцевик будяковий, головчак тіре, головчак лісовий.

Виявлені тварини, включені до Європейського Червоного списку: сліпак зви-

чайний, деркач та до регіонального списку – куріпка сіра.

Заповідний об'єкт виступає ключовою територією екомережі Карлівщини, виконує екологічні функції.

Джерела та література: НА ПКМВК. – Спр. П.01-116. – Арк. 74; Спр. П.01-115. – Арк. 39–40; Спр. П.01-195. – Арк. 84–85; Наукова характеристика ботанічного заказника місцевого значення «Климівський» (Карлівський район, Полтавська область). – Рукопис. 1993. - 2 арк. // Особистий архів Л. В. Чеботарьової; Байрак О. М., Криворучко Т. В. Еколого-ценотичні особливості рідкісних ефемероїдів Полтавщини / О. М. Байрак, Т. В. Криворучко // Збірник наук. праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Серія Екологія. Біологічні науки. – Полтава, 2004. – Вип. 4 (37). – С. 174–180; Байрак О. М., Проскурня М. І., Стецюк Н. О., Слюсар М. В., Томін Є. М., Гостудим О. М. Еталони природи Полтавщини. Розповідні про заповідні території Полтавщини / О. М. Байрак, М. І. Проскурня, Н. О. Стецюк та ін. – Полтава: Верстка, 2003. – С. 42; Байрак О. М., Стецюк Н. О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини / О. М. Байрак, Н. О. Стецюк. – Полтава: Верстка, 2005. – С. 35. 40, 51, 76, 87, 89, 94, 96, 100, 131, 132, 143, 165, 177, 180, 210, 211, 213, 214; Збережи, де стоїш, де живеш. По сторінках Червоної книги Полтавщини. Рослинний світ / Кол. авторів, [під заг. ред. О. М. Байрак]. – Полтава: Верстка, 1998. – С. 98, 104, 141; Зелена книга України / [під заг. ред. Я. П. Дідуха]. – К.: Альтерпрес, 2009. – С. 193–195; Регіональна екомережа Полтавщини / [за ред. О. М. Байрак]. – Полтава: Верстка, 2010. – С. 112–113; Природно-заповідний фонд Полтавської області: реєстр-довідник / Н. О. Смоляр. – Полтава: ШвидкоДРУК, 2013. – С. 51–52; Червона книга України. Рослинний світ / [за ред. Я. П. Дідуха]. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 223, 244, 251, 552, 566.

Н. О. Смоляр, Л. В. Чеботарьова

149. Климівський – ландшафтний заказник місцевого значення (природа)

Розташований на південно-західній околиці с. Климівка, на межі з Харківською обл.

Знаходиться у віданні ДП «Новосанжарський лісгосп», Карлівське лісництво, кв. 33-49.

Обстежувався Т. Л. Андрієнко, О. М. Байрак (1994 р.) Н. О. Смоляр, М. В. Слюсарем (2008 р.), Л. В. Чеботарьовою, О. В. Халимон, С. К. Безуглим (2016 р.).

Охороняється згідно з рішенням Полтавської обласної ради від 28.02.1995 р. «Про затвердження додаткового переліку заповідних територій та об'єктів області».

Площа: 415 га.

Заповідний об'єкт створено з метою збереження заплавних природних комплексів на правому березі р. Орчик, де чергуються кленово-дубово-соснові насадження із заболоченими ділянками з різноманітним рослинним та тваринним світом. Місце відтворення болотної та водоплавної дичини та мешкання інших видів тварин.

Територія заказника – заплавний природний комплекс на правому березі р. Орчика. У геоботанічному відношенні заказник репрезентує лісовий масив із чергуванням водно-болотних угідь. Лісова рослинність представлена типовими ценозами кле-

ново-липово-дубових лісів. Деревостани формують сосна звичайна, дуб черешчатий, липа серцелиста, клен гостролистий, подекуди – ясен звичайний. У другому деревному ярусі – груша звичайна, в'яз шорсткий та гладенький, яблуня лісова, берест. У підліску звичними є ліщина звичайна, бруслина європейська та бородавчаста, клен татарський та польовий, бузина чорна. На околицях, під пологом лісу зростає береза бородавчаста, дерен криваво-червоний, робінія звичайна, клен американський, тополя чорна і біла. Травостій формують типові неморальні види – зірочник ланцетовидний, яглиця звичайна, тонконіг дібровний, чистець лісовий, гравілат міський. Основне

флористичне ядро є типовим і утворене копитняком європейським, медункою темною, купиною багатоквітковою, просянкою розлогою, регнерією собачою, розхідником шорстким, фіалкою дивною, дзвониками кропиволистими, подекуди відзначена участь підмаренника пиріччкового, кінського часнику черешчатого, кропиви дводомної. Навесні травостій утворений угрупованнями ранньовесняних ефемероїдів: рясту ущільненого, проліски сибірської, анемони жовтецевої, пшінки весняної, зірочок жовтих та ін.

Значні площі заказника зайняті засоленими та заболоченими луками, які на знижених у рельєфі ділянках зайняті ценозами евтрофних боліт із типовою структурою та флористичним складом. У таких місцях зростають очерет звичайний, рогіз вузьколистий та широколистий, частуха подорожникова, рдесник пронизанолистий, лепеха звичайна, рябка мала.

Рідкісні види рослин, що включені до регіонального списку: валеріана висока, оман високий, півники солелюбні, проліска сибірська. Флора: близько 450 видів. Під час обстеження в 2016 р. у лісовому масиві було чути зяблика, жовтобрового вівчарика, соловейка. Було знайдено наколоту на гілці ящірку, це свідчить про наявність у заказнику жулана сорокопуда. На території заказника зустрічаються рідкісні види тварин: видра річкова, борсук, куріпка сіра, сліпак звичайний, деркач.

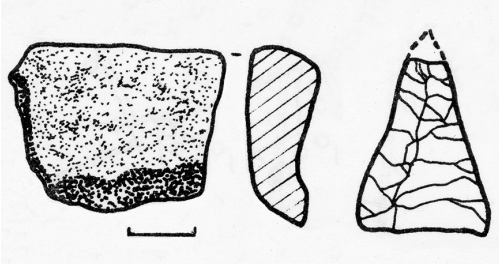
Заповідний об'єкт виступає стабілізатором мікроклімату, регулятором ґрунтових вод та водного режиму річки Орчик. Виконує екологічні та рекреаційні функції.

Джерело: НА ПКМВК. – Спр. П.01-116. – Арк. 88; Спр. П.01-195. – Арк. 83, 83 зв.; Байрак О. М., Криворучко Т. В. Еколого-ценотичні особливості рідкісних ефемероїдів Полтавщини / О. М. Байрак, Т. В. Криворучко // Збірник наук. праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Серія Екологія. Біологічні науки. – Полтава, 2004. – Вип. 4 (37). – С. 174–180; Байрак О. М., Проскурня М. І., Стецюк Н. О., Слюсар М. В., Томін Є. М., Гостудим О. М. Еталони природи Полтавщини. Розповідні про заповідні території Полтавщини / О. М. Байрак, М. І. Проскурня, Н. О. Стецюк та ін. – Полтава: Верстка, 2003. – С. 42; Байрак О. М., Стецюк Н. О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини. – Полтава: Верстка, 2005. – С. 104, 147, 170, 177; Збережи, де стоїш, де живеш. По сторінках Червоної книги Полтавщини. Рослинний світ / Кол. авторів, [під заг. ред. О. М. Байрак]. – Полтава: Верстка, 1998. – С. 98, 104, 141; Природно-заповідний фонд Полтавської області: реєстр-довідник / Н. О. Смоляр. – Полтава: ШвидкоДРУК, 2013. – С. 50–51.

Н. О. Смоляр, Л. В. Чеботарьова

150. Місцезнаходження I, ранній бронзовий вік (кін. III – поч. II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,3 км на захід від села, на його правобережній околиці, за 0,1 км на південний захід від мосту через р. Орчик.

Обстежувалося О. Б. Супруненком та І. М. Гавриленком 1986 р. Стан збереження засвідчений оглядом М. Г. Коваленко 2021 р.

Розташоване на невеликому мису першої надзаплавної тераси правого берега р. Орчик (рр. Орчик – Оріль – Дніпро) висотою 2,0–2,4 м над рівнем заплави, видовженому майже в широтному напрямку. Розміри відрогу цього утворення – близько 0,8 га. На розораній поверхні східної частини мису площею 0,4 га (50 × 80 м) виявлені уламки стінок ліпних товстостінних посудин із домішками дрібнотовченого шамоту й піску, з тістом щільної маси, що мають гребінцеве загладжування поверхні, а також пряме із манжетним потовщенням вінце ліпного горщика. Тут же знайдені вироби з кременю: відщеп, нуклеподібний уламок і трикутний двобічно ретушований наконечник стріли з ледь наміченою виямкою в основі.

Шурфування цієї ділянки мису не проводилося, наявність культурних нашарувань не встановлена. На час огляду 2021 р. поверхня задернована, вкрита посівами багаторічних трав.

Місцезнаходження, вірогідно, належить решткам недовготривалого стійбища пізньоямних степових кочівників, старожитності яких добре відомі в цій частині Карлівщини.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Пооорелье в 1986 г. – Арк. 54. – Рис. 98–101; Супруненко А. Б. Работы в Нижнем Поворсклье и Пооорелье / А. Б. Супруненко // АО 1986 г.: ежегодн. – М.: Наука, 1988. – С. 337; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района Полтавской области: каталог. – С. 17, 71. – Рис. 31: 3–4.

О. Б. Супруненко

151. Місцезнаходження II, бронзовий вік (сер. – 2-га пол. II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться у західно-центральній частині села, на краю мисоподібного вигину підвищення надзаплави, зверненому у західний бік.

Обстежувалося О. К. Тахтаєм 1926 р., Г. О. Сидоренко в 1981 р. Забудоване й зайняте городніми ділянками.

Займає мисоподібне утворення надзаплавної тераси лівого берега р. Орчик (рр. Орчик – Оріль – Дніпро) висотою 2,0–3,5 м. У цій частині села відзначені знахідки уламків стінок ліпного посуду бабинської, зрубної бережнівсько-маївської і постзрубних культур. Звідси ж походить і кам'яний полірований товкач (рос. – пест) – знаряддя майстра-металурга фіналу пізнього бронзового віку, а також кілька знахідок бронзових виробів, зокрема, кинджал бабинського й ніж сабатинівського часу, бритва, що свого часу були наявні в колекції місцевого громадського музею.

Місцезнаходження, ймовірно, є залишками багатошарового поселення степових кочівників бабинської, зрубної та богуславсько-білозерської культур. Потребує додаткових обстежень та дослідницьких заходів із вивчення в межах сільської забудови.

Література: Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська обл. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района Полтавской области: каталог. – С. 17.

О. Б. Супруненко

152. Курганний могильник I, майдан, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)

Знаходиться за 2,7–4,0 км на захід від села, на південь від ур. Воронин ліс, на краю плато правого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначений на топографічних мапах як сім курганів. На

картах видань 1980-х рр. тут показано шість насипів, п'ять з яких мають відносну висоту 2 м.

Обстежувався О. Б. Супруненком 1987 р. (виявлено 16 насипів.) а також І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2019 р.

Своєрідне «курганне поле» складається з 25 насипів: 1 майдану та 24 курганів. Майдан розташований з північного боку могильника. Його поверхня задернована, частково поросла деревами і кущами. Має два вуси. Його висота 2,5 м, діаметр 50 м.

Поверхня курганів розорюється. Їх висота 0,2–2,0 м, діаметри 20–35 м.

Археологічні розкопки курганів та інших об'єктів не проводилися.

Джерела та література: *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Сост. по карте М 1: 50 000 см, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Кулатова И. Н., Супруненко А.Б. Отчет о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Арк. 6–7. – № 11; Кулатова И. Н., Супруненко А.Б. Альбом иллюстраций к Отчету о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Рис.7; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 16. – Рис. 24; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 55–56. – Рис. 153; 156; 169–182.

О. Б. Супруненко, І. О. Курницька

153. Курганний могильник II, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,35–0,50 км на південь від села, на мису першої тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначений на топографічних мапах як чотири кургани. На картах видань 1980-х рр. тут показано курган із відносною висотою 2 м.

Обстежувався О. Б. Супруненком у 1987 р.

Складається з 4 курганів висотою 0,4–3,2 м, діаметром 18–45 м. Найбільший насип має на вершині воронку від грабіжницьких розкопок. Він був пограбований 2002 р. У пробитому шурфом на глибину близько 5 м насипу та на відвалах мародерських пошуків виявлені уламки ліпного лискованого посуду, фрагменти виробів із заліза, уламки бронзових дволопатевих втульчастих стріл та кістки людини зрілого віку, належні до решток пошкодженого захоронення кіммерійського часу.

Два кургани задерновані, два розорюються. Останні знаходяться на території Харківської обл.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А.Б. Отчет о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Арк. 6–7. – № 11; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Альбом иллюстраций к Отчету о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Рис.7; Супруненко О. Б., Кулатова І. М., Артем'єв А. В. Про руйнування пам'ятки археології – кургану у складі групи I поблизу с. Климівка Карлівського р-ну Полтавської обл. від 17 липня 2002 р. / Супруненко О. Б., Кулатова І. М., Артем'єв А. В. // НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 347. – 7 арк.: іл.; *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд

XXIV. – Л. 13; М-36-107. – Перещепино. – М 1: 100 000 см. – Сост. по карте М 1: 50 000 см, созд. по мат-лам съемки 1954, 1964 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 16. – Рис. 24.

О. Б. Супруненко

154. Курганний могильник III, майдани, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)

Знаходиться на території села, на першій терасі лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і на мапах позначено 12 курганів на території північної частини села (куток Новоселівка) та 4 кургани на південній околиці. На картах видань 1980-х рр. тут вказано лише два кургани.

Обстежувався О. К. Тахтаєм і М. Я. Рудинським 1926 р., О. Б. Супруненком 1987 р., а також І. О. Курницькою, О. Б. Супруненком та О. М. Ткаченком 2021 р.

На час розвідок 1926 р. могильник складався із 31 насипу: 2 майданів та 29 курганів. В 1926 р. під керівництвом М. Я. Рудинського три кургани в межах кутка Новоселівки було досліджено. В них виявлено 15 різночасових поховань ямної, катакомбної, двох етапів зрубної культур та фіналу середньосарматського часу. Матеріали зберігаються Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського, один зі зрубних горщиків – у Красноградському краєзнавчому музеї. Під час останніх

обстежень вдалося оглянути рештки 2-х майданів та насипи 10-ти курганів.

Майдан розташований на північній окраїні села, західніше від автодороги на с. Федорівку. Частково задернований, через нього пролягає ґрунтова дорога й межа присадибної ділянки. Його висота 1,7 м, діаметр близько 40 м, глибина заплилої заораної ями в центрі 0,3–0,4 м. На північ від майдану простежуються залишки «вуса». За описом О. К. Тахтая – це «Могила Коломійцева, лежить бо на Коломійцевій, Михайловій землі. Являє собою напівкіль-

цевий насип із ямою в ліву руч доріжки, до неї примкнутий діаметром, з круглястою горбовиною, з ним злитою на захід при доріжці – І крило, – перекинувши на Північ через неї таку саму горбовину – ІІ крило. Годі казати про вихід із майдану, – він деформований доріжкою, що замикає яму з півночі. *Н* насипу – 1 саж., Широчінь підошви – 7 саж., Околишній діяметр кільця по доріжці – 20 саж, Всерединний – 6 саж, Глибочінь ями 1,5 саж., а «з рівнотою» – ½ саж, І крило удовж по доріжці од ями – 20 саж, *Н* – на ½ ар. нижче од кільця, ІІ крило удовж од доріжки до 15 саж. *Н* – до ½ саж. Як кажуть люде, «на могилі годів 30 тому викопано великий квадровий (1 1/2 ар.) камінь сірий; на камені три різі».

Ще один майдан знаходиться в центральній частині села, між сучасними вул. Українською та Гагаріна. Висота кільцевого валу 2,0 м, діаметр 30 м, глибина ями 1 м. Має два відвали відпрацьованого ґрунту – «вуси». Один, висотою 1,5 м, розмірами 20 × 40 м знаходиться північніше майдану, другий, заввишки 1 м, розмірами 15 × 20 м – на схід від нього. Поверхня майдану та вусів задернована, поросла деревами і кущами.

Кургани, обстежені у 2021 р., знаходяться, за винятком двох з них, на присадибних ділянках. Їх висота 0,2–2,0 м, діаметри 20–35 м. Поверхня трьох задернована, інші – розорюється.

Джерела та література: Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі: рекогносцировка. 1926 рік / О. Тахтай // НА ІА НАНУ. – Ф. ВУАК. – Спр. 109/17. – Арк. 12–13; Каталог археологічного відділу Полтавського музею: рукопис // Фонди ПКМВК. – Т. 2. – 250 арк.; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчет о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Арк. 7; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Альбом иллюстраций к Отчету о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Рис.7; *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-107. – Перещепино. – М 1: 100 000 см. – Сост. по карте М 1: 50 000 см, созд. по мат-лам съемки 1954, 1964 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Рудинський М. Я. Досліди на Полтавщині. І. Климівка / Михайло Рудинський // Коротке звідомлення ВУАК за 1926 р. – К., 1927. – С. 144–150; Рудинський М. Археологічні збірки Полтавського музею / Михайло Рудинський // Збірник, присвячений 35-річчю музею / [під ред. В. Бендеровського, Я. Риженка, М. Гавриленка]. – Полтава, 1-ша раддрукарня «Полтава-Поліграф», 1928. – Т. І. – С. 29–62; А. Т. Археологічна робота музею 1926–1927 рр. / А. Т[ахтай] // Там само. – С. 283–284; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района ... – Рис. 25; Лугова Л. М., Ткаченко О. М. Археологічна спадщина О. К. Тахтая в Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського. – С. 206–217; Прохватіло Р. В. Ранньозрубний горщик із Климівки у колекції Красноградського краєзнавчого музею. – С. 146–151; Кулатова І. М. Сарматські поховання в курганах у Климівці на Орчику (за розвідками і розкопками О. К. Тахтая та М. Я. Рудинського). – С. 245–268; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 56–57. – Рис. 153; 156; 183–197.

О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

155. Курган І, енеоліт – ранній залізний вік (IV – І тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 2,2 км на південний схід від села, у лісосмузі, на кордоні з Харьківською обл., на мису першої тераси

лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначений на топографічних мапах як відмітка абсолютної висоти 67,6 саж.

Обстежувався О. Б. Супруненком у 1987 р.

Висота кургану 0,6 м, діаметр 27 м. Задернований.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела та література: *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчет о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Арк. 6–7. – № 11; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 16–17.

О. Б. Супруненко

156. Курган II, залишки насипу, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,0 км на схід від центру села, на території тваринницької ферми, на першій терасі лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначений на топографічних мапах як два кургани. На картах видань 1980-х рр. тут показано курган з відносною висотою 2 м.

Обстежувався О. Б. Супруненком у 1987 р.

Насип кургану був знівельований під час будівництва тваринницької ферми. Залишилося місце знаходження насипу, де нижче рівня сучасної денної поверхні вочевидь збереглися захоронення ряду епох.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела та література: *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-107. – Перещепино. – М 1: 100 000 см. – Сост. по карте М 1: 50 000 см, созд. по мат-лам съемки 1954, 1964 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчет о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Арк. 6–7. – № 11; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Альбом иллюстраций к Отчету о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Рис. 7; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 16.

О. Б. Супруненко

157. Будинок земської школи (1914) (архіт.)

Знаходиться у центральній частині села, вул. Українська, 45.

Побудований Костянтиноградським земством у 1914 р. для потреб земської школи. Будинок одноповерховий, цегляний, дах під шифером, загальна площа 273,78 кв. м. Дата побудови зафіксована на центральному парапеті.

Стилістично може бути віднесений до так званого «цегляного стилю» з елементами стилю модерн та є хактерним прикладом земської школи колишнього Костянтиноградського повіту. Будівля одноповерхова, симетрична, Ш-подібна у плані з виступами трьох ризалітів із головного фасаду. Стіни цегляні, нефарбовані. Ризаліти обрамлені пілястрами й увінчані ступінчастими парапетами з декоративними елементами, виконаними із фігурної та різаної цегли. Характер декору і абриси парапетів нагадують взірці східнонімецької архітектури. Вікна оздоблені сандриками із замковими елементами з фігурної цегли. Центральний ризаліт має три вікна, які є модифікацією так званого «венеційського вікна», що має центральну широку частину і дві вузькі по боках. Будівля має коридорне планування із поздовжніми несучими стінами. Для цінності об'єкта визначальними є висо-

кий ступінь збереженості архітектурних елементів фасадів і відсутність значних просадків фундаментів або пошкоджень кладки. Із північного і південного боків помітні закладання й зміна конфігурації віконних отворів. Північний отвір первісно, очевидно, був дверима.

Перші офіційні згадки про освітній заклад у селі датовані 1893 р. Тоді була побудована школа з двох класних кімнат та законоучительської кімнати, де навчали Закону Божому.

У 1912–1914 рр. земство побудувало у селі початкову, так звану тривіальну, школу, де навчали письму, читанню та арифметиці. Також до курсу навчання входили сільськогосподарські предмети, природознавство, історія, географія, співи. Уроки Закону Божого проводив священик місцевої церкви.

У 1931 р. в цьому приміщенні була відкрита 7-річна школа, а у 1934 р. вже відбувся перший випуск. Директором школи був Орел Василь Тимофійович. Під час тимчасової гітлерівської окупації 1941–1943 р. школа не працювала. Відновлено навчання лише після звільнення села 20.09.1943 р., але обладнання було старе, приміщення не вміщало всіх учнів, природнє освітлення було поганим, штучне освітлення складалось із гасових ламп.

1950 р. в експлуатацію введено нове приміщення і станом на 1964 р. у селі функціонувало 2 школи – початкова (у старому приміщенні) і середня (у новому приміщенні). До 1971 р. школа функціонувала у двох будинках. У 1971 р. початкова школа була переведена до нового приміщення.

Зараз тут розташована амбулаторія загальної практики сімейної медицини.

Потребує додаткових досліджень та охоронного статусу пам'ятки.

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 77 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Приміщення земської школи, 1914 (нині сільська лікарня), с. Климівка» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 т. / [гол. ред. О. А. Білоуско]; Центр досл. іст. Полтавщ. Полтав. обл. ради. – Т. 6: Освіта і наука. – Кн. 1: Абаза-Крекотень. – Полтава: ПЦ «Мозаїка», 2017. – С. 1058–1059.

А. С. Ароян

158. Могила воїна Червоної Армії (1943) (іст.)

Знаходиться у північній частині старого кладовища.

Похований воїн Червоної Армії ***Корчкьян Василь***, 1921 року народження, уродженець м. Ленінакана (нині м. Гюмрі, Вірменія). До війни закінчив Ленінградське військове училище. Розстріляний гітлерівцями у 1943 р.

У 1989 р. на могилі (1,9 × 0,8 м) встановлений бетонний обеліск (вис. 1,4 м) з пам'ятним написом: «Корчкьян Василий 1921 – 1943 гг.».

Об'єкт пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела: ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8 – Спр. 79. – Арк. 8; Свідчення жителя села Климівка Матвєєва Анатолія Сергійовича // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

В. А. Андрієць

159. Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр. та політичних репресій 1937 – 1938 рр. (2007) (іст.)

У центральній частині села, в парку, біля приміщення школи.

Згідно з «Національною книгою пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні» у с. Климівка загинула невідома кількість жителів села.

У пам'ять про жителів села, які стали жертвами Голодомору 1932 – 1933 рр. та політичних

репресій 1937 – 1938 рр., у 2007 р. встановлено дерев'яний хрест (3,0 × 1,3 м), у середохресті якого закріплена металева дошка (0,40 × 0,43 м) з пам'ятним написом: «Пам'яті жертв голодомору та політичних репресій».

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 76 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр., с. Климівка, центр села» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Національна Книга Пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Полтавська область / [упоряд. О. А. Білоусько, Ю. М. Варченко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Оріяна, 2008. – С. 234.

Н. М. Сиволап

160. Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (1976) **(іст.)**

У центрі села, в парку біля школи.

Споруджений у 1976 р. згідно постанови бюро Полтавського обкому КП(б)У та виконкому обласної ради від 14 березня 1975 р. № 20 на честь воїнів-односельців, які загинули на фронтах Другої Світової війни у 1941 – 1945 рр.

Пам'ятний знак – залізобетонна скульптура воїна (вис. 2,9 м), встановлена на бетонному постаменті (1,0 × 1,8 × 1,8 м). Праворуч встановлена горизонтальна бетонна стела (2,0 × 7,0 м), на якій 8 дощок з лабрадориту (1,0 × 0,63; 0,9 × 1,45 м) з пам'ятним написом: «Вічна слава односельчанам що загинули в боях за свободу і незалежність нашої Вітчизни 1941 – 1945» та прізвищами 287 воїнів-земляків, а також 3-х підпільників, які були розстріляні гітлерівцями під час тимчасової окупації 1941 – 1943 рр.

Згідно Книги Пам'яті України у селі відомо 317 прізвищ загиблих воїнів-земляків.

Пам'ятний знак відкрито 9 травня 1976 р. Скульптор – Лось П. Ф. Скульптура виготовлена Київським живописно-скульптурним комбінатом.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. Занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України Наказом Міністерства культури, молоді та спорту України «Про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» № 1062 від 25.02.2020 за категорією пам'ятка історії місцевого значення. Охоронний номер № 2240-Пл.

Джерела та література: Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.1857. – 2.16.7 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 75 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., с. Климівка, центр села» // Там само; Книга пам'яті України. – Т. 4. Полтавська обл.: Диканський район, Зіньківський район, Карлівський район / [гол. ред. кол.: І. О. Герасимов та ін.; обл. ред. кол.: П. Г. Шемет та ін.]. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 849–861; Книга Скорботи України. Полтавська область. – Т. 1. м. Полтава, Великобагачанський район, Гадяцький район, Глобинський район, Гребінківський район, Диканський район, Зіньківський район, Карлівський район, Кобеляцький район, Козельщинський район, Котелевський район, Кременчуцький район, Лохвицький район. – Полтава: Полтавський літератор, 2002. – С. 268, 269, 272.

В. А. Андрієць

Коржиха с.,
Ланнівський старостинський округ

161. Курганний могильник I, бронзовий вік (кін. III – II тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 0,3 км на північний захід від залишків господарських будівель біля села та каскаду ставків, розташованих поза межами населених пунктів.

Більший курган могильника знайшов відображення на картографічних матеріалах з сер. XIX ст. Оглядався О. Б. Супруненком 2013 р. під час обстежень з інвентаризації об'єктів археологічної культурної спадщини.

Знаходиться на підвищенні плато високого берега струмка – лівої притоки р. Ланни, лівобережного допливу р. Орчика (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро). Насипи розташовані компактним широтно зорієнтованим ланцюжком, що простягається на 0,2 км.

Складається з восьми розораних курганів висотою 0,3–1,4 м і діаметром 16–32 м. Масив угідь з насипами потрапив до розпаювання.

Кургани розорюються. Знаходяться у користуванні орендатора ФОП О. Ф. Тимохи. Археологічні дослідження не проводилися.

Джерело: Супруненко О. Б. Звіт про археологічні експертизи та розвідки на Полтавщині 2013 р. / Супруненко О. Б.; ДП «НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 2013 / б. н. – Арк. 12–13. – Рис. 89.

О. Б. Супруненко

162. Курганний могильник II, бронзовий вік (кін. III – II тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 0,6 км на північний захід від села.

Могильник знайшов відображення на картографічних матеріалах з сер. XIX ст. і позначений на мапах як група курганів із чотирьох насипів, один із яких з абсолютною висотою 75,5 саж. На картах видань 1980-х рр. тут нанесена позначка абсолютної висоти 155,3 м. Оглядався І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Знаходиться на підвищенні плато високого берега струмка – лівої притоки р. Ланни, лівобережного допливу р. Орчика (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро).

Складається з двох розораних курганів висотою 0,7–0,8 м та діаметром 30 м, що розташовані по лінії південний захід – південний схід на відстані 20 м один від одного.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерела: *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 58–59. – Рис. 153; 154; 198–199.

І. О. Курницька, О. М. Ткаченко

163. Братська могила воїнів Червоної Армії (1942; 1943) **(іст.)**

Знаходиться у центрі села.

На території села загинуло 4 воїнів Червоної Армії. Відоме прізвище одного – Сенченко Микола Андрійович. Загиблі були поховані у центрі села, в сквері.

Пам'ятний знак на могилі (1,8 × 1,4 м) встановлений згідно з рішенням виконкому Карлівської районної ради № 6 від 29 квітня 1955 р. у 1958 р. Це – бетонний обеліск (3,5 × 0,9 м) із зіркою. Розміщено обеліск на бетонному цоколі (0,3 × 1,8 × 1,8 м). На могилу покладена бетонна плита

(1,3 × 0,9 м) з пам'ятним написом: «Здесь похоронен Сенченко Николай Андреевич и три неизвестных героя 1942 год».

Згідно відомостей Центрального Архіву Міністерства Оборони РФ червоноармієць Сенченко Микола Андрійович, кулеметник 3-ї роти 81-го залізничного полку 26-ї залізничної дивізії, зник безвісти 20 вересня 1941 р.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. за категорією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела: ЦАМО РФ. – Ф. 38277. – Оп. 1. – Спр. 48. – Арк. форма № 2-а; Спр. 52. – Арк. 4; Ф. 38261. – Оп. 1. – Спр. 265. – Арк. 39; ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 79. – Арк. 68; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 33 від 27.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, с. Коржиха, центр» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

В. А. Андрієць

Куми с., Ланнівський старостинський округ

164. Братська могила воїнів Червоної Армії (1943) (іст.)

Розташована у північній частині сільського кладовища.

Поховано 2 воїна із частин і підрозділів Червоної Армії, які загинули 19 – 20 вересня 1943 р. при звільненні села від гітлерівських загарбників.

У 1950-х рр. на могилі встановлені металевий обеліск (2,5 × 0,5 м) і металева плита (0,90 × 0,53 м). Металева дошка (0,3 × 0,3 м) зафарбована, пам'ятні написи не читаються.

Пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 53 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів с-ще Куми, цвинтар» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

О. С. Лимар

165. Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр. (іст.)

У північній частині кладовища, біля братської могили воїнів Червоної Армії.

Згідно з «Національною книгою пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 рр. в Украї-

ні» в селі загинуло 14 осіб. Прізвища невідомі.

У 2007 р. в пам'ять про односельців, які стали жертвами Голодомору 1932 – 1933 рр., встановлено дерев'яний хрест (вис. 1,6 м), у середохресті якого закріплена дошка з нержавіючої сталі (0,12 × 0,18 м) з пам'ятним написом: «У пам'ять замучених голодомором».

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 55 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору, с. Куми, цвинтар» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Національна Книга Пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Полтавська область / [упоряд. О. А. Білоусько, Ю. М. Варченко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Оріяна, 2008. – С. 235.

В. А. Андрієць

Львівське с., Ланнівський старостинський округ

166. Курганний могильник I, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться на північній околиці села, з обох боків від автодороги на с. Куми.

Відомий за картографічними матеріалами із сер. XIX ст., де позначено чотири кургани, один із яких мав абсолютну висоту 74,4 саж. На картах видань 1980-х рр. тут нанесено курган з геодезичним знаком та абсолютною висотою 156,5 м.

Обстежувався О. Б. Супруненком 1987 р., а також у ході моніторингового огляду І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Знаходиться на плато лівого берега р. Ланни (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро).

Складається з двох розораних курганів. Висота насипів 0,3–0,5 м, діаметри 15–20 м.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерела та література: *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-107. – Перещепино. – М 1: 100 000 см. – Сост. по карте М 1: 50 000 см, созд. по мат-лам съемки 1954, 1964 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область) – Арк. 11; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Альбом иллюстраций к Отчету о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Рис. 12; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 16. – Рис. 22; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 59. – Рис. 153; 155; 202.

І. О. Курницька, І. М. Кулатова

167. Курганний могильник II, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 2,3 км на південний захід – захід від села, ліворуч автомобільної дороги сс. Львівське – Перемога Харківської обл.

Відомий за картографічними матеріалами із сер. XIX ст., на яких позначено два кургани і позначку абсолютної висоти 77,1 саж. На картах видань 1980-х рр. тут на-

несено курган з відносною висотою 2 м та абсолютною висотою 158,1 м.

Обстежувався О. Б. Супруненком 1987 р., описаний як група курганів II біля с. Педашка, І. М. Кулатовою 2003 р., а також у ході моніторингового огляду І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Знаходиться на водороздільному плато рр. Ланни (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро) та Берестової (рр. Берестова – Оріль – Дніпро).

Складається з трьох курганів. Їх висота 0,3–0,5 м, діаметри 15–30 м. Насипи розорюються.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерела та література: *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-107. – Перещепино. – М 1: 100 000 см. – Сост. по карте М 1: 50 000 см, созд. по мат-лам съемки 1954, 1964 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область) – Арк. 11; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Альбом иллюстраций к Отчету о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Рис. 12; Кулатова І. М. Звіт за відрядження до с. Ланни від 18.05.2003 р. // Робочий архів ЦОДПА; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 16. – Рис. 23; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 66. – Рис. 153; 155; 203–205.

І. М. Кулатова, О. М. Ткаченко

168. Могила воїна Червоної Армії (1941) (іст.)

Знаходиться у центрі села, біля магазину.

Похований воїн із підрозділів Південно-Західного фронту, який загинув 20 вересня 1941 р.

Прізвище невідоме.

У 1950-х рр. на могилі встановлений металевий обеліск (2,57 × 0,50 × 0,50 м) і надгробок (0,21 × 0,79 × 0,79 м) без написів.

Пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної

спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела: ДАПО. – Фр.-1876. – Оп. 8. – Спр. 79. – Арк. 70; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 50 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила радянського воїна, с-ще Львівське, центр» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

В. А. Андрієць

Нижня Ланна с., центр старостинського округу

169. Поселення, пізній бронзовий вік, черняхівська культура (2-га пол. II тис. до н. е., 2-га чв. I тис. н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,45 км на північ – північний схід від села, за 0,35 км на захід від автодороги до с. Попівки, поблизу саду.

Обстежувалося О. Б. Супруненком у 2002 р., стан збереження засвідчений оглядом 2020 р.

Розташоване на незначному підвищенні першої тераси в основі правого високого берега р. Ланни (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро), що здіймається над рівнем заплави на 0,7–1,3 м, за 0,22 км на південний схід від курганів могильника I.

Займає площу близько 1,2 га (40–60 × 120 м), видовжену в широтному напрямку.

На території, що розорюється під овочені культури, виявлені численні уламки ліпного посуду з домінуванням банкових форм доби пізнього бронзового віку, кістки тварин, поодинокі уламки гостроребериних зрубних посудин, в т. ч. з накольчастим та прокресленим орнаментом, а також фрагмети ліпного посуду постзрубного часу – богуславсько-білозерської культури фінального бронзового віку, уламки кварциту й граніту. З-поміж фрагментованих частин ліпного посуду у східній частині поселення трапилося кілька уламків гончарної шерехатої кераміки черняхівської культури.

Знахідки до колекції не бралися, проте кілька виразних фрагментів ліпного посуду були передані до Карлівського історико-краєзнавчого музею.

Шурфування чи інші археологічні дослідження не проводилися.

Джерела: Обстеження 2002 р. // Особистий архів О. Б. Супруненка; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 61.

О. Б. Супруненко

170. Місцезнаходження, пізній бронзовий вік (2-га пол. II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,85 км на північний захід – захід від села.

Обстежувалося під час моніторингового огляду пам'яток археології О. Б. Супруненком 2012 р.

Розміщується під схилом плато правого берега р. Ланни (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро), що в цьому місці утворює виразне коліно, звернене у південний бік, на низькому вузькому розораному відрозі надзаплави заввишки 1,8–2,5 м над рівнем дзеркала річки.

Виявлене на площі близько 0,2 га (20–30 × 80 м), видовженій майже у меридіональному напрямку. На ріллі знайдені маловиразні уламки ліпного посуду зрубної бережнівсько-маївської та дещо кращого стану збереження богуславсько-білозерської культур (останні з характерним манжетоподібним комірцем із внутрішнього боку), потрощені й порубані кістки тварин, переважно дрібної рогатої худоби, сколи кварциту, вуглини. Територія через наявність баштану не шурфувалася. Знахідки до колекції не бралися.

Археологічні дослідження не проводилися.

Місцезнаходження може бути рештками стійбища скотарів зрубної культури і насельників степу фіналу бронзового віку. Потребує проведення додаткових обстежень.

Джерело: Обстеження автора, 2012 р. // Особистий архів О. Б. Супруненка.

О. Б. Супруненко

171. Курганний могильник I, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,5 км на північ від села та 0,3 км на захід від автодороги до с. Попівки, на місці старого саду.

Обстежувався О. Б. Супруненком у 2002 р., а також у ході моніторингового огляду пам'яток І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Знаходиться на плато правого берега р. Ланни (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро).

Складається з двох розораних курганів. Насипи орієнтовані по лінії південь – південний захід – північ – північний схід, загальною протяжністю 70 м. Висота курганів 0,4–0,6 м, їх діаметри 18–24 м.

У 2002 р. на більшому насипу виявлений потрощений розвал ліпного горщика банкової форми доби пізнього бронзового віку й кальциновані кістки людини, біля меншого – уламки гостроребериної добре загладженої ліпної посудини ранньозрубного часу зі слідами накольчастого візерунку зі смуги солярних знаків, оточеної від вінця та ребра перегину горизонтальни-

ми лініями, нанесеними рівномірними відбитками такого ж накольчастого штампу.

Знахідки зберігалися в Карлівському історико-краєзнавчому музеї.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерела: Обстеження 2002 р. // Особистий архів О. Б. Супруненка; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 60–61. – Рис. 153; 155; 206–207.

О. М. Ткаченко

172. Курганний могильник II, майдан, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)

Знаходиться за 2,0 км на північний захід від села.

Відомий за картографічними матеріалами із сер. XIX ст., де позначено три кургани. На картах видань 1980–1990-х рр. тут нанесено курган з відносною висотою 2 м.

Обстежувався у ході моніторингового огляду пам'яток археології І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Розташований на плато правого висо-

кого берега р. Ланни (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро).

Складається з двох курганів і майдану. Насипи зорієнтовані за широтною віссю, загальною протяжністю 0,13 км. Висота курганів 0,4 і 1,7 м, діаметри 15 та 25 м. Майдан висотою 1,7 м і діаметром 50 м має з північного боку два паралельні «вуси» висотою 0,5–1,0 м і розмірами 20 × 30 м. Всі насипи розорюються.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерела: *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 61. – Рис. 153; 155; 208–212.

І. О. Курницька

173. Курганний могильник III, бронзовий вік (II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,1 км на північний захід – захід від села.

Обстежувався у ході моніторингового огляду пам'яток археології І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Розміщується на схилі плато правого берега р. Ланни (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро).

Складається з двох розораних курганів. Насипи зорієнтовані по лінії південь – південний захід – північ – північний схід, розміщені на відстані 50 м. Їх висота складає 0,4 і 0,6 м, діаметри становлять 15 та 22 м.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерело: Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 61–62. – Рис. 153; 155; 213–214.

О. М. Ткаченко

174. Курганний могильник IV, бронзовий вік (II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться на території села, три в центральній частині, один – у південно-західній.

Обстежувався у ході моніторингового огляду пам'яток археології І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Знаходиться на першій терасі лівого берега р. Ланни (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро).

Складається з чотирьох курганоподібних насипів. Два насипи задерновані і знаходяться біля асфальтованої автодороги, на вул. Миру, за 60 та 150 м на північний захід від будинку старостату. Їх висота 0,3–0,4 м, діаметри – близько 15 м. Ще два насипи, висотою 0,3–0,4 м та діаметрами по 30 м, розорюються. Розташовані вони за 0,2 км на північний захід і 0,5 км на південний захід – захід від будинку кол. сільради (власник ділянки Сергій Іванович Юрко). За свідченням місцевого старости В. В. Шандиби у 1970-х рр., щоб вирівняти присадибні ділянки, з курганів було вивезено більше двох десятків вантажівок ґрунту.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерела: *топогр. карта:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 62–63. – Рис. 153; 155; 219; Обстеження В. В. Шерстюка, 2019 р.

І. О. Курницька

175. Курганний могильник V, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 0,3 км на захід від села, за 0,10–0,14 км на північ від автодороги на с. Федорівку.

Відомий за картографічними матеріалами 2-ї пол. XIX ст., де позначено три кургани. Обстежувався у ході моніторингового огляду пам'яток археології І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Знаходиться на першій терасі лівого берега р. Ланни (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро).

Складається з двох курганів висотою 0,3–0,7 м і діаметрами 15–20 м. Поверхня насипів розорюється.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерела: *топогр. карта:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 62–63. – Рис. 153; 155; 219; Обстеження В. В. Шерстюка, 2019 р.

І. О. Курницька

176. Курганний могильник VI, майдани, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) **(археол.)**

Знаходиться за 2,0 км на північний захід від села.

Відомий за картографічними матеріалами із сер. XIX ст., на яких позначено сім курганів, один із абсолютною висотою 63,0 саж. На картах видань 1980–1990-х рр. нанесено п'ять курганів, три з яких з відносною висотою 2 м.

Обстежувався в ході моніторингового огляду пам'яток археології І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Знаходиться над схилом другої тераси лівого берега р. Ланни (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро).

Складається з шести курганів та двох майданів. Насипи зорієнтовані по широтній лінії загальною протяжністю 0,9 км. За супутниковими фотознімками можна встановити будову майданів. Більший з них відноситься до складних майданоподібних споруд. Його діаметр становив 50 м. У північний частині кільцевого валу розташовувався прохід. З північного боку помітні чотири подвійні дугоподібні «вуси» завдовжки 30–35 м. За 30 м на захід – північний захід вирізняється світла пляма розораного кургану діаметром 15 м.

За обстеженнями 2021 р. цей комплекс виявився курганоподібним підвищенням із пласкою вершиною, що мав висоту 1 м і діаметр 95 м. Тобто, майдан був розгорнутий бульдозером в ост. чв. XX ст. Поруч із ним, за 50 м на схід – південний схід, розташований ще один майдан висотою до

0,3 м та діаметром 30 м. Він має прохід з північного боку й два «вуси», один із північного боку, другий – з північно-західного. Їх висота близько 1 м, довжина – не більше 30 м.

Висота курганів 0,3–1,0 м, їх діаметри – 15–30 м. Поверхня всіх насипів розорюється.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерела: *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 63. – Рис. 153; 155; 220–223.

І. О. Курницька, О. М. Ткаченко

177. Курган, бронзовий – ранній залізний віки (III – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,8 км на південний захід від околиці села, за 0,7 км на південь від залізничної колії.

Обстежувався у ході моніторингового огляду пам'яток археології І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Знаходиться на підвищенні тераси лівого високого берега р. Ланни (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро).

Висота насипу 0,3 м, діаметр 20 м. Поверхня розорюється.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерело: Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 64. – Рис. 153; 155; 220–221.

І. О. Курницька

178. Майдана залишки, ранній залізний вік, козацький час (I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)

Знаходиться за 0,7 км на північ від північно-східної околиці села, за 1,0 км на північний захід від північно-західної частини с. Нижня Ланна.

Відомий за картографічними обстеженнями 2 пол. XX ст. На радянських мапах тут показаний курган з відносною висотою 2 м.

Обстежувався у ході моніторингового огляду пам'яток археології І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Висота насипу 0,5 м, діаметр 40 м. Поверхня розорюється. На супутникових фотознімках 2020 р. на місці знаходження помітні дві світлі плями материкових включень, що можуть свідчити про те, що це залишки розпланованого бульдозером майдану з двома паралельними відвалами ґрунту.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерела: *топогр. карти:* М-36-95. Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 64. – Рис. 153; 155; 231–232.

О. М. Ткаченко

179. Місце поховання жертв Голодомору 1932 – 1933 рр. (іст.)

Розташоване у південно-східній частині старого сільського кладовища.

У невідомій кількості могил похована невстановлена кількість жителів села, які стали жертвами Голодомору 1932 – 1933 років. За інформацією «Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні» у

с. Нижня Ланна Нижньоланнівської сільради Карлівського району Харківської області загинуло 11 чоловік. Встановлено імена 8 чоловік.

Могили не означені, видимі тільки незначні пагорби від них.

У 2008 р. в пам'ять про загиблих односельців у північно-східній частині кладовища встановлено пам'ятний знак, виготовлений місцевими майстрами у Карлівській майстерні. Це – бетонний хрест (1,36 × 0,58 м), закріплений на такого ж матеріалу основі (1,85 × 0,53 м). На металокерамічній таблиці (0,18 × 0,24 м) вміщено пам'ятний напис: «Живим на сполох…/ Жертвам Голодомору / 1932 – 1933 р.».

Пропонується для занесення до Переліку нововиявлених об'єктів культурної спадщини області за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела та література: Свідчення жителів с. Нижня Ланна Удовиченко Ганни Захарівни (1918 р.н.), Удовиченко Ганни Тарасівни (1916 р.н.), Старолат Катерини Василівни (1917 р.н.) // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Національна Книга Пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Полтавська область / [упоряд. О. А. Білоусько, Ю. М. Варченко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Оріяна, 2008. – С. 236.

Н. М. Сиволап

180. Могили (2) воїнів Червоної Армії (1943) (іст.)

Знаходяться у південно-східній частині сільського кладовища.

У двох одиночних могилах поховані: П. М. Чурилов – старший механік 247-го штурмового авіаційного полку 203-ї винищувальної дивізії, який загинув 29.09.1943 р. за вибуху гранати та П. П. Юмашев – лейтенант, командир ланки 12-ї гвардійської винищувальної авіаційної дивізії, який загинув під час авіакатастрофи на аеродромі.

У 1967 р. на могилах воїнів були встановлені металеві обеліски (вис. 1,7; 1,5 м) із зірками. На чільних сторонах обелісків були розміщені металеві таблички (0,10 × 0,14 м) з пам'ятними написами: «Вічна слава невідомим Героям 1941 – 1945 рр.». Нині відсутні.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 165 від 23.04.1984 р. за категорією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела: ЦАМО РФ. – Ф. ІХ відділу. – Вх. 42114. – 203 ИАД. – Арк. 119; Ф. 12 ИАД. – Оп. 2. – Спр. 5. – Арк. 34; Паспорт пам'ятки історії і культури. – № 2.4.–1808–2.16.7 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 27 від 27.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Група могил радянських льотчиків с. Нижня Ланна, цвинтар» // Там само.

В. А. Андрієць

181. Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (1967) (іст.)

Розташований у північно-східній частині старого кладовища (не діюче).

Спочатку був встановлений у центрі села згідно з рішенням виконкому Карлівської районної ради № 6 від 8 лютого 1965 р. на честь 107 воїнів, жителів с. Нижня Ланна, які загинули на фронтах Другої Світової війни.

Відкритий у травні 1965 р. Цегляний, оштукатурений пірамідальної форми обеліск (вис. 3,5 м) був встановлений на двоступінчастій основі (1,6 × 1,6 м).

На чільній стороні – металева дошка з написом: «Вічна пам'ять нашим односельцям, загинувшим в боях за Батьківщину, закатованим фашистами в період Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр.». З часом цей пам'ятний знак виявися зруйнованим під дією факторів природного середовища.

У 1994 р. споруджено новий пам'ятний знак на території старого кладовища. На постаменті (1,45 × 1,19 × 1,48 м) з бутового каменю встановлена залізобетонна скульптура (вис. 2,9 м). Воїн зображений без головного убору, у плащ-палатці, у правій руці тримає каску. Праворуч і ліворуч півколом розміщені 2 стели (0,75 × 6,6 м) з бутового каменю. Перед пам'ятником – місце для вічного вогню, викладене плиткою.

За інформацією Книги Пам'яті України у с. Нижня Ланна під час Другої Світової війни загинули 181 односельців.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. Занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України Наказом Міністерства культури, молоді та спорту України «Про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» № 1062 від 25.02.2020 за категорією пам'ятка історії місцевого значення. Охоронний номер № 2244-Пл.

Джерела та література: Книга Пам'яті України. Полтавська обл. – Т. 4: Диканський район. Зіньківський район. Карлівський район. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 904–912; Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.445–2.16.7 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Памятники истории и культуры Украинской ССР: каталог-справочник / Авт. кол.: П. Т. Тронько, В. И. Тимофеенко, Р. И. Бондаренко и др. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 407.

Н. М. Сиволап

Редути с., Верхньоланнівський старостинський округ

182. Курганний могильник I, бронзовий вік (кін. III – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,85 км на північний захід від околиці села, справа від шосе Р-11 мм. Полтава – Красноград.

Відомий за картографічними матеріалами 2-ї пол. XX ст., де позначено один курган. На мапах видань 1980-х рр. вказано курган з відносною висотою 2 м.

Оглянутий О. Б. Супруненком у ході розвідкових обстежень 1987 та 2013 рр. Стан збереження засвідчений І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Знаходиться на панівному підвищенні плато правого високого берега р. Ланни (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро).

Складається із двох розораних насипів, що містяться на розпайованому масиві угідь. Насипи розташовані поряд меридіональним ланцюжком на відстані 50 м. Перший із них має висоту 0,9 м та діаметр більше 25 м, другий – 0,5 м при діаметрі 25 м. На південній полі більшого встановлена опора високовольтної лінії електромереж і через нього пролягає ґрунтова дорога, менший знаходиться у проріджений лісосмузі. Більша частина площі насипів розорюється. На більшому кургані виявлені уламки ліпної посудини

ямного часу, стінка масивної ріпоподібної ліпної посудини катакомбної культури.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерела та література: *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область) – Арк. 12–13. – Рис. 15; Супруненко О. Б. Звіт про археологічні експертизи та розвідки на Полтавщині 2013 р. / Супруненко О. Б.; ДП «НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 2013 / б. н. – Арк. 12–13. – Рис. 88: гр. кург. І; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 26. – Рис. 33; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 64–65. – Рис. 153; 155; 224–225.

О. Б. Супруненко

183. Курганний могильник II, бронзовий вік (кін. III – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,0 км на захід – північний захід від північної околиці села, справа від шосе Р-11 мм. Полтава – Красноград.

Відомий за картографічними матеріалами 2-ї пол. XX ст. Оглянутий О. Б. Супруненком під час розвідкових обстежень 1987 та 2013 рр. Стан збереження засвідчений І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Знаходиться на підвищенні плато правого високого берега р. Ланни (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро).

Складається з двох розораних насипів, що містяться посеред розпайованого масиву орних угідь.

Кургани розташовані поряд, по лінії південний захід – південний схід, на відстані 40 м один від одного. Перший із них має висоту 1,0 м та діаметр близько 25 м, другий – 0,3 м при діаметрі понад 15 м. Поряд із першим насипом виявлені уламки ліпного посуду катакомбної й зрубної культур бронзового віку, на другому – кістки людини, фрагмент червоноглиняної амфори.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 13. – Рис. 15; Супруненко О. Б. Звіт про археологічні експертизи та розвідки на Полтавщині 2013 р. – Арк. 13. – Рис. 88: гр. кург. II; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 26. – Рис. 33; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 65. – Рис. 153; 155; 226–227.

О. Б. Супруненко

184. Курганний могильник III, бронзовий вік (кін. III – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,25–0,30 км на захід від центральної частини села.

Виявлений у ході розвідкових обстежень О. Б. Супруненком восени 2013 р. Стан збереження засвідчений моніторинговим оглядом 2021 р.

Знаходиться на краю підвищення похилого мису правого високого берега р. Ланни (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро).

Складається із двох дуже розораних курганів, один із яких вимежуваний із розпаювання, другий – розпайований. Насипи розташовані майже поряд, у меридіональному напрямку, на відстані 115 м. Перший із них невеликий, висотою 0,4 м та діаметром 15 м, другий – більший і дуже розтягнутий не тільки оранкою, а й розгортанням бульдозером у 1980-ті рр., висотою 0,6 м при діаметрі понад 30 м.

На поверхні першого виявлені дрібні уламки ліпного посуду зрубної, другого – ямної і катакомбної культур бронзового віку.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерело: Супруненко О. Б. Звіт про археологічні експертизи та розвідки на Полтавщині 2013 р. – Арк. 13. – Рис. 88: гр. кург. III.

О. Б. Супруненко

185. Курганний могильник IV, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,7 км на північний захід від села, між курганними могильниками I та II.

Відомий за картографічними матеріалами із сер. XX ст., на яких позначено один курган. На картах 1980-х рр. показано курган з відносною висотою 2 м.

Обстежувався у ході моніторингового огляду І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Знаходиться на плато правого високого берега р. Ланни (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро).

Складається із трьох дуже розораних насипів, вишикуваних по лінії південний захід – північний схід протяжністю 0,3 км. Висота курганів 0,3–0,8 м, їх діаметри 10–30 м.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерела: *топогр. карта:* М-36-95. Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 66. – Рис. 153; 155; 226; 228–229.

О. М. Ткаченко

186. Курганний могильник V, майдан, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)

Знаходиться за 0,8 км на північний захід від околиці села.

Відомий за картографічними матеріалами із сер. XIX ст., де позначено два кургани. На картах видання 1980-х рр. на тому ж місці показано курган з відносною висотою 2 м та абсолютною висотою 147,4 м.

Обстежувався О. Б. Супруненком у 1987 р. і віднесений до складу групи курганів I з двох насипів біля с. Нижня Ланна. У ході моніторингового огляду 2021 р. оглядався І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком.

Знаходиться на плато правого високого берега р. Ланни (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро).

На супутникових фотознімках добре помітно, що могильник складається із трьох дуже розораних курганів та одного майдану. Кургани зорієнтовані по лінії південь – південний захід – північ – північний схід, загальною протяжністю 0,6 км. Майдан, що наразі являє собою курганоподібний насип, має діаметр 60 м, два «вуса» довжиною близько 50 м: один з північного заходу, другий – із заходу. Висота насипів на сьогодні становить 0,2–0,5 м.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерела: *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчет о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Арк. 13; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Альбом иллюстраций к Отчету о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Рис. 16; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 16. – Рис. 34; Курницька І. О., Тка-

ченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 66–67. – Рис. 153; 155; 231.

О. Б. Супруненко, І. О. Курницька

Федорівка с., центр старостинського округу

187. Маріамполь (Маріїнполь), залишки села (2-га чв. XIX ст.) (археол., іст., іст. містобудування)

Знаходяться 0,4–0,7 км на захід від напівзруйнованої будівлі Федорівської Благовіщенської церкви, на південний захід від нагірної околиці села, в листяному лісовому масиві Карлівського лісництва ДП «Новосанжарське лісове господарство». Рештки села розташовані на плато правого високого берега р. Орчика, за 0,6–0,9 км на захід від урвистого схилу корінної тераси, майже навпроти впадіння р. Ланна.

Маріамполь доволі детально відображений на 13-му аркуші всіх випусків «Военно-топографической карты Полтавской губернии» 2-ї пол. XIX ст. Рештки населеного пункту обстежувалися М. Г. Коваленко 2015 р., залишки паркану, зовнішнього обвалування й вулиць оглядалися

О. Б. Супруненком, І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком у 2021 р.

В «Описании имения...» станом на 1836 р. на теренах Карлівського маєтку згадуються два раніше невідомих населених пункти: село Маріамполь (Маріїнполь) та слобода Мар'янівка. Немає сумнівів, що вони були засновані власницею – графинею Марією Григорівною Розумовською (1772–1865) та отримали свої назви на її честь. Ці події відбулися в період після проведення 7-ї та до початку 8-ї подвірних ревізій (7-а проводилася з 1815 р., а 8-а – з 1833 р.), не раніше 2-ї пол. 20-х рр. XIX ст.

Маріамполь розміщувався західніше Благовіщенської церкви, спорудженої графинею у 1828 р., що задумувалася як центральний культовий осередок всього поселення.

Село розселене за рішенням нової власниці маєтку – великої княгині Олени Павлівни (1806–1873) в кін. 50-х рр. XIX ст., напередодні відміни кріпосного права. З кін. 20-х рр. XIX ст. заселявся першою власницею переважно сиротами, після їхнього одруження. Молоді сім'ї забезпечувались всім необхідним для початку ведення власного господарства, житлом і господарськими будівлями та городніми ділянками.

Як повідомляв у своїх записках 1846 р. М. І. Арандаренко, селянські будинки в Маріамполі будувалися лише муруванами (з цегли), зводилися за новітньою на той час методикою Герарда, були вкриті «тесом». Житло селян розташовувалося симетрично з обох боків широких радіальних прямих вулиць.

Поселення було розбите на три, обнесені зі східної сторони цегляним парканом, сектори, що були розпланові дугоподібно – своєрідним напівколом, зверненим до майдану перед церквою. У кожному секторі знаходилося по три ряди будівель.

Після розселення мешканців до інших населених пунктів маєтку будівлі Маріамполя використовувались певний час під Федорівське управительство, а пізніше їх почали розбирати, що продовжува-

лось практично до поч. 1950-х рр. Сьогодні тільки частина зовнішнього контуру поселення проглядається на супутникових фотознімках.

Наразі в лісовому масиві ледь помітні підвищення під житлові будинки, серед яких трапляються уламки й цілі цеглини 1820-х – поч. 1830-х рр., більш рельєфно проглядається обвалування секторів Маріамполя, із заходу – дугоподібний вигин насипу під паркан заввишки 0,3–0,6 м і шириною близько 2,0 м, що також вкритий рештками цегли. Навколо лісового масиву збереглася стара мощена боєм цегли дорога, що оконтурювала із заходу поселення. Добре помітна наразі ділянка радіальної вулиці, спрямованої до церкви, вимощена вже в кін. XX ст. поверх цегли щебенем.

Рештки Маріамполя є прикладом старанно організованого поміщицького села, влаштованого для забезпечення господарської діяльності великого маєтку. Його залишки, що, до речі, зберігаються під лісовим масивом, цілком можуть бути об'єктом для вивчення чи використання з туристично-екскурсійною метою.

Джерела та література: РДІА. – Ф. 548. – Оп. 4. – Спр. 237. – Арк. 1–2; Военно-топографическая карта Полтавской губернии. – Масштаб 3 вер. в дюйме. Г. Полтавской и Харьковской. / Гравир. конт. чин. Егоров, 3-й предм. и. горы чин. Потехин. Вырез. слова Чин. Егоров. – Ряд XXIV. – Л. 13; Арандаренко Н. И. Записки о Полтавской губернии Николая Арандаренка, составленныя въ 1846 году: въ трехъ частяхъ. – Полтава: въ типографии Губернскаго Правленія, 1849. – Ч. II. – С. 274–275; Заблоцкий-Десятовский А. П. Граф П. Д. Кисилев и его время / А. П. Заблоцкий-Десятовский. – СПб., 1882. – Т. IV. – С. 297–300; Ищук М. К. Российский опыт возведения наружных стен с лицевым слоем из кирпичной кладки / М. К. Ищук // Технологии строительства. – М., 2009. – № 2. – С. 28; Коваленко М. Пам'ятка XVIII–XIX ст. у нижній течії р. Орчик / Марія Коваленко // Середньовічні та ранньомодерні старожитності Центрально-Східної Європи: мат-ли XV Міжнар. студент. наук. конф. (Чернігів, 22–24 квітня 2016 р.). – Чернігів: Черніг. НПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2016. – С. 67–69.

В. А. Пилипець, М. Г. Коваленко, О. Б. Супруненко

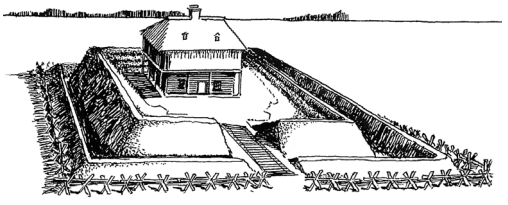
188. Федорівський блокгауз (2-га чв. XVIII ст.) (іст., археол.)

Знаходиться 0,27 км на південний захід – південь від будівлі Федорівської Благовіщенської церкви, на південь від нагірної околиці села, на орних угіддях біля т. зв. Благовіщенського кладовища (кладовища 3-ї бригади або Нового) та курганного могильника V епохи енеоліту, бронзового і раннього залізного віків з майданом (див. ст. № 195). Розташований на мису правого корінного берега р. Орчика висотою понад 60 м над рівнем його заплави, навпроти гирла р. Ланної, над урвистим краєм плато.

Позначений на одній із карт Української оборонної лінії кін. 1730-х рр., опублікованій генерал-лейтенантом Ф. Ф. Ласковським 1865 р. Рештки укріплення обстежувалися О. Б. Супруненком і В. В. Шерстюком у 2015 р., оглядалися М. Г. Коваленко в 2020 р., О. Б. Супруненком та О. М. Ткаченком у 2021 р.

Підсилений додатковим земляним укріпленням (редутом) блокгауз у нагірній частині с. Федорівки, до завершення будівництва і заселення фортеці св. Феодора неподалік гирла р. Орчик, мав перекривати Орчиківський шлях на ближніх підступах до Карлівки. Метою побудови укріплення було ведення розвідки у разі наближення супротивника (кримських татар чи турецьких військ), своєчасна передача повідомлень до тимчасової штабквартири (резиденції) і похідної канцелярії командуючого військами в Україні І.-Б. Вейсбаха, що перебувала у слободі Карлівці, принаймні, у 1731 р., а також забезпечення максимальної затримки просування противника. Для цього в

Федорівський блокгауз за уявною реконструкцією Юхна Ф. А.

блокгаузі та його окрузі постійно перебував невеликий загін залоги.

Являв собою земляне укріплення, найвірогідніше, прямокутної форми, оточене по периметру валом і ровом. На території містилося кілька будівель для гарнізону.

Збереглася східна – південно-східна частина, у вигляді розплилого валу та решток східного кута укріплення, висотою 0,8–1,6 м і розмірами 10–15 × 90 м. Видовжений насип ґрунту витягнутий за близькою до широтної орієнтацією, має високий сегментоподібний перетин. Географічні координати крайніх точок насипу (датум WGS 84): зі сходу 49°23′22.1410″пн. ш. та 35°06′41.5505″сх. д., із заходу – 49°23′22.6079″ пн. ш. та 35°06′37.1286″ сх. д. Можна припустити, що розміри блокгаузу наближалися до 90 × 90 м.

На інших ділянках укріплення зруйноване будівництвом Маріамполя в кін. 1820-х рр. і вирівнюванням території для влаштування сільськогосподарських угідь у 1970-х рр. Територія і рештки валу розорюються.

На майданчику блокгаузу виявлені поодинокі уламки світлоглиняного, розписаного ангобами гончарного посуду 2-ї чв. XVIII ст., свинцева куля того ж часу, фрагменти гутного скла.

Потребує проведення додаткових обстежень і заходів із долучення решток фортифікаційного об'єкта до числа пам'яток військової історії 2-ї чв. XVIII ст.

Джерела та література: Маркович Я. Дневник генерального подскарбия Якова Марковича (1717–1767 гг.). Издание «Киевской старины», под ред. Александра Лазаревского. Часть третья (1730–1734 гг.). – К.: Типогр. Корчак-Новицкого, 1897. – 418 с.; Ласковский Ф. Материалы для истории инженерного искусства в России / Ф. Ласковский. – СПб., 1865. – Ч. 3. – 1016 с.; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради Карлівського району Полтавської області восени 2014 р. / Супруненко О. Б., Шерстюк В. В.; ДП НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – Спр. 2015/ б. н. – Арк. 9–10. – Рис. 18, 20; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк // АДУ 2014: зб. наук. пр. / ІА НАНУ; [ред. кол.: Болтрик Ю. В. (гол. ред.), Буйських А. В., Супруненко О. Б. та ін.]. – К.: Стародавній світ, 2015. – С. 180; Пилипець В. До питання про заснування міста Карлівка Полтавської області / Віталій Пилипець // Краєзнавство. – К., 2018. – № 2 (103). – С. 15.

В. А. Пилипець, О. Б. Супруненко

189. Місцезнаходження I, ранній бронзовий вік (2-га пол. III – поч. II тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 0,5–0,7 км на південний захід від села, поза його межами.

Оглядалося Г. О. Сидоренко в 1981 р., О. Б. Супруненком у 1986 р.

Розташоване на невеликому похилому мису надзаплавної тераси лівого берега р. Орчика (рр. Орчик – Оріль – Дніпро) висотою 2,5–3,2 м над рівнем заплави, видовженому за довшою віссю з північного сходу на південний захід. Розміри цього відрогу – близько 0,3 × 0,7 км. На поверхні помітні незначні піщані пагорби, сліди колгоспної та ранішого часу забудови, здебільшого XX ст. Наразі поверхня задернована, частково поросла кущами.

У надрічковій частині мису зібрані фрагменти ліпного посуду пізньоямного часу, окремі кремені, уламки кальцинованих і трощених кісток тварин, а також частина стінки гончарного глека салтівської культури. Під час обстежень території 2021 р. виявлені лише поодинокі дрібні уламки ліпного посуду з крупинками шамоту й черепашки у тісті світло-коричневого кольору.

Місцезнаходження, вірогідно, є рештками різночасових короткотривалих стійбищ степових кочівників, з перева-

жанням матеріалів доби раннього бронзового віку.

Література: Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района Полтавской области: каталог. – С. 15.

М. Г. Коваленко, О. Б. Супруненко

190. Місцезнаходження II, бронзовий вік (кін. III – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться навпроти північно-західної частини села в його межах, за 0,1–0,2 км вище гирла р. Ланної.

Оглядалося О. Б. Супруненком 1981, 1986 та 2015 рр.

Розташоване в основі (з південно-західного боку) стрімкого мису правого корінного берега р. Орчика (рр. Орчик – Оріль – Дніпро), за 0,2 км від автодорожнього мосту через річку.

В утворених ерозійними процесами оголеннях, переважно в основі схилу, перетворених у 80-х рр. XX ст. на кар'єр з вибирання піску, помічені скупчення та прошарки вохристих конкрецій, тонкі шари піщаних відкладень з мінеральними фарбами яскраво червоного, темно-вишневого і коричневого кольорів, що залягали в оголеннях схилу на рівні близько 1,4–2,0 м від поверхні. На сьогодні рештки кар'єру більшою частиною поросли кущами чи задерновані.

У надрічковій частині, на схід від колишнього кар'єру, зібрані окремі фрагменти ліпного посуду доби раннього бронзового віку, зокрема, виразний уламок стінки ліпного горщика з горизонтально спрямованим гребінчастим загладжуванням обох сторін поверхні.

Місцезнаходження, вірогідно, є рештками ситуаційно зумовлених стійбищ степових кочівників доби раннього бронзового віку, що функціонували з метою добування на ерозійно осунутих ділянках вохристих фарб і матеріалів.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 71; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 15.

М. Г. Коваленко, О. Б. Супруненко

191. Курганний могильник I, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,9–2,5 км на північний схід (азимути 9–15°) від споруди Федорівської Благовіщенської церкви (1828), за 1,25–1,80 км у тому ж напрямку від північно-східної нагірної правобережної околиці села.

Могильник відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст., де позначений доволі компактно у складі 5-ти насипів по обидва боки дороги від Карлівки. Кургани згадуються в анкетуванні Центрального статистичного комітету 1872–1873 рр. (позначено на сьогодні не збережений майдан). На великомасштабній карті випуску 1975 р. нанесені лише 2 розорані насипи №№ 2 і 7 з абсолютними висотами 147,2 та 148,3 м і відносною висотою понад 1 м. Оглядався Г. О. Сидоренко у 1981 р. у зв'язку із руйнуванням шляховим будівництвом кургану з похованням скіфського часу, влаштованим у широтно зорієнтованій ямі під дерев'яним накатником. Могильник обстежувався дещо пізніше О. Б. Супруненком під час паспортизації комплексу, повторно ним же влітку 1986 р. Описаний разом із двома сусідніми з південного заходу поодинокими курганами як «група I». Інвентаризаційні обстеження здійснені восени 2014 р. О. Б. Супруненком та В. В. Шерстюком із метою укладання облікової документації.

Кургани споруджені вздовж надсхилового гребеню підвищення над невеликим вигином краю плато правого корінного берега р. Орчик (права притока рр. Оріль – Дніпро), висотою понад 142,5 м над балтійським рівнем і близько 57 м над його заплавою. Група видовжена дещо скривленим ланцюжком з північного схо-

ду – півночі на південний захід на 0,7 км вздовж асфальтованої дороги О 1707094 м. Карлівка – с. Климівка, причому більшість насипів розташовані ліворуч, за 50–120 м на схід від автодороги, а один (№ 7) – на південний захід, з її правого боку.

Складається з 7-ми розораних насипів заввишки 0,5–1,2 м та діаметром 18–35 м. Відстань між насипами – 20–70 м. Основне скупчення курганів зі східного боку дороги знаходиться на орендованих орних угіддях, курган № 7 – потрапив під розпаювання (ділянка-пай за № 257).

Географічні координати умовних центрів курганів (датум WGS 84): № 1 – 49°24′34.236″пн. ш., 35°06′57.409″сх. д.; № 2 – 49°24′33.386″пн. ш., 35°07′05.318″сх. д.; № 3 – 49°24′38.149″пн. ш., 35°07′05.743″сх. д.; № 4 – 49°24′41.360″пн. ш., 35°07′10.837″ сх. д.; № 5 – 49°24′44.806″ пн. ш., 35°07′10.978″сх. д.; № 6 – 49°24′45.652″пн. ш., 35°07′11.388″сх. д.; № 7 – 49°24′47.606″ пн. ш., 35°07′13.040″сх. д.

Обмірні дані кожного із насипів наводяться нижче.

Курган № 1 висотою 0,7 м та діаметром 25 м (площа 490 кв. м) округлої в плані форми, розораний, розташований за 130 м праворуч від автодороги. Абсолютна висота підвищення 145,7 м.

Курган № 2 висотою 1,3 м, з розмірами 24 × 27 м (500 кв. м) – це розораний великий насип на пануючій ділянці підвищення. На поверхні виявлені кілька уламків ліпного і гончарного посуду, кістки людини, серед яких денце горщика катакомбної культури, стінки корчаги початку раннього залізного віку й уламок амфори.

Курган № 3 висотою 0,5 м, діаметром 16 м (200 кв. м) – круглий у плані невеликий розораний насип.

Курган № 4 висотою 0,6 м та діаметром 20 м (300 кв. м) – також розораний невеликий насип, зі слідами материкових викидів на поверхні.

Курган № 5 висотою 0,9 м, діаметром 30 м (520 кв. м) – розораний насип зі знахідками кісток людини й уламків ліпного зрубного посуду на поверхні.

Курган № 6 висотою 1,0 м, діаметром 28 м (500 кв. м) – розораний, порівняно великий насип на краю підвищення.

Курган № 7 висотою 1,1 м, діаметром 30 м (520 кв. м) – розораний насип поміт-ного кургану за 110 м ліворуч від автодороги.

Стан курганів – незадовільний, у зв'язку із пошкодженням оранкою. Площа ділянок під насипами складає 0,31 га. Розкопки не проводилися.

Кургани і досі залишаються доволі виразним комплексом поховальних об'єктів, елементами історичного ландшафту та однією з більш-менш збережених груп стародавніх поховальних споруд із ґрунту середнього розміру у межах Карлівщини.

Комплекс взятий на облік та під охорону рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23 квітня 1984 р., а згідно наказу МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3, п. 30) має статус пам'ятки археології місцевого значення і включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4775-Пл.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 54. – Рис. 97; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради Карлівського р-ну Полтавської обл. восени 2014 р. – Арк. 6–7. – Рис. 4, 5–10; *паспорт:* Паспорт пам'ятки археології СРСР. 1981 р. / О. Б. Супруненко // Робочий архів ЦОДПА. – 4 арк., 2 іл.; *облікова картка:* Група курганів I (IV–I тис. до н. е., енеоліт – ранній залізний вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4775-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 8 арк., 9 кол. іл.; акт: 4 арк., 3 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губернии. – Масштаб 3 вер. в дюйме. Губ. Полтавской. Исправл. по рекогносц. 1869 г. – СПб.: Воен.-топограф. Депо, 1863–1878. – Атлас. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-40-66-A-a-2. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975; M-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Ген. штаб. – М.: ГУГК, 1991; Макаренко Н. Городища и курганы Полтавской губернии (сб. топограф. сведений). – С. 17; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 51; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 13–14, 57. – Рис. 15; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кур-

гани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–180. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко

192. Курганний могильник II, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) **(археол.)**

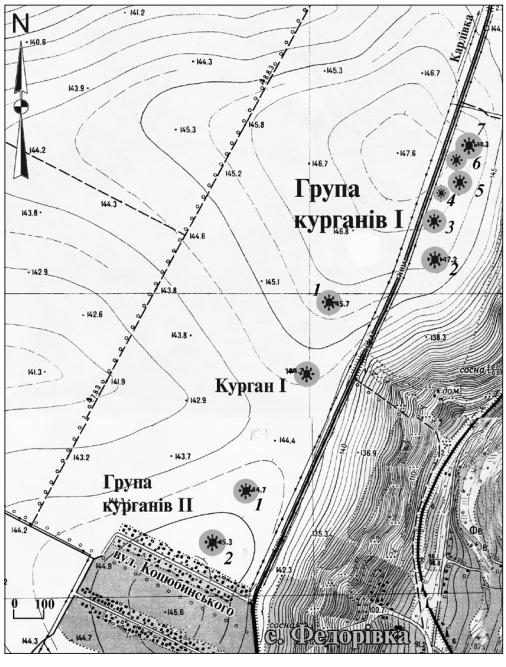
Знаходиться за 0,95–1,19 км на північ (азимути 356–358°) від споруди Федорівської Благовіщенської церкви, за 0,03–0,25 км у тому ж напрямку від північно-східної нагірної околиці села.

Кургани відомі за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. На крупномасштабній карті випуску 1975 р. позначені як підвищення з абсолютними висотами 144,7 та 145,3 м. Як група обстежувалася Г. О. Сидоренко у 1981 р., О. Б. Супруненком 1986 р. та ним же і В. В. Шерстюком за інвентаризації 2014 р.

Зведені вздовж краю пануючого підвищення плато правого корінного берега р. Орчика (права притока рр. Оріль – Дніпро), розташовані за віссю північний схід – південний захід на відстані 0,22 км, справа від асфальтованої дороги О 1707094 м. Карлівка – с. Климівка.

Складається з 2-х насипів заввишки 0,7 і 1,0 м, діаметром 25 та 27 × 30 м. Менший (№ 2) – круглий у плані розораний курган, що знаходиться на городах, за 30 м на північний схід від смуги садибної забудови. На поверхні виявлена велика кількість уламків сирцевої цегли. Більший – округлий в плані, також розораний, розташований за 80 м від автодороги. Останній потрапив у розпаювання, № 2 – знаходиться на городах гр. Макієнка О. О. та Мірошніченка І. В., поряд із крайньою з півночі вул. Коцюбинського, на краю кутка «Переселенці» (місця

оселення вихідців із затоплених околиць с-ща Градизьк на поч. 1960-х рр.).

Географічні координати умовних центрів курганів (датум WGS 84): № 1 – 49°24′03.4186″пн. ш., 35°06′43.1998″сх. д.; № 2 – 49°24′00.5101″пн. ш., 35°06′40.9064″ сх. д.

Розкопки не проводилися. За свідченнями місцевих жителів, під час розорювання насипу № 2 у 1970-х рр., близько його центру, на глибині 0,4–0,5 м був виявлений скелет «чоловіка» у супроводі кісток коня, що лежав «головою до півночі». Поховання супроводжувалося залишками струхлого дерева («дощечки поперек похованого»), рештками залізних прямого клинка в уламках, ножем, фрагментами бронзових ґудзиків від одягу та ін. предметами, що були втрачені. Ці розповіді засвідчують факт виявлення за випадкових обставин кочівницького поховання золотоординського часу.

Площа ділянок під насипами курганів складає 0,114 га. Стан курганів – незадовільний, у зв'язку із пошкодженням оранкою. Розкопки не проводилися.

Комплекс у складі груп I та II взятий на облік та під охорону рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23

квітня 1984 р., а згідно наказу МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3, п. 31) отримав статус пам'ятки археології місцевого значення і включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4776-Пл.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 54. – Рис. 97; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 6–7. – Рис. 4, 5–10; *облікова картка:* Група курганів II (IV–I тис. до н. е., енеоліт – ранній залізний вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4776-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 7 арк., 6 кол. іл.; акт: 3 арк., 3 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губернии. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-40-66-А-а-4. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Ген. штаб. – М., 1991; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 51; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 13–14, 57. – Рис. 15; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–180. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк

193. Курганний могильник III, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,12–0,14 км на північ від асфальтованої дороги О 1707100 сс. Федорівка – Нижня Ланна на лівобережній околиці (у межах) села.

На місці групи, за картографічними матеріалами сер. XIX ст., показані 3 кургани. Один із них виявлений О. Б. Супруненком 1987 р. та описаний у складі «групи III». Під час інвентаризаційних обстежень восени 2014 р. поряд виявлений ще один розораний насип.

Кургани займають вершину незначного підвищення другої тераси лівого берега р. Ланна (рр. Ланна – Орчик – Оріль – Дніпро) над пологим вибалком, безпосередньо поряд (на схід) від сільського кладовища (ур. «За Сворнем»). Розташовані за меридіональною віссю на відстані близько 20 м, справа від польової дороги, що пролягає вздовж кладовища. Географічні координати умовних центрів курганів (датум WGS 84): 49°22′41.700″ пн. ш., 35°08′07.447″ сх. д. та 49°22′42.881″ пн. ш., 35°08′05.788″ сх. д.

Могильник складається з 2-х розораних насипів заввишки 0,3 і 0,5 м та діаметром 14 і 18 м. Площа ділянок під курганами складає 0,04 га. Обидва використовуються під городи, розорюються. Розкопки не проводилися.

Згідно наказу МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3, п. 32), могильник отримав статус пам'ятки археології місцевого значення і включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4777-Пл.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 9. – Рис. 6; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 15. – Рис. 4, 48–49; *облікова картка:* Група курганів III (IV–II тис. до н. е., енеоліт – бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4777-Пл) / О. Б. Супруненко; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 5 кол. іл.; акт: 3 арк., 3 іл.; *топогр. карта:* Военно-топограф. карта Полтавской губернии. – Ряд XXIV. – Л. 13; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 51; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 14, 58. – Рис. 16; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–181. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко

194. Курганний могильник IV, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться у північно-західній частині села (місцева назва: куток «Переселен-

ції»), за 80–140 м на захід від асфальтованої автодороги О 1707094 м. Карлівка – с. Климівка, на плато правого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Обстежувався під час моніторингових обстежень 2020 р. І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком.

Могильник складається із 3-х насипів заввишки 0,3–1,2 м та діаметром 15–30 м. Два кургани розорюються, знаходяться на присадибних ділянках. Через третій пролягає ґрунтова дорога.

Географічні координати умовних центрів курганів (датум WGS 84): № 1 – 49°23′56.24″ пн. ш., 35° 6′28.91″ сх. д.; № 2 – 49°23′54.21″ пн. ш., 35° 6′31.22″ сх. д.; № 3 – 49°23′54.87″ пн. ш., 35° 6′31.66″ сх. д.

Джерело: Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 69. – Рис. 152; 156.

І. О. Курницька

195. Курганний могильник V, майдан І, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)

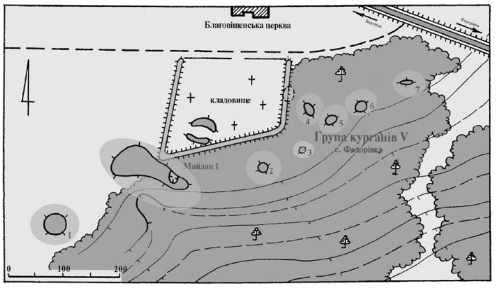
Знаходиться за 0,08–0,27 км на південний захід – південь (азимути 116–217°) від споруди Федорівської Благовіщенської церкви, за 1,30–1,46 км на північний захід від приміщення Федорівського старостату, на південь від нагірної правобережної околиці села.

П'ять насипів зі складу могильника південніше Благовіщенської церкви відомі за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. Оглядалися О. К. Тахтам 1926 р., О. Б. Супруненком 1987 р. Обстеження здійснені восени 2014 р. О. Б. Супруненком та В. В. Шерстюком з метою укладання облікової документації. Розкопки не проводилися.

Комплекс розташований вздовж південного схилу мису орчикського плато, поза межами села, на орних угіддях, кладовищі і переважно у лісовому масиві. Кургани споруджені вздовж краю мису правого корінного берега р. Орчика (права притока рр. Оріль – Дніпро), висотою понад 145 м над балтійським рівнем і більше 60 м над його заплавою, дещо вище впадіння лівобережного допливу – р. Ланни. Насипи могильника видовжені скривленим ланцюжком зі сходу – північного сходу на південний захід на 0,65 км, практично вздовж урвистого краю плато, праворуч від автодороги О 1707094 м. Карлівка – с. Климівка (за 0,09–0,42 км на південний захід), переважно у дубово-грабових лісових насадженнях Карлівського лісництва ДП «Новосанжарське лісове господарство» (кв. 24).

Географічні координати умовних центрів насипів та меж об'єктів (датум WGS 84): майдан І: 49°23′24.0069″ пн. ш., 35°06′41.9564″ сх. д., насип блокгауза – сх. межа: 49°23′22.1410″ пн. ш., 35°06′41.5505″сх. д.; зх. межа: 49°23′22.6079″пн. ш., 35°06′37.1286″сх. д.; кургани, відповідно: № 1 – 49°23′20.882″та 35°06′27.050″; № 2 – 49°23′22.916″ і 35°06′38.570″; № 3 – 49°23′23.201″ та 35°06′40.108″; № 4 – 49°23′25.141″ і 35°06′41.270″; № 5 – 49°23′24.655″ та 35°06′42.383″; № 6 – 49°23′25.141″ і 35°06′44.284″; № 7 – 49°23′26.034″пн. ш. та 35°06′46.750″сх. д.

Складається з решток напівзруйнованого майдану з розташованим поряд великим насипом ґрунту від споруди Федорівського блокгауза 2-ї чв. XVIII ст. та 7-ми насипів курганів заввишки 0,3–1,2 м і діаметром 8–30 м, що знаходяться в обвалованому лісовому масиві, на його північному краю (за 60–100 м на південь від межі), а також кладовищі і сусідній розораній орендованій ділянці.

Ланцюжок курганів вишикуваний у лісових насадженнях вздовж краю мису, майдан знаходиться на так званому «Новому» сільському кладовищі (назва – «На горі» або «Кладовище 3-ї бригади»), частина насипу біля майдану I та ще один курган – на розораній ділянці (з північного заходу). Відстань між ними – 65–120 м. Невеликі і добре збережені кургани розташовані у лісі (№№ 2–7), майдан і насип блокгауза – у межах кладовища, частина останнього і курган (№ 1) – на невеликій розораній мисовій ділянці.

Обмірні дані окремих насипів наводяться нижче.

Курган № 1 висотою 0,6 м та діаметром 30 м (площа 730 кв. м) – округлої в плані форми, розораний, добре помітний на мисоподібному виступі плато корінного берега.

Підвищення частково розораного валу висотою 1,6 м, розмірами 15–35 × 90 м (площа 1800 кв. м) – нерівномірно-видовженої форми. Насип ґрунту, витягнутий за близькою до широтної орієнтацією, високого сегментоподібного перетину. Пн.-зах. частина частково розорюється, пд.-сх. – зайнята кущами і кладовищем. Належить решткам Федорівського блокгаузу, що прикривав підходи до слободи Карлівки на поч. 1730-х рр. (див. ст. № 188).

Майдан I висотою 1,0–1,3 м, розмірами 28 × 33 м (площа 790 кв. м) – це рештки насипу округлої форми у вигляді двох напівкілець, з проходами на південний схід та північний захід, зі слідами заглибини в центрі. Пошкоджений влаштуванням сучасного кладовища, на східному напівкільці розміщений обеліск на честь загиблих воїнів-земляків часу Другої світової війни (див. ст. № 277).

Курган № 2 висотою 0,6 м, діаметром 20 м (310 кв. м) – круглий у плані задернований і частково пошкоджений вибиранням ґрунту насип біля кладовища, з кількома деревами.

Курган № 3 висотою 0,3 м, діаметром 8 м (50 кв. м) – маленький задернований, з розповзлим насипом. На поверхні ростуть дерево і кущі.

Курган № 4 висотою 0,5 м, діаметром 14 м (150 кв. м) – невеликий насип з чітко окресленими полами, що добре зберігся. Дерева на полах і вершині.

Курган № 5 висотою 1,2 м, діаметром 16 м (200 кв. м) – збережений невеликий насип з деревами і кущами.

Курган № 6 висотою 0,9 м, діаметром 18 м (250 кв. м) – задернований насип з кількома деревами.

Курган № 7 висотою 0,7 м, розмірами 8 × 15 м (370 кв. м) – невеликий добре збережений видовжений у плані насип, вкритий деревами і кущами.

Стан збереження більшості курганів (№№ 2–8) може вважатися задовільним чи добрим, розораного насипу № 1 – незадовільним, як і частини валу блокгаузу, майдан – пошкоджений через розміщен-

ня на ньому більше 20 сучасних захоронень.

Загальна площа ділянок під насипами курганів та майданом складає 0,386 га.

Кургани і рештки майдану є доволі виразним комплексом об'єктів історичного ландшафту, однією з найкраще збережених груп стародавніх поховальних споруд із ґрунту малого розміру у межах Карлівщини. Включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, згідно наказу МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3, п. 33). Має статус комплексної пам'ятки археології місцевого значення. Охоронний номер 4778-Пл.

Джерела та література: Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі: рекогносцировка. 1926 рік / О. Тахтай // НА ІА НАНУ. – Ф. ВУАК. – Спр. 109/17. – Арк. 10; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 8; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради … 2014 р. – Арк. 8–9. – Рис. 4; 16–20; *облікова картка:* Група курганів V (IV–I тис. до н. е., XVII ст., енеоліт – ранній залізний вік, козацький час), нагірні правобережні околиці с. Федорівка Федорівської сільської ради Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4778-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 8 арк., 11 кол. іл.; акт: 6 арк., 8 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Ген. штаб. – М., 1991; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–182. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк

196. Курганний могильник VI, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 2,43–2,92 км на південний захід (азимути 219–221°) від споруди Федорівської Благовіщенської церкви, за 2,47–2,93 км на захід – південний захід від приміщення Федорівського старостату, на правобережному орчикському плато, навпроти південної околиці села, поза його межами, на орних угіддях.

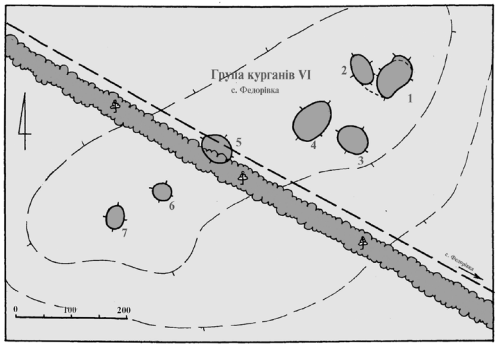
Два найбільші насипи північної частини групи відомі за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. Курган № 1 позначений на великомасштабній карті, виданій 1975 р. Обстежувалися О. Б. Супруненком 1987 та 2014 рр. Стан збереження засвідчений оглядом 2021 р.

Кургани споруджені вздовж краю панівного підвищення правого корінного берега р. Орчика (права притока рр. Оріль – Дніпро), висотою понад 149 м над балтійським рівнем та більше 65 м над його заплавою. Могильник видовжений дещо скривленим ланцюжком з північного сходу на південний захід на 0,6 км вздовж краю плато ліворуч від автодороги з рештками твердого покриття О 1707095 м. Карлівка – сс. Розумівка – Бабайкове (за 1,51–1,68 км на південний схід).

Складається з 7-ми розораних насипів заввишки 0,4–1,6 м і діаметром 14–42 м. Географічні координати їх умовних центрів (датум WGS 84): № 1 – 49°22′19.312″пн. ш., 35°04′58.490″сх. д.; № 2 – 49°22′20.276″ пн. ш., 35°05′01.039″сх. д.; № 3 – 49°22′21.900″пн. ш., 35°05′04.250″ сх. д.; № 4 – 49°22′22.886″ пн. ш., 35°05′09.701″ сх. д.; № 5 – 49°22′22.282″ пн. ш., 35°05′12.055″сх. д.; № 6 – 49°22′24.852″пн. ш., 35°05′12.430″сх. д.; № 7 – 49°22′24.600″ пн. ш., 35°05′14.154″сх. д.

Ланцюжок курганів у складі двох мікрогруп (№№ 1–5 та 6–7) – з північного схо-

ду та південного заходу – поділяється на дві нерівномірні частини широкою дубовою лісосмугою. Кургани знаходяться на розпайованих орних угіддях, один з них (№ 5 – на чверть з південно-західного боку) зайнятий її насадженнями і незначно пошкоджений влаштуванням старої польової дороги. Відстань між насипами – 10–15 – 90 м.

Площа ділянок під насипами курганів складає 0,4695 га. Стан курганів групи №№ 1–4, з огляду на розміри, – може вважатися близьким до задовільного, всіх інших – незадовільний. Розкопки не проводилися.

Кургани залишаються досить виразним комплексом поховальних об'єктів, елементами історичного ландшафту та однією з більш-менш збережених груп стародавніх поховальних споруд із ґрунту у межах Карлівщини.

Згідно наказу МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3, п. 34), має статус пам'ятки археології місцевого значення і включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4779-Пл.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 5–6. – Рис. 10; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 6–7. – Рис. 4; 5–10; *облікова картка:* Група курганів VI (IV–I тис. до н. е., енеоліт – бронзовий і ранній залізний віки), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4779-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 7 арк., 8 кол. іл.; акт: 4 арк., 2 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-40-66-А-в-2. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Ген. штаб. – М., 1991; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 14, 59. – Рис. 17; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–182. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк

197. Курганний могильник VII, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 3,24–3,62 км на південний захід – південь (азимути 205–207°) від споруди Федорівської Благовіщенської церкви, за 2,86–3,14 км на захід – південний захід від приміщення Федорівського старостату (азимути 233–235°), на правобережному орчикському плато, практично навпроти південної околиці села, на орних угіддях.

Усі насипи відомі за картографічними матеріалами з сер. XIX ст., в т. ч. з абсолютною висотою 144,1 м на великомасштабних картах 1975 р. Обстежувалися О. Б. Супруненком 1987 р. та за інвентаризації 2014 р.

Кургани споруджені по краю підвищення правого корінного берега р. Орчика (права притока рр. Оріль – Дніпро), з висотою близько 140 м над балтійським рівнем і понад 54 м над його заплавою. Група видовжена ланцюжком з північного сходу на південний захід на 0,27 км, праворуч від польової дороги вздовж надсхилових лісових насаджень кв. 24 Карлівського лісництва ДП «Новосанжарське лісове господарство».

Складається з 4-х розораних насипів заввишки 0,4–0,7 м і діаметром 16–24 м. Кургани знаходяться на розпайованих орних угіддях і розорюються. Відстань між насипами – 50–120 м. Географічні координати їх умовних центрів (датум WGS 84): № 1 – 49°21′55.649″ пн. ш., 35°05′21.725″ сх. д.; № 2 – 49°21′54.140″ пн. ш., 35°05′21.196″ сх. д.; № 3 – 49°21′52.992″ пн. ш., 35°05′17.534″ сх. д.; № 4 – 49°21′50.267″ пн. ш., 35°05′10.586″ сх. д.

Стан курганів – незадовільний, у зв'язку із пошкодженням інтенсивною оранкою. Площа ділянок під насипами

складає 0,1210 га. Розкопки не проводилися.

Комплекс, згідно наказу МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3, п. 35), має статус пам'ятки археології місцевого значення і включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4780-Пл.

Джерела: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 6. – Рис. 10; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 12–13. – Рис. 4; 44; *облікова картка:* Група курганів VII (IV–I тис. до н. е., енеоліт – бронзовий та ранній залізний віки), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4780-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 6 арк., 5 кол. іл.; акт: 4 арк., 2 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-40-66-А-в-2. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 14, 59. – Рис. 17; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–182. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк

198. Курганний могильник VIII, майдан, енеоліт – скіфський час, козацька доба (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)

Знаходиться за 1,78–1,89 км на південний схід (азимут 144°) від приміщення Федорівського старостату, поза межами села, ліворуч від автодороги О 1707094 м. Карлівка – с. Климівка» (за 0,54–0,64 км на схід).

Насипи позначені на топографічних картах з сер. XIX ст. як кургани. На великомасштабній мапі випуску 1975 р. об'єкти групи вказані як великий розораний курган і підвищення з абсолютними висотами 94,7 та 93,8 м. Оглядалися О. К. Тахтаєм 1926 р., О. Б. Супруненком у 1986–1987 рр. і були

нанесені на план розташування старожитностей лівобережної частини села, разом із сусідніми курганами. Група у складі двох насипів обстежувалася 2014 р. О. Б. Супруненком і В. В. Шерстюком з метою паспортизації.

Обидва об'єкти займають край підвищення в основі третьої тераси лівого берега р. Орчик (рр. Орчик – Оріль – Дніпро), за 0,59–0,69 км на південь – південний схід від околиці села. Географічні координати умовних центрів насипів (датум WGS 84): майдан № 1 – 49°22′03.349″ пн. ш., 35°08′03.088″ сх. д.; курган № 2 – 49°21′58.313″ пн. ш., 35°08′07.829″ сх. д.

Комплекс складається з розораного та зруйнованого скотомогильником майдану і дуже розораного кургану, розташованих на відстані в 120 м за віссю північний захід – південний схід. Їх висота – 0,6 і 1,6 м, діаметри 22 та 65 × 85 м.

Насипи (в тому числі більший із них – майдан № 1) були ланшафтними домінантами південної околиці села. Після 1988 р. рештки майдану виявилися розгорнутими бульдозером із метою припинення діяльності скотомогильника. З поч. 1990-х рр. ця ділянка вже стала ріллею.

Висота решток майдану № 1 – 1,6 м, його розміри – 65 × 85 м (площа – близько 4320 м²). На ріллі помітні розорані плями суглинку, вкраплення печини, на поверхні наявні численні кістки тварин, в т. ч. належні коням, уламки гончарного посуду кін. XVII – 1-ї пол. XVIII ст. Посередині вгадуються залишки кільцевої заглибини, помітні сліди зорієнтованого у північно-східному напрямку підвищення масиву «вуса».

Висота розораного кургану № 2 – 0,6 м, його діаметр – 22 м (площа – 380 м²). Перетин сплощений, із сегментоподібними обрисами. На поверхні виявлені фрагмент ліпної посудини доби раннього бронзового віку та уламки кісток людини.

Стан обох насипів – незадовільний унаслідок руйнування і тривалого розорювання. Обидва розміщені на розпайованій ділянці сільськогосподарських угідь. У зораній заглибині в центрі майдану містяться більше десятка великих ям із по-

хованнями свійських тварин 3-ї чв. XX ст. Розкопки не проводилися. Площа ділянок під насипами складає 0,47 га.

За 0,65 км на південний схід – південь від насипу № 2, на невеликому пагорбі поряд із лісосмугою, розташоване курганоподібне підвищення заввишки 1,0 м і діаметром 40 м, що належить реконструйованим шляхом нагортання ґрунту решткам відомого, дослідженого О. Б. Супруненком 1987 р., Федорівського кургану доби бронзового віку.

В ост. чв. XX ст. за 0,45 км на південний захід від вище зазначеного майдану, за 1 км на південь від села, в основі другої надзаплавної тераси та розташованого тут пересохлого заболоченого озерця, знаходилися залишки значного відвалу вивареного ґрунту, розташованого у вигляді дуги висотою 1,6 м та загальною протяжністю більше 0,2 км, зорієнтованого у меридіональному напрямку. Вони були залишками діяльності пізнього селітряного заводу 2-ї пол. XVII ст. До відвалів могли потрапити й рештки масиву насипу описаного вище майдану. Наразі всі скупчення ґрунту вивезені зі вказаного місцезнаходження.

Комплекс, згідно наказу МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3, п. 36), має статус пам'ятки археології місцевого значення і включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4781-Пл.

Джерела та література: Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі: рекогносцировка. 1926 рік. – Арк. 11; Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 56. – Рис. 96; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 16–17. – Рис. 4; 53–54, 65; Група курганів VIII, в околицях с. Федорівка Федорівської сільської ради Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4781-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 6 арк., 5 кол. іл.; акт: 4 арк., 3 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Ген. штаб. – М., 1991; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 51; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 13, 15, 27–35. – Рис. 3; Супруненко А. Б. О Фёдоровском идоле и кургане / А. Б. Супруненко // Охорона та дослідження пам'яток археології Полтавщини. Третій обл. наук.-практ. семінар: тез. доп. – Полтава: Вид-во «Полтава», 1990. – С. 80–86; Супруненко О. Б. Федорівка с., Карлівський р-н. Культовий комплекс / О. Б. Супруненко // Полтавіка: Полтавська енциклопедія в 12-ти т. – Т. 12: Релігія і церква. – Полтава: Полтавський літератор, 2009. – С. 654; Супруненко А. Б. Федоровский идол и курган. – Рис. 2; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–182. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк

199. Курганний могильник IX, енеоліт – бронзовий вік

(IV – II тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 3,78 км на південний схід (азимут 169°) від приміщення Федорівського старостату, за 0,6 км на північ від околиці с. Климівка, поза межами села, ліворуч від автодороги О 1707094 м. Карлівка – с. Климівка» (за 0,16 км на схід).

Більший курган позначений на великомасштабній карті випуску 1975 р. з абсолютною висотою 95,9 м. Оглядався О. К. Тахтаєм 1926 р., О. Б. Супруненком і І. М. Гавриленком 1986 р. Група у складі двох насипів обстежувалася 2014 р. О. Б. Супруненком та В. В. Шерстюком з метою паспортизації комплексного археологічного об'єкта.

Кургани займають невелике підвищення плато другої тераси лівого берега р. Орчик (рр. Орчик – Оріль – Дніпро), розташовані меридіональним ланцюжком на відстані в 30 м між собою за 1,9 км на південь – південний схід від підстанції місцевих ліній електромереж та за 2,92 км від околиці села.

Складається з двох розораних насипів висотою 0,5 і 0,9 м, діаметром 18 та 29 м, розміщених компактно. Географічні координати (WGS 84) умовного центру більшого із них 49°20′39.534″ пн. ш. та 35°07′50.182″ сх. д. Перетини обох насипів сегментоподібні. Площа ділянок під ними складає 0,09 га.

Тривалий час розорюються. Розміщені на ділянці орендованих сільськогосподарських угідь. Розкопки не проводилися.

Комплекс, згідно наказу МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3, п. 37), має статус пам'ятки археології місцевого значення і включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4782-Пл.

Джерела: Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі: рекогносцировка. 1926 рік. – Арк. 12; Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 57. – Рис. 97; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 8; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради … 2014 р. – Арк. 20–21. – Рис. 4; 63; *облікова картка:* Група курганів IX (IV–II тис. до н. е., енеоліт – бронзовий вік), с. Федорівка Федорівської сільської ради Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4782-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – 6 арк., 4 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.; *топогр. карти:* X-40-66-А-г-1 та X-40-66-А-в-2. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района… – С. 14. – Рис. 16. – № 14; Супруненко А. Б. Фёдоровский идол и курган. – С. 12. – Рис. 2; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–182. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко

200. Курганний могильник X, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 2,77–3,00 км на південь (азимути 183–189°) від приміщення Федорівського старостату, за 0,84–1,15 км на південь (азимути 163–181°) від сучасної південно-західної околиці села, за межами населених пунктів.

Насипи могильника відомі за картографічними матеріалами з сер. XIX ст., позначені лише як підвищення на великомасштабній карті випуску 1975 р., в тому числі заввишки 89,1 м. Відомі за обстеженнями О. К. Тахтая 1926 р., два з них оглядалися О. Б. Супруненком у 1981 та 1986 рр. Комплекс обстежений за інвентаризації восени 2014 р. О. Б. Супруненком і В. В. Шерстюком. Стан збереження засвідчений оглядом О. М. Ткаченка 2020 р.

Розташований на північний захід від села, на краю надзаплавної тераси лівого берега р. Орчика (рр. Орчик – Оріль – Дніпро).

Складається з 3-х розораних насипів висотою 0,5–0,8 м і діаметром 26–30 м. Їх форма у плані округла, в перетині – сегментоподібна. Всі кургани розорюються.

Насип № 2 немов би нависає над краєм підвищення надзаплавної тераси лівого берега і має висоту 0,8 м та діаметр 28 м. Насип № 1 – заввишки 0,50 м при діаметрі 26 м. Курган № 3 має дещо витягнуту в плані форму, висоту 0,50 м та розміри 20 × 30 м. Площа ділянок під насипами складає 0,1615 га. Географічні координати умовних центрів курганів (датум WGS 84), відповідно, пн. ш. та сх. д.: № 1 – 49°20′43.649″ пн. ш. і 35°07′02.449″ сх. д.; № 2 – 49°20′47.782″ пн. ш. та 35°07′00.718″ сх. д.; № 3 – 49°20′43.552″ пн. ш. і 35°06′53.518″ сх. д.

Розкопки не проводилися.

Комплекс, згідно наказу МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3, п. 38), має статус пам'ятки археології місцевого значення і включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4783-Пл.

Джерела та література: Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі: рекогносцировка. 1926 рік. – Арк. 12; Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 57. – Рис. 97; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради … 2014 р. – Арк. 21. – Рис. 4; 65; *облікова картка:* Група курганів X (IV–I тис. до н. е., енеоліт – ранній залізний вік), с. Федорівка Федорівської сільської ради Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4783-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів

ЦОДПА. – Облікова картка: 6 арк., 6 кол. іл.; акт: 4 арк., 4 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; Х-40-66-А-г-1 та Х-40-66-А-в-2. – М 1: 10 000. – М., 1975; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Ген. штаб. – М., 1991; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська обл. – С. 51; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района ... – С. 14. – Рис. 16; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–182. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко, В. В. Шерстюк

201. Курганний могильник XI, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 2,76–3,08 км на південний захід – південь (азимути 185–190°) від приміщення Федорівського старостату, за 1,51–1,78 км на північний захід (азимути 328–342°) від околиці с. Климівки, праворуч автодороги О 1707094 м. Карлівка – с. Климівка» (за 0,65–0,86 км на захід).

Кургани відомі за картографічними матеріалами з сер. XIX ст., оглядалися О. К. Тахтаєм 1926 р. Один із них (№ 1) позначений на великомасштабній карті випуску 1975 р. як курган висотою 2,0 м, останні (№№ 2–3) – як підвищення з абсолютними висотами 88,3 та 87,4 м. Враховані Г. О. Сидоренко та Д. Я. Телегін на поч. 1980-х рр. серед загальної кількості курганів в околицях села. Два кургани (№№ 1–2) обстежувалися О. Б. Супруненком і І. М. Гавриленком 1986 р., ситуативно віднесені до складу «групи II». Як група XI у складі трьох насипів обстежена й виділена за час інвентаризації восени 2014 р.

Кургани займають вершини підвищень плато другої тераси лівого берега р. Орчик (рр. Орчик – Оріль – Дніпро), розділені неглибокими вибалками, розміщені неподалік польової дороги, за 0,86–1,19 км на південний захід від підстанції місцевих ліній електромереж та за 1,89–2,22 км від окраїни села.

Могильник складається з 3-х розораних насипів висотою 0,65–0,80 м і діаметром 22–25 м, що розміщені на пануючих підвищеннях мисоподібних утворень і розташовані розрізненим скупченням. Географічні координати їх умовних центрів (датум WGS 84), відповідно №№ 1–3: 49°21′09.011″ пн. ш., 35°06′53.338″ сх. д.; 49°21′15.347″ пн. ш., 35°07′06.506″ сх. д.; 49°21′04.763″ пн. ш., 35°07′07.738″ сх. д.

Висота кургану № 1 становить 0,75 м, його діаметр 22 м; висота кургану № 2 – 0,8 м при діаметрі 25 м; кургану № 3, відповідно, – 0,65 та 24 м. Перетини розораних насипів – сплощені сегментоподібні.

На поверхні насипу № 3 виявлені дрібні уламки ліпного посуду доби пізнього бронзового віку, фрагмент горщика початкової доби раннього залізного віку й світлоглиняної гончарної амфори пізньоримського часу, а також уламки кісток людини.

Стан курганів – незадовільний унаслідок тривалого розорювання. Розміщені на ділянці орендованих сільськогосподарських угідь. Площа ділянок під насипами складає 0,131 га. Розкопки не проводилися.

Комплекс, згідно наказу МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3, п. 39), має статус пам'ятки археології місцевого значення і включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4784-Пл.

Джерела: Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі: рекогносцировка. 1926 рік. – Арк. 13; Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 57. – Рис. 97; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 8; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 19–20. – Рис. 4; 62–63, 65; *облікова*

картка: Група курганів XI (IV–II тис. до н. е., енеоліт – бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського р-ну Полтавської обл. (охор. № 4784-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 7 арк., 5 кол. іл.; акт: 3 арк., 3 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-40-66-А-г-1 та X-40-66-А-в-2. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Ген. штаб. – М.: ГУГК, 1991; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область – С. 51; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 14. – Рис. 16; Супруненко А. Б. Фёдоровский идол и курган. – С. 12. – Рис. 2; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–182. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк

202. Курганний могильник XII, енеоліт – бронзовий вік

(IV – II тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 2,86–3,08 км на південний схід (азимути 129–133°) від приміщення Федорівського старостату, поза межами села, ліворуч від автодороги О 1707094 м. Карлівка – с. Климівка (за 1,84–1,85 км на схід).

Кургани відомі за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. На великомасштабній карті випуску 1975 р. курган № 1 позначений як порослий кущами насип із тригопунктом заввишки 0,6 м й абсолютною висотою 111,6 м. Цей же курган включений до підрахунків Г. О. Сидоренко та Д. Я. Телегіна поч. 1980-х рр. з-поміж відомих поховальних насипів в околицях села. Він обстежений О. Б. Супруненком і І. М. Гавриленком улітку 1986 р. Могильник у складі двох курганів виділений під час інвентаризації 2014 р. О. Б. Супруненком і В. В. Шерстюком.

Займає вершину підвищення третьої тераси лівого берега р. Орчик (рр. Орчик – Оріль – Дніпро), неподалік польової дороги і незначного вибалку.

Складається з 2-х насипів – розораного та задернованого висотою 0,6 і 1,2 м, діаметрами 20 та 25 м, що розташовані на відстані в 160 м один від одного за віссю північ– північний захід – південь – південний схід. Географічні координати умовних центрів насипів (датум WGS 84): 49°21′43.945″ пн. ш., 35°09′10.883″ сх. д.; 49°21′46.922″пн. ш., 35°09′08.654″сх. д.

Більший курган (№ 1) є ланшафтною домінантою надорчикського лівобережного околу і знаходяться за 2,0 км від південно-східної окраїни села. Висота кургану № 1 – 1,2 м, його діаметр – 25 м. Насип поріс кущами терену й окремими деревами, його сплощений центр задернований. Посередині помітні рештки круглого у плані, діаметром 3 м, обвалування тригопункту, з абсолютною позначкою «111,6 м» або 27,5 м над рівнем заплави. Поли дещо оборані, проте не пошкоджені підорюванням. Перетин насипу сплощено-сегментоподібний, характерний для поховальних споруд ямного часу доби раннього бронзового віку. Курган, за проєктною документацією, – розпайований, проте, весь час (до сьогодні) залишався задернованим як пункт тріангуляції.

Висота сусіднього розораного кургану № 2 – 0,6 м, при діаметрі 20 м. Його перетин сплощений, із сегментоподібними у перетині обрисами. На поверхні виявлені дрібні уламки кісток людей.

Стан курганів: насипу № 1 – задовільний, кургану № 2 – незадовільний унаслідок тривалого розорювання. Обидва розміщені на розпайованій ділянці сільськогосподарських угідь. Площа ділянок під насипами складає 0,08 га.

Розкопки не проводилися.

Комплекс, згідно наказу МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3, п. 40), має статус пам'ятки археології місцевого значення і включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4785-Пл.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 57. – Рис. 97; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 17–18. – Рис. 4; 55–57; *облікова картка:* Група курганів XII (IV–II тис. до н. е., енеоліт – бронзовий вік), на півд. сх. від с. Федорівка Карлівського р-ну Полтавської обл. (охор. № 4785-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 8 арк., 7 кол. іл.; акт: 4 арк., 3 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-40-66-А-г-1. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Ген. штаб. – М., 1991; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 51; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 12. – Рис. 2; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–182. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк

203. Курганний могильник XIII, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 0,12–1,2 км на схід від північної частини села, на другій терасі правого берега р. Ланни, лівої притоки р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

За картографічними матеріалами сер. XIX ст. на цьому місці нанесений один курган. На великомасштабній карті 3-ї чв. XX ст позначено три кургани з відносними висотами 2, 2 та 3 м.

Частина курганів обстежувалася О. К. Тахтаєм 1926 р., О. Б. Супруненком 1987 р. та описана як «група курганів IV» у складі одинадцяти насипів. Під час моніторингових обстежень 2020 р. І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком виявлено ще два насипи.

Могильник складається з 13 розораних насипів заввишки 0,3–1,6 м та діаметром 15–30 м. У східній частині комплексу – на двох насипах край схилу високої тераси над заболоченим коліном річки у фруктовому саду, заввишки 0,4 та 0,7 м і діаметрами 15 та 26 м, на поверхні виявлені фрагменти ліпного посуду бережнівсько-маївської зрубної культури.

Археологічні розкопки жодного з поховальних об'єктів не проводилися.

Джерела та література: Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі: рекогносцировка. 1926 рік. – Арк. 9, 10; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 9. – Рис. 6; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100000 см. – Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 14. – Рис. 15; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 70–71. – Рис. 153; 156; 248–253.

О. Б. Супруненко, І. О. Курницька

204. Курган I, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 1,62 км на північ – північний схід (азимут 11°) від споруди Федорівської Благовіщенської церкви, за 0,81 км у тому ж напрямку від північно-східної нагірної правобережної околиці села та вул. Коцюбинського.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст., де позначений у складі групи з 5-ти насипів по обидва боки дороги з Карлівки до Федорівки. Оглядався Г. О. Сидоренко 1981-х р. у зв'язку із руйнуванням неподалік кургану зі скіфським похованням. На дрібномасштабній карті випуску 1975 р. позначений як підвищення з абсолютною висотою 145,7 м. Обстежений О. Б. Супруненком 1986 р. За першим описом облікований у складі «групи I» як насип № 8. У ході інвентаризаційних обстежень території Федорівської

сільської ради восени 2014 р. отримав у звітності назву «курган ІІ».

Споруджений на підвищенні плато правого корінного берега р. Орчик (права притока рр. Оріль – Дніпро). Розташований на південний захід (з правого боку) за 90 м від асфальтованої автодороги О 1707094 м. Карлівка – с. Климівка.

Висота кургану 0,7 м, діаметр 25 м. Розорюється. Потрапив під розпаювання. Стан насипу – незадовільний у зв'язку із пошкодженням оранкою. Географічні координати умовного центру насипу (датум WGS 84) – 49°24′20.452″ пн. ш., 35°06′45.943″сх. д. Площа ділянки під насипом складає 0,049 га. Розкопки не проводилися.

Курган, не дивлячись на розорювання, є виразним об'єктом історичного степового ландшафту, однією зі збережених придорожніх поховальних споруд з ґрунту середніх розмірів.

Згідно наказу МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3) отримав статус пам'ятки археології місцевого значення і включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4763-Пл.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. / Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 1986/84; НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 49–50. – Арк. 56; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради 2014 р. – Арк. 9–10. – Рис. 4; 25; *облікова картка:* Курган І (IV–II тис. до н. е., енеоліт – бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4763-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – 6 арк., 5 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губернии. – СПб.: Воен.-топограф. Депо, 1863-1878. – Атлас. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-40-66-A-a-2. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська обл. – С. 51; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 13; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–180. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк

205. Курган ІІ, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,86 км на південний захід (азимут 242°) від споруди Федорівської Благовіщенської церкви, за 1,57 км на захід від приміщення Федорівського старостату, біля південно-західного краю лісового масиву неподалік нагірної правобережної частини села.

Обстежувався в ході інвентаризації археологічних об'єктів території Федорівської сільської ради восени 2014 р. О. Б. Супруненком і В. В. Шерстюком, отримав у науковій звітності назву «курган ІІ».

Займає вершину пануючого підвищення плато правого корінного берега р. Орчика (права притока рр. Оріль – Дніпро) навпроти місця впадіння лівобережного допливу – р. Ланни, за 0,32 км від схилу. Вкритий дубово-грабовими насадженнями Карлівського лісництва ДП «Новосанжарське лісове господарство» (кв. 24).

Знаходиться в обвалованому лісі, ближче до його південно-західного краю (за 0,1 км). Географічні координати умовного центру кургану (датум WGS 84) – 49°23′15.205″пн. ш., 35°05′56.148″сх. д.

Висота 1,8 м, діаметр 26 м. Форма насипу у плані округла, сегментоподібна у перетині, схили зберегли порівняну стрімкість, їх крутизна 16°–18°. На задернованій поверхні ростуть більше десятка молодих дерев. Площа ділянки під насипом кургану складає 0,053 га.

Стан збереження – добрий, насип ніколи не розорювався. Розкопки не проводилися.

Курган є виразним об'єктом історичного степового ландшафту, однією з найкраще збережених стародавніх поховальних споруд з ґрунту середнього розміру у межах Карлівщини, що зберігся внаслідок насаджування лісового масиву.

Згідно наказу МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3) отримав статус пам'ятки археології місцевого значення, включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4764-Пл.

Джерела та література: Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 9–10. – Рис. 4; 25; *облікова картка:* Курган II (IV–I тис. до н. е., енеоліт – ранній залізний вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4764-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 4 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.; *топогр. карти:* Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–180. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк

206. Курган III, бронзовий вік (III – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,25 км на південний захід (азимут 246°) від будівлі Федорівської Благовіщенської церкви, за 2,01 км на північний захід від приміщення Федорівського старостату (азимут 289°), у нагірній правобережній околиці села.

Позначений на великомасштабній карті випуску 1975 р. як підвищення з абсолютною висотою 145,6 м. Обстежений О. Б. Супруненком 1986 р. За інвентаризації восени 2014 р. отримав у науковій звітності назву «курган III».

Займає панівне підвищення розораного плато на відстані понад 0,5 км від схилу правого корінного берега р. Орчика (права притока рр. Оріль – Дніпро), правобіч (за 110 м на південний захід) від польової дороги вздовж краю високого берега і лісового масиву насаджень кв. 24 Карлівського лісництва ДП «Новосанжарське лісове господарство».

Висота – 0,55 м, діаметр – 22 м. Географічні координати умовного центру (датум WGS 84) – 49°23′13.862″ пн. ш., 35°05′43.631″ сх. д. Форма насипу округла у плані, сплощено-сегментоподібна у перетині, поли вирізняються на тлі ріллі. Площа ділянки під насипом складає 0,038 га. Інтенсивно розорюється.

Розкопки не проводилися.

Згідно наказу МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3) отримав статус пам'ятки археології місцевого значення і включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4765-Пл.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Пооорелье в 1986 г. – Арк. 54. – Рис. 97; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 10. – Рис. 4; 26; *облікова картка:* Курган III (III–II тис. до н. е., бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4765-Пл) / О. Б. Супруненко; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 4 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-40-66-А-а-2. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 57. – Рис. 15: гр. V: 7; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–181. – Рис. 1; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 54–55. – Рис. 153; 153; 255.

О. Б. Супруненко

207. Курган IV, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 4,05 км на південний захід (азимут 208°) від споруди Федорівської Благовіщенської церкви, за 3,68 км на південний захід від приміщення Федо-

рівського старостату (азимут 230°), поза межами села.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. На великомасштабній карті випуску 1975 р. позначений як насип з висотою 1,3 м. Врахований у складі курганів на правобережному плато корінного берега Орчика між сс. Федорівка і Климівка Г. О. Сидоренко та Д. Я. Телегіним 1982 р. Обстежувався О. Б. Супруненком восени 1987 р. і за інвентаризації 2014 р. ним же та В. В. Шерстюком. Стан збереження посвідчений оглядом 2021 р.

Курган займає мисоподібний підвищений край правого корінного берега р. Орчика (права притока рр. Оріль – Дніпро) на відстані 20 м від схилу і лісового масиву насаджень кв. 24 Карлівського лісництва ДП «Новосанжарське лісове господарство», лівобіч (за 320 м на південний схід) від польової дороги вздовж лісосмуги, що розміщена паралельно краю високого берега (з північного сходу на південний захід).

Висота – 1,55 м, діаметр – 36 м. Форма насипу округла в плані, сегментоподібна у перетині. Географічні координати умовного центру (датум WGS 84) – 49°21′37.858″ пн. ш., 35°04′55.355″ сх. д. Площа ділянки під насипом складає 0,1 га. Інтенсивно розорюється внаслідок безпідставного розпаювання.

Розкопки не проводилися.

Курган, згідно наказу МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3, п. 34), має статус пам'ятки археології місцевого значення і включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4766-Пл.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Пооpелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 6–7. – Рис. 7; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 13. – Рис. 4; 45; *облікова картка:* Курган IV (IV–II тис. до н. е., енеоліт – бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4766-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 5 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; Карта: X-40-66-А-в-2. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975; Карта: М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Ген. штаб. – М., 1991; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 16. – Рис. 24; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–182. – Рис. 1; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 73. – Рис. 153; 156; 256.

О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк

208. Курган V, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 4,59 км на південний захід (азимут 208°) від споруди Федорівської Благовіщенської церкви, за 4,32 км на південний захід від приміщення Федорівського старостату (азимут 228°), поза межами села, на північний захід від ур. Воронин Ліс.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. На карті випуску 1975 р. позначений з абсолютною висотою 141,4 м. Врахований у складі курганів на правобережному плато корінного берега Орчика між сс. Федорівка і Климівка Г. О. Сидоренко та Д. Я. Телегіним 1982 р. Обстежувався за інвентаризації О. Б. Супруненком і В. В. Шерстюком 2014 р.

Курган займає надсхилове підвищення невеликого округлого мису правого ко-

рінного берега р. Орчика (права притока рр. Оріль – Дніпро), що височіє над ур. Воронин Ліс, на відстані близько 0,25 км від пологої ділянки схилу, лівобіч (за 110 м) від польової дороги до краю високого берега на межі угідь і лісового масиву насаджень кв. 24 Карлівського лісництва ДП «Новосанжарське лісове господарство».

Висота – 1,75 м, діаметр – 45 м. Форма насипу округла у плані, сегментоподібна у перетині. Географічні координати умовного центру (датум WGS 84) – 49°21′28.685″ пн. ш., 35°04′38.575″ сх. д. Площа ділянки під курганом складає 0,158 га. Інтенсивно розорюється внаслідок розпаювання. На поверхні знахідки відсутні.

Розкопки не проводилися.

За наказом МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3) отримав статус пам'ятки археології місцевого значення, включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4768-Пл.

Джерела та література: Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 13. – Рис. 4; 46; *облікова картка:* Курган V (IV–II тис. до н. е., енеоліт – бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4768-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 5 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-40-66-А-в-2. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Ген. штаб. – М., 1991; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 50; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–181. – Рис. 1; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 54–55. – Рис. 153; 156; 242–247.

О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк

209. Курган VI, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 4,64 км на південний захід (азимут 213°) від споруди Федорівської Благовіщенської церкви, за 4,43 км

на південний захід від приміщення Федорівського старостату (азимут 231°), поза межами села.

Позначений на великомасштабній карті випуску 1975 р. підвищенням з абсолютною висотою 139,8 м. Врахований у складі курганів на правобережному плато корінного берега Орчика між сс. Федорівка і Климівка Г. О. Сидоренко та Д. Я. Телегіним 1982 р. Обстежувався О. Б. Супруненком восени 1987 р. і за інвентаризації восени 2014 р.

Курган займає край підвищення невеликого мису правого корінного берега р. Орчик (права притока рр. Оріль – Дніпро), на відстані 0,26 км від схилу над ур. Воронин Ліс, праворуч (за 60 м на південь) від польової дороги, що веде до краю високого берега по межі угідь вздовж лісового масиву насаджень кв. 24 Карлівського лісництва ДП «Новосанжарське лісове господарство».

Висота – 0,45 м, діаметр – 24 м. Форма насипу округла в плані, сегментоподібна у перетині. Географічні координати умовного центру (датум WGS 84) – 49°21′26.507″ пн. ш., 35°04′28.420″ сх. д. Розорюється внаслідок розпаювання. Площа ділянки під насипом складає 0,045 га. Розкопки не проводилися.

За наказом МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3) отримав статус пам'ятки археології місцевого значення, включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4769-Пл.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 6–7. – Рис. 7; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 14. – Рис. 4; 47; *облікова картка:* Курган VII (IV–II тис. до н. е., енеоліт – бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4769-Пл) / О. Б. Супруненко,

В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 5 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-40-66-А-в-2. – М 1: 10 000 см. – М., 1975; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района… – С. 16. – Рис. 24: гр. I: 20; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–181. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк

210. Курган VII, бронзовий вік (III – II тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 1,46 км на південний схід (азимут 133°) від приміщення Федорівського старостату, поза межами села, неподалік від лівобережної околиці, біля колишнього колгоспного тваринницького двору.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. як південний курган групи у складі трьох насипів. Обстежувався О. К. Тахтаєм 1926 р., О. Б. Супруненком та І. М. Гавриленком 1986 р. та за інвентаризації 2014 р. О. Б. Супруненком і В. В. Шерстюком.

Курган тяжіє до краю помітного підвищення плато другої тераси лівого берега р. Орчика (права притока рр. Оріль – Дніпро) і розташований біля роздоріжжя трьох польових доріг та скупчення стовпів ліній місцевих електромереж, за 0,27 км на південний схід від окраїни села.

Висота – 0,25 м, діаметр решток розораного округлого в плані насипу – 16 м. Географічні координати умовного центру (датум WGS 84) – 49°22′17.530″пн. ш., 35°08′08.758″ сх. д. Збереглася, фактично, основа насипу кургану, що вирізняється більш світлим сіро-коричневим кольором ґрунту. Географічні координати умовного центру (датум WGS 84) – 49°22′17.530″пн. ш., 35°08′08.758″ сх. д. На поверхні зі слідами попелястих і материкових плям виявлені уламки кісток людей і дрібні фрагменти ліпних горщиків зрубного часу.

Стан кургану – аварійний унаслідок тривалого розорювання. Розміщений на розпайованій ділянці сільськогосподарських угідь. Розкопки не проводилися.

За наказом МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3, п. 35) отримав статус пам'ятки археології місцевого значення, включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4780-Пл.

Джерела та література: Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі: рекогносцировка. 1926 рік. – Арк. 12; Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 57. – Рис. 97; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради … 2014 р. – Арк. 16. – Рис. 4; 52; *облікова картка:* Курган VII (III–II тис. до н. е., бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4780-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 5 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 51; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района… – С. 14. – Рис. 16; Супруненко А. Б. Федоровский идол и курган. С. 12. – Рис. 2; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–181. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк

211. Курган VIII, енеоліт, бронзовий і ранній залізний віки (IV – I тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 2,27 км на південний схід – південь (азимут 175°) від приміщення Федорівського старостату, поза межами села, неподалік трансформаторної підстанції і лівобіч від асфальтованої дороги О 1707094 м. Карлівка – с. Климівка» (за 0,06 км на схід).

За великомасштабною картою випуску 1975 р. абсолютна висота кургану становить 91,7 м. Обстежувалися О. Б. Супруненком і І. М. Гавриленком 1986 р. та за інвентаризації 2014 р.

Курган тяжіє до краю незначного підвищення плато другої тераси лівого берега р. Орчика (рр. Орчик – Оріль – Дніпро) у витоках балки Кума і розташований біля роздоріжжя з польовою дорогою, за 0,1 км

на схід від підстанції місцевих ліній електромереж, за 1,18 км на південь від околиці села.

Висота – 0,8 м, діаметр розораного круглого в плані насипу – 28 м, його перетин – видовжено-сегментоподібний. Географічні координати умовного центру (датум WGS 84) 49°21′43.002″ пн. ш., 35°07′39.472″. На поверхні виявлений фрагмент ліпного горщика катакомбної культури. Площа ділянки під насипом складає 0,06 га.

Стан кургану – незадовільний унаслідок тривалого розорювання. Розміщений на ділянці орендованих сільськогосподарських угідь. Розкопки не проводилися.

Курган, згідно наказу МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3, п. 36), має статус пам'ятки археології місцевого значення і включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4781-Пл.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 57. – Рис. 97; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 14. – Рис. 4; 50; *облікова картка:* Курган VIII (III–II тис. до н. е., бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4781-Пл) / О. Б. Супруненко; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 6 арк., 5 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-40-66-А-г-1. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Ген. штаб. – М., 1991; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 51; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 14, 58. – Рис. 16; Супруненко А. Б. Фёдоровский идол и курган. – С. 12. – Рис. 2; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–182. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк

212. Курган IX, бронзовий вік (III – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 2,28 км на південь (азимут 181°) від будівлі Федорівського старостату, поза межами села, за 0,37 км на південний захід від трансформаторної підстанції, праворуч від асфальтованої дороги О 1707094 м. Карлівка – с. Климівка (за 0,44 км на захід).

Обстежувався О. К. Тахтаєм 1926 р., О. Б. Супруненком і І. М. Гавриленком 1986 р. за інвентаризації 2014 р.

Курган займає незначне підвищення другої тераси лівого берега р. Орчик (рр. Орчик – Оріль – Дніпро) і розташований неподалік польової дороги, за 1,35 км на південь від околиці села.

Висота – 0,7 м, діаметр розораного круглого у плані насипу – 26 м. Перетин, згладжений сільськогосподарськими роботами, видовжено-сегментоподібний. Абсолютна висота – 87,3 м. Географічні координати умовного центру (датум WGS 84) – 49°21′34.679″ пн. ш., 35°07′19.315″сх. д. Площа ділянки під насипом складає 0,053 га.

Стан кургану – незадовільний унаслідок тривалого розорювання. Розміщений на ділянці орендованих сільськогосподарських угідь. Розкопки не проводилися.

За наказом МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3) отримав статус пам'ятки археології місцевого значення, включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4771-Пл.

Джерела та література: Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі: рекогносцировка. 1926 рік. – Арк. 12; Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье

в 1986 г. – Арк. 57. – Рис. 97; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 18–19. – Рис. 4; 59; *облікова картка:* Курган IX (III–II тис. до н. е., бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4771-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 4 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-40-66-А-г-1 та X-40-66-А-в-2. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 51; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района… – С. 14. – Рис. 16; Супруненко А. Б. Фёдоровский идол и курган. – С. 12. – Рис. 2; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–181. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк

213. Курган X, бронзовий вік (III – II тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 2,38 км на південний схід – південь (азимут 172°) від приміщення Федорівського старостату, поза межами села, на південь від трансформаторної підстанції, праворуч від асфальтованої дороги О 1707094 м. Карлівка – с. Климівка (за 0,11 км на захід).

Обстежувався О. Б. Супруненком та І. М. Гавриленком 1986 р., а також за інвентаризації восени 2014 р. О. Б. Супруненком і В. В. Шерстюком.

Курган займає незначне підвищення краю плато другої тераси лівого берега р. Орчика (рр. Орчик – Оріль – Дніпро) у витоках балки Кума. Розташований за 0,38 км на південь – південний схід від підстанції місцевих ліній електромереж, за 1,51 км на південь від околиці села.

Висота – 0,9 м, діаметр розораного округлого у плані насипу – 28 м. Перетин – сегментоподібний. Географічні координати умовного центру (датум WGS 84) – 49°21′26.507″ пн. ш., 35°07′34.468″ сх. д.

Стан кургану – незадовільний унаслідок тривалого розорювання. Площа ділянки під насипом складає 0,061 га. Розміщений на ділянці орендованих сільськогосподарських угідь.

Розкопки не проводилися.

За наказом МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3) отримав статус пам'ятки археології місцевого значення, включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4772-Пл.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г.. – Арк. 57. – Рис. 97; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 19. – Рис. 4; 60; *облікова картка:* Курган X (III–II тис. до н. е., бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4772-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 4 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.; *топогр. карти:* X-40-66-А-в-2. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района… – С. 14. – Рис. 16; Супруненко А. Б. Фёдоровский идол и курган. – С. 12. – Рис. 2; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–181. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко

214. Курган XI, бронзовий вік (III – II тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 3,62 км на південний схід (азимут 172°) від приміщення Федорівського старостату, за 0,86 км на північ (азимут 0°) від околиці с. Климівка, поза межами села, ліворуч від автодороги О 1707094 м. Карлівка – с. Климівка (за 0,14 км на схід).

Відомий за картографічними матеріалами з 3-ї чв. XIX ст. Вірогідно, оглядався О. К. Тахтаєм 1926 р. На великомасштабній карті випуску 1975 р. позначений як підвищення з абсолютною висотою 94,2 м. Обстежений О. Б. Супруненком і В. В. Шерстюком за інвентаризації 2014 р.

Курган займає незначне підвищення плато другої тераси лівого берега р. Орчика (рр. Орчик – Оріль – Дніпро), що розта-

шоване за 1,6 км на південь – південний схід від підстанції місцевих ліній електромереж і 2,59 км від околиці села.

Висота – 0,65 м, діаметр розораного округлого в плані насипу – 25 м. Перетин – згладжений сегментоподібний. Географічні координати умовного центру (датум WGS 84) – 49°20′49.765″ пн. ш., 35°07′47.708″ сх. д. Площа ділянки під насипом складає 0,048 га. На поверхні виявлені дрібні уламки ліпної кераміки катакомбного часу та доби пізнього бронзового віку.

Стан кургану – незадовільний унаслідок тривалого розорювання. Розміщений на ділянці орендованих сільськогосподарських угідь. Розкопки не проводилися.

За наказом МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3) отримав статус пам'ятки археології місцевого значення, включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4773-Пл.

Джерела та література: Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі: рекогносцировка. 1926 рік. – Арк. 12; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 10. – Рис. 4; 26; *облікова картка:* Курган XI (III–II тис. до н. е., бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського р-ну Полтавської обл. (охор. № 4773-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 4 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-40-66-A-г-1 та X-40-66-A-в-2. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–181. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк

215. Курган XII, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,51 км на схід (азимут 91°) від приміщення Федорівського старостату, за 0,41 км на північ від автодороги О 1707100 сс. Федорівка – Нижня Ланна, біля залізниці «Полтава – Красноград – Лозова».

Оглядався О. К. Тахтаєм 1926 р., О. Б. Супруненком 1987 р. й описаний у складі «групи курганів III». Під час інвентаризаційних обстежень восени 2014 р. визначений як поодинокий розораний курган, що отримав порядковий номер «XII».

Курган займає вершину незначного підвищення другої тераси лівого берега р. Лани (ліва притока рр. Орчик – Оріль – Дніпро) неподалік від її схилу, за 30 м з північно-східного боку, підрізану порослим лісонасадженнями ровом-заглибиною вздовж полотна залізниці біля Нижньо-Ланнівського переїзду, на орних угіддях у межах сільської території. Географічні координати умовного центру (датум WGS 84) – 49°22′51.4875″ пн. ш., 35°08′49.6921″ сх. д.

Висота – 0,6 м, діаметр – 24 м. Перетин – виразний сегментоподібний, обриси – в плані округлі. Абсолютна висота – 94,5 м. Розорюється. Площа ділянки під насипом складає 0,045 га. Стан кургану – незадовільний, у зв'язку із пошкодженням оранкою. Розкопки не проводилися.

За наказом МКУ № 430 від 17.05.2017 р. (додат. 3) отримав статус пам'ятки археології місцевого значення, включений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Охоронний номер 4774-Пл.

Джерела та література: Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі: рекогносцировка. 1926 рік. – Арк. 12; Кулатова И. Н., Супруненко О. Б. Отчёт о развед-

ках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 г. – Арк. 9. – Рис. 6; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 14. – Рис. 4; 50; *облікова картка:* Курган XII (IV–II тис. до н. е., енеоліт – бронзовий вік), с. Федорівка Федорівської сільської ради Карлівського р-ну Полтавської обл. (охор. № 4774-Пл): облікова картка / О. Б. Супруненко; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 5 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.; *топогр. карти:* М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Ген. штаб. – М., 1991; Х-40-66-А-г-1. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 14, 58. – Рис. 16; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–181. – Рис. 1.

О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк

216. Курган XIII, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,5 км на південний захід від села, за 3,8 км на південний захід (азимут 211°) від споруди Федорівської Благовіщенської церкви, на північний захід від ур. Берестовий Яр, на краю плато правого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. як поодинокий курган.

Обстежувався О. Б. Супруненком в 1987 р. та долучений до групи курганів VII за № 4, пізніше, 2019 р. оглянутий І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком.

Висота – 0,5 м, діаметр – 15 м. Географічні координати умовного центру (датум WGS 84) – 49°21′44.69″ пн. ш., 35° 5′1.67″ сх. д. Розташований між курганним могильником VII і курганом IV. Поверхня розорюється.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела та література: Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчет о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Арк. 6; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Альбом иллюстраций к Отчету о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область) // НА ПКМВК. – Спр. 03-254. – Рис. 10; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 14. – Рис. 17; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 54-55. – Рис. 153; 156; 259.

О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

217. Курган XIV, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 3,0 км на південний захід від села, за 4,97 км на південний захід (азимут 230°) від споруди Федорівської Благовіщенської церкви, за 1,6 км на північний схід від с. Розумівки, на плато правого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Обстежувався О. Б. Супруненком 1987 р., долучений до групи курганів VII за № 1. 2019 р. оглянутий І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком.

Висота – 1,2 м, діаметр – 25 м. Географічні координати умовного центру (датум WGS 84) – 49°21′46.72″пн. ш., 35° 3′29.26″сх. д. Поверхня кургану розорюється.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчет о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Арк. 6; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Альбом иллюстраций к Отчету о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Рис.10; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 14. – Рис. 17; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та

Мартинівській ОТГ... – Арк. 77. – Рис. 153; 156; 160.

О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

218. Курган XV, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,9 км на схід від південно-східної околиці села, за 0,25 км на південь – південний захід від залізничного переїзду на автодорозі сс. Федорівка – Нижня Ланна, на другій терасі лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. і позначений на топографічних мапах як два розташованих поряд кургани.

Обстежувався І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Поверхня насипу розорюється. Його висота 0,3 м, діаметр 15 м.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела: Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 77. – Рис. 153; 156.

І. О. Курницька, О. М. Ткаченко

219. Курган XVI, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,9 км на схід від східної околиці села, за 0,1 км на південний захід від залізничного переїзду на автодорозі сс. Федорівка – Нижня Ланна, на другій терасі лівого берега р. Ланни, лівої притоки р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. Обстежувався І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2020 р.

Поверхня насипу розорюється. Висота 1,0 м, діаметр 20 м.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела: Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 77–78. – Рис. 153; 156; 261.

І. О. Курницька, О. М. Ткаченко

220. Курган XVII, бронзовий вік (2-га пол. III – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,6 км на схід від північно-східної околиці села, за 0,65 км на південний схід від залізничного переїзду на автодорозі сс. Федорівка – Нижня Ланна, у надсхиллі другої тераси лівого берега р. Ланни, лівої притоки р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст. Оглядався О. Б. Супруненком 2012 р., І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2019 р.

Висота 1,0 м, діаметр 26 м. Профіль насипу сегментоподібний, а курган має вигляд дещо приплюснутого насипу, характерного для ямних поховальних старожитностей. Поверхня розорюється.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела: Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 78. – Рис. 153; 156; 262.

І. О. Курницька, О. М. Ткаченко

221. Курган XVIII, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться у межах села, за 0,12 км на схід (азимут 89°) від приміщення Федорівського старостату, в старому парку

біля клуба, неподалік меморіалу воїнам-визволителям, та стадіону.

Рештки кургану обстежувалися О. Б. Супруненком і І. М. Гавриленком 1986 р., О. Б. Супруненком 2015 р. Його залишки візуально розпізнані авторами влітку 2021 р.

Перекази старожилів засвідчують існування тут кургану в сер. XX ст., насип якого вкривали залишки старого кладовища. Воно вказане на картографічних основах XX ст. без позначки кургану. Внаслідок будівництва стадіону 1971 р. насип заввишки понад 2 м та діаметром 38 м був зрізаний бульдозером і разом із кістками з поховань розгорнутий по футбольному полю, що тоді викликало заперечення серед односельців. Розповідають, що біля вершини кургану виявили поховання «кремезного чоловіка у домовині, зі шпагою», належне поч. XIX ст., а також кілька впускних безінвентарних захоронень, імовірно, ямного часу та бабинської культури. Руйнування були довершені спорудженням у центрі насипу пожежної водойми, що призначалася для клубу.

Зруйнований курган розташований на незначному підвищенні мису другої надзаплавної тераси лівого берега р. Орчика (рр. Орчик – Оріль – Дніпро) край південно-західного кута стадіону. Наразі він виглядає незначним підвищенням у 0,2–0,5 м при діаметрі близько 30 м, поросли кущами та деревами біля слідів споруди давно вже полишеної пожежної водойми.

Основа кургану з суто археологічними захороненнями збереглася й досі і може ще бути об'єктом археологічних досліджень.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Пооорелье в 1986 г. – Арк. 57; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 10. – № 15. – Рис. 2; 4; 51; *топогр. карта:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-40-66-А-г-1. – М 1: 10 000. – М., 1975; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Ген. штаб. – М., 1991; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 15.

М. Г. Коваленко, О. Б. Супруненко

222. Курган XIX, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,5 км на схід від сучасної східної околиці села, на краю плато цокольної тераси правого берега р. Ланни, лівої притоки р. Орчика, правого допливу р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Курган був об'єктом топографічних досліджень 2-ї пол. XX ст. У 2019 р. цей об'єкт був оглянутий завідувачем відділу ЦОДПА К. М. Мироненком.

Висота насипу – 0,6 м, діаметр – 22 м. Розорюється.

Насип показаний як курган із відносною висотою 1,0 м на топографічній карті рекогносцировки 1980 р.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерело: М-36-95-В. – Карловка. – М 1: 50 000. УССР. Полтавская обл. – Сост. местн. на 1987 г. – Генеральный штаб. – Издание 1990 г.

К. М. Мироненко, В. В. Шерстюк

223. Курганоподібні насипи, бронзовий вік, фінал козацького часу (2-га пол. II тис. до н. е.; сер. – 3-тя чв. XVIII ст.) (археол.)

Знаходиться за 1,85 км на схід – північний схід від приміщення Федорівського старостату, за 0,35 км на північ – північний захід від асфальтованої автодороги О 1707100 сс. Федорівка – Нижня Ланна, неподалік переїзду на залізниці «Полтава – Красноград – Лозова».

Оглядалися О. Б. Супруненком 1987 р. й описані у складі «групи III», а повторно – під час інвентаризаційних обстежень 2014 р.

Займають незначне заплавне підвищення на лівому березі р. Ланни (ліва притока рр. Орчик – Оріль – Дніпро), за 30–50 м від її сучасного русла, утворюючи майже широтно зорієнтований ланцюжок із 3-х насипів, видовжений на 0,11 км.

Висота – 0,2–0,3 м, діаметри – близько 14–20 м. Це – сплощені розорюванням, округлі в плані підвищення, що вирізняються на тлі ріллі попелястим складом ґрунту.

Об'єкти вочевидь є рештками суглинково-дернових протиповеневих підсипок під хатища невеликого хутора. Про останнє свідчить виявлення на поверхні уламків гончарного посуду сер. – 3-ї чв. XVIII та поч. XIX ст., мідної монети «1 копейка», карбованої за Олександра I (1801–1825). Проте, тут же виявлено більше десятка уламків ліпного посуду, що засвідчує вибирання ґрунту для спорудження підсипок з нашарувань сусіднього стійбища чи поселення бережнівсько-маївської зрубної культури або ж зведення цих насипів на курганах вказаного часу.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко О. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. – Арк. 9. – Рис. 6; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 14, 58. – Рис. 16.

І. М. Кулатова, О. Б. Супруненко

224. Курганоподібний насип – останець Федорівського кургану, бронзовий вік

(поч. – 3-тя чв. II тис. до н. е.; 1988 р.) **(іст., археол.)**

Знаходиться за 2,54 км на південний схід (азимут 148°) від приміщення Федорівського старостату, поза межами села, ліворуч від автодороги О 1707094 м. Карлівка – с. Климівка (за 0,7 км на схід).

Насип відомий за картографічними матеріалами з 2-ї чв. XX ст. Ймовірно, оглядався 1926 р. О. К. Тахтаєм, у 1979, 1981 та 1986 рр. О. Б. Супруненком. 1988 р. був археологічно досліджений. Після розкопок курган, за ініціативи О. Б. Супруненка, відтворений шляхом нагортання ґрунту. Утворений таким чином розораний «останець» обстежувався 2014 р., стан його збереження засвідчений оглядом О. М. Ткаченка 2019 і 2021 рр.

Меморіалізований об'єкт – позначення місця знаходження Федорівського кургану – займає невеликий пагорб поряд із лісосмугою в основі третьої тераси лівого берега р. Орчика (рр. Орчик – Оріль – Дніпро), за 1,35 км на південний схід від околиці села. Географічні координати умовного

центру (датум WGS 84) 49°21′38.99″пн. ш., 35°8′15.92″сх. д.

Наразі цей насип має висоту 1,0 м і діаметр 40 м, зберігає сегментоподібний перетин. Споруджений у 1988 р. курганоподібний насип позначає рештки на сьогодні добре відомого Федорівського кургану доби бронзового віку.

На 1987 р. висота цього кургану становила 1,3 м, його діаметр не перевищував 38 м. У стратифікованому насипу за розкопок досліджені рештки шести поховань і культової ями, уламки ліпного посуду, скупчення кісток тварин. Один з підкурганних комплексів належав до ямно-катакомбного часу, другий – був типовою катакомбою. Чотири зі збережених на час досліджень впускних поховання належали невеликому некрополю носіїв бережнівсько-маївської зрубної культури пізнього бронзового віку.

Насип кургану споруджувався у два прийоми. На вершині останньої досипки, вірогідно, за фіналу катакомбного часу – початкового етапу складання бабинських старожитностей, саме й було встановлено антропоморфну скульптуру первісного божества – Федорівський ідол. Ритуальні дії зі стелою невдовзі призвели до її до навмисного пошкодження і «поховання» біля поли насипу.

Цю кам'яну стелу виявили за випадкових обставин у 1973 р. поряд із курганом, а 1979 р. перевезли до Полтави. На сьогодні вона експонується у відділі археології Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.

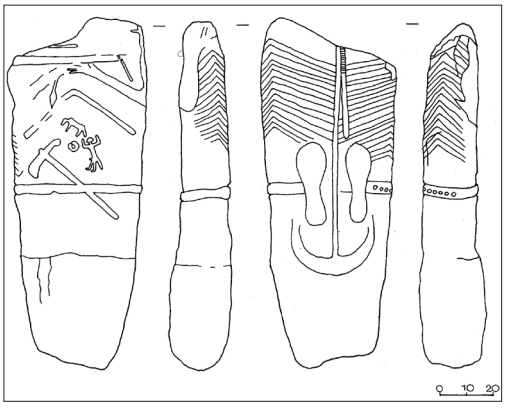
Федорівський ідол – яскравий зразок давнього монументального мистецтва, що належить до групи стел із багатою іконографією. Виготовлений він із плити піско-

вику підпрямокутної форми, звуженої донизу, котра була видобута на Донбасі. Її висота – 133 см, найбільша ширина – 51 см, ширина внизу – 30 см, товщина – 15–21 см, маса – понад 280 кг.

Лицева і зворотня сторони – пласкі, бічні – закруглені. Поверхня місцями пошкоджена. Зображеннями вкрита верхня частина скульптури. Нижня і важча – потовщена, із грубішою обробкою, призначена для встановлення в ґрунт у вертикальному положенні. Скульптура виготовлялася для вівтарного комплексу на вершині кургану. Рисунки, нанесені на стелу, виконані за допомогою знаряддя у вигляді зубильця, з наступним шліфуванням поверхні. Голова і праве плече стели відбиті у давнину.

На лівому плечі ідола в рельєфі нанесений малюнок, що передає фестончастий накладний елемент одягу або татуювання на тілі людини. Зображення, розміщені нижче, відділені від виступу голови і плечей поперечною канавкою. У верхній частині лицевої площини помітні сліди рельєфного валика, що відділяв виступ голови від інших зображень. Майже на рівні грудей стелу перетинає канавка, схожа із розподільною смугою на ідолі з Чобручі у Молдові. Всі зображення лицевого боку виконані в рельєфі. Руки, що займають і бічні сторони стели, зігнуті в ліктях, складені на грудях на одному рівні кистями до верху. Кисть лівої – розправлена, правої – стерта. За типом зображень рук й інших іконографічних елементів такий «антропоморфний сюжет» зближує лицевий бік Федорівського ідола з групою передстепових скульптур так званого наталівського типу Орільсько-Самарського межиріччя.

Від кисті правої руки відходить передана бойовою частиною вниз стріла з коротким древком. Вище лівої руки розташований невстановлений предмет у вигляді рельєфного валика, у цілому схожий на тятиву простого лука, чиє зображення не збереглося. Нижче, паралельно рукам, знаходяться контури черевної діафрагми.

У центрі розміщена сцена за участю людини і тварини. Людина зображена з піднятими до вверху руками. Голова показана як округлий виступ, передані стопи ніг, а також хвіст у вигляді прямої палки й виступ фалоса. Фігура чоловіка повернута в бік тварини, переданої в профіль, з опущеною головою і довгим хвостом. Під ними – кругла заглибина, оточена рельєфним валиком.

За рельєфно позначеним поясом, що пролягає через усі сторони стели, знаходиться вислообушна сокира. Її обух звернутий до центру ідола, лезо розширене, а звисаюча лопать розвернута у лівий бік.

На зворотній площині, над поясом, містяться зображення, виконані в техніці заглибленого рисунку. Передовсім, це – композиція так званого дерева життя, що складається із основної смуги-стовбура, від якої до боків відходять під кутом уверх вигравірувані паралельні лінії: зліва – 13, справа – 14. Кількість окремих графічних елементів усіх смуг і смужечок налічує 365. Поряд розташоване зображення предмета у вигляді палиці, з поперечними нарізками вверху – вірогідно, посох-гирлига. Розташоване за повздовжною віссю стели дерево життя знаходить завершення у зображенні дугоподібної заглибини (на кшталт сідниць). Пояс перетинають рисунки правої і лівої стоп ніг людини, розвернуті до вверху й оконтурені канавкою. Вони немовби «висять» на поясі, а не розміщені під ним, як це помітно на деяких скульптурах з багатою іконографією.

На боках стели показані смуги, що є продовженням ліній зворотної площини (своєрідного «хребта» дерева життя), тільки відтворені зламаними під кутом до паралельних канавок всесвітнього дерева. На поясі з правого боку і на зворотній площині розташовані сім кільцевої форми заглибин.

Зображення, нанесені на стелу, мають за іконографією аналогії на численних скульптурах епохи раннього металу. А наявність окремих рисунків (чоловік із хвостом і тварина), розташування більшості зображень на стелі ставлять Федорівську скульптуру в ряд із такою унікальною пам'яткою стародавнього монументального мистецтва, як Керносівський ідол.

Існують деякі аналогії зображень ідола на стародавніх надкурганних монументах Північного Причорномор'я, Подоння і Балкан, висловлені припущення і гіпотези дослідників щодо їх атрибуції та інтерпретації, знайдені аналогії подібних федорівській східнокатакомбних бойових сокир, зразків такої ж зброї з ямно-катакомбних поховальних пам'яток та з території Малої Азії.

Зображення чоловіка з хвостом і піднятими до верху руками розглядається як фігура служителя культу – брахмана; розміщений поряд рисунок тварини – коня. Розташована неподалік заглибина круглої форми з валиком у вигляді пупка є антропоморфним «аксесуаром» ідола – оголеного чоловіка, вигляд якого й передавав провідний сюжет стели. Стели наталівського типу зі втягнутими у плечі головами та молитовно піднесеними до обличчя руками, зі змиренням і покірністю в скупих індивідуальних рисах, зображають служителів культу – шаманів. Їх головним проханням, зверненим у молитвах до духів та богів у скотарському суспільстві, було послання худоби. З отриманням служителями культу особливих знань, вибором шляху подвижництва, а, відповідно, відмовою від їжі й аскезою, дослідники пов'язують появу «виснажених» сюжетів на ідолах з Керносівки, Наталівки, Федорівки, Новочеркаська і Сватового. Риси виснаженої людини – ребра, хребет, лопатки, насамкінець – куприк (рос. – копчик), з яким зображуються «хвостаті» служителі культу, могли бути восбленням брахмана-подвижника, що дійшов до вищого знання (його символ – виснаження).

«Шаманські» сцени злягання чоловіка і тварини на Керносівському ідолі, зображення коня та людини з підкресленням її статевої належності досить добре узгоджується з образом верховного чоловічого божества, яке виливає сім'я дощу і сприяючого силам розмноження.

На зворотній площині стели вміщені контури стоп ніг людини. Розповсюджена думка про магічний і релігійно-космогонічний характер подібних рисунків, що інтерпретуються дослідниками як вмістилища душ померлих, реальне втілення (аватара) даючого життя сонячного або ж символи верховного чоловічого божества типу бога-героя Індри – Вішну – Геракла.

Зображення стоп на Федорівській стелі перетинають пояс, що вважається фахівцями, разом із рисунками сокир та посохів, атрибутом влади. Вміщений поміж контурами стоп на стелі пояс за вертикаллю перетинає стовбур символічного дерева життя. Такі зображення вважаються одним із найбільш розповсюджених втілень універсальних знакових комплексів давнини, що символізують просторову структуру, потрійне членування світу, відповідають уявленням про його динамічну цілісність.

Висловлена гіпотеза щодо календарних основ графіки зображеного на ідолі дерева життя й виконані відповідні розрахунки. До «сонму» релігійно-космогонічних та інших уявлень стародавніх творців Федорівського ідола до певної міри можуть бути залучені також і свідоцтва їх поглядів про час, основи календаря, пов'язаного з виробничо-господарською календарно-обрядовою символікою кочівників епохи раннього та середнього бронзового віку.

Становлення антропоморфного чоловічого образу в мистецтві скотарів Північного Причорномор'я і Подніпров'я співпало в часі з формуванням патріархальних відносин, в яких чоловік отримав особливий

статус. Воно супроводжувалось також впровадженням ранніх форм релігії – культу предків, вождів, племінного божества, котрі втілювались уже в суто людських образах.

Міфологічна характеристика зображень ідола й комплексів Федорівського кургану запропонована відомим київським археологом Ю. О. Шиловим на підставі окремих розділів «Рігведи» та більш пізніх «Брихадараньяка-упанішади» і «Джайминін-брахмани». На його думку, пошкодження Федорівського ідола стало наслідком і завершенням низки обрядів, покликаних «відправити» його своєрідним посланцем до небес.

Федорівська стела, вірогідно, є однією з доволі ранніх у передстепах Лівобережжя скульптур «універсального» божества з тілесними атрибутами людини, близького ведійському Пуруші, що вважався, на думку відомих дослідників ідеології та курганних старожитностей М. О. Чмихова та Н. Д. Довженко: «символом всесвіту і законом існування… суспільства, першопредком усіх людей, верховним родоплемінним божеством, своєрідним двійником видатного похованого та провідником його душі до світу безсмертних богів». Сюжетний ряд скульптури пов'язаний також і з образами ведичних богів Індри та Вішну, супутніми їм персонажами й атрибутами.

Серед групи стел із багатою іконографією ідол із Федорівки вирізняється значною кількістю зображень, а за насиченістю графіки поступається лише загальновідомій стелі з Керносівки зі збірки Дніпровського історичного музею імені Дмитра Яворницького. Композиція ж за участю чоловіка – служителя культу і коня на лицевому боці скульптури, як свідчення приручення та використання цієї тварини, є унікальною.

Федорівська стела належить до групи монументів-ідолів, безпосередньо не пов'язаних із конкретними похованнями. Вважається, що такі скульптури знаходились у центрах святилищ на курганах, присвячених культу племінного божества, що об'єднувало в собі функції культурного героя-деміурга, творця всього сущого, уособлювало небесні й атмосферні явища, пов'язані з культами небесних світил та погоди (сонця, дощу, грому), – гарантами благополуччя скотарів. На певному етапі розвитку давніх кочових спільнот культ племінного бога перетворився на пошанування бога-воїтеля, подібного ведійському Вішну – Індрі чи його першим втіленням. Такі ідоли могли встановлювати на фінальній стадії розвитку ямного суспільства, у час завершення панування в Лівобережному лісостепу катакомбних племен, у середовищі яких побутували подібні кам'яні сокири, дерев'яні палиці-гирлиги, існували зображення стоп ніг божества, вміщені на дні могил.

Федорівський курган також був унікальною пам'яткою, спорудженою як святилище для проведення обрядів, пов'язаних із відповідальними рішеннями в житті місцевого, в основі своїй ямного населення, культовою спорудою для поклоніння богу-мандрівнику Індрі (або Вішну). Цей курган, імовірно, зводився під керівництвом брахманів, які традиційно об'єднували у скотарському суспільстві релігійну і світську владу, відображення чого знайшли вияв і в зображеннях Федорівського ідола.

Більшість антропоморфних стел Лівобережного Подніпров'я з наявними елементами іконографії пов'язуються дослідниками з пам'ятками ямної та катакомбної культурно-історичних спільнот раннього бронзового віку. В останній час скульптури із зображеннями божеств почали вважатися пам'ятками пізньокатакомбних чи бабинської культур, як і відтворені за їх поясами вислообушні сокири. Час побутування останніх співставляють із фінальним етапом розвитку в лісостепах і степах Лівобережжя матеріальної культури катакомбних племен та початком складання старожитностей бабинської культури (культури багатоваликової кераміки), однією зі складових якої саме й було пізньоямне населення Подніпров'я. Хронологічно використання в обрядах стели може бути віднесене до

кін. XVIII, а, найвірогідніше, поч. XVII ст. до н. е. Її поява співпадає з військовими походами пізньокатакомбних воїнів у північно-східному, південному та південно-західному напрямках, першими контактами із населенням Балкан, Мікенської держави та мешканцями Центральної Європи.

Таким чином, унікальна стародавня монументальна скульптура з багатою іконографією фіналу раннього бронзового віку з Федорівського кургану, що вособлює образ аскетичного первісного бога-героя, на сьогодні виступає не тільки окрасою музейного зібрання в Полтаві, а й є добре відомою пам'яткою первісного мистецтва та ідеології в Музейному фонді України.

Щодо новітнього насипу на місці розкопаного Федорівського кургану, то цілком імовірно, що в полах сучасної споруди з ґрунту можуть зберігатися рештки захоронень у навколокурганному просторі або ж пожертв, адже розкопки 1987 р. обмежилися площею, котра включала лише рів та самий масив насипу кургану.

Джерела та література: Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі: рекогносцировка. 1926 рік. – Арк. 11; Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 56. – Рис. 96; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська обл. – С. 51; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района… – С. 13, 27–35. – Рис. 3; Супруненко А. Б. О Фёдоровском идоле и кургане. – С. 80–86; Супруненко А. Б. Антропоморфная стела эпохи раннего металла из Полтавской области / А. Б. Супруненко // Сов. археология. – М., 1991. – №3. – С. 153–160; Супруненко О. Б. Федорівський ідол / [О. Б. Супруненко] // Полтавщина: енциклопедичний довідник / [ред. кол.: А. В. Кудрицький (відп. ред.), І. Л. Бутич, В. Н. Жук та ін.] – К.: «Українська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992. – С. 934; Шилов Ю. А. Фёдоровский идол и семантика костяных пряжек раннесрубного периода / Ю. А. Шилов // Археол. сб. ПКМ. – Полтава, 1992. – Вып. 1. – С. 18–28; Довженко Н. Д. Проблеми дослідження найдавніших мегалітичних пам'яток України / Н. Д. Довженко // Праці Центру пам'яткознавства. – К.: ЦП НАНУ і УТОПІК, 1993. – № 2. – С. 108–135; Телегін Д. Я., Потєхіна І. Д. Кам'яні «боги» мідного віку України / Д. Я. Телегін, І. Д. Потєхіна; УТОПІК. – К., 1998. – 46 с., вкл.; Супруненко О. Б. Федорівка с., Карлівський р-н. Культовий комплекс / О. Б. Супруненко // Полтавіка: Полтавська енциклопедія в 12-ти т. – Т. 12: Релігія і церква. – Полтава: Полтавський літератор, 2009. – С. 654; Супруненко А. Б. Федоровский идол и курган. – Киев; Полтава, 2010. – 84, 4 с.; Нікітенко І. С., Супруненко О. Б., Куцевол М. Л. Петрографічне дослідження кам'яних стел доби енеоліту-бронзи з Полтавського краєзнавчого музею / І. С. Нікітенко, О. Б. Супруненко, М. Л. Куцевол // Journal of Geology, Geography and Geoecology. – Дніпро, 2018. – Т. 27 (№ 1). – С. 108–115; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ… – Арк. 78–79. – Рис. 153; 156; 263.

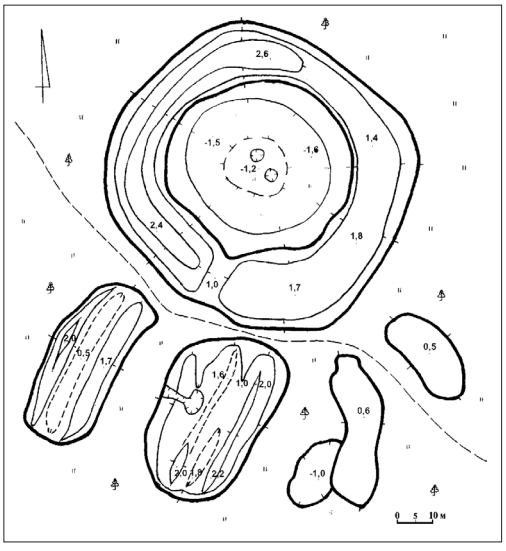
О. Б. Супруненко

225. Майдан II, ранній залізний вік, козацький час (I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)

Знаходиться за 3,08 км на південний захід – південь (азимут 203°) від споруди Федорівської Благовіщенської церкви, за 2,65 км на південний захід від приміщення Федорівського старостату (азимут 272°), навпроти південної околиці села, у лісових надсхилових насадженнях виступу правобережного плато.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст., де позначений як курган. На великомасштабній карті випуску 1975 р. показаний одним великим курганом із абсолютною висотою 146,3 м та відносною висотою 3 м та двома, розташованими поруч невеликими насипами. Обстежений О. Б. Супруненком і В. В. Шерстюком восени 2014 р. з метою укладання облікової документації, стан збереження посвідчений оглядом авторів 2021 р.

Майдан виник на місці кургану, спорудженого на краю мисоподібного утворення правого корінного берега р. Орчик (права притока рр. Оріль – Дніпро), з висотою до 140 м над Балтійським рівнем і більше 55 м над рівнем заплави, обмеженого ярами з меридіональних боків. Знаходяться на західному краю лісових дубово-грабових насаджень Карлівського лісництва ДП «Новосанжарське лісове господарство» (кв. 24).

Має «класичну» форму, у складі великого кільцевого останця кургану і пари «вусів». Ще два валоподібних протяжних підвищення, що поодаль нагадують додаткові «вуси», знаходяться на схід і південний схід від останця насипу. Їх належність до майданного комплексу цілком імовірна. Можливо, це сліди влаштування нової пари «вусів», після полишення використання великих та вже існуючих. Їх висота – 0,5–0,6 м, з південно-західного краю до одного примикає глибока яма, вірогідно, часу Другої світової війни.

Кільцевий останець майдану правильних, чітко округлих форм, з діаметром 57 м, максимальною висотою 2,6 м у північно-західній частині і певним пониженням на північно-східній ділянці насипу. Центральна заглибина близько 1,5–1,6 м від рівня сучасної денної поверхні, має посередині пагорб-підвищення з відносною висотою 0,3 м та двома невеликими ямками, можливо, новітнього походження. Прохід із пониженням близько 1,0 м наявний з південно-західного боку, чітко відповідаючи місцю розміщення вусів.

«Вуса» складної конфігурації: правий (західний) – подвійний, з максимальною висотою гребенів підвищень 1,7–2,0 м, з вираженою улоговиною близько 0,5 м. Лівий (східний) більш складний – потрійний, зі слабко вираженими улоговинами понижень і гребенями підвищень. Максимальна висота останніх 2,2 м. «Вуса» у плані – видовжені прямі. Їх протяжність – 32–35 м. Географічні координати меж об'єкту з меридіональних сторін (датум WGS 84): пн. пола – 49°21′58.8805″пн. ш. та 35°05′40.5471″ сх. д.; пд. пола – 49°21′56.0378″ пн. ш. і 35°05′39.9839″ сх. д. Загальна площа решток селітроварницького виробництва складає близько 0,457 га.

Стан збереження майдану – добрий. Він повністю задернований, з півдня обмежений урвищем яру. Поверхня зайнята заростями дерев і кущів. Розкопки не проводилися.

Майдан – виразний об'єкт археології і промислового виробництва козацького часу, найкраще збережений з-поміж усіх майданів Карлівщини. Узятий на попередній облік як об'єкт археології та історії промислового виробництва, включений до Переліку об'єктів культурної спадщини Полтавської області.

Джерела та література: Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради ... 2014 р. – Арк. 11–12. – Рис. 4; 32–43; *облікова картка:* Майдан II (I тис. до н. е., XVII ст., ранній залізний вік, козацький час), с. Федорівка Карлівського р-ну Полтавської обл. /О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Робочий архів ЦОДПА. – Облікова картка: 7 арк., 8 кол. іл.; акт: 5 арк., 6 іл.; *топогр. карти:* – Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Ген. штаб. – М., 1991; Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині. – С. 179–182. – Рис. 1, 2.

О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк

226. Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1943). **Пам'ятний знак воїнам-землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр.** (1974) **(іст.)**

Знаходиться у центрі села, біля будинку культури.

Поховано 8 воїнів із частин і підрозділів 304-ї стрілецької дивізії, які загинули в оборонних боях з гітлерівськими загарбниками у вересні 1941 р.; воїни 93-ї

гвардійської та 183-ї стрілецьких дивізій, які загинули 20 вересня 1943 р. під час звільнення села від гітлерівських загарбників.

Відоме прізвище одного воїна.

Згідно з рішенням виконкому Карлівської районної ради № 6 від 29 квітня 1955 р. на могилі (2,0 × 2,0 м) було встановлено пам'ятний знак, що під впливом погодних умов виявився зруйнований. На 1-й сесії виконкому сільської ради 14 скликання, що відбулася 1 червня 1974 р., було вирішено провести заміну.

У 1974 р. споруджений новий пам'ятний знак – залізобетонна скульптура воїна (вис. 3,0 м) на залізобетонному постаменті (1,50 × 1,90 × 1,16 м). З правої сторони від пам'ятника розмістили залізобетонну горизонтальну стелу (1,45 × 3,20 × 0,80 м), на якій закріплені гранітні дошки (0,92 × 1,46; 0,39 × 0,5 м) з пам'ятним текстом: «Вічна пам'ять і слава воїнам односельчанам які віддали своє життя за свободу і незалежність нашої Батьківщини 1941 – 1945 рр.» та прізвищами 448 воїнів-земляків, котрі загинули на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр.

Скульптура виготовлена на Київській скульптурній фабриці. Автор – скульптор П. П. Вітрик.

Згідно Книги пам'яті України в селі відомо 405 прізвищ воїнів-земляків.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. Занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України Наказом Міністерства культури, молоді та спорту України «Про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» № 1062 від 25.02.2020 за категорією пам'ятка історії місцевого значення. Охоронний номер № 2246-Пл.

Джерела та література: ЦАМО РФ. – Ф. 1199. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 3 (1031-42); Ф. 1262. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 72 (558-70); Ф. 1433. – Оп. 1. – Спр. 68. – Арк. 18 (156-68); ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 79. – Арк. 64; Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 11.7.–457.–2.16.2 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 79 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., с. Федорівка, центр села» // Там само; Книга Пам'яті України. Полтавська область. – Т. 4. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 930–946.

В. А. Андрієць, А. М. Скирда

227. Пам'ятний знак воїнам-землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (1970) (іст.)

Знаходиться в центрі «Нового Благовіщенського» кладовища (назва – «На горі» або «Кладовище 3-ї бригади») у північно-західній частині села, на південь від зруйнованої Благовіщенської церкви.

Споруджений у 1970 р. на честь полеглих на фронтах Другої світової війни воїнів-земляків, похованих поза межами села.

На штучному пагорбі (2,0 × 0,5 м) встановлений призматичної видовженої форми металевий обеліск, зварений зі сталевого листа (висота 3 м), пофарбований у сріблясс-

тий колір, з лицьового боку якого розміщена дошка з нержавіючої сталі (0,30 ×0,30 м). Наразі на ній напис відсутній.

В основі обеліску на пагорбі розташована прямокутна вузька бетонна плита (0,3 × 0,9 м, товщ. 4 см) із рельєфним зображенням гілки з квітами троянди, оконтурена рядочком рельєфних трилисників, із заглибленим написом у чотири рядки: «Забыть нельзя вернуть не возможно», покладена 2015 р.

Могила-кенотаф оточена легкою дерев'яною огорожею.

Згідно Книги пам'яті України в селі відомо 405 прізвищ воїнів-земляків.

Джерела та література: Книга Пам'яті України. Полтавська область. – Т. 4. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 930–946; Опитування місцевих жителів; особистий огляд автора, 2018 р.

М. Г. Коваленко

228. Пам'ятний знак воїнам-землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (1970) (іст.)

Розташований посеред кладовища колишнього хутора Жовтень (кол. бригада № 4), що знаходиться на північно-східній околиці села.

Споруджений в 1970 р. на честь полеглих на фронтах Другої світової війни воїнів-земляків.

На могилоподібному горбку (2,0 × 0,5 м) встановлений металевий обеліск призматичної видовженої форми, зварений зі сталевого листа (висота 3 м), пофарбований у сріблястий колір. З його лицьового боку розміщена дошка (0,3 × 0,3 м) з нержавіючої сталі. Напис відсутній.

Могила-кенотаф оточена невисоким дерев'яним парканом.

Згідно Книги пам'яті України в селі відомо 405 прізвищ воїнів-земляків.

Джерела та література: Книга Пам'яті України. Полтавська область. – Т. 4. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 930–946; Опитування місцевих жителів; особистий огляд автора, 2018 р.

М. Г. Коваленко

229. Пам'ятний знак воїнам-землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (1982) (іст.)

Розташований у центральній частині так званого Першого кладовища на східній околиці села, що простягається з лівого боку від автодороги сс. Федорівка – Ланна вздовж надзаплавної тераси лівого берега р. Ланни.

Споруджений 1982 р. на честь полеглих у Другій світовій війні воїнів-земляків.

На невеликому насипу (2,1 × 0,6 м) встановлений металевий обеліск, зварений зі сталевого листа (висота 3 м), пофарбований у сріблястий колір, з лицьового боку якого розміщена металева дошка (0,3 × 0,3 м). Напис наразі відсутній.

Кенотаф з обеліском оточені низькою дерев'яною огорожею

Згідно Книги пам'яті України в селі відомо 405 прізвищ воїнів-земляків.

Джерела та література: Книга Пам'яті України. Полтавська область. – Т. 4. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 930–946; Опитування місцевих жителів; особистий огляд автора, 2018 р.

М. Г. Коваленко

230. Пам'ятник – погруддя Береговому Георгію Тимофійовичу (1921 – 1995) – льотчику-космонавту, двічі Герою Радянського Союзу (2011) (іст., монум. мист.)

Знаходиться у центрі села, по центру з боку лицевого фасаду Федорівської загальноосвітньої школи I – III ст. ім. Г. Т. Берегового.

Береговий Георгій Тимофійович (15.04.1921 р., с. Федорівка Карлівського району, Полтавщина – 30.06.1995, м. Москва). Уродженець с. Федорівки Георгій Береговий навчався у сільській школі, відвідував шкільний авіамодельний гурток. Успішно закінчивши курс навчання в Єнакієвському аероклубі, Георгій Тимофійович подав заявку до Ворошиловградського училища військових льотчиків імені Пролетаріату Донбасу.

Закінчивши Луганську «школу» військових льотчиків, він став учасником Другої світової війни. Льотчик, командир ланки, командир ескадрильї 90-го гвардійського штурмового авіаційного полку (4-а гвардійська штурмова авіаційна дивізія, 5-й штурмовий авіаційний корпус, 5-та повітряна армія, 2-й Український фронт). За роки війни зробив 186 бойових вильотів. За героїзм, мужність і відвагу, проявлені в льотних боях війни, 26 жовтня 1944 р. удостоєний звання Героя Радянського Союзу. Після завершення війни в 1948 р. закінчив вищі офіцерські курси і курси льотчиків-випробувачів.

У 1948–1964 рр. працював льотчиком-випробувачем. Освоїв десятки типів літаків. У 1956 р. закінчив Військово-повітряну академію (нині ім. Ю. А. Гагаріна). 14 квітня 1961 р. був удостоєний звання «заслужений льотчик-випробувач СРСР». У 1963 р. зарахований до загону радянських космонавтів (Група ВВС № 2 – додатковий набір). Пройшов повний курс підготовки до польотів на кораблях типу «Союз». 26–30 жовтня 1968 р. здійснив космічний політ на кораблі «Союз–3». У польоті була перша в історії спроба стиковки з безпілотним кораблем «Союз–2» в тіні Землі. Політ продовжувався 3 доби 22 год. 50 хв. 45 сек.

Після успішного польоту Г. Т. Береговому було присвоєне звання «Льотчик-космонавт СРСР» і вдруге – звання Героя Радянського Союзу. Пізніше він отримав звання Герой Соціалістичної Праці Народної Республіки Болгарія, а також був проголошений Почесним громадянином села Федорівки.

Нагороджений двома орденами Леніна, двома орденами Червоного Прапора, орденом Олександра Невського, орденом Богдана Хмельницького 3-го ступеня, двома орденами Червоної Зірки, двома орденами Вітчизняної війни 1-го ступеня, орденом «За службу Батьківщині у Збройних силах СРСР» 3-го ступеня, медалями.

Нагороджений золотою медаллю імені К. Е. Ціолковського АН СРСР, золотою медаллю імені Ю. О. Гагаріна (FAI), багатьма іноземними орденами і медалями. Почесний громадянин міст Луганська, Єнакієвого, Вінниці (Україна), Калуги (РФ), Плевена, Слівен (Болгарія).

У 1972–1987 рр. – начальник Центру підготовки космонавтів. У 1987 р. в званні генерал-лейтенанта пішов у відставку.

Депутат Верховної Ради СРСР 8–10-го скликань (1974–1989 рр.). Лауреат Державної премії СРСР (1981 р.). Вів значну громадську діяльність.

Помер 30 червня 1995 р. під час операції на серці. Похований у м. Москві.

Бюст установлений згідно з рішенням Кабінету Міністрів України № 178 від 9 березня 2011 р., з нагоди 90-річчя від дня народження двічі Героя Радянського Союзу Георгія Берегового.

Погруддя виконане в пісковику, тонованому під граніт, обличчя передане у фас, із незначним розворотом вліво (вис. 0,80 м). Встановлене на прямокутний у перетині високий постамент з сірого граніту (висота 2,15 × 0,40 × 0,40 м). З лицьового боку розміщена гранітна дошка (0,40 × 0,39 м) з написом: «Береговий Георгій Тимофійович [–] уродженець с. Федорівки [,] двічі Герой Радянського Союзу, льотчик-космонавт, громадський діяч 1921 – 1995».

Автор погруддя – відомий полтавський скульптор М. К. Посполітак. Архітектор – П. А. Чорноштан – кол. головний архітектор Карлівського району.

Занесений до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини Полтавської області за категорією об'єкт монументального мистецтва згідно Наказу управління культури № 159 від 15.05.2012 р.

Джерела та література: Ребров М. Ф. Советские космонавты / М. Ф. Ребров. – Изд. 2-е. – М., 1983; Хойнацька Л. М. Береговий Гергій Тимофійович / Л. М. Хойнацька // Енциклопедія історії України: у 10 т. / [редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.]; Ін-т істор. України НАН України. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. 1: А–В. – С. 225; Берег Вселенной / [под ред. Болтенко А. С.]. – К.: Феникс, 2014. – 256 с.; особистий огляд автора, опитування жителів села, 2020 р.

М. Г. Коваленко

231. Місце поховання жертв Голодомору 1932 – 1933 рр.

(1932–1933) **(іст.)**

Розташоване у центрі села, за парком ім. Г. Т. Берегового, на так званому Четвертому кладовищі. Цей некрополь діяв у 1925–1970 рр.,інколи на ньому й до сьогодні здійснюються захоронення. Площа кладовища 0,6 га, що знайшла відображення на топографічних картах сер. XIX – 3-ї чв. XX ст. На більшій частині місць захоронень влаштований стадіон, побудований у 1971 р.

У південній частині, з лівого боку від автодороги, що веде з Федорівки до с. Ланни, розташована ділянка, де захороняли жертв Голодомору. Ця частина кладовища не зберегла слідів могил на поверхні, наразі задернована.

Ніяких документальних даних про здійснення поховань жертв Голодомору 1932–1933 рр. не збереглося.

Потребує додаткового дослідження, увічнення та статусу пам'ятки.

Джерела: *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-40-66-А-г-1. – М 1: 10 000. – М., 1975; Усні свідчення жителів села, зокрема, гр. Н. М. Юхновської; особистий архів автора, дані зібрані 2014 р.

М. Г. Коваленко

232. Церква Благовіщення Пресвятої Богородиці (1828) (архіт., іст.)

Займає підвищення в глибині мисоподібного виступу плато правого високого берега р. Орчика у правобережній частині села, над місцем впадіння лівобережної притоки – р. Ланни.

Церква в ім'я Благовіщення Пресвятої Богородиці с. Федорівка Костянтиноградського повіту (колишній Карлівський район) була збудована 1828 р. коштом графині Марії Григорівни Розумовської та парафіян у стилістиці російського класицизму. Мурована, хрещата у плані, однобанна. Однак це не перший храм на цьому місці. Його попередником була дерев'яна Андріївська церква, що існувала до 1828 р. до закінчення будівництва мурованого храму.

Розробка середохрестя відсилає до римської барокової культової архітектури XVII–XVIII ст., що проявляється у дугоподібних в плані внутрішніх абрисах стовпів, акцентованих спареними доричними колонами. Тобто, у підкупольному просторі практично відсутні паруси, які є практично невід'ємною складовою хрестовокупольного храму. Така композиція і пропорції архітектурних елементів інтер'єру доволі рідкісні для Полтавщини і наближають Благовіщенсьу церкву, швидше, до місцевих церков-ротонд: Миколаївської у Диканьці і Хресторіздвяної у Вергунах. Бокові гілки храму перекриті коробчастими склепіннями. Центральний простір середохрестя перекритий напівсферичним куполом на циліндричному світловому барабані, в якому знаходиться вісім аркових вікон. Барабан має розвинутий карниз із великим виносом і відзначається декоративністю, зокрема, спареними тричетвертними колонами доричного ордеру. Усі чотири фасади були акцентовані чотириколонними доричними портиками скомпонованих попарно колон, що завершувалися трикутними фронтонами.

У 1878 р. із західного боку поряд із храмом завершено спорудження двохярусної дзвіниці, після чого її з'єднали з об'ємом церкви стилістично витриманою вставкою, для чого було розібрано західний портик. Усі фасади першого ярусу дзвіниці мають невисокі трикутні фронтони. Кути другого ярусу дзвіниці оформлені скосами, які утворюють так званий «восьмерик» і надають її стриманому силуету більш витончену пластику. Форма куполу дзвіниці восьмигранна, на відміну від напівсферичного куполу барабану. Оформлення інтер'єру олійним живописом створювало ілюзію кессонного куполу. На парусах були зображення євангелістів.

Освячення церкви відбулося 1 жовтня 1878 р. Стіни, виведені із цегли, спочатку були поштукатурені, але через деякий час тинькування почало руйнуватися. У зв'язку

з цим воно було збите, у стінах пробили штраби, в яких, щоб не змінювати пропорції храму, закріпили рейки. Після цього стіни та всі профілі оббили листовим залізом і пофарбували в білий колір. Поточний ремонт проводився один раз на п'ять років.

У сер. 1930-х рр. релігійна громада була знята з державного обліку, а споруда використовувалася як господарське приміщення.

У 1942 р. в приміщенні храму відновила діяльність релігійна громада. До 1962 р. церква використовувалася за своїм призначенням. У 1962 р. релігійна громада була знята з державної реєстрації і церкву почали використовувати для господарських потреб. Найбільшої шкоди споруді принесло влаштування у церкві 1976 р. складу мінеральних добрив. Довершила руйнування пожежа, що трапилась в результаті потрапляння блискавки.

Враховуючи унікальність споруди, Постановою Ради Міністрів УРСР від 06.09.1979 р. № 442 Благовіщенська церква була взята під охорону держави як пам'ятка республіканського значення. Охоронний № 1479.

У 1999 р. храм було передано в користування релігійної громади.

Взято на облік та під охорону держави постановою Ради Міністрів УРСР № 442 від 06.09.1979 р. та Наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 02.06.1999 р. № 128 за категорією пам'ятка архітектури національного значення. Охоронний номер № 1479.

Будівля знаходиться в аварійному стані, реставраційні роботи не ведуться. Громада Благовіщенської церкви зареєстрована 27.10.1994 за № 72. Питання реставрації будівлі церкви залишається відкритим.

Джерела та література: ЦДІАУ. – Ф. 1632. – Оп. 1. – Спр. 35. – Арк. 22; ДАПО. – Ф.Р.-4085. – Оп. 16. – Спр. 181. – Арк. 1-21, 24, 26, 29, 30; Спр. 205. – Арк. 2,3, 4, 6; Архів ПЄУ УПЦ МП; Клировая книжка, 1902. – С. 236; Справочная клировая книга, 1912. – С.105; В. О. Мокляк, В. А. Павленко, В. А. Пилипець, Т. П. Пустовіт. Федорівка с., Карлівський р-н. Православної Церкви (з 1990-х – УПЦ МП) громада. Благовіщенська церква; Полтавщина: енциклопедичний довідник / [за ред. А. В. Кудрицького]. – К.: «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1992. – С. 68; Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: каталог-справочник. – К.: Будівельник, 1985. – Т. 3. – С. 234.

В. А. Павленко, А. С. Ароян

Холодне Плесо с., Верхньоланнівський старостинський округ

233. Курганний могильник Барабашові Могили, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,3 км на північний захід від села, на плато правого берега р. Ланни, лівої притоки р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Був об'єктом топографічних обстежень з 2-ї пол. XIX ст., позначений на то-

пографічних мапах як два кургани, один із яких має позначку абсолютної висоти 74,5 саж. На картах видань 1980-х рр. тут зазначено курган з абсолютною висотою 156,4 м та власною назвою «кург. Барабашові Могили».

Обстежувався під час моніторингу пам'яток археології І. С. Мельниковою та

О. М. Ткаченком восени 2021 р.

Складається з чотирьох насипів. Їх висота 0,6–0,8 м, діаметри 15–25 м. Поверхня всіх курганів розорюється. Через один із них прокладена ґрунтова дорога та пролягає лісосмуга.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела: *топогр. карти:* Военно-топографическая карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; М-36-95. Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 79–80. – Рис. 153; 154; 267–270.

І. С. Мельникова, О. М. Ткаченко

234. Пам'ятний знак на честь лейтенанта Трофименка І. Д. (1943) **(іст.)**

На орних угіддях, за селом.

Встановлений у 1950-х рр. на честь 4-х воїнів Червоної Армії, які загинули 19 вересня 1943 р. при звільненні сіл Верхня Ланна та Холодне Плесо.

Прізвища відомі двох воїнів – рядовий Сидельник Микола Степанович, лейтенант Трофименко Іван Дмитрович. Місце, де загинув екіпаж танку, має назву Поле лейтенанта Трофименка І. Д.

Пам'ятний знак у вигляді металевої конструкції-«парусу» (1,21 × 0,81 м), на якій закріплено вгорі ліворуч зірку, а по центру – металокерамічне фото (0,18 × 0,16) та металеву дошку (0,20 × 0,20 м) з пам'ятним написом: «Поле лейтенанта И. Д. Трофименко».

Пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела: ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 62. – Арк. 22; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 62 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак на честь лейтенанта Трофименка І. Д., Карлівський район, с. Холодне Плесо» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

В. А. Андрієць, А. М. Скирда

Чалівка с., Ланнівський старостинський округ

235. Курган, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – І тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 1,0 км на північний захід від села, на лівому березі струмка, лівої притоки р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Обстежувався Супруненком 1987 р.

Висота 0,5 м, діаметр 20 м. Поверхня розорюється.

Археологічні розкопки не проводилися.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 11. – Рис. 11; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 15. – Рис. 21.

О. Б. Супруненко

236. Могила воїна Червоної Армії (1943) (іст.)

Розташована у старій частині села, біля контори відділення Ланнівського цукрокомбінату.

Похований воїн із підрозділів 219-ї танкової бригади 1-го механізованого корпусу, який загинув 20 вересня 1943 р. при звільненні села від гітлерівських загарбників.

Прізвище воїна невідоме.

У 1950 р. на могилі (1,5 × 1,5 м) встановлений металевий обеліск (вис. 1,75 × 0,57 × 0,57 м) без написів на цегляному оштукатуреному цоколі (0,4 × 0,88 × 0,88 м).

Пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела: ЦАМО РФ. – Ф. 3423. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 1. – Отчетная карта боев за Новые Санжары 1-го Механиз. корпуса; ДАПО. – Ф.р – 1876. – Оп. 8. – Спр. 79. – Арк. 71; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 49 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила радянського воїна, с-ще Чалівка, центр» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

В. А. Андрієць

Педашка с., (зняте з обліку) Максимівський старостинський округ

237. Братська могила воїнів Червоної Армії (1941) (іст.)

Західна частина колишнього с. Педашка (зняте з обліку у 1988 р.), у лісі.

Поховано 20 воїнів із частин та підрозділів 304-ї стрілецької дивізії, які загинули в оборонних боях за село з гітлерівськими загарбниками у вересні 1941 р.

У 1950 р. на могилі встановлено цегляний оштукатурений обеліск (0,9 × 0,5 м), в центрі якого закріплена металева дошка (0,30 × 0,26 м) з пам'ятним написом: «Вечная память неизвестным воинам павшим в боях за с. Педашка в сентябре 1941 г.».

Пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 52 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, колишнє с. Педашка» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

В. А. Андрієць

Мартинівська територіальна громада

Мартинівка с., центр громади

238. Олегова балка – ландшафтний заказник місцевого значення (природа)

Розташований на південно-східній околиці с. Мартинівки.

Знаходиться у віданні Мартинівської сільської територіальної громади.

Площа: 52,7 га.

Охороняється згідно з рішенням Полтавської обласної ради від 20.12.1993 р. «Про затвердження додаткового переліку заповідних територій та об'єктів області».

Обстежувався: Т. Л. Андрієнко, О. М. Байрак (1993 р.); Н. О. Смоляр, М. В. Слюсарем (2008 р.); Н. О. Смоляр (2013 р.); Н. О. Смоляр, С. К. Безуглим, О. О. Шиян, Л. В. Чеботарьовою (2015 р.).

Заповідний об'єкт створено з метою збереження унікальних ландшафтів розгалуженої балки із добре збереженою степовою рослинністю та багатою флорою, в складі якої наявні рідкісні види.

Територія заказника у ландшафтному відношенні репрезентує балкову систему з неглибоким, нешироким днищем та плескатими схилами, що розташована між сільськогосподарськими угіддями.

Рослинний покрив заказника характеризується різноманітною флорою і представлений угрупованнями лучного степу – злаковими та різнотрав'ям. На схилах південної експозиції збереглися ділянки із добре збереженою степовою рослинністю. Схили північної експозиції

частково заліснені та випасаються худобою. Домінуючими у складі рослинності є угруповання трьох видів ковили – волосистої, Лессінга, пірчастої (на ковиловому схилі, розташованому за поворотом балки), келерії гребінчастої, костриці валіської, пирію середнього. Угруповання ковил занесені до Зеленої книги України.

Основне флористичне ядро утворюють типові види різнотрав'я, характерні для лучного степу: шавлія дібровна та поникла, залізняк бульбистий і колючий, люцерна румунська, зіновать австрійська, астрагал еспарцетолистий, аспарагус багатолистий, вероніка австрійська, чистець трансільванський, різак звичайний, чебрець Маршаллів, подорожники степовий та ланцетовидний, молочай степовий, конюшин австрійської та гірської, вероніки сизої, спорадично – ахірофоруса плямистого та ін. На території об'єкту навесні виявлені численні популяції рідкісних весняних степових рослин: сону чорніючого, астрагалу пухнастоквіткового, волошки сумської, горицвітів весняного та волзького, гіацинтика блідого, ломиносу цілолистого, шавлії австрійської, гоніолімону татарського, громовика несправжньокрасильного (перше виявлене місцезнаходження на території Полтавській області) та ін. Спорадично по всій балці зустрічаються дзвоники сибірські, астрагал еспарцетовидний, зіновать австрійська, жабриця степова, миколайчики польові, дивина борошниста та ін. У знижених частинах схилів є угруповання справжніх лук, що утворені тонконогом лучним, грястицею лучною, лисохвостом лучним, гадючником звичайним, перстачем сріблястим, деревієм благородним, в'язілью барвистим.

Степи «Олегової балки» – еталонна репрезентативна ділянка лучного степу Лівобережного Придніпров'я, що вирізняється високою флористичною унікальністю. Флора заказника нараховує близько 450 видів.

Зустрічаються рослини, занесені до Червоної книги України: астрагал шерстистоквітковий, шафран сітчастий, сон чорніючий, ковили волосиста, Лессінга та пірчаста, горицвіти весняний і волзький. Зростають регіонально рідкісні види: азинеума сірувата, валеріана бульбиста, волошка сумська, гіацинтик блідий, гоніолімон татарський, гострокільник волосистий, громовик неспражньо-

красильний, ломиніс цілолистий, півники карликові, тринія Китайбеля, шавлія австрійська.

Серед представників фауни виявлені рідкісні тварини, занесені до Червоної книги України (махаон, подалірій), Червоного Європейського (сліпак звичайний, деркач) та регіонального списків (щеврик польовий, богомол звичайний).

Заказник виконує екологічні функції.

Джерела та література: НА ПКМВК. – Спр. 01-115. – Арк. 41, 42, 42 зв.; Спр. 01-116. – Арк. 73; Наукова характеристика ландшафтного заказника місцевого значення «Олегова балка» (Карлівський район, Полтавська область). – Рукопис, 1993. – 2 арк.; Байрак О. М., Стецюк Н. О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини. Полтава: Верстка, 2005. – С. 35, 36, 40, 38, 50, 90, 92, 96, 102, 105, 118, 131, 137, 143, 175, 180, 213, 214, 215, 226; Зелена книга України. – К.: Альтерпрес, 2009. – С. 193–195, 208–210, 213–214; Природно-заповідний фонд Полтавської області: реєстр-довідник / Н. О. Смоляр. – Полтава: ШвидкоДРУК, 2013. – С. 51; Регіональна екомережа Полтавщини. – Полтава: Верстка, 2010. – С. 112–113; Червона книга України. Рослинний світ. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 121, 244, 251, 257, 438, 552, 553, 566; Червона книга України. Тваринний світ. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 141, 142.

Н. О. Смоляр, О. О. Шиян, С. К. Безуглий

239. Курган I, бронзовий вік (II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться на північній околиці села, за 0,55 км на північ від кол. цукрового заводу.

За результатами топозйомки 1954 р. позначений на великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. як курган видовжених у широтному напрямку обрисів з відносною висотою 2,8 м. Обстежувався О. Б. Супруненком 2015 р. під час огляду ділянок, пов'язаних із приватизацією.

Займає вододільне плато р. Орчика і зволоженої балки Вовчої – лівобічної притоки-водозбору цієї ж річки, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота насипу 1,4 м, діаметр 25 ×37 м. Розташований у лісосмузі, насип більшою мірою задернований. Видовжена форма може бути наслідком вибирання ґрунту.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт за відрядження у травні 2015 р. // Робочий архів ЦОДПА. – 2 арк. *топогр. карта:* X-41-66-Г-в. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

О. Б. Супруненко

240. Курган II, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться біля північно-східної околиці села, над ставком у витоках балки Поподя (Вовчої) за 1,15 км на північний схід від кол. цукрового заводу.

За результатами топозйомки 1954 р. позначений на великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. як курган з відносною висотою 2,2 м. Обстежувався О. Б. Супруненком 2015 р. під час огляду ділянок, пов'язаних із приватизацією.

Займає мисоподібний виступ тераси правого берега балки Поподя (Вовчої) – лівобічної притоки-водозбору р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра, за 0,13 км на північ від берега ставка.

Висота насипу – понад 1 м, діаметр – 35 м. Задернований.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт за відрядження у травні 2015 р. // Робочий архів ЦОДПА. – 2 арк. *топогр. карта:* X-41-66-Г-в. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

О. Б. Супруненко

241. Курган III, бронзовий вік (2-га пол. III – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,8 км на південний захід від околиці села, за 2,25 км на південний захід від кол. цукрового заводу.

За результатами топозйомки 1954 р. позначений на великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. як курган з абсолютною висотою 142,5 м відносною висотою 1,2 м. Обстежувався О. Б. Супруненком 2015 р. під час огляду ділянок, пов'язаних із приватизацією.

Займає вершину вододільного підвищення балок Скотової та Вовчої – лівобічних приток-водозборів р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота насипу – 0,6 м, діаметр – близько 28 м. Розорюється. Розташований між приватизованими ділянками працівників соціальної сфери.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт за відрядження у травні 2015 р. // Робочий архів ЦОДПА. – 2 арк. *топогр. карта:* Х-41-66-Г-в. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

О. Б. Супруненко

242. Курган IV, бронзовий вік (2-га пол. III – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,7 км на південь від околиці села, за 1,75 км на південь – південний захід від кол. цукрового заводу.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст., де нанесено групу з двох курганів. За результатами топозйомки 1954 р. позначений на великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. як тригопункт з абсолютною висотою 145,9 м. Обстежувався О. Б. Супруненком 2015 р. під час огляду ділянок, пов'язаних із приватизацією.

Займає вершину вододільного підвищення балок Скотової, Бублейки та Вовчої – лівобічних приток-водозборів р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота знівельованого й обораного насипу – 0,4 м, діаметр – близько 20 м. Помітні рештки задернування. Тріангуляційний знак знищений.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт за відрядження у травні 2015 р. // Робочий архів ЦОДПА. – 2 арк. *топогр. карта:* Х-41-66-Г-в. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

О. Б. Супруненко

243. Курган V, рештки майдану, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (2-га пол. IV – I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)

Знаходяться за 2,4 км на північ від околиці села, за 3,2 км в тому ж напрямку від кол. цукрового заводу.

Відомі за результатами топозйомки 1954 р. На великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. позначений як курган з відносною висотою 1,1 м. Обстежувався О. Б. Супруненком 2015 р. під час огляду ділянок, пов'язаних із приватизацією.

Зведений на вершині вододільного підвищення балки Вовчої – лівобічного водозбору р. Орчика і власне лівого високого берега цієї річки, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра. Розташований за 50 м на північ від лісосмуги.

Висота 0,8 м, діаметр – 30 м. Оборюється, вершина задернована, з поодиноким деревом. Рештки майдану помітні за космічним фотознімком безпосередньо на північ від насипу кургану, вирізняючись на ріллі плямою більш світлого ґрунту, розтягнутою більше ніж 150 × 220 м. Візуально вони в рельєфі не помітні.

Об'єкти археологічно не досліджувалися.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт за відрядження у травні 2015 р. // Робочий архів ЦОДПА. – 2 арк. *топогр. карта:* Х-41-66-Г-в. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

О. Б. Супруненко

244. Курган VI, бронзовий вік (2-га пол. III – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 2,0 км на північ від північно-східної околиці села. Зведений на плато лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Оглядався І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р. під час моніторингових обстежень стану збереження об'єктів археології Карлівщини.

Висота 1,0 м, діаметр 30 м.

Оборюється, через вершину пролягає стара ґрунтова дорога (сс. Білухівка – Мартинівка).

Археологічно не досліджувався.

Джерело: Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 48. – Рис. 78; 79; 144.,

І. О. Курницька

245. Курган VII, бронзовий вік (2-га пол. III – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,7 км на північ від північно-східної околиці села. Зведений

на плато лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Оглядався І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р. під моніторингових обстежень стану збереження об'єктів археології мікрорегіону.

Висота 0,4 м, діаметр 15 м. Поверхня насипу розорюється.

Археологічно не досліджувався.

Джерело: Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 49. – Рис. 78; 79; 145.

О. М. Ткаченко

246. Майдан, енеоліт – ранній залізний вік та козацький час (2-га пол. IV – I тис. до н. е.; XVII ст.) **(археол.)**

Знаходяться за 2,5 км на північ – північний захід від околиці села, на плато лівого високого берега р. Орчика правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Відомий за результатами топозйомок з сер. XIX ст. На «триверстових» картах позначено два кургани, один з яких із абсолютною висотою 74,0 саж. За результатами топозйомки 1954 р. знайшов відображення на картах як два розташованих поруч кургани, більший з геодезичним знаком, абсолютною висотою 154,3 м та відносною висотою 3,0 м, менший – з висотою 2,2 м. Між ними позначено серпоподібну яму від вибирання ґрунту глибиною 2,0 м. На великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. позначений як курган із тріангуляційним знаком, абсолютною висотою 154,3 м та відносною висотою 3 м.

Обстежувався О. М. Ткаченком та І. С. Мельниковою у 2021 р.

Висота кільцевого валу 1,2 м, розміри майдану – 110 × 80 м. Насип видовжений по вісі схід – захід. Оборюється, вершина задернована (60 × 30 м). По центру знаходиться яма завглибшки близько 3 м, діаметром 15 м.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губернии. – Масштаб 3 вер. в дюйме. Губ. Полтавской. Исправл. по рекогносц. 1869 г. – СПб.: Воен.-топограф. Депо, 1863–1878. – Атлас. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-Г-в. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 49. – Рис. 78; 79; 146–147.

І. С. Мельникова

247. Братська могила воїнів Червоної Армії (1943). Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (1956, 2000) **(іст.)**

Знаходиться у центрі села.

Поховано 20 воїнів із підрозділів 227-го стрілецького полку 183-ї стрілецької дивізії, 532-го стрілецького, 286-го артилерійського полків 111-ї стрілецької дивізії, 288-го гвардійського стрілецького полку 94-ї гвардійської стрілецької дивізії, 9-го танкового полку 19-ї механізова-

ної бригади, які загинули 18 – 19 вересня 1943 р. під час звільнення сіл Халтурине та Майське від гітлерівських загарбників.

Прізвища відомі 12 воїнів.

У 1956 р. на могилі (2,5 × 2,5 м) споруджено пам'ятник – залізобетонну скульптуру воїна (вис. 2,2 м) на цегляному, обкладеному плиткою постаменті (вис. 4,5 м). У центрі постаменту – дві дошки з білого мармуру (0,4 × 0,6 м, 0,88 × 0,60 м) з пам'ятним написом: «Мешканці селища Халтуріно, які загинули під час Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 р.р.» та прізвищами 56 загиблих воїнів земляків, внизу металева дошка (0,50 × 0,66 м) з пам'ятним написом: «Вічна слава героям, що загинули в боях за свободу і незалежність нашої Батьківщини». На зворотній стороні постаменту розміщена металева дошка (0,88 × 0,60 м) з пам'ятним написом: «Тут захоронені воїни Радянської Армії які загинули під час визволення території цукрокомбінату імені Ст. Халтуріна у вересні 1943 р. лейтенант Коржук В. О. лейтенант Сорока А. Я. рядовий Бекбулатов Н. старшина Єрьомін О. В. ст. сержант Ільїн П. І. рядовий Кобе Г. А. рядовий Рахманов К. мол. сержант Сазанов І. П. рядовий Самохін К. Х. рядовий Шинкаренко Е. Ф. рядовий Тітов О. О. та 8 невідомих бійців Радянської Армії».

У 1990-ті рр. металева дошка зі зворотної сторони пам'ятного знаку зникла.

У 2000 р. проведена реконструкція – постамент обкладено новою плиткою чорного та бежевого кольорів, скульптура воїна тонована під бронзу і відновлена металева дошка (0,88 × 0,60 м) з пам'ятним написом: «Тут захоронені воїни Радянської Армії, які загинули під час визволення території цукрокомбінату ім. Ст. Халтуріна у вересні 1943 р. л-т. Сорока Л. Я. л-т. Коржук В. О. ст. с-т. Ільїн П. І. м. с-т. Сазонов І. П. с-на Єрьомін О. В. ряд. Копе Г. А. ряд Порошін М. М. ряд. Рахматов К. ряд. Самохін К. Х. ряд. Тітов О. О. ряд. Шинкаренко Є. Ф. та 8 невідомих бійців Радянської Армії».

Згідно з Книгою пам'яті України в селі відомо 134 прізвища воїнів-земляків.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. за категорією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела та література: ЦАМО РФ. – Ф. 111 сд. – Оп. 2. – Спр. 11. – Арк. 1; Ф. 1433. – Оп. 1. – Спр. 68. – Арк. 18; Ф. 1433. – Оп. 2. – Спр. 24. – Арк. 42; Ф. 288 гв. сп. – Оп. 318984. – Спр. 1. – Арк. 11; ДАПО. – Ф.р-1876. – Оп. 8. – Спр. 79. – Арк. 9; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 8 від 22.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., с-ще Халтурине» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Книга Пам'яті України. Полтавська область. – Т. 4. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 946–952.

В. А. Андрієць, І. О. Федорченко

248. Братські (2) могили партизан (1943) (іст.)

Розташовані в центральній частині сільського кладовища.

У двох могилах поховані партизани – працівники Халтуринського цукрового заводу – С. І. Голодов, Г. Кілавішвілі, І. Сухов, І. С. Іванов.

На цукрозаводі виникла партизанська група на чолі з головним інженером С. І. Голодовим, яка допомагала партизанам Зіньківського району цукром. Узимку 1943 р. всі були заарештовані гітлерівцями і вивезені до с. Варварівки. Не

отримавши свідчень, їх розстріляли, не дозволивши поховати.

Вночі теплотехнік заводу І. С. Іванов разом із дружиною С. І. Голодова вивезли тіла розстріляних і поховали на кладовищі с. Халтурине. На другий день був розстріляний і сам І. С. Іванов.

У 1960-х рр. партизани були перепоховані. На могилі Іванова І. С. та Голодова С. І. був встановлений металевий обеліск (вис.1,4 м) з пам'ятним написом: «Вічна пам'ять Іванову Івану Сергійовичу та Голодову Семену Івановичу». На могилі Кілашвілі Г. та Сухова І. встановлений металевий хрест (вис. 1,2 м) без написів.

У 2000-х рр. на обох могилах (1,8 × 1,0 м) патріотів були встановлені стели з полірованого сірого граніту (1,0 × 0,5 × 0,04 м), закріплені на гранітних постаментах (0,2 × 0,6 м), та покладені квітниці з граніту (1,0 × 0,5 м). На чільних сторонах стел вміщені пам'ятні написи: «Кілашвілі Георгій Сухов Іван Вічна слава героям, що загинули в боях за свободу нашої Батьківщини у 1943 році», «Іванов Іван Голодов Семен Вічна слава героям, що загинули в боях за свободу нашої Батьківщини у 1943 році».

Пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 31 від 27.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могили (Сухова Івана та Кілашвілі Георгія) часів Великої Вітчизняної війни, с-ще Халтурине, цвинтар» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 32 від 27.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила підпільників І. С. Іванова та С. І. Голодова, с-ще Халтурине, сільський цвинтар» // Там само; Книга скорботи України. Полтавська область. – Т. 3. – Полтава: Полтавський літератор, 2005. – С. 253–255.

Г. П. Дрешпан

249. Будинок Мартинівської загальноосвітньої школи I – III ступенів (1966), в якій навчався Барвін Д. В. (2000 – 2009) (іст.)

Знаходиться у центральній частині селища за адресою: вулиця Богдана Хмельницького, 14.

Збудований у 1966 р., триповерховий, цегляний, Г-подібний у плані, дах під шифером. Загальна площа – 3796 кв. м.

У цій школі з 2000 по 2009 рр. навчався учасник АТО Барвін Дмитро Володимирович (14.09.1993, с. Халтурине Карлівського району Полтавської обл. – 16.02.2015, загинув м. Дебальцеве Донецької обл., похова-

ний 9.04.2015 с. Мартинівка Полтавського району Полтавської обл.) (див. ст. № 250).

У вересні 2015 р. в пам'ять про Барвіна Д. В. було встановлено меморіальну дошку (0,44 × 0,61 м) з полірованого сірого граніту з портретним зображенням Героя і пам'ятним написом: «В цій школі навчався солдат Барвін Дмитро Володимирович який загинув під час виконання бойового завдання в зоні АТО 14.09.1993 – 16.02.2015 Герої навіки в наших серцях».

Пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Література: Ревегук В. Полтавці – поборники державної незалежності України / В. Ревегук. – Полтава: Полтавський літератор, 2015. – С. 292; Стецюк С. Йому б ще жити та жити / С. Стецюк // Життя і слово. – 2015. – № 31–32 (12557–12558). – 17 квітня. – С. 5; Корнеєва В. Світлій пам'яті старшого солдата «Барвуші» / В. Корнеєва // Зоря Полтавщини. – 2015. – № 83–84 (22613–22614). – 23 червня. – С. 3.

Л. А. Головко

250. Могила Барвіна Дмитра Володимировича (2015) (іст.)

Знаходиться у південно-західній, новій частині кладовища.

Похований ***Барвін Дмитро Володимирович*** (14.09.1993, с. Халтурине Карлівського району Полтавської обл. – 16.02.2015, загинув м. Дебальцеве Донецької обл., похований 9.04.2015 с. Мартинівка Полтавського району Полтавської обл.) – старший солдат, водій 1-го батальйону 101-ї окремої бригади охорони Генерального штабу Збройних Сил України, учасник Антитерористичної операції на Сході України.

У 2000–2009 рр. навчався у Халтуринській ЗОШ І-ІІІ ступенів, а з 2009 – у Карлівському ПТУ № 50, де отримав професії електрозварювальника та водія. У 2013 р. був призваний на строкову службу до Збройних Сил України. Після закінчення строкової служби перейшов на службу за контрактом. Службу проходив у 101-й окремій бригаді охорони Генерального штабу Збройних сил України (в/ч А 0139, м. Київ).

З серпня 2014 р. перебував у зоні проведення Антитерористичної операції.

16 лютого 2015 р., за два дні до виведення військ із м. Дебальцеве, коли місто було майже оточене і за нього почались запеклі бої, звідти під обстрілами виїздила колона з 6-ти вантажівок, на двох з яких було 40 поранених військових. Цю колону супроводжував БТР, водієм якого й був Барвін Д. В. БТР підірвався на протитанковій фугасній міні і спалахнув. Екіпаж загинув у палаючій машині. З усієї колони живими залишились одиниці.

Після ідентифікації за ДНК останків, Барвін Д. В. був похований у рідному селі.

Указом Президента України № 282/2015 від 23 травня 2015 р. за особисту мужність і високий професіоналізм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність військовій присязі, нагороджений орденом «За мужність» ІІІ ступеня (посмертно).

Рішенням Президії Полтавської обласної ради VII скликання від 4 березня 2016 р. на визнання вагомих особистих заслуг перед Полтавщиною та Україною, за зразкове виконання військового та громадянського обов'язку, мужність і героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету та тери-

торіальної цілісності України занесений до Книги Пошани Полтавської обласної ради (посмертно).

У 2016 р. на могилі встановлена вертикальна стела (1,8 × 0,8 м) з полірованого сірого граніту на гранітному постаменті (0,4 × 0,9 × 0,3 м). На могилу покладена гранітна квітниця (1,50 × 0,77 м). На чільній стороні стели розміщено фотозображення Героя у повний зріст. На звороті – фото біля кулемета та на фоні БТРа. На постаменті розміщено пам'ятні написи. На чільній стороні: «Барвін Дмитро Володимирович 14.09.1993 – 16.02.2015». На зворотній: «Лишив усе, щасливі дні і мрії Життя дало тобі так мало літ І замість юності, кохання і надії Дало в дарунок цей граніт».

Література: Ревегук В. Полтавці – поборники державної незалежності України / В. Ревегук. – Полтава: Полтавський літератор, 2015. – С. 292; Стецюк С. Йому б ще жити та жити / С. Стецюк // Життя і слово. – 2015. – № 31–32 (12557–12558). – 17 квітня. – С. 5; Корнеєва В. Світлій пам'яті старшого солдата «Барвуші» / В. Корнеєва // Зоря Полтавщини. – 2015. – № 83–84 (22613–22614). – 23 червня. – С. 3; Полтавська обласна рада. Розпорядження Голови обласної ради від 15.03.2016 № 46 «Про занесення до Книги Пошани Полтавської обласної ради» // Зоря Полтавщини. – 2016. – № 48–49 (22779–22780). – 5 квітня. – С. 2; Дмитра Барвіна нагороджено посмертно орденом «За мужність» // Життя і слово. – 2015. – № 43–44 (12569–12570). – 29 травня. – С. 2; Герої пішли на небо нескореними // Життя і слово. – 2020. – № 41–42 (13117–13118). – 4 вересня. – С. 1–2; До Книги Пошани посмертно // Життя і слово. – 2016. – № 33–34 (12663–12664). – 22 квітня. – С. 1.

О. С. Лимар

Білухівка с., Мартинівська громада

251. Селище І, черняхівська культура (2-га чв. І тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,45 км на захід – північний захід від села.

Обстежувалося О. Б. Супруненком 1986 р., стан збереження засвідчений оглядом 2020 р.

Займає розораний і доволі пологий схил розлогого мису першої надзаплавної тераси правого берега р. Орчик (рр. Орчик–Оріль – Дніпро) висотою 1,0–1,8 м над рівнем заплави. Територія селища видовжена у меридіональному напрямку на 120–130 м вздовж русла річки. Знахідки виявлені у надсхиловій смузі завширшки 55–60 м. Площа поселення становить 0,7 га й є рештками висілку з більш значного селища, розташованого, напевне, на лівобережній сільській території, що на сьогодні забудована.

Знахідки представлені переважно уламками гончарного сироглиняного посуду з шерехатою й лискованою поверхнями, поодинокими фрагментами ліпного посуду та північнопричорноморських амфор. З-поміж підйомних матеріалів у 2020 р. трапився уламок великої посудини – піфоса. За посередніми даними, з селища походять знахідки двох срібних римських денаріїв, карбованих за імператорів Траяна (53–117 рр. н. е.) і Коммода (161–192 рр. н. е.), один із яких свого часу пропонувався Карлівському міському історико-краєзнавчому музею.

Колекція знахідок з обстежень 1986 р. зберігається у Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського, окремі предмети – у Карлівському історико-краєзнавчому музеї.

Селище не шурфувалося. На сьогодні його територія всуціль побита мародерськими ямками металодетекторників.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. / Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 1986/84; НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 49–50. – Арк. 86. – Рис. 51; Супруненко А. Б. Работы в Нижнем Поворсклье и Поорелье / А. Б. Супруненко // АО 1986 г.: ежегодн. – М.: Наука, 1988. – С. 337; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 9. – Рис. 5; Обломский А. М. Днепровское Лесостепное Левобережье в позднеримское и гуннское время (середина III – первая половина V в. н. э.) / А. М. Обломский; РАН, Ин-т археол. – М.: Наука, 2003. – 255 с. – (Раннеславянский мир,

вып. 5). – С. 124–125; Абашина Н. С., Магомедов Б. В., Рейда Р. М. Пам'ятки черняхівської культури Полтавської області / Н. С. Абашина, Б. В. Магомедов, Р. М. Рейда; НАНУ, Ін-т археол. – К., 2019. – С. 45.

О. Б. Супруненко

252. Селище II, черняхівська культура (2-га чв. I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться в умовно центральній частині села, за 0,45–0,50 км на північний захід від приміщення школи, а фактично, на північно-західній околиці населеного пункту.

Оглянуте О. Б. Супруненком 2015 р.

На розораних пологих схилах мису першої надзаплавної тераси лівого берега р. Орчик (рр. Орчик – Оріль – Дніпро) висотою 1,3–2,4 м над рівнем заплави, з північного та південно-західного боків, навпроти селища черняхівської культури I вздовж русла річки у неширокій схиловій смузі (40–50 м) трапляються уламки сироглиняної гончарної кераміки 2-ї чв. I тис. н. е. та північнопричорноморських амфор пізньоримського часу. Площа поселення точно не визначена, хоча орієнтовно може становити близько 2,5 га. Об'єкт є рештками селища, що може простягатися й нижче за течією річки. Його територія частково забудована чи зайнята присадибними ділянками.

Звідси походять не тільки керамічні матеріали, а й уламки і цілі бронзові фібули, знахідки срібних та бронзових римських монет, котрі оглянути у місцевих збирачів не було змоги.

Селище не шурфувалося. Потребує додаткових обстежень.

Література: Супруненко А. Б. Работы в Нижнем Поворсклье и Поорелье. – С. 337; обстеження автора 2015 р.

О. Б. Супруненко

253. Курганний могильник I, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,4–0,8 км на південний схід від південної околиці села, на схилі 3-ї тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Обстежувався під час моніторингу стану збереження об'єктів археології І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Могильник складається з п'яти насипів, що розташовані ланцюжком, зорієнтованим по лінії північний захід – південний схід, загальною протяжністю 0,4 км.

Висота насипів – 0,5–1,1 м, їх діаметри – 20–35 м. Кургани розорюються. Північно-західна частина одного з них знаходиться у лісосмузі.

Археологічно не досліджувалися.

Джерело: Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 32. – Рис. 78; 79; 81–87.

І. О. Курницька

254. Курганний могильник II, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 2,0 км на південний схід від східної околиці села, за 4,4 км на захід – північний захід від с. Вакулихи.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. За результатами топозйомки 1954 р. кургани позначені на великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. як група з 3-х насипів, в т. ч. з відносними висотами 1,6 і 2,0 м. Обстежувався О. Б. Супруненком та І. М. Гавриленком у 1986 р., а також за моніторингу стану збереження об'єктів археології в 2021 р.

Могильник складається з 3-х курганів, що розташовані «трикутником» на відстані в 50–70 м. Займають західний край вододільного підвищення 3-ї тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота насипів – 0,2–1,0 м, їх діаметри – 20–30 м. Кургани розорюються, пошкоджені розгортанням ґрунту у 1-й пол. 1960-х рр. З південного боку від них помітні дві плями розораних материкових викидів від вже давно знищених маленьких курганів.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 50. – Рис. 89; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-Г-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района… – С. 9, 47. – Рис. 4; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ… – Арк. 32–33. – Рис. 78; 79; 88.

О. Б. Супруненко

255. Курганний могильник III, енеоліт – ранній залізний вік

(2-га пол. IV – I тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 1,2–1,4 км на схід – південний схід від північно-східної околиці села, за 0,8 км на захід від с. Знаменки та за 0,8–1,2 км на південь від с. Вільховатки (Нововільховатки).

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст., де позначено групу з 6-ти курганів. За результатами топозйомки 1954 р. кургани вказані на великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. як група з 4-х насипів, з відносними висотами від 1,0 до 1,6 м. Обстежувалися О. Б. Супруненком та І. М. Гавриленком 1986 р., а також за моніторингу стану збереження об'єктів археології І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Могильник складається з 5-ти помітних та 5-ти зовсім невеликих, висотою до 0,3 м (краще розпізнаних на супутниковому фотознімку), курганів, що розташовані ланцюжком, зорієнтованим по лінії північ – північний захід – південь – південний схід протяжністю 0,55 км. Займають верхню частину схилу мису третьої тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра, утвореного впадінням Вакулихської балки.

Висота насипів – 0,2–1,0 м, їх діаметри – 14–25 м. Кургани розорюються, пошкоджені розгортанням ґрунту у 1-й пол. 1960-х рр.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 55. – Рис. 103; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-Г-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района… – С. 9, 47. – Рис. 4; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ… – Арк. 33–34. – Рис. 78; 79; 89–93.

О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

256. Курганний могильник IV, енеоліт – ранній залізний вік

(2-га пол. IV – I тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться на території західної частини села.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст., на яких позначений один курган. Обстежувався за моніторингу стану збереження об'єктів археології І. С. Мельниковою та О. М. Ткаченком 2021 р.

Складається з 2-х курганів, що знаходяться на присадибних ділянках, неподалік один від одного. Займають частину схилу мису лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота насипів – 0,5–1,0 м, їх діаметри – 15–20 м. Кургани розорюються.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела: *топогр. карта:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській

та Мартинівській ОТГ... – Арк. 34. – Рис. 78; 79; 94.

І. С. Мельникова

257. Курганний могильник V, майдан, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,4 км на південь від села на плато лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра, на південь від балки Баби.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст., на яких позначений один курган. Він же вказаний на великомасштабних картах як курган з відносною висотою 1,2 м та абсолютною висотою 151, 5 м. На мапах видання 1980-х рр. тут значиться пункт з геодезичним знаком і абсолютною висотою 149,8 м.

Складається з двох курганів та одного майдану. Кургани розорюються, їх висота 0,5–0,6 м, діаметри 15–16 м. Майдан, задернований та порослий деревами, знаходиться у лісосмузі. Висота кільцевого валу складає 0,8 м, діаметр 30 м, глибина ями в центрі 1 м. На північний схід від майдану знаходиться бурт. Його висота 0,8 м, діаметр 20 м. Він частково розорюється, через нього пролягає польова дорога.

За переказами місцевих жителів, зокрема пенсіонерів, колишнього агронома колгоспу В. І. Ляпоти та краєзнавця В. С. Безпалько, саме в цій місцевості, на підвищенні було виорано частину відомої половецької стели. За їх повідомленням, і до сьогодні в селі існує таке спостереження-переказ: «Якщо дме вітер від Баби, то на дощ». Відзначимо також, що за 0,3 км південніше могильника знаходиться позначена на Військово-топографічній карті Полтавської губернії «Балка Баба». Цілком можливо, що назва балки походить саме від колишнього місцезнаходження Білухівської стели.

Зберігається скульптура, разом із уламком ліпної посудини та кістками зі зрубного поховання, в фондах Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського (ПКМВК 17794–17796; А 1970–1972). А згідно акту на вступ цих експонатів за № 2809 від 18.11.1961 р. всі ці речі були знайдені 1960 р. на розораному кургані.

За нашими обстеження, а також за картографічними матеріалами та супутниковими фотознімками, інших курганних насипів на цьому місці не виявлено, тому можна вважати, що саме на одному з цих курганів і стояла в давнину половецька стела.

Джерела та література: *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-Г-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 50. – Табл. 12: 6; Памятники материальной культуры древней и средневековой Полтавщины: каталог выставки / ПОУК; ПКМ; [сост. кат.: Гороховский Е. Л., Кулатова И. Н., Луговая Л. Н., Моргунов Ю. Ю., Супруненко А. Б.; редкол.: Онипко М. Д., Кулатова И. Н., Супруненко А. Б.]. – Полтава, 1985. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 9–10. – Рис. 7; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 34–35. – Рис. 78; 79; 95–98.

І. О. Курницька, О. М. Ткаченко

258. Курганний могильник VI, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 2,0 км на північний захід від села на плато правого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Відомий за картографічними матеріалами сер. XX ст. і позначений на великомасштабних картах як курган з відносною висотою 1,2 м та абсолютною висотою 151,5 м. На мапах видання 1980-х рр. тут вказано пункт із геодезичним знаком та абсолютною висотою 149,8 м.

Складається з шести курганів, що розорюються.

Висота насипів – 0,3–0,6 м, діаметри – 10–20 м.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела: *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-Г-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 35–36. – Рис. 78; 79; 99-103.

І. О. Курницька

259. Курган I, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,7 км на північний схід від східної околиці села, за 0,8 км на південний захід від с. Вільховатка (Нововільховатка), за 0,55 км на північний захід від автодороги до останнього населеного пункту.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. За результатами топозйомки 1954 р. позначений на великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. як насип з відносною висотою 1,0 м. Оглядався О. Б. Супруненком та І. М. Гавриленком у 1986 р., а також за моніторингу стану збереження об'єктів археології 2021 р.

Займає вершину мису 2-ї тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра, утвореного впадінням Вакулихської балки.

Висота – 0,4 м, діаметр – 25 м. Розорюється.

Археологічно не досліджувався.

Джерела та література: Картограф. мат-ли щоденника до звіту: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. // НА ЦОДПА. – Ф. е. – До спр. 50. – 14 арк.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-Г-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 50.

О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

260. Курган II, бронзовий – ранній залізний вік (II – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться у центральній частині села, за 0,5 км на південний захід від шкільного приміщення, західніше кладовища, на присадибній ділянці.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. За результатами топозйомки 1954 р. позначений на великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. як великий насип з відносною висотою 4 м. Рештки оглянуті О. Б. Супруненком та І. М. Гавриленком 1986 р., проте не знайшли відображення у звітних матеріалах. Моніторингові обстеження здійснені 2021 р. І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком.

Займав край мисоподібного вигину 2-ї тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

На час останніх обстежень висота кургану становила 2,0 м, діаметр 40 м. Поверхня розорювалася.

Курган археологічно не досліджувалися і містить поховальні та інші комплекси ряду епох.

Джерела: Картограф. мат-ли щоденника до звіту: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. // НА ЦОДПА. – Ф. е. – До спр. 50; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-Г-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 36. – Рис. 78; 79; 105.

І. О. Курницька, О. Б. Супруненко

261. Курган III, бронзовий – ранній залізний вік (II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться на південній околиці села, за 75 м на південь від вул. Першотравневої.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. На великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. позначений як насип з відносною висотою 2,0 м. Рештки оглянуті О. Б. Супруненком та І. М. Гавриленком 1986 р., проте не знайшли відображення у звітних матеріалах.

Займає підвищення над вигином 2-ї тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра. Пошкоджений вибиранням ґрунту.

Зберігся останець висотою 0,5 м з діаметром 32 м, що розорюється під городи.

Рештки кургану археологічно не досліджувалися, хоча мають зберігати в масиві та основі чимало захоронень.

Джерела: Картограф. мат-ли щоденника до звіту: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. // НА ЦОДПА. – Ф. е. – До спр. 50.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-Г-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

О. Б. Супруненко

262. Курган IV (археол.)

Знаходиться на південно-західній околиці села, на території кладовища, за 0,32 км на північний захід від автодороги до с. Варварівки.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст., де позначений як могильник із двох курганів. За результатами топозйомки 1954 р. на мапах вказується як насип з відносною висотою 1,0 м на краю старого колгоспного саду. Оглядався О. Б. Супруненком та І. М. Гавриленком 1986 р., хоча не знайшов відображення у звітних матеріалах. Стан збереження засвідчений 2021 р. моніторинговими обстеженнями І. О. Курницької та О. М. Ткаченка.

Займає мисоподібний уступ в основі підвищення 2-ї тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Курган має висоту 2,0 м і діаметр 25 м, задернований.

Пошкоджений влаштуванням сучасних поховань. Археологічно не досліджувався.

Джерела: Картограф. мат-ли щоденника до звіту: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г.; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-Г-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 36. – Рис. 78; 79; 106.

І. О. Курницька, О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

263. Курган V, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,1 км на північний захід від західної околиці села.

Відомий за картографічними матеріалами 3-ї чв. XX ст. як насип з відносною висотою 2,0 м. Оглянутий О. Б. Супруненком та І. М. Гавриленком 1986 р., помічений і за моніторингових обстежень І. С. Мельникової та О. М. Ткаченка в 2021 р.

Займає виразний округлий мис правого корінного берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра, утворений впадінням зволоженої Ямної балки.

Зберігся на висоту 1,0 м при діаметрі 30 м. Розорюється.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Картограф. мат-ли щоденника до звіту: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт

о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. // НАЦОДПА. – Ф. е. – Доспр. 50; *топогр. карти:* Х-41-66-Г-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Сост. по карте М 1: 50 000 см, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 36–37. – Рис. 78; 79; 107.

І. С. Мельникова, О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

264. Курган VI, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 2,5 км на захід від західної околиці села.

Оглянутий під час моніторингових обстежень І. С. Мельникової та О. М. Ткаченка в 2020 р.

Розташований на плато правого корінного берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра, між балками.

Висота 0,5 м при діаметрі 15 м. Поверхня розорюється.

Археологічно не досліджувався.

Джерело: Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 37. – Рис. 78; 79; 106.

І. С. Мельникова

265. Курган VII, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,3 км на північний захід від околиці села, за 1,6 км на північ від мосту через р. Орчик.

Оглянутий під час моніторингових обстежень І. С. Мельникової та О. М. Ткаченка в 2021 р.

Займає округлий мис правого корінного берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра, утворений впадінням Ямної балки.

Зберігся на висоту 0,7 м при діаметрі 18 м. Розорюється.

Археологічно не досліджувався.

Джерело: Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 37. – Рис. 78; 79; 109.

О. М. Ткаченко

266. Курган VIII, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,5 км на північ від околиці села.

Відомий за картографічними матеріалами 2-ї пол. XIX ст. На картах 3-ї чв. XX ст. позначений як курган з відносною висотою 1,5 м. Оглянутий під час моніторингових обстежень І. С. Мельникової та О. М. Ткаченка в 2021 р.

Розташований на мису правого корінного берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра, утворений впадінням Ямної балки.

Висота насипу 2,0 м при діаметрі 20 м. Задернований, на вершині помітні сліди від зруйнованого тригопункту.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; Х-41-66-Г-а. – М 1: 25 000. – М.: ГУГК, 1965; М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000 см. – Сост. по карте М 1: 50 000, созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. –

Изд. 1991 г.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 37–38. – Рис. 78; 79; 110–111.

О. М. Ткаченко

267. Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1943). Пам'ятний знак воїнам – землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (1956; 1982; 2000) (іст.)

Розташований у центрі села, біля приміщення школи.

Поховано 3 воїни із частин і підрозділів 89-ї гвардійської стрілецької дивізії, які загинули 19 вересня 1943 р. під час звільнення села від гітлерівців.

Прізвища невідомі.

У 1956 р. на могилі встановлена залізобетонна скульптура воїна (2,5 × 0,9 × 0,45 м) на цегляному оштукатуреному постаменті (4,0 × 1,5 × 1,5 м).

У 1990, 2000 рр. відбулася реконструкція. На могилі воїнів була встановлена брила необробленого сірого граніту (1,87 × 1,50 м). На відстані 4,0 м від неї – залізобетонна скульптура жінки (вис. 4,2 м) на цегляному оштукатуреному постаменті (1,60 × 1,22 м). Перед нею розміщена бетонна плита (0,58 × 1,20 м), на якій закріплена металева дошка (0,3 х 1,0 м) з пам'ятним написом: «Вічна пам'ять і слава воїнам, односельчанам, що полягли в боях за свободу і незалежність радянської Батьківщини». За скульптурою встановлена горизонтальна цегляна оштукатурена стела (1,33 × 10,20 м) декорована бутовим каменем, в центрі якої напис: «1941 – 1945» і розміщені 10 пластикових дошок (1,10 × 0,44 м) з прізвищами 167 полеглих воїнів-земляків. По обидва боки від стели – дві металеві дошки (0,9 × 0,9 м) з пам'ятним написом: «Подвиг ваш безсмертний слава про Вас вічна», «Не схиливши голову перед ворогом вони ввійшли в безсмертя».

Скульптор – В. Ю. Латиш.

Згідно з Книгою Пам'яті України відомо 175 прізвищ воїнів-земляків. Серед загиблих земляків – Герой Радянського Союзу М. П. Кучеренко (1907 – 30.03.1945).

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. за категорією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела та література: ЦАМО РФ. – Ф. 33. – Оп. 11458. – Спр. 868; Спр. 659. – Арк. 104; ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8 – Спр. 62. – Арк. 22; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 9 від 24.06.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка «Меморіальний комплекс: братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., с. Білухівка»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., с. Білухівка» // Там само; Книга пам'яті України. – Т. 4. Полтавська обл.: Диканський район, Зіньківський район, Карлівський район / [гол. ред. кол.: І. О. Герасимов та ін.; обл. ред. кол.: П. Г. Шемет та ін.]. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 799–806.

В. А. Андрієць

268. Братська могила учасників подій, пов'язаних з протистоянням у боротьбі за незалежність України поч. XX ст. (1919) (іст.)

Знаходиться на північ від села, за 2 км, біля Ямної балки, на схилі високого берега р. Орчика, у лісосмузі.

Поховано сім латиських стрільців, які у 1919 р. прибули до села для організації хлібозаготівель. Загинули у бою з антибільшовицьким повстанським формуванням Нестора Махна.

Згідно з рішенням виконкому Білухівської сільської ради № 6 від 29 квітня 1955 р. на могилі, на насипному кургані (1,0 × 3,0 × 3,0 м), встановлено металевий обеліск із зіркою (1,2 × 0,4 × 0,4 м) з пам'ятним написом: «Тут поховано 7 латишських стрільців загинули в 1919 році». Навколо металева огорожа.

У 1987 р. проведена реконструкція – встановлено металевий обеліск (1,7 × 0,5 × 0,5 м) без зірки та написів. Огорожа демонтована.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. за категорією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела: Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.1853.-2.16.7 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 36 від 27.06.2013 р.; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Братська могила учасників встановлення Радянської Влади, край яру, біля села Білухівка»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила учасників встановлення Радянської Влади, край яру, біля села Білухівка» // Там само.

В. А. Андрієць

269. Будинок школи, в якій навчався Кучеренко М. П. (1907 – 1945) (1976) (іст.)

На будинку Білухівської гімназії, по вул. Кучеренка, 2б.

Кучеренко Микола Пантелеймонович (1907, с. Білухівка Карлівського району Полтавської обл. – 30.03.1945, м. Вроцлав, Польща, похований м. Полтава, біля Меморіалу Солдатської Слави) – Герой Радянського Союзу, учасник Другої світової війни 1939 – 1945 рр.

Закінчив Білухівську неповну середню школу 1918 р. Брав активну участь у проведенні колективізації на селі. 1929 р. призваний до Червоної Армії. У 1932 р. закінчив Одеське піхотне училище і продовжував службу. З 1941 р. на фронтах Другої світової війни. У 1942 р. закінчив військову академію ім. М. В. Фрунзе. Воював на Південно-Західному та 1-му Українському фронтах.

У січні 1943 р. М. П. Кучеренко був призначений командиром 302-ї стрілецької дивізії, яка в той час вела бої за звільнення Донбасу, а восени взяла участь у визволенні Києва.

Форсувавши р. Дніпро, дивізія одержала наказ продовжувати наступ на м. Тернопіль. Ворог зосередився на західній околиці міста і потрібно було перекрити йому шлях до відступу. У вирішальні моменти бою М. П. Кучеренко очолив групу бійців і завдав несподіваного удару з флангу. Після вуличних боїв війська 60-ї Армії розгромили оточений ворожий гарнізон і 16 квітня 1944 р. повністю оволоділи обласним центром Тернопіль.

Наказом по 1-му Українському фронту від 16 грудня 1944 р. за уміле керівництво військами й особисту мужність, проявлену при звільненні м. Тернопіль, М. П. Кучеренко був нагороджений орденом Червоного Прапора, а 302-й стрілецькій дивізії присвоєно почесне звання «Тернопільська».

302-а стрілецька Тернопільська Червонопрапорна дивізія під командуванням гвардії полковника М. П. Кучеренка першою вступила в бій за м. Краків. Передові загони форсували р. Ніда і захопили плацдарм на її західному березі. Розвиваючи наступ, у ніч на 19.01.1945 р., при взаємодії з частинами 4-го гвардійського танкового корпусу, дивізія оволоділа цим великим промисловим центром Польщі. У Краківській операції бійці дивізії М. П. Кучеренка завдали ворогу великих втрат. Було взято в полон більше 200 солдатів ворожої армії, убито й поранено понад 200 гітлерівців, захоплено значні трофеї.

У боях на р. Одер під м. Вроцлав 30 березня 1945 р. від вибуху ворожого снаряду загинув гвардії полковник М. П. Кучеренко разом зі своїм сином – ад'ютантом, лейтенантом М. М. Кучеренком.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 6 квітня 1945 р. за уміле керівництво військами і проявлені при цьому особисту мужність і відвагу командиру 302-ї Тернопільської Червонопрапорної дивізії 15-го стрілецького корпусу гвардії полковнику М. П. Кучеренку посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Також він був нагороджений орденом Леніна, трьома орденами Червоного Прапора, орденом Вітчизняної війни I ступеня, орденом Суворова II ступеня і медалями.

Меморіальна дошка встановлена згідно з Постановою бюро Полтавського обкому КП України та виконкому обласної ради від 14 березня 1975 р. за № 20.

У 1976 р. на будинку Білухівської школи було встановлено дошку з сірого граніту (1,9 × 0,6 м) з портретним зображенням Героя і пам'ятним написом: «У Білухівській школі навчався Герой Радянського Союзу полковник Кучеренко Микола Пантелеймонович. Загинув в боях за Батьківщину в роки Великої Вітчизняної війни 30 березня 1945 р.».

Дошка виготовлена Полтавськими художньо-виробничими майстернями.

Пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела: ЦАМО РФ. – Ф. 33. – Оп. 682524. – Арк. 478; Оп. 686043. – Арк. 104; Ф. 33. – Оп. 686044. – Арк. 3819; Оп. 686046. – Арк. 39; ГАРФ. – Ф. Р7523. – Оп. 4. – Арк. 300; За мужність і відвагу. – Харків: Прапор, 1972. – С. 164–166; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 35 від 27.06.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка обстеження

об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак (меморіальна дошка) на честь Героя Радянського Союзу М. П. Кучеренка, приміщення ЗОШ, с. Білухівка»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак (меморіальна дошка) на честь Героя Радянського Союзу М. П. Кучеренка, приміщення ЗОШ, с. Білухівка» // Там само.

В. А. Андрієць

270. Місця поховання жертв Голодомору 1932 – 1933 рр. (іст.)

Розташовані у старій частині сільського кладовища.

У невідомій кількості братських і одиночних могил поховані жителі села, які стали жертвами Голодомору 1932 – 1933 рр. Згідно з «Національною книгою пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні» встановлено загиблих 104 особи. Прізвища відомі 85 осіб.

Пам'ятний знак на місці поховань не встановлено.

Джерела та література: НА ПКМВК. – Спр. 09-953; Національна Книга Пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Полтавська область / [упоряд. О. А. Білоусько, Ю. М. Варченко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Оріяна, 2008. – С. 232.

В. А. Андрієць

271. Могили (2) воїнів Червоної Армії (1943) (іст.)

Знаходяться у центральній частині кладовища.

Поховані воїни із частин і підрозділів 89-ї гвардійської стрілецької дивізії, які загинули 19 вересня 1943 р. при звільненні села від гітлерівських загарбників. Прізвища невідомі.

Згідно з рішенням виконкому Білухівської сільської ради № 6 від 29 квітня 1955 р. на могилах встановлені металеві обеліски із зіркою (1,7 × 0,4 × 0,4 м) без написів. На одній із могил покладена металева квітниця (1,5 × 1,4 м).

У наш час відсутні зірки на обелісках.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 165 від 23.04.1984 р. за категорією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела: ЦАМО РФ. – Ф. 1252. – Оп. 1. – Спр. 24. – Арк. 18-19; Ф. 1252. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 61; ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 62. – Арк. 22; Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.-1853-2.16.7 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 28 від 27.06.2013 р.; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Могила невідомого радянського воїна. с. Білухівка, цвинтар»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила невідомого радянського воїна. с. Білухівка, цвинтар» // Там само.

В. А. Андрієць

272. Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр. (2006) (іст.)

Знаходиться у центрі села, біля приміщення школи.

Установлений у 2006 р. згідно з рішенням Білухівської сільської ради в пам'ять про жителів села, які стали жертвами Голодомору 1932 – 1933 рр.

Згідно з «Національною книгою пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні» у с. Білухівці загинуло 104 особи. Прізвища встановлені 85 осіб.

Пам'ятний знак у вигляді дерев'яного хреста (3,10 × 1,34 м) з пластиковою дошкою (1,2 × 1,0 м) із пам'ятним написом: «Жертвам Голодомору. Ще й досі блукають їх душі, мов тіні, і хліба шукають по всій Україні». Основа хреста обкладена бутовим каменем.

Пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 47 від 29.06.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору в Україні 1932 – 1933 р., с. Білухівка, центр»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору в Україні 1932 – 1933 р., с. Білухівка, центр» // Там само; Національна Книга Пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Полтавська область / [упоряд. О. А. Білоусько, Ю. М. Варченко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Оріяна, 2008. – С. 232 – 233.

В. А. Андрієць, Т. І. Голуб

Вакулиха с., Мартинівська громада

273. Курган (археол.)

Знаходиться за 2,7 км на північний захід – захід від села, за 1,25 км на південний захід від кол. селища відділку радгоспу ім. Петровського.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. За результатами топозйомки 1954 р. позначений на великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. як нівельоване підвищення з абсолютною висотою 168,1 м. Обстежувався О. Б. Супруненком 2015 р. під час огляду ділянок, пов'язаних із приватизацією.

Займає вершину пануючого підвищення 3-ї тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота насипу – 0,4 м, діаметр – 22 м. Розорюється.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт за відрядження у травні 2015 р. // Робочий архів ЦОДПА. – 2 арк. *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-Г-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

О. Б. Супруненко

Варварівка с., Мартинівська громада

274. Капусник – ботанічний заказник місцевого значення (природа)

Розташований в околицях с. Варварівки.

Перебуває у віданні Державного підприємства «Новосанжарський лісгосп», Карлівське лісництво, кв. 1–7.

Обстежувався: Т. Л. Андрієнко, О. М. Байрак (1994 р.); С. К. Безуглим, С. В. Кротенком (2000–2001 рр.); Н. О. Стецюк, М. В. Слюсарем (2008 р.); С. К. Безуглим (2012 р.); О. В. Халимон, Л. В. Чеботарьовою (2016 р.).

Охороняється згідно з рішенням Полтавської обласної ради від 14.01. 2002 р. «Про затвердження додаткового переліку заповідних територій та об'єктів області».

Площа: 301,0 га.

Заповідний об'єкт створено з метою збереження лісового масиву на терасі р. Орчик з угрупованнями ясенево-кленово-дубових лісів та різноманітною фауною і флорою.

Територія заказника репрезентує природний лісовий комплекс. У лісовому масиві у фітоценотичному відношенні переважають угруповання кленово-липово-дубових лісів. Їх структура та флористичний склад є типовими для байрачних лісів на півдні Лівобережного Лісостепу.

Деревостани формують дуб звичайний, липа серцелиста, поодиноко липа широколиста, клен гостролистий, клен польовий, в'яз гладкий, берест, груша звичайна, яблуня лісова. У підліску домінують ліщина звичайна, бруслини бородавчаста та європейська, бузина чорна, терен колючий, значна участь клена татарського – середземноморського виду, особливо на галявинах і узліссях. Травостої мають мозаїчний характер. Домінантами частіше виступають зірочник ланцетовидний, яглиця звичайна, подекуди – конвалія звичайна. Основне флористичне ядро утворене типовими неморальними видами: купиною багатоквітковою, медункою темною, копитняком європейським, просянкою розлогою, регнерією собачою, куцоніжкою лісовою, розхідником шорстким, перлівкою пониклою, тонконогом дібровним, дзвониками кропиволистими та ін. Подекуди значна участь кропиви дводомної, підмаренника прибережного, чистотілу великого. Навесні суцільний покрив утворюють лісові ефемероїди – ряст ущільнений, проліска сибірська, анемона жовтецева, пшінка весняна, зірочки жовті та ін. Флора нараховує близько 350 видів.

Із рідкісних видів рослин, включених до регіонального списку, зростають конвалія звичайна, проліска сибірська.

З фонових видів тварин зустрічаються: підсрібник Пандора, галатея, лисиця звичайна, борсук, заєць сірий, білка звичайна, сліпак звичайний, кабан дикий, козуля європейська. З рідкісних видів на території заказника відмічені: подалірій,

махаон, лелека чорний, шуліка чорний, журавель сірий, голуб-синяк, сорокопуд сірий, вухань звичайний, горностай, видра річкова, занесені до Червоної книги України; з регіональнорідкісних видів мешкають: боривітер звичайний, кібчик, куріпка сіра, слуква, дупель, дрізд-омелюх, кропивник, вівчарик весняний, мухоловка мала, чиж, часничниця звичайна. На території заповідного об'єкту виявлені рідкісні для Полтавщини метелики: пістрянка мінлива, голуб'янки горохова та коридон.

Територія заказника виконує екологічні і природоохоронні функції.

Джерела та література: НА ПКМВК. – Спр. П. 01–116. – Арк. 89; Спр. П. 02–195. – Арк. 81 зв., 82; Орлова Л. Д., Пугинська С. В., Орлова Н. О. Рідкісні та зникаючі рослини Варварівського лісу Карлівського району Полтавщини / Л. Д. Орлова, С. В. Пугинська, Н. О. Орлова // Проблеми відтворення та охорони біорізноманіття України: мат-ли Всеукр. студ. наук.-практ. конф., присвяч. 115-річчю М. І. Гавриленка. – Полтава: ПДПУ, 2004. – С. 216–219; Природно-заповідний фонд Полтавської області: реєстр-довідник / Н. О. Смоляр. – Полтава: ШвидкоДРУК, 2013. – С. 51; Червона книга України. Тваринний світ / [під заг. ред. І. А. Акімова]. – К.: Глобалконсалтинг, 2009 – С. 141, 142, 405, 419, 442, 462, 477, 502, 539, 543.

Н. О. Смоляр, С. Л. Кигим

275. Місцезнаходження I, пізній бронзовий та ранній залізний віки (3-тя чв. II тис. до н. е., 1-ша пол. I тис. н. е.) (археол.)

Знаходиться за 7,1 км на північ від шосе Р-11 «Полтава – Красноград», за 0,86 км на південний захід від околиці с. Варварівки, поза межами населених пунктів.

Оглянуте О. Б. Супруненком 2015 р. під час обстежень з інвентаризації об'єктів археологічної культурної спадщини.

Знаходиться на похилому, спадаючому до надзаплави мису другої тераси лівого берега р. Орчик (рр. Орчик – Оріль – Дніпро), заввишки 1,5–3,5 м, на північ від неглибокого кар'єру, біля адміністративної межі з Попівським старостатом, справа (із західного боку) від польової дороги, що пролягає вздовж краю тераси в бік Попівки.

Відріг мису розорюється. Його площа – близько 1,2 га, видовжена майже в меридіональному напрямку.

У неширокій смузі вздовж схилу (5–8 м) впродовж майже 100 м зустрічалися окремі фрагменти ліпного посуду бережнівсько-маївської зрубної культури, в тому числі кілька уламків банкових посудин із наколами під вінцем та реберчастої з трикутниковим орнаментом, нанесеним відбитками шнурового штампу. У північній частині, край пониження мису, виявлені фрагменти гончарних сироглиняного глека й рожевоглиняної тонкостінної миски середньосарматського часу, а також частини ручки і денця невеликого біконічного фасетованого черняхівського глека кін. IV ст. н. е.

У стінках наявних промоїн та плантажного оборювання країв ділянки слідів культурних нашарувань не виявлено. Шурфування не проводилося.

Зважаючи на знахідки, місцезнаходження може бути залишками різночасових короткотривалих стійбищ степових кочівників-скотарів як доби пізнього бронзового віку, так і аланів II ст. та пізніх сарматів IV ст. н. е.

Джерело: Супруненко О. Б. Звіт за розвідки та експертизи на території Полтавської області 2015 р. / Супруненко О. Б.; ДП «НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 2015/2. – Арк. 6.

О. Б. Супруненко

276. Місцезнаходження II, доба фінальної бронзи (ост. чв. II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,56 км на північ – північний схід від північної околиці села, поза межами населених пунктів.

Оглянуте О. Б. Супруненком 2015 р. під час обстежень з інвентаризації об'єктів археологічної культурної спадщини.

Знаходиться на похилому невеликому мису 1-ї тераси правого берега р. Орчик (рр. Орчик – Оріль – Дніпро), заввишки 1,5–2,0 м, правобіч від гирла безіменного струмка – правої притоки річки, на схід

від польової дороги вздовж схилу високого берега.

Відріг мису розорюється. Його площа – близько 0,6 га, видовжена в широтному напрямку.

У надсхиловій смузі (10 м) впродовж майже 50 м виявлені окремі фрагменти ліпних посудин постзрубного часу з манжетоподібним потовщенням вінця, а також кілька уламків банкових із добре загладженою поверхнею. Шурфування не проводилося.

З огляду на знахідки, місцезнаходження може бути залишками короткотривалого стійбища степових кочівників-скотарів фінальної доби пізнього бронзового віку.

Джерело: Супруненко О. Б. Звіт за розвідки та експертизи на території Полтавської області 2015 р. / Супруненко О. Б.; ДП «НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 2015/2. – Арк. 6.

О. Б. Супруненко

277. Могильник ґрунтовий, черняхівська культура

(2-га чв. І тис. н. е.) **(археол.)**

Знаходиться на північно-західній околиці села, за 0,4–0,6 км, у сучасних межах населеного пункту.

Оглядався Г. О. Сидоренко в 1960-х рр., О. Б. Супруненком 1986 р.

Знаходиться край решток кар'єру старого цегельного заводу, на схилі високої тераси правого берега р. Орчик (рр. Орчик – Оріль – Дніпро), заввишки 6,5–8,5 м, на північ від осунутої заглибини від вибирання суглинку.

Схил поряд на сьогодні частково розорюється. Площа, зайнята захороненнями, не визначена.

У кін. 60-х рр. XX ст., в кар'єрі, ближче до схилу, виявлені два поховання, в інвентарі яких знаходилася бронзова воїнська фібула (втрачена) та фрагменти кераміки. У місцевому громадському музеї зберігалися дві гончарні посудини, що походили з цих зруйнованих поховальних комплексів. Одне із захоронень було вигорнуте екскаватором з глибини 1,2 м від рівня денної поверхні. Повідомлялося також, що одна з посудин надійшла до Полтавського краєзнавчого музею, хоча це не відповідає дійсності. Сіролисована мисочка закритого типу з могильника наразі експонується у Карлівському історико-краєзнавчому музеї (інв. № 1019, ст. № 1537). За свідченнями місцевих жителів, 1985 р. на схилі поряд із колишнім кар'єром знайдена майже ціла світлоглиняна північнопричорноморська амфора, що була відвезена до м. Харкова.

Вірогідно, значна частина могильника знищена діяльністю кар'єру у 3-й чв. XX ст. Проте, вздовж схилу, вище залишків полишеної заглибини від видобування суглинку, імовірна наявність збережених до сьогодні ґрунтових поховань IV – поч. V ст. н. е.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 51–52. – Рис. 92; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-б. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 10; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 39. – Рис. 78; 79; 112–114.

О. Б. Супруненко

278. Курганний могильник І, енеоліт – ранній залізний вік

(IV – І тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 0,95 км на північний захід – північ від північно-західної околиці села, над коліном р. Орчика.

Один курган відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. Три кургани позначені на великомасштабній карті 3-ї чв. XX ст. з відносними висотами 1,4 та 2,6 м поряд із тригопунктом із абсолютною висотою 152,4 м. Комплекс оглядався в ході розвідок 1986 р. О. Б. Супруненка та І. М. Гавриленка й моніторингових обстежень І. О. Курницької та О. М. Ткаченка 2020 р.

Могильник влаштований на мисоподібному краї плато правого корінного бе-

рега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

За обстеженнями 2020 р. візуально добре простежувався майдан та два кургани. Майдан знаходиться у північній частині могильника. Має форму кільцевого останця висотою 1,3 м та діаметром 40 м, що поступово понижується до 0,3 м у північно–західній частині. З цього ж боку знаходяться два паралельні вуси, витягнуті по лінії південний схід – північний захід. Їх висота 0,5–0,6 м, розміри 15 × 30 м. Висота двох курганів – 0,4 і 1,5 м, діаметри – 15–20 м. Поряд наявні близько десятка невиразних розораних підвищень, що добре помітні на супутникових фотознімках 2019 р., найвіродініше, решток невеликих курганів. Усі насипи розорюються, тригопункт відсутній.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 51–52. – Рис. 92; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-б. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 10. – Рис. 9: 18–20; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 39. – Рис. 78; 79; 112–114.

О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

279. Курганний могильник II, середній бронзовий вік (2-га чв. II тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,9 км на північний схід від північної околиці села, на північний захід від автодороги на с. Білухівку, навпроти місця розташування кол. с. Весняки (Весняне) (об'єднане з с. Варварівкою).

Відомий за картографічними матеріалами 3-ї чв. XX ст. як насип з відносною висотою 1,0 м. Обстежувався у ході розвідок О. Б. Супруненка та І. М. Гавриленка 1986 р., оглядався за моніторингових обстежень 2015 р.

Скупчення з 5-ти курганоподібних підвищень влаштоване на пологому схилі високого лівого берега р. Орчика (16–20 м над рівнем заплави), правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра. Ці насипи мають видовжену в широтному напрямку форму, розташовані ланцюжком з північного заходу на південний схід.

Висота – 0,2–0,4 м, їх розміри – від 10 × 17 до 15 × 26 м. Насипи частково пошкоджені при будівництві полотна автодороги. Дуже розорані. На поверхні знайдений уламок стінки ліпного горщика бабинської культури з валиковим орнаментом та домішками крупного піску в тісті щільної маси.

Археологічно не досліджувалися.

Невеликий курганний могильник може бути рештками некрополя носіїв бабинської культури, місцезнаходження кераміки яких виявлені й у межах села.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 55–56. – Рис. 102; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 10. – Рис. 6; *топогр. карта:* X-41-66-Г-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; обстеження автора 2015 р.

О. Б. Супруненко

280. Курганний могильник III, епоха енеоліт – бронзовий вік, золотоординський час (2-га пол. IV – II тис. до н. е.; кін. XIII – XIV ст.) (археол.)

Знаходиться у південній частині села, між вул. Центральною і Затишною.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. За результатами топозйомки 1954 р. кургани позначені на

великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. як група з 4-х насипів із відносними висотами від 1,3 до 2,6 м. Оглядалися в ході розвідки 1986 р. О. Б. Супруненком та І. М. Гавриленком, проте не знайшли відображення у звітній документації через відсутність на той час картографічних основ для позначення. Обстежені під час моніторингу стану збереження об'єктів археології у 2015 та 2021 рр.

Могильник складається з 5-ти курганів, вишикуваних ланцюжком у меридіональному напрямку на 0,38 км вздовж підвищення мису 2-ї тераси (7–8 м над рівнем заплави) лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота – 0,4–1,5 м, діаметри – від 22 до 42 м. Кургани розорюються під городи чи розміщені на присадибних ділянках, частково пошкоджені вибиранням ґрунту. Є відомості про виявлення в 1970-х рр. у ще одному, наразі зруйнованому насипу зі складу могильника, безінвентарного впускного поховання з широтною орієнтацією (головою на захід), здійсненого у дощатому гробовищі на кшталт захоронень золотоординського часу. До речі, за переказами, котрі побутували в селі, з насипом більшого кургану пов'язувалося розміщення на вершині половецької стели – «кам'яної баби», котра «безслідно» зникла у 1920-ті рр.

Жоден із курганів археологічно не досліджувався.

Джерела: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 55–56; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-г. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; обстеження автора 2015 р.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 40. – Рис. 78; 79; 115–117.

О. Б. Супруненко

281. Курганний могильник IV, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 0,4 км на схід від північної околиці села, лівобіч обабіч автодороги до с. Білухівки, навпроти місця розташування кол. с. Весняки (Весняне).

Один курган відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. Позначений він і на великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. з відносною висотою 2,0 м. Оглядався в ході розвідок 1986 р. О. Б. Супруненка та І. М. Гавриленка й моніторингових обстежень 2015 р. Під час моніторингу 2021 р. виявлено ще один невеликий курган.

Насипи споруджені на уступі 2-ї тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Складається з двох насипів висотою 0,4–1,1 м, їх діаметр – 17–20 м. Кургани розорюються. На поверхні більшого трапилося кілька уламків стінок ліпного посуду ямної та зрубної культур.

Кургани археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 55–56. – Рис. 102; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-Г-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; М-36-95. – (Красноград). СССР. УССР Полтавская, Харьковская области. – М 1: 100 000. Сост. местн. на 1987 г. – Изд. 1991 г.; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского ра-

йона… – С. 10. – Рис. 6; обстеження О. Б. Супруненка 2015 р.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ… – Арк. 40–41. – Рис. 78; 79; 118–119.

О. Б. Супруненко, І. О. Курницька

282. Курганний могильник V, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 0,23 км на південний захід від південної околиці села, на краю мису 2-ї тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. За топозйомкою 1954 р. на великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. позначені два кургани, менший – овальної форми у лісосмузі, поруч із ямою глибиною 3 м, можливо, майдан, з наведенням двох значень відносних висот – 1,6 та 1,9 м. Обстежувалися 1986 р. О. Б. Супруненком та І. М. Гавриленком (як група курганів II), а також І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком в 2021 р.

Складається з 4-х насипів. Їх висота – 0,3–1,5 м, діаметри – 10-30 м. Два дуже розорані, вочевидь пошкоджені вибиранням ґрунту, один курган знаходиться у лісосмузі, задернований, поросл ий деревами, ще через один насип пролягає ґрунтова дорога.

Археологічно не досліджувалися.

Джерело та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 56. – Рис. 102; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-г. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района… – С. 10, 11, 51, 52. – Рис. 9, 10; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ… – Арк. 41–42. – Рис. 78; 79; 120–122.

О. Б. Супруненко

283. Курганний могильник VI, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 1,7 км на захід від села, біля ур. Капусник, за 0,67 км на північ – північний схід від курганного могильника VII, на краю плато правого корінного берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Три кургани відомі за картографічними матеріалами сер. XIX ст., один – з позначкою абсолютної висоти 75,9 саж. На великомасштабній карті 1965 р. позначений курган з відносною висотою 2,5 м.

Обстежувався О. Б. Супруненком 1986 р. (кургани №№ 7, 8 та 9 виділеної на той час групи курганів I). У 2020 р. оглядався І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком.

Складається з трьох курганів, що розорюються. Їх висота – 0,3–1,7 м, діаметри – 15–25 м.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 51–52. – Рис. 92; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-г. – М 1: 25 000. – М.: ГУГК, 1965; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района… – С. 10. – Рис. 9; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ… – Арк. 42. – Рис. 78; 79; 123.

О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

284. Курганний могильник VII, майдан, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е.; XVII ст.) **(археол.)**

Знаходиться за 1,5 км на захід від села, біля ур. Капусник на краю плато правого корінного берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Два кургани відомі за картографічними матеріалами з сер. XIX ст., позначені на великомасштабній карті 3-ї чв. XX ст. з відносними висотами 3,0 та 1,4 м, а також майдан із ямою в центрі глибиною 6 м. Два кургани комплексу виявлені в ході розвідок 1986 р. О. Б. Супруненка та І. М. Гавриленка: кургани №№ 1 та 2 у складі виділеної тоді групи І. У 2020 р. комплекс обстежувався І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком.

Складається з майдану та п'яти курганів. Майдан знаходиться в лісонасадженнях. Висота кільцевого валу 3 м, діаметр 60 м, яма в центрі збереглася на глибину до 5 м. Прохід шириною 10 м з північно-західного боку, «вуси» розташовані з північного.

Кургани розорюються, їх висота – 0,5–1,2 м, діаметри – 15–25 м.

Жоден з об'єктів археологічно не досліджувався.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 51–52. – Рис. 92; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-г. – М 1: 25 000. – М.: ГУГК, 1965; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська обл. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 10. – Рис. 9; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 42–43. – Рис. 78; 79; 124–130.

О. Б. Супруненко, О. М. Ткаченко

285. Курганний могильник VIII, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться 1,7–2,3 км на північний захід від села, за 1,5–2,3 км на північний схід від східної околиці с. Тарасівки, по обидва боки від автодороги до с. Шевченка.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. Шість курганів позначені на великомасштабній мапі 3-ї чв. XX ст. з відносними висотами 1,1–1,8 м, в т. ч. з двома насипами з абсолютними висотами 152,5 та 153,8 м. Комплекс оглядався в ході розвідок 1986 р. О. Б. Супруненка та І. М. Гавриленка й моніторингових обстежень І. С. Мельниковою та О. М. Ткаченком 2020 р

Могильник у складі 9-ти насипів споруджений на підвищенні плато правого корінного берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Між курганами наявні невиразні розорані підвищення, помітні на тлі ріллі, що також можуть бути рештками дуже розораних курганів. Висота насипів – 0,3–1,1 м, діаметри – 15–30 м. Усі кургани розорюються.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 51–52. – Рис. 92; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-б. – М

1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська обл.. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 10. – Рис. 9: 10–16; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 43–44. – Рис. 78; 79; 131–135.

О. Б. Супруненко

286. Курганний могильник IX, енеоліт – ранній залізний вік

(IV – I тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 1,5 км на захід від села, за 1,25 км на схід – південний схід від східної окраїни с. Тарасівки, справа від автодороги до с. Левенцівки, над давнім яром.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XX ст., зокрема, два кургани позначені на великомасштабній карті 3-ї чв. XX ст., один з відносною висотою 1,2 м. Комплекс оглядався в ході розвідок 1986 р. О. Б. Супруненка та І. М. Гавриленка й моніторингових обстежень 2021 р.

Могильник у складі 3-х насипів влаштований на підвищеному краї плато правого корінного берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Насипи вишикувані майже широтним ланцюжком протяжністю 0,14 км. Поряд наявні чотири невиразні розорані підвищення, що виглядають на тлі ріллі, як залишки розораних викидів невеликих зруйнованих курганів.

Висота насипів – 0,2–0,6 м, діаметри – 14–30 м. Всі кургани розорюються.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 51–52. – Рис. 92; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-б. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська обл. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 10. – Рис. 9: 7–9;

О. Б. Супруненко

287. Курган I, енеоліт – ранній залізний вік

(IV – I тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться біля північно-східної околиці села, за 0,3 км на схід.

Виявлений у ході розвідок 1986 р. О. Б. Супруненка та І. М. Гавриленка.

Споруджений на уступі 2-ї тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота – 0.35 м, діаметр – 25 м. Поверхня розорюється.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 56. – Рис. 102; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 10. – Рис. 6.

О. Б. Супруненко

288. Курган II, енеоліт – ранній залізний вік

(IV – I тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться зі східного боку обабіч центральної частини села, за 0,75 км на північний схід від приміщень школи та лікарні, на городах однієї із садиб.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. Позначений на великомасштабній карті 3-ї чв. XX ст. з відносною висотою 1,5 м. Оглядався в ході моніторингових обстежень 2015 р.

Насип споруджений на східному краю підвищення 2-ї тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота – 1,0 м, діаметр – 35 м. Розорюється під городи.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела: *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-55-В-г. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; обстеження автора 2015 р.

О. Б. Супруненко

289. Курган III, бронзовий вік

(кін. III – II тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 2,6 км на північ – північний захід від села, за 1,1 км на південний схід від околиці с. Володимирівки, безпосередньо правобіч від автодоро-

ги з м. Карлівки до с. Шевченка (наразі тут знаходиться нафтогазова компанія УКПНГ «Розпашнівка»).

Курган відомий за картографічними матеріалами 3-ї чв. XX ст. і позначений на великомасштабних мапах як насип із відносною висотою 1,4 м та абсолютною висотою 151,0 м. Врахований Г. О. Сидоренко та Д. Я. Телегіним з-поміж курганів в околицях с. Варварівки станом на 1982 р. Оглядався під час розвідки О. Б. Супруненка в 1986 і 2013 рр., а також І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком у 2020 р. За перших обстежень із підготовки «Зводу» був ситуаційно включений до складу групи І навпроти с. Варварівки.

Споруджений на невеликому, пануючому над околом, підвищенні вододільного плато рр. Сухого Тагамлика, правої притоки р. Тагамлика, лівої притоки р. Ворскли, та р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Насип має висоту 0,7 м, його діаметр – 32 м. Розорюються.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. – Арк. 51–52. – Рис. 92; Супруненко О. Б. Звіт про археологічні експертизи та розвідки на Полтавщині 2013 р. – Арк. 9; *топогр. карта:* X-41-66-В-б. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – С. 50; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 10, 51. – Рис. 9: гр. I: 17; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 44. – Рис. 78; 79; 136.

О. Б. Супруненко

290. Майдан I, скіфський та козацький часи (3-тя чв. I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)

Знаходиться за 0,28 км на схід – північний схід від села, лівобіч обабіч автодороги на с. Білухівку.

Відомий за картографічними матеріалами 3-ї чв. XX ст. як частина напівзруйнованого напівкільцевого насипу майдану з відносною висотою 1,7 м. Оглядався

в ході розвідок 1986 р. О. Б. Супруненка та І. М. Гавриленка (проте, не описаний у звітній документації), а також моніторингових обстежень 2015 р. та обстежень І. О. Курницької та О. М. Ткаченка 2021 р.

Останець займає уступ 2-ї тераси лівого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра. Зруйнований вибиранням ґрунту, зберігся сегмент – частина «дуги» від решток насипу висотою 0,8–1,6 м, довжиною понад 30 м, що був забур'янений. На 2021 р являв собою підгорнутий курганоподібний насип висотою 1,6 м та діаметром близько 30 м. Поверхня розорюється.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела: Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчёт о разведках в Нижнем Поворсклье и Поорелье в 1986 г. / Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. // НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 49–50. – Картосхеми до щоденника по с. Варварівці; *топогр. карта:* X-41-66-В-б. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; обстеження автора 2015 р.; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 45. – Рис. 78; 79; 137.

О. Б. Супруненко

291. Майдан II, скіфський та козацький часи (3-тя чв. I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)

Знаходиться за 1,25 км на північний схід від центральної частини села, за 0,25 км на захід від автодороги на с. Білухівку.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. Позначений на великомасштабній карті 3-ї чв. XX ст. з відносною висотою 1,5 м та абсолютною висотою 114,6 м як останець напівкільцевого за формою насипу майдану з проходом із

півночі. Оглядався в ході моніторингових обстежень 2015 р.

Рештки майдану займають уступ в основі лівого високого берега р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра. Зберігся розтягнутий насип як «серпоподібне» у плані заоране підвищення. За супутниковими фотознімками з північного боку кільцевого валу помітно прохід та два паралельні вуси, зорієнтовані по лінії північ – південь.

Висота – 0,6 м, розміри – 15 × 45 м. Археологічно не досліджувалися.

Джерела: *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губернии. – Масштаб 3 вер. в дюйме. Губ. Полтавской. Исправл. по рекогносц. 1869 г. – СПб.: Воен.-топограф. Депо, 1863–1878. – Атлас. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-В-г. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

І. С. Мельникова

292. Братська могила воїнів Червоної Армії (1943). Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (2000) (іст.)

Знаходиться у центрі села, в парку.

У братській могилі (1,8 × 2,2 м) поховано двох активістів: Головко Агафій Гаврилович (загинув 1922 р.) та Терещенко Микола Миколайович (загинув 1929 р.); трьох партизан та дев'ять воїнів Червоної Армії, які загинули при звільненні села від гітлерівців 22 вересня 1943 р.

У 1960-х рр. на могилі встановлено пам'ятний знак – залізобетонну скульптуру воїна (2,5 × 0,9 × 0,5 м) на цегляному оштукатуреному постаменті (4,0 × 1,5 × 1,5 м). Основою постаменту служить цегляний оштукатурений цоколь (0,4 × 2,2 × 2,2 м). На могилу покладена бетонна плита (1,2 × 0,9 м) з прізвищами загиблих та пам'ятним написом: «Вечная память героям, павшим в боях за освобождение и независимость нашей Родины».

Після реконструкції 2000 р. було встановлено 3 бетонні платформи у вигляді східців, на них розміщено залізобетонний постамент (3,97 × 1,50 × 1,50 м) округлої форми, декорований вгорі чотирма рельєфними гірляндами зі штампованими металевими зірками. На постаменті закріплено бетонну скульптуру солдата у касці та плащ-палатці (2,2 × 0,9 × 0,5 м). На могилу покладена бетонна плита (0,93 × 0,61 × 0,35 м) із закріпленою на ній металевою дошкою (0,9 × 0,6 м) з прізвищами загиблих, зображенням ордена Вітчизняної війни та пам'ятним написом: «Тут поховані: Головко Агафій Гаврилович 1898 р.н. загинув в 1922 р. в боротьбі з бандою Холод Іван Семенович 1917 р.н. – партизан, загинув 15.11.1941 р. Косяк Лазар Якимович 1910 р.н. – партизан, загинув 15.11.1941 р. Турлов Іван Якович 1903 р.н. – партизан, загинув 15.11.1941 р. Єгоркін Олексій Дмитрович – сержант, загинув 22.10.1943 р. Кизкін Баймурат 1903 р.н. – рядовий, загинув 16.09.1943 р. Коровін Іван Якович – рядовий, загинув 16.09.1943 р. Мазієв Антон Іванович – рядовий, загинув 19.09.1943 р. Неупокоєв Сидір Якович – рядовий 16.09.1943 р. Никонов Петро Якович – рядовий, помер від ран 31.11.1943 р. Поривкін Леонід Павлович – рядовий, загинув 22.09.1943 р. Рахматов Тоір – 1907 р.н. загинув 19.09.1943 р. Мацвей Михайло Володим. – 1908 р.н. рядовий, загинув 10.03.1943 р. Терещенко Микола Миколайович – 1905 р.н. загинув в 1929 р. на посту по охороні держ. майна».

З лицьового боку розміщено «вічний вогонь» – бетонний куб (0,77 × 0,77 м) з п'ятикутною зіркою.

З лівої та правої сторін від братської могили розміщені дві цегляні оштукатурені горизонтальні стели (2,2 × 5,0 × 0,4 м). На лівій написи – «Ніхто не забутий» вгорі,

а внизу «1941», на правій – «Ніщо не забуто» вгорі, а внизу «1945». На кожній стелі містяться по 5 бетонних дошок (1,0 × 0,5; 0,56 × 0,76 м) з прізвищами 183 загиблих воїнів-земляків та пам'ятними написами: «Вспомним всех поименно, горем вспомним своим, это нужно не мертвым, это нужно живым», «Вічна слава героям, що загинули в боях за Батьківщину».

Згідно з Книгою пам'яті України відомо 436 прізвищ воїнів-земляків, загиблих на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. за категорією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела та література: ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 62. – Арк. 22; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 10 від 24.06.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила активістів, партизанів та радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., с. Варварівка, центр села, парк»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила активістів, партизанів та радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., с. Варварівка, центр села, парк» // Там само; Книга пам'яті України. – Т. 4. Полтавська обл.: Диканський район, Зіньківський район, Карлівський район / [гол. ред. кол.: І. О. Герасимов та ін.; обл. ред. кол.: П. Г. Шемет та ін.]. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 809–827.

В. А. Андрієць

293. Будинок школи, в якій навчалися Родинка С. Л. та Михайленко А. Г. (1984; 2014) (іст.)

Меморіальні дошки розміщені на будинку Варварівського НВК, за адресою: Шкільна площа, 6.

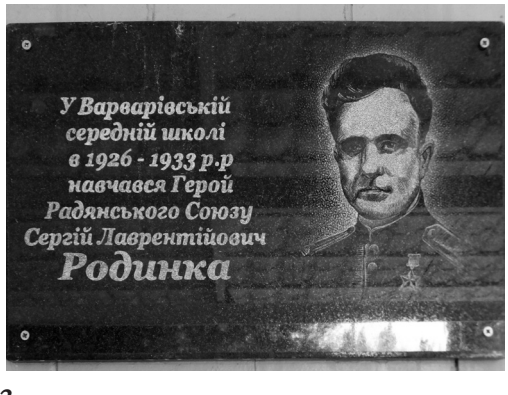

Родинка Сергій Лаврентійович (25.09.1916, с. Варварівка Карлівського району Полтавської обл. – 25.04.1977, м. Москва) – Герой Радянського Союзу.

У 1926–1933 рр. навчався у Варварівській неповній середній школі. У 1934 р. закінчив Красноградський сільськогосподарський технікум, працював агрономом у колгоспі. У 1938 р. призваний до Червоної армії, у 1941 р. закінчив Єйське військове авіаційне училище. Воював на Південно-Західному та 3-у Українському фронтах.

На фронтах Другої світової війни з жовтня 1942 р. Командир ескадрильї 93-го гвардійського штурмового авіаційного полку 5-ї гвардійської штурмової авіаційної Запорізької Червонопрапорної дивізії до середини травня 1944 р. Здійснив 119 бойових вильотів, знищив 15 ворожих літаків на землі і 4 у повітряних боях, а також 27 танків та 50 автомашин ворога.

За зразкове виконання завдань командування і проявлені при цьому муж-

ність і відвагу Указом Президії Верховної Ради СРСР від 2 серпня 1944 р. С. Л. Родинці присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Нагороджений орденом Леніна, 3 орденами Червоного Прапора, орденом Олександра Невського, Вітчизняної війни 2 ступеня, медалями.

З 1945 р. гвардії майор С. Л. Родинка у запасі. Проживав у м. Москва, працював у Московському проєктному інституті.

У травні 1984 р. на будинку Варварівської ЗОШ встановлено гіпсову дошку (0,54 × 0,74 м) з пам'ятним написом: «У Варварівській середній школі в 1926 – 1933 роках навчався Герой Радянського Союзу Сергій Лаврентійович Родинка». У березні 2014 р. відбулась заміна гіпсової дошки на гранітну (0,40 × 0,65 м) з таким же написом та портретним зображенням Героя.

У 1956 р. Варварівську середню школу закінчив ***Михайленко Анатолій Григорович*** (22.04.1939, с. Володимирівка, Карлівський район, Полтавська обл. – 7.07.2007, м. Київ) – Заслужений журналіст України (1991), письменник, лауреат республіканської журналістської премії ім. Ярослава Галана (1974).

Народився у с. Володимирівка Варварівської сільської ради (нині Максимівська сільська рада). За іншими джерелами – на хуторі Комуна. У 1956 р. закінчив Варварівську середню школу, а у 1961 р. – факультет журналістики Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка.

У 1961–1993 рр. працював у редакціях газет УРСР та України на посадах літературного працівника, завідувача відділу обласної молодіжної газети «Київський комсомолець», завідувача відділу публіцистики республіканської газети «Молодь України», був головним редактором видавництва «Веселка».

Учасник ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС першої категорії.

У 1984–1993 рр. – головний редактор журналу «Україна» та його англомовного місячного додатку «Юкрейн». З 1993 р. редактор відділу літератури, культури, мистецтва і політики газети «Вісті Центральної спілки споживчих товариств України», з 1994 р. офіційний кореспондент українського тижневика в Австралії «Вільна думка». У 1993–1994 рр. працював головним консультантом Секретаріату Верховної Ради України. З 1993 р. був призначений членом Національної ради з питань телебачення і радіомовлення.

2001 р. – лауреат Ліги меценатів України ім. Дмитра Нитченка, 2004 р. – премії ім. Дмитра Луценка «Осіннє золото».

Автор ряду збірок повістей на оповідань: «Вірність», «Береги дитинства», «Вода вербової криниці», «Четвертий день шторму», «Ранні конвалії», «Останній поворот», «Ордалія», «Живі камінчики», «Хроніка льодового рейсу», а також романів «Дорога, пройдена двічі» та «Пливе мій човен». Опублікував ряд публіцистичних та документальних книг-вражень від поїздок до зарубіжних країн, статей на чорнобильську тему.

Був упорядником книг творів українських письменників Австралії «Рідні голоси далекого континенту». Здійснив літературний запис та впорядкування книги Раїси Кириченко «Я козачка твоя, Україно». У 1983 р. студія «Укртелефільм» зняла за його повістю «Обеліск» повнометражний фільм «Довге відлуння».

Похований у м. Київ.

З 2013 р. Карлівська центральна районна бібліотека носить його ім'я.

У 2014 р. на будинку школи встановлена дошка (0,40 × 0,70 м) з полірованого сірого граніту із зображенням письменника та пам'ятним написом: «Варварівську сш в 1956 р. з золотою медаллю закінчив

Михайленко Анатолій Григорович (1939 – 2007) Заслужений журналіст України, письменник».

Джерела та література: Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 48 від 29.06.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак (меморіальна дошка) на честь Героя Радянського Союзу С. Л. Родинки, с. Варварівка, приміщення ЗОШ» // Там само; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак (меморіальна дошка) на честь Героя Радянського Союзу С. Л. Родинки, с. Варварівка, приміщення ЗОШ» // Там само; Герои Советского Союза: краткий биографический очерк. – М.: Воен. изд-во, 1988. – Т. 2. – С. 361; За мужність і відвагу. – Харків: Прапор, 1975. – С. 256–257; Гаврилова А. В березні 2014: заміна дошки Герою Радянського Союзу С. Л. Родинці / А. Гаврилова // Життя і слово. – 2014. – № 33–34 (12455–12456). – 25 квітня. – С. 3; Гаврилова Л. З чорного мармуру і з блакитних небес // Там само. – С. 3; Корнєва В. Автограф на рідній землі / В. Корнєва // Зоря Полтавщини. – м. Полтава. – 2014. – № 68–70 (22377–22379). – 16 травня. – С. 15; Доля чорнобрива, доля полинова // Зоря Полтавщини. – 2008. – № 114 (21161). – 30 липня. – С. 3; Гуцук О. М. Життя з присмаком полину / О. М. Гуцук // Край. – м. Полтава. – 2013. – № 110 (116). – Червень. – С. 15–18; Федорченко І. Він розпочинав журналістську діяльність у Карлівському районі / І. Федорченко // Життя і слово. – 2016. – № 39–40 (12669–12670). – 13 травня. – С. 8; Пам'яті видатного земляка // Там само. – 2014. – № 31–32 (12453–12454). – 18 квітня. – С. 2; Федорченко І. Світить зорею його ім'я… / І. Федорченко // Життя і слово. – 2019. – № 37–38 (12981–12982). – 10 травня. – С. 7.

В. А. Андрієць, О. С. Лимар

Знаменка с., Мартинівська громада

294. Братська могила воїнів Червоної Армії (1943; 1971) (іст.)

Знаходиться на кладовищі.

Поховані два воїни із частин та підрозділів військ Степового фронту, які загинули під час визволення села від гітлерівських загарбників 18 вересня 1943 р.

Прізвища відомі: рядовий 183-ї стрілецької дивізії Жук Ілля Трохимович та рядовий, старший радіотелеграфіст 15-го гвардійського танкового корпусу Звездан Олександр Олексійович.

Згідно з рішенням виконкому Білухівської сільської ради від 20 березня 1971 р. за № 4 на братській могилі встановлено пам'ятний знак – залізобетонний обеліск (вис. 1,3 м), біля підніжжя якого покладена залізобетонна плита (0,5 × 1,1 × 1,0 м). На плиті була закріплена чавунна дошка з барельєфним зображенням ордена Вітчизняної війни та пам'ятним написом: «Здесь похоронены рядовые Жук Илья Трофимович, 1921 города рождения, погиб 18 сентября 1943 года, Звездов Александр Алексеевич погиб 18 сентября 1943 года». На дошці допущена помилка – Звезданов Олександр Олексійович.

На час підготовки видання чавунна дошка відсутня.

Пам'ятний знак виготовлений Дніпропетровською скульптурною фабрикою і встановлений 9 травня 1971 р.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. за кате-

горією пам'ятка історії місцевого значення відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону України «Про охорону культурної спадщини». До Державного реєстру нерухомих пам'яток України не включено.

Джерела і література: ЦАМО РФ. – Ф. 58. – Оп. 18001. – Спр. 1064; ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 79. – Арк. 34; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 30 від 27.06.2013 р. // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів Жука І. Т. і Звєздова О.О., сільський цвинтар, с. Червонознаменка»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів Жука І.Т. і Звєздова О.О., сільський цвинтар, с. Червонознаменка» // Там само.

О. С. Лимар

295. Братська могила жертв нацизму (1943) (іст.)

Знаходиться у південно-західній частині сільського кладовища.

Поховано 7 осіб, розстріляних гітлерівцями 25 лютого 1943 р. під час тимчасової окупації району. Прізвища відомі.

У 1950-ті рр. на могилі встановлено 2 металеві хрести (1,68 × 0,86 м), на одному з яких, у середохресті, закріплена сталева дошка (0,4 × 0,3 м) з пам'ятним написом: «Розстріляні фашистами 25.02.1943 Милько Іван Олексійович Тригуб Євдокія Тригуб Федір Климович Полтавець Володимир Харитонович Романко Андрій Макарович Романко Павло Андрійович Тимошко Оксентій Іванович». Під написом розміщено два фотоовали на кераміці (0,15 × 0,10 м) з написами: «Романко Андрій Макарович (1880 р. – 25.02.1943 р.)», «Романко Павло Андрійович (05.05.1907 р. – 25.02.1943 р.)».

Джерело: Інформація Карлівського історико-краєзнавчого музею // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

В. А. Андрієць, Л. А. Головко

Красне с., Мартинівська громада

296. Курганний могильник, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,0 км на південний захід – захід від околиці селища, на підвищенні вододілу рр. Орчика, Ланни, лівої притоки останнього, та Берестової, правих приток р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст., на яких також нанесено два кургани.

Один курган оглядався О. Б. Супруненком 1987 р., а під час моніторингових обстежень стану збереження об'єктів археології на Карлівщині І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р. був помічений ще один курган.

Висота насипів – 0,5–1,0 м, діаметри – близько 20 м. Оборюється і розорюється.

Археологічно не досліджувалися.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А.Б. Отчет о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская обл.). – Арк. 11-12; Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Альбом иллюстраций к Отчету о разведках и охранных раскопках в Поворскле и Поорелье в 1987 году (Полтавская область). – Рис. 13; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 26. – Рис. 32: 1; *топогр. карта:* Военно-топограф. карта Полтавской губернии. – Масштаб 3 вер. в дюйме. Губ. Полтавской. Исправл. по рекогносц. 1869 г. – СПб.: Воен.-топограф. Депо, 1863–1878. – Атлас. – Ряд XXIV. – Л. 13; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 46. – Рис. 78; 80; 141–142.

О. Б. Супруненко, І. О. Курницька

297. Курган, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)

Знаходиться за 1,4 км на північ від околиці селища, на підвищенні вододілу рр. Орчика, Ланни, лівої притоки останнього, та Берестової, правих приток р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Відомий за картографічними матеріалами з сер. XIX ст. Оглядався І. О. Курницькою та О. М. Ткаченком 2021 р. під час моніторингових обстежень стану збереження об'єктів археології.

Висота – 0,8 м, діаметр – 20 м. Розорюється.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: *топогр. карта:* Военно-топограф. карта Полтавской губернии. – Масштаб 3 вер. в дюйме. Губ. Полтавской. Исправл. по рекогносц. 1869 г. – СПб.: Воен.-топограф. Депо, 1863–1878. – Атлас. – Ряд XXIV. – Л. 13; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 47. – Рис. 78; 80; 143.

О. М. Ткаченко

Мар'янівка с., Мартинівська громада

298. Курган (археол.)

Знаходиться в межах північно-західної частини села.

Відомий за результатами топозйомок 1954 р. на великомасштабних картах 3-ї чв. XX ст. позначений як насип з відносною висотою 1,0 м. Обстежувався О. Б. Супруненком 2015 р.

Спорудження у надсхиллі правого берега Мар'янівської балки – водозбору балки Скотової, лівої притоки р. Орчика, правої притоки р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Висота – 0,35 м, діаметр – 22 м. Розорюється.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт за відрядження у травні 2015 р. // Робочий архів ЦОДПА. – 2 арк.; *топогр. карта:* X-41-66-Г-в. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

О. Б. Супруненко

299. Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1943). Пам'ятний знак воїнам-землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр. (1975) (іст.)

Знаходиться у центрі села, біля школи.

Поховано 9 воїнів. Серед них воїни із підрозділів 304-ї стрілецької дивізії, які за-

гинули в оборонних боях із гітлерівськими окупантами 22 вересня 1941 р.; 10 вересня 1941 р. у повітряному бою загинули 2 льотчики; воїни 286-го артилерійського полку 111-ї стрілецької дивізії, які загинули при звільненні села 19 вересня 1943 р.; два воїни, які померли від ран у 13-у окремому медико-санітарному батальйоні.

Відоме прізвище одного воїна – Офіціал Микола Іванович.

Спочатку воїни були поховані у різних частинах селах, а в 1950-х рр. перенесені до центру села, у загальну братську могилу (1,8 × 2,0 м).

У 1986 р. встановлено пам'ятний знак – бетонну скульптуру воїна, оковану металом (вис. 2,5 м) на залізобетонному постаменті (вис. 3,5 м). На чільній стороні постаменту закріплено 7 залізобетонних дощок (0,9 × 0,8; 1,35 × 0,85; 1,2 × 0,9 м) з пам'ятними написами, прізвищем загиблого воїна та прізвищами 116 воїнів-земляків, які полягли на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр.Скульптор – Савельєв О. Г.

У 2000 р. була проведена реконструкція – встановлена залізобетонна скульптура воїна на повний зріст (2,5 × 0,78 × 0,68 м) на залізобетонному постаменті (0,93 × 0,99 × 0,91 м) кубічної форми, обкладеному плиткою. На чільній стороні постаменту закріплено лабрадоритову дошку (0,9 × 0,8 м) з пам'ятним написом: «Вічна слава героям, що полягли в боях за свободу і незалежність нашої Вітчизни». Перед постаментом розміщено тумбу (1,0 × 1,86 × 1,59 м), на якій закріплено металеву основу для вічного вогню у вигляді зірки. Основою

для меморіального комплексу служить загальний залізобетонний цоколь (0,35 × 2,15 × 1,86 м), обкладений плиткою. З лівої та правої сторін від скульптури воїна розміщено дві горизонтальні стели (0,37 × 1,4 × 0,89 м) з лабрадоритовими дошками (1,0 × 0,6 м) з пам'ятними написами: ««Тут похований рядовий Офіціал Микола Іванович воїн радянської армії, який загинув смертю хоробрих в боях за Вітчизну 20.09.1943 року», «Тут поховані 8 невідомих воїнів радянської армії, які загинули смертю хоробрих в боях за Вітчизну 2 чол. 10.09.1941 р. 6 чол. 17.09.1943 р.».

Праворуч розміщено бетонну стелу (0,53 × 1,17 × 0,85 м) з 8 мармуровими дошками (0,9 × 0,6 м), на яких викарбувані прізвища 116 воїнів-земляків, полягліх на фронтах Другої світової війни у 1941 – 1945 рр.

Згідно з Книгою пам'яті України в селі відомо 167 прізвищ воїнів-земляків.

Взято на облік і під охорону держави рішенням виконкому Полтавської обласної ради № 247 від 23.04.1982 р. Занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України Наказом Міністерства культури, молоді та спорту України «Про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» № 1062 від 25.02.2020 за категорією пам'ятка історії місцевого значення. Охоронний номер № 2243-Пл.

Джерела і література: ЦАМО РФ. – Ф. 6804. – Оп. 283839. – Спр. 2; ДАПО. – Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 62. – Арк. 22 зв.; Акт технічного стану об'єкта... № 6 від 22.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта... «Меморіальний комплекс: братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. с. Мар'янівка» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Книга Пам'яті України. Полтавська область. – Т. 4. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – С. 953–960.

О. С. Лимар

300. Місця поховань жертв Голодомору 1932 – 1933 рр. (іст.)

Заходяться на старому кладовищі.

У невідомій кількості братських та одиночних могил поховані жителі села,

які стали жертвами Голодомору 1932 – 1933 рр. Серед поховань – могила Ткаченка Микити Семеновича (1880 – 1932). На могилі встановлено металевий хрест (вис. 1,18 м), у середохресті якого закріплена металева дошка (0,18 × 0,20 м) із прізвищем померлого: «Ткаченко Микита Семенович (16.09.1880 – 17.06.1932)».

Пам'ятний знак встановлено у 2008 р. неподалік місць поховань. Являє собою дерев'яний хрест (2,8 х 1,34 м). У середохресті закріплена металева табличка (0,16 х 0,2 м) з пам'ятним написом: Жертвам Голодомору».

Джерела та література: НА ПКМВК. – Спр. 09-953; Національна Книга Пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні. Полтавська область / [упоряд. О. А. Білоуська, Ю. М. Варченко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Оріяна, 2008. – С. 239.

В. А. Андрієць

Тишенківка с., Мартинівська громада

301. Курганний могильник, майдани, ранній залізний вік, козацький час

(II – I тис. до н. е.; XVII ст.) **(археол.)**

Знаходиться за 1,1 км на північний схід – північ від східної околиці села, за 1,0 км на південь від с. Вакулихи.

Відомий за результатами топозйомок з сер. XIX ст. На крупномасштабних картах 3-ї чв. XX ст. позначено майдан у вигляді ями глибиною 6 м та курган з тригопунктом на вершині з відносною висотою 2 м та абсолютною 174,8 м. Обстежувався О. Б. Супруненком у 1987 та 2015 рр., О. М. Ткаченком та І. С. Мельниковою у 2021 р.

Зведений на підвищенні вододілу рр. Орчика, Ланни, лівої притоки останнього, та Берестової, правих приток р. Орелі лівобережного басейну р. Дніпра.

Складається з двох майданів і двох курганів. Більший майдан розташований на задернованій і порослій деревами ділянці 70 × 60 м посеред сільськогосподарських угідь, у її південній частині. Висота кільцевого валу 2,0 м, діаметр 40 м, глибина ями в центрі 3 м. Другий майдан знаходиться східніше – за 0,15 км. Його висота 1,5 м, діаметр 30 × 40 м. Поверхня розорюється.

Два розташовані поряд кургани висотою 0,8–1,2 м і діаметрами 20–25 м розорюються.

Комплекс археологічно не досліджувався.

Джерела та література: Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область). – Арк. 12. – Рис. 14; *карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-Г-в . – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965; Макаренко Н. Городища и курганы Полтавской губернии: (сб. топограф. сведений). – С. 12; Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района... – С. 26; Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ... – Арк. 49–50. – Рис. 78; 80; 148–152.

О. Б. Супруненко, І. С. Мельникова

Шевченка с-ще, Мартинівська громада

302. Курган І, енеоліт – бронзовий вік (кін. IV – II тис. до н. е.) **(археол.)**

Знаходиться за 2,1 км на схід – південний схід від села.

Курган позначений на великомасштабних мапах 3-ї чв. XX ст. як насип із абсолютною висотою 152,1 та відносною висотою 0,8 м. Оглядався О. Б. Супруненком у 2013 р.

Спорудженій на підвищенні плато правого високого берега р. Орчика, правої притоки р. Оріль лівобережного басейну р. Дніпра.

Насип має висоту 0,5 м, його діаметр – 25 м, розорюється.

Археологічні дослідження не проводилися.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт про археологічні експертизи та розвідки на Полтавщині 2013 р. – Арк. 9; *топогр. карти:* Военно-топограф. карта Полтавской губ. – Ряд XXIV. – Л. 13; X-41-66-Г-г. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

О. Б. Супруненко

303. Курган ІІ (археол.)

Знаходиться за 1,35 км на південь від села.

Курган позначений на великомасштабних мапах 3-ї чв. XX ст. як підвищення з абсолютною висотою 148,8 м. Оглянутий О. Б. Супруненком у 2013 р.

Спорудженій на мису плато правого високого берега р. Орчика, правої притоки р. Оріль лівобережного басейну р. Дніпра, утвореного впадінням двох широтно зорієнтованих зволожених балок, звернених на схід – південний схід у бік кол. та знятого із обліку с. Весняків.

Насип має висоту 0,3 м, його діаметр – 16 м. Дуже розораний.

Археологічно не досліджувався.

Джерела: Супруненко О. Б. Звіт про археологічні експертизи та розвідки на Полтавщині 2013 р. – Арк. 9; *топогр. карта:* X-41-66-Г-г. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

О. Б. Супруненко

304. Пам'ятник Шевченку Тарасу Григоровичу (1964) **(іст.)**

Знаходиться у парку, за 18 м від контори Шевченківського відділку радгоспу с. Мартинівка (кол. Халтурине).

Установлений із нагоди 150-річчя від Дня народження Т. Г. Шевченка.

Пам'ятник являє собою гіпсове погруддя (0,69 × 0,80 × 0,33 м), тоноване під бронзу. Встановлений він на залізобетонний постамент (0,80 × 0,73 × 0,89 м) у вигляді паралелепіпеда, на якому розміщено зрізану піраміду (1,25 × 0,66 × 0,80 м). Навколо – шестикутний дерев'яний паркан.

Автор погруддя – не відомий.

Пропонується для занесення до Переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини за категорією пам'ятка історії місцевого значення.

Джерела та література: Акт обстеження технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини «Погруддя Т. Г. Шевченка» № 59 від 29.03.2013 р.; Облікова картка об'єкту культурної спадщини «Погруддя Т. Г. Шевченка» // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) шевченківської енциклопедії / Петро Ротач. – Кн. 2: Л–Я. – Полтава: Дивосвіт, 2009. – С. 925–926.

В. О. Мокляк

Додаток*

Карлівка, м., Карлівська територіальна громада

305. Дуб черешчатий – перспективний об'єкт для внесення до природно-заповідного фонду Полтавської обл. (природа)

Вікове дерево, що росте в м. Карлівка, на території приватної садиби за адресою: вул. Горького, буд. 13.

Обстежувався В. А. Пилипцем (2021 р.).

Дерево в обхваті 3,4 м, віком понад 200 років.

Має значну екологічну та суто естетичну цінність.

В. А. Пилипець

306. Погруддя Підгорного Миколи Вікторовича (1903 – 1983) (1976; демонтоване 2016, відновлене 2020) (іст.)

Знаходиться на стадіоні ФК «Карлівка».

Підгорний Микола Вікторович (5.02.1903, м. Карлівка, Полтавська обл. – 11.01.1983, м. Москва, РФ) – державний і партійний діяч періоду кол. СРСР, двічі Герой Соціалістичної Праці (1963, 1973), почесний громадянин м. Карлівки.

Народився у родині робітника, з 1917 р. працював слюсарем, секретарем райкому комсомолу. У 1926 р. закінчив робітфак, у 1931 р. – Київський технологічний інститут харчової промисловості, працював на підприємствах цукрової промисловості. У 1939–1940 рр. та 1944–1946 рр. – нарком харчової промисловості УРСР і головний уповноважений уряду УРСР по переселенню українського населення з території

* Під час підготовки випуску додатково обстежені кілька об'єктів, матеріали про які винесені в додаток.

Польщі до Української РСР, у 1942–1944 рр. – нарком харчової промисловості СРСР. У 1942–1944 рр. – директор Московського технологічного інституту харчової промисловості. У 1946–1950 рр. – постійний представник Ради Міністрів УРСР при уряді СРСР.

У 1950–1953 рр. – перший секретар Харківського обкому, з 1953 р. – другий секретар, 1957–1963 рр. – перший секретар ЦК КП(б)У. У 1963–1965 рр. – секретар ЦК КПРС, у 1965–1977 рр. – Голова Президії Верховної Ради СРСР. З 1977 р. – на пенсії. На XX, XXII – XXV з'їздах партії обирався членом ЦК КПРС. З 1958 р. – кандидат у члени, з травня 1960 р. – член Президії ЦК КПРС, 1966–1977 рр. – член Політбюро ЦК КПРС. У 1952–1956 рр. – член Центральної ревізійної комісії КПРС. На XVII–XIX, XXI і XXII з'їздах КП(б)У обирався членом ЦК. Депутат Верховної Ради СРСР 4–9 скликань. Депутат Верховної Ради УРСР 2–6-го скликань. Нагороджений п'ятьма орденами Леніна (1957, 1958, 1963, 1971, 1973), орденом Трудового Червоного Прапора (1948), чехословацьким орденом Білого Лева 1 ступеня (1970), медалями, серед яких медаль «За трудову доблесть» (1959).

Улітку 1977 р. в керівних колах ЦК КПРС точилася боротьба за роль представника країни на зовнішньополітичній арені. Зокрема – на переговорах зі США та підписанні Гельсінських угод. М. В. Підгорний був звільнений з посади Голови Президії Верховної Ради СРСР проти його волі та відправлений на пенсію. Також одночасно виведений зі складу Політбюро ЦК КПРС. Посаду Голови Президії Верховної Ради СРСР зайняв Л. І. Брежнєв, який вже був Генеральним секретарем ЦК КПРС.

Помер 11 січня 1983 р. у м. Москві. Похований на Новодівичому кладовищі.

Бронзове погруддя М. В. Підгорного (вис. 1,2 м) було встановлене на постаменті з рожевого граніту (вис. 2,5 м), у верхній частині якого розміщені бронзові зображення двох медалей «Серп і молот», двох орденів Леніна і пам'ятний напис: «Дважды Герой Социалистического труда Николай Викторович Подгорный».

Скульптор – народний художник УРСР Г. Н. Кальченко, архітектор А. Ф. Ігнащенко.

Відкрито пам'ятник 25 вересня 1976 р. по вул. Полтавський Шлях.

Демонтований згідно Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» у 2016 р. Проте погруддя було встановлене повторно на стадіоні ФК «Карлівка» благодійною організацією «Фонд «Добробут. Благодійність. Розвиток» у 2020 р.

Підлягає остаточному демонтажу згідно Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

Джерела та література: Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 11.7.-1852.-2.16.2 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК; Акт технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини № 24 від 25.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятник двічі Герою Соціалістичної Праці М. В. Підгорному, м. Карлівка, вул. Леніна» // Там само; УРЕ. – Т. 8. – К.: Гол. ред. Української Радянської Енциклопедії, 1982. – С. 355; Лист Карлівської міської ради від 25.08.2021 № 06-20/2542 // Робочий архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

В. А. Андрієць, О. С. Лимар

307. Будинок залізничної станції «Карлівка» (1896) (іст., архіт.)

Будинок залізничної станції «Карлівка» Полтавської дирекції залізничних перевезень Південної залізниці України знаходиться у межах міста, на лінії Ворскла – Красноград на 47 км від станції Полтава-Південна, за адресою: Привокзальна площа, 4.

Історія станції починається в кін. XIX ст.,коли Микола II 5 червня 1895 р. надав дозвіл на спорудження залізничної гілки від міста Полтави до маєтку в Карлівці. Поза сумнівом, вирішення цього питання не відбулося без участі власників маєтку (з 1894 р.), членів імператорської родини герцогів Георгія і Михайла Мекленбург-Стрелицьких. Зручною нагодою вдало скористалася повітова земська управа, домігшись невдовзі дозволу на добудову наступного відрізку залізничної колії на ділянці від м-ка Карлівки до м. Костянтиноградy. Одноколійну залізничну гілку Полтава – Карлівка протяжністю 44 версти було дозволено будувати як під'їздний шлях «за полегшеними технічними вимогами» казенним коштом. До магістральної лінії Харківсько-Миколаївської залізниці вона була приєднана «на 135-й версті цієї дороги за 2,7 вер. від ст. Полтава».

Будівництво, розпочате у 1895 р., було успішно завершене вже наступного року і колію відкрито «для правильнаго движенія» 5 (18) жовтня 1896 р. Через рік добудовано і пущено в експлуатацію відрізок дороги Карлівка – Констянтиноград.

Будинок Карлівської залізничної станції мурований одноповерховий, прямокутної форми, зведений за типовим проєктом, є зразком архітектури неоренесансу або «бозару». Довжина – 40 м, ширина – 10 м, висота до рівня покрівлі – 6 м, площа 400 кв. м. Товщина несучих стін – 0,8 м. Вхідна частина з боку міста має аркові вікна, двері акцентовані пілястрами доричного ордеру і трикутним фронтоном. Зі сторони залізничних колій аркові вікна і двері оформлені бічними ризалітами, що оздоблені рустуванням й увінчані прямокутними парапетами. Імовірно, первісно дах будівлі мав центральний купол або був декоративний куполами над парапетами. Будівля, в основному, зберегла свій первісний вигляд, окрім оновленого тинькування фасадів та перекриття даху з бітумної черепиці.

Має 8 робочих кімнат висотою 4 м, в т. ч. каси, технічний кабінет та кабінет директора, контрольно-товарне і клієнтське, приймально-здаточне для вантажу і багажу приміщення, кухню. Центральним є зала очікувань розмірами 10 × 8 м. Будівля має пару двостворчастих та 7 одностворчастих дверей, що на сьогодні, замість автентичних, замінені на металопластикові.

Будинок капітально відремонтований у 2011 р. до відзначення 90-річчя від дня народження льотчика-космонавта Г. Т. Берегового. Про це нагадує пам'ятна дошка із червоного граніту, закріплена на фасаді: «Реконструйований вокзальний комплекс – подарунок мешканцям міста Карлівка від колективу Південної залізниці з нагоди 90-річчя від дня народження льотчика-космонавта Георгія Берегового Квітень 2011 року». Інші пристанційні споруди зведено на поч. XXI ст.

У роки Другої світової війни станція, на відміну від інших, постраждала значно менше, після визволення міста на будівлі лише проведені невеликі ремонтні роботи. На ділянці ж залізниці було підірвано міст через р. Орчик, зруйновано частину пристанційних споруд та виведено із ладу кілька кілометрів залізничної колії.

Указом Верховної Ради СРСР від 21 травня 1951 р. за багатолітню успішну працю начальника Карлівської станції Опанаса Олексійовича Гнєздилова нагороджено орденом Леніна. Велика ре-

конструкція відбулася 1973 р. Зокрема, ділянки Карлівка – Орчик та Карлівка – к.п. 43 км стали двоколійними. У 2011 р. завершено довготривалий процес електрифікації всього напрямку.

До початку війни на Донбасі через станцію проходило щоденно 10 пар пасажирських потягів, 2016 р. – тільки одна, з 2020 р. їх кількість поступово збільшується. Приміські перевезення залишилися незмінними – 5 пар, окрім того, по завершенню електрифікації цього напрямку додалися дві нині діючі пасажирські прискорені пари.

Сьогодні роботу станції «Карлівка» забезпечує трудовий колектив у складі 13 чол. Залу очікувань і пасажирські каси обслуговують три білетних касири, вантажними роботами займаються комерційні агенти, товарний касир. За рух потягів та проведення маневрової роботи відповідають чергові по станції, загальний порядок підтримує станційний робітник.

Як об'єкт історії та культури будівля потребує проведення додаткових досліджень і встановлення охоронного статусу.

Джерела та література: Довідка про залізничну станцію «Карлівка» // Робоч. архів Карлів. ІКМ; Україна. Атлас залізниць. – Мірило 1: 750 000. – К.: ДНВП «Картографія», 2008. – 80 с.; Пилипець В. Ювілей станції: Карлівці 120 років / Віктор Пилипець // Південна магістраль. – м. Харків. – 2016. – № 42 (9670). – 28 жовтня. – П'ятниця. – С. 9: іл.

А. С. Ароян, В. М. Калюш

Ланна с-ще,
Ланнівська територіальна громада

308. Будинок залізничної станції «Ланна» (1897; 2011) (іст., архіт.)

Залізнична станція Ланна розташована на дільниці Полтава – Красноград, на 64-му км від Полтави та за 17 км від станції Красноград.

Будинок станції збудований і введений в експлуатацію разом із залізничною гілкою Карлівка – Костянтиноград 15 жовтня 1897 р.

Будівля мурована, цегляна, на міцному фундаменті, одноповерхова. Має довжину 25 м, ширину – 10 м, висоту до рівня покрівлі – 4,4 м. Зберегла свій первісний вигляд, зазнавши реконструкції у 50-х рр. XX ст. У 2011 р. оновлювався фасад, частково змінене внутрішнє планування, поновлено дах, будинок газифіковано.

Архітектура будинку характерна для тогочасних залізничних станцій – це цегляний неоренесанс, про що свідчить вхід аркової форми, фронтон над ним, скруглені кути центрального вхідного ризаліту, обрамлення вікон, рустування кутів. Кутові русти є доволі цікавими за своїми пропорціями: вони тонкі, із широкими проміжками, чим відрізняються від аналогічних деталей інших типів станційних будівель того часу.

Назву станція отримала за назвою села Нижня Ланна (знаходиться за 1,5 км) та р. Ланна, лівої притоки р. Орчик.

Будівництво залізниці та станції дало поштовх економічному розвитку території. Послугами станції для відвантаження вирощеної продукції користувалося Ланнівське управительство Карлівської економії. Крім того, на поч. XX ст. поряд розпочалося будівництво цукрового заводу (1903–1910), до якого відразу ж збудована під'їздна колія. В 1957 р. влаштована під'їздна колія до новозбудованого Ланнівського молококонсервного комбінату (наразі припинив діяльність). На

сьогодні цією колією користуються підприємства Ланнівської агропромислової групи (цукровий завод, елеватор). Після спорудження станції та цукрового заводу з'явилося робітниче селище (Чубарівка) – сучасне селище Ланна, адміністративний центр сільської ради (за 2,3 км від станції).

На пристанційній території знаходиться братська могила воїнів Червоної Армії (1943 р.), які загинули в роки Другої світової війни, на залізобетонному обеліску (див. ст. № 133) якої вміщено пам'ятний напис: «Вечная память погибшим за Родину в войне 1941–1945 гг.».

Територію станції обрамляли два ряди дубів, висаджених у 1898 р. П'ять із них, окрім пошкоджених чи спиляних під час реконструкції ліній електропередач в 2011 р., збереглися.

Восени 1943 р. прилегла до станції територія зазнала руйнувань від бомбардування гітлерівською авіацією розташованого поряд польового аеродрому радянських військ. Та будівля станції не зазнала серйозних пошкоджень.

Роботу станції на постійній основі забезпечують 5 чол. персоналу. Існує зал очікування, каса. Кілька відомчих і приватних житлових будинків утворюють невелике поселення поряд із приміщенням станції, де проживає 19 чол. Адміністративно відноситься до селища Ланна.

Як об'єкт історії та культури потребує проведення додаткових досліджень та встановлення охоронного статусу.

Джерела та література: Україна. Атлас залізниць. – Мірило 1: 750 000. — К.: ДНВП «Картографія», 2008. — 80 с.; Пилипець В. Карлівський маєток – центр зародження переробної промисловості Полтавської губернії. – С. 118–123.

А. С. Ароян, В. В. Шандиба

СПИСОК
воїнів Червоної Армії, підпільників і партизан, які загинули, зникли безвісті на території Карлівщини

Авраменко Марія Павлівна, підпільниця. 1885 р.н, Полтавська обл., Карлівський р-н, с.Федорівка. Страчена в 1943 р. Похована у м. Карлівці.

Агеєв Микола Семенович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Сумська обл., Шалигінський р-н, с. Князеве. Призваний Шалигінським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки Карлівського р-ну Полтавської обл. Рідні: дружина Агеєва Єфросинія Гордіївна. Проживала за адресою: Сумська обл., Шалигінський р-н, с. Князеве.

Акман Пейся Іцкович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. Вінницька обл., Барський р-н, с. Ялтушків. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни Карлівського р-ну Полтавської обл. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, с. Ялтушків.

Алексеєнко Євмен Архипович, сержант. 1914 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Попівка. Призваний Карлівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 10.1943 р. Рідні: мати Алексеєнко Степанида Яківна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Максимівка.

Алієв Мухамед Алієвич, рядовий. 1905 р.н., Дагестанська АРСР, Лакський р-н, с. Уба. Призваний Лакським райвійськкоматом Дагестанської АРСР. Зник безвісти в серпні 1943 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні невідомі.

Андрєєв Анатолій Іванович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1921 р.н., м. Пенза. Призваний Пензенським міським військкоматом. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки Карлівського р-ну Полтавської обл. Рідні: батько Андрєєв Андрій Леонтійович. Проживав за адресою: м. Пенза, вул. Московська, 30, кв. 1.

Андрущенко Олександр Маркович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Полтавська обл., с. Гельмязів. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Андрущенко Олександра Володимирівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., с. Гельмязів.

Анісимов Михайло Іванович, гвардії сержант, старший радіотелеграфіст 15-го окремого гвардійського танкового полку 8-го гвардійського танкового корпусу. 1923 р.н., м. Архангельськ, Первомайський р-н. Призваний Первомайським райвійськкоматом м. Архангельська. Загинув 12.09.1943 р. Похований у с. Червонознам'янці (нині – Знаменка) Полтавської обл. Рідні: батько Анісимов Іван. Проживав за адресою: м. Архангельськ, Первомайський р-н.

Антощенков Василь Петрович, гвардії лейтенант 270-го гвардійського стрілецького полку 89-ї гвардійської стрілецької дивізії. 1919 р.н., Смоленська обл., Смоленський р-н. Призваний Московським міським військкоматом. Загинув 16.09.1943 р. Похований у с. Варварівці. Рідні: бабуся Антощенкова Софія Данилівна. Проживала за адресою: м. Москва, с. Абрамцево, будинок 59 а.

Артеменко Трохим Олексійович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Каленики. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Артеменко Олександра Іллівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Каленики.

Бабич Максим Кіндратович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Плехів. Призваний Оржицьким райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Бабич Олександра Никифорівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Плехів.

Балицький Василь Васильович, старшина, стрілець 780-го бомбардувально-авіаційного полку 1-го бомбардувально- авіаційного корпусу. 1921 р.н., м. Москва. Призваний Московським райвійськкоматом м. Москви. Загинув при виконанні бойового завдання 21.10.1943 р. Похований у м. Карлівці. Рідні: мати Балицька Тетяна Василівна. Проживала за адресою: м. Москва, Серпов провулок, 5, кв. 3.

Баранченко Михайло Сергійович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки Карлівського р-ну Полтавської обл. Рідні: батько Баранченко Сергій. Проживав за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані.

Бардак (Бардик) Борис Петрович, підпільник. 1891 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Нижня Ланна. Страчений в 1941 р. Місце поховання не відоме.

Басок Дмитро Минович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Чернігівська обл., Новгород-Сіверський р-н, с. Ларинівка. Призваний Новгород-Сіверським райвійськкоматом Чернігівської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Басок Мотрона Савеліївна. Проживала за адресою: Чернігівська обл., Новгород-Сіверський р-н, с. Ларинівка.

Батурін (Батурлін) Григорій Пилипович, рядовий 532-го гвардійського стрілецького полку. Західно-Сибірський край, Предгорненський р-н, с. Ільїнка. Помер від ран 20.09.1943 р. у 13-му окремому медико-санітарному батальйоні. Похований у с. Мар'янівці Карлівського р-ну Полтавської обл. Рідні: дружина Батуріна М. І. Проживала за адресою: Західно-Сибірський край, Предгорненський р-н, с. Ільїнка.

Баулін Іван Максимович, політрук 434-го стрілецького полку 169-ї стрілецької дивізії. 1905 р.н. Московська обл., Калінінський р-н, с. Котове. Призваний Уманським райвійськкоматом Київської обл. Загинув 26.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні проживали за адресою: Московська обл., Калінінський р-н, с. Котове.

Безкровний Пилип Якович, рядовий 304-ї стрілецької дивізії. 1904 р.н. Київська обл., Миронівський р-н, с. Салів-Хутір. Призваний Оржицьким райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Соломаха Меланія Петрівна. Проживала за адресою: Київська обл., Миронівський р-н, с. Салів-Хутір.

Бекбулатов Нардин (Нордин), рядовий 19 мотострілецької бригади. 1918 р.н. Призваний Єрмішінським райвійськкоматом Рязанської обл. Загинув 18.09.1943 р. Похований у с. Вакулисі. Рідні: дружина Бекбулатова Хафіз. Проживала за адресою: Рязанська обл., Єрмішінський р-н, с. Азєєво.

Березовський Архип Михайлович, рядовий, стрілець 434-го стрілецького полку 169-ї стрілецької дивізії. Одеська обл., Балтський р-н. Призваний Балтським райвійськкоматом Одеської обл. Загинув 25.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні проживали за адресою: Одеська обл., Балтський р-н.

Беркут Олексій Савелійович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Беркут Марія Омелянівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н.

Бетяк Никифор Іванович, рядовий, тракторист 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1912 р.н., Кіровоградська обл., Кам'янський р-н, с. Лузанівка. Призваний Каменським райвійськкоматом Кіровоградської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Бетяк Марфа Іванівна. Проживала за адресою: Кіровоградська обл., Кам'янський р-н, с. Лузанівка.

Бешеров Алтер Алі, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1918 р.н., Кримська АРСР, м. Судак, 8-й кишлак. Призваний Судацьким райвійськкоматом Кримської АРСР. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Кримська АРСР, м. Судак, 8-й кишлак.

Бибик Максим Кіндратович, рядовий 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н. Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Плехів. Призваний Оржицьким райвійськкоматом Полтавської

обл. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Бибик Олександра Никифорівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Плехів.

Бідник Володимир Васильович, підпільник. 1910 р.н., Полтавська обл., м. Карлівка. Страчений в 1941 р. Похований у с. Холодне Плесо.

Бідник Дорофій Павлович, підпільник. Полтавська обл., м. Карлівка. Страчений в 1941 р. Похований у с. Холодне Плесо.

Білик Дмитро Іванович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1908 р.н., Вінницька обл., Тростянецький р-н, с. Капустяни. Призваний Тростянецьким райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Тростянецький р-н, с. Капустяни.

Білокур Данило Андрійович, молодший лейтенант, начальник розвідки 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Сумська обл., Хотінський р-н, с. Кровне. Призваний Хотінським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: батько Білокур Андрій. Проживав за адресою: Сумська обл., Хотінський р-н, с. Кровне.

Близнюк Іван Трохимович, рядовий, стрілець 434-го стрілецького полку 169-ї стрілецької дивізії. 1911 р.н. Вінницька обл., Джулинський р-н, с. Шляхова. Призваний Джулинським райвійськкоматом Вінницької обл. Загинув 26.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Джулинський р-н, с. Шляхова.

Бобрика Євдоким Сидорович, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Кіровоградська обл., Олександрійський р-н, с. Красносілля. Призваний Олександрівським райвійськкоматом Кіровоградської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Бобрікова Марія Єгорівна. Проживала за адресою: Кіровоградська обл., Олександрійський р-н, с. Красносілля.

Богданов Дмитро Тарасович, гвардії молодший лейтенант 270-го гвардійського стрілецького полку 89-ї гвардійської стрілецької дивізії. 1923 р.н., Ростовська обл., Сальський р-н, м. Сальск, вул. Капустенська, 33. Призваний Ростовським міським військкоматом. Загинув 16.09.1943 р. Похований у с. Варварівці. Рідні: батько Богданов Тарас Архипович. Проживав за адресою: Ростовська обл., Ольшанський р-н, ст. Целіна, колгосп ім. Молотова.

Боднар Пантелеймон Петрович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1916 р.н., Вінницька обл., Барський р-н, с. Ялтушків. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, с. Ялтушків.

Боженко Григорій Іванович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Великий Вистороп. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Боженко Мотрона Григорівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Великий Вистороп.

Божок Федір Віталійович, старший сержант, стрілець 780-го бомбардувально-авіаційного полку 1-го бомбардувально-авіаційного корпусу. 1914 р.н. Чернігівська обл., Ніжинський р-н. Призваний Одеським райвійськкоматом. Загинув при виконанні бойового завдання 22.10.1943 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: мати Божок Парасковія Петрівна. Проживала за адресою: Одеська обл., Березовський р-н, с. Денисівка.

Бойко Ісідор Митрофанович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1903 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Бантеве. Призваний Чорнобаївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Бойко Марія Микитівна. Проживала за адресою: Полтавська області, Чорнобаївський р-н, с. Бантеве.

Бойко Феофан Андрійович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1910 р.н., Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Маньківка. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти

21.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Маньківка.

Бондар Іван Маламович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1905 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Софіївка. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Бондар ... Тихонівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Софіївка.

Бондар Олександр Олександрович, рядовий 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н. Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Загинув 26.09.1941 р. Похований у м. Карлівці. Рідні проживали за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані.

Бондар Олександр Олександрович, рядовий, стрілець 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Софіївка. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Загинув 24.09.1941 р. Похований під м. Карлівкою. Рідні проживали за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Софіївка.

Бондар Савелій Якимович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Мала Бурімка. Призваний Чорнобаївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Бондар Мотрона Гнатівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Мала Бурімка.

Бондаренко Федір Семенович, військовий фельдшер 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1911 р.н., Київська обл., м. Корсунь. Призваний Корсунським райвійськкоматом Київської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні проживали за адресою: Київська обл., Корсунський р-н, м. Корсунь.

Бостан Михайло Іванович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1907 р.н., Вінницька обл., Муровано-Куриловецький р-н. Призваний Томашпільським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Томашпільський р-н.

Брижник Іван Федорович, жертва війни. 1934 р.н., с. Климівка. Вбитий при розриві снаряду 24.10.1943 р. Похований у с. Климівці.

Бриченко Петро Семенович, політрук 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Вистороп. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Бриченко Ірина Йосипівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Вистороп.

Бровченко Григорій Васильович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Маньківка. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Маньківка.

Бугачов Микола Карпович, жертва війни. 1933 р.н., с. Захлюпанка (нині – Попівка). Помер від ран при розриві снаряду 1.06.1945 р. Похований у с. Захлюпанці, на Захлюпанському кладовищі.

Будниченко Олександр Сергійович, рядовий 14-го стрілецького полку. 1924 р.н. Харківська обл., Харківський р-н, с. Стрілеча. Загинув 19.09.1943 р. Похований у м. Карлівці Полтавської обл.

Булгаков Іван Антонович, рядовий, писар 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1921 р.н., м. Новосибірськ, с. Кривощьокове, робоче містечко, 2-й барак, 36/1. Призваний Кіровським райвійськкоматом Новосибірської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: брат Булгаков Володимир Антонович. Проживав за адресою: м. Новосибірськ, с. Кривощьокове, робоче містечко, 2-й барак, 36/1.

Булгаков Іван Іванович, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1919 р.н., Курська обл., Тімський р-н, с. Тім. Призваний

Тімським райвійськкоматом Курської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: батько Булгаков Іван. Проживав за адресою: Курська обл., Тімський р-н, с. Тім.

Буленко Савелій Степанович, рядовий. Загинув 29.08.1943 р. Похований у м. Карлівці, братська могила по вул. Великотирнівській.

Бурмінов Карпо Гнатович, молодший сержант, старший радист 230-го авіаційного полку 75-ї авіаційної дивізії. 1912 р.н., Смоленська обл. Призваний Демидівським райвійськкоматом Смоленської обл. Був підбитий 9.10.1941 р. у р-ні м. Карлівки. Помер від опіків. Похований у с. Федорівці, на кладовищі. Рідні: дружина Бурмінова, проживала за адресою: м. Сальськ.

Буряк Юлин Логвинович, жертва війни. 1898 р.н., с. Попівка. Помер після поранення в голову 23.08.1944 р. Похований у с. Попівці.

Бусель Іван Антонович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Чернігівська обл., Михайло-Коцюбинський р-н, с. Ведильці. Призваний Михайло-Коцюбинським райвійськкоматом Чернігівської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Бусель Мотрона Михайлівна. Проживала за адресою: Чернігівська обл., Михайло-Коцюбинський р-н, с. Ведильці.

Бучавєвський Олексій Петрович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. Вінницька обл., Барський р-н, с. Семенки. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, с. Семенки.

Вакуленко Мотрона Семенівна, підпільниця. 1884 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Федорівка. Страчена у 1943 р. Місце поховання не відоме.

Васечко Володимир Макарович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1913 р.н., Вінницька обл., Калинівський р-н, с. Катюженці. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Крушинівка.

Вертипорох Василь Хомич, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Каленики. Призваний Гельмязівським райввійськкоматом. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Вертипорох Наталя Михайлівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Каленики.

Вершинін Петро Йосипович, рядовий, стрілець окремої розвідувальної роти 304-ї стрілецької дивізії. 1920 р.н., Куйбишевська обл., Баришський р-н, с. Румянцеве. Призваний Баришським райвійськкоматом Куйбишевської обл. Загинув 25.09.1941 р. Похований у с. Тишенківці. Рідні: батько Вершинін Йосип Олексійович. Проживав за адресою: Куйбишевська обл., Баришський р-н, с. Румянцеве.

Вованенко Кузьма Йосипович, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Київська обл., ст. Миронівка, вул. Комсомольська, 187. Призваний Миронівським райвійськкоматом Київської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Вованенко. Проживала за адресою: Київська обл., ст. Миронівка, вул. Комсомольська, 187.

Вовченко Олександр Іванович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1911 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н. Не повернувся з розвідки 23.09.1941 р. у р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Вовченко Марія Григорівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н.

Войтенко Йосип Денисович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1911 р.н., Вінницька обл., Хмельницький р-н. Призваний Хмельницьким райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Хмельницький р-н.

Войтенко Панас Іванович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1908 р.н., Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Романівка. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 21.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Романівка.

Володін Георгій Володимирович, військовий фельдшер, командир взводу 227-го стрілецького полку 183-ї стрілецької дивізії. 1922 р.н., Смоленська обл., Ярцевський р-н. Призваний Ярцевським райвійськкоматом Смоленської обл. Загинув 18.09.1943 р. Похований у північному напрямку від радгоспу «Травневий». Рідні: сестра Варвара Володимирівна. Проживала за адресою: Смоленська обл., Духовщинський р-н, с. Бабіно.

Газидулін Шайзан (Шайхезан) Шафінович, військовослужбовець. Загинув у вересні 1943 р. при звільнені с. Мар'янівки.

Гайдяна Федора Василівна, підпільниця. 1910 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Нижня Ланна. Страчена в 1941 р. Похована у с. Нижній Ланні.

Ганжа Ісидор Григорович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Хильки. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 27.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Ганжа Ганна Наумівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Хильки.

Гармаш Іван Петрович, жертва війни. 1936 р.н., с. Федорівка. Вбитий при розриві снаряду 19.05.1946 р. Похований у с. Федорівці.

Гафаров Мансаргай, гвардії рядовий 270-го гвардійського стрілецького полку 89-ї гвардійської стрілецької дивізії. 1904 р.н., Башкирська АРСР, Кармаскалінський р-н, м. Уфа, Утячанська сільська рада. Призваний Кармаскалінським райвійськоматом Башкирської АРСР. Загинув 16.09.1943 р. Похований у с. Варварівці. Рідні: дружина, Гафарова Земіля, проживала за адресою: Башкирська АССР, Кармакалінський р-н, м. Уфа, Утячанська сільська рада, с. Малаєво.

Гладкий Прохор Трохимович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1902 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Новоселиця. Призваний Чорнобаївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Гладка Тетяна Іванівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Новоселиця.

Гладков Олександр Васильович, червоноармієць, стрілець 809-го стрілецького стрілецької дивізії. 1921 р.н., Куйбишевська обл., Баришський р-н, Павловська сільська рада. Призваний Баришським райвійськкоматом Куйбишевської обл. Загинув 21.09.1941 р. Похований у м. Карлівці. Рідні: мати Гладкова Тетяна Антонівна. Проживала за адресою: Куйбишевська обл., Баришський р-н, Павловська сільська рада.

Голдов Семен Іванович, жертва нацизму. 1904 р.н., Халтуринська сільська рада. Розстріляний карателями у 1943 р. Похований у с. Мартинівці (колишнє с. Халтурине).

Гонтар Іван Трохимович, рядовий. 1913 р.н. Призваний Костянтинівським райвійськкоматом Сталінської обл. Зник безвісти у жовтні 1943 р. Рідні: дружина Гонтарь Агрипіна Євменівна. Проживала за адресою: Сталінська обл., м. Костянтинівка, х. Берестовий, вул. Фрунзе, 11.

Гонтарь Петро Павлович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Каленики. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Гонтарь Анастасія Павлівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н.

Гонтарь Степан Дмитрович, рядовий. Загинув 20.09.1941 р. Похований у м. Карлівці, братська могила по вул. Великотирнівській.

Гончаров Андрій Олексійович, рядовий. 1907 р.н., м. Харків. Загинув 9.09.1943 р. Похований у м. Карлівці.

Гончарук Мирон Петрович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1909 р.н., Вінницька обл., Бершадський р-н. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 21.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н.

Граб Василь Євтихійович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1902 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Софіївка. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом. Не повернувся з розвідки 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні невідомі.

Гребенюк Павло Пархомович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1906 р.н., Вінницька обл., Барський р-н, с. Шпирки. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, с. Шпирки.

Гриб Петро Григорович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Софіївка. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Гриб Тетяна Семенівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Софіївка.

Грибик Павло Якимович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1912 р.н., Вінницька обл., Барський р-н, с. Антонівка. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, с. Шпирки.

Григор'ев Григорій Ф., рядовий, старший телефоніст 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1919 р.н., Ленінградська обл., Молвотицький р-н, с. Слотино. Призваний Молвотицьким райвійськкоматом Ленінградської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Григор'єва Євдокія. Проживала за адресою: Ленінградська обл., Молвотицький р-н, с. Слотино.

Гринчак Григорій Антонович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1912 р.н. Вінницька обл., Томашпільський р-н, с. Рожанятівка. Призваний Томашпільським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Томашпільський р-н, с. Рожанятівка.

Громов Василь Л., рядовий, командир гармати 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Київська обл., Миронівський р-н, с. Маслівка. Призваний Миронівським райвійськкоматом Київської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Громова Уліта К. Проживала за адресою: Київська обл., Миронівський р-н, с. Маслівка.

Гуменюк Володимир Мойсейович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1912 р.н., Вінницька обл., Тиврівський р-н, с. Тиврів. Призваний Тиврівським райвійськоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Тиврівський р-н, с. Тиврів.

Гуревич Борис Аронович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., м. Київ. Призваний Ленінським райвійськкоматом м. Києва. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Гуревич Тетяна. Проживала за адресою: м. Київ, вул. Червоноармійська, 10, кв. 19.

Гуревич Генріх Адамович, гвардії старший сержант, механік-водій 15-го окремого гвардійського танкового полку 8-го гвардійського танкового корпусу. 1918 р.н., Білоруська РСР, Мінська обл., Крупський р-н. Призваний Крупським райвійськкоматом Мінської обл. Загинув 12.09.1943 р. Похований у с. Червонознам'янці (нині – с. Знаменка). Рідні: батько Гуревич Адам. Проживав за адресою: Білоруська РСР, Мінська обл., Крупський р-н, ст. Крупська.

Гуров Анатолій Іванович, молодший сержант, командир ланки 780-го бомбардувально-авіаційногополку 1-го бомбардувально-авіаційного корпусу. 1920 р.н., Ташкентська обл., м. Ташкент. Призваний Ташкентським райвійськкоматом. Загинув при виконанні бойового завдання 21.10.1943 р. Похований у м. Карлівці. Рідні: мати Гурова Ксенія Андріївна. Проживала за адресою: м. Ташкент, вул. Саперна, 62.

Гуровський Марко Юхимович, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1916 р.н., Київська обл., Жашківський р-н, с. Адамівка. Призваний Жашківським райвійськкоматом Київської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Гуровська Марія Юхимівна. Проживала за адресою: Київська обл., Жашківський р-н, с. Адамівка.

Гурський Петро Архипович, старший сержант. 1913 р.н. Загинув 10.09.1943 р. при визволені с. Максимівки. Похований у братській могилі на території села.

Гусаков Петро Прокопович, сержант старший, радист 230-го авіаційного полку 75-ї авіаційної дивізії. 1914 р.н., м. Туапсе. Призваний Туапсинським райвійськкоматом. Був підбитий 9.10.1941 р. Згорів разом із літаком у р-ні с. Федорівки. Рідні: мати Гусакова Федора Григорівна. Проживала за адресою: м. Туапсе. вул. Пугачівська, 3.

Гусачек Григорій Ст., молодший сержант, командир гармати 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1919 р.н., Кам'янець-Подільська обл., Чемеровецький р-н, с. Андріївка. Призваний Чемеровецьким райвійськкоматом Кам'янець-Подільської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: батько Гусачек Степан Васильович. Проживав за адресою: Кам'янець-Подільська обл., Чемеровецький р-н, с. Андріївка.

Дахно Іван Омелянович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1919 р.н., Запорізька обл., Куйбишевський (нині – Більмацький) р-н, с. Куйбишівка. Призваний Куйбишевським райвійськкоматом Запорізької обл. Зник безвісти 21.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Запорізька обл., Куйбишевський (нині – Більмацький) р-н, с. Куйбишівка.

Даценко Антон Євдокимович, рядовий. 1894 р.н., Полтавська обл., Лохвицький р-н, с. Білогорілка. Помер від ран 31.10.1943 р. Похований у м. Карлівці.

Даценко Григорій Олександрович, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1912 р.н., Дніпропетровська обл., Перещепинський р-н, с. Левінцеве. Призваний Перещепинським райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Даценко Олена. Проживала за адресою: Дніпропетровська обл., Перещепинський р-н, с. Левінцеве.

Даценко Стефан Андрійович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1911 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, м. Лебедин. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 27.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Даценко Дарія Юхимівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, м. Лебедин, вул. Довгаленка, 63.

Дашевська Катерина Максимівна, жертва нацизму. 1873 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Білухівка. Розстріляна карателями 28.02.1943 р. Похована у с. Білухівці.

Дашевський Григорій Іванович, жертва нацизму. 1873 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Білухівка. Розстріляний карателями 28.02.1943 р. Похований у с. Білухівці.

Дев'ятко Дмитро Пантелейович, підпільник. 1909 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Нижня Ланна. Страчений в 1941 р. Похований у с. Нижній Ланні.

Дейнега Іван Васильович, жертва війни. 1931 р.н., с. Климівка. Вбитий при розриві снаряду 10.10.1943 р. Похований у с. Климівці.

Дейнега Пилип Борисович, колгоспник, жертва нацизму. 1912 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Нижня Ланна. Закатований нацистами у 1941 р. Місце поховання не відоме.

Дейнека Василь Павлович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Полтавська обл., Оржицький р-н. Призваний Оржицьким райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні невідомі.

Дейнека Микола Павлович, рядовий. 1910 р.н., Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Великоселецьке. Загинув 24.09.1941 р. Похований у м. Карлівці.

Демиденко Семен М., рядовий, їздовий 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Київська обл., Миронівський р-н, с. Карапиші. Призваний Миронівським райвійськкоматом Київської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Демиденко Тамара Миколаївна. Проживала за адресою: Київська обл., Миронівський р-н, с. Карапиші.

Демченко Іван Ол., рядовий, писар 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1913 р.н., Дніпропетровська обл., Солонянський р-н, с. Олександропіль. Призваний Солонянським райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Демченко Єфросинія. Проживала за адресою: Дніпропетровська обл., Солонянський р-н, с. Олександропіль.

Денисенко Семен Маркович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Денисенко Анастасія Омелянівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані.

Денисов Олексій Сергійович, гвардії сержант, командир гармати 15-го окремого гвардійського танкового полку 8-го гвардійського танкового корпусу. 1923 р.н., м. Казань, вул. Лесгафта, 14, кв. 15. Призваний Молотовським райвійськкоматом м. Казань. Загинув 12.09.1943 р. Похований у с. Червонознам'янці (нині – Знаменка) Полтавської обл. Рідні: мати Денисова Р. Я. Проживала за адресою: м. Казань, вул. Лесгафта, 14, кв. 15.

Деньга Іван Григорович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1918 р.н., Київська обл., Миронівський р-н, с. Юхни. Призваний Миронівським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні невідомі.

Деркач Олексій Григорович, учень, жертва війни. с. Варварівка. Вбитий при розриві міни 11.11.1943 р. Похований у с. Варварівці.

Дзебко Пилип Дементійович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1909 р.н., Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Крушинівка. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Крушинівка.

Дзьох Василь Ілліч, підпільник. 1912 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Нижня Ланна. Загинув в грудні 1943 р. Похований у с. Нижній Ланні.

Дідаш Микола Григорович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Богодухівка. Призваний Чорнобаївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Дідаш Марія Григорівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Богодухівка.

Дмитришен Олексій Олександрович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1905 р.н., Вінницька обл., Барський р-н. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н.

Добров Дмитро Никифорович, старший лейтенант, командир батальйону 532-го стрілецького полку 111-ї стрілецької дивізії. Курська обл., Солнцевський р-н, с. Чернюшня. Призваний Сонцевським райвійськкоматом. Загинув 18.09.1943 р. Похований у радгоспі «Красне» Карлівського р-ну. Рідні: дружина Доброва Марія Федорівна. Проживала за адресою: Курська обл., Солнцевський р-н, с. Чернюшня.

Доброгорський Олександр Іванович, лейтенант, заступник командира батареї 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1919 р.н., Дніпропетровська обл., ст. П'ятихатка, вул. Петровського, 38. Призваний П'ятихатинським райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: батько Домбровський Іван Андрійович. Проживав за адресою: Дніпропетровська обл., ст. П'ятихатка, вул. Петровського, 38.

Довгань Микола Юхимович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1912 р.н., Вінницька обл., Тростянецький р-н, с. Гордіївка. Призваний Тростянецьким райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Тростянецький р-н, с. Гордіївка.

Доля Дмитро Ілліч, політрук 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Доля Єфимія Ісаківна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба.

Домбровський Броніслав Миколайович, рядовий 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1902 р.н., Кам'янець-Подільська обл., Михайпільський р-н. При-

званий Михайпільським райвійськкоматом Кам'янець-Подільської обл. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Домбровська Ганна Віталіївна. Проживала за адресою: Кам'янець-Подільська обл., Михайпільський р-н.

Донець Іван Миколайович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1907 р.н., Вінницька обл., Барський р-н, с. Гуливківа Слобода. Призваний Калиновським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Калиновський р-н, с. Чернятин.

Дорошенко Олександр Андрійович, молодший сержант, командир відділення 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Сталінська обл., с. Будьонівка, вул. Красна Свіязь, 100. Призваний Будьонівським райвійськкоматом Сталінської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: Дорошенко П. А. Проживала за адресою: Сталінська обл., с. Будьонівка, вул. Красна Свіязь, 100.

Драч Іван Захарович, вчитель фізкультури, жертва нацизму. 1900 р.н., с. Климівка. Розстріляний карателями у 1943 р. Похований у с. Климівці.

Драч Іван Минович, підпільник. 1916 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Климівка. Страчений в 1941 р. Місце поховання не відоме

Драч Микола Омелянович, старшина 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1912 р.н., Київська обл., Миронівський р-н, с. Кизин. Призваний Миронівським райвійськкоматом Київської обл. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Драч Єфросинія Гнатівна. Проживала за адресою: Київська обл., Миронівський р-н, с. Кизин.

Дроздовський Іван Никифорович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1907 р.н., Вінницька обл., Томашпільський р-н, с. Жолоби. Призваний Томашпільським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Томашпільський р-н, с. Жолоби.

Дрючило Олександр Васильович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1903 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Тарасівка. Призваний Чорнобаївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Дрючило Дар'я Іванівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Тарасівка.

Дубинін Іван Онисимович, рядовий, тракторист 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1921 р.н., Сталінська обл., с. Задгаровка. Призваний Солодчанським райвійськкоматом Сталінської обл. Зник безвісті 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Дубиніна Степанида Юхимівна. Проживала за адресою: Сталінська обл., с. Задгаровка.

Дубривін Артем Ол., рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н. Дніпропетровська обл., Апостолівський р-н, с. Жовтикопівка. Призваний Апостольським райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Дубривіна Марія. Проживала за адресою: Дніпропетровська обл., Апостолівський р-н, с. Жовтикопівка.

Дудкін Гнат Порфирович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Сумська обл., Шалигінський р-н, с. Погоричі. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Дудкіна Феня Федорівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані.

Дудник Юхим Дм., рядовий, тракторист 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Сталінська обл., с. Майорка. Призваний Кременчуцьким райвійськкоматом Сталінської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Дудник Фаня Давидівна. Проживала за адресою: Сталінська обл., с. Майорка.

Дяченко Анатолій Олексійович, жертва війни. 1932 р.н., Попівської сільська рада. Вбитий при розриві снаряду 27.02.1944 р. Похований на території Попівської сільської ради.

Дяченко Зінаїда Михайлівна, підпільниця. 1906 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Нижня Ланна. Страчена в 1943 р. Місце поховання не відоме.

Дяченко Михайло Борисович, підпільник. 1914 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Нижня Ланна. Страчений в 1943 р. Місце поховання не відоме.

Євтушенко (Євтушевський) Микола Васильович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Безбородька. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Євтушенко (Євтушевська) Марія (Марина) Іванівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Безбородька.

Євтушенко Семен Миколайович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1911 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Каленики. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Євтушенко Ольга Іванівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Каленики.

Єгоркін Олексій Дмитрович, гвардії сержант, навідник мінометів 121-ї танкової бригади. 1923 р.н., Горьківська обл., Пильнинський р-н, с. Озерки. Призваний Пильнинським райвійськкоматом Горьковської обл. Загинув 22.09.1943 р. у бою за с. Марьянівку. Похований на західній околиці с. Варварівки. Рідні: батько Єгоркін Дмитро Павлович. Проживав за адресою: Горьківська обл., Пильнинський р-н, с. Озерки.

Ємець Горпина Дем'янівна, підпільниця. 1900 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Федорівка. Страчена в 1943 р. Місце поховання не відоме.

Єрмоленко Павло Кіндратович, гвардії рядовий 27-го гвардійського стрілецького полку 89-ї гвардійської стрілецької дивізії. 1910 р.н., Сумська обл., Краснопільський р-н. Призваний Краснопільським райвійськкоматом Сумської обл. Загинув 16.09.1943 р. Похований у с. Варварівці. Рідні: дружина Єрмоленко Анастасія Данилівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Краснопільський р-н, с. Нова Сироватка.

Єрьомін Олексій Васильович, старшина 19-ї механізованої бригади 1-го механізованого корпусу. 1921 р.н., Московська обл., м. Москва, вул. В. Переяславська, 36/5. Призваний Московським райвійськкоматом Московської обл. Загинув 18.09.1943 р. Похований у с. Мартинівці (колишнє Халтурине). Рідні проживали за адресою: Московська обл., м. Москва, вул. В. Переяславська, 36/5.

Єщенко Дмитро Васильович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Єщенко Євдокія Моїсеївна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба.

Єщенко Олександр Іванович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Мизенко Векла Павлівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані.

Єщенко Ольга Олексіївна, підпільниця. 1916 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Максимівка. Страчена в 1943 р. Місце поховання не відоме.

Єщенко Семен Несторович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Єщенко Устя Павлівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані.

Желєзняк Даниїл Кіндратович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Чернігівська обл., Добрянський р-н, с. Даманське. Призваний Добрянським райвійськкоматом Чернігівської обл. Зник безвісти 27.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Желєзняк. Проживала за адресою: Чернігівська обл., Добрянський р-н, с. Даманське.

Жигунов Петро Олександрович, лейтенант, командир кулеметної роти 532-го стрілецького полку 111-ї стрілецької дивізії. Саратовська обл., Новоузенський р-н, с. Курилівка.

Призваний Фрунзенським міськійськкоматом Фрунзенської обл. Загинув 18.09.1943 р. Похований у радгоспі «Красне» Карлівського р-ну. Рідні: дружина Коверга Дарія Костянтинівна. Проживала за адресою: Киргизька СРСР, м. Фрунзе, вул. Пушкінська, 11.

Жук Ілля Трохимович, рядовий, стрілець 227-го стрілецького полку 183-ї стрілецької дивізії. 1921 р.н., Приморський край, Тернейський р-н. Призваний Приморським райвійськкоматом. Загинув 18.09.1943 р. Похований у с. Софія Карлівського р-ну. Рідні: дружина Жук Василина Іларіонівна. Проживала за адресою: Приморський край, Тернейський р-н, бухта Тахоби.

Журавльов Костянтин Романович, старшина, командир відділення 1-ї десантної повітряної дивізії. 1922 р.н., Чкаловська обл., Троїцький р-н. Призваний Троїцьким райвійськкоматом Чкаловської обл. Загинув 26.09.1943 р. Похований у с. Максимівці. Рідні: батько, Журавльов Роман Микитович. Проживав за адресою: Чкаловська обл., ст. Троїцька, вул. Радянська, 61.

Заблодський Іван Филимонович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. Вінницька обл., Могилів-Подільський р-н, с. Немія. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Бирлівка.

Заболотний Петро Федорович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Богодухівка. Призваний Чорнобаївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні невідомі.

Загорнов Олексій Петрович, молодший сержант, командир взводу 288-го гвардійського стрілецького полку 94-ї гвардійської стрілецької дивізії. 1922 р.н., Куйбишевська обл., Кузоватовський р-н. Призваний Кузоватовським райвійськкоматом Куйбишевської обл. Загинув 18.09.1943 р. Похований с. Михайлівці. Рідні: батько Загорнов Петро А. Проживав за адресою: Куйбишевська обл., Кузоватовський р-н.

Загребельний Андрій Антонович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1911 р.н., Вінницька обл., Тростянецький р-н, с. Оляниця. Призваний Тростянецьким райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Тростянецький р-н, с. Оляниця.

Заєць Іван Іванович, партизан. Загинув 16.02.1943 р. Похований поблизу с. Мар'янівки.

Заєць Степан Антонович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1910 р.н., Вінницька обл., Барський р-н, м. Бар. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, м. Бар.

Заїка Василь Петрович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1911 р.н., Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Петьківка. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 21.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Петьківка.

Запара Нестор М., рядовий, радіотелеграфіст 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1915 р.н., Київська обл., Миронівський р-н, с. Росава. Призваний Миронівським райвійськкоматом Київської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Запара Уляна Зінов. Проживала за адресою: Київська обл., Миронівський р-н, с. Росава.

Заражевський Дмитро Тимофійович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Безпальча. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні невідомі.

Захожай Христина Леонтіївна, підпільниця. 1892 р.н., Полтавська обл., м. Карлівка. Дата смерті і місце поховання не відомі.

Звєзданов Олександр Олексійович, гвардії сержант, старший радіотелеграфіст 15-го окремого гвардійського танкового полку 8-го гвардійського танкового корпусу. 1912 р.н., Вологодська обл., Усть-Олексіївський р-н, с. Усть-Олексіївка. Призваний Грязовецьким райвійськкоматом Вологодської обл. Загинув 11.09.1943 р. Похований у с. Червонознам'янці

(нині – с. Знаменка). Рідні: дружина Кононова Агнеса Степанівна. Проживала за адресою: Вологодська обл., Усть-Олексіївський р-н, с. Усть-Олексіївка.

Зенич Марія Кузьмінічна, рядова, помічник завідуючого складом 312-ї нічної бомбардувально-авіаційної дивізії. 1921 р.н., Полтавська обл. Призвана Вольським райвійськкоматом Саратовської обл. Загинула 19.10.1943 р. Похована у м. Карлівці, у парку, біля братської могили. Рідні: мати Зенич Софія Максимівна. Проживала за адресою: Полтавська обл.

Зозуля Василь Ісидорович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1904 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Зозуля Тетяна Трохимівна проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані.

Зубань Іван Ілліч, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1911 р.н., Вінницька обл., Томашпільський р-н, с. Жолоби. Призваний Томашпільським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Томашпільський р-н, с. Жолоби.

Іванець Олександр Степанович, сержант, командир відділення 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1905 р.н., Полтавська обл., Іркліївський р-н, с. Васютинці. Призваний Іркліївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Іванець Лукія Іванівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Іркліївський р-н, с. Васютинці.

Іванов Іван Іванович, партизан. Загинув у вересні 1943 р. Похований у с. Вакулисі.

Іванов Іван Іванович, рядовий. 1917 р.н., Полтавська обл., м. Кременчук. Помер від ран 12.01.1944 р. Похований у м. Карлівці.

Іванов Іван Іванович, рядовий. Загинув у вересні 1943 р. Похований у с. Попівці.

Іванов Іван О., жертва нацизму. Халтуринська сільська рада. Розстріляний карателями у 1943 р. Похований у с. Мартинівці (колишнє Халтурине).

Іванов Іван Семенович, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Сталінська обл., Старо-Кременчуцький р-н, с. Стара Майорка. Призваний Старо-Кременчуцьким райвійськкоматом. Зник безвісти 25.09.1941 в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Іванова Олена П. Проживала за адресою: Сталінська обл., Старо-Кременчуцький р-н, с. Стара Майорка.

Іванов Іван Сергійович, підпільник. Розстріляний в 1943 р. у с. Мартинівці (колишнє Халтурине). Місце поховання не відоме.

Іванов Костянтин Миколайович, колгоспник, жертва нацизму. 1910 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Халтурине. Розстріляний карателями у 1943 р. Похований у с. Мартинівці (колишнє Халтурине).

Івахненко Федір С., рядовий, тракторист 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1913 р.н., Дніпропетровська обл., Томаковський р-н, с. Преображенка. Призваний Томаковським райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Івахненко Анастасія. Проживала за адресою: Дніпропетровська обл., Томаковський р-н, с. Преображенка.

Ігнатенко Петро Кузьмич, сержант, командир відділення. 1915 р.н., Полтавська обл., Гребінківський р-н, с. Рудка. Призваний Шосткинським райвійськкоматом Сумської обл. Загинув 17.10.1943 р. Похований у м. Карлівці, по вул. Радевича, у братській могилі. Рідні: син Ігнатенко Василь Петрович. Проживав за адресою: Полтавська обл., Гребінківський р-н, с. Рудка.

Ілієнко Григорій Степанович, рядовий. 1914 р.н. Загинув 9.09.1943 р. Похований у с. Максимівці.

Ільїн Петро Ілліч, старший сержант. Призваний Залізничним райвійськкоматом м. Новосибірська. Загинув 18.09.1943 р. Похований у Карлівському р-ні Полтавської обл. Рідні невідомі.

Ірха Іван Петрович, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1921 р.н., Кіровоградська обл., Витязівський р-н, с. Рошехівка.

Призваний Витязівським райвійськкоматом Кіровоградської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: батько Ірха Петро Гаврилович. Проживав за адресою: Кіровоградська обл., Витязівський р-н, с. Рошехівка.

Кагал Костянтин Федорович, жертва нацизму. 1899 р.н., м. Карлівка. Закатований жандармами у 1943 р. Похований у м. Карлівці.

Каєлко Іван Кузьмич (Хомич), старшина батареї 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1917 р.н., Грузинська РСР, м. Самтредіа, вул. Берії, 32. Призваний Самтредським райвійськкоматом Грузинської РСР. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: батько Каєлко Хома (Кузьма). Проживав за адресою: Грузинська РСР, м. Самтредіа, вул. Берії, 32.

Калашников Віктор Сидорович, рядовий, радист 286-го артилерійського полку. Загинув 9.09.1943 р. Похований у м. Карлівці.

Калеников Юхим Єлисейович, рядовий, стрілець 434-го стрілецького полку 169-ї стрілецької дивізії. 1905 р.н., Харківська обл., Харківський р-н. Загинув 25.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні: дружина Каленикова Катерина Яківна. Проживала за адресою: Харківська обл., с. Старпука.

Калениченко Корній Микитович, жертва нацизму. 1873 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Білухівка. Розстріляний карателями 28.02.1943 р. Похований у с. Білухівці.

Калениченко Мусій Макарович, жертва нацизму. 1903 р.н., м. Карлівка. Розстріляний карателями у 1943 р. Похований у м. Карлівці.

Калениченко Пестина Миколаївна, жертва нацизму. 1874 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Білухівка. Розстріляна карателями 28.02.1943 р. Похована у с. Білухівці.

Каленіченко Іван Григорович, жертва війни. 1930 р.н., с. Климівка. Вбитий при розриві снаряду 7.08.1944 р. Похований у с. Климівці.

Калініченко Максим Макарович, партизан. 1903 р.н. Загинув 8.06.1942 р. Похований у братській могилі с. Попівки.

Калініченко Олександр Федорович, рядовий 169-ї стрілецької дивізії. Загинув у вересні 1941 р. Похований у с. Тарасівці.

Каменєв Василь Семенович, рядовий, стрілець 434-го стрілецького полку 169-ї стрілецької дивізії. 1920 р.н., Алтайський край, Старо-Бардинський (нині – Красногорський) р-н, с. Сростки. Призваний Старо-Бардинським райвійськкоматом Алтайського краю. Загинув 25.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні: дружина, Каменєва Марія, проживала за адресою: Алтайський край, Старо-Бардинський (нині – Красногорський) р-н, с. Сростки.

Канівець Юхим Кузьмич, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Безпальча. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Канівець Олена Юхимівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Безпальча.

Капанадзе Ерастій Спиридонович, лейтенант, старший радист 230-го авіаційного полку 75-ї авіаційної дивізії. 1912 р.н., Грузинська РСР, Карбаульська сільська рада, с. Капанадзе. Був підбитий 9.10.1941 р. Згорів разом із літаком у р-ні с. Федорівки. Рідні: дружина Махадзе Тамара Злеторовна. Проживала за адресою: м. Сальськ, вул. Леніна, 6, кв.10.

Капітан Яків Михайлович, рядовий, тракторист 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1906 р.н., Вінницька обл., Теплицький р-н, с. Кілачевка. Призваний Теплицьким райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Капітан Акуліна. Проживала за адресою: Вінницька обл., Теплицький р-н, с. Кілачевка.

Капуста Олександр А., рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1905 р.н., Дніпропетровська обл., Апостолівський р-н, с. Костроми. Призваний Апостолівським райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Капуста Ф. Ф. Проживала за адресою: Дніпропетровська обл., Апостолівський р-н, с. Костроми.

Карасенко Іван Несторович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1904 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Мала Бурімка. Призваний Чорнобаївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки.

Рідні: дружина Карасенко Марфа Іванівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Мала Бурімка.

Карпенко Петро Павлович, рядовий, старший радіотелеграфіст 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1912 р.н., Харківська обл., Харківський р-н, радгосп «Комунар». Призваний Харківським райвійськкоматом Харківської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Карпенко Ганна Л. Проживала за адресою: Харківська обл., Харківський р-н, радгосп «Комунар».

Касюк Тимофій Кузьмич, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1904 р.н., Київська обл., Тетіївський р-н, с. Загребелля. Призваний Тетіївським райвійськкоматом Київської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Касюк Єлизавета Федорівна. Проживала за адресою: Київська обл., Тетіївський р-н, с. Загребелля.

Катанжан Сураг Хачатурович, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1920 р.н., Армянська РСР, Гукасьянський р-н, м. Ленінакан (нині – Гюмрі), с. Кирипхом. Призваний Гукасьянським райвійськкоматом Армянської РСР. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: батько Катанжан Хачатур. Проживав за адресою: Армянська РСР, Гукасьянський р-н, м. Ленінакан (нині – Гюмрі), с. Кирипхом.

Кизигін Баймурат, гвардії рядовий, стрілець 270-го гвардійського стрілецького полку 89-ї гвардійської стрілецької дивізії. 1903 р.н., Карагандинська обл., Каркаралинський р-н. Призваний Каркаралинським райвійськкоматом Карагандинської обл. Загинув 16.09.1943 р. Похований у с. Варварівці. Рідні: дружина Баймуратова Рахіма. Проживала за адресою: Карагандинська обл., Каркаралинський р-н, Жарленська сільська рада, колгосп Куктор.

Килавишвілі Григорій, жертва нацизму. Халтуринська сільська рада. Розстріляний карателями у 1943 р. Похований у с. Халтурине (нині – Мартинівка).

Кирячик, жертва нацизму. Халтуринська сільська рада. Розстріляний карателями у 1943 р. Місце поховання не відоме.

Кисіль Федір Іванович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1913 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Кисіль Ніна Опанасівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба.

Кияниця Юхим Юхимович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1912 р.н., Київська обл., Миронівський р-н, с. Коротище. Призваний Миронівським райвійськкоматом Київської обл. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Кияниця Сима Семенівна. Проживала за адресою: Київська обл., Миронівський р-н, с. Коротище.

Кірик Порфирій Семенович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Сумська обл., м. Кролевець. Призваний Кролевецьким райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Кірик Парасковія Миколаївна. Проживала за адресою: Сумська обл., м. Кролевець, вул. Пролетарська, 25.

Коваленко Семен Григорович, підпільник. 1926 р.н., Полтавська обл., Карлівська обл., с. Климівка. Страчений в 1941 р. Місце поховання не відоме

Коваль Андрій Маркович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1907 р.н., Вінницька обл., Барський р-н, с. Комарівці. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, с. Комарівці.

Коваль Віра Андріївна, жертва нацизму. с. Нижня Ланна. Страчена карателями у 1941 р. Місце поховання не відоме.

Коваль Ганна Єгорівна, жертва нацизму. с. Нижня Ланна. Страчена карателями у 1941 р. Місце поховання не відоме.

Коваль Ганна Калениківна, підпільниця. 1912 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Нижня Ланна. Страчена в 1941 р. Місце поховання не відоме.

Ковальчук Іван Семенович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Полтавська обл., Золотоніський р-н, с. Чапаєвка. Призваний Золотоніським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Ковальчук Васька Антонівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Золотоніський р-н, с. Чапаєвка (нині – с. Благодатне).

Ковтун Григорій Максимович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії 1906 р.н., Полтавська обл., м. Золотоноша. Призваний Золотоніським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Ковтун Євдокія Федорівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., м. Золотоноша, вул. Струнковка, 2-й провулок.

Ковтун Іван Павлович, рядовий 304-ї стрілецької дивізії. 1918 р.н., Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Круподеренці. Призваний Оржицьким райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Ковтун ... Михайлівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Круподеренці.

Ковтун Олександр Григорович, рядовий, старший розвідник 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1906 р.н., Дніпропетровська обл., Сталіндорфський р-н, с. Катерино-Копилевка. Призваний Сталіндорфським райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні проживали за адресою: Дніпропетровська обл., Сталіндорфський р-н, с. Катерино-Копилевка.

Козленко Прокопій Іванович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, м. Лебедин. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Козленко Ганна Семенівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, м. Лебедин, вул. Піонерська, 50.

Колісник Андрій Никифорович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1905 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Горбані. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Колісник Надія Карпівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Горбані.

Коломієць Павло Петрович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1908 р.н., Вінницька обл., Калинівський р-н, с. Чернятин. Призваний Калинівським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Калинівський р-н, с. Катюженці.

Коломієць Сергій Юрійович, підпільник. 1914 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Варварівка. Страчений в 1941 р. Похований у с. Варварівці.

Кондрашов Василь Данилович, сержант. м. Омськ. Загинув 10.09.1943 р. при визволені с. Максимівки. Похований у братській могилі.

Кононенко Іван Іванович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1902 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Малі Канавці. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Кононенко Софія Григорівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Малі Канавці.

Кононець Іван Петрович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1904 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Кононець Єлизавета Лук'янівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н.

Копе Григорій Антонович, рядовий 285-го стрілецького полку 183-ї стрілецької дивізії. 1902 р.н., Алтайський край. Призваний Бійським міськвійськкоматом. Загинув 19.09.1943 р. Похований у с. Халтурине (нині – Мартинівка), у братській могилі. Рідні невідомі.

Коржук Василь Омелянович, лейтенант 19-го механізованого полку. 1923 р.н., Омська обл., с. Добрянка. Призваний Полтавським райвійськкоматом Омської обл. Загинув 18.09.1943 р. Похований у с. Халтурине (нині – Максимівка) Полтавської обл. Рідні: батько Коржук Омелян Григорович. Проживав за адресою: Омська обл., с. Добрянка.

Корін Петро Григорович, гвардії рядовий, стрілець 270-го гвардійського стрілецького полку 89-ї гвардійської стрілецької дивізії. 1925 р.н., Армянська РСР, Алавердинський (нині – Тума-

нянський) р-н. Призваний Алавердинським райвійськкоматом. Загинув 16.09.1943 р. Похований у с. Варварівці. Рідні проживали за адресою: Армянська РСР, м. Ленінакан (нині – Гюмрі).

Корняк Іван Семенович, партизан. Загинув під час тимчасової гітлерівської окупації 1941–1943 рр. Похований у с. Вакулисі.

Коровін Іван Олексійович, гвардії рядовий, стрілець 270-го гвардійського стрілецького полку 89-ї гвардійської стрілецької дивізії. 1913 р.н., Сталінградська обл., Сталінградський р-н. Призваний Сталінградським райвійськкоматом Сталінградської обл. Загинув 16.09.1943 р. Похований у с. Варварівці. Рідні: дружина Коровіна Ганна Євдокимівна. Проживала за адресою: м. Сталінград, 3-й р-н, вул. Донецька, 226.

Коровниченко Данііл Ілліч, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1912 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Великий Вистороп. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки Карлівського р-н у Полтавської обл. Рідні: дружина Коровниченко Марія Яківна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Михайлівка.

Король Федір Антонович, рядовий, стрілець. 1923 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Климівка. Призваний польовим райвійськкоматом. Помер від ран 16.10.1943 р. Похований у с. Климівці. Рідні: батько Король Антон Михайлович. Проживав за адресою: Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Климівка.

Корсун Родіон Андрійович, молодший сержант, помічник командира взводу 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1902 р.н., Полтавська обл., Драбівський р-н, с. Білоусівка. Призваний Драбівським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Корсун Оксана Хомівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Драбівський р-н, с. Білоусівка.

Костюк Володимир Анатолійович, жертва війни. 1934 р.н., с. Федорівка. Вбитий при розриві снаряду 16.08.1946 р. Похований у с. Федорівці.

Косяк Лазар Якимович, підпільник. 1912 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н. Страчений у 1941 р. Похований у с. Варварівці.

Котелевський Михайло Лукич, жертва нацизму. с. Нижня Ланна. Страчений карателями у 1941 р. Місце поховання не відоме.

Коцуба Іван Х., рядовий, розвідник 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1913 р.н., Дніпропетпетровська обл., Сталіндорфський р-н. Призваний Сталіндорфським райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Коцуба. Проживала за адресою: Дніпропетровська обл., Сталіндорфський р-н.

Кравець Іван Григорович, рядовий. 1918 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Варварівка. Призваний Костянтинівським райвійськкоматом Сталінської обл. Зник безвісти у листопаді 1941 р. Рідні: дружина Кравець Тетяна Василівна. Проживала за адресою: Сталінська обл., м. Костянтинівка, радгосп № 2.

Кравцов Кіндратій Іванович, політрук 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Кравцова Лідія Іванівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба.

Кравченко Іван Захарович, лейтенант, командир топографічного взводу 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1917 р.н., м. Кривий Ріг, вул. Андрієвська, 12. Призваний Криворізьким райвійськкоматом. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівка. Рідні: мати Кравченко Тетяна Іванівна. Проживала за адресою: м. Кривий Ріг, вул. Андріївська, 12.

Кравченко Макар Антонович, рядовий 788-го стрілецького полку 214-ї стрілецької дивізії. Краснодарський край, Темиргоєвський р-н. Призваний Темиргоєвським райвійськкоматом. Загинув 21.09.1943 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні: дружина Кравченко Олена Дмитрівна. Проживала за адресою: Краснодарський край, Темиргоєвський р-н.

Кравченко Трохим Тихонович, молодший лейтенант, льотчик 230-го авіаційного полку 75-ї авіаційної дивізії. Був підбитий 9.10.1941 р. у р-ні м. Карлівки. Отримав опіки. Відправлений на лікування до с. Федорівки. Рідні невідомі.

Краснокутський П. А., рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Дніпропетровська обл., Томаковський р-н, с. Преображенка. Призваний Томаковським райвійськкоматом Дніпопетровської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Краснокутська Марія. Проживала за адресою: Дніпропетровська обл., Томаковський р-н, с. Преображенка.

Кремешний Михайло Іванович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1903 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Софіївка. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Кремешна Харитина Омелянівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Софіївка.

Кретінін Михайло Никанорович, молодший лейтенант, штурман 780-го бомбардувально-авіаційного полку 1-го бомбардувально-авіаційного корпусу. 1921 р.н., Кіровоградська обл., с. Новоукраїнка. Призваний Новоукраїнським райвійськкоматом. Загинув при виконанні бойового завдання 21.10.1943 р. Похований у м. Карлівці. Рідні: батько, Кретінін Никифор Олексійович. Проживав за адресою: Кіровоградська обл., м. Новоукраїнка, вул. Чапаєва, 22.

Крутько Яків Олексійович, рядовий стрілець 434-го стрілецького полку 169-ї стрілецької дивізії. 1911 р.н., Харківська обл., м. Вовчанськ. Призваний Вовчанським райвійськкоматом Харківської обл. Загинув 25.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні: дружина Крутько Наталя Іванівна. Проживала за адресою: Харківська обл., м. Вовчанськ.

Кужба Тихон Мефодійович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1919 р.н., Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Баланівка. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 21.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Баланівка.

Кузьменко Олександр Васильович, старший лейтенант, ад'ютант 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1917 р.н. Запорізька обл., м. Кам'янка-Дніпровська. Призваний Каменсько-Надніпрянським райвійськкоматом. Загинув 26.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні проживали за адресою: Запорізька обл., м. Кам'янка-Дніпровська.

Кукін Олександр Шм., рядовий, інструктор-хімік 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1917 р.н., Дніпропетровська обл., Сталіндорфський р-н. Призваний Сталінодорським райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Кукіна Соня Абрамівна. Проживала за адресою: Дніпропетровська обл., Сталінодорфський р-н.

Курілов Ілля Федорович, рядовий, командир гармати 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1915 р.н., Орджонікідзевський край (нині – Ставропольський), Іпатовський р-н, ст. Корпинська. Призваний Іпатовським райвійськкоматом Орджонікідзенського краю. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Курілова Єлизавета. Проживала за адресою: Орджонікідзевський край (нині – Ставропольський), Іпатовський р-н, ст. Корпинська.

Курманський Іван Михайлович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1914 р.н., Вінницька обл., Барський р-н, с. Чемериси. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 21.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, с. Чемериси.

Курнос Онисим М., рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1906 р.н., Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Маньківка. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Маньківка.

Куртяков Петро Олександрович, молодший лейтенант, командир роти 94-ї гвардійської стрілецької дивізії. 1911 р.н. Орловська обл., Лаванський р-н, с. Кунач. Призваний Криворізьким райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Загинув 20.09.1941 р. Похований у м. Карлівці. Рідні: дружина Куртякова Ольга Зіновіївна. Проживала за адресою: Орловська обл., Лаванський р-н, с. Кунач.

Курченко Никифор Іванович, рядовий, гарматний номер 199-ї стрілецької дивізії. 1911 р.н., Київська обл., Богуславський р-н, с. Шупики. Призваний Богуславським райвійськкоматом Київської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: Курченко Анастасія. Проживала за адресою: Київська обл., Богуславський р-н, с. Шупики.

Кучеренко Олексій Іванович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1902 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Софіївка. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Кучеренко Пелагея Антонівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Софіївка.

Лаврик Василь Тихонович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Межиріч. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Лаврик Наталія Андріївна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Межиріч.

Лазарєв Павло Опанасович, рядовий, стрілець 434-го стрілецького полку 169-ї стрілецької дивізії. 1917 р.н., Харківська обл., Харківський р-н, с. Зелений Гай. Призваний Харківським райвійськкоматом Харківської обл. Загинув 25.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні проживали за адресою: Харківська обл., Харківський р-н, с. Зелений Гай.

Лановський Тарас Юхимович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1913 р.н., Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Кирилівка. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Кирилівка.

Лебединський Степан Терентійович, рядовий, стрілець 24-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Харківська обл.. Вовчанський р-н, с. Друге Червоноармійське. Призваний Вовчанським райвійськкоматом Харківської обл. Загинув 18.08.1943 р. Похований у м. Карлівці. Рідні: дружина Лебединська Ганна Василівна. Проживала за адресою: Харківська обл.. Вовчанський р-н, с. Друге Червоноармійське.

Левченко Іван Іванович, рядовий, санітарний інструктор 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1911 р.н. Дніпропетровська обл., Сталіндорфський р-н. Призваний Сталіндорським райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Зник безвісти 25 09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина, Левченко Анастасія проживала за адресою: Дніпропетровська обл., Сталіндорфський р-н, с. Нові Ковна.

Левченко Іван Федорович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1902 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 267.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Левченко Євдокія Денисівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані.

Левченко Хома Іванович, рядовий 304-ї стрілецької дивізії. 1902 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Каленики. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Левченко Христина Федорівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Каленики.

Лелюх Олексій Йосипович, жертва війни. 1888 р.н., с. Климівка. Вбитий при розриві снаряду 21.11.1943 р. Похований у с. Климівці.

Летін Павло Іванович, політрук батареї 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1915 р.н., Московська обл., м. Павловський Посад. Призваний Павловопосадським райвійськкоматом. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Летіна Марина Миколаївна. Проживала за адресою: Московська обл., м. Павловський Посад.

Ликін Іван Антонович, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1920 р.н., Рязанська обл., Спаський р-н, с. Виселки. Призваний Спаським райвійськкоматом Рязанської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: батько Ликін Овдій Єгорович. Проживав за адресою: Рязанська обл., Спаський р-н, с. Виселки.

Ликов Василь Федорович, рядовий. 1921 р.н. Харківська обл., Чугуївський р-н, с. Коробочкіне. Загинув 3.03.1943 р. Похований на території Карлівського р-ну.

Липлявенко Олексій Гнатович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1911 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Бобрик. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Липлявенко Марія Іванівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Бобрик.

Лисенко Антон Іванович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1904 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Бантеве. Призваний Чорнобаївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Лисенко Єфросинія Степанівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Бантеве.

Лисенко Василь Іванович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Безпальча. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Лисенко Ганна Степанівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Безпальча.

Лисенко Сергій Миронович, жертва війни. 1939 р.н., с. Захлюпанка (нині – Попівка). Помер від ран при розриві снаряду 1.06.1945 р. Похований у с. Захлюпанці (нині – с. Попівка).

Литвин Андрій Федорович, підпільник. 1902 р.н., Полтавська обл., смт Машівка. Загинув 8.06.1942 р. Похований у братській могилі с. Попівки.

Личман Петро Трохимович, підпільник. 1905 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Федорівка. Страчений у 1941 р. Місце поховання не відоме.

Лінський Михайло Миколайович, старший сержант.1918 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н. Помер від ран 12.10.1943 р. Похований у м. Карлівці.

Лозовик Стефан Дмитрович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1905 р.н., Сумська обл., Кролевецький р-н, с. Ревутинці. Призваний Кролевецьким райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Лозовик Олександра Стефаніївна. Проживала за адресою: Сумська обл., Кролевецький р-н, с. Ревутинці.

Лось Аврам Федорович, сержант 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1913 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Малі Канавці. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Лось Марія Іванівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Малі Канавці.

Луговик Євдоким Єгорович, червоноармієць, командир роти 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1911 р.н. Сумська обл., Шосткинський р-н, с. Павленкове. Призваний Шосткинським райвійськкоматом. Не повернувся з розвідки 25.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Луговик Анастасія Матвіївна. Проживала за адресою: Сумська обл., Шосткинський р-н, с. Павленкове.

Лукашевич Олександр Олександрович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані. Призваний Гельмязіським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Лукашевич Марія Григорівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані.

Любанов Михайло Михайлович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 27.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Любанова Марія Яківна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба.

Мазієв Антон Іванович, гвардії рядовий, стрілець 27-го гвардійського стрілецького полку 89-ї гвардійської стрілецької дивізії. 1901 р.н., Воронезька обл., Лосевський р-н, Черемиська сільська рада. Призваний Лосевським райвійськкоматом Воронезької обл. Загинув 19.09.1943 р. Похований у с. Варварівці. Рідні: дружина Мазієва Меланія С. Проживала за адресою: Воронезька обл., Лосевський р-н, Черемиська сільська рада.

Макаренко Сергій Йосипович, сержант 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1904 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н. Призваний Чорнобаївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Макаренко Єлизавета Іванівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н.

Макаров Микола Петрович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Архангельська обл., Каргопольський р-н, с. Павлівка. Призваний Каргопольським райвійськкоматом Архангельської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: батько Макаров Петро Володимирович. Проживав за адресою: Архангельська обл., Каргопольський р-н, с. Павлівка.

Макаров Павло Гаврилович, майор, командир 176-ї окремої роти зв'язку 252-ї стрілецької дивізії 53-ї Армії. 1910 р.н., Воронезька обл., Грачовський р-н, с. К. Байгора. Призваний Усманським райвійськкоматом Воронезької обл. Загинув 20.09.1943 р. в с. Левенцівці. Похований на цвинтарі в с. Тарасівці. Рідні: дружина Макарова Ганна Гаврилівна. Проживала за адресою: Воронезька обл., Грачовський р-н, с. К. Байгора.

Максимов Віктор Іванович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Сумська обл., Шалигинський р-н, с. Погоричі. Призваний Шалигінським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Максимова Марія Степанівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Шалигинський р-н, с. Погоричі.

Маликов Маде, рядовий, стрілець 982-го стрілецького полку. Загинув 28.09.1943 р. Похований у м. Карлівці на цвинтарі.

Малимон Йосип Трохимович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Малимон Тетяна Миколаївна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н.

Маліванчук Макар Герасимович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1906 р.н., Вінницька обл., Тростянецький р-н, с. Качанівка. Призваний Тростянецьким райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Тростянецький р-н, с. Качанівка.

Малюк Йосиф Іванович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 27.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Малюк Дарія Андріївна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба.

Мандренко Андрій Йосипович, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Полтавська обл., Згурівський р-н, с. Турівка. Призваний Згурівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Мандренко Катерина. Проживала за адресою: Полтавська обл., Згурівський р-н, с. Турівка.

Маніта Микола Степанович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1909 р.н., Вінницька обл., Барський р-н, с. Черемиси. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 21.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, с. Черемиси.

Манько Петро Іванович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1911 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, колгосп «9 січня». Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки.

Рідні: дружина Манько Марія Степанівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Михайлівка, колгосп «9 січня».

Маринець Михайло Григорович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1913 р.н., Сумська обл., м. Лебедин. Призваний Лебединським райвійськкоматом. Не повернувся з розвідки 25.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Маринець Євдокія Іванівна. Проживала за адресою: Сумська обл., м. Лебедин.

Маринець Сергій Данилович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Пристайкове. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Маринець Ганна Петрівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Пристайкове.

Мартихін Михайло Іванович, політрук, відповідальний секретар партбюро 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1914 р.н., м. Москва, залізничний шлях ім. Дзержинського, ст. Серпухов. Призваний Серпуховським райвійськкоматом. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Мартихіна Марія Михайлівна. Проживала за адресою: м. Москва, залізничний шлях ім. Дзержинського, ст. Серпухов.

Мартиченко Назар Григорович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1903 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Мала Бурімка. Призваний Чорнобаївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Мартиченко Мотрона Андріївна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Мала Бурімка.

Марченко Олександр Іванович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Богдани. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Марченко Євдокія Харитонівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Богдани.

Матієнко Іван Харитонович, рядовий. 1921 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Мар'янівка. Призваний Горлівським райвійськкоматом Сталінської обл. Зник безвісти у січні 1942 р. Рідні: мати Матієнко Ксенія Федотівна. Проживала за адресою: Сталінська обл., Горлівський р-н, с. Нова Горлівка.

Матієнко Петро Харитонович, рядовий. 1916 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Мар'янівка. Призваний Горлівським райвійськкоматом м. Горлівки. Зник безвісти у листопаді 1943 р. Рідні: мати Матієнко Ксенія Федотівна. Проживала за адресою: Сталінська обл., Горлівський р-н, с. Нова Горлівка.

Матяш Кирило Якович, підпільник. 1906 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Нижня Ланна. Страчений в 1943 р. Місце поховання не відоме.

Мацвей Михайло Володимирович, рядовий. 1898 р.н. Загинув 10.09.1943 р. Похований у с. Варварівці, в братській могилі.

Мельник Іван Григорович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1911 р.н., Вінницька обл., Тростянецький р-н, с. Летківка. Призваний Тростянецьким райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Тростянецький р-н, с. Летківка.

Мельниченко Володимир Сергійович, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1913 р.н., Київська обл., м. Васильків, вул. Робківська, 18. Призваний Васильківським райвійськкоматом Київської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: батько Мельниченко Сергій. Проживав за адресою: Київська обл., м. Васильків, вул. Робківська, 18.

Мельничук Олександр Євгенович, рядовий, командир відділення 27-ї залізничної бригади. 1906 р.н., Вінницька обл., Козятинський р-н, с. Закутинці. Призваний Козятинським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Козятинський р-н, с. Закутинці.

Мельніченко Пилип Філімонович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1912 р.н., Вінницька обл., Монасти-

рищенський р-н, с. Коритня. Призваний Монастирищенським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Монастирищенський р-н, с. Коритня.

Мендель Юхим Іванович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Горбані. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Мендель Надія Іванівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Горбані.

Мизенко Іван Миколайович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Мизенко Векла Павлівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба.

Миколаєнко Володимир Свиридович, колгоспник, жертва війни. 1930 р.н., с. Федорівка. Вбитий при розриві снаряду 23.06.1945 р. Похований у с. Федорівці.

Миколішин Франц Адамович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1907 р.н., Вінницька обл., Томашпільський р-н, с. Жолоби. Призваний Томашпільським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Томашпільський р-н, с. Жолоби.

Милинас Олексій Степанович, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Сталінська обл., Будьонівський р-н. Призваний Будьонівським райвійськкоматом Сталінської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Милинас Надія. Проживала за адресою: Сталінська обл., Будьонівський р-н.

Милосердний Сергій Іванович, рядовий, гарматний номер 199-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Сталінська обл., Будьонівський р-н, Безименська сільська рада. Призваний Будьонівським райвійськкоматом Сталінської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Милосердна Євдокія. Проживала за адресою: Сталінська обл., Будьонівський р-н, Безименська сільська рада.

Мисан Юхим Трохимович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Мисан Варвара Марківна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані.

Мислопьян Герасим, молодший сержант, командир відділення 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1918 р.н., м. Єреван, Ахтинський р-н, с. Тайгурук. Призваний Єреванським райвійськкоматом Армянської РСР. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: Мислопьян Самсон Гульчнович. Проживав за адресою: м. Єреван, Ахтинський р-н, с. Тайгурук.

Миханьков Андрій Львович, військовослужбовець. 1911 р.н. Загинув 18.09.1941 р. в бою за м. Карлівку. Рідні: дружина, Миханькова Ганна Федорівна. Адреса невідома.

Міняйло Іван Матвійович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1906 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Межиріч. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Міняйло Марфа Мартинівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Межиріч.

Містков Оксентій Оверкович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1907 р.н., Вінницька обл., Хмельницький р-н, с. Забужжя. Призваний Хмельницьким райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 21.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Хмельницький р-н, с. Забужжя.

Міхно Андрій Іванович, рядовий. 1906 р.н. Полтавська обл., Козельщинський р-н, с. Приліпка. Призваний Козельщинським райвійськкоматом Полтавської обл. Загинув у

1941 р. Похований на території Карлівського р-ну. Рідні: дружина Міхно Ольга Іванівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Козельщинський р-н, с. Приліпка.

Міщенко Кіндрат Дмитрович, червоноармієць 183-ї стрілецької дивізії. 1911 р.н. Орджонікідзевська обл., м. Ворошиловськ, Ксеношинська сільська рада. Призваний Ворошиловським райвійськкоматом. Загинув 19.09.1943 р. Похований у с. Попівці. Рідні: дружина Міщенко Марія Федорівна. Проживала за адресою: Орджонікідзевська обл., м. Ворошиловськ, Ксеношинська сільська рада.

Многоліт Петро Васильович, рядовий, стрілець 434-го стрілецького полку 169-ї стрілецької дивізії. 1913 р.н., Дніпропетровська обл., Юр'ївський р-н, с. Кіндратівка. Призваний Лозовським райвійськкоматом Харківської обл. Загинув 25.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні: дружина Многоліт Ганна Федорівна. Проживала за адресою: Дніпропетровська обл., Юр'ївський р-н, с. Кіндратівка.

Мовлян Ілля Якович, лейтенант, командир батареї 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. Сумська обл., м. Конотоп, Дубов'язовський р-н, с. Семенівка. Призваний Дубов'язовським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Мовлян Віра Ол. Проживала за адресою: Київська обл., м. Черкаси, площа Воровського.

Мокляк Дмитро Олексійович, підпільник. 1902 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Лип'янка. Страчений у 1942 р. Місце поховання не відоме.

Мокляк Іван Васильович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, м. Лебедин. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Мокляк Євдокія Тимофіївна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, м. Лебедин, вул. 1-ша Череповка.

Момот Макар Павлович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1904 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Мар'янівка. Призваний Чорнобаївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Момот Аріна Григорівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Мар'янівка.

Москалець Андрій Михайлович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1911 р.н., Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Пилиповичі. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Москалець Надія Петрівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Пилиповичі.

Мостилак Гаврило Мойсейович, рядовий 304-ї стрілецької дивізії 1915 р.н., Київська обл., Миронівський р-н, с. Микитяни. Призваний Миронівським райвійськкоматом Київської обл. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: батько Мостилак Мойсей Федорович. Проживав за адресою: Київська обл., Миронівський р-н, с. Микитяни.

Моторний Роман Семенович, підпільник. Полтавська обл., Карлівський р-н. Страчений 15.11.1941 р. Похований у с. Варварівці.

Мотронівський Олександр Андрійович, рядовий. 1909 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н. Загинув 19.09.1943 р. Похований у с. Куми.

Муленко Олексій Сам., рядовий, старший радіотелеграфіст гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1914 р.н., Дніпропетровська обл., ст. Нікополь. Призваний Нікопольським райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Муленко. Проживала за адресою: Дніпропетровська обл., ст. Нікополь.

Мулявський Марк Євтихійович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1905 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Гельмязів. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Мулявська Єфросинія Іллівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Гельмязів.

Мурагов Віктор Гр., рядовий, їздовий 465-го гаубично-артилерійський полку 199-ї стрілецької дивізії. 1920 р.н., Куйбишевська обл., Новодівиченський р-н, с. Маза. Призваний Новодевиченським райвійськкоматом Куйбишевської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р.

в р-ні с. Максимівки. Рідні: батько Мурагов Григорій Микитович. Проживав за адресою: Куйбишевська обл., Новодівиченський р-н, с. Маза.

Набережний Дмитро К., рядовий, навідник 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1921 р.н., м. Горький, вул. Красна Свобода, 7/8. Призваний Куйбишевським райвійськкоматом Горьковської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Набережна Олександра Миколаївна. Проживала за адресою: м. Горький, вул. Красна Свобода, 7/8.

Нагорняк Аврам Михайлович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1910 р.н., Вінницька обл., Монастирищенський р-н. Призваний Монастирищенським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Монастирищенський р-н.

Назаров Сергій Остапович (Йосипович), гвардії молодший сержант, стрілець 50-го гвардійського стрілецького полку 15-ї гвардійської стрілецької дивізії. 1897 р.н., Архангельська обл., Приозерний р-н, Самківська сільська рада. Призваний Приозерним райвійськкоматом Архангельської обл. Загинув 20.09.1943 р. Похований у радгоспі в Ланні. Рідні: дружина Назарова Марія Яківна. Проживала за адресою: Архангельська обл., Приозерний р-н, Самківська сільська рада.

Назарок Михайло Андрійович, лейтенант, командир батареї 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1918 р.н., Київська обл., Березанський р-н, с. Усівка. Призваний Березанським райвійськкоматом Київської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: Мінжеріс Яків Артемович. Проживав за адресою: Київська обл., Березанський р-н, с. Усівка.

Насібов Мустафа Асман, рядовий, старший розвідник 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1915 р.н., Азербайджанська РСР, Газахський р-н, с. Алі-Байраль. Призваний Газахським райвійськкоматом Азербайджанської РСР. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: Насібов Осман. Проживав за адресою: Азербайджанська РСР, Газахський р-н, с. Алі-Байраль.

Невідома дівчина, партизанка. Загинула 8.06.1942 р. Похована у братській могилі с. Попівки.

Некіпілий Василь Павлович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1913 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Кам'яне. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Некіпіла Єлизавета Павлівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Кам'яне.

Нередков Карпо (Кирило) Федотович, рядовий 434-го стрілецького полку 169-ї стрілецької дивізії. 1912 р.н., Сумська обл., Ульянівський р-н, с. Терни. Призваний Ульянівським райвійськкоматом Сумської обл. Загинув 25.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні проживали за адресою: Сумська обл., Ульянівський р-н, с. Терни.

Неупокоєв Сидір Якович, гвардії рядовий 270-го гвардійського стрілецького полку 89-ї гвардійської стрілецької дивізії. 1903 р.н., Челябінська обл., Увельський р-н, с. Шумиха. Призваний Половінським райвійськкоматом Челябінської обл. Загинув 16.09.1943 р. Похований у с. Варварівці. Рідні: дружина Неупокоєва Акуліна Кирилівна. Проживала за адресою: Челябінська обл., Увельский р-н, с. Дукіно.

Нечитайло Андрій Овсійович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1904 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Нечитайло Васька Андріївна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н.

Ніколаєв Іван Федорович, рядовий, старший телефоніст 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1919 р.н., Чуваська АРСР, Урмарський р-н, с. Іхрасірма. Призваний Урмарським райвійськкоматом Чуваської АРСР. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Ніколаєва М. П. Проживала за адресою: Чуваська АРСР, Урмарський р-н, с. Іхрасірма.

Ніконов Петро Якович, рядовий. Помер від ран 31.12.1943 р. Похований у с. Варварівці, братська могила.

Нікушин (Нікутин) Олексій Іванович, військовослужбовець. Загинув 18.09.1941 р. в бою за м. Карлівку. Похований у м. Карлівці.

Німчин Устим Павлович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1903 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Новоселиця. Призваний Чорнобаївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Німчин Ольга Іванівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Новоселиця.

Ногайський Іван Єфремович, військовослужбовець. Помер від ран 5.10.1943 р. Похований у м. Карлівці, у братській могилі по вул. Великотирнівській.

Ногайський Опанас Єфремович, лейтенант 54-го полку. 1914 р.н, Чернігівська обл., Яблунівська сільська рада, с. Кудроярівка. Призваний Нововасильївським райвійськкоматом Запорізької обл. Помер від ран 3.10.1943 р. у 12-му евакуаційному польовому пересувному госпіталі. Похований у м. Карлівці. Рідні: дружина Ногайська Євлампія Єгорівна. Проживала за адресою: Чернігівська обл., Яблунівська сільська рада, с. Кудроярівка.

Носенко Олександр Григорович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1903 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Хрестителеве. Призваний Чорнобаївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Носенко Уляна Микитівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Хрестителеве.

Нюхраєв Костянтин Андрійович, сержант 873-го стрілецького полку. 1904 р.н., Астраханська обл., Ахтубинський р-н, с. Нижній Баскунчак. Призваний Володимирським райвійськкоматом. Помер від ран 6.12.1944 р. Похований у м. Карлівці. Рідні невідомі.

Овчаров Леонід Дмитрович, капітан. Загинув 10.10.1943 р. Похований у м. Карлівці, по вул. Радевича, у братській могилі.

Овчинніков М. Б., військовослужбовець. Загинув 20.09.1943 р. Похований у с. Федорівці.

Олейник Іван Іванович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. Вінницька обл., Ольгопільський р-н, с. Рогізка. Призваний Ольгопільським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні невідомі.

Олексієнко Іван Кирилович, рядовий, стрілець 434-го стрілецького полку 169-ї стрілецької дивізії. 1906 р.н., Житомирська обл., Попільнянський р-н, с. Строків. Призваний Житомирським райвійськкоматом Житомирської обл. Загинув 25.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні проживали за адресою: Житомирська обл., Попільнянський р-н, с. Строків.

Онищенко Степан Якович, рядовий. 1913 р.н. Призваний у 1941 р. Загинув 24.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні невідомі.

Онищук Антон Іванович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1912 р.н., Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Крушинівка. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Крушинівка.

Опанасенко Павло Корнійович, рядовий 304-ї стрілецької дивізії. 1905 р.н., Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Тимки. Призваний Оржицьким райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Опанасенко Варвара Харитонівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Тимки.

Орєхов Іван Тихонович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1916 р.н., Вінницька обл., Тиврівський р-н. Призваний Тиврівським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 21.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Тиврівський р-н.

Осіпов Віктор Васильович, лейтенант, старший бомбардувальник 230-го авіаційного полку 75-ї авіаційної дивізії. 1920 р.н., Рязанська обл., Рязанський р-н, с. Бахмачево. За-

кінчив Мелітопольське військове училище 1938 р. Був підбитий 9.10.1941 р. Згорів разом із літаком у р-ні с. Федорівки. Рідні: батько Осіпов Лука Гаврилович. Проживав за адресою: Тамбовська обл., Уваровський р-н, с. І-ше Уварове, вул. Жовтнева, 8.

Офіціал Микола Іванович, рядовий 235-го стрілецького полку. 1909 р.н. Помер від ран 20.09.1943 р. у 13-му окремому медико-санітарному батальйоні. Похований у с. Мар'янівці. Рідні: дружина Офіціал Пелагея Константинівна. Проживала за адресою: Вінницька обл., Калинівський р-н, с. Іванів.

П'ятак Михайло Дмитрович, тракторист, жертва війни. 1925 р.н., с. Федорівка. Вбитий при розриві снаряду 23.06.1945 р. Похований у с. Федорівці.

Павленко Василь Федорович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1916 р.н., Сумська обл., Штепівський р-н, с. Павлівка. Призваний Штепівським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Павленко Ольга Тимофіївна. Проживала за адресою: Сумська обл., Штепівський р-н, с. Павлівка.

Панасенко Микола Леонтійович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Мала Бурімка. Призваний Чорнобаївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Панасенко Ганна Леонтіївна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Мала Бурімка.

Панасюк Іван Степанович, молодший сержант, командир відділення 532-го стрілецького полку 111-ї стрілецької дивізії. 1924 р.н., Далеко-Східний (нині – Приморський) край, Усурійський р-н, м. Ворошилов. Призваний Ворошиловським райвійськкоматом. Загинув 18.09.1943 р. Похований у с. Красне Карлівського р-ну. Рідні: мати Панасюк Катерина Дмитрівна. Проживала за адресою: Далеко-Східний (нині – Приморський) край, Усурійський р-н, м. Ворошилов, вул. Першого травня, 1.

Панібог Анатолій Мартинович (Матвійович), підпільник. 1924 р.н., Полтавська обл., м. Карлівка. Страчений в 1941 р. Похований у с. Холодне Плесо.

Панчук Іван Степанович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1915 р.н. Вінницька обл., Барський р-н, с. Іванівці. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні: проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, с. Іванівці.

Папера Семен Григорович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Малі Канавці. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Папера Катерина Євдокимівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Малі Канавці.

Парасюк Петро Григорович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1911 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Межиріч. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Парасюк Параска. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Межиріч.

Парифенко Віктор Костянтинович, гвардії рядовий, розвідник. 1924 р.н. Загинув 18.09.1943 р. Похований у с. Михайлівці.

Пастух Денис Васильович, політрук 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н., Київська обл., м. Київ. Призваний Молотовським райвійськкоматом м. Києва. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Пастух Євгенія Денисівна. Проживала за адресою: м. Київ, вул. Артема, 50/7.

Пасхін Олександр Михайлович, рядовий, навідник 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1920 р.н., Ярославська обл., Некрасовський р-н, с. Спиридовка. Призваний Некрасовським райвійськкоматом Ярославської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Пасхіна Парасковія Миколаївна. Проживала за адресою: Ярославська обл., Некрасовський р-н, с. Спиридовка.

Педько Микола Никифорович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в

р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Педько Катерина Григорівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані.

Перевалов Михайло Євдокимович, гвардії рядовий, стрілець 270-го гвардійського стрілецького полку 89-ї гвардійської стрілецької дивізії. 1924 р.н., Алтайський край, Каменський р-н. Призваний Каменським райвійськкоматом Алтайського краю. Загинув 16.09.1943 р. Похований у с. Варварівці. Рідні: мати Перевалова Пелагея Опанасівна. Проживала за адресою: Алтайський край, Каменський р-н, Дубровське селище.

Перевозняк Федір Макарович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1908 р.н., Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Крушинівка. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Крушинівка.

Передерій Іван Маркович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Нове Життя. Призваний Чорнобаївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Передерій Катерина Степанівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Нове Життя.

Пересада Іван Михайлович, підпільник. 1916 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Нижня Ланна. Страчений в 1941 р. Місце поховання не відоме.

Пересатько Степан Васильович, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Сталінська обл., Будьонівський р-н. Призваний Будьонівським райвійськкоматом Сталінської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Пересатько Домна Іванівна. Проживала за адресою: Сталінська обл., Будьонівський р-н.

Перехрест Іван Омелянович, сержант, помічник командира взводу 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1918 р.н., Київська обл., Миронівський р-н, с. Ємчиха. Призваний Миронівським райвійськкоматом Київської обл. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні невідомі.

Петько Микола Никифорович, військовослужбовець. Загинув 10.09.1943 р. при визволені с. Максимівки. Похований у братській могилі.

Пехов Іван Петрович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Сумська обл., Шалигінський р-н, с. Погоричі. Призваний Шалигінським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дядько Пехов Василь Трохимович. Проживав за адресою: Сумська обл., Шалигінський р-н, с. Погоричі.

Пецек Іван Олексійович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1909 р.н., Вінницька обл., Томашпільський р-н, с. Рожнятівка. Призваний Томашпільським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Томашпільський р-н, с. Рожнятівка.

Пилипенко Каленик Денисович, рядовий, стрілець 434-го стрілецького полку 169-ї стрілецької дивізії. Запорізька обл., Осипенківський р-н, Миколаївська сільська рада. Призваний Осипенківським райвійськкоматом Запорізької обл. Загинув 26.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні проживали за адресою: Запорізька обл., Осипенківський р-н, Миколаївська сільська рада.

Пирогов Петро Григорович, молодший технік-лейтенант, механік стрілецького полку 293-ї бомбардувально-авіаційної дивізії. 1921 р.н., Західна обл., Севський р-н, с. Атравка. Призваний Гіагінським райвійськкоматом Краснодарського краю. Загинув 29.10.1943 р. Похований у м. Карлівці. Рідні: мати Пирогова Єфросинія Микитівна. Проживала за адресою: Краснодарсякий край, Гіагинський р-н, ст. Донбуковська, вул. Пролетарська, 33.

Пишняк Яків Якович, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1913 р.н., Київська обл., Миронівський р-н, с. Карапиші. Призваний Миронівським райвійськкоматом Київської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в

р-ні с. Максимівки. Рідні проживали за адресою: Київська обл., Миронівський р-н, с. Карапиші.

Півторак Євген Ілліч, підпільник. 1918 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Максимівка. Загинув в 1941 р. Місце поховання не відоме.

Пізагун Григорій К., рядовий, старший телефоніст 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Дніпропетровська обл., Сталіндорфський р-н, с. Шишківка. Призваний Сталіндорським райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Пізагун Тетяна. Проживала за адресою: Дніпропетровська обл., Сталіндорфський р-н, с. Шишківка.

Плицко Олександр Васильович, рядовий 304-ї стрілецької дивізії. 1921 р.н, Куйбишевська обл., Баришенський р-н, Павловська сільська рада. Призваний Баришенським райвійськкоматом. Загинув 24.09.1941 р. Похований у м. Карлівці. Рідні: мати Плицко Тетяна Максимівна. Проживала за адресою: Куйбишевська обл., Баришенський р-н, Павловська сільська рада.

Плужник Прокіп Петрович, підпільник. 1904 р.н., с. Верхня Ланна. Страчений у 1942 р. Місце поховання не відоме.

Поворознюк Григорій Дем'янович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1910 р.н., Вінницька обл., Гайсинський р-н, с. Гранове. Призваний Гайсинським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Гайсинський р-н, с. Гранове.

Погосян Багіт Петрович, військовослужбовець. Загинув 10.09.1943 р. при визволенні с. Максимівки. Похований у братській могилі.

Подліпенцев Іван Іванович, рядовий, розвідник-спостерігач 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1906 р.н., Сталінська обл., Будьонівський р-н, х. Єланчік. Призваний Будьонівським райвійськкоматом Сталінської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Подліпенцева Євдокія. Проживала за адресою: Сталінська обл., Будьонівський р-н, х. Єланчік.

Подорожко Дмитро Сидорович, рядовий, стрілець 434-го стрілецького полку 169-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Харківська обл., Вовчанський р-н, с. Петропавлівка. Призваний Вовчанським райвійськкоматом Харківської обл. Загинув 25.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні: дружина Подорожко Олександра Савеліївна. Проживала за адресою: Харківська обл., Вовчанський р-н, с. Петропавлівка.

Поляков Федір Васильович, рядовий. Помер від ран у евакуаційному госпіталі № 6065 16.07.1944 р. Похований у м. Карлівці, у братській могилі по вул. Великотирнівській.

Пономаренко Миколай Михайлович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1906 р.н., Сумська обл., Кролевецький р-н. Призваний Кролевецьким райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Пономаренко Олександра Михайлівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Кролевецький р-н.

Пономаренко Петро Гнатович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Підставки. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Пономаренко Марія Олександрівна Павлівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Підставки.

Попов Олександр Дмитрович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1904 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Горбані. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Попова Параска Юхимівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Горбані.

Попов, партизан. Загинув у червні 1942 р. Похований у с. Вакулисі.

Попов, рядовий. Загинув 6.09.1943 р. Похований у с. Попівці.

Поривкін Леонід Павлович, рядовий, автоматник 19-ї мотострілецької бригади. 1925 р.н., Архангельська обл., Верхнетоємський р-н, с. Чака. Призваний Верхнетоємським райвійськкоматом Архангельської обл. Загинув 22.09.1943 р. Похований у с. Варварівці, брат-

ська могила. Рідні: мати Поривкіна Марія Григорівна. Проживала за адресою: Архангельська обл., Верхнетоємський р-н, с. Чака.

Порошин Михайло Миколайович, червоноармієць, їздовий 227-го стрілецького полку 183-ї стрілецької дивізії. 1900 р.н., Удмуртська АРСР, Пічежський р-н. Призваний Пічежським райвійськкоматом Удмурдтської АРСР. Загинув 18.09.1943 р. Похований у північному напрямку від радгоспу «Травневий» Карлівського р-ну. Рідні: дружина Порошина Прасковья Митрофанівна. Проживала за адресою: Удмуртська АРСР, Пічежський р-н, с. Циганове.

Потульський Володимир Степанович, рядовий, командир відділення 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1916 р.н., Вінницька обл., Тиврівський р-н, с. Шершні. Призваний Тиврівським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 21.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Тиврівський р-н, с. Шершні.

Приліпко Яким Харитонович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1915 р.н., Київська обл., Лисянський р-н, с. Будище. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Приліпко Клавдія Петрівна, проживала за адресою: Київська обл., Лисянський р-н, с. Будище.

Примак Олександр Іванович, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1916 р.н., Полтавська обл., Згурівський р-н. Призваний Згурівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні проживали за адресою: Полтавська обл., Згурівський р-н.

Приходько Макар Архипович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, Жовтнева сільська рада, с. Великий Вистороп. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Загинув 26.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні: дружина Приходько Олександра Тимофіївна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, Жовтнева сільська рада, с. Великий Вистороп.

Пронін Олександр Олександрович, молодший сержант. 1900 р.н. (1907 р.н.) Загинув 22.09.1943 р. (26.08.1943 р.) в бою за визволення с. Липʼянки. Похований у братській могилі.

Процевський Віктор Федорович, рядовий. 1920 р.н., м. Харків. Загинув 18.10.1943 р. Похований у м. Карлівці. Рідні: дружина Процевська А. Ф. Проживала за адресою: м. Харків, вул. Фишенківська, 30.

Проценко Григорій Петрович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Полтавська обл., Золотоніський р-н, х. Каврайський. Призваний Золотоніським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Проценко Марія Максимівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Золотоніський р-н, х. Каврайський.

Прудько Костянтин Якович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1903 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Прудько Юхимія Михайлівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані.

Пугаєв Хасан Хадусич, рядовий, стрілець 434-го стрілецького полку 169-ї стрілецької дивізії. 1906 р.н., Кисловодська обл., Малокорагинський р-н, аул Герца. Загинув 25.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні невідомі.

Пустовий Мелентій Петрович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1907 р.н., Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Маньківка. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 21.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Маньківка.

Пухлич Яків Іудович, підпільник. 1904 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Федорівка. Страчений у 1943 р. Місце поховання не відоме.

Пушкарев Федір Дмитрович, рядовий. 1919 р.н., с. Каменики. Призваний Кезським райвійськкоматом. Загинув 26.09.1943 р. Похований у м. Карлівці. Рідні невідомі.

Ракогон Федір Васильович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н, Сумська обл., Шалигинський р-н. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Ракогон Наталя Гаврилівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Шалигинський р-н.

Рахматов (Рахметов) Таїр, гвардії рядовий 27-го гвардійського стрілецького полку 89-ї гвардійської стрілецької дивізії. 1916 р.н., Самаркандська обл., Самаркандський р-н, Хаімадська сільська рада. Призваний Самаркандським райвійськкоматом Самаркандської обл. Загинув 19.09.1943 р. Похований у с. Варварівці. Рідні: дружина Рахматова Латофат. Проживала за адресою: Самаркандська обл., Самаркандський р-н, Хаімадська сільська рада, колгосп ім. Будьоного.

Рахматов Курбан, рядовий 19-ї мотострілецької бригади. 1917 р.н., Бухарська обл., Ромітанський р-н. Призваний Ромітанським райвійськкоматом Бухарської обл. Загинув 17.09.1943 р. Похований у с. Вакулисі. Рідні: дружина Курбанова. Проживала за адресою: Бухарська обл., Ромітанський р-н.

Рац Семен Іванович, молодший військовий технік, майстер зброї 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. Київська обл., ст. Знам'янка, вул. Назарова, 22. Призваний Знам'янським райвійськкоматом. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: мати Рац Пелагея. Проживала за адресою: Київська обл., ст. Знам'янка, вул. Назарова, 22.

Редько Юхим Петрович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1914 р.н. Вінницька обл., Тростянецький р-н, с. Летківка. Призваний Тростянецьким райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Тростянецький р-н, с. Летківка.

Резніченко Іларіон Іванович, жертва нацизму. с. Попівка. Розстріляний карателями 8.06.1942 р. Похований у с. Попівці.

Резніченко Олександр, жертва війни. 1930 р.н., с. Климівка. Вбитий при розриві снаряду 7.08.1944 р. Похований у с. Климівці.

Рекук Григорій Васильович, політрук 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, Жовтнева сільська рада. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні проживали за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, Жовтнева сільська рада.

Рєзник Іван Андрійович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1912 р.н., Полтавська обл., м. Золотоноша. Призваний Золотоніським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Рєзник Мотрона Федорівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., м. Золотоноша, цегельний завод.

Рибак Григорій Петрович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1906 р.н., Полтавська обл., Золотоніський р-н, с. Драбівці. Призваний Золотоніським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Рибак Тетяна Андріївна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Золотоніський р-н, с. Драбівці.

Рилов Усан, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1920 р.н., Самаркандська обл., с. Бакчакилан. Призваний Хачетурським райвійськкоматом Самаркандської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Ганцева Хант. Проживала за адресою: Самаркандська обл., с. Бакчакилан.

Різник В. Якович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1911 р.н., Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Бирлівка. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 21.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Бирлівка.

Різниченко Ларіон Іванович, підпільник. 1904 р.н., Полтавська обл., м. Карлівка. Страчений в 1941 р. Похований у с. Холодне Плесо.

Романенко Кирило Андрійович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1911 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Межиріч. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Любова Паша Тимофіївна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Межиріч.

Ромасенко Василь Наумович, політрук 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Великий Вистороп. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Ромасенко Ганна Прокопівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Великий Вистороп.

Рубцов Юхим Іванович, старший сержант, санінструктор 227-го стрілецького полку 183-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н., Іванівська обл., Савинський р-н. Призваний Савинським райвійськкоматом Івановської обл. Загинув 18.09.1943 р. Похований у північному напрямку від радгоспу «Травневий». Рідні: дружина Рубцова Пелагея Степанівна. Проживала за адресою: Іванівська обл., Савінський р-н.

Руденко Леонід Андрійович, рядовий, писар 307-го гвардійського стрілецького полку 110-ї гвардійської стрілецької дивізії. 1909 р.н., Запорізька обл., Генічеський р-н, ст. Соколівська. Призваний Генічеським райвійськкоматом Запорізької обл. Загинув 14.10.1943 р. Похований у західному напрямку від м. Карлівки. Рідні: дружина Руденко Олександра Іванівна. Проживала за адресою: Запорізька обл., Генічеський р-н, ст. Соколівська.

Руденко Михайло Митрофанович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Горбані. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Руденко Ольга Іванівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Горбані.

Рудич Василь Іванович, капітан, старший ад'ютант 532-го стрілецького полку 111-ї стрілецької дивізії. 1921 р.н., Харківська обл., Савинський р-н, с. Іванчуківка. Призваний Савинським райвійськкоматом Харківської обл. Загинув 18.09.1943 р. Похований у радгоспі «Красне» Карлівського р-ну. Рідні: батько Рудич Іван Васильович. Проживав за адресою: Харківська обл., Савинський р-н, с. Іванчуківка.

Рудь Володимир Андрійович, жертва війни. 1943 р.н., с. Варварівка. Вбитий при розриві снаряду 4.07.1944 р. Похований у с. Варварівці.

Рудь Мефодій Степанович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1905 р.н., Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Бершадь. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 21.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Бершадь.

Рузнев Садик, рядовий, стрілець 182-го стрілецького полку 62-ї гвардійської стрілецької дивізії. 1903 р.н., Узбецька ССР, Картекський р-н, Арахсарайська сільська рада. Призваний Кармановським райвійськкоматом Смоленської обл. Помер від хвороби 2.10.1943 р. у 12-му евакуаційному польовому пересувному госпіталі. Похований у м. Карлівці, на кладовищі. Рідні: дружина Рузнева У. Проживала за адресою: Узбецька ССР Картекський р-н, Арахсарайська сільська рада.

Рюкін Сергій Федотович, рядовий, стрілець. 1911 р.н., Московська обл., м. Шатуров. Призваний Шосткинським райвійськкоматом Сумської обл. Загинув 7.10.1943 р. Похований у м. Карлівці, по вул. Великотирнівській, у братській могилі. Рідні: дружина Рюкіна Ганна Тимофіївна. Проживала за адресою: Московська обл., м. Шатуров, робоче селище, вул. Вокзальна, 17.

Савченко Сергій Степанович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1911 р.н., Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Бирлівка. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 21.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Бирлівка.

Сагатов Худояр, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1915 р.н., Самаркандська обл., Куратанський р-н, с. Куратан. Призваний Куратанським райвійськкоматом Самаркандської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Сагатова Пагар. Проживала за адресою: Самаркандська обл., Куратанський р-н, с. Куратан.

Сагун Семен Михайлович, рядовий 304-ї стрілецької дивізії. 1919 р.н., Кіровоградська обл., Чигиринський р-н, с. Сагонівка. Призваний Чигиринським райвійськкоматом Кіровоградської обл. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: мати Сагун Олена Олексіївна. Проживала за адресою: Кіровоградська обл., Чигиринський р-н.

Сазанов Ларіон Петрович, молодший сержант, писар 227-го стрілецького полку 183-ї стрілецької дивізії. 1905 р.н., Курська обл., Медвенський р-н. Призваний Усманським райвійськкоматом Курської обл. Загинув 18.09.1943 р. Похований у північному напрямку від радгоспу «Травневий» Карлівського р-ну. Рідні: дружина Сазанова Зінаїда Дмитрівна. Проживала за адресою: Курська обл., Медвенський р-н, с. Свидна.

Самохін Кузьма Хомич, рядовий 19-ї мотострілецької бригади. 1912 р.н. Призваний Людіновським райвійськкоматом Орловської обл. Загинув 18.09.1943 р. Похований у с. Вакулисі. Рідні: дружина Самохіна Федора. Проживала за адресою: Орловська обл., Людіновський р-н.

Самсонов Микола Миколайович, рядовий, телефоніст 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1921 р.н., Вологодська обл., м. Витегра, вул. Революції, 7/12. Призваний Вітергревським райвійськкоматом Вологодської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Самсонова Марія. Проживала за адресою: Вологодська обл., м. Витегра, вул. Революції, 7/12.

Самсонов Олександр Миколайович, рядовий, гарматний номер 1-го механізованого корпус 75-го винищувального протитанкового полку. 1910 р.н., Ростовська обл., Цимлянський р-н, х. Красноярськ. Призваний Цимлянським райвійськкоматом Ростовської обл. Загинув 19.09.1943 р. Похований у с. Захлюпанці (нині – с. Попівка). Рідні: дружина Самсонова Євгенія Яківна. Проживала за адресою: Ростовська обл., Цимлянський р-н, х. Красноярськ.

Саприкін Сергій Васильович, старший лейтенант, заступник командира батальйону по політичній частині 671-го стрілецького полку 221-ї стрілецької дивізії. 1919 р.н., Орловська обл., Долгоруковський р-н, с. Дубовець. Призваний Орловським облвійськкоматом. Загинув 10.01.1944 р. Похований у с. Ланна, братська могила. Рідні: мати Саприкіна Ганна Іларіонівна. Проживала за адресою: Орловська обл., Долгоруковський р-н.

Сарана Петро Якович, рядовий, телефоніст 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1912 р.н., Дніпропетровська обл., Томаковський р-н. Призваний Томаковським райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Сарана Єфросинія. Проживала за адресою: Дніпропетровська обл., Томаковський р-н.

Свирков Іван Миколайович, військовослужбовець. Загинув 10.09.1943 р. при визволені с. Максимівки. Похований у братській могилі.

Седей Даниїл Якович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Гельмязів. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Седей Марія Олександрівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Гельмязів.

Селіхов Василь Іванович, старший технік 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1916 р.н., м. Тбілісі, вул. Вахушта, 67. Призваний Тбіліським райвійськкоматом. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: м. Тбілісі, вул. Вахушта, 67.

Семенюк Антон Дмитрович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1907 р.н. Вінницька обл., Тиврівський р-н, с. Кліщів. Призваний Тиврівським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 21.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні: проживали за адресою: Вінницька обл., Тиврівський р-н, с. Кліщів.

Семеняга Григорій Зиновійович, політрук 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Чернігівська обл., Михайло-Коцюбинський р-н. Призваний Михайло-Коцюбинським райвійськкоматом Чернігівської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Семеняга Марія Миронівна. Проживала за адресою: Чернігівська обл., Михайло-Коцюбинський р-н.

Семещенко Андрій Михайлович, рядовий, старший телефоніст 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Дніпропетровська обл., Чкалівський р-н. Призваний Чкалівським райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Семещенко. Проживала за адресою: Дніпропетровська обл., Чкалівський р-н.

Сенчурін Микола Іванович, лейтенант, командир взводу 286-го артилерійського полку 111-ї стрілецької дивізії. 1923 р.н., Новосибірська обл., с. Троїцьке. Призваний Беловським райвійськкоматом Новосибірської обл. Загинув 20.09.1943 р. Похований на території радгоспу Шевченка Карлівського р-ну. Рідні: батько Сенчурін Іван. Проживав за адресою: Новосибірська обл., м. Белова, шахта «Піонерка», вул. Котовського, 19.

Сеньков Михайло Прокопович, молодший лейтенант, начальник повітряної служби 854-го бомбардувально-авіаційного полку 1-го бомбардувально-авіаційного корпусу. 1921 р.н., Орловська обл., Красногорський р-н, с. Ширка. Призваний Ростокінським райвійськкоматом. Загинув при виконанні бойового завдання 19.10.1943 р. Похований у м. Карлівці. Рідні: мати Сенькова Марія Макарівна. Проживала за адресою: м. Москва, Ярославське шосе, Зайцев провулок, 4.

Середняк Петро Маркович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1904 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Часниківка. Призваний Чорнобаївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Середняк Анастасія Олександрівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Часниківка.

Сидельник Микола Степанович, рядовий. 1922 р.н. Загинув 2.09.1943 р. під час звільнення с. Верхньої Ланни. Похований у братській могилі.

Сидоренко Микола Пилипович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1919 р.н., Полтавська обл., Золотоніський р-н, с. Піщане. Призваний Золотоніським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Сидоренко Марія Олександрівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Золотоніський р-н, с. Павлівка.

Сидоренко Микола Семенович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Горбані. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Сидоренко Марія Никифорівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Горбані.

Силиванов Микита Трохимович, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1918 р.н., Красноярський край, с. Сторословка. Призваний Саралінським райвійськкоматом Ярославської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: батько Дружинін Макар. Проживала за адресою: Красноярський край, с. Сторословка.

Сириця Федір Феодосійович, підпільник. 1900 р.н, Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Нижня Ланна (м. Карлівка). Загинув у 1941 р. Місце поховання не відоме.

Сиротенко Гаврило Іванович, рядовий, стрілець 80-го стрілецького полку. 1900 р.н., Ростовська обл., Алексеєво-Лозовський р-н, с. Сохрановка. Призваний Алексеєво-Лозовським райвійськкоматом Ростовської обл. Загинув 6.10.1941 р. в бою. Похований у с. Вишнівка (Вишняки – зняте з обліку) Карлівського р-ну. Увічнений на братській могилі в с.Липянці. Рідні: дружина Сиротенко Марія Романівна. Проживала за адресою: Ростовська обл., Алексеєво-Лозовський р-н, с. Сохрановка.

Скляренко Галактіон Васильович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н., Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Гельмязів. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Кар-

лівки. Рідні: дружина Скляренко Агрипіна Микитівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Гельмязів.

Сластливий Сергій Васильович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1907 р.н., Вінницька обл., Барський р-н, с. Регентівка. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 21.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, с. Регентівка.

Слинько Михайло Григорович, рядовий, старший розвідник 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1915 р.н., Дніпропетровська обл., Сталіндорський р-н, колгосп ім. Кагановича. Призваний Сталіндорфським райвійськоматом Дніпропетровської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні проживали за адресою: Дніпропетровська обл., Сталіндорфський р-н, колгосп ім. Кагановича.

Слинько Олександра Олександрівна, жертва нацизму. с. Нижня Ланна. Страчена карателями у 1941 р. Місце поховання не відоме.

Снігур Юхим Михайлович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1906 р.н., Вінницька обл., Тростянецький р-н, м. Тростянець. Призваний Тростянецьким райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Тростянецький р-н, м. Тростянець.

Сокирко Костянтин Трохимович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1905 р.н., Полтавська обл., Золотоніський р-н, с. Хрущівка. Призваний Золотоніським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Сокирко Парасковія Марківна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Золотоніський р-н, с. Хрущівка.

Соколов, рядовий. Загинув у вересні 1943 р. Похований у с. Попівці.

Солодовник Іван Якимович, гвардії сержант, старший радіотелеграфіст 15-го окремого гвардійського танкового полку 8-го гвардійського танкового корпусу. 1920 р.н., Дніпропетровська обл., Котовський р-н, с. Дмухайлівка. Призваний Котовським райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Загинув 11.09.1943 р. Похований у с. Знам'янці (колишня Червонознам'янка). Рідні: батько Солодовник Яким. Проживав за адресою: Дніпропетровська обл., Котовський р-н, с. Дмухайлівка.

Солодовніченко Василь Лукич, жертва нацизму. 1926 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Білухівка. Розстріляний карателями 28.02.1943 р. Похований у с. Білухівці.

Сорока Лев Якович, лейтенант. 1903 р.н. Загинув 18.09.1943 р. Похований у с. Халтурине (нині – Мартинівка).

Сорокатий Ілля Давидович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1910 р.н., Вінницька обл., Томашпільський р-н, с. Важнятовка. Призваний Липовецьким райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Липовецький р-н, с. Брицьке.

Сотник Марія Григорівна, підпільниця. 1912 р. Полтавська обл., Карлівський р-н. Страчена у 1942 р. Місце поховання не відоме.

Сотников Павло Вірсантьович, рядовий, стрілець 434-го стрілецького полку 169-ї стрілецької дивізії. 1903 р.н., Харківська обл., Старовірівський р-н, с. Меліхове. Призваний Старовірівським райвійськкоматом Харківської обл. Загинув 25.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні: дружина Сотникова Федора Юхимівна. Проживала за адресою: Харківська обл., Старовірівський р-н, с. Меліхове.

Співак Іван Петрович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. Вінницька обл., Томашпільський р-н, с. Липовці. Призваний Томашпільським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Томашпільський р-н, с. Липовці.

Степанець Михайло Степанович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1902 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані. При-

званий Гельмязівським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні невідомі.

Стеценко Іван Онисимович, жертва війни. 1930 р.н., с. Климівка. Вбитий при розриві снаряду 24.04.1944 р. Похований у с. Климівці.

Стовбун Микола Герасимович, рядовий 304-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Великоселецьке. Призваний Оржицьким райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Стовбун Євдокія Махтеївна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Великоселецьке.

Стовбун Павло Якович, рядовий, водій 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Кримська АРСР, селище Сейтлер, вул. Радянська, 27/2. Призваний Сейтлерським райвійськкоматом Кримської АРСР. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Стовбун Парасковія. Проживала за адресою: Кримська АРСР, селище Сейтлер, вул. Радянська, 27/2.

Стонога Віктор Дмитрович, підпільник. 1913 р.н., Полтавська обл., м. Карлівка (с. Нижня Ланна). Страчений в 1941 р. Похований у с. Холодне Плесо.

Сточний Авдей Лукич, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1900 р.н., Київська обл., Миронівський р-н, с. Миронівка. Призваний Миронівським райвійськкоматом Київської обл. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Сточна Секлета Андріївна. Проживала за адресою: Київська обл., Миронівський р-н, с. Миронівка.

Стрембовський Мартин, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. Вінницька обл., Барський р-н, с. Балки. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, с. Балки.

Стрілко Яків Степанович, жертва нацизму. 1924 р.н., м. Карлівка. Закатований у 1943 р. Похований у м. Карлівці.

Струлев Олександр Васильович, молодший лейтенант, командир взводу 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1918 р.н., Вологодська обл., Кубіно-Озерський р-н, с. Неситовка. Призваний Кубіно-Озерським райвійськкоматом Вологодської обл. Потрапив у полон 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: сестра Струлева Тетяна Василівна. Проживала за адресою: Вологодська обл., Кубіно-Озерський р-н, с. Неситовка.

Судаков А.П., військовослужбовець. Загинув 19.09.1941 р. Похований у с. Федорівці.

Суков Іван, підпільник. Розстріляний в 1943 р. у с. Мартинівці (колишнє Халтурине). Місце поховання не відоме.

Супрунов Сергій Григорович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1915 р.н., Азербайджанська РСР, Ленкоранський р-н, с. Сари. Призваний Ленкоранським райвійськкоматом. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Азербайджанська РСР, Ленкоранський р-н, с. Сари.

Сухов Іван, жертва нацизму. Халтуринська сільська рада. Розстріляний карателями у 1943 р. Похований у с. Халтурине (нині – Мартинівка).

Суяров Федір Опанасович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Сталінградська обл., м. Сталінград. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 27.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Суярова Софія Олександрівна. Проживала за адресою: Сталінградська обл., м. Сталінград, вул. Республіканська, 28.

Табачник Олександр Наумович, старший лейтенант. 1910 р.н. Загинув у 1943 р. Похований в с. Верхня Ланна, у братській могилі.

Тазиков Іван Никифорович, рядовий, кулеметник 227-го стрілецького полку 183-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н., Марійська АРСР, Оршанський р-н, с. Сухоречьє. Призваний Губанським райвійськкоматом Молотовської обл. Загинув 18.09.1943 р. Похований на Халтуринському (Мартинівському) цукровому заводі, у південно-західному напрямку, у садку.

Рідні: дружина Тазикова Любов Іванівна. Проживала за адресою: Марійська АРСР, Оршанський р-н, с. Сухоречьє.

Тарасенко Андрій Якович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1912 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Каленики. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Тарасенко Марфа Михайлівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Каленики.

Тарасенко Василь Іванович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Малий Вистороп. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Тарасенко Євдокія Василівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Малий Вистороп.

Таркатюк Хрізанф Петрович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1910 р.н., Вінницька обл., Барський р-н, с. Семенки. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, с. Семенки.

Таршис Яків Юхимович, рядовий, телефоніст 419-го окремого батальйону зв'язку 18-го танкового корпусу. 1898 р.н., Таджицька РСР, м. Ленінабад (нині – м. Худжанд), провулок Лахуті, 57. Призваний Ленінабадським райвійськкоматом. Помер від ран 14.08.1943 р. Похований у Карлівському радгоспі. Рідні: дружина Таршис Б. Б. Проживала за адресою: Таджицька РСР, м. Ленінабад (нині – м. Худжанд), провулок Лахуті, 57.

Тельников Василь Федорович, рядовий, стрілець 147-го запасного стрілецького полку. 1920 р.н., м. Харків, вул. Маліновського, 3. Призваний Харківським міськвійськкоматом. Загинув 9.10.1943 р. Похований у м. Карлівці. Рідні: мати Шинкаренко Катерина Василівна. Проживала за адресою: м. Харків, вул. Маліновського, 3.

Теребило Григорій Григорович, рядовий 304-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Богдани. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Теребило Анастасія Хомівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Богдани.

Тесля Олександр Леонтійович, рядовий 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Тарасівка. Призваний Оржицьким райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Тесля Катерина Федорівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Тарасівка.

Тимоха Михайло Сергійович, тракторист, жертва війни. 1911 р.н., с. Федорівка. Вбитий при розриві снаряду 23.06.1945 р. Похований у с. Федорівці.

Тимченко Каленик Денисович, військовослужбовець. Загинув 10.09.1943 р. під час визволення с. Максимівки. Похований у братській могилі.

Титаренко Андрій Прокопович, політрук 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Татаренко Ганна Ульянівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба.

Тітов Олександр Олексійович, рядовий, розвідник 227-го стрілецького полку. 1922 р.н., м. Магнітогорськ. Призваний Магнітогорським райвійськкоматом. Загинув 19.09.1943 р. Похований на Халтуринському (Мартинівському) цукровому заводі, у північно-західному напрямку від села. Рідні: мати Тітова Акуліна Герасимівна. Проживала за адресою: м. Магнітогорськ, соціальне містечко 2, квартал 10, кв. 17.

Товстенко Іван Миколайович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Великий Вистороп. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Товстенко Євдокія Захарівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Великий Вистороп.

Толпигін Сергій Григорович, молодший політрук, командир дивізіону 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1916 р.н., Воронезька обл., м. Борисоглібськ, вул. Ярмарочна, 10. Призваний Борисоглібським райвійськкоматом Зник безвісти

25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: Толпигін Григорій Степанович. Проживав за адресою: Воронезька обл., м. Борисоглібськ, вул. Ярмарочна, 108.

Тонельян Багдад Семенович, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1915 р.н., Грузинська РСР, Гегечкорський р-н, с. Лехайтрово. Призваний Гегечкорським райвійськкоматом Грузинської РСР. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: батько Тонельян Самсон. Проживав за адресою: Грузинська РСР, Гегечкорський р-н, с. Лехайтрово.

Топоровский Федір Давидович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1904 р.н., Київська обл., Тетіївський р-н, с. Загребелля. Призваний Тетіївським райвійськкоматом Київської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Топорова Надія Федорівна. Проживала за адресою: Київська обл., Тетіївський р-н, с. Загребелля.

Торопетьян Карат А., рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1920 р.н., Армянська РСР, Гукасьянський р-н, с. Ясгулі. Призваний Гукасьянським райвійськкоматом Армянської РСР. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: батько Торопетьян А. Проживав за адресою: Армянська РСР, Гукасьянський р-н, с. Ясгулі.

Тригуб Василь Сергійович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Мала Бурімка. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Тригуб Євдокія Іванівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Мала Бурімка.

Трофименко Іван Дмитрович, лейтенант. Загинув 13.09.1943 р. під час звільнення с. Верхня Ланна. Похований у братській могилі.

Троян Опанас Микитович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Підставки. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Троян Наталя Павлівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Підставки.

Трубчаніков Петро Тимофійович, жертва нацизму. 1921 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Білухівка. Розстріляний карателями 28.02.1943 р. Похований у с. Білухівці.

Туменко Феодосій Онопрійович, підпільник. 1899 р.н. Полтавська обл., м. Карлівка. Страчений в 1941 р. Похований у с. Холодне Плесо.

Турбовець Олексій Тимофійович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1909 р.н., Вінницька обл., Липовецький р-н, с. Брицьке. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, с. Слобода-Гулівська.

Турлов Іван Якович, підпільник. 1902 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н. Страчений 15.11.1941 р. Похований у с. Варварівці.

Тюлін Олександр Пилипович, лейтенант, командир роти 94-ї гвардійської стрілецької дивізії. 1911 р.н., Орловська обл., Ливенський р-н, с. Кунач. Призваний Криворізьким райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Загинув 20.10.1943 р. Похований у м. Карлівці. Рідні проживали за адресою: м. Кривий Ріг, ст. Шмакове.

Тютюнник Микита Антонович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1903 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Софіївка. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Тютюнник Уляна Сергіївна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Софіївка.

Тягно Андрій Федорович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, Жовтнева сільська рада. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Тягно Зінаїда Антонівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, Жовтнева сільська рада.

Убийконь Данило К., рядовий, розвідник гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1906 р.н., Дніпропетровська обл., Сталіндорфський р-н. Призваний Ста-

ліндорфським райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні проживали за адресою: Дніпропетровська обл., Сталіндорфський р-н.

Ужвак Петро Якович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1907 р.н., Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Крушинівка. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Маньківка.

Улько Григорій Іванович, дезінфектор, жертва нацизму. 1900 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Климівка. Розстріляний карателями у 1943 р. Похований у с. Климівці.

Умаров Акнардян, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1917 р.н., Ферганська обл., м. Наманган. Призваний Наманганським райвійськкоматом Ферганської обл. Зник безвісти 27.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: батько Умаров Юнугов. Проживав за адресою: Ферганська обл., м. Наманган, вул. Правди.

Усенко Денис Лукич, політрук 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1914 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Ворожба. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: батько Усенко Лука. Проживав за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Ворожба.

Усенко Олексій Якович, рядовий 434-го стрілецького полку 169-ї стрілецької дивізії. 1904 р.н., Харківська обл., Харківський р-н, ст. Рижів. Призваний Харківським райвійськкоматом. Загинув 25.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні проживали за адресою: Харківська обл., ст. Рижів.

Усенко Федір Іванович, рядовий 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Чутівка. Призваний Оржицьким райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 24.09.1941р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Усенко Ніна Яківна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Чутівка.

Устименко Ганна Іванівна, жертва війни. с. Климівка. Вбита при розриві снаряду 25.09.1945 р. Похована у с. Климівці.

Ухо Юхим Прокопович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Ухо Христина Василівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба.

Фастівець Федір Никифорович, підпільник. 1916 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Нижня Ланна. Страчений в 1941 р. Місце поховання не відоме.

Федченко Йосип Пант., рядовий, водій 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1915 р.н., Кіровоградська обл., Олександрійський р-н, с. Омельгород. Призваний Олександрійським райвійськкоматом Кіровоградської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: батько Федченко Пантелій. Проживав за адресою: Кіровоградська обл., Олександрійський р-н, с. Омельгород.

Філімонов Василь Омелянович, рядовий 602-го протитанкового артилерійського полку. 1910 р.н., Іванівська обл., с. Меленки. Призваний Меленковським райвійськкоматом. Загинув 19.10.1941 р. Похований у м. Карлівці, по вул. Великотирівській, у братській могилі. Рідні: дружина Філімонова Катерина Василівна. Проживала за адресою: Івановська обл., Меленковський р-н, с. Двоєзери.

Філіпов Володимир Дмитрович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1916 р.н., Вінницька обл., Барський р-н, с. Шпирки. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, с. Шпирки.

Філонець Іван Васильович, підпільник. 1914 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Климівка. Страчений в 1943 р. Місце поховання не відоме

Філонець Іван Васильович, робітник, жертва нацизму. 1919 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Мар'янівка. Розстріляний карателями у 1942 р. Похований у с. Климівці.

Халява Ілля Федорович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1910 р.н., Вінницька обл., Барський р-н, с. Комарівці. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, с. Комарівці.

Харченко Даниїл Степанович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1913 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Михайлівка. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Харченко Агафія Михайлівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Михайлівка.

Хвостик Гаврило Денисович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1903 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Богдани. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Хвостик Христина Петрівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Богдани.

Хилько Корній Зіновійович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Великий Вистороп. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Хилько Акуліна Іванівна. проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Великий Вистороп.

Хівріч Микола Ілліч, учень, жертва нацизму. 1928 р.н. с. Нижня Ланна. Розстріляний нацистами у 1943 р. Похований у с. Нижній Ланні.

Хобот Василь Микитович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Токарі. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Хобот Парасковія Мойсеївна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Токарі.

Холод Іван Семенович, підпільник. 1917 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н. Страчений 15.11.941 р. Похований у с. Варварівці.

Хоменко Іван Аврамович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Каленики. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні невідомі.

Хоменко Софія Петрівна, робітниця, жертва нацизму, с. Халтурине. Розстріляна карателями у 1943 р. Похована у с. Халтурине (нині – Мартинівка).

Хоробрих Микола Іванович, рядовий, тракторист 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1919 р.н., Кіровоградська обл., Макарівський р-н, с. Протикіне. Призваний Макарівським райвійськкоматом Кіровоградської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Хоробрих Ганна С. Проживала за адресою: Кіровоградська обл., Макарівський р-н, с. Протикіне.

Хохлов Віталій Іванович, молодший лейтенант, льотчик 802-го винищувально-авіаційного полку. 1921 р.н. Призваний Московським міським військкоматом. Загинув 23.06.1944 р. Похований у с. Голобородківському. Рідні: батько Хохлов Іван Олександрович. Проживав за адресою: м. Москва, вул. Таганська, 43/45.

Хрипков Іван Григорович, рядовий, тракторист 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1916 р.н., Орджонікідзевський край, Труновський р-н, с. Труновка. Призваний Труновським райвійськкоматом Орджонікідзевського краю. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Хрипкова Марія. Проживала за адресою: Орджонікідзевський край, Труновський р-н, с. Труновка.

Цагикян Садріс Садратович, лейтенант, старший бомбардувальник 230-го авіаційного полку 75-ї авіаційної дивізії. 1917 р.н., Армянська РСР, Артикський р-н, с. Ново-Артинск. Призваний Артикським райвійськкоматом Армянської РСР. Був підбитий 9.10.1941 р. у р-ні м. Карлівки. Отримав опіки. Відправлений на лікування до с. Федорівки. Рідні: батько Цагикян. Проживав за адресою: Армянська РСР, Артикський р-н, ст. Ані.

Цаплюк Антон Маркович, лейтенант, начальник зв'язку 465-го гвардійського артилерійського полку 199-стрілецької дивізії. 1919 р.н., Вінницька обл., Тиврівський р-н,

с. Михайлівка. Кадровий військовий. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: батько Цаплюк М. Д. Проживав за адресою: Вінницька обл., Тиврівський р-н, с. Михайлівка.

Цеба Олександр Маркович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1904 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Софіївка. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Цеба Пелагея Михайлівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Софіївка.

Циганов Матвій Матвійович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1911 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, м. Лебедин. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Циганова Марія Петрівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, м. Лебедин, вул. Піонерська, 10.

Цицурский Войцех Антонович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1912 р.н., Вінницька обл., Барський р-н, с. Чемериси. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, с. Чемериси.

Цьома Андрій Федорович, рядовий 304-ї стрілецької дивізії. 1904 р.н., Київська обл., Смілянський р-н, с. Плескачівка. Призваний Смілянським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні проживали за адресою: Київська обл., Смілянський р-н, с. Плескачівка.

Чалий Дмитро Іванович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Чала Олександра Харитонівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба.

Чалий Тимофій Тимофійович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Чала Єфросинія Опанасівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Мала Ворожба.

Черкас Василь Йосифович, рядовий, командир відділення 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1909 р.н., Чернігівська обл., м. Чернігів. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Черкас Євдокія Кирилівна. Проживала за адресою: Чернігівська обл., м. Чернігів, вул. Пролетарська, 60.

Черкес Петро Кирилович, рядовий, телефоніст 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1905 р.н., Київська обл., Бабанський р-н, с. Косенівка. Призваний Бабанським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Черкес Олена Іванівна. Проживала за адресою: Київська обл., Бабанський р-н, с. Косенівка.

Черненко Феодосій Васильович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1902 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Чорнобай. Призваний Чорнобаївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Черненко Мотрона Андріївна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Чорнобаївський р-н.

Черних Василь Федорович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1912 р.н., Вінницька обл., Барський р-н, с. Семенки. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, с. Семенки.

Чиж Іван Якович, жертва війни. 1930 р.н., с. Климівка. Вбитий при розриві снаряду 19.04.1944 р. Похований у с. Климівці.

Чумак Євпраксія Опанасівна, підпільниця. 1890 р.н., Полтавська обл., м. Карлівка. Страчена в 1943 р. Похована у с. Холодне Плесо.

Чумаков Микола Федорович, підпільник. 1898 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Мартинівка (колишнє – Халтурине). Страчений у 1943 р. Місце поховання не відоме.

Чуприй Яків Антонович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1911 р.н., Вінницька обл., Калинівський р-н, с. Чернятин. Призваний Калинівським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Калинівський р-н, с. Чернятин.

Чурако Василь Прокопович, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1908 р.н., Полтавська обл., Згурівський р-н. Призваний Згурівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: проживали за адресою: Полтавська обл., Згурівський р-н.

Чурілов Петро Митрофанович, старший механік 247-го артилерійського полку 203-ї стрілецької дивізії. 1921 р.н., Тамбовська обл., Шапкинський р-н, с. Чащіно. Призваний Шапкинським райвійськкомматом Тамбовської обл. Загинув 29.09.1943 р. Похований у с. Нижній Ланні. Рідні: мати Чурілова Анастасія Іванівна. Проживала за адресою: Тамбовська обл., Шапкинський р-н, с. Чащіно.

Чухрай Макар Гнатович, підпільник. 1908 р.н., Полтавська обл., м. Карлівка. Страчений у 1941 р. Місце поховання не відоме.

Шабанов Іван Васильович, рядовий, командир гармати 399-го стрілецького полку. 1913 р.н. Загинув 12.09.1943 р. Похований у м. Карлівці.

Шамура Семен Гаврилович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1907 р.н., Полтавська обл., Золотоніський р-н, с. Пащенки. Не повернувся з розвідки 23.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Шамура Євдокія Трохимівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Золотоніський р-н, с. Пащенки.

Шамура Яків Миколайович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. Полтавська обл., Золотоніський р-н, с. Тищенки. Не повернувся з розвідки 23.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Шамура Оксана. Проживала за адресою: Полтавська обл., Золотоніський р-н, с. Тищенки.

Шатін Аким Іванович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1904 р.н., Полтавська обл., Чорнобаївський р-н, с. Богодухівка. Призваний Чорнобаївським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні невідомі.

Шатокін Іван Іванович, рядовий гарматний номер 286-го стрілецького полку 111-ї стрілецької дивізії. 1924 р.н., Курська обл., Грайворонський р-н, с. Дунайка. Призваний Гайворонським райвійськкоматом Курської обл. Загинув 20.09.1943 р. Похований на території радгоспу ім. Шевченка Карлівського р-ну. Рідні: батько Шатокін І. А. Проживав за адресою: Курська обл., Грайворонський р-н, с. Дунайка.

Швець Семен Каленикович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1901 р.н., Полтавська обл., с. Гельмязів. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Швець Домна Свиридівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., с. Гельмязів.

Шевченко Василь Андрійович, військовослужбовець. Загинув 10.09.1943 р. при визволені с. Максимівки. Похований у братській могилі.

Шевченко Василь Андрійович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1913 р.н., Сумська обл., Лебединський р-н, с. Олександрівка. Призваний Лебединським райвійськкоматом Сумської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Шевченко Єлизавета Никифорівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Лебединський р-н, с. Олександрівка.

Шевченко Домна Михайлівна, підпільниця. 1918 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Нижня Ланна. Страчена 1943 р. Місце поховання не відоме.

Шевченко Павло Єлисейович, рядовий, стрілець 54-го стрілецького полку. 1899 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Мар'янівка. Призваний Карлівським райвійськкоматом Полтавської обл. Помер від ран 02.03.1944 р. в евакуаційному госпіталі № 2464 (6065).

Похований у м. Карлівці. Рідні: син Шевченко Микола Павлович. Проживав за адресою: Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Мар'янівка.

Шевчук Фока Тимофійович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1909 р.н., Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Маньківка. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Крушинівка.

Шемшенок Іван Францевич, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1911 р.н., Вінницька обл., Тиврівський р-н, с. Шершні. Призваний Тиврівським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 21.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Тиврівський р-н, с. Шершні.

Шепетя Іван Якович, конюх, жертва нацизму. 1904 р.н., с. Федорівка. Вбитий гітлерівцями у 1941 р. Похований у с. Федорівці.

Шепетя Оксана Євгеніївна, робітниця, жертва війни. 1904 р.н., с. Федорівка. Підірвалася на міні у 1943 р. Похована у с. Федорівці.

Шидловський Остафій Федорович, червоноармієць 602-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1913 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Безворота. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Шидловська Мотрона Федорівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Безворота.

Шинкаренко Євген Федорович, рядовий, стрілець 532-го стрілецького полку 111-ї стрілецької дивізії. 1925 р.н., Харківська обл., Харківський р-н, смт. Покотилівка. Призваний Харківським райвійськкоматом. Загинув 18.09.1943 р. Похований у с. Красне Карлівського р-ну. Рідні: батько Шинкаренко Федір Андрійович. Проживав за адресою: Харківська обл., Харківський р-н, с. Покотилівка, вул. Авіаційна, 2.

Шишак Андрій Антонович, лейтенант, командир взводу управління 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1919 р.н., Кіровоградська обл., Олександрівський р-н, с. Бондареве. Призваний Олександрівським райвійськкоматом. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: батько Шишак Антон. Проживав за адресою: Кіровоградська обл., Олександрівський р-н, с. Бондареве.

Шовковий Віктор Іванович, підпільник. 1914 р.н., Полтавська обл., м. Карлівка. Страчений у 1941 р. Місце поховання не відоме.

Шпак Архип Вавилович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1903 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Шпак Марія Григорівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані.

Шпундра Стефан Якович, рядовий 602-го окремого стрілецького батальйону 304-ї стрілецької дивізії. 1906 р.н., Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані. Призваний Гельмязівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 26.09.1941 р. в р-ні с. Тарасівки. Рідні: дружина Шпундра Надія Семенівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Гельмязівський р-н, с. Плешкані.

Щербак Віталій Петрович, жертва війни. 1937 р.н. с-ще Шевченка. Помер від ран при розриві снаряду 8.07.1944 р. Похований у с-щі Шевченка.

Щербатюк Кирило Григорович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. Вінницька обл., Бершадський р-н, с. П'ятківка. Призваний Бершадським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Бершадський р-н, с. П'ятківка.

Щербина Михайло, рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1906 р.н., Сталінська обл., Добропільський р-н, колгосп «Червона зірка». Призваний Добропільським райвійськкоматом Сталінської обл. Зник безвісти

25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Щербина. Проживала за адресою: Сталінська обл., Добропільський р-н, колгосп «Червона Зірка».

Щербина Петро Кіндратович, рядовий, розвідник 465-го гаубично-артилерійський полку 199-ї стрілецької дивізії. 1923 р.н., Полтавська обл., Семенівський р-н, с. Заїченці. Призваний Семенівським райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: батько Щербина Кіндрат. Проживав за адресою: Полтавська обл., Семенівський р-н, с. Заїченці.

Юлдашев Латіф, рядовий, стрілець 434-го стрілецького полку 169-ї стрілецької дивізії. 1918 р.н., Бухарська обл., м. Бухара. Призваний Бухарським райвійськкоматом. Загинув 25.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні: батько Булатов Хатича. Проживав за адресою: Бухарська обл., м. Бухара, вул. Шевченка, 8.

Юмашев Петро Петрович, лейтенант, командир ланки 12-ї гвардійської авіаційної дивізії. 1920 р.н., Воронезька обл., с. Алешки. Загинув 26.09.1943 р. Похований у с. Нижній Ланні.

Юрко Дмитро Денисович, підпільник. 1895 р.н. Полтавська обл., м. Карлівка. Страчений у 1941 р. Місце поховання не відоме.

Юрко Купріян Дем'янович (Демидович), підпільник. 1895 р.н., Полтавська обл., Карлівський р-н, с. Нижня Ланна. Загинув (страчений) у 1941 р. Місце поховання не відоме.

Юшкевич Василь Романович, політрук 202-го окремого батальйону зв'язку 304-ї стрілецької дивізії. 1894 р.н., Дніпропетровська обл., м. Кривий Ріг. Призваний Криворізьким райвійськкоматом. Загинув 26.09.1941 р. Похований у с. Тарасівці. Рідні: дружина Юшкевич Ольга Іванівна. Проживала за адресою: м. Кривий Ріг, соціальне містечко.

Яковлєв Леонтій М., рядовий, гарматний номер 465-го гаубично-артилерійського полку 199-ї стрілецької дивізії. 1913 р.н., Дніпропетровська обл., Перещепинський р-н, с. Левенцеве. Призваний Перещепинським райвійськкоматом Дніпропетровської обл. Зник безвісти 25.09.1941 р. в р-ні с. Максимівки. Рідні: дружина Яковлєва Варвара Андріївна. Проживала за адресою: Дніпропетровська обл., Перещепинський р-н, с. Левенцеве.

Яненко Григорій Якович, рядовий 304-ї стрілецької дивізії. 1915 р.н., Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Круподеренці. Призваний Оржицьким райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Яненко Соломія Захарівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Круподеренці.

Янчук Мирон Федорович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1910 р.н., Вінницька обл., Бершадський р-н, с. Бирлівка. Призваний Муровано-Куриловецьким райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Мурованокуриловецький р-н, с. Скозинці.

Яригін Михайло Миколайович, рядовий 93-го гвардійського стрілецького полку. Помер від ран 21.09.1943 р. у 13-му окремому медико-санітарному батальйоні. Похований у с. Мар'янівці. Рідні: батько Яригін Н. І. Проживав за адресою: Алтайський край, Калманський р-н.

Ярмоленко Павло Кіндратович, гвардії рядовий, стрілець 270-го гвардійського стрілецького полку 89-ї гвардійської стрілецької дивізії. 1910 р.н., Сумська обл., Краснопільський р-н. Призваний Краснопільським райвійськкоматом Сумської обл. Загинув 16.09.1943 р. Похований на північній околиці с. Варварівки. Рідні: дружина Ярмоленко Анастасія Данилівна. Проживала за адресою: Сумська обл., Краснопільський р-н.

Ярмош Андрій Іванович, рядовий 304-ї стрілецької дивізії. 1910 р.н., Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Великоселецьке. Призваний Оржицьким райвійськкоматом Полтавської обл. Зник безвісти 24.09.1941 р. в р-ні м. Карлівки. Рідні: дружина Ярмош Марія Михайлівна. Проживала за адресою: Полтавська обл., Оржицький р-н, с. Великоселецьке.

Яцьков Іван Михайлович, рядовий 52-го окремого відновлювального залізничного батальйону 27-ї окремої залізничної бригади. 1906 р.н. Вінницька обл., Барський р-н, с. Антонівка. Призваний Барським райвійськкоматом Вінницької обл. Зник безвісти 22.09.1941 р. в р-ні ст. Ланни. Рідні проживали за адресою: Вінницька обл., Барський р-н, с. Антонівка.

СПИСОК
використаних джерел та літератури

Архівні матеріали

Акт обстеження технічного стану об'єкта (пам'ятки) культурної спадщини «Погруддя Т. Г. Шевченка» № 43 від 29.06.2013 р. // Робоч. архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

Акт обстеження технічного стану об'єкта ... № 44 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам аварії на Чорнобильський АЕС, м. Карлівка, вул. Леніна» // Там само.

Акт обстеження технічного стану об'єкта ... № 58 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила борців за владу рад, с. Попівка (ліва сторона), цвинтар» // Там само.

Акт обстеження технічного стану об'єкта ... № 23 від 25.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила К. Я. Браницького, учасника громадянської війни, с. Попівка (ліва сторона), цвинтар» // Там само.

Акт обстеження технічного стану об'єкта ... № 22 від 25.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила невідомого радянського воїна, с. Попівка, цвинтар (права сторона)» // Там само.

Акт обстеження технічного стану об'єкта ... № 60 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Погруддя І. П. Котляревського, с. Попівка (ліва сторона), біля контори колгоспу ім. Котляревського (нині СТОВ «Промінь»)» // Там само.

Акт обстеження технічного стану об'єкта ... № 56 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр., с. Попівка (ліва сторона), цвинтар» // Там само.

Акт обстеження технічного стану об'єкта ... «Погруддя Т. Г. Шевченка» № 59 від 29.03.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Погруддя Т. Г. Шевченка» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 1 від 19.06.2013 р.; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, м. Карлівка, вул. Великотирнівська» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 11 від 24.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів і партизанів с. Попівка (права сторона)» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 12 від 24.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни, с. Попівка (ліва сторона)» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 13 від 24.06.2013 р.; Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, с-ще Ланна, парк» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 14 від 24.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. с-ще Ланна, центр» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 15 від 24.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-землякам, працівникам машинобудівного заводу, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., м. Карлівка, вул. Радевича» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 2 від 22.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Будинок школи, в якій навчався Герой Радянського Союзу Г. М. Громницький, м. Карлівка, вул. Леніна, 64» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 24 від 25.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятник двічі Герою Соціалістичної Праці М. В. Підгорному, м. Карлівка, вул. Леніна» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 27 від 27.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Група могил радянських льотчиків с. Нижня Ланна, цвинтар» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 3 від 22.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, м. Карлівка, вул. Радевича» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 31 від 27.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могили (Сухова Івана та Кілашвілі Георгія) часів Великої Вітчизняної війни, с-ще Халтурине, цвинтар» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 32 від 27.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила підпільників І. С. Іванова та С. І. Голодова, с-ще Халтурине, сільський цвинтар» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 33 від 27.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, с. Коржиха, центр» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 37 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Приміщення Карлівського районного історико-краєзнавчого музею, м. Карлівка, вул. Леніна, 50» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 39 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Приміщення лікарні, в якій працював Заслужений лікар УРСР Л. В. Радевич, м. Карлівка, вул. Радевича, 2» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 4 від 22.06.2013 р.; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, м. Карлівка, вул. Леніна»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, м. Карлівка, вул. Леніна» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 40 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могили лікарів батька і сина Радевича Л. В. та Радевича О. Л.» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 50 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила радянського воїна, с-ще Львівське, центр» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 51 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, залізнична станція Ланна» // Там само; Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, залізнична станція Ланна» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 52 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, колишнє с. Педашка» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 53 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів с-ще Куми, цвинтар» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 55 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору, с. Куми, цвинтар» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 6 від 22.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. с. Мар'янівка» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 62 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак на честь лейтенанта Трофименка І. Д., Карлівський район, с. Холодне Плесо» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 64 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-землякам, працівникам Октябрського цукрокомбінату, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., м. Карлівка, вул. Котовського» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 66 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-землякам, працівникам Октябрського спиртозаводу, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни, м. Карлівка, вул. Полтавська» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 67 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила Героя Соціалістичної Праці Фисуна А. Л., Карлівський район, с. Липʼянка, цвинтар» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 68 від 07.11.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила воїна-червоноармійця Конельця М. І., який загинув у вересні-жовтні 1941 р. на Невському пʼятачку, перезахоронений у травні 2001 року, с. Липʼянка, цвинтар» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 69 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр., с. Липʼянка, цвинтар» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 70 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., с. Лип'янка, центр» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 71 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Приміщення контори колгоспу «Прогрес», де працював Герой Соціалістичної Праці А. Л. Фисун, с. Лип'янка, центр» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 72 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, с. Лип'янка, центр» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 74 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., с. Розумівка, цвинтар» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 75 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., с. Климівка, центр села» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 76 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 рр., с. Климівка, центр села» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 77 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Приміщення земської школи, 1914 (нині сільська лікарня), с. Климівка» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 79 від 07.08.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., с. Федорівка, центр села» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 49 від 29.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила радянського воїна, с-ще Чалівка, центр» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 8 від 22.06.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила радянськиї воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., с-ще Халтурине» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 82 від 07.11.2013 р.; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Могила заслуженого майстра народної творчості України І. О. Ніколаєвського, м. Карлівка, цвинтар № 2»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила заслуженого майстра народної творчості України І. О. Ніколаєвського, м. Карлівка, цвинтар № 2» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 85 від 07.11.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила Героя Соціалістичної Праці О. Д. Беззубенко (Микитенко), с. Тарасівка, цвинтар» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 86 від 7.11.2013 р.; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс – братська могила радянських воїнів (1941 – 1943 рр.) та пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945, с. Володимирівка, центр» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 89 від 07.11.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, с. Тарасівка, цвинтар» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 92 від 07.11.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору в Україні 1932 – 1933 р., с. Короленківка, цвинтар» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 97 від 07.11.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, с. Павучки, цвинтар» // Робоч. архів НД відділу ПКМ ВК.

Акт технічного стану об'єкта ... № 81 від 07.11.2013 р.; Інвентарна картка обстеження об'єкта культурної спадщини «Могила повного Кавалера Орденів Слави І. П. Максименка (1998), цвинтар № 2, м. Карлівка»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила повного Кавалера Орденів Слави І. П. Максименка (1998), цвинтар № 2, м. Карлівка» // Там само.

Акт технічного стану об'єкта ... № 90 від 07.11.2013 р.; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 р. с. Максимівка, центр» // Там само.

Архів Полтав. Єпарх. Управління УПЦ МП.

Архів СПб. військово-медичного музею. – Книга померлих по 12 евакопункту.

Баклицький П. П. [Про знахідку у с. Знаменці підкурганного поховання 1966 р.] / Баклицький П. П. // НА ПКМВК. – Спр. 04-500. – Арк. 1–1зв.

Біографічна довідка на Гавву Г. М. // Робоч. архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

Біографічна довідка на Єжова Є. М. // Робоч. архів Карлів. ІКМ.

Біографічна довідка на Ніколаєвського І. О. // Там само.

ГАРФ. – Ф. Р7523. – Оп. 4.

Група курганів (енеоліт – ранній залізний вік), с. Федорівка Федорівської сільської ради Карлівського району Полтавської обл.: паспорт / О. Б. Супруненко, І. М. Гавриленко, 1981 р. // Робоч. архів ЦОДПА. – 4 арк., 2 іл.

Група курганів I (IV–I тис. до н. е., енеоліт – ранній залізний вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4775-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 8 арк., 9 кол. іл.; акт: 4 арк., 3 іл.

Група курганів II (IV–I тис. до н. е., енеоліт – ранній залізний вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4776-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 7 арк., 6 кол. іл.; акт: 3 арк., 3 іл.

Група курганів II (IV–II тис. до н. е., епоха енеоліту – бронзи), с. Максимівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4806-Пл) / О. Б. Супруненко; ЦОДПА, 2013 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 6 арк., в т. ч. 6 кол. іл.; акт: 2 арк.

Група курганів III (IV–II тис. до н. е., енеоліт – бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4777-Пл) / О. Б. Супруненко; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 5 кол. іл.; акт: 3 арк., 3 іл.

Група курганів V (IV–I тис. до н. е., XVII ст., енеоліт – ранній залізний вік, козацький час), нагірні правобережні околиці с. Федорівка Федорівської сільської ради Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4778-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 8 арк., 11 кол. іл.; акт: 6 арк., 8 іл.

Група курганів V (IV–I тис. до н. е., енеоліт – ранній залізний вік; 1932–1933, 1947 рр.), кладовище с. Попівка Карлівського району Полтавської обл. (щойно виявлений об'єкт) / О. Б. Супруненко, А. В. Коверко, В. А. Андрієць; ЦОДПА, ПКМВК, 2015 р. // Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 9 арк., 8 кол. іл.; істор. довідка: 2 арк.; акт: 4 арк., 3 іл.

Група курганів VI (IV–I тис. до н. е., енеоліт – бронзовий і ранній залізний віки), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4779-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 7 арк., 8 кол. іл.; акт: 4 арк., 2 іл.

Група курганів VII (IV–I тис. до н. е., енеоліт – бронзовий та ранній залізний віки), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4780-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 6 арк., 5 кол. іл.; акт: 4 арк., 2 іл.

Група курганів VIII, в околицях с. Федорівка Федорівської сільської ради Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4781-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 6 арк., 5 кол. іл.; акт: 4 арк., 3 іл.

Група курганів IX (IV–II тис. до н. е., енеоліт – бронзовий вік), с. Федорівка Федорівської сільської ради Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4782-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – 6 арк., 4 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.

Група курганів X (IV–I тис. до н. е., енеоліт – ранній залізний вік), с. Федорівка Федорівської сільської ради Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4783-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 6 арк., 6 кол. іл.; акт: 4 арк., 4 іл.

Група курганів XI (IV–II тис. до н. е., енеоліт – бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського р-ну Полтавської обл. (охор. № 4784-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 7 арк., 5 кол. іл.; акт: 3 арк., 3 іл.

Група курганів XII (IV–II тис. до н. е., енеоліт – бронзовий вік), на півд. сх. від с. Федорівка Карлівського р-ну Полтавської обл. (охор. № 4785-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк;

ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 8 арк., 7 кол. іл.; акт: 4 арк., 3 іл.

ДАПО. – Ф. 83. – Оп. 2. – Спр. 50; Ф. 105. – Оп. 1. – Спр. 49; Ф.р.-1876. – Оп. 8. – Спр. 62; 62А; 76; 79; 164; Ф.р.-4085. – Оп. 16. – Спр. 181; 205.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., с. Верхня Ланна» // Робоч. архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., с. Білухівка» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., м. Карлівка, вул. Леніна» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. с-ще Ланна, парк // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила учасників встановлення Радянської Влади, край яру, біля села Білухівка» // Там само. Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила учасників встановлення Радянської Влади, край яру, біля села Білухівка» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів Жука І.Т. і Звєздова О.О., сільський цвинтар, с. Червонознаменка» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., с-ще Голобородьківське, центр» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила активістів, партизанів та радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., с. Варварівка, центр села, парк»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила активістів, партизанів та радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., с. Варварівка, центр села, парк» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Могила Заслуженого енергетика України Є. М. Єжова, м. Карлівка, цвинтар № 1» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Могила Героя Радянського Союзу М. І. Симоненка, м. Карлівка, цвинтар № 1» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Могила Героя Соціалістичної Праці Г. С. Щербини, с-ще Голобородьківське, сільський цвинтар» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Могила невідомого радянського воїна. с. Білухівка, цвинтар» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору в Україні 1932 – 1933 рр., м. Карлівка, вул. Ілліча, парк»; Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору в Україні 1932 – 1933 рр., м. Карлівка, вул. Ілліча, парк» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак учасникам бойових дій на території інших держав, м. Карлівка, вул. Леніна» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак підкорювачам космосу, м. Карлівка, Привокзальна площа» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої вітчизняної війни 1941–1945 рр., с. Бабайкове, цвинтар» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору в Україні 1932 – 1933 р., с. Володимирівка, цвинтар» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932 – 1933 р., с. Голобородьківське, центр» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак (меморіальна дошка) на честь Героя Радянського Союзу М. П. Кучеренка, приміщення ЗОШ, с. Білухівка» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору в Україні 1932 – 1933 р., с. Білухівка, центр» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак (меморіальна дошка) на честь Героя Радянського Союзу С. Л. Родинки, с. Варварівка, приміщення ЗОШ» // Там само.

Інвентарна картка об'єкта культурної спадщини «Погруддя Т. Г. Шевченка» // Там само.

Інформація Карлівського історико-краєзнавчого музею // Там само.

Інформація про АТО та ООС // Там само.

Ін-т рукопису НБУ імені В. І. Вернадського. – Ф. 1. – Спр. 4104.

Картотека Карлівського РВК (копія) // Робоч. архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

Каталог Археологічного відділу Полтавського музею. 1913–1929 / [укл. Щербаківський В. М., Рудинський М. Я., Тахтай О. К. та ін.]: рукопис // Архів НД відділу фондів ПКМВК. — Т. 2. — 250 арк.

Каталог Археологічного відділу Природничо-історичного музею Полтавського губернського земства / [укл. Зарецький І. А., Щербаківський В. М.]: машинопис, рукопис. — Полтава, 1906–1912 // Архів НД відділу фондів ПКМВК. — Т. 1. — 369 арк.

Кондратовець (Сенька) Є. О. Ландшафтний заказник «Олегова балка» як осередок збереження лучно-степової фіторізноманітності: Магістерська робота. – Полтава: ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2013. (рукопис) / Наук. кер. Смоляр Н. О., к.б.н., доцент, зав. каф. екології та охорони довкілля.

Кузьменко І. М. Созологічні аспекти збереження лучних степів на Карлівщині: Магістерська робота. – Полтава: ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2013. (рукопис) / Наук. кер. Смоляр Н. О., к.б.н., доцент, зав. каф. екології та охорони довкілля.

Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчет о разведках и охранных раскопках в Поворсклье и Поорелье в 1987 г. (Полтавская область) / Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. // НА ІА НАНУ. – 1987/124 (123). – 58 арк., 114 рис., описи 1, 6 арк.; НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 18. – 35 арк.; НА ПКМ ВК. — Спр. 03-253, 03-254. — 58 арк., 114 рис.

Кулатова І. М. Звіт за відрядження до с. Ланни від 18.05.2003 р. // Робоч. архів ЦОДПА.

Кулатова И. Н., Супруненко А. Б. Отчёт о раскопках и разведках на Полтавщине в 1988 г. / Кулатова И. Н., Супруненко А. Б.; ПКМ // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 1988/136. – 78 арк., 177 рис., описи та списки; НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 239. – 102 арк.; Альбом: Спр. 240. – 35 арк.

Кулатова І. М., Супруненко О. Б. Звіт про обстеження пам'яток археології на території м. Карлівка Полтавської обл. 2000 р. / Кулатова І. М., Супруненко О. Б.; ЦОДПА // НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 214. – 10 арк.

Курган I (III–II тис. до н. е., бронзовий вік), на півн. зах. від с. Попівка Карлівського району Полтавської обл. (щойно виявлений об'єкт): облікова картка / О. Б. Супруненко, А. В. Коверко; ЦОДПА, 2015 р. // Робоч. архів ЦОДПА. – 6 арк., 7 кол. іл.; іст. довідка: 1 арк.; акт: 3 арк., 2 іл.

Курган I (IV–II тис. до н. е., енеоліт – бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4763-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – 6 арк., 5 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.

Курган II (IV–I тис. до н. е., енеоліт – ранній залізний вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4764-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 4 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.

Курган III (III–II тис. до н. е., бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4765-Пл) / О. Б. Супруненко; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 4 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.

Курган IV (IV–II тис. до н. е., енеоліт – бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4766-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 5 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.

Курган V (IV–II тис. до н. е., енеоліт – бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4768-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 5 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.

Курган VI (IV–II тис. до н. е., енеоліт – бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4769-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 5 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.

Курган VII (III–II тис. до н. е., бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4780-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 5 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.

Курган VIII (III–II тис. до н. е., бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4781-Пл) / О. Б. Супруненко; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 6 арк., 5 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.

Курган IX (III–II тис. до н. е., бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4771-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 4 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.

Курган X (III–II тис. до н. е., бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського району Полтавської обл. (охор. № 4772-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 4 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.

Курган XI (III–II тис. до н. е., бронзовий вік), с. Федорівка Карлівського р-ну Полтавської обл. (охор. № 4773-Пл) / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 4 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.

Курган XII (IV–II тис. до н. е., енеоліт – бронзовий вік), с. Федорівка Федорівської сільської ради Карлівського р-ну Полтавської обл. (охор. № 4774-Пл): облікова картка / О. Б. Супруненко; ЦОДПА, 2015 р. // Архів МКІПУ; Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 5 арк., 5 кол. іл.; акт: 3 арк., 2 іл.

Курницька І. О., Ткаченко О. М. Звіт про моніторингові обстеження стану збереження археологічних пам'яток у Карлівській, Ланнівській та Мартинівській ОТГ Полтавського району Полтавської області в 2019–2021 рр. // НА ПКМВК. – Спр. 04-439. – 241 арк.: іл.

Лист Карлівської міської ради № 06-20/2542 від 25.08.21 // Робоч. архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

Лист Українського інституту національної пам'яті № 1914/09.1-07-20 від 16.07.2020 // Там само.

Майдан II (I тис. до н. е., XVII ст., ранній залізний вік, козацький час), с. Федорівка Карлівського р-ну Полтавської обл. / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ЦОДПА, 2015 р. // Робоч. архів ЦОДПА. – Облікова картка: 7 арк., 8 кол. іл.; акт: 5 арк., 6 іл.

НА ПКМВК. – Спр. 01-2; 01-23; 01-50; 01-54; 01-115; 01-116; 01-195; 02-173; 01-115; 09-953.

Наукова характеристика ботанічного заказника місцевого значення «Климівський» (Карлівський район, Полтавська область). – Рукопис. 1993. – 2 арк. // Особистий архів Л. В. Чеботарьової.

Наукова характеристика ландшафтного заказника місцевого значення «Олегова балка» (Карлівський район, Полтавська область). – Рукопис, 1993. – 2 арк.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак (меморіальна дошка) на честь Героя Радянського Союзу М. П. Кучеренка, приміщення ЗОШ, с. Білухівка» // Робоч. архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, м. Карлівка, вул. Великотирнівська» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів, с-ще Ланна, парк» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Братська могила радянських воїнів Жука І. Т. і Звєздова О. О., сільський цвинтар, с. Червонознаменка» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс – братська могила радянських воїнів (1941–1943 рр.) та пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945, с. Володимирівка, центр» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс – братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., с-ще Голобородьківське, центр» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс – братська могила радянських воїнів (1941–1943 рр.) та пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., с. Максимівка, центр» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., с. Верхня Ланна» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Меморіальний комплекс: братська могила радянських воїнів та пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., с. Білухівка» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила Героя Радянського Союзу М. І. Симоненка, м. Карлівка, цвинтар № 1» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила Героя Соціалістичної Праці Г. С. Щербини, с-ще Голобородьківське, сільський цвинтар» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила Заслуженого енергетика України Є. М. Єжова, м. Карлівка, цвинтар № 1» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Могила невідомого радянського воїна. с. Білухівка, цвинтар» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак (меморіальна дошка) на честь Заслуженого енергетика України Єжова Є. М., приміщення Карлівської філії «Полтаваобленерго», м. Карлівка, вул. Радевича, 16» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак (меморіальна дошка) на честь Героя Радянського Союзу С. Л. Родинки, с. Варварівка, приміщення ЗОШ» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., м. Карлівка, вул. Леніна» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-односельцям, які загинули в роки Великої вітчизняної війни 1941–1945 рр., с. Бабайкове, цвинтар» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак воїнам-землякам, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. с-ще Ланна, парк» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору в Україні 1932–1933 р., с. Володимирівка, цвинтар» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932–1933 р., с. Голобородьківське, центр» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак жертвам Голодомору в Україні 1932–1933 р., с. Білухівка, центр» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак на честь військових частин, які звільнили Карлівку від фашистських загарбників у 1943 році, вул. Леніна, 54» // Там само.

Облікова картка об'єкта культурної спадщини «Пам'ятний знак учасникам бойових дій на території інших держав, м. Карлівка, вул. Леніна» // Там само.

Облікова картка об'єкту культурної спадщини «Пам'ятний знак підкорювачам космосу, м. Карлівка, Привокзальна площа» // Там само.

Облікова картка об'єкту культурної спадщини «Погруддя Т. Г. Шевченка» // Там само.

Обстеження О. Б. Супруненка, 2002 р. // Особистий архів О. Б. Супруненка.

Паспорт пам'ятки історії і культури СРСР. – № 2.4.–220–2.16.7 // Робоч. архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.–427.–2.16.7 // Там само.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.–431.–2.16.7 // Там само.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.–433.–2.16.7 // Там само.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.–445.–2.16.7 // Там само.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.–447.–2.16.7 // Там само.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.–448.– 2.16.14 // Там само.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.–449.–2.16.7 // Там само.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.–527–2.16.7 // Там само.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.–1751.–2.16.7 // Там само.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.–1808.–2.16.7 // Там само.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.–1853.–2.16.7 // Там само.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.–1857.–2.16.7 // Там само.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 11.7.–1860.–2.16.2 // Там само.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 2.4.–1863.–2.16.7 // Там само.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 11.7.–441.–2.16.2 // Там само.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 11.7.–449.–2.16.2 // Там само.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 11.7.–450.–2.16.2 // Там само.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 11.7.–457.–2.16.2 // Там само.

Паспорт пам'ятки історії та культури СРСР. – № 11.7. –1852.–2.16.2 // Там само.

Плужник Володимир Петрович: біографічна довідка на учасника АТО // Робоч. архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

Поточний архів Полтавського облвійськкомату. – ДГШ № 15/07/0756 від 24.05.1984 р.

Повідомлення В. А. Пилипця, 2021 р. // Особистий архів О. Б. Супруненка.

Повідомлення Г. М. Коваленка, 2005 р. // Там само.

Повідомлення Г. О. Сидоренко, 1981, 1982 рр. // Там само.

Повідомлення Г. О. Сидоренко, В. І. Тололо, 1981 р. // Записи в особистому архіві О. Б. Супруненка.

Повідомлення Г. П. Заїки, 1994 р. // Там само.

Повідомлення І. В. Бовкуна, В. М. Шалобудова, 2009 р. // Там само.

РДІА (м. Санкт-Петербург). – Оп. 1. – Спр. 251: Плани Карлівського маєтку та церкви, розташованій у ньому. – 5 арк.; Ф. 548. – Оп. 4. – Спр. 237.

Свідчення голови Максимівської сільської ради М. О. Черкаського // Робоч. архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

Свідчення жителів с. Нижня Ланна Удовиченко Ганни Захарівни (1918 р.н.), Удовиченко Ганни Тарасівни (1916 р.н.), Старолат Катерини Василівни (1917 р.н.) // Там само.

Свідчення жителя села Климівка Матвєєва Анатолія Сергійовича // Там само.

Списки воїнів, які загинули під час проведення АТО/ООС, Карлівський район // Там само.

Спогади Королька В. Б. // Там само.

Спогади Ніни Харлампіївни Заворотньої // НА ПКМВК. – Спр. 09-953.

Спогади Темнохуда Віктора Микитовича // Робоч. архів НД відділу пам'яткознавства ПКМВК.

Супруненко А. Б. Антропоморфная стела эпохи энеолита из с. Фёдоровка Карловского района Полтавской области / Супруненко А. Б. // НА ПКМВК. – Спр. 04-166. – 16 арк.: 4 іл.

Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. Отчет о разведках в Нижнем Поворсклье и Пооорелье в 1986 г. (Полтавская область) / Супруненко А. Б., Гавриленко И. Н. // НА ІА НАНУ. – 1986/84. – Ф. е. – Спр. 22131, 22132. – 72 арк., 131 рис., інв. опис 16 арк.; НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 49. – 72 арк.

Супруненко О. Б. Звіт про проведення розвідок та археологічних експертиз на Полтавщині у 2013 р. / Супруненко О. Б.; ЦОДПА; ДП НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ // НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 726. – 81 арк.

Супруненко О. Б. Звіт про розвідки та археологічні експертизи на Полтавщині 2014 р. / Супруненко О. Б. за участю Гавриленка І. М., Мироненка К. М., Сидоренка О. В., Скорого С. А., Шерстюка В. В.; ДП НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ // НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 739. – 184 арк.

Супруненко О. Б. Звіт за розвідки та експертизи на території Полтавської області 2015 р. / Супруненко О. Б.; ДП «НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 2015/2. – 15 арк.

Супруненко О. Б. Звіт за відрядження у травні 2015 р. (20.05) // Робоч. архів ЦОДПА. – 2 арк.

Супруненко О. Б., Кулатова І. М., Артем'єв А. В. Про руйнування пам'ятки археології – кургану у складі групи І поблизу с. Климівка Карлівського р-ну Полтавської обл. від 17 липня 2002 р. / Супруненко О. Б., Кулатова І. М., Артем'єв А. В. // НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 347. – 7 арк.: іл.

Супруненко О. Б., Пуголовок Ю. О.; Шерстюк В. В. Звіт за проведення обстежень, археологічних експертиз та наглядових робіт у Полтавській області 2012 р. / Супруненко О. Б., Пуголовок Ю. О.; Шерстюк В. В.; ДП НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ; ЦОДПА // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 2012/ б. н. – 217 арк.

Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Звіт про розвідки на території Федорівської сільської ради Карлівського району Полтавської області восени 2014 р. / Супруненко О. Б., Шерстюк В. В.; ЦОДПА // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 2014/ б. н.; НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 746. – 49 арк.: іл.

Тахтай О. Археологічна Орчанщина в долішньому Лівобережжі: рекогносцировка. 1926 рік / О. Тахтай // НА ІА НАНУ. – Ф. ВУАК. – Спр. 109/17. – 60 арк. – У машиноп. тексті: 24 фото й прорисовки.

Усні свідчення жителів села, зокрема, гр. Н. М. Юхновської // Особистий архів М. Г. Коваленко.

Фонд М. Я. Рудинського // НА ІА АН УРСР. — Ф. 10, спр. 3; 55.

ЦАМО РФ. – ІХ відділ. – Оп. 818883 с. – Спр. 217; Ф. 3 ТП. – Оп. 211940; Оп. 311040 с.; Ф. 12 ИАД. – Оп. 2. – Спр. 5; Ф. 19 МБР. – Оп. 1. – Спр. 2; Ф. 33. – Оп. 11458. – Спр. 868; 659; Оп. 583784. – Спр. 11; Оп. 594259. – Спр. 47; Оп. 682524. – Спр. 452; Оп. 686043; Оп. 686044. – Спр. 2824; 4628; Оп. 686046. – Спр. 161; Оп. 793756. – Спр. 44; Оп. 686196. – Спр. 6755; Оп. 686946. – Спр. 161; Оп. 690306. – Спр. 387; 486; Оп. 960306. – Спр. 1055; Ф. 58. – Оп. 18001. – Спр. 1064; Оп. 18002. – Спр. 496; Оп. А-32525. – Спр. 2; Ф. 111 сд. – Оп. 2. – Спр. 11; Ф. 169 сд. – Оп. 1. – Спр. 19; Оп. 2. – Спр. 27; Оп. 2. – Спр. 27; Вх. 42114. – 203 ИАД; Ф. 164. – Оп. 1. – Спр. 13; Ф. 199 сд. – Оп. 1. – Спр. 22; Ф. 288 гв. сп. – Оп. 318984. – Спр. 1; Ф. 393. – Оп. 8973. – Спр. 4; Ф. 1199. – Оп. 1. – Спр. 2; 5; Оп. 2. – Спр. 12; Ф. 1252. – Оп. 1. – Спр. 12; 24; Ф. 1262. – Оп. 1. – Спр. 11; Ф. 1264. – Оп. 1. – Спр. 1; 11; 13; Ф. 1410. – Оп. 2. – Спр. 15; Ф. 1433. – Оп. 1. – Спр. 68; Оп. 2. – Спр. 24; 68; Ф. 1536. – Оп. 1. – Спр. 22; Оп. 2. – Спр. 32; Ф. 1538. – Оп. 1. – Спр. 22; Ф. 1604. – Оп. 1. – Спр. 97; Ф. 3423. – Оп. 1. – Спр. 22. – МФК 6180; 25; Отчетная карта боев за Новые Санжары; Ф. 3423. – Оп. 1. – Спр. 25. – Отчетная карта боев за Новые Санжары 1-го Механиз. корпуса; Ф. 3423. – Оп. 1. – Спр. 25. – Звітна карта боїв за Нові Санжари; Ф. 6804. – Оп. 283839. – Спр. 2; Ф. ІХ відділ. – Оп. 818883. – Спр. 127; Ф. 38261. – Оп. 1. – Спр. 265; Ф. 38277. – Оп. 1. – Спр. 48; 52; Ф. 71459. – Оп. 1. – Спр. 20.

ЦДІАУК. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 615. – Арк. 1–36.

ЦДІАУК . – Ф. 990 – Оп. 2. – Спр. 15. – 1274 арк.; Спр. 34. – 1784 арк.

ЦДІАУК. – Ф. 1632. – Оп. 1. – Спр. 35.

Юренко С. П. Отчет о работе разведгруппы Левобережного Славяно-Русского отряда Среднеднепровской комплексной экспедиции Институра археологии АН УССР в 1977 году / Юренко С. П. // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 1977/11в. – 13 арк., 19 табл.

Література

А. Т. Археологічна робота Музею 1926–27 р. / А. Т[ахтай] // Збірник, присвячений 35-річчю Музею / ПДМ; [під ред. В. Бендеровського, Я. Риженка, М. Гавриленка]. – Полтава: 1-ша раддрукарня «Полтава – Поліграф», 1928. – Т. 1. – С. 283–289.

Абашина Н. С., Магомедов Б. В., Рейда Р. М. Пам'ятки черняхівської культури Полтавської області / Н. С. Абашина, Б. В. Магомедов, Р. М. Рейда; НАНУ, Ін-т археол. – К., 2019. – 136 с.

Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648–1941 рр.). Довідник з історії адміністративно-територіального поділу. – Полтава; Деп. поліграфії ПП «ЕНТ»: Кременчук, 2002. – Частина І. – 205 с.

Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1943–2002 рр.): довідник з історії адміністративно-територіального поділу. – Полтава: Полтавський літератор, 2002. – Частина ІІ. – 377 с.

Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648–2012 рр.): довідник з історії адміністративно-територіального поділу. – Видання друге, переробл. і доп. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2012. – 398 с.

Алексеева Е. М. Античные бусы Северного Причерноморья / Е. М. Алексеева // САИ. – М.: Наука, 1978. – Вып. Г 1-12. – 105 с., 15 табл.

Андрієнко В. П. Майдани і майдановидні споруди України / В. П. Андрієнко // Вісник Харківського університету. – Харків, 1971. – № 62. – Історія: вип. 5. – С. 65–76.

Андрієнко В. П. Майдани і майдановидні споруди України / В. П. Андрієнко // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2013: зб. наук. пр. / ЦП НАНУ і УТОПІК; ІА НАНУ; ЦОДПА; [редкол.: Івакін Г. Ю., Ковальова І. Ф., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]. – Київ; Полтава : ЦП НАНУ і УТОПІК, 2013.– С. 3–18.

Андрієнко Т. Л. , Байрак О. М. , Залудяк М. І. та ін. Заповідна краса Полтавщини / Т. Л. Андрієнко, О. М. Байрак. М. І. Залудяк та ін. – Полтава: ІВА «Астрея», 1996. – 186 с.

Апанович О. М. Збройні сили України першої половини XVIII ст. / О. М. Апанович. – К., 1968. – 222 с.

Арандаренко Н. Записки о Полтавской губерніи, составленные въ 1846 году. – Полтава: Типогр. Губернск. Правл., 1849. – Часть ІІ. – 390 с.; 1852. – Часть ІІІ. – 434, 48 с.

Артамонов М. И. Надписи на баклагах Новочеркасского музея и камнях Маяцкого городища / М. И. Артамонов // Сов. археология. – М., 1954. – Т. XIX. – С. 263–268.

Археологічні пам'ятки Української РСР: (короткий список) / АН УРСР, Ін-т археол.; [ред. кол.: Д. Я. Телегін (відп. ред.), М. П. Кучера, Г. Т. Ковпаненко та ін.]. – К.: Наукова думка, 1966. – 464 с.

Багалей Д. И. Очерки по истории колонизации степной окраины Московского государства / Д. И. Багалей. – М., 1887. – 614 с.

Багалей Д. И. Объяснительный текст к Археологической карте Харьковской губернии / Д. И. Багалей // Труды XII Археологического съезда. – М., 1905. – Т. I. – С. 1–92.

Багаутдинов Р. С., Богачев А. В., Зубов С. Э. Праболгары на Средней Волге (у истоков татар Волго-Камья). – Самара: Изд-во Самар. ГУ, 1998. – 286 с.

Байрак О. М., Криворучко Т. В. Еколого-ценотичні особливості рідкісних ефемероїдів Полтавщини / О. М. Байрак, Т. В. Криворучко // Зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. – Серія: Екологія. Біологічні науки. – Полтава, 2004. – Вип. 4 (37). – С. 174–180.

Байрак О. М., Проскурня М. І., Стецюк Н. О. та ін. Еталони природи Полтавщини: розповіді про заповідні території Полтавщини / О. М. Байрак, М. І. Проскурня, Н. О. Стецюк та ін. – Полтава: Верстка, 2003. – 213 с.

Байрак О., Самородов В. Нова знахідка степової рослини мигдалю низького на Полтавщині та шляхи його збереження / Олена Байрак, Віктор Самородов // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії , музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. – Полтава: Дивосвіт, 2015. – Вип. VII. – Полтава: Дивосвіт, 2012. – С. 122–125.

Байрак О. М., Самородов В. М., Панасенко Т. В. Парки Полтавщини: історія створення, сучасний стан дендрофлори, шляхи збереження і розвитку / О. М. Байрак, В. М. Самородов, Т. В. Панасенко. – Полтава: Верстка, 2007. – 267 с.

Байрак О. М. Самородов В. М., Стецюк Н. О. та ін. В гаю заграли проліски. Розповіді про весняні рослини Полтавщини та їх охорону. – Вид. 2-е, доп. – Полтава: Верстка, 2001. – 100 с.

Байрак О. М., Стецюк Н. О. Охорона деяких рідкісних лікарських рослин Полтавщини в природно-заповідній мережі Полтавщини / О. М. Байрак, Н. О. Стецюк // Проблеми лікарського рослинництва: тези доп. Міжнарод. наук.-практ. конф. – Лубни: Ін-т лікар. рослин УААН, 1996. – С. 4–6.

Байрак О. М., Стецюк Н. О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини / О. М. Байрак, Н. О. Стецюк. – Полтава: Верстка, 2005. – 248 с.: 270 іл.

Балинт Ч. О принадлежности находки в Малой Перещепине Куврату (история вопроса) / Ч. Балинт // Материалы I тыс. н. э. по археологии и истории Украины и Венгрии: сб. науч. тр. – К.: Наукова думка, 1996. – С. 56–59.

Беззубенко Ольга Денисівна: [некролог] // Життя і слово. – 2007. – № 126. – 13 жовтня. – С. 4.

Беляев И. О. О сторожевой, станичной и полевой службе на Польской Украйне Московского государства до царя Алексея Михайловича / И. О. Беляев // Чтения в Императорском обществе истории и древностей Российских. – М., 1846. – № 4. – С. 1–60.

Берег Вселенной / [под ред. Болтенко А. С.]. – К.: Феникс, 2014. – 256 с.

Білоусько О. А., Супруненко О. Б. Давня історія Полтавщини (XX тисячоліття до н. е. – V ст. н. е.): підручн. для 6-го кл. загальноосв. школи / О. А. Білоусько, О. Б. Супруненко. – Полтава: Оріяна, 2004. – 160 с.

Білоусько О. А., Супруненко О. Б., Мироненко К. М. Середньовічна історія Полтавщини (VI – перша пол. XVI ст. н. е.): підручник для 7 кл. загальноосв. школи / О. А. Білоусько, О. Б. Супруненко, К. М. Мироненко. – Полтава: Оріяна, 2004. – 200 с.

Більське городище в наукових працях Б. А. Шрамка: зб. наук. пр., присвячений 95-річчю від дня народження вченого / [укл. Задніков С. А., Шрамко І. Б.]; ХНУ ім. В. Н. Каразіна; ІКЗ «Більськ». – Котельва; Харків: Майдан, 2016. – 606 с.

Бодянский П. И. Памятная книжка Полтавской губернии, за 1865 год / [составл. П. И. Бодянским]; изд. Полтав. губ. Статистич. комитетом. – Полтава: Типогр. Н. Пигуренко и Губ. правления, 1866. – IV, XIV, 470, LXVI, 249, 116, 200, 186, 4 с.

Бойко Р., Жорняк Т. Він визволяв Карлівку / Р. Бойко, Т. Жорняк // Заповіти Ілліча. – 1971. – № 54. – 8 травня. – С. 1.

Бондаренко З. Н. Історія бібліотечної справи на Карлівщині: була відкрита в 1837 р. // Край. – м. Полтава – 2015. – № 133 (139). – Травень. – С. 15.

Борейко В. Е. История заповедного дела в Украине / В. Е. Борейко. – К.: Киев. эколого-натуралист. центр, 2001. – 2-е изд. – 171 с.

Борошко (Арандаренко) Л., Борошко С. Тайный советник Николай Иванович Арандаренко (1798–1865): пятьдесят лет на службе империи // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. / [ред. кол.: Бабенко Л. Л., Гаврилюк Н. О., Киридон А. М. та ін.; Супруненко О. Б. (гол. ред. кол.), Мокляк В. О. (наук. ред.)]; ДКіТ ПОДА; ПКМВК. – Харків: ТОВ «Майдан», 2020. – Вип. XVI. – С. 276–331.

Брайчевський М. Ю. Римська монета на території України / М. Ю. Брайчевський; АН УРСР, Ін-т археол. – К.: Видво АН УРСР, 1959. – 254 с.

Бризгалін Г. А. Охорона пам'яток природи на Україні / Г. А. Бризгалін; Полтав. природн. музей. – Полтава: Друкарня Я. Е. Брауде, 1919. – 31 с.: іл.

Булава Л. М., Шевчук О. О. Знахідки монет Золотої Орди 60–70-х рр. XIV ст. на Полтавщині / Л. М. Булава, О. О. Шевчук // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2017. Пам'яті М. Я. Рудинського (1887–1958): зб. наук. пр. / ЦП НАНУ і УТОПІК; ІА НАНУ; ПКМВК; ЦОДПА; [редкол.: Івакін Г. Ю., Ковальова І. Ф., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]. – К.: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2017. – С. 142–149.

В боях за Жовтень: спогади учасників революційної боротьби на Поділлі. – Хмельницький: Хмельницьке обл. вид-во, 1958. – 148 с.

Величко Самійло. Літопис / Самійло Величко; [перекл. з книжн. укр. мови Валерій Шевчук]. – К. : Дніпро, 1991. – Т. 1. – 564 с.

Вернер Й. Погребалната находка от Малая Перешчепина и Кубрат – хан на Българите / Йоахим Вернер; БАН. – София: Изд-во на БАН, 1988. – 56, 32, 2 с.

Вирський Д. С. «Українне місто» Кременчук від заснування до року 1764-го / Д. С. Вирський. – К., 2011. – 653 с.

Від свята до свята воскресай, Писанко!: буклет / [упоряд. Л. Гаврилова, Л. Миськова]; УК ПОДА; Карлів. РДА, відділ культури і туризмута ін. – Полтава: Оріяна, 2008. – 8 с. ненум.: іл.

Війну починають не солдати // Життя і слово. – 2017. – № 19–20 (127555–127556). – 10 берез. – С. 1.

Вісті Рад депутатів трудящих. – 1938. – № 247 (5437). – 26 жовтня. – С. 4.

Вовченко Г. Я не вернутись не могла…: збірка поезій / Галина Вовченко. – Полтава: Полтавський літератор, 1998. – 47 с.

Волости и важнѣйшие селения Европейской России / Изд. Центр. Статистич. Комитета. – СПб., 1885. – Вып. III: Губерніи Малороссійскія и Юго-Западныя. – VII, 349 с.

Втрачені об'єкти та території природно-заповідного фонду / [за ред. О. В. Василюка, О. В. Кравченко, О. С. Оскирко]. – Львів: Вид-во «Компанія «Манускрипт», 2020. – 670 с.

Вязьмітіна М. І. Сарматські поховання і поселення осілого населення на Нижньому Дніпрі / М. І. Вязьмітіна // Археологія Української РСР: в 3-х т. – Т. 2: Скіфо-сарматська та антична археологія / [ред. кол. тому: О. І. Тереножкін (відп. ред.) та ін.]; АН УРСР, Ін-т археол. – К.: Наукова думка, 1971. – Карта 4. – Вкл. перед С. 193; карта 4: 44.

Гавва Григорій Михайлович // Життя і слово. – 2017. – № 71–72 (12493–12494). – 5 вересня. – С. 7.

Гавриленко М. Охороняймо природу / [під заг. ред. В. Бендеровського та Я. Риженка]. – Полтава: Полтав. держав. музей ім. В. Г. Короленка, 1928. – 16 с.

Гавриленко М. Цілинний степ // Голос Полтавщини. – м. Полтава. – 1942. – 29 та 30 липня. – С. 3.

Гаврилова А. В березні 2014: заміна дошки Герою Радянського Союзу С. Л. Родинці / А. Гаврилова // Життя і слово. – 2014. – № 33–34 (12455–12456). – 25 квітня. – С. 3.

Гаврилова Л. З чорного мармуру і з блакитних небес // Життя і слово. – 2014. – № 33–34 (12455–12456). – 25 квітня. – С. 3.

Гейко А. Ремонт глиняного посуду. Історія, теорія, звичаї / Анатолій Гейко; НАНУ, Ін-т керамол. – відділ. Ін-ту народозн. НАНУ; НМЗУГ в Опішному. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2013. – 186 с.

Гармаш Т. П. Розвиток охорони природи на Полтавщині (XIX – поч. XX ст.) / Т. П. Гармаш. – К.: Акад. наук вищої освіти України, 2008. – 173 с.

Герои Советского Союза: краткий биографический словарь в двух томах / [пред. ред. кол. И. Н. Шкадов]. – М.: Воениздат, 1988. – Т. 1: Абаев-Любичев. – 864 с.

Герои Советского Союза: краткий биографический словарь в двух томах / [пред. ред. кол. И. Н. Шкадов]. – М.: Воениздат, 1988. – Т. 2: Любовь –Ящук. – 862 с.

Герої землі Полтавської: довідник. Вип. 2. Герої Соціалістичної Праці / [упоряд. О. А. Білоусько, Т. П. Пустовіт,]; ДАПО; Центр досл. іст. Полтавщини Полт. ОДА. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2011. – 116 с.

Герої пішли на небо нескореними // Життя і слово. – 2020. – № 41–42 (13117–13118). – 4 вересня. – С. 1–2.

Гильденштедт И. А. Дневник путешествия по Слободско-Украинской губернии академика Санкт-Петербургской академии наук Гильденштедта в августе и сентябре 1774 г. / И. А. Гильденштедт // Харьковский сборник: литер.-научн. прилож. к «Харьковскому календарю» на 1891 год. – Харьков, 1891. – Вып. 5, отд. 2. – С. 85–153.

Гісцова Л. Державні установи по управлінню захисною Українською лінією / Л. Гісцова // Вісник Київського університету. – К., 1968. – № 8. – С. 11–22.

Горбатько О. Вшанували пам'ять загиблих воїнів АТО / О. Горбатько // Вісник «Докучаєвських Чорноземів». – 2017. – № 15 (130). – 7 листопада. – С. 1.

Городцов В. А. Майданы / В. А. Городцов // Древности: Труды МАО. – М., 1904. – Т. XX. – Вып. II. – С. 29–39.

Граб В. І., Супруненко О. Б. Археолог Олександр Тахтай / В. І. Граб, О. Б. Супруненко; ПКМ; [авт. передм. Білоус Г. П., Долот П. К.]. – Полтава, 1991. – 85 с.: іл.

Граб В. І., Супруненко О. Б. Доля М. Я. Рудинського / В. І. Граб, О. Б. Супруненко // Археологія. – К., 1991. – № 4. – С. 91–100.

Граб В. І., Супруненко О. Б. Олександр Кузьмич Тайтай: доля, наука, музеї і війна / В. І. Граб, О. Б. Супруненко // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2020. До 130-річчя з дня народження О. К. Тахтая (1890–1963): зб. наук. пр. / НАНУ, Ін-т археол.; ПКМВК; ЦОДПА; [ред. кол.: Ковальова І. Ф., Кулатова І. М., Михайлина Л. П. та ін., Супруненко О. Б. (наук. і відп. ред.)]. — Полтава; Харків: ТОВ «Майдан», 2020. – С. 3–72.

Григор'єв В. М., Закладний В. П. Битва на Ворсклі 1399 року.= The Vorskla Battle of 1399. 1399 metų Vorsklos mūšis. = Битва на Ворскле 1399 года: историческая ретроспектива / В. М. Григор'єв, В. П. Закладний. — Полтава: ТОВ «АСМІ», 2019. – 100, 3 с.

Гуцук О. М. Життя з присмаком полину / О. М. Гуцук // Край. – м. Полтава. – 2013. – № 110 (116). – Червень. – С. 15–18.

Давидов Д. А. Урочище «Красноперівка» – цінний природний масив на межі лісостепової і степової зон на Лівобережжі України / Д. А. Давидов // Природні та антропогенно трансформовані екосистеми прикордонних територій у постчорнобильський період: матли між нар. наук. конф. та між нар. наук.-практ. студент. конф. «Структурно-функціональна організація природних і антропогенно трансформованих екосистем прикордонних територій»: зб. мат-лів, Чернігів, 9–11 жовтня 2014 р. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2014. – С. 18–20.

Давня історія України: в трьох томах. – Т. 1: Первісне суспільство / [ред. кол. тому: В. Н. Станко (відп. ред.), С. С. Березанська, В. М. Гладилін та ін.]; НАНУ, Ін-т археол. – К.: Наукова думка, 1997. – 559 с.

Дворцовые Разряды, по Высочайшему Повеленію, изданные II–мъ отделеніемъ собственной Его Императорскаго Величества канцеляріи. – Томъ второй (Съ 1628 по 1645 г.). – СПб., 1851. – С. 907–908.

Дишлевий П. С. Карлівка / П. С. Дишлевий // Історія міст і сіл Української РСР: Полтавська область. – К.: Гол. ред. Української радянської енциклопедії АН УРСР, 1967. – С. 368–385.

Дмитра Барвіна нагороджено посмертно орденом «За мужність» // Життя і слово. – 2015. – № 43–44 (12569–12570). – 29 травня. – С. 2.

Довженко Н. Д. Проблеми дослідження найдавніших мегалітичних пам'яток України / Н. Д. Довженко // Праці Центру пам'яткознавства. – К.: ЦП НАНУ і УТОПІК, 1993. – № 2. – С. 108–135.

До Книги Пошани посмертно // Життя і слово. – 2016. – № 33–34 (12663–12664). – 22 квітня. – С. 1.

Доля чорнобрива, доля полинова // Зоря Полтавщини. – 2008. – № 114 (21161). – 30 липня. – С. 3.

Друга світова війна. 1939–1945. Полтавський вимір. Події. Постаті. Документи: У 3-х кн. – Кн. 1: Процеси. Діячі. Рефлексії / [авт.-упоряд. О. А. Білоуська, Т. П. Пустовіт, В. Я. Ревегук]. – Полтава: Полтавський літератор, 2020. – 1520 с. : іл., карти, схеми, табл.

Енциклопедія Сучасної України / [гол. ред. кол.: Дзюба І. М., Жуковський А. І., Желєзняк М. Г. та ін.]. – К.: Наукова думка, 2008. – Т. 5: Кон – Кю. – С. 236; 2012. – Т. 12. – 711 с.

Епопея трагізму: Книга Пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубежем. – К.: Пошук.-вид. агентство «Книга Пам'яті України», 2006. – Т. 4. – 880 с.

Заблоцкий-Десятовский А. П. Граф П. Д. Кисилев и его время / А. П. Заблоцкий-Десятовский. – СПб., 1882. – Т. IV. – 480 с.

Загиблі на чужині: Книга Пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубежем. – К.: Пошук.-вид. агентство «Книга Пам'яті України», 2003. – 624 с.

[Заїка Г. П.] Українська лінія // Полтавщина: енциклопедичний довідник / [за ред. А. В. Кудрицького]. – К.: «Українська енциклопедія» ім. М. Бажана, 1992. – С. 920–921.

Заїка Г. П. Українська лінія / Г. П. Заїка; ЦП НАНУ і УТОПІК; ЦОДПА. – Київ; Полтава: Археологія, 2001. – 88 с., вкл.

Заїка Г. П., Заїка А. Г. До питання про Українську лінію / Г. П. Заика, А. Г. Заика // Пам'ятки археології Полтавщини: зб. наук. ст. / ПОУК; ПКМ; [редкол.: Кулатова І. М. Мокляк В. О., Супруненко О. Б. (відп. ред.)]. – Полтава, 1991. – С. 94–103.

Заморій П. К. Четвертинні поклади та ґрунти карлівського академічного заповідника / П. К. Заморій // Журн. геол.-географ. циклу. – 1933. – № 2 (6). – С. 67–96.

За мужність і відвагу: документ. нариси про Героїв Радянського Союзу. – Харків: Прапор, 1973. – 354 с.

Зарецкий И. А. Клад, найденный при селе Малая-Перещепина Константиноградского уезда Полтавской губернии / И. А. Зарецкий // Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии. – Полтава, 1912. – Вып. IX. – С. 181–207, вкл.

Засенко І. Є. Рідкісні види дерев і чагарників у флорі Полтавщини та стан їх охорони / І. Є. Засенко // Екологічні проблеми довкілля та шляхи їх вирішення: зб. наук. пр. Міжнарод. наук.-практ. конф. (IX Каришинські читання). – Полтава: ПДПУ, 2002. – С. 97–98.

Збережи, де стоїш, де живеш. По сторінках Червоної книги Полтавщини. Рослинний світ / Кол. авторів, [під заг. ред. О. М. Байрак]. – Полтава: Верстка, 1998. – 204 с.

Збірник, присвячений 35-річчю Музею / [під ред. В. Бендеровського, Я. Риженка, М. Гавриленка]; ПДМ ім. В. Г. Короленка. – Полтава: 1-ша рад друкарня «Полтава-Поліграф», 1928. – Т. І. – 296 с.: 82 іл.; 8 табл.

Звагельський В. Б. Історична географія Лівобережної України доби Середньовіччя / В. Б. Звагельський. – Київ; Суми, 2010. – 246 с.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Великобагачанський район. – Полтава: Полтавський літератор, 2010. – 204 с.: іл.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Гадяцький район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2013. – 775 с.: іл.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Глобинський район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2014. – 707 с.: іл.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Гребінківська міська територіальна громада. – Харків; Полтава: Майдан, 2021. – 280 с.: іл.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Диканський район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2011. – 360 с.: іл.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Козельщинський район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2015. – 544 с.: іл.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Котелевський район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2018. – 984 с.: іл.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Комсомольська міська рада. – К.: Полтав. літератор, 2008. – 148, 4 с.: іл.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Лохвицький район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2012. – 440 с.: іл.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Машівський район. – Харків; Полтава: Майдан, 2020. – 296 с.: іл.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Новосанжарський район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2007. – 178 с.: іл.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Оржицький район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2015. – 400 с.: іл.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Пирятинський район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2013. – 412 с.: іл.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Решетилівський район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2010. – 214 с.: іл.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Семенівський район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2013. – 396 с.: іл.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Чорнухинський район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2017. – 352 с.: іл.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Шишацький район. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2017. – 372 с.: іл.

Зелена книга України / [під заг. ред. Я. П. Дідуха]. – К.: Альтерпрес, 2009. – 448 с.

Земляки прощалися з загиблим героєм АТО // Полтавська думка. – 2014. – № 52 (1049). – 25 грудня. – С. 2.

Зинько В. Н., Пономарев Л. Ю. Тиритака. Раскоп XXVI. Т. 1: Археологические комплексы VIII – X вв. / В. Н. Зинько, Л. Ю. Пономарев. – К.: Адеф-Украина, 2009. – 328 с.

Илличевский С. Об учреждении группы заповедников в Харьковской области УССР / С. Илличевский // Советская ботаника. – М., 1936. – № 1. – С. 168–171.

Илличевский С. Целинные степи Полтавского края / С. Илличевский // Природа. – М., 1930. – № 5. – С. 552–558, карта.

Искра: газ. Рос. соц.-дем. раб. партии. – 1902. – № 21. – 8 с.

Ищук М. К. Российский опыт возведения наружных стен с лицевым слоем из кирпичной кладки / М. К. Ищук // Технологии строительства. – М., 2009. – № 2. – С. 27–30.

Івашин Д. С., Самородов В. М., Буйдін В. В. та ін. Щоб росли горицвіти (розповіді про рідкісні рослини та тварин Полтавщини) / Д. С. Івашин, В. М. Самородов, В. В. Буйдін та ін. – Полтава, 1992. – 70 с.

Іллічевський С. Гербарій Полтавського державного музею / С. Іллічевський // Збірник, присвячений 35-річчю Музею. – Полтава, 1928. – Т. І. – С. 141–226.

Іллічевський С. Обслідування цілинних степів Полтавщини в 1927 р. / С. Іллічевський // Охорона пам'яток природи на Україні. – Харків, 1928. – Зб. ІІ. – С. 89–113.

Іллічевський С. Список рослин б. Константиноградського пов. Полтавщини / С. Іллічевський // Український ботан. журнал. – 1928. – Кн. IV. – С. 37–50 [почат.].

Іллічевський С. Список рослин б. Константиноградського пов. Полтавщини / С. Іллічевський // Український ботан. журн. – 1929. – Кн. V. – С. 87–98 [закінч.].

Іллічевський С. Цілинні степи Полтавщини та їх охорона / С. Іллічевський // Вісн. природознавства. – 1929. – № 1–2. – С. 58–60.

Історія міст і сіл Української РСР: в 26-ти т. Полтавська область / АН УРСР; [ред. кол. тому: Буланий І. Т. (гол. редкол.), Бевзо О. А., Білий П. Х. та ін.]. – К.: Гол. ред. «УРЕ», 1967. – 1026 с.

Калініна Є. А., Супруненко О. Б. Кримські баклаги з Поорілля та Поворскля / Є. А. Калініна, О. Б. Супруненко // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2020. До 130-річчя від дня народження О. К. Тахтая: зб. наук. пр. / НАНУ, Ін-т археол.; ПКМВК; ЦОДПА; [ред. кол.: Ковальова І. Ф., Кулатова І. М., Михайлина Л. П. та ін., Супруненко О. Б. (наук. і відп. ред.)]. – Полтава; Харків: ТОВ «Майдан», 2020 [2021]. – С. 296–306.

Карлівщина провела в останній путь героя-земляка з с. Розумівка Миколу Демиденка // Життя і слово. – 2015. – 2015. – № 103–104 (12525–12526). – 26 грудня. – С. 2.

Карловка Полтавской губерніи Константиноградскаго уѣзда. Вотчина Ея Императорскаго Высочества Государыни Великой Княгини Екатерины Михайловны. – Харьковъ: Типографія Адольфа Дарре, Рыбная ул. 28, 1887. – 44 с.

Карнаух А. Лікарні і вулиці – ім'я хірурга / А. Карнаух // Зоря Полтавщини. – м. Полтава. – 1974. – № 169 (12747). – 21 липня. – С. 4.

Клеопов Ю. Д. Рослинність Карлівського степового заповідника ВУАН / Ю. Д. Клеопов // Вісник Київського Ботанічного Саду. – Вип. XVII. – К.: Вид-во ВУАН, 1934. – С. 41–86.

Клочко В. І. Озброєння та військова справа давнього населення України (5000 – 900 рр. до Р. Х.) / В. І. Клочко; МКіТ України, НДІ пам'яткоохор. дослідж. – К., 2006. – 336 с.

Книга Большому Чертежу / [подг. к печ. и ред. К. Н. Сербиной]. – М., Л.: Изд-во АН СССР, 1950. – 239 с.

Книга памяти о советских воинах, погибших в Афганистане. – Т. 2. – М.: Воениздат, 1995. – 715 с.

Книга Пам'яті лікарів Полтавщини. – Полтава: Дивосвіт, 2013. – 318 с.

Книга пам'яті України. Полтавська область. – Т. 4: Диканський район, Зіньківський район, Карлівський район. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – 962 с.

Книга Скорботи України. Полтавська область. – Т. 1: м. Полтава, Великобагачанський район, Гадяцький район, Глобинський район, Гребінківський район, Диканський район, Зіньківський район, Карлівський район, Кобеляцький район, Козельщинський район,

Котелевський район, Кременчуцький район, Лохвицький район. – Полтава: Полтавський літератор, 2002. – 400 с.

Книга Скорботи України. Полтавська область. – Полтава: Полтавський літератор, 2005. – Т. 3. – 821 с.

Ковалева И. Ф. Социальная и духовная культура племен бронзового века (по материалам Левобережной Украины) / И. Ф. Ковалева. – Днепропетровск: Изд-во Дн. ГУ, 1989. – 90 с.: ил.

Коваленко М. Пам'ятка XVIII–XIX ст. у нижній течії р. Орчик / Марія Коваленко // Середньовічні та ранньомодерні старожитності Центрально-Східної Європи: мат-ли XV Міжнар. студент. наук. конф. (Чернігів, 22–24 квітня 2016 р.). – Чернігів: Черніг. НПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2016. – С. 67–69.

Козир І. А. Етнокультурні та економічні зв'язки сарматських племен України (за матеріалами кераміки) / Козир І. А. – Кіровоград: РВВ Кіровоград. ДПІ, 1995. – 32 с.

Комар А. В. Перещепинский комплекс в контексте основных проблем истории и культуры кочевников Восточной Европы VII – начала VIII в. / А. В. Комар // Степи Европы в эпоху Средневековья: сб. науч. тр. – Т. 5: Хазарское время. – Донецк: Дон. ГУ, 2006. – С. 4–244.

Комар О. В., Хардаєв В. М. Колекція Зачепилівського («Новосанжарського») комплексу 1928 р.: втрачене і збережене / О. В. Комар, В. М. Хардаєв // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2011: зб. наук. пр. / ЦП НАНУ і УТОПІК; ІА НАНУ; ЦОДПА; [редкол.: Івакін Г. Ю., Ковальова І. Ф., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]. – Київ; Полтава: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2011. – С. 101–115.

Константинов І., Супруненко О. Федорівський ідол – стела / Олександр Супруненко, Ігор Константинов // Зоря Ілліча. – м. Карлівка Полтавської обл. – 1981. – 4 квітня. – № 40 (5811). – С. 4.

Корнєва В. Автограф на рідній землі / В. Корнєва // Зоря Полтавщини. – м. Полтава. – 2014. – № 68–70 (22377–22379). – 16 травня. – С. 15.

Корнеєва В. Світлій пам'яті старшого солдата «Барвуші» / В. Корнеєва // Зоря Полтавщини. – 2015. – № 83–84 (22613–22614). – 23 червня. – С. 3.

Костенко В. И. Сарматские памятники Днепро-Донского междуречья III в. до н. э. – середины III в. н. э. / В. И. Костенко; Днепр. ГУ. – Днепропетровск: РИО Днепр. ГУ, 1983. – 104 с.

Костенко В. И. Сарматские памятники на Украине / В. И. Костенко // Археология Украинской ССР: в 3-х т. – Т. 2: Скифо-сарматская и античная археология / [ред. кол. тома: С. Д. Крыжицкий и др.]; АН УССР, Ин-т археол. – К.: Наукова думка, 1986. – С. 186–187. – Карта № 4.

Костенко В. И. Сарматы в Нижнем Поднепровье (по материалам Усть-Каменского могильника) / В. И. Костенко; Днепр. ГУ. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпр. ДУ, 1993. – 152 с.

Кропоткин В. В. Клады римских монет в Восточной Европе / В. В. Кропоткин // Вестник древней истории. – М., 1951. – № 4. – С. 243–281: карта.

Кропоткин В. В. Клады римских монет на территории СССР / В. В. Кропоткин // Свод археологических источников. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – Вып. Г 4–4. – 119 с.

Крылова Л. П. Керносовский идол (стела) / Л. П. Крылова // Энеолит и бронзовый век Украины: сб. науч. тр.; АН УССР, Ин-т археол. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 36–46.

Кузьменко І. М. Перспективи розширення території ландшафтного заказника «Піщанка» в околицях с. Верхня Ланна Полтавської області / І. М. Кузьменко // Екологія. Довкілля. Енергозбереження: зб. мат-лів ІІ міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 203-річчю Національного університету імені Юрія Кондратюка; Полтава, 2–3 грудня 2021 р. – Полтава: НУ «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2021. – (Електронний зб. наук. пр. та мат-лів).

Кулатова И. Н. К вопросу о сарматских памятниках Полтавщины / И. Н. Кулатова // Охорона і дослідження пам'яток археології Полтавщини. Третій обл. наук.-практ. семінар (Квітень, 1990 р.): тез. доп. / ПКМ; ПОО УТОПІК; Луб. КМ; [ред. кол.: Білоус Г. П. (відп. ред.) та ін.]. – Полтава: Вид-во «Полтава», 1990. – С. 144–148. – Рис. 17.

Кулатова І. М. Статистичне зведення про кургани Полтавщини Л. В. Падалки / Кулатова І. М. // АЛЛУ. — Полтава, 1997. — № 1-2. — С. 110–120.

Кулатова І. М. Сарматська епоха на теренах Полтавщини / І. М. Кулатова // Дизайн, архітектура, образотворче мистецтво, археологія: зб. наук. ст. / [відп. ред. Губар В. М.]. – Полтава, 2005. – Вип. 2. – С. 81–90.

Кулатова І. М. Сарматські поховання в курганах у Климівці на Орчику (за розвідками і розкопками О. К. Тахтая та М. Я. Рудинського) / І. М. Кулатова // Старожитності

Лівобережного Подніпров'я – 2020. До 130-річчя від дня народження О. К. Тахтая: зб. наук. пр. / НАНУ, Ін-т археол.; ПКМ імені В. Кричевського; ЦОДПА; [ред. кол.: Ковальова І. Ф., Кулатова І. М., Михайлина Л. П. та ін., Супруненко О. Б. (наук. і відп. ред.)]. — Полтава; Харків: ТОВ «Майдан», 2020. – Полтава; Харків: ТОВ «Майдан», 2020 [2021]. – С. 245–268.

Кулатова І. М. Фібула пізньосарматського часу з околиць с. Турбаї / І. М. Кулатова // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2020. До 130-річчя від дня народження О. К. Тахтая (1890–1963): зб. наук. пр. / ІА НАН України; ПКМВК; ЦОДПА; [редкол.: Ковальова І. Ф., Кулатова І. М., Михайлина Л. П. та ін.; Супруненко О. Б. (відп. ред.)]. – Полтава; Харків: ТОВ «Майдан», 2020. – С. 269–272.

Кулатова И. Н., Скорий С. А., Супруненко А. Б. Раннескифское погребение на юге Приднепровской Левобережной террасовой Лесостепи (к вопросу о переднеазиатских инновациях в восточноевропейском зверином стиле) / Кулатова И. Н., Скорий С. А., Супруненко А. Б. // АЛЛУ. – Полтава, 2006. – № 1 (19). – С. 46–60.

Кулатова І. М., Супруненко О. Б., Терпиловський Р. В. Пізньоскіфські та пізньозарубинецькі старожитності Полтавщини / Кулатова І. М., Супруненко О. Б., Терпиловський Р. В.; НАНУ, Ін-т археол.; ЦП НАНУ і УТОПІК; ЦОДПА. – Київ; Полтава: Археологія, 2005. – 100, 2 с.: іл., 1 вкл.

Кучеренко К. Життя і заняття населення краю найдавнішого періоду історії Карлівщини / Кучеренко Кирило // Полтавщина – земля моя свята: зб. кращ. мат-лів IX обл. краєзн. конф. учнів. молоді / Полтав. обл. центр туризму і краєзн. учнів. молоді. – Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2018. – С. 51–53.

Лавренко Є. М. Охорона природи на Україні / Є. М. Лавренко. – Харків, 1927. – 26 с.

Лавренко Є. Рослинність цілинних степів України та їх охорона / Є Лавренко // Краєзнавство. – Харків: Український Комітет Краєзнавства, 1928. – № 6–10. – С. 29–33.

Лазаревский А. Распределительная запись имений графа Кирилла Григорьевича Разумовского между его сыновьями / А. Лазаревский // Киевская старина: ежемесячный исторический журнал. – Август. – Т. XXXIV. – К.: Типогр. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1891. – С. 317–325.

Ласковский Ф. Материалы для истории инженерного искусства в России / Ф. Ласковский. – СПб., 1865. – Ч. 3. – 1016 с.

Ласковский Ф. Ф. Карты, планы и чертежи к III части Материалов для истории инженерного искусства в России / Ф. Ф. Ласковскаго. – СПб.: в Тип. Имп. Акад. Наук, 1866. – 46 л.

Лещенко М. Н. Масові селянські заворушення 1902 р. в Полтавській і Харківській губерніях / М. Н. Лещенко // Український історичний журнал. – К., 1971. – № 1. – С. 107–120.

Лимар О. С., Супруненко О. Б. Машівський район / О. С. Лимар, О. Б. Супруненко // Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Машівський район / ДКіТ ПОДА; ЦОДПА; ПКМВК; [упорядк., редаг., підг. до друку Мокляка В. О., Супруненка О. Б.; передм. Лимара О. С., Супруненка О. Б.]. – Полтава; Харків: ТОВ «Майдан», 2020. – С. 5–64.

Лугова Л. М., Ткаченко О. М. Археологічна спадщина О. К. Тахтая в Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2020. До 130-річчя від дня народження О. К. Тахтая: зб. наук. пр. / НАНУ, Ін-т археол.; ПКМВК; ЦОДПА; [ред. кол.: Ковальова І. Ф., Кулатова І. М., Михайлина Л. П. та ін., Супруненко О. Б. (наук. і відп. ред.)]. – Полтава; Харків: ТОВ «Майдан», 2020 [2021]. – С. 206–217. – Кол. вкл. IV–VI.

Ляскоронский В. Г. Находки римских монет в области Среднего Приднепровья / В. Г. Ляскоронскаго // Труды XI Археологического съезда в Киеве. – М., 1901. – Т. I. – Отд. I. – С. 458–464.

Ляскоронский В. Г. К вопросу о курганах – городищах – майданах / В. Г. Ляскоронскаго // Тр. XIII Археологического съезда. – М., 1907. – Т. I. – С. 419–434.

Ляскоронский В. Г. Городища, курганы, майданы и Змиевые валы в области Днепровского Левобережья / В. Г. Ляскоронский // Тр. XIV АС в Чернигове / МАО; [под ред. графини П. Уваровой]. — М., 1909. — Т. III. – С. 1–82.

Макаренко Н. Городища и курганы Полтавской губернии: (Сборник топографических сведений) / Николай Макаренко; ПУАК. – Полтава, 1917. – XIX, 105 с.

Максименко В. Е. Сарматы на Дону (археология и проблемы этнической истории) / В. Е. Максименко // Донские древности / Азов. КМ. – Азов, 1998. – Вып. 6. – 304 с.

Малі міста України: Полтавська область. Бібліографічний покажчик. – К., 2016. – 351 с.

Маркович Я. Дневник Якова Марковича / Видав Модзалевський. – Київ; Львів, 1913. – Т. IV: 1735–1740 роки. – VI, 385 с.

Маркович Я. Дневник генерального подскарбия Якова Марковича (1717–1767 гг.). Издание «Киевской старины», под ред. Александра Лазаревского. Часть третья (1730–1734 гг.). – К.: Типогр. Корчак-Новицкого, 1897. – 418 с.

Марковичъ Я. Дневныя записки малороссійскаго подскарбія генерального Якова Марковича / Изданіе Александра Марковича. – М.: въ типогр. В. Готье, 1859. – Часть вторая. – 416 с.

Материалы к оценке земель Полтавской губернии: естественно-историческая часть. Отчет Полтавскому губернскому земству: Константиноградский уезд / [составл. Б. К. Поленовым]. – СПб., 1891. – Вып. VII. – 120 с.

Материалы подворной переписи Полтавской губернии 1900 года. Константиноградский уезд. – Полтава: Электрич. Типография Г. И. Маркевича, бульвар Котляревского, Панский ряд, 1906. – 415 с.

Медведев А. П. Сарматы в верховьях Дона / А. П. Медведев; Воронеж. ГУ. – М.: Изд-во «Таус», 2008. – 252 с.

Мельникова І. С. Деякі підсумки підготовки археологічної частини «Зводу пам'яток історії і культури Полтавської області» / Мельникова І. С. // Археол. зб. ПКМ: зб. наук. ст. / [за ред. Супруненка О. Б.]. – Полтава, 1992. – Вип. 1. – С. 136–137.

Михеев В. К. Подонье в составе Хазарского каганата / В. К. Михеев. – Харьков: Вища школа, 1985. – 150 с.

Міняйло І. Любителям археології // Зоря Полтавщини. – м. Полтава. – 1990. – 4 червня. – № 92 (17736). – С. 4.

Мокляк В. О. З історії дослідження майданів на Полтавщині / В. О. Мокляк // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2013: зб. наук. пр. / ЦП НАНУ і УТОПІК; ІА НАНУ; ЦОДПА; [редкол.: Івакін Г. Ю., Ковальова І. Ф., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]. – Київ; Полтава : ЦП НАНУ і УТОПІК, 2013. – С. 31–33.

Мокляк В. О., Павленко В. А., Пилипець В. А., Пустовіт Т. П. Федорівка с., Карлівський р-н. Православної Церкви (з 1990-х – УПЦ МП) громада. Благовіщенська церква // Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 тт. / [гол. ред. О. А. Білоуськo]; Центр дослідж. істор. Полтавщини Полтав. обл. ради. – Полтава: Вид-во «Полтавський літератор», 2009. – Т. 12: Релігія і церква. – С. 657–658.

Мокляк В., Пустовіт Т., Супруненко О. Український клуб у Полтаві: пам'ятка історії національного відродження та Української революції / Володимир Мокляк, Тарас Пустовіт, Олександр Супруненко; ЦП НАНУ і УТОПІК; ПКМВК; ЦОДПА; [відп. ред. Титова О. М.]. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2016. – 48 с.

Моргунов Ю. Ю. Историческая география Переяславской земли (Святослав Игоревич – Ярополк Владимирович) / Ю. Ю. Моргунов. – Вологда: Древности Севера, 2019. – 375 с.

Нагороджено посмертно // Життя і слово. – 2020. – 21 лютого. – № 15 – 16(13062-13063). – С. 2.

Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Полтавська область / [упоряд. О. А. Білоусько, Ю. М. Варченко, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Оріяна, 2008. – 1200 с.: іл.

Нікітенко І. С., Супруненко О. Б., Куцевол М. Л. Петрографічне дослідження кам'яних стел доби енеоліту-бронзи з Полтавського краєзнавчого музею / І. С. Нікітенко, О. Б. Супруненко, М. Л. Куцевол // Journal of Geology, Geography and Geoecology. – Дніпро, 2018. – Т. 27 (№ 1). – С. 108–115.

Ніколаєв М. Ф. Матеріали що до рослинності на степах Полтавщини / М. Ф. Ніколаєв // Записки Полтавського ін-ту народної освіти. – Т. IV за 1926–1927 академ. рік. – Полтава, 1927. – С. 91–99.

Німецькі окупанти на Полтавщині (1941 – 1943 рр.): зб. док. – Полтава: Вид-во «Зоря Полтавщини», 1947. – 80 с.

Николаев М. Добровольцы, шаг вперед! // Летопись Великой отечественной. – М.: Мол. гвардия, 1987.

Нурутдінов Ф. Доля і заклик давньої поеми / Фархат Нурутдінов // Хроніка – 2000: Наш край. – К., 1992. – Вип. 1. – С. 67–74.

Орден вручили сину Героя // Життя і слово. – 2020. – 5 червня. – №45 – 46(13091-13092). – С. 1.

Орлова Л. Д., Пугинська С. В., Орлова Н. О. Рідкісні та зникаючі рослини Варварівського лісу Карлівського району Полтавщини / Л. Д. Орлова, С. В. Пугинська, Н. О. Орлова // Пробле-

ми відтворення та охорони біорізноманіття України: мат-ли Всеукр. студ. наук.-практ. конф., присвяч. 115-річчю М. І. Гавриленка. – Полтава: ПДПУ, 2004. – С. 216–219.

О. С. Фляга. VIII – IX ст. / О. С[упруненко] // ПАЗ: зб. наук. пр. / [за ред. Супруненка О. Б.]; ЦОДПА. – Полтава: Полтавський літератор, 1993. – Число перше. – С. 65–66.

Обломский А. М. Днепровское Лесостепное Левобережье в позднеримское и гуннское время (середина III – первая половина V в. н. э.) / А. М. Обломский; РАН, Ин-т археол. – М.: Наука, 2003. – 255 с. – (Раннеславянский мир, вып. 5).

Описи Лівобережної України кінця XVIII – початку XIX ст. – К.: Наукова думка, 1997. – 321 с., 32 іл., схеми.

[Павленко В. А.]. Благовіщенська церква // Полтавщина: енциклопедичний довідник / [за ред. А. В. Кудрицького]. – К.: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992. – С. 68.

Падалка Л. В. Прошлое Полтавской территории и ее заселение: исследование и материалы / Л. В. Падалка; Изд. ПУАК. — Полтава: тип. Т-ва Печатного Дела, 1914. – 239 с.

Памятная книжка Полтавской губерніи на 1913 годъ / Изданіе Полтав. Губ. Стат. Комитета. – Полтава, 1913. – IV, 446 с.

Памятная книжка Полтавской губерніи на 1914 годъ / Изд. Полтав. Губ. Стат. Комитета. – Полтава: Типо-литогр. Губ. Правленія, 1914. – XXXII, 510 с.

Памятная книжка Полтавской губерніи на 1916 годъ / Изд. Полтав. Губ. Стат. Комитета подъ ред. Члена Комитета исп. обяз. Секретаря Н. А. Снѣсскаго. – Полтава: Типо-литограф. Губ. Правленія, 1916. – XXVIII, 430 с.

Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: каталог-справочник. – К.: Будівельник, 1985. – Т. 3. – 500 с.

Памятники истории и культуры Украинской ССР: каталог-справочник / [под ред. П. Т. Тронька, Г. К. Злобина, Ю. А. Олененко и др.]. – К.: Наукова думка, 1987. – 736 с.

Памятники материальной культуры древней и средневековой Полтавщины: каталог выставки / ПОУК; ПКМ; [сост. кат.: Гороховский Е. Л., Кулатова И. Н., Луговая Л. Н., Моргунов Ю. Ю., Супруненко А. Б.; редкол.: Онипко М. Д., Кулатова И. Н., Супруненко А. Б.]. – Полтава, 1985. – 56 с.

Пам'яті видатного земляка // Життя і слово. – 2014. – № 31–32 (12453–12454). – 18 квітня. – С. 2.

Пам'яті лікарів Полтавщини / [під ред. А. С. Кас'яненка]. – Полтава: Полтавський літератор, 1996.

Пам'яті лікарів Полтавщини. – Полтава: Полтавський літератор, 1999.

Пам'ятки природоохоронної літератури України. Антологія українських видань, присвячених охороні природи початку XX століття (1914–1932) / Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 12. – К.: LAT & K, 2019. – 330 с.

Пам'ять живе…: Спогади про воїнів-полтавців, загиблих в Афганістані. – Полтава, 1999. – 112 с.

Паршина Е. П., Тесленко И. Б., Зеленко С. М. Гончарные центры Таврики VIII–X вв. / Е. П. Паршина, И. Б. Тесленко, С. М. Зеленко // Морская торговля в Северном Причерноморье: сб. науч. ст. / Київ. НУ ім. Т. Шевченка. – К., 2001. – С. 52–81.

Пассек В. Курганы и городища Харьковского, Валковского и Полтавского уездов / Вадим Пасек // Русский исторический сборник. – М.: изд. Общ-ва истории и древн. российских, 1839. – Т. 3. – Кн. 2. – С. 10–29.

Під Щастям загинув військовослужбовець із Полтавщини // Світлиця. – 2017. – 97–99 (11634). – 13 серпня. – С. 3.

Пилипець В., Каплоухий В. Карлівський маєток – середина XIX ст. / В. Пилипець, В. Каплоухий // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. – Полтава: Дивосвіт, 2014. – Вип. IX. – С. 280–323.

Пилипець В. Карлівському району – 90 років (історія та сучасність) / Віталій Пилипець // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії , музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. – Полтава: Дивосвіт, 2015. – Вип. X. – С. 257–331.

Пилипець В. Карлівський маєток – центр зародження переробної промисловості Полтавської губернії / Віталій Пилипець // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. – Полтава: Дивосвіт, 2017. – Вип. XII. – С. 110–129.

Пилипець В. Карлівщина в історичній пам'яті XVIII століття (короткий огляд подій) // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавства, охорона пам'яток: зб. наук. ст. – Полтава: Дивосвіт, 2017. – Вип. XII. – С. 185–213.

Пилипець В. До питання про заснування міста Карлівка Полтавської області / В. Пилипець // Краєзнавство. – К., 2018. – № 2 (103). – С. 12–27.

Пилипець В. Суддя Полтавського полку і городовий отаман Іван Красноперич і його родина / Віталій Пилипець // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавства, охорона пам'яток: зб. наук. ст. – Полтава: Арбуз, 2019. – Вип. XIV. – С. 87–107.

Пилипець В. Ще раз про обставини заснування м. Карлівка та походження його назви / Віталій Пилипець // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавства, охорона пам'яток: зб. наук. ст. – Харків: ТОВ «Майдан», 2020. – Вип. XV. – С. 285–309.

Пилипець В. Сповідний розпис прихожан Варваринської церкви села Варварівка Карлівського маєтку 1775 р. / Віталій Пилипець // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. / [ред. кол.: Бабенко Л. Л., Гаврилюк Н. О., Киридон А. М. та ін.; Супруненко О. Б. (гол. ред. кол.), Мокляк В. О. (наук. ред.)]; ДКіТ ПОДА; ПКМВК. – Харків: ТОВ «Майдан», 2021. – Вип. XVI. – С. 207–226.

Пилипець В. Сповідний розпис прихожан Андріївської церкви села Федорівка Карлівського маєтку 1775 р. (Федорівка і Климівка) / Віталій Пилипець // Там само. – С. 226–251.

Плетнева С. А. Половецкая земля / С. А. Плетнева // Древерусские княжества X – XIII вв.: сб. науч. тр. – М.: Наука, 1975. – С. 260–300.

Плетнева С. А., Николаенко А. Г. Волоконовский древнеболгарский могильник / С. А. Плетнева, А. Г. Николаенко // Сов. археология. – М., 1976. – № 3. – С. 279–298.

Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 тт. / [гол. ред. О. А. Білоуськo]; Центр дослідж. істор. Полтавщини Полтав. обл. ради. – Т. 9: Образотворче і декоративне мистецтво. – Кн.1: А–Л. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2015. – 755, CCCLXXXVIII с., іл., схеми, табл.

Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 тт. / [гол. ред. О. А. Білоуськo]; Центр дослідж. істор. Полтавщини Полтав. обл. ради. – Т. 9: Образотворче і декоративне мистецтво. – Кн. 2: М–Я. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2015. – 859, CCVIII с., іл., схеми.

Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 тт. / [гол. ред. О. А. Білоуськo]; Центр дослідж. істор. Полтавщини Полтав. обл. ради. – Т. 6: Освіта і наука. – Кн. 1: А–К. – Полтава: ПЦ «Мозаїка», 2017. – 1264 с., іл., табл.

Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 тт. / [гол. ред. О. А. Білоуськo]; Центр дослідж. істор. Полтавщини Полтав. обл. ради. – Т. 6: Освіта і наука. – Кн. 2: К–П. – Полтава: ПЦ «Мозаїка», 2021. – 1284 с., іл., табл.

Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 тт. / [гол. ред. О. А. Білоуськo]; Центр дослід. іст. Полтавщ. Полтав. обл. ради. – Т. 6: Освіта і наука. – Кн. 3: Полтава – Яцута. – Полтава: ПЦ «Мозаїка», 2020. – 1400, XXXVI с.: іл.: табл., схеми.

Полтавіка. Полтавська енциклопедія: у 12 тт. [гол. ред. О. А. Білоуськo]; Центр дослідж. істор. Полтавщини Полтав. обл. ради. – Т. 12: Релігія і церква. – Полтава: Вид-во «Полтавський літератор», 2009. – 756 с., XL с., іл., сх., карти, табл.

Полтавська обласна рада. Розпорядження голови обласної ради від 5.01.2015 № 1 «Про занесення до Книги Пошани Полтавської обласної ради учасників АТО (посмертно)» // Зоря Полтавщини. – 2015. – № 4–5 (22534–22535). – 13 січня. – С. 2.

Полтавська обласна рада. Розпорядження Голови обласної ради від 15.03.2016 № 46 «Про занесення до Книги Пошани Полтавської обласної ради» // Зоря Полтавщини. – 2016. – № 48–49 (22779–22780). – 5 квітня. – С. 2.

Полтавщина: збірник / [під. ред. М. Криворотченка; упоряд. М. Філянський, Я. Риженко]; ПДМ ім. В. Г. Короленка. – Полтава: 1-ша рад друкарня «Полтава-Поліграф», 1927. – Т. II. – 420 с.: 123 іл., 3 карти.

Полтавщина: енциклопедичний довідник / [за ред. А. В. Кудрицького]. – К.: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992. – 1022 с.

Полягли в снігах Суомі: Книга Пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубежем. – К.: Пошук.-вид. агентство «Книга Пам'яті України», 2005. – Т. 3. – 984 с.

Поминаємо. Федоренко Володимир Васильович // Життя і слово. – 2019. – № 13–14 (12957–12958). – 15 лютого. – С. 7.

Приймак В. В. До вивчення старожитностей золотоординського часу Лубенського мікрорегіону у Середньому Посуллі / В. В. Приймак // Старожитності Посулля. 100 років

Лубенського краєзнавчого музею імені Г. Я. Стеллецького (1918–2018): зб. наук. пр. / ЦП НАНУ і УТОПІК; ЦОДПА; ПКМВК; ЛКМ ім. Г. Я. Стеллецького; [ред. кол.: Бабенко Л. Л., Біляєва С. О., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]. – К.: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2018. – Вип. ІІІ. – С. 106–112.

Приймак В. В. О начальном этапе археологических исследований раннесредневековых памятников Днепровского лесостепного Левобережья (А. К. Тахтай) / В. В. Приймак // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2020. До 130-річчя від дня народження О. К. Тахтая: зб. наук. пр. / НАНУ, Ін-т археол.; ПКМВК; ЦОДПА; [ред. кол.: Ковальова І. Ф., Кулатова І. М., Михайлина Л. П. та ін., Супруненко О. Б. (наук. і відп. ред.)]. . – Полтава; Харків: ТОВ «Майдан», 2020 [2021]. – С. 162–181.

Приймак В. В., Супруненко О. Б. Малоперещепинський «скарб» / В. В. Приймак, О. Б. Супруненко // Малоперещепинське диво; [упорядн. і наук. ред. Супруненко О. Б.]; ЦОДПА. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2013. – С. 53–104.

Природно-заповідний фонд Полтавської області: реєстр-довідник / Смоляр Н. О. – Полтава: ШвидкоДРУК, 2013. – 149 с.

Природно-заповідний фонд України загальнодержавного значення: довідник / [ред. кол.: В. Б. Леоненко та ін.]. – К., 1999. – 347 с.

Природно-заповідний фонд Української СРСР: реєстр-довідник / [за ред. М. А. Воїнственського]. – К.: Урожай, 1986. – 224 с.

Приходнюк О. М. Про заснування Києва в дастані Шамсі Башту / Приходнюк О. М. // ПАЗ – 1999: зб. наук. пр. до 1100-ліття м. Полтави за результатами археологічних досліджень / ІА НАНУ; ЦОДПА; [відп. ред. Супруненко О. Б.]. – Полтава: Археологія, 1999. – С. 303–305.

Приходнюк О. М. Степове населення України та східні слов'яни (друга половина І тис. н. е.) / О. М. Приходнюк; НАНУ, Ін-т археол. – Київ; Чернівці: Прут, 2001. – 285 с.

Прохватіло Р. В. Ранньозрубний горщик із Климівки у колекції Красноградського краєзнавчого музею // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2020. До 130-річчя від дня народження О. К. Тахтая: зб. наук. пр. / НАНУ, Ін-т археол.; ПКМ ВК; ЦОДПА; [ред. кол.: Ковальова І. Ф., Кулатова І. М., Михайлина Л. П. та ін., Супруненко О. Б. (наук. і відп. ред.)]. – Полтава; Харків: ТОВ «Майдан», 2020 [2021]. – С. 146–151.

Пуздровский А. Е. Крымская Скифия II в. до н. э. – III в. н. э. Погребальные памятники / А. Е. Пуздровский; НАНУ, Ин-т археол., Крым. филиал. – Симферополь: Бизнес-Информ, 2007. – 480 с.

Реабілітовані історією. Полтавська область: Науково-документальна серія книг. – Київ-Полтава: Видавництво АСМІ, 2004. – Кн. 2. – 720 с.

Реабілітовані історією. Полтавська область: Науково-документальна серія книг. – Київ-Полтава: Видавництво «АСМІ», 2005. – Кн. 3. – 720 с.

Реабілітовані історією. Полтавська область: Науково-документальна серія книг. – Київ-Полтава: Видавництво АСМІ, 2006. – Кн. 4. – 736 с.

Ребров М. Ф. Советские космонавты / М. Ф. Ребров. – Изд. 2-е. – М.: Воениздат, 1983. – 312 с.

Ревегук В. Полтавщина в Українській революції 1917–1920 рр. / Віктор Ревегук. – Полтава: Полтав. край. об'єдн. Всеукр. тов-ва «Просвіта ім. Т. Шевченка, 1996. – 153 с.

Ревегук В. За волю України. Нариси історії повстансько-партизанської боротьби на Полтавщині в 1917 – 1923 рр. / Віктор Ревегук. – Полтава, 2007. – 300 с.

Ревегук В. Полтавці – поборники державної незалежності України / В. Ревегук. – Полтава: Полтавський літератор, 2015. – 348 с.

Ревегук В. Я. Полтавці – поборники державної незалежності України / В. Я. Ревегук. – Полтава: Полтавський літератор, 2016. – 392 с.

Ревегук В. Полтавщина в роки Другої світової війни (1939–1945) / Віктор Ревегук. – Полтава, 2004. – 288 с.

Ревегук В. Полтавщина в роки радянсько-німецької війни (1941–1945) / Віктор Ревегук. – Полтава, 2010. – 292 с.

Ревегук В. Я. Полтавщина. Протибільшовицький Рух опору 20-30-х років XX століття: нариси історії / В. Я. Ревегук. – Полтава: Полтавський літератор, 2016. – 306 с.

Ротач П. Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) шевченківської енциклопедії. – Кн. 2: Л–Я. – Полтава: Дивосвіт, 2009. – 532 с.

Рудинський М. Археологічні збірки Музею / Михайло Рудинський // Збірник, присвячений 35-річчю Музею / ПДМ; [під ред. В. Бендеровського, Я. Риженка, М. Гавриленка]. – Полтава: 1-ша раддрукарня «Полтава – Поліграф», 1928. – Т. 1. – С. 29–62.

Рудинський М. Досліди на Полтавщині. І. Климівка / Михайло Рудинський // Коротке звідомлення ВУАК за 1926 р. / ВУАН. – К., 1927. – С. 144–150.

Рудинський М. Кантамирівські могили римської доби / Михайло Рудинський // Записки ВУАК. – К.: Вид-во ВУАН, 1930. – Т. 1. – С. 127–158.

Рыбаков Б. А. Геродотова Скифия: историко-географический анализ / Б. А. Рыбаков. – М.: Наука, 1979. – 248 с.

Самородов В. М., Бондаренко З. Н. Вівчарство Карлівської економії Полтавщини (XIX – початок XX ст.): свідчення історії / [за наук. ред. В. М. Самородова]. – Полтава: Дивосвіт, 2021. – 36 с.: іл.

Свиридов А. Н., Языков С. В., Суханов Е. В. Новые средневековые погребения с Таманского полуострова / А. Н. Свиридов, С. В. Языков, Е. В. Суханов // Боспорские исследования. – 2019. – Вып. XXXVIII. – С. 253–298.

Семенов А. И. К реконструкции состава Макуховской находки (из истории изучения памятников Перещепинского круга) / А. И. Семенов // Сообщения Гос. Эрмитажа: сб. науч. тр. – Ленинград: Искусство, Лен. отд., 1986. – Вып. LI. – С. 32–35.

Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України: Полтавська область / Г. О. Сидоренко, Є. В. Махно, Д. Я. Телегін; Ін-т археол. АН УРСР; УТОПІК; [ред. кол.: Д. Я. Телегін (відп. ред.), Г. Т. Ковпаненко, М. П. Кучера]. – 108 с., 2 карти.

Симоненко А. В. Сарматы Таврии / А. В. Симоненко; АН Украины, Ин-т археол. – К.: Наукова думка; Киев. Академ. Евробизнеса, 1993. – 144 с.

Синицкій А. Путешествія в Малороссію академика Гильденштедта и кн. И. М. Долгорукаго / А. Синицкій // Киевская Старина. – К.: Типогр. Г. Т. Корчак-Новицкаго, 1893. – Т. XLI. – Июнь. – С. 412–447.

Скрипкин А. С. Азиатская Сарматия. Проблемы хронологии и ее исторический аспект / А. С. Скрипкин. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1990. – 300 с.

Смиленко А. Т. Находка 1928 г. в г. Новые Сенжары (по материалам обследования А. К. Тахтая) / А. Т. Смиленко // Славяне и Русь: сб. науч. ст. – М.: Наука, 1968. – С. 158–166.

Список залюднених місць Полтавської округи за Всесоюзним переписом на 17 грудня 1926 року. – Полтава: 1-ша Раддрукарня «Полтава-Поліграф», 1927. – 192 с.

Список населенных мест Полтавской губернии. Составлен по данным подворно-хозяйственной переписи 1910 года. – Полтава: Электрич. типо-литогр. Фришберга, 1912. – XXXIX, 517.

Списокъ населенныхъ мѣстъ Полтавской губерніи / Изд. Полтавскимъ Губ. по крестьянскимъ дѣламъ Присутствіемъ въ 1887 году. – Полтава: Типогр. Губерн. Правленія, 1887. – X, 632, 48 с.

Спицын А. А. Майданы / Записки Отделения русской и славянской археологии Рос. археол. общ-ва. – СПб., 1906. – Т. VIII. – Вып. I. – С. 1–28.

Стастическіе свѣдѣнія о пространствѣ дачъ, объ арендованіи и переходахъ земель въ Полтавской губерніи / Изд. Полтав. губ. земства. – Полтава: Типограф. Н. Пигуленко (Круглый переул. За военной гимназией), 1881. – III, 33, XV, 47, 33, 22, 75, 3, II с.

Стела загиблим в АТО // Життя і слово. – 2017. – № 83–84 (12819–12820). – 20 жовтня. – С. 1.

Стецюк С. Йому б ще жити та жити / С. Стецюк // Життя і слово. – 2015. – № 31–32 (12557–12558). – 17 квітня. – С. 5.

Супруненко О. Стела епохи енеоліту / О. Супруненко // Комсомолець Полтавщини. – м. Полтава. – 1979. – 27 вересня. – № 116 (3337). – С. 4.

Супруненко О. Свідки далеких літ / Олександр Супруненко // Зоря Ілліча. – м. Карлівка Полтавської обл. – 1981. – 21 березня. – № 34 (5805). – С. 4.

Супруненко О. Б. Рідкісна іконографія / О. Б. Супруненко // Пам'ятки України. – К., 1986. – № 3. – С. 45.

Супруненко А. Б. Работы в Нижнем Поворсклье и Поорелье / А. Б. Супруненко // АО 1986 г.: ежегодн. – М.: Наука, 1988. – С. 337–338.

Супруненко А. Б. Археологические исследования Полтавского краеведческого музея (к 100-летию со дня основания) / А. Б. Супруненко // Археологические исследования на Полтавщине: сб. науч. ст. / ПКМ. – Полтава, 1990. – С. 5–42.

Супруненко А. Б. Археологические памятники Карловского района Полтавской области: каталог / А. Б. Супруненко; УООПИК, ПОО; ПКМ. — Полтава, 1990. – 82 с.: 41 ил.

Супруненко А. Б. О Фёдоровском идоле и кургане / А. Б. Супруненко // Охорона та дослідження пам'яток археології Полтавщини. Третій обл. наук.-практ. семінар: тези доповідей. — Полтава: Вид-во «Полтава», 1990. — С. 80–86.

Супруненко А. Б. Антропоморфная стела эпохи раннего металла из Полтавской области / А. Б. Супруненко // Сов. археология. – М., 1991. – № 3. – С. 153–160.

Супруненко О. Б. Федорівський ідол / [О. Б. Супруненко] // Полтавщина: енциклопедичний довідник / [за ред. А. В. Кудрицького]. – К.: «Українська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992. – С. 934: рис.

Супруненко О. Б. Щербаківський: сторінки біографії / О. Б. Супруненко // Архівний збірник на посвяту 90-річчю Полтавської Вченої Архівної Комісії: зб. наук. пр.; ДАПО. – Полтава: Вид-во «Полтава», 1993. – С. 86–100.

Супруненко О. Б. Пам'ятки археології Полтавщини в матеріалах Докучаєвської експедиції 1888–1890 рр. / Супруненко О. Б. // АЛЛУ. — Полтава, 1998. — № 1–2 (3–4).— С. 107–111.

Супруненко О. Б. Про давньоруські центри Нижнього Поворскля / Супруненко О. Б. // АЛЛУ. – Полтава, 1999. – № 1 (5). – С. 20–30.

Супруненко О. До питання про пограбування курганів на Полтавщині за козацької доби / Олександр Супруненко // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: зб. наук. ст. / ЦП НАНУ і УТОПІК; [відп. ред. Д. Я. Телегін]. – К., 2000. – Вип. 9. – С. 87–91.

Супруненко О. Галина Сидоренко та археологічна діяльність Полтавського краєзнавчого музею у середині XX ст. / Олександр Супруненко // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. 2001–2003 рр.: / УК ПОДА; ПКМ; [редкол.: Белько О. В., Волошин Ю. В., Галян Г. І. та ін.]. – Полтава : Дивосвіт, 2004. – [Вип. 1]. – С. 10–22.

Супруненко О. Б. З історії археологічних досліджень на Полтавщині: короткий нарис / О. Б. Супруненко; ЦП НАНУ і УТОПІК; ЦОДПА. – Київ; Полтава: Гротеск, 2007. – 124 с., VIII кол. вкл.

Супруненко О. Б. Кургани поблизу с. Солонці на Нижньому Пслі / Супруненко О. Б.; ІА НАНУ; ЦП НАНУ і УТОПІК; ЦОДПА; [відп. ред. Козак Д. Н.]. – Київ; Полтава: Вид-во ПП «Друкарня «Гротеск», ВЦ «Археологія», 2007. – (Сер.: Старожитності околиць Комсомольська, част. V). – 146 с.: іл.

Супруненко О. Б. Федорівка с., Карлівський р-н. Культовий комплекс / О. Б. Супруненко // Полтавіка: Полтавська енциклопедія в 12-ти т. — Т. 12: Релігія і церква. — Полтава: Полтавський літератор, 2009. — С. 654.

Супруненко А. Б. Федоровский идол и курган / А. Б. Супруненко; ЦП НАНУ и УООПИК; ЦОИПА. – Киев; Полтава: ЦП НАНУ и УООПИК, 2011. – 84 с., IV цв. вкл.

Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани Нижнього Припсілля / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк; ІА НАНУ; ЦП НАНУ і УТОПІК; ЦОДПА; [наук. ред. С. А. Скорий]. – К.: ЦП НАНУ і УТОПІК; Гротеск, 2011. – 472 с., XXIV кол. вкл.

Супруненко О. Б. Курганне грабіжництво XVII – XX ст. у Нижньому Припсіллі / О. Б. Супруненко // Праці Центру пам'яткознавства: зб. наук. пр. / ЦП НАНУ і УТОПІК; [ред. кол.: О. М. Титова, В. І. Акуленко, Л. О. Гріффен та ін.]. – К.: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2012. — Вип. 21. – С. 66–75.

Супруненко О. Б. Розвідкові роботи на Полтавщині / О. Б. Супруненко // АДУ 2013: зб. наук. пр. / ІА НАНУ; [ред. кол.: Козак Д. Н. (гол. ред.), Болтрик Ю. В., Супруненко О. Б. та ін.]. – Київ; [Полтава], 2014. – С. 216–217.

Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани у нижній течії р. Орчик на Полтавщині / О. Б. Супруненко, В. В. Шерстюк // АДУ 2014: зб. наук. пр. / ІА НАНУ; [ред. кол.: Болтрик Ю. В. (гол. ред.), Буйських А. В., Супруненко О. Б. та ін.]. – К.: Стародавній світ, 2015. – С. 179–182: іл.

Супруненко О. Б. Михайло Рудинський — археолог, пам'яткоохоронець, музейник, видавець і педагог (до 130-річчя від дня народження) / О. Б. Супруненко // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2017. Пам'яті М. Я. Рудинського (1887 – 1958): зб. наук. пр. / ЦП НАНУ і УТОПІК; ІА НАНУ; ПКМВК; ЦОДПА; [редкол.: Івакін Г. Ю., Ковальова І. Ф., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]. – К.: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2017. – С. 3–20.

Супруненко О. Б. Михайло Рудинський, Полтава та полтавські музеї / О. Б. Супруненко // Михайло Рудинський і Полтавський музей: зб. наук. пр. / УК ПОДА; ЦОДПА; ПХМ; ПКМВК; [редкол.: Бабенко Л. Л., Ковальова І. Ф., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]. – Полтава: Дивосвіт, 2017. – С. 4–11.

Супруненко О. Б. Галина Олексіївна Сидоренко (1918–1984) / О. Б. Супруненко // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2018. Пам'яті Г. О. Сидоренко (1918–1984): зб. наук. пр. / ЦП НАНУ і УТОПІК; ІА НАНУ; ЦОДПА; ПКМВК; [редкол.: Івакін Г. Ю., Ковальова І. Ф., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]. – Київ; Полтава: ЦП НАНУ і УТОПІК; Дивосвіт, 2018. – С. 3–25.

Супруненко О. Старожитності Полтавщини в науковій спадщині Докучаєвської експедиції / Олександр Супруненко // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. / ДКіТ ПОДА; ПКМВК; [ред. кол.: Бабенко Л. Л., Вождаєнко В. В., Гаврилюк Н. О. та ін.; наук. ред. Мокляк В. О.]. – Полтава: Арбуз, 2019. – Вип. XIV. – С. 26–36.

Супруненко О. Б. Уламок салтівського дзеркала з околиць Котельви / О. Б. Супруненко // Археологічні дослідження Більського городища — 2019: зб. наук. пр. / ЦП НАНУ і УТОПІК; ІКЗ «Більськ»; [ред. кол.: Д. С. Гречко, І. І. Корост (відп. ред.) та ін.]. – Київ; Котельва: ТОВ «Майдан», 2020. – С. 277–280.

Схиляємо голови в зажурі // Зоря Полтавщини. – 2014. – № 217–219 (22526–22528). – С. 5.

Сымонович Э. А. Население столицы позднескифского царства (по материалам Восточного могильника Неаполя Скифского) / Э. А. Сымонович; АН УССР, Ин-т археол. – К.: Наукова думка, 1983. – 175 с.

Тарабанов В. А. Поселения болгар на правобережье Кубани / В. А. Тарабанов // Древности Кубани и Черноморья: сб. науч. тр. – Краснодар, 1993. – (Studia Pontocaucasica, I). – С. 115–122.

Тахтай А. Передісторичні розшуки в межах Полтавської округи в роках 1926–1928 / А. Тахтай // Антропологія. – К., 1928. – Вип. 2. – С. 250–256.

Тахтай А. К. Погребальный комплекс хазарской эпохи из округи г. Чистяково Сталинской области / А. К. Тахтай; підгот. до друку та комент. О. В. Комара // Vita Antiqua. – К., 1999. – № 2. – С. 160–169.

Телегін Д. Я., Потєхіна І. Д. Кам'яні «боги» мідного віку України / Д. Я. Телегін, І. Д. Потєхіна; УТОПІК. – К., 1998. – 46 с., вкл.

Толочко П. П. Кочевые народы степей и Киевская Русь / П. П. Толочко. – К.: Абрис, 1999. – 200 с.

Топоров В. Н. Первобытные представления о мире (общий взгляд) / В. Н. Топоров // Очерки истории естественнонаучных знаний в древности: сб. науч. ст. – М.: Наука, 1982. – С. 8–40.

Україна. Атлас залізниць. – Мірило 1: 750 000. — К.: ДНВП «Картографія», 2008. — 80 с.

Українська радянська енциклопедія. – 2-е вид. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1982. – Т. 8. – С. 355; 1985. – Т. 12. – С. 389–391.

Учасника АТО поховали з усіма військовими почестями // Життя і слово. – 2017. – № 15–16 (12754–12752). – 24 лютого. – С. 1.

Федоровський О. Майдани Харківщини та майданові теорії / О. Федоровський // Записки ВУАК. – К., 1930. – Т. 1. – С. 61–90.

Федорченко І. Він розпочинав журналістську діяльність у Карлівському районі / І. Федорченко // Життя і слово. – 2016. – № 39–40 (12669–12670). – 13 травня. – С. 8.

Федорченко І. Світить зорею його ім'я… / І. Федорченко // Життя і слово. – 2019. – № 37–38 (12981–12982). – 10 травня. – С. 7.

Халимон О. В. Природоохоронна діяльність ботаніка Сергія Іллічевського на Полтавщині / О. В. Халимон // Природоохоронний рух на Полтавщині: мат-ли наук.-практ. конф. – Полтава: Верстка, 2006. – С. 68–73.

Хіміч Н. Стан охорони лікарських рослин в природно-заповідній мережі Полтавської області / Н. Хіміч // Міжнар. наук.-практ. конф. «Ресурсознавство, колекціонування та охорона біорізноманіття», присвячена 90-річчю від дня народження Д. С. Івашина, ботаніка, флориста, еколога. – Полтава, 2002. – С. 241–245.

Хойнацька Л. М. Береговий Гергій Тимофійович / Л. М. Хойнацька // Енциклопедія історії України: у 10 т. / [редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.]; Ін-т істор. України НАН України. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. 1: А–В. – С. 225.

Червона зоря. – м. Карлівка Полтавської обл. – 1953. – 29 січня. – С. 1.

Черкас Б. В. «Самаро-Орільський» улус Золотої Орди / Б. В. Черкас // Україна в Центрально-Східній Європі: зб. наук. пр. / Ін-т істор. України НАНУ. – К., 2014. – Вип. 14. – С. 28–35.

Чмыхов Н. А., Довженко Н. Д. О древнейшем индоиранском компоненте в сложении скифской монументальной скульптуры / Н. А. Чмыхов, Н. Д. Довженко // Древнейшие скотоводы степей Юга Украины: сб. науч. тр. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 130–140.

Чорнобиль-30. Книга слави і пам'яті. Полтавська область / [упоряд. О. А. Білоуško, Т. П. Пустовіт]. – Полтава: Копі-центр, 2016. – 1258, CLXXXIV с.

Чхеидзе В. Н. Фанагория в VI – X веках / В. Н. Чхеидзе. – М.: Триумф-принт, 2012. – 590 с.

Шабульдо Ф. М. «Семеновы люди»: их территории и роль в политических отношениях между Крымом и Литвой на исходе XV века / Ф. М. Шабульдо // Ruthenica. – 2010. – Т. IX. – С. 57–73.

Шабульдо Ф. Наративні джерела й перші дослідники про похід Ольгерда на Сині Води і Білобережжя / Ф. Шабульдо // Україна в Центрально-Східній Європі: зб. наук. пр. – К.: Ін-т істор. України НАНУ, 2000. – Вип. 1. – С. 57–68.

Шалит М. С. Заповідники та пам'ятки природи України / М. С. Шалит. – Харків: Краєва інспектура охорони пам'яток природи, 1932. – 76 с.

Шарлемань М. ВУАН не використовує своїх заповідників / М. Шарлемань // За радянську академію. – 1932. – № 31/32 (35/36). – С. 3.

Шилов Ю. А. Фёдоровский идол и семантика костяных пряжек раннесрубного периода / Ю. А. Шилов // Археологический сборник Полтавского краеведческого музея. – Полтава, 1992. – Вып. 1. – С. 18–28.

[Щербаківський В. М.]. Діяльність музеїв // Записки Українського наукового Товариства дослідування пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині. — Полтава: друкарня Брауде Я. Е., 1919. — Вип. 1. — С. 96–97. — Без підп.

Экспозиция по археологии Полтавщины: путеводитель / А. Б. Супруненко; ПКМ. – Полтава: Облполиграфиздат, 1988. – 16 с.: ил.

Юдин В. В. В сентябре 43-го / В. В. Юдин. – Полтава: Дивосвіт, 2010. – 164 с.

Юренко С. П. Разведки в бассейне р. Ворсклы / С. П. Юренко // Археологические открытия 1977 г.: ежегодн. – М.: Наука, 1978. – С. 406.

Якименко М. Організація сільськогосподарського виробництва в Карлівській економії Мекленбург-Стрелицьких після скасування в 1859 р. кріпосного права / Микола Якименко // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: зб. наук. ст. – Полтава: Дивосвіт, 2015. – Вип. X. – С. 181–189.

Якобсон А. Л. Керамика и керамическое производство средневековой Таврики / А. Л. Якобсон; АН СССР, Ин-т археол., Лен. отделение. – Ленинград: Наука, 1979. – 163 с.

Янко М. П. Топонімічний словник України: словник-довідник / М. П. Янко. – К.: Знання, 1998. –428 с.

Картографічні матеріали

Военно-топограф. карта Полтавской губернии. – Масштаб 3 вер. в дюйме. Губ. Полтавской. Исправл. по рекогносц. 1869 г.–СПб.: Воен.-топограф. Депо, 1863–1878. – Атлас. – Ряд XXIV. – Л. 13.

Военно-топографическая карта Полтавской губернии. – Масштаб 3 вер. в дюйме. Г. Полтавской и Харьковской. / Гравир. конт. чин. Егоров, 3-й предг. и. горы чин. Потехин. Вырез. слова Чин. Егоров. – Ряд XXIV. – Л. 13.

М-36-107. – Перещепино. – М 1: 100 000 см. – Сост. по карте М 1: 50 000 см, созд. по мат-лам съемки 1954, 1964 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.

М-36-95. – Красноград. СССР. УССР Полтавская, Харьковская области. – М 1: 100 000. Сост. местн. на 1987 г. – Изд. 1991 г.

М-36-95. – Красноград. – М 1: 100 000. Сост. по карте М 1: 50 000, … созд. по мат-лам съемки 1953, 1954 гг. и обновл. в 1987 г. – Ген. штаб. – Изд. 1991 г.

М-36-95-В. – Карловка. – М 1: 50 000. УССР. Полтавская обл. – Сост. местн. на 1987 г. – Генеральный штаб. – Изд. 1990 г.

Х-40-66-А-в-2. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975.

Х-40-66-А-г-1. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975.

Х-40-66-А-в-2. – М 1: 10 000 см. – М.: ГУГК, 1975.

Х-41-66-В-а. – М 1: 25 000 см. Съемка 1954 г. – М.: ГУГК, 1965. – 13.XI.65 г.

Х-41-66-В-б. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

Х-41-66-В-в. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

Х-41-55-В-г. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

Х-41-66-Г-а. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

Х-41-66-Г-в. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

Х-41-66-Г-г. – М 1: 25 000 см. – М.: ГУГК, 1965.

Музейні колекції та артефакти

Інв. № КІКМ 321.
Інв. № КІКМ 1019, ст. № 1537.
Інв. № КІКМ 1375.
Інв. № КІКМ 10521.
Інв. № ПКМВК А 125.
Інв. № ПКМВК 153, А 153.
Інв. № ПКМВК 154, А 154.
Інв. № ПКМВК 155, А 155.
Інв. № ПКМВК А 160.
Інв. № ПКМВК 226, А 224.
Інв. №№ ПКМВК А. 1971–1972.
Інв. №№ ПКМВК А 2024–2029.
Інв. № ПКМВК 10765, А 914.
Інв. № ПКМВК 10847, А 996.
Інв. № ПКМВК 10848, А 997.
Інв. № ПКМВК 10855, А 1001.
Інв. № ПКМВК 11352, А 1002.
Інв. № ПКМВК А 1411.
Інв. № ПКМВК Нг 9322.
Карлівський ІКМ, без інв. №, кельт – з нових надходжень.

Використані електронні ресурси

Верховна Рада України. Постанови ЦВК. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0214359-17#Text

Електронний ресурс. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%80% D0%BB%D1%96%D0%B2%D0%BA%D0%B0

Карлівська громада. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://decentralization.gov.ua/newgromada/4416

Карлівська громада. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://karlivka-mrada.gov.ua/pasport-gromadi-14-31-14-11-08-2021/

Карлівський історико-краєзнавчий музей. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://vidkulkarl.nethouse.ua/services/karlvskii-storiko-kraznavchii-muzei

Карлівський район. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Карлівський_район

Ланнівська громада. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://decentralization.gov.ua/newgromada/4424

Ланнівська громада. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://lannivska-gromada.gov.ua/lannivska-silska-rada-14-59-13-17-09-2021/

Мартинівська громада. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://decentralization.gov.ua/newgromada/4428

Мартинівська громада. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://martynivka.gromada.org.ua/

Карлівський історико-краєзнавчий музей. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://vidkulkarl.nethouse.ua/services/karlvskii-storiko-kraznavchii-muzei

Укл. О. С. Лимар, О. Б. Супруненко

Список скорочень

АЕС – Атомна електрична станція
Археол. зб. ПКМ – Археологічний збірник Полтавського краєзнавчого музею, Полтава
АЛЛУ – Археологічний літопис Лівобережної України, Полтава
АН СССР – Академия наук Союза Советских Социалистических Республик
АН УРСР – Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки
АН УССР – Академия наук Украинской Советской Социалистической Республики
АО – Археологические открытия, Москва

АС – Археологический съезд
АТО – Антитерористична операція
БАН – Болгарська Академія наук, Софія
ВУАК – Всеукраїнський археологічний комітет, Київ
ВУАН – Всеукраїнська академія наук, Київ
ВУЦВК – Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет, Харків
ВЦ – Видавничий центр
ГАРФ – Государственный архив Российской Федерации, Москва
ГПИ – Государственный педагогический институт
ГПУ – Государственный педагогический университет
ГУ – Государственный университет
ГУГК – Главное управление геодезии и картографии, Москва
ДАПО – Державний архів Полтавської області, Полтава
ДАРФ – Державний архів Російської Федерації, Москва
ДКіТ – Департамент культури і туризму
ДНВП – Державне науково-виробниче підприємство, Київ
ДП – Державне підприємство
ДП НДЦ «ОАСУ» ІА НАНУ – Державне підприємство «Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України, Київ
ДПУ – Державний педагогічний університет
ДУ – Державний університет
ЕГ – Евакуаційний госпіталь
ЗОШ – Загальноосвітня школа
ИА АН СССР – Институт археологии Академии Наук Союза Советских Социалистических Республик, Москва
ИА НАНУ – Институт археологии Национальной академии наук Украины, Киев
ИА РАН – Институт археологии Российской академии наук, Москва
ИИМК – Институт истории материальной культуры
ИИМК РАН – Институт истории материальной культуры Российской академии наук, Санкт-Петербург
ИКЗ – Историко-культурный заповедник
ІА НАНУ – Інститут археології Національної академії наук України, Київ
ІВА – Інформаційно-видавниче агенство
ІКЗ – Історико-культурний заповідник
ІКМ – Історико-краєзнавчий музей
КМ – Краєзнавчий музей
КП – Комунальне підприємство
ЛКМ – Лубенський краєзнавчий музей імені Г. Я. Стеллецького, Лубни
МАЕПВ – Музей антропології та етнографії імені Петра Великого (Кунсткамера), Санкт-Петербург
МАО – Московское Императорское Археологические общество, Москва
МИА – Материалы и исследования по археологии СССР, Москва, Ленинград
МКІПУ – Міністерство культури та інформаційної політики України, Київ
МКіТУ – Міністерство культури і туризму України, Київ
МКУ – Міністерство культури України, Київ
МТС – Машинно-тракторна станція
НА ІА НАНУ – Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України, Київ
НА ПКМ ВК – Науковий архів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, Полтава
НА ЦОДПА – Науковий архів Центру охорони та досліджень пам'яток археології Полтавської обласної ради, Полтава
НАН – Національна академія наук
НАНУ – Національна академія наук України, Київ
НБУ – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Київ
НД – науково-дослідний
НДІ – Науково-дослідний інститут

НДЦ – Науково-дослідний центр
НМЗУГ – Національний музей-заповідник українського горчарства в Опішному, Опішня
НПУ – Національний педагогічний університет
НТШ – Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка, Львів
ОДА – Обласна державна адміністрація
ОІМ – Обласний історичний музей
ОКМ – Обласний краєзнавчий музей
ООС – Операція Об'єднаних сил
ОТГ – об'єднана територіальна громада
ПАЗ – Полтавський археологічний збірник, Полтава
ПАТ – Патронажне акціонерне товариство
ПДМ – Полтавський державний музей ім В. Г. Короленка, Полтава
ПДПІ – Полтавський державний педагогічний інститут ім В. Г. Короленка, Полтава
ПДПУ – Полтавський державний педагогічний університет ім В. Г. Короленка, Полтава
ПКМ – Полтавський краєзнавчий музей, Полтава
ПКМВК – Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, Полтава
ПНПУ – Полтавський національний педагогічний університет ім В. Г. Короленка, Полтава
ПОДА – Полтавська обласна державна адміністрація, Полтава
ПОО – Полтавська обласна організація, Полтава
ПОУК – Полтавське обласне управління культури, Полтава
ПП – Приватне підприємство
ППГ – Полевой подвижный госпиталь
ПТУ – Професійно-технічне училище
ПУАК – Полтавская ученая архивная комиссия, Полтава
ПУСКУ – Полтавський університет Споживчої кооперації України, Полтава
ПЦ – Поліграфічний центр
РАН – Российская академия наук, Москва
РВВ – Редакційно-видавничий відділ
РВК – Районний військкомат
РДА – Районна державна адміністрація
РДІА – Російський державний історичний архів, Санкт-Петербург
РИО – Редакционно-издательский отдел
РККА – Рабоче-крестьянская Красная армия
РНК УСРР – Рада Народних Комісарів Української СРР, Харків
РФ – Російська Федерація
САИ – Свод археологических источников, Москва, Ленинград
СМ СССР – Совет Министров Союза ССР, Москва
ТОВ – Товариство з обмеженою відповідальністю
УААН – Українська академія аграрних наук, Київ
УЕ – Українська Енциклопедія, Київ
УІНП – Український інститут національної пам'яті, Київ
УК – Управління культури
УК ПОДА – Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації, Полтава
УКіТ– Управління культури і туризму
УНР – Українська Народна Республіка
УООПИК – Украинское Общество охраны памятников истории и культуры, Киев
УПЦ МП – Українська Православна Церква Московського патріархату
УРЕ – Українська радянська енциклопедія, Київ
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка
УССР – Украинская Советская Социалистическая Республика
УТОПІК – Українське Товариство охорони пам'яток історії та культури, Київ
ХНУ – Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Харків
ХППГ – Хирургический полевой подвижный госпиталь
ЦАМО РФ – Центральный архив Министерства обороны Российской Федерации, Подольск
ЦДІАК – Центральний державний історичний архів у м. Києві, Київ
ЦОДПА – Центр охорони та досліджень пам'яток археології Полтавської обласної ради, Полтава

ЦОИПА – Центр охраны и исследований памятников археологии Управления культуры Полтавской облгосадминистрации, Полтава
ЦП НАНУ – Центр пам'яткознавства НАН України і Українського Товариства охорони пам'яток історії та культури, Київ
ЦСК – Центральный Статистический Комитет, Санкт-Петербург
ЧИОНЛ – Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца, Киев

га – гектар
див. – дивись
див. ст. – дивись статтю
кв. – квадратний, квадратна
кін. – кінець
км – кілометр
м – метр
обл. – область
ост. – останній, остання
пов. – повіт
пол. – половина
поч. – початок
р. – рік
р. – річка
р-н – район
рр. – роки, річки
руб. – рубіж
саж. – сажень
сер. – середина
см – сантиметр
ст. – століття
стр. – струмок
тис. – тисячоліття
трет. – третина
чв. – чверть

ПОКАЖЧИК
пам'яток і об'єктів історії та культури Карлівщини (Карлівська, Ланнівська та Мартинівська територіальні громади)

№№ пп.	Населений пункт	Назва об'єкту	Сторінка
Карлівська територіальна громада			
1.	Карлівка м.	Дуби черешчаті – ботанічна пам'ятка природи місцевого значення (природа)	112
2.	Карлівка м.	Краснoперівка – ландшафтний заказник місцевого значення (природа)	112
3.	Карлівка м.	Місцезнаходження I, пізній палеоліт (археол.)	115
4.	Карлівка м.	Місцезнаходження II, неоліт, скіфський час (V тис. до н. е.; 2-га пол. V ст. до н. е.) (археол.)	116
5.	Карлівка м.	Карлівська фортеця, козацький час (2-га чв. XVIII ст.) (іст., археол.)	116
6.	Карлівка м.	Курганний могильник I, майдани, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)	118
7.	Карлівка м.	Курганний могильник II, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	119
8.	Карлівка м.	Курганний могильник III, майдани, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)	120
9.	Карлівка м.	Курганний могильник IV, майдан, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)	121
10.	Карлівка м.	Курганний могильник V, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	121
11.	Карлівка м.	Курган I, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	121
12.	Карлівка м.	Курган II, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	122
13.	Карлівка м.	Курган III, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	122
14.	Карлівка м.	Курган IV, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	122
15.	Карлівка м.	Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1943) (іст.)	123
16.	Карлівка м.	Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1943) (іст.)	123
17.	Карлівка м.	Братська могила воїнів Червоної Армії (1943) (іст.)	124
18.	Карлівка м.	Братська могила військовополонених та жертв нацизму (1941–1943; 1990) (іст.)	125
19.	Карлівка м.	Братська могила жертв Голодомору 1932–1933 рр. (іст.)	126
20.	Карлівка м.	Будинок житловий Карлівського машинобудівного заводу (1-ша пол. XIX ст.) (архіт.)	126

21.	Карлівка м.	Будинок земської аптеки (1905) (архіт.)	127
22.	Карлівка м.	Будинок Карлівської гімназії імені Ніни Герасименко, в якій працював Заслужений майстер народної творчості України Ніколаєвський І. О. (1990) (іст.)	128
23.	Карлівка м.	Будинок Карлівської філії ПАТ «Полтаваобленерго», в якому працював Заслужений енергетик України Єжов Є. М. (1988) (іст.)	128
24.	Карлівка м.	Будинок лікарні, в якій працював Радевич Л. В. (1927) (іст.)	129
25.	Карлівка м.	Будинок поштово-телеграфної контори (1914) (архіт.)	129
26.	Карлівка м.	Будинок школи, в якій навчався Герой Радянського Союзу Громницький Г. М. (1939; 1944–1947) (іст.)	130
27.	Карлівка м.	Могила Гавви Григорія Михайловича (2014) (іст.)	131
28.	Карлівка м.	Могила Єжова Євгена Миколайовича (2011) (іст.)	132
29.	Карлівка м.	Могила Максименка Івана Пилиповича (1998) (іст.)	133
30.	Карлівка м.	Могила Ніколаєвського Ігора Олександровича (1935–2002) (іст.)	134
31.	Карлівка м.	Могила Радевича Л. В. (1949) (іст.)	135
32.	Карлівка м.	Могила Симоненка Миколи Івановича (1985) (іст.)	136
33.	Карлівка м.	Могила Федоренка Володимира Васильовича (2017) (іст.)	137
34.	Карлівка м.	Пам'ятний знак воїнам-землякам та воїнам-визволителям (1941–1945 рр.) (1985) (іст.)	138
35.	Карлівка м.	Пам'ятний знак учасникам бойових дій в Демократичній Республіці Афганістан (1979–1989) (1999) (іст.)	139
36.	Карлівка м.	Пам'ятна дошка на честь військових частин, що звільняли Карлівку від гітлерівських загарбників (1967) (іст.)	140
37.	Карлівка м.	Пам'ятний знак Шевченку Тарасу Григоровичу (2001) (іст.)	140
38.	Карлівка м.	Пам'ятний знак підкорювачам космосу (2011) (іст.)	143
39.	Карлівка м.	Пам'ятний знак робітникам Жовтневого цукрокомбінату, які полягли на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1970) (іст.)	143
40.	Карлівка м.	Пам'ятний знак робітникам машинобудівного заводу, які полягли на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1968) (іст.)	144
41.	Карлівка м.	Пам'ятний знак робітникам спирткомбінату, які загинули на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1974) (іст.)	145
42.	Карлівка м.	Пам'ятний знак ліквідаторам аварії на Чорнобильській АЕС (1999) (іст.)	145
43.	Карлівка м.	Пам'ятний знак учасникам АТО (2017) (іст.)	146
44.	Бабайкове с.	Курганний могильник І, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – І тис. до н. е.) (археол.)	147
45.	Бабайкове с.	Місце поховання жертв Голодомору 1932–1933 рр. (іст.)	147
46.	Бабайкове с.	Пам'ятний знак полеглим землякам на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1965) (іст.)	148
47.	Володимирівка с.	Курганний могильник, майдан, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (2-га пол. IV – І тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)	148

48.	Володимирівка с.	Братська могила воїнів Червоної Армії (1943). Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1989) (іст.)	149
49.	Володимирівка с.	Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932–1933 рр. (іст.)	150
50.	Голобородьківське с.	Курганний могильник I, бронзовий вік (2-га пол. III – II тис. до н. е.) (археол.)	151
51.	Голобородьківське с.	Курганний могильник II, бронзовий вік (2-га пол. III – II тис. до н. е.) (археол.)	152
52.	Голобородьківське с.	Курган I, бронзовий вік (2-га пол. III – II тис. до н. е.) (археол.)	152
53.	Голобородьківське с.	Курган II, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	152
54.	Голобородьківське с.	Майдан, ранній залізний вік, козацький час (I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)	153
55.	Голобородьківське с.	Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1943). Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1969) (іст.)	153
56.	Голобородьківське с.	Могила Щербини (Маренич) Горпини Сергіївни (1913–1986) (1986) (іст.)	154
57.	Голобородьківське с.	Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932–1933 рр. (іст.)	155
58.	Давидівка с.	Курганний могильник I, енеоліт – ранній залізний вік (кін. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	156
59.	Давидівка с.	Курганний могильник II, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	157
60.	Давидівка с.	Курган I (археол.)	157
61.	Давидівка с.	Курган II, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	157
62.	Давидівка с.	Курган III (археол.)	158
63.	Давидівка с.	Майдани, скіфський та козацький часи (сер. – 3-я чв. I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)	158
64.	Іванівка с.	Курганний могильник, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	159
65.	Короленківка с.	Курганний могильник (археол.)	159
66.	Короленківка с.	Курган I (археол.)	160
67.	Короленківка с.	Курган II (археол.)	160
68.	Короленківка с.	Курган III (археол.)	160
69.	Короленківка с.	Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932–1933 рр. (іст.)	160
70.	Лип'янка с.	«Академія» – комплексна пам'ятка природи місцевого значення (природа)	161
71.	Лип'янка с.	Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1943) (іст.)	164
72.	Лип'янка с.	Будинок контори сільськогосподарського товариства імені Фисуна, в якому працював Фисун А. Л. (1972; 2004) (іст.)	165
73.	Лип'янка с.	Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932–1933 рр. (2008) (іст.)	166
74.	Лип'янка с.	Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1991) (іст.)	166

75.	Лип'янка с.	Могила воїна Червоної Армії Конельця М. І. (1941; 2001) (іст.)	167
76.	Лип'янка с.	Могила Фисуна Андрія Лукича (2002) (іст.)	167
77.	Максимівка с.	Курганний могильник І, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н.е.) (археол.)	168
78.	Максимівка с.	Курганний могильник ІІ, бронзовий вік (II тис. до н. е.) (археол.)	169
79.	Максимівка с.	Курганний могильник ІІІ, бронзовий вік (II тис. до н. е.) (археол.)	170
80.	Максимівка с.	Курганний могильник IV, залишки майдану, бронзовий – ранній залізний вік, козацький час (II – I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)	170
81.	Максимівка с.	Курганний могильник V, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	170
82.	Максимівка с.	Курган І, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)	171
83.	Максимівка с.	Курган ІІ, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)	171
84.	Максимівка с.	Курган ІІІ, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.)	171
85.	Максимівка с.	Курган IV, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. II тис. до н. е.) (археол.)	172
86.	Максимівка с.	Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1943). Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1982) (іст.)	172
87.	Максимівка с.	Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932–1933 рр. (іст.)	173
88.	Михайлівське с.	Могила Шелехова В. В. (1980) (іст.)	174
89.	Павлівщина с.	Поселення, середній і пізній бронзовий вік (2-га – 3-тя чв. II тис. до н. е.) (археол.)	174
90.	Попівка с.	Місцезнаходження, зрубна культура, передскіфський час (3-тя чв. II тис. до н. е.; 1-ша чв. I тис. до н. е.) (археол.)	175
91.	Попівка с.	Курганний могильник І, майдани, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (2-га пол. IV – I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)	175
92.	Попівка с.	Курганний могильник ІІ (археол.)	176
93.	Попівка с.	Курганний могильник ІІІ, майдан, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (2-га пол. IV – II тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)	176
94.	Попівка с.	Курганний могильник IV, бронзовий вік (2-га пол. II тис. до н. е.) (археол.)	177
95.	Попівка с.	Курганний могильник V, енеоліт – ранній залізний вік; поховання жертв Голодоморів 1932–1933 та 1947 рр. (IV – I тис. до н. е.; 1932–1933, 1947 рр.) (археол., іст.).	177
96.	Попівка с.	Курганний могильник VI, майдан, бронзовий та ранній залізний віки, козацький час (2-га III – I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол., іст.)	179
97.	Попівка с.	Курганний могильник VII, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)	180

98.	Попівка с.	Курганний могильник VIII, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)	180
99.	Попівка с.	Курган I, ранній бронзовий вік (кін. III – 1-ша чв. II тис. до н. е.) (археол.)	181
100.	Попівка с.	Курган II (археол.)	181
101.	Попівка с.	Курган III, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)	182
102.	Попівка с.	Курган IV (археол.)	182
103.	Попівка с.	Курган V (археол.)	182
104.	Попівка с.	Курган VI (археол.)	183
105.	Попівка с.	Курган VII (археол.)	183
106.	Попівка с.	Курган VIII, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	183
107.	Попівка с.	Курган IX, бронзовий вік (2-га пол. III – II тис. до н. е.) (археол.)	183
108.	Попівка с.	Курган X, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)	184
109.	Попівка с.	Курган XI, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	184
110.	Попівка с.	Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1943) (іст.)	184
111.	Попівка с.	Братська могила латиських стрільців – учасників переслідування борців за незалежність України поч. XX ст. (1919) (іст.)	185
112.	Попівка с.	Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1943). Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1978) (іст.)	186
113.	Попівка с.	Місця поховань жертв Голодомору 1932–1933 рр. (іст.)	187
114.	Попівка с.	Місця поховань жертв Голодомору 1932–1933 рр. (іст.)	187
115.	Попівка с.	Могила Браницького Ксенофонта Яковича (1870–1938) (1938) (іст.)	187
116.	Попівка с.	Могила воїна Червоної Армії (1943) (іст.)	188
117.	Попівка с.	Могила воїна Червоної Армії (1943) (іст.)	188
118.	Попівка с.	Погруддя І. П. Котляревського (1978) (іст.)	189
119.	Попівка с.	Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932–1933 рр. (іст.)	190
120.	Розумівка с.	Могила Демиденка Миколи Юрійовича (2014) (іст.)	191
121.	Розумівка с.	Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (2020) (іст.)	192
122.	Солона Балка с.	Курган, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	192
123.	Тагамлицьке с.	Курганний могильник, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	193
124.	Тагамлицьке с.	Курган, середній бронзовий вік (2-га чв. II тис. до н. е.) (археол.)	193
125.	Тагамлицьке с.	Майдан, ранній залізний вік, козацький час (I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)	193
126.	Тарасівка с.	Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1960) (іст.)	194

127.	Тарасівка с.	Могила Беззубенко Ольги Денисівни (2007) (іст.)	194
128.	Нові Павучки с. (зняте з обліку)	Братська могила воїнів Червоної Армії (1941) (іст.)	195
Ланнівська територіальна громада			
129.	Ланна с-ще	Місцезнаходження, ямна культура (кін. III – поч. II тис. до н. е.) (археол.)	196
130.	Ланна с-ще	Курганний могильник, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	196
131.	Ланна с-ще	Курган, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	197
132.	Ланна с-ще	Братська могила воїнів Червоної Армії (1943, 1967) (іст.)	197
133.	Ланна с-ще	Братська могила воїнів Червоної Армії (1943; 1964) (іст.)	198
134.	Ланна с-ще	Комплекс Ланнівського цукрового заводу (1910) (архіт., іст. техн.)	198
135.	Ланна с-ще	Пам'ятний знак воїнам-землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1958) (іст.)	199
136.	Ланна с-ще	Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (2002) (іст.)	200
137.	Ланна с-ще	Могила Коновода Юрія Миколайовича (2019) (іст.)	201
138.	Верхня Ланна с.	Піщанка – ландшафтний заказник місцевого значення (природа)	202
139.	Верхня Ланна с.	Селище, черняхівська культура (2-га чв. I тис. н. е.) (археол.)	203
140.	Верхня Ланна с.	Курганний могильник I, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	204
141.	Верхня Ланна с.	Курганний могильник II, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	204
142.	Верхня Ланна с.	Курганний могильник III, майдан, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)	204
143.	Верхня Ланна с.	Курган, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	205
144.	Верхня Ланна с.	Майдани, ранній залізний вік, козацький і новий час (I тис. до н. е.; XVII – поч. XIX ст.) (археол.)	205
145.	Верхня Ланна с.	Братська могила воїнів Червоної Армії (1943). Пам'ятний знак воїнам-землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1975) (іст.)	206
146.	Верхня Ланна с.	Могила воїна Червоної Армії Колодяжного В. С. (1903–1985) (1985) (іст.)	207
147.	Верхня Ланна с.	Могила Плужника Володимира Петровича (1980–2015) (2015) (іст.)	207
148.	Климівка с.	Климівський – ботанічний заказник місцевого значення (природа)	208
149.	Климівка с.	Климівський – ландшафтний заказник місцевого значення (природа)	210
150.	Климівка с.	Місцезнаходження I, ранній бронзовий вік (кін. III – поч. II тис. до н. е.) (археол.)	211
151.	Климівка с.	Місцезнаходження II, бронзовий вік (сер. – 2-га пол. II тис. до н. е.) (археол.)	212

152.	Климівка с.	Курганний могильник I, майдан, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)	212
153.	Климівка с.	Курганний могильник II, енеоліт – ранній залізний вік (IV – поч. I тис. до н. е.) (археол.)	213
154.	Климівка с.	Курганний могильник III, майдани, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)	214
155.	Климівка с.	Курган I, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	215
156.	Климівка с.	Курган II, залишки насипу, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	216
157.	Климівка с.	Будинок земської школи (1914) (архіт.)	216
158.	Климівка с.	Могила воїна Червоної Армії (1943) (іст.)	217
159.	Климівка с.	Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932–1933 рр. та політичних репресій 1937–1938 рр. (2007) (іст.)	217
160.	Климівка с.	Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1976) (іст.)	218
161.	Климівка с.	Курганний могильник I, бронзовий вік (кін. III – II тис. до н. е.) (археол.)	219
162.	Климівка с.	Курганний могильник II, бронзовий вік (кін. III – II тис. до н. е.) (археол.)	219
163.	Коржиха с.	Братська могила воїнів Червоної Армії (1942; 1943) (іст.)	219
164.	Куми с.	Братська могила воїнів Червоної армії (1943) (іст.)	220
165.	Куми с.	Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932–1933 рр. (іст.)	220
166.	Львівське с.	Курганний могильник I, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	221
167.	Львівське с.	Курганний могильник II, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	221
168.	Львівське с.	Могила воїна Червоної Армії (1941) (іст.)	222
169.	Нижня Ланна с.	Поселення, пізній бронзовий вік, черняхівська культура (2-га пол. II тис. до н. е., 2-га чв. I тис. н. е.) (археол.)	222
170.	Нижня Ланна с.	Місцезнаходження, пізній бронзовий вік (2-га пол. II тис. до н. е.) (археол.)	223
171.	Нижня Ланна с.	Курганний могильник I, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	223
172.	Нижня Ланна с.	Курганний могильник II, майдан, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)	224
173.	Нижня Ланна с.	Курганний могильник III, бронзовий вік (II тис. до н. е.) (археол.)	224
174.	Нижня Ланна с.	Курганний могильник IV, бронзовий вік (II тис. до н. е.) (археол.)	224
175.	Нижня Ланна с.	Курганний могильник V, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	225
176.	Нижня Ланна с.	Курганний могильник VI, майдани, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)	225
177.	Нижня Ланна с.	Курган, бронзовий – ранній залізний віки (III – I тис. до н. е.) (археол.)	226
178.	Нижня Ланна с.	Майдана залишки, ранній залізний вік, козацький час (I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)	226

179.	Нижня Ланна с.	Місце поховання жертв Голодомору 1932–1933 рр. (іст.)	226
180.	Нижня Ланна с.	Могили (2) воїнів Червоної Армії (1943) (іст.)	227
181.	Нижня Ланна с.	Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1967) (іст.)	227
182.	Редути с.	Курганний могильник I, бронзовий вік (кін. III – II тис. до н. е.) (археол.)	228
183.	Редути с.	Курганний могильник II, бронзовий вік (кін. III – II тис. до н. е.) (археол.)	229
184.	Редути с.	Курганний могильник III, бронзовий вік (кін. III – II тис. до н. е.) (археол.)	229
185.	Редути с.	Курганний могильник IV, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	230
186.	Редути с.	Курганний могильник V, майдан, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)	230
187.	Федорівка с.	Маріямполь (Маріїнполь), залишки села (2-га чв. XIX ст.) (іст., іст. містобудування)	231
188.	Федорівка с.	Федорівський блокгауз (2-га чв. XVIII ст.) (іст., археол.)	232
189.	Федорівка с.	Місцезнаходження I, ранній бронзовий вік (2-га пол. III – поч. II тис. до н. е.) (археол.)	233
190.	Федорівка с.	Місцезнаходження II, бронзовий вік (кін. III – II тис. до н. е.) (археол.)	234
191.	Федорівка с.	Курганний могильник I, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	234
192.	Федорівка с.	Курганний могильник II, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	236
193.	Федорівка с.	Курганний могильник III, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)	237
194.	Федорівка с.	Курганний могильник IV, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	237
195.	Федорівка с.	Курганний могильник V, майдан I, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)	238
196.	Федорівка с.	Курганний могильник VI, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	240
197.	Федорівка с.	Курганний могильник VII, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	241
198.	Федорівка с.	Курганний могильник VIII, майдан, енеоліт – скіфський час, козацька доба (IV – I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)	242
199.	Федорівка с.	Курганний могильник IX, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)	243
200.	Федорівка с.	Курганний могильник X, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	244
201.	Федорівка с.	Курганний могильник XI, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)	245
202.	Федорівка с.	Курганний могильник XII, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)	246
203.	Федорівка с.	Курганний могильник XIII, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	247
204.	Федорівка с.	Курган I, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)	247

205.	Федорівка с.	Курган II, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	248
206.	Федорівка с.	Курган III, бронзовий вік (III – II тис. до н. е.) (археол.)	249
207.	Федорівка с.	Курган IV, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)	249
208.	Федорівка с.	Курган V, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)	250
209.	Федорівка с.	Курган VI, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)	251
210.	Федорівка с.	Курган VII, бронзовий вік (III – II тис. до н. е.) (археол.)	252
211.	Федорівка с.	Курган VIII, енеоліт, бронзовий і ранній залізний віки (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	252
212.	Федорівка с.	Курган IX, бронзовий вік (III – II тис. до н. е.) (археол.)	253
213.	Федорівка с.	Курган X, бронзовий вік (III – II тис. до н. е.) (археол.)	254
214.	Федорівка с.	Курган XI, бронзовий вік (III – II тис. до н. е.) (археол.)	254
215.	Федорівка с.	Курган XII, енеоліт – бронзовий вік (IV – II тис. до н. е.) (археол.)	255
216.	Федорівка с.	Курган XIII, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	256
217.	Федорівка с.	Курган XIV, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	256
218.	Федорівка с.	Курган XV, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	257
219.	Федорівка с.	Курган XVI, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	257
220.	Федорівка с.	Курган XVII, бронзовий вік (2-га пол. III – II тис. до н. е.) (археол.)	257
221.	Федорівка с.	Курган XVIII, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)	257
222.	Федорівка с.	Курган XIX, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	258
223.	Федорівка с.	Курганоподібні насипи, бронзовий вік, фінал козацького часу (2-га пол. II тис. до н. е.; сер. – 3-тя чв. XVIII ст.) (археол.)	258
224.	Федорівка с.	Курганоподібний насип – останець Федорівського кургану, бронзовий вік (поч. – 3-тя чв. II тис. до н. е.; 1988) (археол.)	259
225.	Федорівка с.	Майдан II, ранній залізний вік, козацький час (I тис. до н. е., XVII ст.) (археол.)	263
226.	Федорівка с.	Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1943). Пам'ятний знак воїнам-землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1974) (іст.)	264
227.	Федорівка с.	Пам'ятний знак воїнам-землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1970) (іст.)	265
228.	Федорівка с.	Пам'ятний знак воїнам-землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1970) (іст.)	266
229.	Федорівка с.	Пам'ятний знак воїнам-землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1982) (іст.)	266
230.	Федорівка с.	Пам'ятник – погруддя Береговому Георгію Тимофійовичу (1921–1995) – льотчику-космонавту, двічі Герою Радянського Союзу (2011) (іст., монум. мист.)	267

231.	Федорівка с.	Поховання жертв Голодомору 1932–1933 рр. (іст.)	268
232.	Федорівка с.	Церква Благовіщення Пресвятої Богородиці (1828) (архіт., іст.)	269
233.	Холодне Плесо с.	Курганний могильник Барабашові Могили, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	271
234.	Холодне Плесо с.	Пам'ятний знак на честь лейтенанта Трофименка І. Д. (1943) (іст.)	271
235.	Чалівка с.	Курган, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	271
236.	Чалівка с.	Могила воїна Червоної Армії (1943) (іст.)	272
237.	Педашка с. (зняте з обліку)	Братська могила воїнів Червоної Армії (1941) (іст.)	272
Мартинівська територіальна громада			
238.	Мартинівка с.	Олегова балка – ландшафтний заказник місцевого значення (природа)	273
239.	Мартинівка с.	Курган I, бронзовий вік (II тис. до н. е.) (археол.)	275
240.	Мартинівка с.	Курган II, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	275
241.	Мартинівка с.	Курган III, бронзовий вік (2-га пол. III – II тис. до н. е.) (археол.)	275
242.	Мартинівка с.	Курган IV, бронзовий вік (2-га пол. III – II тис. до н. е.) (археол.)	276
243.	Мартинівка с.	Курган V, решткі майдану, енеоліт – ранній залізний вік, козацький час (2-га пол. IV – I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)	276
244.	Мартинівка с.	Курган VI, бронзовий вік (2-га пол. III – II тис. до н. е.) (археол.)	276
245.	Мартинівка с.	Курган VII, бронзовий вік (2-га пол. III – II тис. до н. е.) (археол.)	276
246.	Мартинівка с.	Майдан, енеоліт – ранній залізний вік та козацький час (2-га пол. IV – I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)	277
247.	Мартинівка с.	Братська могила воїнів Червоної армії (1943), пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1956, 2000) (іст.)	277
248.	Мартинівка с.	Братські (2) могили партизан (1943) (іст.)	278
249.	Мартинівка с.	Будинок Мартинівської загальноосвітньої школи I–III ступенів (1966), в якій навчався Барвін Д. В. (2000–2009) (іст.)	279
250.	Мартинівка с.	Могила Барвіна Дмитра Володимировича (2015) (іст.)	280
251.	Білухівка с.	Селище I, черняхівська культура (2-га чв. I тис. н. е.) (археол.)	281
252.	Білухівка с.	Селище II, черняхівська культура (2-га чв. I тис. н. е.) (археол.)	282
253.	Білухівка с.	Курганний могильник I, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	282
254.	Білухівка с.	Курганний могильник II, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	282
255.	Білухівка с.	Курганний могильник III, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	283
256.	Білухівка с.	Курганний могильник IV, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	283

257.	Білухівка с.	Курганний могильник V, майдан, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	284
258.	Білухівка с.	Курганний могильник VI, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	284
259.	Білухівка с.	Курган I, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)	285
260.	Білухівка с.	Курган II, бронзовий – ранній залізний віки (II – I тис. до н. е.) (археол.)	285
261.	Білухівка с.	Курган III, бронзовий вік (II тис. до н. е.) (археол.)	286
262.	Білухівка с.	Курган IV (археол.)	286
263.	Білухівка с.	Курган V, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)	286
264.	Білухівка с.	Курган VI, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)	287
265.	Білухівка с.	Курган VII, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)	287
266.	Білухівка с.	Курган VIII, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)	287
267.	Білухівка с.	Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1943) Пам'ятний знак воїнам-землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1956; 1982; 2000) (іст.)	288
268.	Білухівка с.	Братська могила учасників подій, пов'язаних з протистоянням у боротьбі за незалежність України поч. XX ст. (1919) (іст.)	289
269.	Білухівка с.	Будинок школи, в якій навчався Кучеренко М. П. (1907 – 1945) (1976) (іст.)	289
270.	Білухівка с.	Місця поховання жертв Голодомору 1932–1933 рр. (іст.)	291
271.	Білухівка с.	Могили (2) воїнів Червоної Армії (1943) (іст.)	291
272.	Білухівка с.	Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932–1933 рр. (2006) (іст.)	291
273.	Вакулиха с.	Курган (археол.)	292
274.	Варварівка с.	Капусник – ботанічний заказник місцевого значення (природа)	292
275.	Варварівка с.	Місцезнаходження I, пізній бронзовий та ранній залізний віки (3-тя чв. II тис. до н. е., 1-ша пол. I тис. н. е.) (археол.)	294
276.	Варварівка с.	Місцезнаходження II, доба фінальної бронзи (ост. чв. II тис. до н. е.) (археол.).	294
277.	Варварівка с.	Могильник ґрунтовий, черняхівська культура (2-га чв. I тис. н. е.) (археол.)	295
278.	Варварівка с.	Курганний могильник I, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	295
279.	Варварівка с.	Курганний могильник II, середній бронзовий вік (2-га чв. II тис. до н. е.) (археол.)	296
280.	Варварівка с.	Курганний могильник III, енеоліт – бронзовий вік, золотоординський час (2-га пол. IV – II тис. до н. е.; кін. XIII – XIV ст.) (археол.)	296
281.	Варварівка с.	Курганний могильник IV, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	297
282.	Варварівка с.	Курганний могильник V, енеоліт – бронзовий вік (2-га пол. IV – II тис. до н. е.) (археол.)	298

283.	Варварівка с.	Курганний могильник VI, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	298
284.	Варварівка с.	Курганний могильник VII, майдан, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)	299
285.	Варварівка с.	Курганний могильник VIII, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	299
286.	Варварівка с.	Курганний могильник IX, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	300
287.	Варварівка с.	Курган I, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	300
288.	Варварівка с.	Курган II, енеоліт – ранній залізний вік (IV – I тис. до н. е.) (археол.)	300
289.	Варварівка с.	Курган III, бронзовий вік (кін. III – II тис. до н.е.) (археол.)	300
290.	Варварівка с.	Майдан I, скіфський та козацький часи (3-тя чв. I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)	301
291.	Варварівка с.	Майдан II, скіфський та козацький часи (сер. – 3-тя чв. I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)	301
292.	Варварівка с.	Братська могила воїнів Червоної Армії (1943). Пам'ятний знак землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни У 1941–1945 рр. (2000) (іст.)	302
293.	Варварівка с.	Будинок школи, в якій навчалися Родинка С. Л. та Михайленко А. Г. (1984; 2014) (іст.)	303
294.	Знаменка с.	Братська могила воїнів Червоної Армії (1943; 1971) (іст.)	305
295.	Знаменка с.	Братська могила жертв нацизму (1943) (іст.)	306
296.	Красне с.	Курганний могильник, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	306
297.	Красне с.	Курган, енеоліт – ранній залізний вік (2-га пол. IV – I тис. до н. е.) (археол.)	307
298.	Мар'янівка с.	Курган (археол.)	307
299.	Мар'янівка с.	Братська могила воїнів Червоної Армії (1941, 1943). Пам'ятний знак воїнам-землякам, полеглим на фронтах Другої світової війни у 1941–1945 рр. (1975) (іст.)	307
300.	Мар'янівка с.	Місця поховань жертв Голодомору 1932–1933 рр. (іст.)	308
301.	Тишенківка с.	Курганний могильник, майдани, ранній залізний вік, козацький час (II – I тис. до н. е.; XVII ст.) (археол.)	309
302.	Шевченка с-ще	Курган I, енеоліт – бронзовий вік (кін. IV – II тис. до н. е.) (археол.)	310
303.	Шевченка с-ще	Курган II (археол.)	310
304.	Шевченка с-ще	Пам'ятник Шевченку Тарасу Григоровичу (1964) (іст.)	310
		Додаток	
305.	Карлівка м.	Дуб черешчатий – перспективний об'єкт для внесення до природно-заповідного фонду Полтавської обл. (природа)	311
306.	Карлівка м.	Погруддя Підгорному Миколі Вікторовичу (1903–1983) (1976; демонтоване 2016, відновлене 2020) (іст.)	311
307.	Карлівка м.	Будинок залізничної станції «Карлівка» (1896) (іст., архіт.)	313
308.	Ланна с-ще	Будинок залізничної станції «Ланна» (1897) (іст., архіт.)	314

Укл. О. С. Лимар

ISBN 978-966-372-856-8